BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVIII
C
5
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CHRISTIANI THOMASII, JCti,

POTENTISSIMI REGIS BORUSSIÆ CONSILIARII INTIMI, ET IN ALMA FRIDERICIANA PROFESSORIS PRIMARII,

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBRI TRES.

IN QUIBUS

FUNDAMENTA JURIS NATURALIS

SECUNDUM

HYPOTHESES ILLUSTRIS PUFENDORFFII PERSPICUE DEMONSTRANTUR, ET AB OBJECTIONIBUS DISSENTIENTIUM, POTISSIMUM D. VALENTINI ALBERTI, PROFESSORIS LIPSIENSIS, LIBERANTUR, FUNDAMENTA ITIDEM JURIS DIVINI POSITIVI UNIVERSALIS PRIMUM A JURE NATURALI DISTINCTE SECERNUNTUR ET EXPLICANTUR.

EDITIO SEPTIMA PRIORIBUS MULTO CORRECTIOR,

IN QUA PRÆTER SCHOLIA PERPETUA ACCESSERUNT:

I. PROGRAMMA GERMANICUM HYPOTHESES ALBERTINAS EXPENDENS.

II. QUÆSTIO DE DEFINITIONE FAVORABILIUM ET ODIOSORUM CUM CLARISS. PLACCIO VENTILATA.

III. IN PROGRAMMA, DEFINITIONEM SUBSTANTIÆ HACTENUS QUÆSITAM SISTENS CUM, THESIBUS EXCERPTIS EX HIS LIBRIS, AD DISPUTANDUM PUBLICE PROPOSITIS,

ATQUE INDICE DUPLICI.

CUM PRIVILEGIO SERENISSIMI AC POTENTISSIMI REGIS BORUSSICI, &c.

HALÆ MAGDEBURGICÆ, 1730.

SUMTIBUS ET TYPIS VIDUÆ CHRISTOPHORI SALFELDII, REGIM. REG. BORUSS. TYPOGRAPHICI.

B. R. NEAPOL.

Digitized by Google

Digitized by Google

DISSERTATIO PROOEMIALIS AD AUDITORES.

MOris eſt, ut autores librorum ipſis tractatibus, quos emittunt, præmittant diſcurſum, in quo vel commendant opus, vel de aliis quibuscuncunque rebus ad lectores diſſerunt, de quorum diſcurſuum utilitate, aut impertinentia hoc loco non diſquiram, neque de eorum inſcriptione ſollicitus ſum, utrum rectius procemii, an præfationis, an, quod nonnemini vidi placuiſſe, antefationis titulo inſigniantur, rem privati arbitrii eſſe arbitratus, & hic maxime valere vulgare: *Suum cuique pulchrum.*

§. 2. Mihi vero cauſæ variæ fuerunt diſſertationem procemialem præmittere Inſtitutionibus meis, tum ut de ſcopo & intentione mea vobis conſtet diſtinctius, tum ut a plagii literarii vitio me liberem, & Autoribus, quorum opera ea in re uſus fui, ſuum, quod ipſis debeo, tribuam, tum ut quædam obſcurius dicta, quæ quibusdam calumniandi occaſionem ſuppeditarunt, exponam, ac contra objectiones firmem, tum denique, ut de emendandis nonnullis locis pauca moneam.

§. 3. Ad vos vero, AUDITORES ſuaviſſimi, verba mea dirigam, non ſolum, quia veſtra potiſſimum gratia inſtitutiones has publici juris feci, adeoque veſtra maxime intereſt, ea, quæ ad intellectum earum pertinent, præcognoſcere, ſed &, quia meum intereſſe non parum ſubeſſe videbatur, ut meam doctrinam atque ſtudia Vobis purgarem; vobis, quorum ſalariis & amore per Dei gratiam hactenus vivo, & ad diligentiam atque veræ Philoſophiæ indagationem fui excitatus, omni videlicet occaſione deſtitutus publicis ſtipendiis vel ad ignaviam vel ad profitendam falſam ſapientiam autoritate magis quam ratione ſubnixam abutendi.

§. 4. Ergo uti oleum perdidiſſem & operam, ſi eorum gratia, qui ſcripta mea, non doctrinæ gratia, ſed animo honeſtos meos conatus impediendi, & verba captandi inſidioſe & anxie evolvunt, calamum arripuiſſem, ita nihilominus iis obſtrictus vivo, qui affectibus vacui inſtitutiones meas aut diſſertationem præſentem perluſtrabunt, eam de me opinionem foventes, quod & a me quædam proficiſci poſſint, quæ, ſi non ſemper & directo veritatem detegant, tamen ad eam inquirendam & inveniendam anſam quandoque ſuppeditent, & reputantes, non videndum eſſe, quis dicat, ſed quid dicatur, & quod ſæpe etiam ſit olitor verba opportuna locutus.

§. 5. Poſtquam igitur ex ſcholis trivialibus Academiam ſalutavi, non ſtatim, quod commune juventutis vitium eſt, animum applicui ad aliquam ex ſuperioribus facultatibus, ſed prius in philoſophiæ ſtudium aliquot annorum ſpatium impendi, ibique occaſionem nactus audiendi B. Patrem meum HUGONIS GROTII de juri belli & pacis libros exponentem, etſi tum temporis multa non intelligerem, cepit me tamen doctrinæ dignitas & elegantia, ut præ reliquis ei percipiendæ & in ſuccum, quod ajunt, & ſanguinem redigendæ, mox ſerio incumberem. Cumque meminiſſem Patrem meum ſæpe in expoſitionibus ſuis auditores remiſiſſe modo ad Dominos Theologos, errores Grotii in religione notantes, ſæpe ad JCtos, ut ad quos potiſſimum opus Grotii pertinet, cum ipſe in prolegomenis profiteatur, ſe tractationem iſtam ſuſcepiſſe, ut Jurisprudentiæ nobiliſſimam partem adjuvaret; neceſſarium duxi, in privata lucubra-

bra-

Digitized by Google

bratione lectioni Grotii jungere commentatores ejus duos, unum JCtum, divinarum pariter & humanarum rerum ſcientia inſtructiſſimum, & Wittebergenſ. Academiæ decus CASPARUM ZIEGLERUM, alterum Tubingenſium Theologum, ex pluribus ſcriptis notiſſimum, JOHANNEM ADAMUM OSIANDRUM, quorum ille brevibus, ſed ſuccinctis in Grotium obſervationibus, in multis nebulas obſcuritatis diſpellebat, hic pleraque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in iſtis quidem, memoriam meam confirmabat, in reliquis cautiones mihi ſuppeditabat, ab heterodoxis Grotii opinionibus, ſimul vero Scholaſticorum philoſophiam moralem hinc inde pandebat.

§. 6. Prodibant tum illuſtris Viri & omni præconio meo majoris SAMUELIS PUFENDORFFII libri de jure naturæ & Gentium, quos avide legebam, non ſolum, quia prægustum aliquem mihi dederant ejusdem Elementa, quamvis obiter inſpecta, ſed & quod me caperet nimium quantum ſtylus nitidus & perſpicuus. Ac deprehendebam quidem hic plurima, quæ Grotius neglexerat, plene expoſita, non pauciora, quæ ipſum Grotium obſcure loquentem illuſtrarent, ſed non placebant tamen aliqua, quæ communem doctrinam de lege Dei æterna, de convenientia cum ſanctitate divina, de moralitate divinam voluntatem antecedente, & ſimilibus impugnabant. Quoniam enim non noveram, quæſtiones Theologicas a Philoſophicis diſcernere, nec aliquis erat, qui me iſta doceret, & vero in commentatione Oſiandrina, maxime in alio Viri laudati ſcripto, quod inſcripſit: *Typum legis naturæ*, iſtas doctrinas magno conatu defenſas cognoveram, putabam, æternæ damnationis reum eſſe, qui ſaltem de earum veritate dubitare auderet, & quamvis non appareret, quo pacto objectionibus Pufendorffii poſſet ſatisfieri, neque reſponſiones eruditorum, cum quibus data occaſione ea de re conferebam, ſatisfacerent ex aſſe, prævalebat tamen autoritas tot Virorum Venerandorum, ut ſtupiditatem potius ingenii mei accuſarem, quam ſiniſtri aliquid de doctrina communi ſuſpicarer.

§. 7. Perduxerat me interea amor juris naturalis, ut conſenſu Patris ex tribus facultatibus ſuperioribus, Jurisprudentiam eligerem,

ea magis intentione, ut defectum philoſophiæ hac parte ſupplerem, cum præter memorata vel Doctiſſimi BOECLERI Commentarius in Grotium oſtenderet, hærere aquam iis, qui Jurisprudentia deſtituti ex ſola philoſophia, quæ in Academiis docetur, jus naturale pro dignitate eruere & explicare aggrediuntur. Jaciebam ergo ejus fundamenta quædam utcunque, & cum nullum ductorem haberem, qui methodum præſcriberet, ſequebar tritam viam, & modo hunc modo iſtum audiendo, comparabam notitiam potius aliquam confuſam & laceram, ac male cohærentem, quam prudentiam genuinam, nec melius res ſuccedebat, cum a meis in Academiam Viadrinam mitterer perficiendi ibi juris ſtudii cauſa, non culpa quidem Præceptorum meorum, Virorum optimorum & ſingulorum ſua laude fruentium, ſed potius, quod vulgata diſcendi methodus, ſecundum quam a plurium Doctorum inter ſe non raro diſſidentium & diverſis hypotheſibus ſubnixorum ore ſimul pendere conſuevit juventus, ad ſolidam doctrinam parum eſſet apta, quodque ut fieri ſolet, multas horas, quæ ſtudiis & auſcultationi impendendæ fuiſſent, perderent ſodales, converſatio cum paribus.

§. 8. Sentiebam tamen iſta cito, & vulgatum proverbium: *docendo diſcimus*, expendens, tentabam, an lacunas ſupplere, & ſtudia ſæpius interrupta concatenare valerem. Quare conceſſa a ſuperioribus benigniter venia, prælegebam minimum commilitonibus quibusdam inſtitutiones Juſtinianeas, aliis vero exponebam ſani Klenckii quæſtiones ad libros Grotii, ut nimirum & in nobiliſſimo illo ſtudio tentarem, quid valerent humeri; quidque legendo Grotium & Pufendorffium profeciſſem.

§. 9. Eram adhuc dum induſtrius miles pro defendendis Moraliſtarum doctrinis, & quamvis in reliquis valde placeret Pufendorffius, ſeponebam tamen iſta, ut heterodoxa, in qua opinione me maxime firmabat fatalis ille auctoribus ſuis *novitatum index*, præprimis cum is a non paucis cum applauſu exciperetur. Accedebant aliorum ſcripta, Pufendorffium tanquam communem hoſtem oppugnantia. Gaudebam valde, ſperans fore, ut ex horum lectione diſcerem, quid reponendum eſſet rationibus Pufendorffii, & quanquam

quam multa deprehenderem, quæ petebant id, quod eſt in principio, aut in circulum reſolverentur, ſeligebam tamen aliqua mihi, quibus inſtructus putabam ipſe ſufficere ictibus pro communi cauſa & inferendis & avertendis, adeoque maximas agebam gratias ſcriptoribus iſtis, quod amore orthodoxæ veritatis perciti arma ſumpſerint, quin & multitudo ſyllogiſmorum prolixorum ſæpiſſime, & intellectu difficilium, me trahebat ſimul in eorum admirationem, credebamque fore, ut iſtis obrutus Pufendorffius, tanquam ſub graviſſimo onere ſuccumberet, & adverſus tantos Viros ne hiſcere quidem auderet.

§. 10. Sed fallebat me mea opinio, cum mox ad nos perferretur *Apologia Pufendorffii*, quam cum perlegerem, ſentiebam, arma mea non eſſe ſufficientia, ut ejus impetum ſuſtinerent. Incipiebam fere eodem tempore diſpellere nebulas quaſdam, quæ hactenus intellectum meum obfuſcaverant. Cum enim hucusque putaſſem, omnia, quæ a Theologis communi ſententia defenderentur, eſſe Theologica, & viro bono omnibus modis cavendum eſſe, ne ulli homini hæreticus aut novator, quæ tum pro ſynonymis habebam, audiret; meditatio tamen profundior de differentia Theologiæ & Philoſophiæ, tum & diligentior evolutio ſcriptorum politicorum & juris publici docuerant, multa a Theologis ſolere unanimi ſententia defendi, quæ Theologica non eſſent, ſed ad Philoſophiam Moralem, aut Jurisprudentiam pertinerent, pro Theologicis vero vulgo heberentur, quod Philoſophi Catalogo undecim virtutum Ariſtotelico, & JCti Gloſſatoribus ſuis contenti, Theologis, Pontificiis primum, tum & noſtris anſam dederint nobilem ſapientiæ partem neglectam & a Domino vacuam occupandi; tum & poteſtatem, hæreticum declarandi non pertinere ad privatos, etſi multæ autoritatis Viros, ſed ad principem; Denique Novatoris convitium non correſpondere crimini hæreſeos, vel certe ejus æque ut Hæretici maximum eſſe abuſum. Videbam autem Pufendorffium eaſdem ſententias demonſtrare adverſariis ſuis, videbam hos in falſis iſtis hypotheſibus non minimam collocare ſpem victoriæ ſuæ,

Digitized by Google

§. 11. Ergo incipiebam dubitare de doctrinis moralibus Scholaſticorum. Neque enim unquam in animo habueram ita præconceptis opinionibus adhærere, ut ab iis divelli non poſſem, ſi monſtraretur veritas, quin potius videbam, laudabili exemplo mihi plus una vice præiviſſe Patrem a prioribus ſuis opinionibus, ſi veriora ipſum docuiſſet dies ſuperveniens, recedentem, quæ vero mihi hactenus in proſecutione veritatis moram injecerant, potiſſimum fuerant educatio in philoſophia ſectaria, & metus vanus atque in juſtus malæ famæ, ſi quis a communibus doctrinis recederet. Quare cum inſuper deprehenderem, matureſcere aliquatenus judicium, & cogitarem, tamen eſſe animal ratione præditum æque ac alios homines, animadvertebam ſimul, peccare me contra benignitatem Creatoris, ſi ulterius paterer inſtar pecudis capiſtro injecto duci me, quo aliis lubitum eſſet. Igitur claudebam mentis oculos, ne fulgur autoritatis humanæ illos debilitaret, & non amplius penſitando, qualis vel quantus ille ſit, quem legebam, ponderabam ſolum rationes utrinque, & conſiderabam, quid hic aſſereret, ille impugnaret, probaret alter, alter regereret, præprimisvero imprimebam mihi firmiter controverſiæ ſtatum, & notabam, quantum unus ejus tenax eſſet, alter inſtar angvillæ ſe torqueret, ut adverſarium eluderet ac ſeduceret aliunde, donec concludebam multa mihi fore dediſcenda, & ſentiebam, me nihil ſciviſſe, ſed ſcientiam meam nihil fuiſſe aliud, quam confuſum chaos & acervum multarum rerum ſine ordine inter ſe mixtarum.

§. 12. Poſtquam vero aliquot meditationibus chaos iſtud paulisper in ordinem redegiſſem, præter intentionem factus eram transfuga, ſed qualis ille eſt, qui deſerto tyranno libertatem Reipublicæ invadenti, pro libertatis defenſione pugnare incipit; vicerant enim rationes perſpicuæ contra ſubtilitates otioſas Philoſophiæ moralis Scholaſticæ. Adde quod puderet, eorum vexilla ulterius ſequi, qui, poſtquam hoſte abſente multa jactaſſent, & pene claſſicum primi vel inter primos certe ceciniſſent, poſtea, triariis quibusdam ipſorum hortatu hoſtem aggredientibus, ac miſere pereuntibus, cum honeſte ad pugnam vocati ac aliquoties provocati eſſent, ſe poſt ſigna con-

condebant, & ita vel timoris ſui intempeſtivi, vel injuſtitiæ cauſæ dabant indicia. Denique horrebat animus, quod viderem a quibusdam, ad paſcendas oves conſtitutis, ſub ſchemate Chriſtianæ Benedictionis virulentas injurias tegi, & cum antea non vocati nec armis decentibus inſtructi prælio ſe immiſcuiſſent, ac andabatarum more, quicquid in buccam venerat, evomuiſſent, ferre eos non poſſe, ſi vel minimum verbulum ipſis fuiſſet repoſitum, quaſi miniſter Verbi privilegium injuriandi haberet, & quaſi character ſanctus immunitatem præſtaret contra hoſtes, ſine cauſa, & cum ipſius characteris proſtitutione, laceſſitos. Veniebat tum in mentem, quod olim neſcio ubi legeram, mendicum aliquem ab Epiſcopo, iter faciente, petiiſſe eleemoſynas majores initio, tum his denegatis minores, & his quoque non obtentis minimas. Fruſtratus omni petito petiit benedictionem. Dedit Epiſcopus. Reddidit ille, cauſatus, quod benedictio ipſa non valeret obulum, quia obulum antea licet effuſis precibus conſequi ab Epiſcopo non poterat.

§. 13. Ex iſto tempore, excuſſo jugo philoſophiæ ſectariæ cavi ſedulo, ut libertatem ſemel obtentam conſervarem. Itaque etſi non indecorum exiſtimavi hactenus, ſub Duce Illuſtri etiam in extremis ordinibus pro veritate militare, ſemper tamen Ducem agnovi, non Imperatorem, quamvis bonus Dux ab Imperatore parum differat, quatenus nempe a veritate rariſſime, & non niſi præter intentionem recedit. Quid quod, etſi putaſſem initio, ordine doctrinæ ſemel conſtituto facile eum retineri poſſe in perpetuum, ſenſi tamen mihi contigiſſe, quod regulariter accidere ſolet, qui res plures ſumma confuſione turbatas in aliquem ordinem redigunt, ut nempe ſæpius priorem ordinem corrigere & emendare habeant opus. Etenim pedetentim novos errores inveni emendandos, & adhuc novos ſubinde detego, quoniam aliter non ſinit humana imbecillitas.

§. 14. Percipiebam interea fructus uberes excultæ tam nobilis doctrinæ. Etſi enim, quamprimum ſentiebam, non cohærere, quæ antea crediderам verius quam ſciveram, ceſſarem aliquo tempore aliis eandem exponere, tamen in patriam rediens, & ibi torpore priſtino parumper excuſſo ſimul diligentius operam dans Juriſprudentiæ

Digitized by Google

dentiæ Civili, idque docendo potiſſimum, deprehendebam, me Jurisprudentiæ naturalis ope non ineptum adeo eſſe ad expediendam ſine dedecore Pandectarum etiam explicationem, etſi easdem nunquam antea integras audiendo percepiſſem. Etenim, ut alia taceam, cum forte leges obſtantes occurrerent, tentabam in præparatione ante omnia, an ex regulis bonæ interpretationis ex Grotio & Pufendorffio hauſtis, ipſe medium conciliandi reperire poſſem, tum conſulebam alios, & ſi ipſos mecum convenientes deprehenderem, confirmabar; ſi diſſentientes, comparabam cum mea expoſitione, vel ipſos etiam inter ſe, iterum easdem interpretationis regulas applicando, & ſemper præjudicium autoritatis ſequeſtrando, ſic ut nonnunquam rejicerem conciliationem, etſi a Bachovio profectam, & approbarem aliam etſi Manzii.

§. 15. Neque in theoretica ſaltem legum interpretatione adjuvabat a jurisprudentia naturali, ſed &, cum ad forum transtuliſſem pedem, ut tentarem jus ad facta ſingularia applicare, (ſine quo tentamine theoria cadaver eſt anima deſtitutum,) majorem adhuc uſum ejus eſſe experiebar, cum ſane tot infinitæ circumſtantiarum varietates, quibus negotia hominum civilia veſtiuntur, ſæpiſſime caſum formant & facti ſpeciem, qui vel plane non legibus civilibus eſt definitus, vel ubi plures leges diverſa diſponentes concurrunt, unde ſi principiis communibus quis deſtituatur, & regulis extendendi & reſtringendi leges latas, maximo ſudore, non raro etiam fruſtra opus habet tot myriades Conſulentium, Reſpondentium, Decidentium ex Germania, Gallia, Italia, Hiſpania & toto pene terrarum orbe evolvere, donec caſum in terminis, & periculum tamen ſubeſt, ſi maxime fuerit inventus; an collegium, ad quod definitio cauſæ pertinet, eandem cum decidente iſto foveat ſententiam, quo labore plus quam Herculeo ſuperſedere facile poteſt, qui generalia illa & gentium cordibus inſcripta fundamenta bene jecit, ſimul vero periculum iſtud non difficulter aliis mediis, de quibus jam differendi locus non eſt, evitare.

§. 16. Retraxi tamen pedem poſt paucorum annorum ſpatium a ſtrepitu forenſi, cum putarem me ſufficienter luſtraſſe doctrinam,

jus

jus civile ad negotia hominum applicandi, & quicquid præterea praxis commodi habet & incommodi. Et quanquam noſſem, hominem magis ad vitam civilem eſſe conditum, quam ad vitam ſolitariam, præprimis autem juris cultoribus præmii loco, propoſitam eſſe ſpem, ut legitimo opere perfecto Reſpublica in partibus ipſis credendis gubernari poſſit, cujusmodi gubernationis præludium quaſi & palæſtra eſſe forum vulgo creditur; ſenſi tamen, inter forum & aulam tantam eſſe differentiam, quantum diſtant æra lupinis. Etenim ut infinita taceam, quæ hujus rei gratia in medium poſſem afferre, oportet eſſe ingenium ochlocratiæ aptiſſimum, quod fori tædia patienter ferre poteſt; tale vero cum in me non deprehenderem (utpote qui onera omnia lubentiſſime fero, quæ a principe imponuntur, DEO in his terris, in reliquis diſſimulandis paululum fui impatientior,) otium quærebam iterum in induſtria domeſtica, tranquillitatem, quam exoptabam, ſecum ferente, & cum crederem, ita ordinatas eſſe cogitationes meas, ut earum communicatio ſtudioſæ juventuti commodum aliquod afferre poſſet, & eſſent, qui hac parte operam deſiderant meam, incipiebam, me bene totum, Vobis, Commilitones Suaviſſimi, tradere.

§. 17. Præprimis autem operam dabam, ut fundamenta juris univerſi ex jure naturali haurienda & ſatis diu a Vobis in hac Academia neglecta reſtaurarem. Neque, DEO ſecundante, ſucceſſu caruit intentio mea. Ante ſeptennium primum prælegebam utiliſſimam eam doctrinam ex opere Hugonis Grotii. Alacrioremque me reddebat frequentia Veſtra, quam tum quidem non expectaveram, ſed vix tamen libro primo abſoluto, cum præcedente die Corona Veſtra circumdatus docueram, ſubito me ſolum relinquebatis cum Grotio. Ita videlicet terror Panicus ingruentis peſtis Vos expulerat a Tilietis noſtris. Deſperaveram fere, (ita male fidentes ſunt hominum animi erga Divinam Clementiam,) me talem occaſionem iterum adepturum eſſe; ſed reſtituta per Dei benignitatem, patria, cum iterum metu omni vacui ad nos accederetis, telam per biennium interruptam retexebam, Veſtro aurium favore & diligentia ad finem continuata adjutus. Conferebam tum cum Gro-

Grotio præter Pufendorffium, omnes ejus commentatores, judicium meum ſemper ſubnectens in controverſiis, ſecundum ductum libertatis philoſophandi. Potiſſimum vero ſtudebam, ut ambiguitatem textus Grotiani tollerem, & ne verbulum præteriret, quod obſcuritati anſam dare poſſet.

§. 18. Non diſplicuerat Vobis doctrina mea, quemadmodum diligentia Veſtra mihi non poterat non placere; Ergo, abſoluto Grotio, non deerant, qui repetitionem deſiderarunt. Aſſurgebam petito, ſed loco operis Grotiani proponebam elegantiſſimum Pufendorffii libellum de officio hominis & civis. Agnoſcebatis enim ex parte ipſi, ut alias rationes jam taceam, quot horæ antea impenſæ fuiſſent in inveſtigatione mentis Grotianæ, quod tempus in Autore perſpicuo lucrari, & ad utiliora impendere poteramus. Quoniam tamen de hypotheſibus, de quibus Viro Illuſtri motæ erant, & adhuc moventur, controverſiæ, pleniorem hiſtoriam & notitiam ſcire cupiebatis, præmittebam fuſiorem meditationem per aliquot menſes continuatam de iisdem, eamque doctrinæ cauſa includebam conſiderationi jurisprudentiæ in genere. Agebam libere Vobiscum, & ſincere: proponebam argumenta utriusque partis, & antequam ἐπίκρισιν meam ſubjungerem, modo ab his, modo ab illis ſtabam partibus, ut adſueſcerem Vos magis ad rationes attendere, quam autores ſententiarum. Oſtendebam fontes & originem vel occaſionem doctrinarum, nexumque concluſionum cum primis principiis, ex diverſitate hypotheſium variantibus, & incumbebam ſedulo, ut in ipſis hypotheſibus meis, meæ vero erant, quibus diſciplinam ſuam ſuperſtruxerat Ipſo Pufendorffius, aſſertiones ſemper probarem per neceſſarias illationes ex primo principio practico, antea ſecundum regulas analyticas demonſtrato. Tum textum Pufendorffii aggreſſus, & ipſius methodum κατὰ πόδα ſecutus non deſinebam, & in controverſiis ſpecialibus ſemper Vobis in mentem revocare hypotheſes utriusque partis, & monſtrare nexum concluſionum etiam remotarum cum iisdem, aliquando etiam, ſed rarius, indicabam, quomodo vel alia via difficultates adverſarum ſententiarum evitari poſſint, vel quænam major dubitandi ratio impelleret, ut

liber

Digitized by Google

libertate mea uſus & communibus hypotheſibus innixus, inclinarem in aliam opinionem.

§. 19. Cæterum, quæ tùm diſſerebam, non conjeceram in chartam, ſed prout memoria ſingulis lectionibus præmiſſæ meditationis alicujus mihi ſuppeditabat, Vobis communicabam. Et ſperabam fore, ut a Vobis repetere poſſem, unde in poſterum quoque memoriam meam ſublevare valerem, præprimis cum viderem, aliquot ex veſtro ordine diſcurſum meum avide excipere calamo. Sed vix id perficere licuit; Obſervabam enim collatis inter ſe tribus vel quatuor diligentiæ Veſtræ exemplis, paucos ex aſſe doctrinam meam retinuiſſe, aliquos, quorum conditionem & judicii defectum maxime deplorabam, alieniſſimas mihi affinxiſſe ſententias, & ſæpius in una periodo opiniones contradictorias combinaſſe. Ergo cogitabam, quomodo & hunc defectum in poſterum emendare, ac ingenio Veſtro ſuppetias ferre poſſem.

§. 20. Præterea obſervaveram jam notabili tempore, in diviſione vulgata legum divinarum in morales, ceremoniales & forenſes, ſub legum moralium termino communiter miſceri legem divinam naturalem cum lege divina poſitiva univerſalia, quaſi lex moralis & jus naturale ſint ſynonyma, & quaſi nulla alia ſpecies legum divinarum poſitivarum detur, quam ceremonialis & forenſis, cum tamen ſine ope legis cujusdam univerſalis, quæ ſimul poſitiva ſit, neceſſe eſſet, orthodoxas ſententias de turpitudine polygamiæ, prohibitione inceſtus &c. vel miſerando more contra adverſarios earundem proſtituere, vel abſtinere a deciſione graviſſimarum controverſiarum. Et quamvis Hugo Grotius diſtinctionem iſtam legis divinæ ſatis perſpicue propoſuerit, non ſolum tamen in legis poſitivæ univerſalis declaratione non paucos errores heterodoxos admiſcuit, ſed & non ſemper confuſionem iſtius legis cum lege naturali evitavit. Ex noſtris vero, quantum Dominos Theologos concernit, neminem deprehendi, qui de diſtinctione illa inter legem naturalem & poſitivam univerſalem ex profeſſo, quod dicunt, tractaverit, aut legem poſitivam univerſalem, quantum par erat, expoſuerit, & quænam præcepta eo pertineant, explicaverit, etſi plures, ex mo-

dernis potiſſimum, qui Theologiam Moralem ediderunt, evolverim. Quod Jure Conſultos attinet, altum apud eos etiam ea de re eſt ſilentium, niſi quod Conſultiſſimus Kulpiſius in collegio Grotiano, ubi quæſtionem de polygamia reſolvit, promiſerit, ſe peculiari tractatu demonſtraturum eſſe, dari ejusmodi legem poſitivam univerſalem, quem avide quidem expectabam, multa erudita hanc in partem ex lectione accurati iſtius Collegii Grotiani a Viro laudato mihi promittens, quæ lucem mihi accendere, aut me in meditationibus ſuper jure poſitivo multum adjuvare potuiſſent. Quoniam vero Vir Nobiliſſimus promiſſum expedire urgentibus haud dubie aliis negotiis differret, putabam, piaculum me nequaquam eſſe commiſſurum, ſi ego nec Theologus nec Jure Conſultus, legum divinarum tamen & Jurisprudentiæ amantiſſimus, in gratiam Veſtram primus legem poſitivam univerſalem, ſi non ex tenebris, ex crepuſculo tamen eruere auderem, ſperans fore, ut ſi non omnia accuratiſſime propoſiturus eſſem, alii tamen æqui bonique conatum meum conſulturi & anſam arrepturi ſint materiam difficilem, & Theologis pariter & Jureconſultis digniſſimam accuratius evolvendi.

§. 21. Quare cum ex Veſtro ordine quidam præcedente anno a me deſiderarent, ut doctrinam juris naturalis repeterem, & quæ antea per diſcurſum de confirmatione hypotheſium Pufendorffianarum, de obſervationibus itidem meis ad libellum de officio hominis & civis aliis tradideram, ipſis per poſitiones in chartam conjectas communicarem, opportunitatem arripiens, cœpi præſentes Jurisprudentiæ divinæ inſtitutiones elaborare, quarum adeo duplex potiſſimum ſcopus fuit. *Primo*, ut præmiſſa doctrina generali controverſias circa hypotheſes Pufendorffianas, methodo, quam Vobis aptiſſimam eſſe judicabam, exponerem, & iſtas hypotheſes tanquam & meas defenderem, tum ut concluſionum ſecundum Pufendorffii, raro (ſecundum meam ſententiam in ſingulis juris naturalis capitibus nexum cum hypotheſibus & primis principiis practicis perſpicue demonſtrarem, & ita introductionem quandam Vobis exhiberem, ad abſolutiſſimum & multa ſapientia refertum illuſtris Viri opus

opus de jure Naturæ & Gentium cum fructu legendum, ſic, ut ejus adverſarii & eorum ſcripta circulos veſtros turbare amplius non poſſent. *Secundo*, ut diſtinctiſſime oſtenderem differentias juris poſitivi univerſalis a jure naturali, ac præcepta illius, quatenus eorum explicatio ad Jurisprudentiam quoque pertinet, in doctrina de conjugio & capite de pœnis illuſtrarem.

§. 22. Ante omnia vero opus eſſe mihi videbatur, ut perpetua ratiocinatione hic uterer, & nullos autores præprimis ex modernis in textu allegarem, & ne ipſum quidem τὸν πάνυ Puſendorffium. Quoniam enim probe noveram, quam ſoleant præconceptæ opiniones impedire conſecutionem veritatis, & vero inter eas nulla magis noceat, quam autoritatis præjudicium, putabam, Vobis eſſe utiliſſimum, ſi hoc præjudicium removerem, ne ſi forte Puſendorffii autoritas in ejus partes jam inclinaſſet, non attenderetis debita diligentia ad argumenta adverſariorum; aut, ſi horum illecebræ Vobis placuiſſent magis, viam præcluderetis ponderibus reſponſionum & rationibus ab ipſamet Veſtra eſſentia deſumptis. Accedebat, quod Veſtram induſtriam excitare volebam, ut ipſi magna diligentia perlegeretis opus Puſendorffianum, credens fore, ut ſi loca non citarem, Vos eo majori cura ipſi perluſtraturi idem, & cum meis inſtitutionibus collaturi eſſetis. Porro cum ſæpius a ſententia communi Virorum magnorum, aut a ſententia etiam peculiari Viri autoritate pollentis mihi recedendum foret, & tamen intentio mea eſſet, ſine reſpectu perſonarum in nudam veritatem inquirere, & cum ſententiis pugnare, non cum hominibus, nolebam per allegationem eorum, a quibus diſſentiebam, reverentiæ ipſis debitæ quicquam detrahere.

§. 23. Reliquam methodum quod concernit, ſcio eqidem multa in ſcholis diſputari de methodo ſynthetica & analytica, otioſe magis quam utiliter, ſiquidem unam tantum arbitror eſſe methodum bonam, a facilioribus progredi ad difficiliora, a notioribus ad ignota, reliqua dependere a cujuslibet arbitrio, & hactenus recte dici, methodum debere eſſe arbitrariam. Deinde nec id videtur differendum eſſe, cum omnis eruditio noſtra conſiſtat, in notitia demonſtrandi veras propoſitiones & nexum earum inter ſe oſtendendi, propoſitionum

Digitized by Google

num autem veritas præſupponat cognitionem terminorum, naturaliſſimam methodum videri, quæ mathematica dicitur a definitionibus progrediens ad axiomata, & ex his obſervationes colligens, ſecundum quam etiam elementa ſua olim ordinavit Pufendorffius. Quoniam vero ad ſingulas propoſitiones ſaltem duo termini pertinent, adeoque aliquod tædium parere ſolet, ſi omnium terminorum definitiones continua ſerie tradantur, ac porro propoſitionum connexio non ita bene videatur oſtendi poſſe, ſi plura axiomata in una linea proponantur, putavi, iſta duo incommoda commodiſſime me evitare poſſe, ſi definitiones & axiomata miſcerem, & ſingulis propoſitionibus ſubjecti & prædicati definitiones præmitterem, vel mox ſubjungerem, ipſa autem axiomata perſpicue connecterem, incipiendo a primo aliquo principio, ac inde deducendo reliqua per modum concluſionum.

§. 24. In *tres* vero *libros* Inſtitutiones has diviſi, in quarum PRIMO propoſui definitionem Jurisprudentiæ divinæ & doctrinam de primo principio practico, ut & primum principium juris naturalis & poſitivi divini univerſalis, cui per modum corollarii quaſi ſubjunxi demonſtrationem, quod officium hominis erga Deum ad jurisprudentiam divinam non pertineat. In SECUNDO libro trado præcepta illa juris naturalis reſpicientia homines quoscunque in quacunque ſocietate viventes; In TERTIO vero præcepta illa juris naturalis, quæ dirigunt officia hominis intuitu ſpecialium ſocietatum, puta conjugalis, paternæ, herilis, civilis, fœderatorum & gentium. *Connexionem capitum* oſtendent fere eorum initia, & in libro ſecundo & tertio maximam partem ſecutus ſum ordinem Pufendorffii in libro de officio hominis & civis. Dico maximam partem, nam quæ mutaverim quandoque, facile docebit ocularis inſpectio.

§. 25. Uti autem in totis Inſtitutionibus præ oculis habui opus PUFENDORFFII, & ejus ſcripta reliqua pro ejus defenſione edita, ita non mirabimini, ſi ſæpius integras poſitiones, ne verbulo quidem mutatas, ab ipſo mutuatas, hic deprehenderitis. Requirebat enim id inſtituti mei ratio, quam modo Vobis explicui. Sunt vero

& ali-

Digitized by Google

& aliqua in his inſtitutionibus MEA, quæ, cum alienis continuo miſcuerim, neceſſe eſt, ut Vir Incomparabilis citra ſuam voluntatem etiam mecum in communionem inciderit, quam tamen neſcio, an æquo animo ſuſcepturus ſit, & annon potius jure ſuo communi dividundo judicium ſit deſideraturus. Sed hoc quidem ipſi non erit opus, cum paratus ſim ſine judice, æquis ex partibus inſtitutiones meas herciſcere, ſic ut ipſi ſoli relinquam, quæ bene in iis dicta ſunt, etiamſi mea ſint, quoniam ejus ſcripta & hypotheſes ad eorum inveſtigationem me duxerunt, quæ vero inconvenienter & minus apte poſita ibidem deprehenduntur, ea ſola mihi reſervabo.

§. 26. Non diffiteor tamen, & aliorum Eruditorum cogitationibus me quandoque fuiſſe uſum, quibus & ipſis reſtituendum eſt, quod illis debetur, & vobis indicandum, quos hinc inde lectioni inſtitutionum mearum inſuper adjungere debeatis. In *libr. 2. cap. 6 7. & 8.* evolvi diligenter *Uffelmanni tractatum eruditum de obligatione hominis, quæ ex ſermone oritur*, ante non ita multos annos in Academia Julia editum, atque ex eo *in cap. 6. de officio paciſcentium* §. 64. transtuli argumenta, quibus ſententiam Pufendorffii de defectu obligationis in pacto cum latrone inito impugnat, & in ſequentibus oſtendi, quam facile ad eadem pro ſententia illuſtris Pufendorffii, reſponderi queat, *in capite 7.* vero *de officio hominis circa ſermonem*, it. *in 8. de officio jurantium*, multa ex dicto Uffelm. libro, libertate tamen aliter diſponendi ac ſentiendi reſervata, in horrea mea transtuli. In *ejusdem libri capite ultimo de Interpretatione voluntatis divinæ & humanæ* multum me adjuvit etiam diſputatio acute elaborata *de interpretatione juris obſcuri, & ſub præſidio Conſultisſimi Rebhanii in Academia Argentoratenſi anno 1671. publice ventilata. In libro tertio capite ſecundo de officiis conjugalibus* ſæpius anſam multa profundius meditandi ſuppeditavit lectio *Lamperti Velthuſii de naturali pudore & dignitate hominis, item de principiis juſti & decori, qui tractatus in ejus operibus Roterod. 1680. editis extant*, quique potiſſimum cum iis, quæ diſſero *d. c. 2.* §. *153. ſeqq.* ſunt conferendi. *Caput tertium ejusdem libri* mihi natum fuit ex recordatione lectionis controverſiarum illuſtrium per varia variorum ſcripta circa ſenſum legis divinæ in officiis

officiis congugalibus agitatarum, de *Polygamia quidem Sinceri Warenbergii*, *Theophili Alethai*, *Athanaſii Vincentii*, *Daphnai Arcuarii* pro polygamia militantibus; contra eandem *Muſai*, *Chriſtiani Vigilis*, *Slüteri*, *Feltmanni*, *Brunsmanni &c. de Conjugio Eunuchorum; reſponſorum* variorum, quæ hanc in rem *Hironymus Delphinus* ante biennium collegit; de *divortiis*; *Seldeni de Uxore Hebraica lib. 3. cap. 18. & mult. ſeqq. & Strauchii in fragmento Inſt. Jur. publ. tit. 35. de inceſtu cum defunctæ uxoris ſorore*; *Havemanni*, *Taboris*, *Strauchii*, *Bucholzii*, *& Actorum Oettingenſium editoris*, *de inceſtu comprivignorum; Samuelis Bohlii & ejus adverſariorum &c. Cum quarto capite d. libri tertii* §. *14. ſeqq.* conjungenda eſt *diſputatio B. Patris de poteſtate patria*, quoniam ibidem intendi defendere ſententiam Patris, ſocietatem paternam ex conſenſu deduci non poſſe. *In capite 9. & 10. de officiis erga legatos & mortuos* conferri debent *Grotii lib. 2. c. 18. & 19. Cum commentatoribus, & omnino B. Patris alia diſputatio de inviolabilitate legatorum.*

§. 27. Quamvis autem putabam initio, fore, ut intentio mea optima, quam Vobis uſque expoſui, æqui bonique conſuleretur ab omnibus, qui ſtudia & bonas literas amant, & inquiſitionem veritatis proſequuntur, deprehendi tamen, me vivere in ſeculo, in quo non pauci deprehenduntur, qui ſui officii eſſe arbitrantur, libertati philoſophandi obviam ire, obices ponere, impedimenta objicere, cancellos circumdare, quibus effringendis nulla par fuerit humana prudentia, quoniam videlicet ſentiunt probe, libertate iſta philoſophandi nimium quantum detrahi autoritati ſectariorum, cum olim quidem cathedræ philoſophorum adverſus molimina, cum ratione libere philoſophantium, utcunque munita fuerint autoritate Ariſtotelis aut ſimilis cujuſpiam priſcorum ſapientum nominis, puta Alberti, Thomæ Scoti &c. hodie vero iſtud propugnaculum Ariſtotelicum penitus expugnatum ſit, adeoque novo aliquo glaucomate ad defendendam Regiam Veterum Magiſtrorum doctrinam opus eſſe videatur. *Vide omnino D. Val. Alb. Epiſt. præmiſſam Diſp. de Philoſophia Chriſt.* Atque cum rationibus deſtituantur, quibus propugnaculum iſtud exornent, rem non melius procedere poſſe putant, quam ſi ſub ſpecie religionis ſe, quæcunque faciunt, Deo duce,

facere

Digitized by Google

facere & pro defenſione pietatis militare populo perſuadeant, adverſariosque ſuos ut atheos, hæreticos, impios & Novatores traducant, non recordati, videlicet quod *Apologia Auguſtana Confeſſionis ad art. 4. p. m. 286.* de Hypocritis ſectari impietatem & vitia cujuscunque generis, quam illos, quos impios eſſe diffamant.

§. 28. Quare non adeo miratus ſum, cum audirem, eo tempore, quo liber primus Inſtitutionum harum in publicum prodiret, varias de iis cenſuras in populum ſpargi, quas inter illa, ut noſtis, maximam partem divulgabatur, me in iis fundamenti loco ponere principia, quæ Vobis ad *Atheiſmum*, *heterodoxiam*, & neſcio, quam *impietatem* viam ſternant, quæque omnia *Philoſophiam* aliquam *Novaturientem* cum non parvo Reipublicæ damno ſapiant, quæ calumnia tam late ſe diffundebat, ut in plurimis fœminarum, puerperas viſitantium, conventibus pro more, ſermones de ea haberentur. Ego vero generoſo contemptu calumniam hanc apertiſſimam ridebam, & quamvis aliquis ex Vobis mihi hinc inde narraret, eſſe quosdam, qui inſidias mihi hac parte ſtruerent, tamen in mediis illorum turbis quietus ego & conſcientia vitæ pariter & doctrinæ tutus vivebam, probe gnarus, me ſub Principe Juſto degere, qui innocentibus ſecuritatem præſtare & poſſet & vellet; ac ne quidem curioſitas me impellebat, ut autorem ſatis horrendæ iſtius calumniæ ſcire cuperem, uti neque nunc ſcire aveo, ſed potius, quisquis ſit, omnia fauſta atque felicia ipſi animitus exopto; ita enim me non ſolum Chriſtianiſmus facere jubet, ſed & ſtudium ſanæ Philoſophiæ aliquatenus inculcat, atque exempla aliorum moderate & absque impetu philoſophantium docent, quos inter præcipuum nomino *Renatum des Cartes*, quem ipſe primarum objectionum adverſus Meditationes ejusdem Autor virum ingenii maximi, *ſummaque modeſtia* appellat. Et ſane, quoties *Gisberti Voetii*, Viri alias multæ eruditionis, libros, quos adverſus Carteſium ſcripſit, evolvo, & iterum *Epiſtolam Carteſii ad Voetium reſponſoriam* cum illis confero, toties (de modo tractandi loquor, non de re) ideam concipio duorum virorum maxime diſparium, unam Theologi, ſed faſtuoſiſſimi &

maxime maledici, Poritici alteram, ſed placidiſſimi, & maledicta pleraque generoſe concoquentis.

§. 29. Uti vero communiter in præfationibus ZOILUS vel MOMUS impugnari conſuevit, etiam ubi nullus Momus adeſt, ita ego egregiam occaſionem nactus, puſſem multam evomere bilem in Zoilos, niſi ſemper illius fuiſſem opinionis, ejusmodi invectivas eſſe indicia animi parum ſani, certe impotentis. Accedit, quod calumina iſta, in me jacta, mox evanuerit; neque enim mendacia diu durare poſſunt, ſimilia globis niveis, volutatione hominum nimium quantum creſcentibus, ſed ſolis radiis accedentibus facile redactis in nihilum. Denique nec opus videbatur invectiva, cum inſtitutiones meæ proſtent, & calumniam iſtam ipſæ refutent, quas adeo omnium eruditorum cenſuræ ſubjicio, ſed vere talium, reliquorum enim, qui doctrina ſunt vacui, vel ultra ſcholam & artes liberales non ſapiunt, cenſuram ſperno, etſi opinione ſimulatæ philoſophiæ ad ora uſque repleti ſint & turgidi.

§. 30. Veſtra tamen, Auditores, intereſſe arbitror, ut tanquam medio inter utrosque loco poſiti, ſciatis, quid in culpationibus iſtis reſponderi velim, ſicubi contingat ea de re in converſationibus familiaribus, ut fieri ſolet, mentionem iniici, quanquam velim, ut occaſiones iſtas, quantum poſſibile eſt, evitetis, & ipſimet ejusmodi altercationum anſam non ſuppeditetis, cum nihil ſit magis pedanticum, & quod hominem ad vitam civilem reddat ineptum, quam ſi ſit animal diſputax in quotidiana converſatione, neque ferre poſſit diſſentientes, uti ex adverſo ejusdem pedantiſmi vitio laborat, qui in cathedra publica, diſputandi gratia erecta, ægre fert objectiones, ex lege artis propoſitas, ad quas reſpondere nequit, & tamen errorem admiſſum fateri erubeſcit. Sed quoniam tamen non ſemper in noſtra poteſtate eſt, etiam inter familiares omnino evitare altercationes, vel certe non audire, quæ forte unus & alter garrit, minimum intereſſe veſtrum & ne turbentur circuli veſtri in doctrina a me hauſta, poſcit, ut fuſius paulo ea de re diſſeram.

§. 31. Quod igitur *atheiſmi* vitium attinet, nihil aliud vellem reponi, quam ocularem inſpectionem eorum, quæ trado *libro primo* cap.

Digitized by Google

cap. 3. §. 85. ſeqq. ubi oſtendo, atheiſmum repugnare directe principiis, a me demonſtratis. *Hæreſin* vero quod concernit, ut illi quidem maxime obſtrictus vivam, qui theſin aliquam mihi demonſtrabit ex his inſtitutionibus, quæ ſcripturæ ſacræ & fidei, quam profitemur, articulis repugnet; Inſuper ad Vos provoco, qui me quotidie Jurisprudentiam & Philoſophiam exponere auditis, an unquam aliquam ſententiam profeſſus fuerim, quæ ſacris fidei noſtræ myſteriis adverſetur, annon potius in id omnibus incumbam viribus, ut exacte limites, qui Sacroſanctam Theologiam & Sapientiam humanam diſcernunt, cuſtodiantur, Vobisque ex hiſtoria philoſophica omnium ſeculorum demonſtrem, quantas turbas dederit in Eccleſia Philoſophiæ cum Theologia commixtio. Sed quid verbis opus? An putatis Reverendos Acad. noſtræ Theologos, vel quoscunque alios, quibus inſpectio doctrinarum ſ. privatarum ſ. publicarum eſt commiſſa, admiſſuros eſſe, ut doctrina heterodoxa divulgetur, & animos Veſtros corrumpat? Abſit. Id tamen non diffiteor, & Vobis ſæpius demonſtravi, multas quæſtiones & aſſertiones eſſe, quibus Theologi communiter utuntur, quæ tamen, ſi exacte mediteris, proprie loquendo, non ſint Theologicæ, ſed Philoſophicæ, vel Juridicæ; quod vero pro Theologicis communiter habeantur, maximam partem deberi Theologiæ Scholaſticæ, quæ in detrimentum inemendabile philoſophiam ita cum Theologia contra monitum Pauli confudit, & rudem inde indigeſtamque molem, uno verbo, informe chaos quoddam effecit, tum etiam neglectui Philoſophorum & Jure Conſultorum, ante reformationem elegantiora ſtudia negligentium, & ita Theologis Pontificiis occaſionem dantium occupandi rem derelictam, quale quid Jurisprudentiæ naturali contigit, uti ſubinde in inſtitutionibus ipſis tango, cum tamen Jurisprudentia naturalis & Gentium ac Theologia omnino differant, quod probavi *lib. 1 c. 1. § 163. ſeqq. & c. 2. 137. ſeqq.* Facit egregie pro illuſtratione ſententiæ meæ, quod ex Hiſpaniæ metropoli nobis retulerunt non ita pridem Novellæ. Mann vermuthet, daß der Holländiſche Extraordinair Envoye ſatisfaction wider die inquiſition über die vor dieſem in ſeinem Hauſe verübte Inſolentien wegen des

Herrn Chares bekommen ſoll, weil ſelbige durchgehends von allen hohen Miniſtern improbiret worden, zumahl der Herr de Lyra ſelber geſagt hat, daß die Inquiſitores Leute wären, welche die Theologie verſtünden, aber nicht das Recht der Völcker, und bey ſothaner conſequence nicht wüſten, was einem publiquen Miniſter zukommt. Neque illud diſſimulo, me credere, quod poteſtas hæreticum declarandi non competat privatis, neque ad clerum pertineat, ſed ſit regale, & pertineat ad jura principis circa ſacra, etſi hoc regale a principe Chriſtiano ſecundum normam verbi divini debeat ordinari. Ita video, obſervatum eſſe in primitiva Eccleſia & primis Conciliis Oecumenicis. Ita docent me principia genuina Politices. Credo inſuper, quod ad officium boni civis in Imperio Romano-Germanico pertineat, in religiones, quæ in eo tolerantur, neque publice neque privatim verba contumelioſa jacere, quia hoc me docuit inſtrumentum pacis: Credo porro, regulas de officiis boni civis pertinere ad clerum etiam: Credo, illam doctrinam non repugnare Verbo divino: Credo, principem jure ſuo uti, ſi refragantes & Zelo aliquo intempeſtivo ſubnixos juſtis pœnis coerceat: Credo, quod placida via magis faciat ad convertendos adverſarios in Eccleſia, quam importuna illa, quæ injuriis verbalibus eſt inſtructa &c. In quibus omnibus ſi heterodoxum quid ſubſit, lubentiſſime feram cenſuram eorum, quibus hæc poteſtas competit.

§. 32. Pergo ad *impietatem*, cujus notam audio illam circumferri, quod ſubinde diſſentiam & ſcabioſe quidem, a patre meo *νῦν ἐν ἁγίοις*, unde nonnemo iſtam illationem fecit, me non curare leges divinas, ſed velle, ut omnes eæ ex ſacris Bibliis eſſent eradicatæ. Naſutum profecto argumentum, & quod multis modis impingit in Logicam. Fateor, diſſentio quandoque a patre, ſed Catechiſmus quidem meus me docet, quod ſalva conſcientia id facere poſſim, & non repugnante quarto præcepto. Quod ſi id aliquis eo extendere velit, ac ſi honor & reverentia, parentibus debita, etiam includeret adulatoriam quandam veritatis, quam non autoritas, ſed recta ratio dirigit, abnegationem, is vereor, ne exſibiletur a Catechumenis. Quod vero ſcabioſe ſentiam de Patre, falſum eſt, & imo men-

Digitized by Google

mendacium. Provoco ad Vos omnes, an unquam, quoties diſſenſum meum doctrinæ gratia Vobis indicavi, verbulum protulerim, quod in contumeliam Patris Optimi trahi potuerit. Sicubi fieri poteſt illæſa fidelitate informationis, diſſimulo nomen Patris aut aliorum, quibus reverentiam debeo, ut ſupra monui. Verum eſt, me hinc inde non magnifice ſentire de doctrinis quibusdam Peripateticorum communibus, quod deprehenderim, eas nulla ratione firma niti; verum eſt etiam, & agnoſco, me nonnunquam hac parte provocaſſe in diſcurſu ad ſcripta philoſophica Patris, tanquam optimi interpretis, quem ego quidem evolvi, Philoſophiæ Peripateticæ, ſed tum quidem controverſia mihi cum Patre non magis interceſſit, quam in judicio controverſia eſt inter actorem & procuratorem rei, præprimis cum ipſe B. Pater in multis doctrinam communem deſeruerit, melioribus rationibus inſtructus, non ſolum in ſcriptis publice editis, ſed & adhuc in MSS. ineditis, ut forte in ſequentibus exemplum afferemus, adeoque hac parte laudabili exemplo mihi præiverit.

§. 33. Reſtat *Novatoris* convitium, quod apud veræ ſapientiæ aſſeclas fere contemnitur, cum gloriæ potius ducendum ſit, ſi quis non alienis oculis omnia cernere velit, ſed ex propria ratione ab aliis prætervisa detegat, ab aliis non recte dicta emendet. Eſt hoc proprium Philoſophiæ Eclecticæ, quam ſequor. Hujus autem præſtantiam præ philoſophia ſectaria erudita diſſertatione demonſtravit *Johannes Chriſtophorus Sturmius, præmiſſa ipſius tractatui de Philoſophia Eclectica, qui præcedenti anno publicam lucem aſpexit:* At hanc nemo Sectariorum, & qui ex antiquitate divam faciunt, refutavit, neque enim poſſunt, ut alia occaſione Vobis demonſtravi. Multa igitur nova amplector, multa nova rejicio, multa ipſe innovo libertate philoſophandi uſus & rationem ducem ſecutus, cui videlicet nec ſordent nova, nec inepta videntur antiqua. Quod ſi retorſione uti placeret, appoſite uſurpare poſſem accutum Epigramma Excellentis apud nos, tam quoad vitam, quam doctrinam Theologi, & elegantiſſimi pariter Poetæ, quo non ita pridem publice diſputantes quosdam honoravit:

Errores quiſquis Patrum cupit ore tueri,
Semper & antiquum, quod docet, eſſe crepat,
Ille Novatorum, reliquos dum nomine carpit,
In Veteratorum claſſe locandus erit.

Scio quidem in rebus Theologicis non facile aliquid innovandum eſſe, etiamſi eadem rite expoſita defendi poſſint, ne ullo modo pax Eccleſiaſtica turbetur. At hac in ſignificatione me quicquam novaſſe, modo negavi, & inſtitutiones meas publicæ cenſuræ ſubmiſi.

§. 34. Dedit tamen iſta calumnia mihi occaſionem, cum perſpicerem, ex conciſa brevitate, quam in primo libro adhibui, aliquos anſam arripuiſſe verba mea in alienum ſenſum torquendi, ut non ſolum in libro ſecundo & tertio mentem meam prolixius, quam initio conſtitueram, ſed & de iis, quæ in libro primo poſita erant, cum amicis quibusdam & Viris, quos ob ſummum pietatis, virtutis vere Theologicæ, ſtudium, veneror, privatim conferrem, petens, ut, ſi quædam ibi deprehenderent, quæ analogiæ fidei adverſa ſint, vel, ut talia videri poſſint, aut ambigue poſita in pravum ſenſum detorqueri, vel novitatem aliquam doctrinæ ſacræ periculoſam foveant, de iſtis me monerent in tempore, & petito meo iidem plus quam amice ſatisfecerunt, objectiones aliquas adverſus ibidem poſita placide mecum communicando, quas, uti debita gratiarum actione ſuſcepi, ita non poſſum non, quin pro Veſtra informatione ea, quæ inde, ut & ex propiis prælectionibus ſecundi iſtius libri primi, mihi venerunt in mentem ad explicationem obſcurius ibi dictorum, & corroborationem ſententiarum quarundam facientia Vos faciam participes, idque, quantum fieri poterit, breviſſimis, & ſecundum iſtam normam, ut vel convenienti expoſitione mentis meæ objectionem evitare Vos doceam, vel oſtendam, ſententiam, quam defendi, ſi forte nova ſit, non eſſe tamen theologicam, aut non novam etiam, ſed autoritatibus Virorum omni exceptione majorum & plerumque Theologorum noſtratium ſubnixam, etſi non adeo communem.

§. 35. *Cap. 1. §. 3. ſeqq.* trado diviſionem habituum, multum emendatam & correctam, *&* §. *22. ibidem* communem Peripateticorum

rum doctrinam hac parte infinitis ſcatere erroribus aſſero, neque nunc quicquam muto. Sed iſta quidem doctrina haud dubie Theologica non eſt imo nec nova. Etſi enim tum temporis arbitrarer, in plerisque primum me errores iſtos detegiſſe, cum non niſi iſtum nævum, quo Metaphyſica Sholaſticorum Sapientiæ titulo ab ipſis inſignitur, cum tamen nihil ſit aliud, quam lexicon terminorum, quorum multi non ad Sophiam, ſed ad Sophiſticen utiles ſunt, a Patre meo in Hiſtoria Metaph. ipſius quæſtionibus annexa, ut & alium, quod intelligentia referatur inter habitus theoreticos ab eodem in annotationibus ad philoſophiam practicam, obſervatum eſſe recordarer, deprehendi tamen nuperrime aliud agens, elegantem meditationem in MSS. B. Patris, quæ doceret jam anno 60. eidem fere & reliqua, quæ in diviſione habituum vulgari obſervaveram, fuiſſe notata, quo pacto mihi gratulabar de ſimilitudine cogitationum cum Patre. Prolixior paulo iſta meditatio eſt, quam ut convenienter procemio huic noſtro poſſit inſeri. Illuſtrabitur tamen doctrina mea, ſi mentem ejus in ſumma collectam exhibuero, & quomodo ipſe in habituum diviſione velit procedere. *Virtutum*, ait, *alia intellectualis eſt, alia voluntaria; intellectualium alia ſimplex, ſcilicet intelligentia, quæ eſt principiorum Theoreticorum pariter & practicorum, alia compoſita, aque vel Theoretica, Sapientia ſcilicet & Scientia; vel Practica, nempe prudentia, directrix Moralium, & ſolertia, directrix Artificialium. Voluntaria eſt vel Moralis, cujus ſubjectum ſecundarium eſt appetitus ſenſitivus concupiſcibilis, vel iraſcibilis, vel artificialis ſeu ars, cujus ſubjectum ſecundarium eſt locomotiva animi vel corporis.*

§. 36. Illa tamen obſervatio, quantum ſcio, mea eſt, qua *eodem cap. 1. §. 23.* detego craſſum & Theologiæ Chriſtianæ adverſum errorem de differentia habituum Theoreticorum & practicorum: cui lucem affundet *diſſertatio 5. & 6. Maximi Tyrii Philoſophi Platonici*, quas pro præſtantia Philoſophiæ Theoreticæ præ Practica conſcripſit, ſiquidem multas ibi deprehendes rationes, quæ hypotheſin iſtam ethnicam de eſſentia DEI ſpeculativa & appropinquatione hominis ad DEUM per Philoſophiam Theoreticam, ſapiunt. Jam recordor equidem, inter orationes B. Patris extare aliqam 21. *ordine*, qua

Google

qua & ipſe præſtantiam Theoreticæ vitæ defendit. Sed tantum abeſt, ut a me re ipſa diſſentiat, ut potius dicta mea in multis confirmet. Scopus orationis iſtius eſt, ut præſtantiam Theoreticæ vitæ demonſtret ex prærogativa primæ tabulæ Decalogi præ ſecunda. Hanc prærogativam utique non negamus, negamus vero, primam tabulam pertinere ad vitam Theoreticam, adeoque diſſentimus in terminis. Cum enim totus Decalogus diſponat de officiis humanis, de his vero plane non tractet Philoſophia Theoretica ſed Practica, utique & officia hominis erga Deum ad praxin ſpectabunt, non nudam theoriam. Quæ vero in dicta oratione prolixe præmiſit B. Pater de opinione Philoſophorum Ethnicorum, quoad præſtantiam Philoſophiæ Theoreticæ præ Practica, nimium quantum confirmant ea, quæ poſuimus *d. c. 1. §. 24. ſeqq.*

§. 37. Id vero explicationis alicujus indiget, quod dixi *d. §. 24. in fine: falſam eſſe opinionem Gentilium, ſtatuentium, DEI eſſentiam conſiſtere in contemplatione*, intellige nuda, & quæ ne quidem pro fine habeat actionem aliquam. Unde cave, ne verba mea cavilleris, inferendo forte, quod ſtatuam, eſſentiam DEI conſiſtere in actione externa, ac ita ex Scylla incidas in Charybdin, & iſtum errorem Gentilium, qui DEUM ex neceſſitate quadam alligarunt ab æterno ad congreſſum cum materia prima. Nam, ut alia taceam, procederet quidem hoc argumentum, ſi DEUS homo eſſet. Nunc cum DEI eſſentia infinitis modis excedat, ne quidem inferre poſſes (ſi negaſſem omnino contemplationem de DEO, quod tamen ut vides, non feci,) a negatione contemplationis ad poſitionem actionis, quemadmodum v. g. non poteris inferre, ſi quis neget lapidem videre, quod ſtatuat, lapidem eſſe cœcum. Uti enim inter videre & cœcum eſſe ſcio dari tertium, non videre, quod de lapide ob imperfectionem ſuam prædicari poſſit; ita ſentio, inter contemplationem & actionem humanam in DEO dari poſſe tertium aliquod, quod ob ſummam ejus perfectionem ignoro. Neque enim ſcio, ſcriptura adjutus, eſſentiam DEI, ſed admiror, & ea, quæ ſcriptura hac de re mihi revelavit, ſine ſcientia philoſophica credo. Quod ſi tamen more humano de infinita DEI eſſentia loqui licet, placen

omni-

omnino verba Patris dicta oratione p, 504. ſeqq. *Felix Deus eſt non contemplando tantum, ſed etiam egendo (nihil enim ipſi moleſtiarum, Numini potentiſſimo, & ſimpliciſſimo creant vel uno momento ſubeunda negotia infinita.) Suo beneficio DEUS beatus eſt non alieno. Nos contra, quicquid habemus boni, DEO debemus, non nobis. Quid autem ſumus? vermiculi, ſi cum divina Majeſtate comparemur.*

§. 38. *Eod. c. 1. §. 29.* dum dico: *Legem ſemper obligare, pactum nunquam*, non is ſenſus eſt; ac ſi duorum vel plurium conſenſum non ſequatur obligatio, (quod ipſum tamen, & quod promiſſis obligemur, multoties inculcat ſcriptura) contrarium enim prolixe declaro *in cap. 7. l. II. de fide ſervanda*; ſed id volo; obligationem, quæ pactum ſequitur, non oriri ex ipſo conſenſu, ſed ex voluntate legislatoris, ſervationem promiſſorum jubentis. Hinc ſtatim ſubjungo, *legem obligare mediante pacto.* Feci autem iſtud, ut fortius contradicerem quibusdam, qui ultimo vim obligationis ex pacto deducunt, quos inter, ni fallor, Hobbeſius eſt præcipuus, ſimul ut contradicerem ex parte Grotio, leges naturales etiam obligaturas fuiſſe, aſſerenti, etiamſi ponamus, Deum non eſſe &c. Quodſi tamen malis, loco phraſeos, *quod lex obliget aliquando mediante pacto* uſurpare aliam, *quod pactum obliget vigore legis*, non repugnabo, quia inter has duas phraſes nullam differentiam intereſſe opinor, ſiquidem utraque intendit, legem quidem citra pactum poſſe obligare, ſi tollas legislatorem.

§. 39. *In §. 31. ejusd. cap.* dico, quod lex æterna ſit figmentum Scholaſticorum, ubi non reſpicio rem ſub hoc termino denotatam, ſive per eam intelligant juſtitiam divinam ſeu totum naturæ ordinem divina voluntate & decreto inſtitutum. Quis enim hæc omnia, niſi ſit Atheus craſſisſimus, aſſeret eſſe *ἐκ τῶν οὐκ ὄντων?* Sed hoc dico, ipſam applicationem legis, quautuntur Schalaſtici in exponendo conceptu ſuo, eſſe impropriiſſimam, ſive: maximam ἀκυρολογίαν in voce legis eſſe. *Hinc ſequitur, quod Deus non agat ſecundum legem.* Quod ſi putes eſſe duritiem in modo loquendi, cum longe differant improprie dicta a fictis, & figmenta ſint, non quæ verbis impropriis ſunt enunciata, ſed quæ extra fingentis aut figmentum ſuſcipientium conceptum non exi-

ſiunt; reſponderem, ſeparandas eſſe locutiones improprias. Aliæ enim fiunt eo modo, ut etiam ex intentione loquentium pro impropriis habeantur, aliæ ita comparatæ ſunt, ut loquentes prædicatum, quod non niſi impropriiſſime de ſubjecto prædicatur, jactent proprie de eodem dici. Fateor, priores locutiones improprias forte ſatis inconvenienter appellari figmenta, ut, quod poſteriores attinet, ſunt ea figmenta vera, quia prædicatio impropria, dum aſſeritur eſſe propria, extra fingentis conceptum, ut propia non exiſtit, ſed loquens eam eſſe propriam omnino id fingit, ita ſi quis hominem pictum venditaret pro homine vero, aut Herodem vellet eſſe proprie vulpem, aut prata ridere proprie, haud dubie fingeret iſta &c. Conſtat autem, quod plerique ex Scholaſticis eam opinonem defenderint, ac ſi lex illa æterna ſit lex proprie dicta, unde & circa ipſam legis definitionem maximas controverſias moverunt, eum in finem, ut legis illa generalis definitio eo melius ad Deum accommodari poſſit, quas fuſius exponit Dominus Oſiand. in *Typo legis naturæ*.

§. 40. Doctrina, quod beſtiæ ſenſu careant, haud dubie ad Theologiam non pertinet, quinimo, ſi intereſſe Religionis cum hac controverſia miſceatur, haud dubie aſſertio de carentia ſenſus palmam præripit opinioni contrariæ. Elegantia hanc in rem ſunt verba veri & genuini Critici Petri Bælii *in Excerptis Reipublicæ literariæ menſ. Martio 1684. p. m. 26. ſeqq. On intereſſa d' abord la Religion dans cette cauſe, par l' eſperance, que les Anti-Carteſiens concûrent de ruiner par là les machines de M. Deſcartes; mais on ne ſçauroit aſſez dire le bien, qui en eſt venu aux Sectateurs de ce Philoſophe. Car ils croyent avoir montré, qu'en donnant aux bêtes un ame capable de connoiſſance, on ruine toutes les preuves naturelles de l' immortalitaté de nôtre ame. Ils on fait voir que leur ſentiment n'avoit point de plus opiniatres ennemis que les impies, & les Epicuriens, & qu'on ne ſcauroit faire plus de depit à ces mechans Philoſophes, qu'en les deſarmant de toutes les fauſſes raiſons, qu'ils emprutent de l' ame des bêtes, pour conclure qu'il n'y a entre elles & nous, que la difference du plus au moins. C'eſt une choſe aſſurée, qu'il n'y a point de gens qui affectent plus que les impies, d' approcher les bêtes de la perfection de l' homme. Voila com-*

comment la ſecte de M. Deſcartes a mis la Religion dans ſe interets. Mais elle ne s' eſt pas contentée de cette raiſon. Elle s' eſt elevée jusques à la nature de Dieu, pour y chercher des argumens invincibles contre la connoiſſance des bêtes, & on peut dire, qu' elle y en a trouvé d' aſſez bons &c. Et meretur tota ejus diſſertatio eruditiſſima, quam occaſione tractatus Darmanſ. *La Bête transformée en Machine ibi à p. 19-34.* propoſuit, a Vobis perlegi. Breviter: tota doctrina paucis iſtis poſitionibus includi poterit. 1. Concedunt, credo, Peripatetici: *Animam hominis a nobis aliter concipi non poſſe, quam per facultatem cogitandi. 2. Concedunt, quod ſenſus interni cognoſcant. 3. Aut neceſſario concedendum eſt, cognitionem omnem fieri per cogitationem, aut fatendum, eos, qui cogitationem de ſenſibus prædicant, ignorare quid loquantur.* Unde 4. naturali ductu fluit concluſio: *Beſtias carere ſenſu interno, quia carent ratione.* Ergo aut ratio indulgenda eſt beſtiis, aut cum ratione ſimul adimenda ipſis eſt ſenſio, vel perceptio, vel cognitio, vel quocunque vocabulo hic uti velis. Non tamen adeo nova etiam eſt hæc doctrina, ut demum a temporibus Carteſii derivari debeat. *Primum fuiſſe Gomeſium Pereiram*, verba ſunt Sturm. *diſſertat. 1. de philoſ. Eclect. p. m. 54. qui beſtias omni cognitione ſeu perceptione carere affirmavit, eumque in nupero hoc ſeculo κατὰ πόδα ſecutos eſſe Carteſium & Digbejum, teſtatur Williſius de An. brutorum cap. 1. p. m. 6. & Morhoſius in diſſertat. de Paradoxis ſenſuum, Gometium iſtum Philoſophum ac medicum Hiſpanum ait ea de re operoſum, ac triginta annorum librum edidiſſe Methynæ A. 1554. excuſum, & Antoniana Margarita ab utriusque parentis nomine inſignitum.* Adde omnino *Balium d. l. p. 20. ſeqq.* ubi oſtendit, extinctam fuiſſe mox cum Pereira iſtam opinionem, adeoque gloriam inventionis iſtius non denegandam Carteſio. Quin imo non defuit Anonymus, qui ipſum Bælium moneret, jam tempore Auguſtini ea de re diſputatum fuiſſe, eamque in rem adduceret ipſius Auguſtini verba *de quant. an c. 30. Quod autem tibi viſum eſt, non eſſe animam in corpore viventis animantis, quanquam videatur abſurdum, non tamen doctiſſimi homines, quibus id placuit, defuerunt, neque nunc arbitror deeſſe. Vid. Bal. exc. menſ. Aug. 1684. p. m. 12. &* Rondelius *in peculiari Epiſtola, cujus fragmentum exhibet Balius*

Digitized by Google

ius menſ. Octobr. ejusdem anni p. 290. ipſum admonuit, plusquam recentis annis ante Auguſtinum a Stoicis Cæſarum tempore, ante hos vero iterum plusquam trecentis annis a Diogene Cynico de anima ſenſitiva beſtiarum fuiſſe dubitatum, etſi Anonymus iſte ſententiam ſuam mox retractaverit, eo quod in evulutione ipſius Auguſtini deprehenderit, in verbis ex Auguſtino allatis nequaquam eſſe quæſtionem de doctrina Pereiræ, unde Doctiſſimus Bælius ſuſpicatur, forte & loca a Rondelio adducta non diſerte probare ejus intentionem, *vid. menſ. April. 1685. p. 425.* quod forte diſcutiemus prolixius alibi.

§. 41. Canones de imputativitate actionum moralium, quas trado c 1. §. 66. fere omnes hauſi ex Domini Pufendorffii ſcriptis *de J. N. & G. lib. 1. c. 5. & de O. H. lib. 1. cap. 1.* puto tamen circa eos fere conſentire Peripateticos, & communiter eosdem tradi ab ipſismet in libellis eorum Ethicis, maxime illum, quem affero §. 69. quod non poſſint imputari homini, quæ ut adeſſent, vel non adeſſent, penes ipſum non fuit. Has vero omnes regulas intelligo de foro humano, quia tracto in totis Inſtitutionibus Jurisprudentiam, quæ pro ultimo fine habet tranquillitatis humanæ cenſervationem, per legum executionem & juſtitiæ adminiſtrationem, adeoque non contradico Dominis Theologis eorumque doctrinæ de imputatione peccati originalis in foro divino. Cui non obſtat, quod tractatum inſtituerim de Jurisprudentia divina, unde forte lector ex legibus bonæ methodi generales iſtas in ea latitudine capiendas eſſe putare poſſet, qua non humano & divino etiam foro conveniant; Nam ex iis, c. 1. & 2. diſſero, cuilibet apparebit, quod Jurisprudentia etiam, quatenus divina dicitur, occupata quidem ſit circa leges divinas, non tamen circa forum divinum, ſed hoc totum relinquat Dominis Theologis. Qvoniam tamen etiam ſcandala aliorum accepta avertere cupio, declarationem ſententiæ meæ hic addere volui.

§. 42. *Cap. 2. §. 2. p. 48.* ſtatuo: quasdam leges divinas ſalutem hominis in hac vita intendere, ubi intelligo intentionem immediatam, ſic enim verbis expreſſis me explico *eod. cap. §. 125. & §. 138.* Ergo non nego omnem legem divinam, quæ æternam ſalutem intendit, ſimul intendere ſalutem in hac vita, nego ſaltem, quod immediate intendat.

§. 43.

§. 43. *Ibidem* §. 3. dixi, mihi diſplicere communem diviſionem legis divinæ in Moralem, Ceremonialem & Forenſem, quo ipſo tamen nefas vel crimen aliquod in Sacram Theologiam me admiſiſſe nego. Rationes hujus diſplicentiæ expoſui in diſputatione publica *de crimine bigamiæ* §. 8. & 20. Quoniam ſcilicet multi, qui ea diviſione utuntur, legem moralem & naturalem inter ſe convertunt, & decalogum ubique præcepta naturalia inculcare aſſerunt, aut præter Decalogum nulla in SS. literis extare moralia defendunt, cum tamen conſtet, moralem eſſe latiorem, & ſub ſe comprehendere legem poſitivam univerſalem; Decalogum item etiam inculcare leges poſitivas univerſales v. g. in præcepto nono & decimo; denique, extra Decalogum quoque & v. g. Levit. 18. extare præcepta moralia. Primum quod attinet, conſentit mecum Dn. Oſiander *Typo legis naturæ p. m. 117. §. 15.* ubi dilucide ait, *diſparem eſſe rationem legis moralis & naturalis.* B. Dorſcheus Theolog. Moral. Diſputat. 1. §. 10. *Legi naturali ſuperadditam, & generi humano communicatam eſſe legem divinam poſitivam, quæ deinde plenius, & ad regimen populi Iſraelitici reſtricte per Moſen propoſita fuit, antiquior omnium gentium legibus, & quæ omnibus Legumlatoribus primis ſanctionum principium dedit, patet ex gentilium confeſſione, de qua Euſeb. l. 1. præparat. Evangelicæ cap. 9. ex loci notatione, quæ originem omnium legum ad Ægyptum referunt, quam ex Joſepho Pſal. 105. 22 Iſraelitarum veterum religioſorum inhabitationi debet; ex collatione legum, quam inter Romanas & Ebræas inſtituerunt Juſtus Calvinus in Themide ſua Ebræo-Romana; Guilielmus Velroe in parall. Juris Judaici & Romani; Molinæus in Coll. LL. Rom. & Ebræarum & alii. Adde Diodorum Siculum L. 1. Bibl. cap. 5. pag. m. 43.* Tum ſubjungit §. 11. legem moralem ſcriptam Moſi traditam ante Moſaica tempora fuiſſe cognitam, idque ſecundum ordinem præceptorum Decalogi per varia ſcripturæ dicta probat. Denique ponit §. 13. *Leges morales ante Moſaica tempora notas non ſoli lumini naturali adſcribendas, ſed etiam poſitivas fuiſſe, adeoque ad divinam promulgationem referendas eſſe, ex illuminatione Patriarcharum & divinis ſermonibus Gen. 3. 4. 6. &c. conſtat.* His adde B. Scherzerum *in ſyſtem. Theol. loc. 9. §. 9. p. 266. Ex quo fundamento inter legem*

 Mora-

Moralem naturalem ac poſitivam diſtinctio, (quæ melior eſt vulgari inter jus naturæ primævum & ſecundarium) naſcitur. De ſecundo, & quod præceptum nonum & decimum concernit, mox fuſius dicemus. De tertio poſſunt ſufficere ea, quæ modo ex Dorſcheo notavimus, cui junge, quæ prolixe diſputo in ipſis inſtitutionibus *l. 2. cap. 3. per integr.*

§. 44. Quæſtionem de imperio conjugali in ſtatu integritatis, quam tango. §. *29. ſeqq. c. c. 2.* ad proprie Theologicas, quarum affirmatio aut negatio heterodoxiam inferat, aut ſcandalum pariat in Eccleſia, non pertinere arbitror. Unde quemadmodum non prætendo, ut Eruditi opinioni meæ aſſurgant, ita nec hac parte opus eſſe puto in commentariis Theologorum noſtrorum, qui cum mea ſententia faciant, inquirere. Fateor plures, quos vidi, diverſam a me ſententiam amplecti. Quibus tamen omnibus, ſi autoritate agendum ſit, oppono verba Lutheri *ad Geneſ. cap. 3. f. m. 49. At ſi Heva in veritate ſtetiſſet, non ſolum non ſubjecta imperio Viri eſſet, ſed ipſa quoque ſocia gubernationis fuiſſet, quæ nunc ſola maſculorum eſt*; ſin rationibus, provoco ad ea, quæ latius diſſerui iterum *lib. 3. c. 3. §. 35. ſeqq.* ubi hanc quæſtionem reaſſumſi.

§. 45. *In cap. 1. §. 51.* pono commune axioma: *Nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu*, illudque appello verum & illimitabile, *Cap. vero 2. §. 39.* dico, quod intellectus humanus in ſtatu poſt lapſum ſit inſtar tabulæ raſæ varias impreſſiones recipere aptæ, *& eod. c. §. 66. 67.* ſtatuo, quod recta ratio adſit homini a nativitate per modum potentiæ aptæ vires ſuas exercendi, ſi ſuppeditantibus ſenſibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, & rejicio doctrinam Scholaſticorum, ut nimis ſubtilem, dum docent, ineſſe infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati quædam prima principia practica &c. Quæ omnia ideo hic conjungo, quoniam unum ex altero fluit. Et primo quidem, quod attinet canonem iſtum: *Nihil eſſe in intellectu &c.* is ita tritus & vulgatus eſt, ita in omnium Peripateticorum Phyſicis extat, ut metuere non poſſim eum ad aſſertiones ſpectare, quæ Theologiæ non conſonant, *vide B. Patris mei Phyſicam c. 49. qu. 66. ſeqq. p. 263. ſeqq. Zeidl. Anal. poſter.*

poſter. p. 231. th. 31. & p. 572. §. 8. Quod alterum attinet, id paucis monendum, quod Plato & Ariſtoteles, quoad modum cognoſcendi animæ noſtræ diſſenſerint, ita ut Plato ſtatuerit, eum fieri per reminiſcentiam, Ariſtoteles vero per receptionem ſpecierem a ſenſibus intellectui impreſſarum, unde & Plato intellectum humanum tabulæ raſæ, Ariſtoteles nudæ comparavit, *vid. iterum Zeidler. d. l p. 391. theſ. 4. & p. 586. theſ. 1.* Non ergo putare debetis, ac ſi, dum tabulæ raſæ mentionem facio, tranſierim hac parte in caſtra Platonis, id enim meam intentionem non eſſe, vel prior iſte canon docet: *Nihil eſt in intellectu &c.* utpote qui Philoſophiæ Platonicæ ex adverſo opponitur, ut alibi Vobis demonſtrabo. Sed uſus ſui vocabulo *raſæ* ſecundum communem loquendi modum, quo *tabula raſa & nuda* ſæpe promiſcue uſurpantur. Ferre tamen facile poſſum, ut omnis ambiguitatis tollendæ cauſa terminus hic cum altero mutetur. Quod denique concernit tertium, & hic conſentientes habeo Viros eruditos & omni exceptione majores, non aliarum ſolum Academiarum, ſed & noſtræ. Ex Regiomontana iterum nomino Melchiorem Zeidlerum, qui *in ſæpius citato tractatu l. 2. cap. 3. §. 2. & multis ſeqq.* prolixe demonſtrat, rationem humanam initio nat vitatis ſe exerere ſolum, ut potentiam, & adeo notitias innatas ipſasi eſſe nudas potentias, nequaquam vero habitus. Ex Helmſtadienſi provoco ad Conrad. Hornejum, *qui in Philoſophia morali lib. 4. cap. 2. §. 6. p. m. 559.* ſatis aperte docet, principia prima tam theoretica quam practica prærequirere cognitionem terminorum, neque ab infantibus intelligi. Ex Jenenſi produco Johannem Zeiſoldum, qui *anno 1651. ſeq. quatuor diſputationibus publicis de notitiis naturalibus* ſententiam hanc noſtram ex fundamento demonſtravit, & adverſus objectiones Sperlingii in Academia Wittenbergenſi corroboravit. Ex noſtra remitto Vos ad doctrinam B. Patris mei, philoſophi *ex Pl. Rever. Alberti noſtri judicio in orat. parent.* Chriſtiani (quod prædicatum per totum vitæ ſpatium ipſe quæſivit, quatenus de iis id dici ſolet, qui philoſophando Sacræ Theologiæ non contradicunt, nec adverſa quædam ſcripturæ, & quæ religionem turbare poſſint, defendunt; quodſi vero quis iſtud elogium in alienum ſenſum torquere

quere velit, ac ſi Vir Beatus Philoſophiam & Theologiam diſtinctiſſimas diſciplinas confuderit, & vel theſes Theologicas ex principiis rationis, vel philoſophicas ex hypotheſibus revelationis demonſtrare allaboraverit, is certe B. Patri meo magnam faceret injuriam, ut qui de hac confuſione ne per ſomnium quidem cogitavit unquam.) Hic igitur perſpicue eadem inculcat, quæ de notitiis naturalibus docuimus, etiam quod ipſius Dei notitiam attinet, *quæſt. phyſ. d. l. quæſt. 68. ſeq. p. 284. Vacet hæc regula: (Nihil eſt in intellectu &c.) de iis tantum, quæ ſunt in intellectu per modum actus, ſeu ſpeciei intelligibilis, non ſemper de iis, quæ per modum potentiæ ſeu habitus. A. Declara. B. Inſunt intellectui noſtro notitiæ quædam innatæ, primorum puta principiorum, inſunt autem per modum potentiæ, licet illas nullus principiorum ſenſus antecesſerit. A. Ego vero exiſtimem, etiam intelligibiles quasdam ſpecies ineſſe noſtro intellectui, quæ tamen nunquam ſint ingreſſæ. Annon enim, (ut alia taceam) Deus eſt in intellectu noſtro, qui tamen ſenſum omnem effugit? B. Audi ergo hic alteram limitationem: nihil in intellectu, quin præexſtiterit in ſenſu, puta vel per ſe, vel per aliud. Per ſe Deum non cadere ſub ſenſum concedo, ne per aliud quidem cadere nego.*

§. 46. Docere Vos hæc poſſunt, ſententiam meam hac parte non eſſe novam, aliquatenus etiam, non eſſe heterodoxam, quia a Viris, in quos nulla cadit heterodoxiæ ſuſpicio, fuit defenſa. Sed urgent tamen diſſentientes, & qui communiter Scolaſticorum ſententiam defendunt textum *ad Rom. 2. v. 15.* & quod lex naturalis ſit inſcripta cordibus hominum. Quamobrem etiam *index novitatum n. 19.* Illuſtri Pufendorffio ut errorem heterodoxum imputavit, quod negaverit, legem naturalem eſſe inſitum quendam & connatum habitum. Huic tamen ex aſſe ſatisfecit Vir illuſtris *in Apologia pag. 46. ſeqq.* demonſtrans genuine, & ex aliis ſcripturæ locis parallelis, *per ſcripturam in corda humana* longe aliud ſignificari, quam habitum ejusmodi innatum. Et jam olim Zeiſoldus integra diſputatione quarta id egit, ut defenderet ſententiam noſtram non repugnare religioni multisque Sperlingii argumentis in hunc finem adductis ſolide ſatisfecit, ſimulque oſtendit, jam ſuo tempore Jacobum Martini, Philoſophum & Theologum ex noſtris celeberrimum, illam

illam Scholaſticorum doctrinam impugnaſſe. Unde cum Sperlingius *in Anthropologia l. 1. c. 3. qu. 8. p. 186. ſeqq.* pro notitiis inſitis urgeret allatum Apoſtoli locum, his verbis: *Ita enim Apoſtolus: cum gentes, quæ legem non habent, natura, quæ legis ſunt, fecerint, eæ legem non habentes ſibi ipſis ſunt lex. Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, ſimul atteſtante illorum conſcientia & cogitationibus inter ſe accuſantibus, aut etiam excuſantibus. Hinc argumentum necti poteſt: Quicquid natura cordibus gentilium inſcriptum eſt, id non acquiſitum, ſed innatum eſt, Opus legis natura cordibus gentilium inſcriptum eſt. E. opus legis non acquiſitum, ſed innatum eſt;* inter alia proponit reſponſionem Martini *ex partit. Metaph. Sect. 3. qu. 4. p. 321. Ad autoritatem Apoſtoli reſponſio eſt expedita: quod ſit diſtinguendum inter inſcriptionem ipſam & modum inſcriptionis. Quod Ethnicis, quia faciunt ea, quæ legis Dei ſunt, a natura inſcripta ſit lex Dei, non negatur, negatis notitiis illis naturalibus, ſed negatur duntaxat modus quem nonnulli urgent, nempe quod per nativitatem ſit inſcripta: qui certe modus ex allegato dicto Paulino nunquam demonſtrabitur. Recte attendatur ſcopus Apoſtoli, & res erit manifeſta. Sic ille argumentatur: Aut eſt eadem Judæorum, quæ gentilium, in cauſa juſtitiæ operum ratio, aut apud DEUM eſt* προσωποληψία: προσωποληψία *apud DEUM non eſt: E. atqui par eſt utrorumque ratio. Minor probatur, vel potius tota continetur verſu 11. Non enim eſt perſonarum reſpectus apud DEUM. Majoris & conexionis ejus probatio continetur verſibus ſequentibus, & tali includitur Syllogismo: Quicunque pariter peccarunt, horum, quoad peccata, non poteſt diverſum eſſe apud DEUM judicium. Judæi & Gentiles pariter peccarunt, E. &c. Minorem probat Apoſtolus verſu 12. Quicunque enim ſine lege (Ethnici) peccaverunt, ſine lege & peribunt: & quicunque (Judæi) in lege peccaverunt, per legem damnabuntur. Quibus ita diſputatis, progreditur porro Apoſtolus verſibus 14. & 15. (in quibus totus nervus datæ objectionis reſidet,) & quod dixerat, gentiles* ἀνόμως *peccaſſe, id non ſimpliciter atque abſolute, ſed* κατά τι *accipiendum eſſe oſtendit. Externa quidem promulgatione divinæ legis (ſunt verba Dn. Mylii ſupra hunc locum) qualis Iſraelitis in deſerto Sinai facta eſt, caruerunt gentiles. Hoc eſt, quod dicit, illos legem non habuiſſe. Interim natura feciſſe, inquit, quæ legis*

ſunt, & ſic legem ſibi ipſis fuiſſe, id eſt, habuiſſe in ſemet ipſis & in natura tota, unde iſtum defectum penſare quadantenus potuerint. Opponitur igitur hic lex, quatenus revelata eſt, & quatenus naturalis. Quid vero id ad notitias innatas? Ex modernis Dominis Theologis adduco Dn. Oſiandrum, qui *in Typo legis naturæ p. 158.* non ſolum de natura intellectus humani loquens, eum vocat *potentiam indifferentem & indeterminatam, juxta Ariſtotelem, tabulam nudam,* cum tamen *eadem pag.* loci illius Apoſtolici mentionem injecerit. *ſed & p. 129. ſeqq.* ubi adverſus eos diſputat, qui negant, dari legem naturalem & volunt: homines omnes leges ſibi ex utilitate ſanxiſſe, primo iſtam ſententiam refutat per eundem textum Paulinum, deinde ex ratione adverſus Illos diſputans & mentionem notitiarum naturalium injiciens, dicit: *Rationem naturæ inſtructum eſſe principiis quibusdam Theoreticis tam evidentibus, ut etiam ab infante probentur, modo exponantur termini, v. g. quid ſit totum, quid pars &c. atque ſic intelligendum eſſe, quod dicantur iſtæ notitiæ ante ipſorum terminorum notitiam præexiſtere & menti ineſſe.* Quo ipſo ſatis aperte Vir Reverendus aſſerit, notitias iſtas ante cognitionem terminorum eſſe nudas potentias. Denique nec obſtat opinioni noſtræ, quod infantibus etiam minimis fides tribuatur a Dominis Theologis, fides vero notitiam aliquam, eamque actualem præſupponat. Fides enim non eſt opus naturale: At nos de naturali aliquo effectu hic ſumus ſolliciti, qui poſſit ex lumine rationis demonſtrari, non per verba aliqua obſcura & nihil ſignificantia exponi. Igitur uti phyſicus, qui negat, quod virgo pariat, hac parte Theologo, qui dicit, Virginem Mariam peperiſſe, non contradicit, ita nec contradicit Philoſophus, negans dari notitias naturales connatas, Theologo aſſerenti, dari fidem præternaturaliter in infantibus a prima nativitate excitatam. Quin potius iſte Philoſophus, ſi Chriſtianus eſt, & Scripturam videt docere, quod infantes fidem habeant, non ſinit ſe immiſcere diſquiſitioni Scholaſticorum; utrum iſta fides ſit actus, an potentia, an habitus, ſed ita fere cogitat. *Sancte Deus, Tu dixiſti in verbo Tuo, quod myſteria fidei non manifeſtaveris Sapientibus hujus mundi, ſed ſtultis, & qui credunt, ſe per omnem ſapientiam ſuam ne minimum quidem punctum myſterio-*

rum

Digitized by Google

rum fidei poſſe attingere; Tu per Vas tuum electum admonuiſti homines, ut in rebus fidei ſe decipi non patiantur per philoſophiam. Ecce totus pene mundus in eo eſt, ut Theologia quadam Scholaſtica, quæ nihil eſt aliud, quam chaos aliquod rationis & revelationis Tuæ, velit metiri immenſurabilia fidei myſteria. Sed da mihi, ut autoritatem Verbi tui præferam autoritatibus hominum, quantæ quantæ ſint, & ſi in rebus ad fidem pertinentibus Verba Tua præ me videam, vel clare omnino, vel ex aliis locis Parallelis interpretationem accipientia, da mihi, ut iis ſimplici aſſenſu credam, etſi modum, quo prædicatum cum ſubjecto connectitur, ignorem, neque tentem, diſtinctionibus Methaphyſicis aut aliis ejusmodi ſubtilitatibus ineffabilia tua myſteria eloqui. Igitur ſi Verbum Tuum mihi inculcat, infantes uſu rationis non pollentes credere in Chriſtum, id credam, etiamſi conceptum mihi diſtinctum hac de re formare non poſſim, quia ſcio, quod verbum tuum non mentiatur, neſcio vero, quid rerum ſit ille habitus, quem Scolaſtici ex Philoſophia ſcripturam exponere intendentes, Verbo Tuo inſeruerunt, quemque neque potentiam neque actum eſſe volunt, & ita dum perſpicue intelligi volunt, faciunt, ut nec ipſi, quid velint, intelligant, nec alii, qui eos audiunt &c.

§. 47. In eodem c. 2. §. 65. adduco pro demonſtratione, quod lex divina poſitiva haurienda ſit ex divina revelatione, locum Apoſtoli *Rom. VII. v. 7. Non cognoviſſem, concupiſcentiam eſſe peccatum, niſi lex dixiſſet: non concupiſces*, eumque locum ſic περιφράζω, quod Apoſtolus hic profiteatur, ſe *rationi ſuæ relictum* non cognoviſſe, concupiſcentiam eſſe peccatum, niſi lex *divina poſitiva* dixiſſet: non concupiſces. Sed poſtea deprehendi eſt Dominis Theologis non omnes ejus eſſe opinionis, quod lex illa: *non concupiſces*, ſit poſitiva, ſed aliquos habere eam pro naturali, ex quorum opinione adeo contra meam doctrinam ſic diſputari poſſet: Legem de concupiſcentia ipſa creatione niti, atque illud a nobis exigere, ut ſimus, quales creati ſumus, nempe ſine ulla mali concupiſcentia; adeoque tale hoc præceptum eſſe, ut ſalva ſua juſtitia & veritate non potuerit aliter Deus, quam exigere, ut homo ſit, qualem ſancto ſuo conſilio & deſtinaverat & fecerat. Nam legem, quæ creatione nitatur, eſſe naturalem, non poſitivam. Ex dictis etiam ſequi, quod differentia

 noſtra

Digitized by Google

noſtra, quam inter legem naturalem & poſitivam quæſivimus §. 64. non omnes numeros impleat, quod legis naturalis cognitio ex recta ratione, poſitiva autem ex revelatione peti debeat. Valere eam utique, niſi ipſa ratio noſtra eſſet obſcurata, ut cum extantiora adhuc agnoſcat & deteſtetur vitia, non penetret ad interiora & ſubtiliora, quæ tamen in natura integra æque inſpexiſſet, licet poſitivæ tum etiam nonniſi ex revelatione innotuiſſent. Et ergo ex naturæ corruptione eſſe, quam ipſe deplorat Apoſtolus, quod ne quidem morbum ſuum niſi ex legis nova promulgatione agnoverit &c. Ego vero dum illam periphraſin loci Paulini in Inſtitutionibus meis poſui, id non feci abſque conſultatione Theologorum noſtrorum, & potiſſimum reſpexi ad verba B. SCHERZERi in *Syſtemate Theologiæ, loco 7. §. 9. p. 154. Concupiſcentia Originalis in decalogo prohibita eſt, ergo peccatum eſt, Rom. VII, 7. ubi de concupiſcentia agitur, cujus ἀνομία ex lege naturæ cognoſci nequit.* Atque hæc verba B. Scherzeri ſi cum Inſtitutionibus meis aut mea periphraſi jungas, certus ſum, me ab ejus mente ne in minimis quidem receſſiſſe, adeoque doctrinam hanc ex illis eſſe, quæ turbam aliam in Eccleſia daturæ non ſint, etiamſi alii Domini Theol. contrariam foveant ſententiam, cum quibus uti diſputare nolim, ita videtur tamen iſte diſſenſus non incommode tolli poſſe, (ut alia jam taceam,) diſtinguendo inter legem naturæ ſtatus primordialis & ſtatus poſt lapſum, ita ut objectio contra ſententiam noſtram de priori loquatur, nos vero B. Scherzerum ſecuti, loquamur de poſteriori. Atque hac diſtinctione litem melius tolli poſſe arbitror, quam ſi diſtinguas: aliud eſſe, lege naturali vetari; aliud prohibitionem ſola ratione, qualis nunc eſt, agnoſci. Nam primo B. Scherzerus non ſolum dicit, quod concupiſcentiæ peccatum a ratione cognoſci nequeat, ſed notanter dicit, quod nequeat cognoſci *ex lege naturæ.* Deinde vereor, ut hæc diſtinctio non impugnari poſſit ex dicto Paulino *Rom. II. v. 14. 15.* tum Gentium cordibus inſcriptas eſſe leges naturales teſtatur, quæ locutio ex communi noſtrorum interpretatione id vult, quod Gentiles etiam legem naturalem poſt lapſum ſine revelatione cognoſcant, & quod adeo lex naturalis hoc tempore nulla alia ſit, quam quæ ab homi-

hominibus hodie etiam ex lumine rationis cognoſci poteſt, ſive per notitias quasdam connatas, ſive per acquiſitas. Neque tollet diſtinctionem inter legem naturalem ſtatus integri & corrupti, quod lex naturalis ſit invariabilis & indiſpenſabilis, ſi modo ſecernas: aliud eſſe variationem ipſius legis, qua propoſitio eſt mentem legislatoris continens, aliud variationem cognitionis unius ejusdemque legis & in ſtatu integro & incorrupto eandem propoſitionem inculcantis.

§. 48. Rem claram eſſe arbitror. Ne tamen & hic putes, me non Theologum, inepte inter diſſentientes Theologos, me ipſum feciſſe arbitrum, non poſſum non apponere verba Dn. Oſiandri, quamvis paululum prolixa, utpote quæ non ſolum & theſin meam & conciliationem confirmabunt, ſed & a Novitatis in Theologia vitio me abſolvent. Ita vero Vir laudatus *in typo legis naturæ p. 167. §. 44. 45. Lex naturæ conſiderata tum in ſtatu integritatis tum in ſtatu corruptionis & naturæ lapſæ maxime diſtant inter ſe & diverſæ ſunt naturæ, conditionis & effectuum &c. Lex enim naturæ in ſtatu primævo dictitat rectitudinem omnium facultatum, cum qua non poterat conſiſtere ulla obliquitas, ſpectabat ad imaginem divinam, conſiſtebat in juſtitia & ſanctitate veritatis. Creavit enim Deus hominem rectum, non infantilis imperfectionis, ut vult Joſephus, non ſimplicem tantum & expertem mali, ut ſentiunt Photiniani, ſed poſitive rectum in Intellectu, Voluntate & Affectibus &c. vide locum Deuteron. 9. v. 5. Hinc Auguſtinus: hominem dicit factum juſtum, a Deo bonam inſtitutam Naturam, Serm. de verit. Apoſt. c. 2. & 14. At lex naturæ in ſtatu deſtituto umbra ſaltem eſt rectitudinis primævæ, veſtigium Imaginis divinæ, litera obtuſa nitidiſſimi Typi, quæ conſiſtit cum corruptiſſima omnium facultatum conditione, Intellectus cæcitate, Voluntatis perverſitate, Appetitus diſtorti pravitate, de quo Eph. 2. verſ. 1. 2. 3. Secundo lex naturæ primordialis omnem exclusit concupiſcentiam, oſtendebat, omne diſſidium facultatem eſſe malam, obligabat non tantum perſonam ad activam juſtitiam, ut ſentit Molinæus, ſed etiam ipſam naturam ad intrinſecam rectitudinem, prout ipſa creationis ratio nos docet. Videatur locus Gen. 1. verſ. 31. & conferantur locus Gen. 2. v. 25. atque Gen. 3. v. 6. 7. ut recte dixerit Auguſtinus: Creatus eſt primus homo in natura ſine culpa, in natura ſine vitio. Serm. 11. de verit. Apoſt.*

Digitized by Google

Apoſt. c. 2. At lex Naturæ in ſtatu lapſus non excludit concupiſcentiam, neque oſtendit illud malum profundum intimis inhærens animæ fibris, adeo quidem, ut ipſe Apoſtolus dicat Rom. 7. v. 7. Peccatum non cognoviſſe ſe, niſi per legem, ſcilicet Moſaicam, quæ concupiſcentiam prohibet; quanquam enim, ut Phariſæus, agnoverit, concupiſcentiam exundantem in mala opera eſſe peccatum, & interiores motus non fœdo hoc nomine eſſe gravandos exiſtimarit, quanquam etiam vi luminis & legis naturalis eo usque aſſurgere potuerit, ut motus interiores voluntatis concurſu effigiatos inter reprobos fœtus numeraverit, non tamen ad radicem malam penetrare potuit, & ſepoſita lege divina concupiſcentiæ habitualis malum cognoſcere. Hinc ulterius dicit v. 14. Scimus, quod lex ſcilicet divina, ſpiritualis: at ego carnalis ſum, venditus ſub peccatum. Decalogus itaque ſive lex divina ſpiritualis eſt, at homo quantus quantus eſt ſibi relictus etiam cum lege naturæ carnalis: nam, ſi regenitus ſeſe carnalem vocat, in præciſione ad inhabitantem ſpiritum, renovantem, dominantem, quanto magis irregenitus, ut ut illis reliquiis inſtructus. Tertio lex naturæ in primo homine complectebatur Dilectionem DEI & proximi, ſinceram & perfectam dicebat facultatem, cujus beneficio producere poterat opera vere bona, & ex aſſe DEO placentia, imo obſervata in æternam culminabat beatitudinem. Qui enim fecerit hæc, teſte Moſe, vivet in illis, Levit. 18. v. 5. Quapropter etiam Auguſtinus Adamum beatum conditum eſſe ſtatuit tanquam dilectorum bonæ voluntatis. Nam hoc gaudium, inquit, quod hujus boni adeptione gignitur, cum tranquille & quiete & conſtanter erigit animum, beata vita dicitur: niſi tu putes, aliud eſſe beate vivere, niſi veris bonis certisque gaudere. Videatur l. 1. d. l. arbit. c. 12. 13. & l. 14. de civitate Dei c. 20. At lex naturæ in homine corrupto illam dilectionem, quæ eſt veri Numinis, Patris, Filii & Spiritus Sancti, neſcit, illam dilectionem proximi ſinceram & perfectam, quam DEUS requirit, ignorat; non opera ex ſe gignit vere bona, ſed ſi ad interiora reſpicias mala, ſimulacra tantum virtutum, nec ducit ad beatitudinem æternam, cum alias ſine Chriſto Gentiles ſola honeſtate externa conſtanter obſervata adſpirare poſſent ad ſcopum præfixum, ad finem ultimum, omnem naturam poſt caſum Protoplaſti & naturales vires excedentem, contra diſertum Chriſti oraculum Marc. 16. v. 16. Conſtat

ſtat ergo, legem naturæ in ſtatu integritatis non eandem eſſe cum lege naturæ in ſtatu deſtituto, cum ſublimius Dominium illa oſtenderit, & ad illud obligarit, hæc autem in inferiori ſphæra ſubſiſtat, & ne homines in beſtias degenerent, ſaltem caveat, nec non qualicunque modo ſtimulet ad DEI inquiſitionem & venerationem. Legem naturæ, quæ animum Adami exornabat, repetitam fuiſſe in Decalogo, qui eidem ex aſſe reſpondet, illam perfectionem, quæ in primo parente reluxit, exigit, atque Dilectionem DEI & proximi extenſivam, intenſivam, protenſivam poſtulat, Chriſto interprete, Matth. 22. verſ. 37.

§. 49. In §. *125. ſeqq. d. cap. 2.* poſui, leges divinas poſitivas, quæ dirigunt officium hominis circa cultum Dei, immediate intendere beatitudinem æternam eoque ſtatim retuli legem ceremonialem. Senſi tamen poſtea eſſe nonnulla, quæ mihi hac parte ex Theologia opponi poſſint. Scilicet: Legem ceremonialem non ita beatitudinem æternam pro fine habuiſſe, ut medium eſſet ejus impetrandæ: Sic,uti honor ille morali merito habeatur,quod qui perfecte eam ſervaſſet, ſalutem conſecuturus fuiſſet. Ceremonialem etiam legem latam eſſe homini corrupto, & per legem ullam, ut ſervaretur impote, unde ſapientiæ divinæ non convenerit ferre legem eum in finem, qui nunquam obtinere poſſet. Potius illum finem iſtius legis eſſe præcipuum, ut populus Iſraeliticus & eccleſia, ex qua naſciturus erat Meſſias, ab aliis diſtingueretur, & ut lex Pædagogus ad hunc eſſet illis, qui ei ſubjecti erant, & peculiarem iſtam promiſſionem habeant. Ita legem ceremonialem tota ἀκριβείᾳ ſua ſervare neminem ſalvaſſe, ſcilicet uti lex eſt, non vero, quatenus fidem in Meſſiam promovebat: Neque enim negari, quod fidem in Chriſtum reſpexerint ſacrificia & aliæ ſanctiones legis ceremonialis, verum aliud eſſe legem ſive ejus ſanctiones, aliud fidem, cujus exercitium hæ promovebant. Nec ergo ſalutem hominum vel temporalem vel æternam proprie Deum intendiſſe in lege ceremoniali, ut videlicet ex lege obtineretur, ſed cultum præſcripſiſſe, qui magna ſui parte homines ad fidem & Meſſiam ducere, aut amandaret, hoc autore & illo inſtrumento ſalutem conſecuturos. Nimirum, ſi quid Deus per legem aliquam intendat, illud lege ea ſervata

ſervata obtineri. Quare potius nulla lege naturæ lapſæ lata, Deum poſſe beatitudinem hominis æternam intendere, quia ex ipſiusmet ordinatione ſoli gratiæ & fidei ille debeatur honos, quod homines ſalventur &c. Jam quid nos ad iſta? Breviter: conſentimus omnino, quod per obſervationem legis ceremonialis homines non potuerint beatitudinem æternam conſequi, ſed negamus, quod propterea dici nequeat, quod Deus intenderit in iſta lege beatitudinem hominis æternam: Quin potius ex dictis inferimus, quod eo ipſo, quod Deus in latione legis ceremonialis intenderit pædagogiam ad fidem in Chriſtum, per hanc vero intenderit ſalvare homines, neceſſario dicendum etiam ſit, quod in ipſa legis ceremonialis latione intenderit ſimul ſalvationem hominis, etſi non immediate, ſed ultimo, quatenus ad finem ducere debebat. Quare notamus, phraſin, quod *Deus intendat in lege finem aliquem*, dupliciter dici: primo, ut ſermo ſit de ejusmodi intentione, quæ ſimul legem, ut medium finis iſtius conſequendi ſuppeditat, deinde, ut intelligatur de intentione tali, quæ ita finem reſpicit, ut lex ipſa medium ipſum non ſuppeditet, ſed ſaltem ad ipſum medium nos ducat. Prior acceptio eſt in objectione, ſed ad poſteriorem nos reſpeximus in inſtitutionibus noſtris. Quod vero poſterior iſta non ſit inconveniens, declarabo per ſimile. Ita non inconvenienter dico, quod is, qui ideo incumbit ſtudio phyſico, ut Medicinæ poſtea operam dare velit, etiam, dum in Phyſica diſcit imperfectiones, quibus ſubjectum eſt corpus humanum, *intendat curam corporis humani*, etiamſi ipſa cognitio imperfectionum non ſit medium illam curam conſequendi, ſed ducat ſaltem ad aliam diſciplinam curam oſtendentem, nempe ad Medicinam. Poſſum tamen aliquem facile excuſatum habere, qui objecter, vel lectione curſoria inſpectis inſtitutionibus meis iſtam objectionem animo volvat, quia deprehendo, magnam ad id anſam ſuppeditare locutionem meam, & quod dixeram, in legibus, quæ cultum Dei reſpiciunt, qualis etiam eſt ceremonialis, *immediate* Deum intendiſſe beatitudinem æternam. Quomodo enim Deus ſalutem illam in lege immediate intendit, niſi lex ipſa ſit medium eam conſequendi? Quin imo dum jam fatemur, legem ceremonialem

lem & ita reliquas leges omnes in ſtatu poſt lapſum publicatas, quæ non credenda, ſed facienda inculcant, & circa cultum divinum aliquid diſponunt, ſaltem ultimo & quatenus uſus earum pædagogicus eſt ad fidem, reſpicere ad vitam futuram; annon eo ipſo evidentiſſime aſſerimus, quod eædem *mediate* reſpiciant beatitudinem æternam? Quo pacto profecto una ex præcipuis hypotheſibus, quibus nituntur inſtitutiones noſtræ, corrueret. Igitur, ut pariter & hypotheſes meas corroborem, & dubio iſti non levi ſatisfaciam, omnino eſt, ut adhuc aliam ambiguitatem tollam, quæ eſt in phraſi: *intendere finem aliquem immediate.* Quippe τὸ *immediate* ſumitur vel abſolute pro negatione omnis medii alterius, vel reſpective pro negatione certi alicujus medii. Si quis ea, quæ diſſeruimus in inſtitutionibus *ad* §. *127. ſeqq.* accurate perpendere velit, patebit ei, quod, dum dicimus: *Leges de cultu divino diſponentes immediate intendere beatitudinem æternam*, noſtra intentio non ſit, quod negare velimus omne aliud medium, & v. g. fidem, ſed quod negare velimus ſaltem, quod non reſpiciant ſalutem æternam mediante temporali, aut quod non reſpiciant immediate ad temporalem ſalutem ſeu tranquillitatem humani generis, & deinde poſt hanc demum ad æternam. Declaramus mentem noſtram iterum ſimili. Sic ſi Phyſicam cum Ethica comparo, recte dicto, certe non inconvenienter, quod Ethica intendat immediate curam animi, phyſica vero immediate curam corporis, etſi ſi citra hanc comparationem foret, & ſi phyſicam compararem cum Medicina, neceſſe ſit, ut phyſica medicina curam corporis intendat.

§. 50. In fine c. 2. in eo ſum, ut oſtendam exactam differentiam inter Jurisprudentiam & Theologiam, & genuinos limites inter has Facultates duas ſuperiores, ubi aſſerui, ad Jurisprudentiam etiam pertinere expoſitionem legum divinarum, de officiis hominum erga homines diſponentium, eamque doctrinam JCtis cum Theologis eſſe communem, vid. §. 137. 141. 142. d. c. 2. Sed ne tamen Vobis hac parte ullum dubium remaneat, provocavi probationis loco 1. ad praxin communem in territoriis Principum Proteſtantium, quoniam conſtat, quod de cauſis matrimonialibus (atqui circa

lias potiſſimum ſe exerit efficacia legis divinæ poſitivæ ad JCtos ſimul pertinentis) non ſolum in dubio, ubi quæritur de prohibitione legis divinæ a Dominis Theologis ſoleant reſponſa peti, ſed & a Facultatibus Juridicis ex ea videlicet ratione, quod doctrina de conjugio pertineat apud Proteſtantes ad Jurisprudentiam Eccleſiaſticam, quem ſuſius & integris tractatibus expoſuerunt in noſtra Academia Carpzovius, in Viadrina Brunnemannus & Excell. Strykius; qui & hinc inde in dictis tractatibus ſententias Facultatum Juridicarum in cauſis matrimonialibus allegant. Et hinc ex reſponſo ejusmodi Facultatis Juridicæ nata fuit controverſia de conjugio cum defunctæ uxoris ſorore, inter Bucholzium & Havemannum ac Strauchium, & Bucholzius varia adduxit teſtimonia ipſorum Theologorum noſtratium, quod cauſæ matrimoniales, quoniam ex noſtra hypotheſi matrimonium pro Sacramento non habetur, ad cauſas ſeculares pertineant, *in reſponſo JCtorum Rintelenſ. &c. n. 9. & 10. pag. m. 27. ſeqq.* 2. Idem etiam oſtendit obſervantia Conſiſtoriorum, quia plerumque ea dimidia parte conſtant ex Theologis, dimidia parte ex JCtis, non aliam ob cauſam, quam, ut ad Theologos primario ſpectent negotia ſpiritualia, ſalutem æternam concernentia, ad JCtos temporalia, quæ immediate attingunt tranquillitatem temporalem. Et ne gratis id dixiſſe videar, provoco 3. ad Conſtitutionem principalem AUGUSTI Elector. Saxon. in Ordination, de Conſiſtor. Lipſienſ. & Wittenbergenſ. tit. 1. Nachdem in dieſen beyden Conſiſtorien nicht allein Gewiſſens-Sachen, ſondern auch weltliche Händel vorgebracht und verrichtet werden müſſen, ſo die Eheſachen, der Kirchen- und Schuldiener Güter, Unterhaltung, Leben und Wandel der Lehrer und Zuhörer belangen, ſoll keines alleine mit Theologiſchen oder Politiſchen Perſonen, ſondern in gleicher Anzahl aus beyden Ständen, nemlich mit zweyen gelehrten und gottfürchtigen, aufrichtigen und erbaren Theologen, desgleichen auch zweyen Politicis beſtellet werden, it. tit. 8. Die Sentenz und Urtheil aber ſollen nach der Heil. Schrifft, auch den gemeinen, und in unſern Landen gebräuchlichen und üblichen Rechten, gefaſſet und geſprochen werden. Und dieweil in Ehe- und andern dergleichen

Digitized by Google

chen Sachen etliche vornehme Theologen, Lutherus und Philippus, aus der göttlichen Schrifft etliche opinionen, ſo ſich mit den gemeinen Rechten nicht durchaus vergleichen, gezogen, ſo ſollen unſere Conſiſtorialen auch dieſelben in guter Acht haben, und darauff, ſo viel derer in unſern Landen biß anhero gehalten, und durch den Brauch der Conſiſtorien angenommen, die Urtheil und Abſchied richten und faſſen. Quare concluſi §. 140. de c. 2. quod hac parte privilegium habeat Jurisprudentia præ Medicina & Philoſophia, quod hæ videlicet principia demonſtrandi ex Theologia ſumere non debeant. De medicina nullum eſt dubium; neque id etiam prætendunt Medici. De Philoſophia idem Vobis apodictice demonſtravi non ita pridem alibi. Et huc reſpexit Reverenda Facultas Theologica Academiæ noſtræ *in Programm. Dom. 9. poſt Trinitat. hoc. anno publ. affix. Neque enim ulli, in noſtra certe Academia, permittendum, ut vel myſteria explicet in ſcripturis tradita, vel quid juſtum injuſtumque ſit, quod Moralis Theologiæ officium eſt, a revelato principio deducat, vel Eccleſiæ Veteris Patres, dogmata, hæreſes, ritus, & quicquid præterea Hiſtoria, quæ dicitur, Eccleſiaſtica ſtudium perſequitur, recenſeat, niſi poſt decentem profectuum explorationem jus & privilegium hæc talia docendi a nobis impetravit.*

§. 51. *In cap. 3. §. 56. ſeqq.* tango Philoſophiæ cum Theologia mixtionem, peſſimo more a Scholaſticis introductam, eoque refero §. ſeq. Pneumaticam. Cæterum ne hæc ſententia mea Vobis durior aut nova videatur, reclamante videlicet multorum Virorum, magnæ alias autoritatis, autoritate, his quidem oppono autoritatem Illuſtr. Seckendorffii im Chriſten-Staat. *lib. 3. c. 7. §. 2. pag. 514. ſeq.* Den Gebrauch der Jüdiſchen Schulen verwarff unſer Heyland nicht, wieſe vielmehr männiglich darauf, und nennet ſie Moſes Stul, aber den Mißbrauch verwarff er, daß ſie das GOttes Wort mit Menſchen-Satzungen und Auslegungen verderbten, und ſich in Secten theileten: Denn aus dem Schul-Gezäncke kommen der Phariſäer und Sadducäer Rotten her, von denen im Neuen Teſtament viel zu leſen. *Item eod. c. 7. §. 4. p. 518. ſeqq.* Aus Paulo vernimmet man nicht, daß er die *Philoſophi*ſche Art zu reden oder zu *argumenti-*

Digitized by Google

mentiren nach denen *Terminis* der damahls ſchon beſchriebenen Kunſt der *Logica* oder *Topica*, *Metaphyſica* oder *Apodictica* geführet hätte, ob er gleich vernünfftige und bündige Schlüſſe, auch verblühmte Redens-Arten wohl zu brauchen weiß, welche die Vernunfft und Ubung, auch ohne die Kunſt-Bücher und Lehr-Art der Griechen mit ſich brachte, und den Heiligen Geiſt bey Verkündigung des Worts zum Werckzeuge behielte, als Stücke, die aus dem guten Licht der Natur noch übrig ſind, daſſelbe auch reinigte und heiligte. Daher als er zu Athen mit den Secten der Epicurer und Stoicker zu *diſputir*en bekam, und ſich ſonſt in die Leute wohl ſchicken konte, wie er ſelbſt ſagt, er ſey jederman allerley worden, ſo braucht er doch der Philoſophiſchen Schul-Weiſe gar nicht, ſondern er verkündiget ihnen bloß hin das Evangelium von JEſu und von der Auferſtehung, ſo ungereimt ihnen auch ſolches vorkam. Auch da er die öffentliche Rede (*in Areopago*) auf dem Richtplatz hielte, und ſtattliche Gelegenheit hatte, zum Exempel *de ente*, oder von dem göttlichen Weſen, oder von der Welt Zuſtand, wie ſolche Dinge die *Philoſophi* ausgeſonnen, und davon ſpitzfündig wider einander *diſputir*en könnten, einen Eingang zumachen, thäte er es doch nicht, ſondern er übergienge alle ſolche ihre Kunſt-Wörter, und nahm den Anlaß von einem Punct, welcher der allerſchlechteſte ſchiene, und ſie gantz zu unwiſſenden Idioten machte, nemlich von dem Altar des unbekanten GOttes. Schritt darauf alſobald zum Grund göttlichen Worts, achtete ihre Theologie und Götzen-Werck nicht werth anzuziehen, oder weitläufftig zu wiederlegen, oder *de natura Deorum*, von GOttes Weſen und Eigenſchafft *Metaphyſice* zu *diſputir*en, ſondern fing an vom Artickel der Schöpffung und daraus folgender rechten Erkäntniß und Ehre GOttes: beſchuldigte ſie der Abgötterey und Unwiſſenheit, und mit Hindanſetzung aller ihrer unzehliger und *ſubtil*er Bücher, brachte er allein ein Zeugniß eines Poeten vor, welches die Schöpffung bekräfftigte, daß nemlich die Menſchen göttliches Geſchlechts wären, oder von GOtt herkämen: lieſſe alſo ihre gantze Philoſophie und Subtilität liegen, ermahnete Sie bloß zur Bekehrung mit Fürſtellung der Gefahr

vom

vom jünſten Gericht, und der herrlichen Gelegenheit, welche der Weltrichter, (der von den Todten erſtandene Chriſtus) männiglich mittels des Glaubens fürhielte. Alſo ſiehet man hieraus, wie dieſer unvergleichliche Apoſtel oder Send-Bothe GOttes, der unmittelbar im Himmel unterwieſen war, das Chriſtenthum auch unter den allergelehrteſten Leuten ſelbiger Zeit (die in Athen, als der höchſtberümten Schule, zugegen waren) ohne einige Philoſophiſche Kunſt gelehret, und darzu keine adminicula der damahls Landüblichen Wiſſenſchafft gebraucht, als ſo fern er nur aus einem bekanten Buch etwas gefunden, ſo den Glaubens-Artickel der Schöpffung beyſtimmig war. Man findet auch nicht allein, wie er hingegen in den Jüden-Schulen zu allererſt aus dem Alten Teſtament gelehret, und darnach bewieſen, daß der darin verheiſſene Meßias eben der JEſus von Nazareth wäre; ſondern auch ſeine zwey liebſten und beſten diſcipulos und Jünger, (daraus herrliche und heilige Biſchöffe worden) nemlich den Timotheum und Titum auf die Schrifft, und dero fleißige Leſung und Wiederhohlung gewieſen, wie er ſie hingegen von der weltlichen Klügeley und Schul-Gezäncke abgemahnet, dabenebſt auch die Chriſten in gemein davor gewarnet, maſſen er mit ausgedruckten Worten an die Coloſſer thut: Sehet zu, daß euch niemand beraube durch die Philoſophia und loſe Verführung nach der Menſchen Lehre und nach der Welt Satzungen, und nicht nach Chriſto ꝛc. It. cap. 8. §. 1. p. 531. Es haben hochgelehrte Leute längſt angemercket, daß ſobald die Philoſophi, oder die Gelehrten aus denen Heyden das Chriſtenthum angenommen, und ihre Lehr-Sätze und Lehr-Art in die Kirchen gebracht, alſofort das Schul-Gezäncke, davor S. Paulus warnet, ſtärcker angangen, und daraus die meiſten Ketzereyen entſtanden, denn dieſelben Gelehrten brachten ihre vorgefaſte Meinungen mit in die Kirche, und wolten von den Glaubens-Articulen nach denen Regeln und Arten urtheilen, deren ein jeder gewohnet war. Et §. 2. p. 534. ſeqq. Wie aber endlich die alten Bücher der Heydniſchen Philoſophen etc. unter die Geiſtlichen, ſonderlich die Münche geriethen, da iſt die Theologia Scholaſtica herfürgebrochen etc. damit mehr geſchadet als genutzet

Digitized by Google

worden. Es kommet mir für, ob haben die guten Münche und Prieſter, welche die gemeldten Bücher am erſten in die Hand bekommen, eine groſſe Curioſität gehabt, und Anfangs ein gewaltiges Geheimniß daraus gemacht, auch ſich damit ſonderlich wollen ſehen laſſen, daß ſie nun von gar andern Dingen als von der H. Schrift und Patribus, oder von den Legenden und Geſchichten der Heiligen, womit ſie die Leyen, das iſt, Hohe und Niedere faſt allein abſpeiſeten, reden und ſchwatzen können. Chriſtlich und wohl hätten Sie gethan, daß Sie lieber die wiedergefundene Heydniſche Bücher gleich verbrennet, als nicht beſſer gebraucht hätten &c. Denn es ſcheinet leyder, Sie haben GOttes Wort aus ſolchen Künſten meiſtern lernen; Sie haben es gemacht, als wann man ein Schloß nach einem altväteriſchen etwan ungefähr gefundenen modell eines Bauren-Hauſes einrichten wolte, und wann man die Würdigkeit der Heiligen Schrifft gegen die Weltweißheit hält, ſo haben Sie das Gold mit Kupffer und Bley, den reinen Wein mit trüben Waſſer, das Licht mit Finſterniß vermenget, indem Sie die Glaubens-Artickul nach den Philoſ. Künſten zumeſſen und auszuecken angefangen. Da haben ſie wiſſen wollen, wie ſichs von GOtt, von Chriſto, von den H. Sacramenten nach den prædicamentis und prædicabilibus reden lieſſe, da hat ſich ſubſtantia, accidens, qualitas, quantitas, actus, potentia, cauſa moralis, abſtractum, concretum, und alle anderer dergleichen Termini und zwar noch viel ſpitziger als es die Heidniſchen Philoſophi jemahls gethan, und mit ſelbſt erſonnenen barbariſchen Wörtern, zu den Geheimniſſen des Glaubens ſchicken, und dieſe ſich darnach ausgrübeln und auswiegen laſſen müſſen. Da ſind unter andern unzehligen Terminis und deren diſtinctionen erſonnen worden, Alietas, Hæcceitas, identitas, Individuatio, Ly, Quidditas, Suppoſitum, Ubicatio, Velleitas, Eminenter, Formaliter, Entitative, Comitanter, Radicaliter, Intentionaliter, Primo & Secundo, Numericum, Præciſum, Reduplicativum, und dergleichen vielmehr &c. Und iſt ſolcher Geſtalt, da dieſes Weſen faſt den gantzen Geiſtl. Stand überſchwemmet, nicht mehr möglich geweſen daſſelbe zu dämpffen, ſondern es iſt dieſe Kunſt ſo nöthig worden, als eine andere, indem

mal

man die daraus erwachſende Jrrthümer, weil man einmahl über GOttes Wort hinaus geſchritten, mit gleicher ſubtilität wiederlegen müſſen. Es hat damit gegangen, wie man bey den Gelehrten ein Sprichwort hat, von dem Nord-Oſt-Wind, den ſie Cæcias nennen, der pflegt groſſe Wellen zuſammen zu treiben, kan ſie aber nicht wieder aus einander bringen, ꝛc. Und iſt alſo die Theologia Scholaſtica ein ſolches Werck worden, darinnen niemand auslernen können, ja es haben ſich die Zwiſtigkeiten der Gelehrten dermaſſen vermehret, und ſind mit ſolchem Schein gegen einander diſputiret worden, daß man die wahre und gründliche Meinung faſt nicht mehr unterſcheiden oder doch ſelten einen gewiſſen Schluß davon faſſen können. Item in addit. add. c. 7. §. 2. 299. D. Joh. Gerhardus in ſeinem Methodo Theologica c. ult. thut wegen der Scholaſticorum folgende Erinnerung: Der ſeelige Lutherus habe mit wohlbedachten und heilſamen Rath die Scholaſtiſche Theologiam, welche er ignorantiam veritatis & inanem fallaciam genennet, aus unſern Schulen ausgemuſtert, und wo man ſolche wieder einzuführen gedächte, wäre es eben, als ob man ſtatt des Brods wieder Eicheln zur Speiſe brauchen wolte. Denn es hätten die Scholaſtici, was die principia diſputandi betrifft, die Philoſophiam und Theologiam untereinander verwirret, daher Eraſmus die Scholaſtiſche Theologiam, ſonderlich wie ſie in dem Sorboniſ. Collegio zu Parieß getrieben worden, den centauris verglichen, die nach poetiſchen Gedichte, halb Menſchen und halb Pferde ſind. Ergo non mirabimini, quod *eod. c. 3.* §. *61.* illud *eminenter*, quo utuntur Scholaſtici in demonſtratione attributorum divinorum, rejecerim, quia videtis Illuſt. Dn. Seckendorffium in locis jam recenſitis etiam illum terminum terminis & diſtinctionibus barbaris accenſuiſſe.

§. 52. *cap. 4.* §. *35. ſeq.* oſtendi, ut puto, per argumenta genuina, quod ſalva religione Chriſtiana aliquis poſſit ea fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. Atque ut non in vanum diſputatio inſtitueretur, definivi §. 48. quid per fictionem intelligam, primam videlicet partem propoſitionis hypotheticæ, neque affirmantem aliquid neque negantem, ſaltem ex fictione inferentem conſequentiam

ſecun-

ſecundæ partis. Quæ ſcriptio conveniens eſt utique occaſioni, quæ locum dedit iſti controverſiæ. Scilicet Illuſtr. Pufendoffius diſciplinam juris naturalis traditurus, hypotheſeos loco præſupponit, abſtrahendum eſſe a ſtatu integritatis, & aſſumendum eſſe, ſi quis cum ethnico diſputet, ſtatum hominum præſentem, & ex hoc ipſo, id eſt, ex hypotheſi Ethnici, qui alium ſtatum ignorat, quomodocunque ſibi ortum hominis concipiat, convincendum eſſe Ethnicum de veritate Præceptorum naturalium. Hoc vero nihil aliud eſt, quam ex prima parte propoſitionis hypotheticæ, quam quidem Ethnicus pro vera habet, Doctor vero juris naturalis neque affirmat, neque negat, inferre nexum neceſſarium partis ſecundæ ſive præceptorum juris naturalis. Atqui huic viri Illuſtris doctrinæ inter alia opponi ſolet, quod Chriſtianus non debeat aliquid fingere. Itaque non potui non ſententiæ iſti fortius contradicere, quam ſi oſtenderem fictionem eo modo definitam non repugnare religioni ac præterea diverſam eſſe a mendacio utpote cujus definitionem trado *lib. 2. cap. 7.* Quod ſi quis forte demonſtratione mea non contentus eſſe velit, eum præprimis rogarem, ut antequam in pugnam mecum deſcenderet, & ipſe definitionem fictionis proponat, & oſtendat, me fictionem non recte definiviſſe, alias, ſi ipſe fictiones voce aliter utatur ac ego, & tamen mentem ſuam de iſto termino per evidentem deſcriptionem exponere detrectet, vitio mihi vertere nemo poterit, quod a pugna abſtineam tanquam ingloria, & quæ andabatas repræſentatura foret, audientibus riſum moturos, ad veritatis vero conſecutionem, qui finis omnis diſputationis eſſe debet, plane ineptos. Nam ſi mihi opponat, hypotheticas propoſitiones contra ipſum afferri non poſſe, & logicum v. gr. in iſta trita: Si aſinus volat, habet pennas, non fingere aſinum volare aut pennas habere, ſed conſequentiam tantum oſtendere, qua unum ex altero ſequatur, & vel centies iſta repetat; reponam ei tamdiu definitionem fictionis meæ, donec aliam & meliorem mihi ſuppeditaverit. Et profecto nullam rationem aliam meditando aſſequi poſſum, cur quis neget in illa propoſitione partem priorem, *ſi aſinus volat*, non eſſe fictionem, niſi quod fictionis vocabulum hic non fuerit adhibitum. At vero

Digitized by Google

vero doctrina de æquipollentiis aperte docet, unam eandemque eſſe efficaciam, ſive dicas: *ſi aſinus volat, habet pennas*, ſive ita mentem tuam efferas: *Finge: aſinum volare, tunc habebit pennas;* uti rurſus nihil intereſt; ſive dicas; *Finge hominem quocunque modo in hunc mundum eſſe projectum, eſt tamen ſocialis*: ſive: *Si homo quocunque modo in hunc mundum projectus eſt: tamen ſocialis eſt.* Igitur cum argumenta a rerum definitionibus petita alias ad apodictica pertineant, & vero definitio fictionis a me allata oſtendat, eam non repugnare religioni, ſive fingatur aliquid, cujus contrarium nobis ſcriptura revelavit aliter, ſive aliud quidpiam, rurſus evidens eſt, quod is, qui omiſſa deſtructione definitionis meæ aggreditur exempla fictionum & propoſitionum hypotheticarum, quæ illuſtrationis ſaltem loco adduxi, ac oſtendere vult rationem diſparitatis, quod in iis nihil fingatur, cujus contrarium ſcriptura revelavit aliter, inſigniter peccet contra methodum diſputandi, quia ego nullibi argumento topico a pari uſus ſum, contra quod magnam vim habet alias oſtenſio diſparitatis. Neque enim infero: ſicut procedit fictio: *ſi aſinus volat*, ita valet etiam fictio, quod homo quocunque modo in mundum ſit projectus, aut quod duplex hominum genus ſit in hoc mundo, quale finxi §. 31. Ne tamen puteris, & hac parte mihi deeſſe argumentum topicum a pari: An arbitramini, eſſe peccatum in religionem orthodoxam, ſi Arithmeticus ita loquatur; *Fingamus, duodecim hydrias fuiſſe in Cana Galilaa, quarum ſingula receperint tres menſuras, neceſſe eſt, ut triginta ſex menſuris ea fuerint repleta.* At fingitur hic, quod ſcriptura nobis revelavit aliter, & ſcilicet: quod ſex hydriæ ſolum ibi fuerunt poſitæ. Neque credo, quenquam futurum eſſe, qui iſtam Arithmetici fictionem non procul a mendacio abeſſe, aſſerturus ſit, eo quod aliud veritati revelatæ contrarium finxerit; aut ſi maxime aliquis futurus ſit, eum ab abſurditate aſſertionis non liberabit, etiamſi maxime probationis loco proferre velit: ſimplicem eſſe veritatem inprimis divinam, huic itaque quod adverſum ſit mendacium eſſe. Nam ut taceam, ſatis craſſe hic miſceri mendacium Ethicum cum falſo logico, quis præſuppoſita & non labefacta definitione fictionis noſtra ſtatueret, adverſam eſſe fictionem, quæ nec affirmat

Digitized by Google

aliquid, nec negat, veritati? Puto ſic Vobis ſublatum eſſe omne dubium, quod forte remanere poterat circa doctrinam meam & ejus orthodoxiam. Nunc pauca ſubjungam de novitate ejusdem quam quidem non timeo, ut eam mihi quis objecturus ſit, quoniam certus ſum, quod fictiones ita ab omnium facultatum eruditis receptæ ſint, ut quavis ſponſione certare auderem, nulli ex noſtratibus, etiam dormientibus, ubi phantaſia alias vagatur latius, illam aſſertionem veniſſe in mentem, quod Chriſtiano non fingere liceat, cujus contrarium ſcriptura revelavit. Quin potius, ſi quis ſcripta Dominorum Theologorum diligentius inquirere velit, haud dubie plurima exempla ejusmodi fictionum colligere poterit. Otium quidem hactenus non habui, id cum cura faciendi, ſed ſuppeditabo Vobis unicum, idque evidentiſſimum & ab autoritate Theologi ſine exceptione Orthodoxi petitum, noſtri videlicet Pl. Reverendi D. Alberti. Ita enim lego *in parte 2. Comp. Jur. Nat. orthodoxæ Theol. conformat. c. 7. §. 21. p m. 139. Finge per impoſſibile, extitiſſe tum* (cum Adamus inter Cainum & Abelem partem bonorum diſtribueret, ut ille immobilia, argos, hic mobilia, pecora campi poſſideret) *tantum hominum numerum, quantus ad poſſidendum terrarum orbem fuiſſet requiſitus, ſingulis dominii partem aliquam concedere opus habuiſſet Protoplaſtus, quia pro ſingulis aliquam accepiſſet.*

§ 53. Eod. *cap.* 4. §. 64. concludo, quod ſocialitas ſit fundamentum juris naturalis. Pro demonſtratione ejus aſſertionis nihil novi afferam, ſed adducam ſaltem locum Illuſtr. Seckendorffii, tanquam ex quo Vobis patere poſſit, & ſententiam hanc noſtram jam ante Chriſti nativitatem floruiſſe, atque ſic antiquiorem eſſe doctrina Scholaſticorum ex ſanctitate divina leges naturales derivantium, & noviſſima opinione, eas quærentium in ſtatu integritatis; & ipſum Virum Illuſtr. ſocialitatem hanc noſtram adſtruxiſſe. Continetur ille in Entwurff oder Verſuch von dem allgemeinen oder natürlichen Recht, *qui annexus eſt ipſius Orationibus Germanicis p. m. 442. ſeq. §. 10. & 11.* Hieraus iſt nun auch unſchwer zuvernehmen, worinnen der rechte Unterſcheid und förmliche Beſchaffenheit dieſes Rechts beſtehe, nemlich daß es des Menſchen Natur und Verſtand unterweiſe, und deſſen Geſelligkeit mit andern Menſchen regiere, oder vielmehr præſupponire. Denn weil (welches auch die

die Heyden gemuthmaſſet, wir aber aus GOttes Wort wiſſen) die Menſchen alle einen Schöpffer haben, und von einem Menſchen herkommen, von GOtt auch alſo an Leib und Seel zugerichtet, daß ein Menſch des andern nicht entbehren kan, ſo gehet des Menſchen gantze Natur dahin, ſich zu andern Menſchen zugeſellen, nicht nur in der Zuſammenfügung des Mannes und Weibes (denn dieſes iſt auch den Thieren gemein) auch nicht nur aus einem bloſſen Antrieb, wie etliche Heerd-weiſe ſich ſamlen, ſondern mit Vorbedacht und vernünfftigem Schluß; Derohalben muß dieſes feſt geſetzet werden, daß nicht nur die Noth, ſondern die Natur und Vernunfft des Menſchen aus göttlicher Ordnung herrührende, die Geſelligkeit und alſo eine Form und rechtmäßige Art ſich in ſolcher Geſellſchafft mit einander zu vertragen, erheiſche. Dieſes erſcheinet unter andern daraus, daß, wann es aus bloſſer Noth geſchähe, ſo würde ein Menſch, welcher alles zu ſeines Lebens Unterhalt und Bequemlichkeit hätte, der andern Menſchen Geſellſchafft nicht begehren, weil er ſie aber, wo er nicht des natürlichen Verſtandes beraubet, oder durch laſterhaffte eingewurtzelte Gewohnheit oder Auferziehung verderbet iſt, mit allem Fleiß begehret, ſo beweiſet unter andern der gelehrte Römer *Cicero*, daß ſolches Verlangen ein angebohren, allgemein und natürlich Werck ſey. Daher ſagt er: die Menſchen ſind um der Menſchen willen gebohren, damit ſie einander nutzen und helffen kennen 1. *Off.* Nächſt GOtt kan ein Menſch dem andern am allernützlichſten ſeyn. 2. *Off.* Die Natur erfordert, daß ein Menſch dem andern, er ſey wer er wolle, eben und üm des willen, daß er ein Menſch iſt, rathe und helffe. 3. *Off.* Die Natur treibet uns an, daß wir gern vielen Leuten helffen wolten, ſonderlich daß wir ſie lehren und klug machen möchten. Darum iſt nicht leicht jemand zu finden, der einen andern nicht gern lehrete, was er ſelbſt weiß. Alſo ſind wir nicht allein begierig zu lernen, ſondern auch andere zu lehren. 2. *de Finib.* Wir ſind vornehmlich in dieſem Stück von denen Thieren unterſchieden, daß wir mit einander reden, und unſere Meinung zuverſtehen geben können: An einem andern Ort giebt er aus einem alten Philoſopho ein Gleichniß, und ſagt: Wann es ſeyn könte, daß ein Menſch in den Himmel erhoben würde, und daſelbſt die Herrlichkeiten des Geſtirns und andere Schönheit ſähe, und hernach wieder auf Erden käme, würde er an dem allen keine Luſt und Freude mehr haben, wann er niemand fände oder anträffe, mit dem er von denen

Sachen die er geſehen und gehöret, reden könte. Daraus iſt nun leicht zu ſchlieſſen, daß wenn es ohne die alſo von GOtt geordnete Geſelligkeit wäre, die Menſchen kein ander Recht in dieſem Leben bedürfften, als wie wir ſehen, daß die Thiere einen Antrieb ſich zu erhalten und ihre Luſt zu ſuchen haben. Et quamvis aliqui iſtam opinionem foveant, hoc medio demonſtrandi a ſocialitate deſumpto parum profici apud Ethnicos populos & barbaros; tamen his iterum opponimus verba ejusdem ſcriptoris Illuſtris *ibidem p. 440. §. 16.* Daß man aber auch unter uns Chriſten und unter ſolchen, welche ihre beſondere ausführliche bürgerliche Rechte und Geſetze haben, von dieſem allgemeinen Göttlichen und natürlichen Recht rede, lehre und frage, hat unter andern vornehmlich dieſe Urſach und Nutzbarkeit, daß wir (1) üm ſo viel deſto mehr unſere Glückſeligkeit erkennen, die wir aus der Offenbahrung des Göttlichen Worts haben, und deſto vollkommener von dem Guten und Böſen urtheilen können, daher wir auch dieſes Geſetz GOttes und der Natur für unſern Zuchtmeiſter auf Chriſtum, das iſt, dafür halten, daß wir nicht allein unſere Gebrechen und Fehler deſto eher befinden, ſondern auch deſto heiliger und gerechter leben, weil wir mit doppelten ja dreyfachen Banden darzu angehalten werden, denn wir ſind zum Recht obligiret durch die Natur und Vernunfft als Menſchen und Einwohner der Welt, durch die Geſetze der Obrigkeit als Bürger und Glieder des Vaterlands, durch GOttes Wort als Gläubige und Chriſten. (2) Weil GOttes Wort nicht von allen Völckern, noch weniger aber unſer Bürgerliches oder Land-Recht von Fremden angenommen wird; ſo gelten doch im Menſchlichen Dingen die Regeln und gemeine Gründe des natürlichen Rechtens, nach welchen auch Ungläubige oder auſſer der Kirchen begriffene, alſo auch fremde und zu unſerer Policey nicht gehörige Leute, ſich zu richten haben; ſintemahl auch dieſelbe nach Anleitung der Natur und Vernunfft, Recht und Unrecht, ſonderlich in Fried- und Krieges-Sachen, und im Handel und Gewerb unterſcheiden, und ſich weiſen laſſen müſſen, ob ſie gleich weder die fundamenta unſerer Religion, oder unſere Bürgerliche Geſetze achten oder erkennen. Porro Bœclerus *in Proleg. ad Grot. de J. B. & P.* monuit, Philoſophorum antiquiſſimos ex fonte ſocialitatis juris & juſtitiæ originem produci debere, eamque ſententiam probat Dn. Schilterus *in Philoſ. Juris. Cap. 3. §. 6. p. 84.* Adde omnino Auguſt. *de civit. Dei lib. 19. c. 5. 13. & 14.*

Chriſtian Thomas,

JCtus und Chur-Brandenburgiſcher Rath,

Eröffnet

Der Studierenden Jugend in Halle,

Ein

Collegium Privatum

Uber ſeine

INSTITUTIONES JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ,

In welchem er eines Theils

Das Recht der Natur aus des Menſchen Neigung zu einer Friedliebenden allgemeinen Geſellſchafft, durch klare und deutliche Lehr-Sätze herzuleiten, und die Unzulänglichkeiten der gemeinen Lehr-Art, die daſſelbe aus dem ewigen Geſetze Göttlicher Heiligkeit, imgleichen einer neueren, die ſolches aus dem Stande der Unſchuld herführen will, offenbarlich zu zeigen;

Anders Theils aber

Das bißher auf Univerſitäten unerörterte allgemeine Göttliche geoffenbahrte Geſetz gründlich zuerklären, vermittelſt Verleihung Göttlicher Hülffe verſpricht.

Digitized by Google

Wenn ich die Veränderung des Zuſtandes derer Teutſchen hohen Schulen der Proteſtirenden ein wenig mit Aufmerckſamkeit betrachte, die mich GOtt ſeit dem 1. Januarii Anno 55. dieſes Jahrhunderts, da ich zum erſtenmahl dieſe Welt erblicket, erleben laſſen, kan ich mich nicht gnugſam eines Theils über den elenden Zuſtand und die zubejammrende Knechtſchafft der vorigen Zeiten, anders Theils aber über die ſeit dieſer kurtzen Zeit durch GOttes Gnade täglich mehr und mehr zunehmende Befreyung verwundern, und die Göttliche Allmacht, nebſt ſeiner unendlichen Barmhertzigkeit dieſerwegen nicht ſattſam preiſen. Die hohen Schulen lagen zuvorhero auf ſeiten der Studirenden gantz im Argen, indem daß verteuffelte Pennal-Weſen alle gute Sitten der Lernenden verderbet hatte; und ich entſinne mich noch gleichſam als in einem Traume, was ich bey meiner zarten Jugend für üppiges und bübiſches Weſen von dem Pennaliſmo ſelbſt geſehen habe. Nichts deſtoweniger hat die Göttliche Güte dieſen vielköpffigten Drachen endlich von denen Teutſchen hohen Schulen vertilget. Mit Ausbeſſerung der Mängel der Lehrenden iſt es zwar etwas langſamer zugangen, und wir haben noch nicht eben Urſache zu frolocken, daß wir allbereit durchgehends in einem ſolchen Zuſtande lebeten, der keiner Ausbeſſerung vonnöthen hätte. Aber doch iſt unſer gegenwärtiger Zuſtand um ein ſehr merckliches beſſer, als da wir noch unter dem harten Joch menſchlicher Autorität, und zwar einer höchſt unvernünfftigen Autorität ſchmachteten, und mit Händen und Füſſen in dem Kercker einer unwiſſenden und betrügeriſchen Weißheit angefeſſelt lagen, dergeſtalt, daß wir uns nicht regen kunten. Die Philoſophie hat die Laſt der Scholaſtiſchen und Ariſtoteliſchen Bürde von Halß und Schuldern geſchüttelt, nachdem viel tapffere und berühmte Männer mit groſſer Hertzhafftigkeit voran gegangen; Die Medicin iſt durch Hülffe der Anatomie und Chimie ſehr hoch geſtiegen, und fänget nunmehro mit Gewalt an nicht nur um Wiederbringung der verlohrnen, ſondern auch um

um Erhaltung der von GOtt verliehenen Geſundheit beſorget zu ſeyn. Die Rechtsgelahrheit beginnet den Jammer der unter denen lanwierigen Proceſſen ächzenden Armen zu bejammern, und die Nichtigkeit vieler falſchen Lehren, auf die man ſich zuvor als auf unbetriegliche Wahrheiten gegründet, zu erkennen. Ja es hebet endlich die bißhero untergedruckte Gottesfurcht, oder das wahre und thätige Chriſtenthum, alles Schreyens, Läſterens und Tobens der falſch berühmten Kunſt unerachtet, ihr Haupt empor, und der HErr HErr ſtärcket den ſchwachen Arm derer, die auf Ihn vertrauen, daß ihre Feinde und Verfolger vergebens wüten, und immer mehr und mehr mit ihren Köpffen anlauffen und zu ſchanden werden. Gleichwie aber unſers Vorhabens nicht iſt, dieſes alles jetzo weitläufftiger zu unterſuchen oder zu erörtern; Alſo wollen wir nur ein wenig ausführlicher die Veränderung betrachten, die mit der Sitten Lehre binnen etwa 20. oder 30. Jahren vorgegangen. Man ſchleppte ſich auf allen Univerſitäten mit denen Ethicen, die aus des Ariſtotelis Büchern zuſammen geleſen waren, unerachtet der ſeelige Vater Lutherus öffters ſehr harte wider dieſelbigen geſchrieben, und zanckte ſich über der Auslegung der eilff Ariſtoteliſchen Tugenden, und der unzulänglichen und dunckeln Lehre von dem höchſten Gut des Menſchen; das vornehmſte Stück der Sitten-Lehre, nemlich die Richtſchnur eines Tugendhafften Lebens, und wie man die Laſter vom Halſe loß werden ſolte, blieb unberühret. Mann hatte wohl aus dem Recht der Natur eine abſonderliche Diſciplin gemacht, und die Schul-Lehrer bey denen Papiſten ſchreiben von derſelben viele Folianten voll; alleine ſie hatten darinnen Schrifft und Natur, ja ſo gar auch die menſchlichen Geſetze unter einander geworffen, daß es dem allerelendeſten Miſchmaſch viel ähnlicher als einer vernünfftigen Diſciplin worden war, und die Zänckereyen, die ſie nur über die Natur und Weſen des Rechts der Natur unter ſich erhoben, ſind ſo beſchaffen, daß ſie fähig ſind einem vernünfftigen Menſchen das Haupt zu verwirren. Ich rede nicht auf Rhethoriſche Weiſe,

ſon-

ſondern ich beziehe mich auf die Erfahrung. Es leſe zum Exempel ein an ſolide Wiſſenſchafften angewehntes Ingenium nur den Tractat des Herrn Oſianders, den er Typum Legis Naturæ nennet, und worinnen er die Meynungen der Schul-Lehrer in einer Summe vorgeſtellet, und in etlichen Bogen zuſammen gezogen, und ſehe, ob ihm nicht der Kopff davon wehe thun wird. Aber nachdem Grotius dieſe edle Diſciplin ein wenig unter der Banck hervor gezogen, und von dem Schul-Staube zu ſaubern angefangen, auch dieſe Bücher des Grotii auf denen Univerſitäten profitiret, und von denen Profeſſoribus mit Commentariis erkläret und verdunckelt worden, hat die Sache ein gantz ander Anſehen gewonnen. Zwar iſt es nicht zu läugnen, Grotius brach am erſten die Bahn, und konte dannenhero dieſe Diſciplin nicht alſobald völlig ſaubern. Derowegen ob er ſchon guten Theils das Recht der Natur in der Natur des Menſchen ſelbſt, wie billig, und in der allgemeinen friedlichen Geſellſchafft ſuchte, ſo wolte er es doch mit denen Scholaſticis und mit der menſchlichen Autorität nicht ſo fort auf einmahl verderben, ſondern bedunge ſich bald Anfangs, daß er zuweilen auch der Ubereinſtimmung und Beyfalls der alten Heydniſchen Philoſophen in Herleitung der Lehrern des Rechts der Natur, und des Völcker-Rechts ſich bedienen wolte; Er lobte die Schul-Lehrer wegen ihrer Modeſtie im Diſputiren, und verſprach, daß er auch ſie zuweilen gebrauchen würde, wie er denn auch in Definition des Rechts der Natur der Schul-Lehrer ihre Doctrin, daß die durch das Recht der Natur verbothene Dinge per ſe & antecedenter ad voluntatem divinam böſe wären, mit beybehalten, auch nach ihrer Anleitung geſchrieben, daß das Recht der Natur die Menſchen verbinden würde, wenn gleich kein GOTT seyn oder ſich um die menſchlichen Händel nicht bekümmern ſolte. Und eben deshalben glaube ich, ſey es auch geſchehen, daß man Grotium noch ſo auf denen Univerſitäten hoch gehalten, oder doch paſſiren laſſen, und ihn nicht confiſciret, ob er ſchon in der Theologie

logie faſt durchgehends von denen Lehrern der Proteſtirenden Theologen, ſo wohl der Lutheriſchen als Reformirten, anderer Meynung geweſen, die man zwar dann und wann, aber doch lange nicht mit ſo ſtarckem Eyffer befochten, als wenn Grotius von der allgemeinen Meynung der Schul-Lehrer in denen Lehren, die das Recht der Natur betreffen, abgehet, oder nur die Mediocrität der Ariſtoteliſchen Tugend nicht paſſiren laſſen will. Daß dieſe meine Meynung nicht ſo gar unwahrſcheinlich ſey, kan man auch aus dem abmercken, was man mit dem Herrn von Pufendorff vorgenommen, als dieſer die Mängel des Grotii auszubeſſern und die trefliche Diſciplin in ihrem rechten Glantz zu verſetzen, ſich angelegen ſeyn laſſen. Als er anfänglich ſein Vorhaben Methodo Mathematica in ſeinen Elementis überhaupt entwurffe, und darinnen die gemeinen Irrthümer nicht offenbahr widerlegte, lieſſe man ia dieſes ſein Buch nicht allein unangetaſtet, ſondern man lobete es auch, als ein Werck eines ungemeinen Ingenii, auſſer daß ſich ein damahls berühmter Commentator Grotii verlauten lieſſe, es mangelte ihm noch, daß er die alten Philoſophos nicht wohl ſtudiret und geleſen hätte. Nachdem aber dieſe ſeine Lehre in dem gröſſern Werck de Jure Naturæ & gentium nur in eine andere Forme gegoſſen, und mit denen daſelbſt häuffig angeführten Exempeln und Zeugniſſen aus denen alten Griechiſchen und Lateiniſchen Scribenten dieſelbe theils ausgezieret, theils das jetzt-ermeldte widrige Judicium realiter refutiret, hiernächſt aber nur gewieſen; daß er ein wenig weiter von denen Scholaſticis abgehe, als Grotius, und die perſeitatem turpitudinis & honeſtatis actuum jure naturæ prohibitorum & præceptorum, imgleichen die von denen Scholaſticis zum Grunde des Rechts der Natur geſetzte convenientiam cum ſanctitate divina antecedenter ad voluntatem divinam wiederleget; was hat man nicht auf vielen Univerſitäten für Streit wider ihn angefangen? Wie hat man nicht dieſe ſeine wohlgegründete Lehre als Atheiſtiſch, Ketzeriſch, u. ſ. w. ausgeſchryen,

und bis in die 14. Jahre ihm das Leben mit Zanck- und Schimpffs-vollen Streit-Schrifften ſauer zu machen ſich bemühet, biß endlich doch die Wahrheit ſeiner Lehrſätze die Oberhand behalten, und ſeine Widerſacher, nachdem ſie keinen Vorrath ihn ferner zu attaquiren gefunden, theils ſtille zu ſchweigen, theils durch Mittels-Perſonen Friede mit ihm zu machen, gezwungen worden. Dieweil aber dasjenige, was in dieſer Sache auf beyden Theilen geſchrieben worden, nicht nur ſehr weitläufftig zu leſen iſt, ſondern auch darinnen viel Dinge enthalten ſind, die mehr die Perſonen derer Diſputirenden als die Sache ſelbſt angehen; Als habe ich für ohngefehr 4. Jahren verſucht, ob ich nicht in meinen Inſtitutionibus Jurisprudentiæ Divinæ die Hypotheſin des Herrn von Puſendorff nebſt dem Kern desjenigen, was man ihm darwider opponiret, und was wider dieſe Objectiones zu antworten iſt, in kurtze Lehr-Sätze zuſammen faſſen könte; maſſen ich dann disfalls meine Intention, und was mich noch ferner beſagte Inſtitutiones zu ſchreiben bewogen, in meiner daſelbſt befindlichen Diſſertatione Proœmiali weitläufftig ausgeführet. Nachdem aber diejenigen, die in dieſem Stück wider den Herrn von Puſendorff zu ſchreiben angefangen, zweyerley Abſehen gehabt, entweder die gemeine und bisher in Schwang geweſene Lehr-Art der Schul-Lehrer zuvertheidigen, oder aber eine neue und zuvor von niemand vertheidigte Hypotheſin zu etabliren; als bin ich bemühet geweſen, alle dieſe beyderley Fundamenta in dem erſten Buch beſagter meiner Inſtitutionum zuwiederlegen, und die Nichtigkeit derſelben mehr mit ſattſamen Gründen als ſtachelichten Worten darzuthun. Alle Scripta Anti-Puſendorffiana ziehlen dahin, daß die Socialität kein Principium cognoſcendi des Rechts der Natur ſeyn könne. Derowegen habe ich dieſelbe wider alle Objectiones durch klare und deutliche Definitiones und Axiomata befeſtiget. Hiernächſt haben die meiſten ſich angelegen ſeyn laſſen, die ex lege æterna hergeleitete convenientiam cum ſanctitate divina antecedenter ad voluntatem divinam, oder die ſo genandte perſeitatem turpi-

turpitudinis & honeſtatis in objecto Juris naturæ, die von dem Herrn von Pufendorff von ihrem Thron ware verſtoſſen worden, wieder auf denſelben zu heben. Ich habe aber gleichfalls gewieſen, daß dieſes mit Einwilligung der geſunden Vernunfft und wenn man nicht offenbahrlich in das præjudicium Autoritatis verfallen wolle, nicht geſchehen könne. Endlich hat der berühmte Theologus und Philoſophus zu Leipzig, Herr D. Valentin Alberti, am längſten ſich bemühet, die Socialität nicht nur zu attaquiren, ſondern auf eine neue Art das Recht der Natur aus dem Stande der Unſchuld herzuleiten, und dieſen Stand zu einer Richtſchnur des Zuſtandes im gegenwärtigen Leben zu machen. Weßwegen ich mich befliſſen im beſagten erſten Buche (1) etwas genauer zu unterſuchen, was für ein Unterſcheid zwiſchen dem Stande der Unſchuld und dem jetzigen Zuſtande nach dem Fall ſey, welches mich jederzeit ſehr gewundert, warum Herr D. Alberti ſolches zu thun unterlaſſen, da er doch ſeine gantze Hypotheſin auf den Stand der Unſchuld gründet, und ohne dieſe Betrachtung einer, der auch ſeine Hypotheſin annehmen wolte, nothwendig wie ein Blinder im finſtern herum tappen muß. Zu geſchweigen, daß ihm dieſe Betrachtung die Nichtigkeit vieler gemeinen Lehren von dem Stande der Unſchuld würden gewieſen haben, die er in ſeinem Compendio aus Unterlaſſung derſelben für wahrhafftig angenommen und præſupponiret, z. E. daß die Frau dem Manne auch im Stande der Unſchuld wäre unterworffen geweſen, daß die Kinder im Stande der Unſchuld der Auferziehung der Eltern würden von nöthen gehabt, und ihnen haben gehorchen müſſen, daß im Stande der Unſchuld es würde Reſpublicas gegeben haben, u. ſ. w. (2) Nächſt dieſem habe ich kürtzlich erwieſen, daß der Stand der Unſchuld unmöglich die Richtſchnur des Rechts der Natur ſeyn könne, theils weil es ohnmöglich iſt, durch die Natur den geringſten Grad von der verlohrnen Vollkommenheit zu erlangen; theils weil es auch im beſagten Stande der Unſchuld Leges poſitivas gegeben; theils weil im

Digitized by Google

Stande der Unſchuld viel Dinge geweſen oder nicht geweſen wären, die heute im gegenwärtigen Stande nicht mehr anzutreffen ſeyn, oder aus der Hypotheſi des verderbten Standes entſtanden; zu geſchweigen, daß das Recht der Natur denen Heyden ſoll ins Hertze geſchrieben ſeyn, von dem Stande der Unſchuld aber die Heyden aus ihrer Vernunfft, nach des Herrn D. Alberti ſeiner ſelbſt eigenen Geſtändniß, nichts gewuſt haben. So habe ich auch (3) gewieſen, daß zu Behauptung deſſen, daß etwas wider das Recht der Natur ſey, nicht gnug ſey, wenn man aus denen Heydniſchen Philoſophis anführet, daß ſie es auch für verboten geachtet (wie ſich der Herr D. Alberti dieſes Beweißthums in ſeinem Compendio zum öfftern bedienet) weil die Heyden aus der Converſation mit dem Jüdiſchen Volck, ſo wol auch per traditiones von ihren Vorfahren viel erhalten haben, das nicht zum natürlichen, ſondern zum Göttlichen allgemeinen geoffenbahrten Geſetz gehöret. Ich habe zwar den Herrn D. Alberti in beſagten meinen Inſtitutionibus nicht genennet, weil wir damahln in einer Stadt docireten. Aber er wird nach ſeiner bekanten Modeſtie es nicht übel nehmen, daß ich es jetzo thue. Ich könte ja wohl dieſerwegen für mich die Academiſche Freyheit und ſein eigenes Exempel anführen, indem er in einem am X. Sonntage nach Trinitatis dieſes jetzlauffenden Jahres publicirten Programmate, (deſſen Titel iſt: D. Val. Alberti, SS. Theol. PP. Extra-Ordinarius Diſputationes ſuas Anti-Papiſticas & Lectiones Anti-Calvinianas publice indicit.) ſich eben dieſer Freyheit wider einen Profeſſorem zu Franckfurth an der Oder bedienet. Aber ich kan wohl verſichern, daß es mehr aus Liebe zur Warheit geſchehen, und weil ich unten ſein Compendium zu leſen, meinen künfftigen Auditoribus recommendiren will. Vorjetzo wieder zu meinem Zweck zu kommen, ſo kan ich es nicht anders als dem Glück gegenwärtiger Zeiten zuſchreiben, daß man mir meine Freyheit in Lehren, deren ich mich in beſagten Inſtitutionibus bedienet, ungekräncket gelaſſen, und dieſelben bißhero in öffetlichen Schrifften nicht ange-

angetaſtet, ob ich gleich in denenſelben nicht allein dasjenige, was vor mir andere von dem Recht der Natur geſchrieben, wiederholet, ſondern auch noch weiter gegangen als der Herr von Puſendorff, und ohne Praleren zu melden, der erſte geweſen, der das allgemeine Göttliche geoffenbahrte Geſetz von dem Recht der Natur ausſürlich entſchieden, und viel menſchliche Thaten, ſonderlich die zur ehelichen Geſellſchafft, und dem Gebrauch der zum Kinderzeugen gewidmeten Gliedmaſſen gehören, die Grotius noch ſelbſt nebſt dem gemeinen Hauffen der Gelehrten zu dem Recht der Natur gezogen, dahin referiret. Denn gewiß, wenn ich zur ſelben Zeit, da der Herr von Puſendorff zu ſchreiben anfinge, meine Inſtitutiones verfertiget, und die Lehren vertheydiget hätte, die anitzo im andern und dritten Capitel des dritten Buchs anzutreffen ſind; ich glaube gäntzlich, man würde mich nicht anders als den ärgſten Ketzer tractirt haben, ſo gar war damahls die gelehrte Welt in den Præjudiciis der alten Lehren erſoffen; maſſen man denn deswegen einen ſo groſſen Lermen mit dem Herrn von Puſendorff angefangen, als er nur von der Polygamie vieler Weiber in ſeinem opere de Jure naturæ pro & contra raiſoniret, und doch den ſtärckeſten Ausſchlag gegeben, daß dieſelbige dem Recht der Natur nicht gemäß ſey. Was würde man erſt gethan haben, wenn er, wie ich, offenbahrlich behauptet hätte, daß weder die Polygamie vieler Weiber noch vieler Männer, imgleichen die Blut-Schande in gerader Linie u. ſ. w. aus dem Recht der Natur könne beſtritten werden, ſondern daß die Unzuläßigkeit dieſer Laſter eintzig und alleine aus der heiligen Schrifft hergeführet werden müſſe. Und gleichwohl hat die Glückſeligkeit unſerer Zeiten mir die Ruhe verſchafft, daß dieſe meine Inſtitutiones nicht alleine cum approbatione & cenſura, und zwar der erſte Theil davon ſelbſt zu Leipzig gedruckt worden, und daß man mich dieſerwegen in öffentlichen Schrifften unangefochten gelaſſen, ſondern auch daß der Herr D. Alberti ſelbſt darzu ſtille geſchwiegen, der doch ſonſt nicht leichte etwas unbeant-

wortet läſt. Ich rede dieſes nicht aus einer Uberhebung, ja ich würde mich ſelbſt beſcheiden, dieſes alles ſo auszudeuten, daß man meine Lehren für nichtswürdig gehalten, daß ſich kein Gelehrter die Mühe genommen, darum zu bekümmern, oder ſie einer Widerlegung würdig zu achten, wenn mir nicht der Ausgang meiner Verfolgung gewieſen, daß man meine Perſon allerdings in Conſideration gezogen, und daß meine Lehre meine Widrigen nicht wenig wider mich irritiret. So bin ich auch gewiß verſichert, daß alsbald bey Pupliciruug dieſer meiner Inſtitutionum gantze Collegia öffters zuſammen kommen, dieſes mein Buch Bogenweiſe, und da es doch noch naß von der Preſſe geweſen, durch examiniret, und geſuchet, ob ſie etwas, das die Confiſcation meritirte, darinnen finden könten. Ich bin auch nicht ſo ruhmräthig, daß ich frolocken ſolte; ob habe der Herr D. Alberti durch meine Gründe bewogen, ſeine Meynung, die ich für irrig halte, geändert. Ich könte ja wohl mit einem gleichen luſu ingenii und noch vielleicht mit einer gröſſern Emphaſi aus dem Terentio hergenommene Sprichwort: Erubuit ſalva res eſt, deſſen ſich der Herr D. Alberti in oben allegirten Programmate wider den Profeſſorem zu Franckfurth an der Oder zum öfftern bedienet, auch hier wider ihn gebrauchen. Alleine wenn ich eines theils bedencke, daß ſich ſolches zu der Controvers die ich mit ihm abhandele: Ob der Stand der Unſchuld die Richtſchnur unſers ietzigen Thun und Laſſens ſeyn könne? nicht wohl ſchicke, indem es ſehr wahrſcheinlich iſt, daß man im Stand der Unſchuld wohl den Terentium nicht würde tractiret, noch die Invention zu einem Programmate daraus hergenommen haben; anders theils auch ihrer viele ſich finden dörfften, die dieſe meine Meditation auf eine Satyriſche Weiſe auslegen möchten, da ich mir doch gäntzlich fürgenommen, die Satyriſche Schreib-Art bey Seite zu legen, ſo will ich es unterwegen laſſen; Zumahl mir wohl bekant, daß der Herr D. Alberti dieſes ſein Compendium für unbetrieglich und infallibel hält, und ich alſo, wie erwehnet, die meinen

Digitized by Google

nen Inſtitutionibus bißher gegönnete Ruhe niemand anders, als der glückſeligen Freyheit unſerer Zeiten zuzuſchreiben habe. Ich habe ſeit der Publication dieſer meiner Inſtitutionum kein Collegium drüber gehalten. Nachdem mich aber allhier etliche Lehrbegierige darum erſuchet, daß ich zwiſchen Michaëlis und Oſtern künfftiges Jahres ihnen dieſelben erklären möchte, habe ich ihrem ehrlichen Begehren gratificiren, und morgen, geliebt es GOtt, nach Mittage um 2. Uhr (es wäre denn, daß meinen Herren Auditoribus eine andere Stunde belieben ſolte) hierzu im Namen GOttes den Anfang machen wollen. Ich werde mich befleißigen in dieſem Collegio ihnen nicht allein die kurtzgefaßten Theſes deutlich zu erklären, ſondern auch, weil ich in denen Inſtitutionibus keine Autores allegiret, ihnen zu deſto beſſerer Nachleſung die Autores, abſonderlich wider die ich diſputire, zu melden. Für allen Dingen aber wird nöthig ſeyn, daß ſie ſich des Herrn von Pufendorff ſein Opus de Jure Naturæ & Gentium anſchaffen, weil faſt kein Blat in meinen Inſtitutionibus ſeyn wird, das ſich nicht darauf beziehen ſolte. Hiernächſt verlange ich von ihnen, daß ſie auch des Herrn D. Alberti ſein Compendium Juris Naturæ, und ſonderlich den erſten Theil, welcher ohne dem kurtz iſt, mit Fleiß durchleſen, damit ſie die Wahrheit meiner Lehr-Sätze, und die Unzulängligkeit der Seinigen deſto beſſer begreiffen mögen. Ich würde in Wahrheit dieſes nicht prætendiren, wann ich nicht der Güte meiner Sache wohl verſichert wäre. Denn es iſt ein länghergebrachter Gebrauch unter denen Gelehrten, die keine gute Sache haben, daß ſie ihre Untergebene oder Zuhörer abhalten, diejenigen, ſo ſie widerlegen wollen, nicht ſelbſten zu leſen, oder ihnen wohl gar ſolches verbiethen, unter dem Schein, als ob in denen Schrifften derer Gegner ein heimliches und gefährliches Gifft vorhanden wäre. Ich verſichere hingegentheil meine Zuhörer, daß des Herrn D. Alberti ſein Buch, ungeachtet er von mir diſſentiret, kein gefärliches Buch ſey, und daß ſie den geringſten Gifft, der ihnen an Erkänt-

nüß

Digitized by Google

niß der Wahrheit ſchaden könte, darinnen nicht antreffen werden/ denn ich habe ſolches aus eigener Erfahrung. Und ſolcher Geſtalt hoffe ich, es werde ſich der Herr D. Alberti deſto weniger über mich zu beſchweren haben, als ob ich irraiſonabel oder anders als einem die Wahrheit ſuchendem Manne gebühret, mit ihm verführe. Letzlich wird es auch nicht ſchaden können, wenn ſie ſich meine Introductionem ad Philoſophiam Aulicam anſchaffen, weil ich darinnen das πρῶτον ψεῦδος, welches den Herrn D. Alberti zu dieſer ſeiner Hypotheſi de Jure Naturæ ſcheinet verleitet zu haben, widerleget, nemlich die von ihm erdichtete Philoſophiam Chriſtianam, oder eine ſolche Philoſophie, welche ihre Lehr-Sätze aus denen Grund-Sätzen der Göttlichen Offenbahrung herleitet, und die ſolchergeſtalt beſage deſſen, was ich in dem erſten Capitel meiner Einleitung zu der Vernunfft-Lehre erwieſen, die zwey Lichter der Natur und Göttlichen Offenbahrung gantz offenbahrlich mit einander vermiſchet. Dieſes wenige iſt es, was ich meinen zukünftigen Herren Auditoribus zum voraus zu erinnern für nöthig erachtet, das übrige werde ich zu ſeiner Zeit in dem Collegio ſelbſt berühren. Gegeben in Halle dem XIX. Sonntag nach Trinitatis M DC XCI.

INSTI-

Digitized by Google

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBER I.

Cap. I.

DE JURISPRUDENTIA IN GENERE.

SUMMARIA.

JUriſprudentia reſolvitur in duos conceptus, reſpectu quorum initio conſideratur ſeorſim §.1. *& quidem quoad terminum* Prudentiæ §.2. *qui ut recte intelligatur, repetitur breviter tota doctrina de habitibus & eorum diviſione* §.3. usque ad §.21. *& oſtenditur, quam ſæpe hic Peripatetici errent* §.22. usque ad 26. *Deinde quoad terminum* juris §.27. *qui ſumitur vel pro* lege, *cujus traditur 1. definitio* §.28. usque ad 35. *2. Objectum perſonale, homo, cujus definitio & partes aliter quam vulgo conſiderantur.* §.35-52. *3. Objectum reale, actiones humanæ. Hic exponitur, quænam actiones legi ſubſint, percurrendo ſingulas actionum claſſes.* §. 52-66. *& inde formantur axiomata decem de imputatione actionum humanarum.* §. 66-77. *4. Autor, Deus vel homo.* §.78. *5. Contraria, mutatio & diſpenſatio* §.79.80. l. 81. *Porro ſumitur etiam jus pro* attributo perſonæ. *Hujus exhibentur 1. Definitio* §.82. *ubi oſtenditur* (a) *quid ſit qualitas moralis activa & paſſiva.* §.83. (b) *Fons omnis juris humani, ſc. voluntas ſuperioris* §.84.85. (c) *quid ſit perſona, quid ſtatus? Quotuplex perſona?* §.86.87.88. (d) *quid ſit τὸ aliquid in definitione 8.* §.89. (e) *Quid ſocietas?* §. 91.92. *& ejus diviſiones in æqualem, inæqualem & mixtam,* §. 93. *divinam & humanam,* §.94 *naturalem & arbitriam* §.95. *ſimplicem & compoſitam.* §.96-99. *2. Axiomata ex definitione juris deducta.* §.100-104. *3. Diviſiones in perfectum & imperfectum.* §.104.105. *(Hujus diviſionis uſus,* §. 106. 107. *& notæ utriusque juris* §.108.109.) *connatum & acquiſitum,*

§. 114. Imperium, Libertatem, Dominium, Jus in re, Creditum. §. 115-121. Vulgare & eminens. §. 122-127. Naturale, Gentium & Civile. §. 128-131. 4. Attributum: mutabilitas. §. 132. 133. 5. Correlatum: Obligatio. Hac definitur. §. 134-137. & dividitur. §. 138. Oſtenditur: omnem obligationem eſſe mutabilem. §. 139. 140. 141. Hac occaſione etiam exponitur actio, quatenus & hac dicitur juſta, atque variæ ſignificationes actionis juſtæ, licitæ, honeſtæ, & quæ his opponuntur, explicantur. §. 142-153. Tum conſideratur Jurisprudentia conjunctim, *quod ea & legem & attributum perſonæ pro objecto habeat, maxime tamen legem. §. 154. 155. Unde definitur §. 156. & dividitur in legislatoriam, conſultatoriam & judicialem. §. 157. 158. Non confundenda Jurisprudentia cum ipſa legum explicatione & applicatione. §. 160. Partes duæ Jurisprudentiæ judicialis. §. 161. Jurisprudentia vel divina, vel humana. §. 162. Differentia Jurisprudentiæ a Theologia & reliquis facultatibus. §. 163-171. Differentia inter juriſperitum & JCtum. §. 172.*

§. I.

JUrisprudentiæ vox duplicem involvit conceptum, unum *Prudentiæ*, alterum *Juris*.

2. *Prudentia* quid ſit non melius noſſe poterimus, quam ſi diviſionem *habituum* paulo altius repetierimus.

3. Uti vero per habitum hic intelligimus conceptum aliquem philoſophicum, ita quæ alii in hac doctrina de *habitibus infuſis* (a) differere ſolent, eoque v. g. *donum linguarum in Apoſtolis* referunt, nos non turbarunt, qui circulos luminis naturæ & revelationis turbare nolumus.

4. Eadem obſervatio eſt, dum *fides*, *ſpes*, *charitas*, ipſa *Theologia* ad claſſem habituum referuntur ab aliis, quod nihil aliud eſt, quam myſteria fidei metiri velle modulo inepto rationis.

5. Nos ita procedemus; Habitus eſt vel *intellectualis*, qui in intellectu reſidet, & acquiritur actibus intellectus, qui ſunt: affirmare & negare, vel *voluntarius*, qui reſidet in voluntate, & acquiritur actibus voluntatis. Per actus autem voluntatis hic non ſolum intellige internos, ſcilicet: appetere, averſari, ſed & externos, videlicet actus locomotivæ, quatenus a prioribus diriguntur.

6. Ha-

(a) *Mutavi in hac editione §. 3. & 4. In præcedenti ſiquidem editione ſecutus eram adhuc communem doctrinam libellorum logicorum in capite de qualitate, atque adeo diſtinxeram inter habitus infuſos & acquiſitos, hos in eos, qui viribus ſupernaturalibus & naturalibus acquiruntur. Et in poſterioribus perrexeram. Sed hic malui plane iſtas duas priores diviſiones ſeponere ob rationes in theſibus dictas.*

6. Habitus *intellectualis* vel pro objecto habet *principia* (b) tam theoretica quam practica, & vocatur *intelligentia*, vel *principiata.* (c)

7. *Poſterior* eſt vel *Theoreticus*, qui pro objecto habet cognitionem Creatoris & creaturæ, vel *Practicus*, qui pro objecto habet cognitionem actionum humanarum.

8. *Theoreticus* vel conſiderat *ens in genere*, qui dicitur *Ontologia,* (d) hodie vulgariter *Metaphyſica,* (e) vel certas *entis ſpecies.*

9. Et quidem vel *Creatorem*, qui vocatur *Sapientia*, (f) olim etiam *Metaphyſica,* (g) hodie: *prima pars Pneumaticæ,* (h) vel *creaturas corporeas,* (i) & appellatur *ſcientia.* (l)

10. *Scientia* vero contemplatur creaturas corporeas, vel ratione eſſentiæ & qualitatum, quod facere debet *phyſica*, vel ratione quantitatis, quod facit *Matheſis.*

11. Sequitur habitus *Practicus.* Atqui hic (m) vel occupatur circa actiones hominum honeſtas, & appellatur *Prudentia,* vel turpes, & dicitur *Aſtutia,* vel indifferentes, & vocatur *Solertia.*

12. Qui vero in his omnibus ingenio caret, *ſtupidus* & *imprudens* dicitur.

(b) *Scilicet complexa ſeu propoſitiones.* (c) *i. e. concluſiones ex iſtis primis principiis ortas, ſeu principia incomplexa, ſeu cognitionem rerum, de quibus propoſitiones formantur.* (d) *Ita Claubergius ſcripſit Ontologiam, & ante eum alii.* (e) *Vide quæ hac de re eleganter diſſerit B. Pater in Hiſtoria Metaphyſica ſubjuncta ejus quaſtionibus metaphyſicis.* (f) *Unde & ſapientiæ imperium tribuitur inter habitus intellectuales. Quamvis ineptiſſime eundem titulum hodie multi tribuant Metaphyſicæ, quatenus eſt ſimplex Ontologia.* (g) *Dicebatur autem olim Metaphyſica, quod poſt phyſicam tractari debebat, quia cognitio creaturarum ducit ad cognitionem Creatoris, Carteſiani ergo cum methodum inverſam ſequantur, ſuam doctrinam de Deo Metaphyſicæ nomine inſignire non poſſunt. De Ontologia Peripateticorum pariter inepte Metaphyſicæ nomen retinet.* (h) *Nam tractatur in Pneumatica 1. de Deo, 2. de Angelis, 3. de Anima ſeparata. Ignorat vero Pneumaticam philoſophia vetus, cum ſit novum inventum Scholaſticorum, ut oſtendit Pater in hiſtoria Metaphyſices.* (i) *Quia ſpiritus creatos ſeparatim exiſtentes ignorat ratio ſibi relicta.* (l) *Unde Ariſtotelis tot ſunt ſcientiæ, quot ſubſtantiæ: Sunt autem ſubſtantiæ tres: Deus, unde Metaphyſica, cælum, unde Aſtronomia, & corpus naturale, unde Phyſica. Sub ſe enim in lata acceptione ſcientia comprehendit ſapientiam.* (m) *Varia mutavi a §. 11. ad 20. quæ aliter extant aut ordinata erant in prima editione, quæ inde provenerant, quod, quia obſervaveram artem non poſſe ad habitus intellectuales referri, prudentiam ſolum in claſſe habitum practicorum retinueram, eamque feceram ſynonymum habitus practici.*

13. Dum vero prudentia verſatur circa actiones *honeſtas*, ita circa eas occupata eſt, ut non excludatur earum *jucunditas* & *utilitas*, ſed ut ea honeſtati ſubordinetur. Nam honeſtum vel maxime jucundum eſt & utile.

14. Quatenus autem magis ab utilitate & jucunditate abſtrahit, & honeſtatem actionum, ſeu earum convenientiam cum lege præ oculis habet, eatenus ad differentiam prioris, cum additamento *Juriſprudentia* dicitur late accepta.

15. Porro homines, quorum actiones dirigit prudentia, vivunt vel in *ſocietate civili*, & tum dicitur *Prudentia Politica*, vel in *ſocietate domeſtica*, & vocatur *Prudentia Oeconomica*.

16. *Utraque* verſatur vel circa actiones *futuras* vel *præteritas*. Illa *conſultatoria* eſt late ſic dicta, (n) hæc *judicialis* in *latiſſimo* ſignificatu. (o)

17. *Conſultatoria* vel occupata eſt circa actiones *proprias*, vel *alienas*.

18. Et quidem aut *ſuperiorum*, aut *parium*, aut *inferiorum*.

19. Harum ultima ſpeciali nomine dicitur *Prudentia Legislatoria*, quæ eſt pars nobiliſſima *Juriſprudentiæ late* acceptæ. Reliquæ ſpecies nomen *Prudentiæ Conſultatoriæ* retinent, & illa quidem, quæ ſuperiori in legibus ferendis vel actionibus propriis ſecundum normam legum divinarum inſtituendis conſilia ſuppeditat, eſt altera pars *Juriſprudentiæ late* acceptæ. Quæ vero in ſpecie circa actiones honeſtas *aliorum* easque *præteritas* verſatur, eſt prudentia *Judicialis ſtricte* dicta, item *Juriſprudentia ſtricte* dicta, ſeu tertia pars *Juriſprudentiæ late* acceptæ.

20. Sumitur ergo, ut vides, Jurisprudentia vel late vel ſtricte. Late, ut ſub ſe Legislatoriam & Conſultatoriam comprehendat, ſtricte pro ſola Judiciali.

21. Reſtat habitus *Voluntarius*. Hic acquiritur actionibus vel lege præceptis, & eſt *virtus moralis*, vel lege prohibitis, & dicitur *vitium morale*, vel denique lege permiſſis, & nihil eſt aliud quam *Ars*. (p) Singuli ergo habitus voluntarii habent ſuos directores in intellectualibus Practicis, virtus *Prudentiam*, vitium *Aſtutiam*, Ars, *Solertiam*. (q)

22. At-

(n) *Quia, ut vides, hæc legislatoriam ſub ſe comprehendit. At communiter conſultatoria ſtricte dicta legislatoria opponitur, vide §. 19.* (o) *Quatenus hic etiam judicamus, an utilis fuerit actio an jucunda. In ſtricto ſignificatu, de quo §. 19. judicamus ſaltem an honeſta fuerint.* (p) *Poterit hoc probari per inſtantiam. Nam omnis ars pro fine habet actionem indifferentem, eamque vel jucundam vel utilem. Non obſtant ars amandi, bibendi. (vitioſe nempe.) Nam hic eſt abuſus vocis. Cavendum tamen maxime ne vanitas ſe immiſceat artibus, quæ quomodo differat a turpi actione, dixi* in dodec. quæſtion. promiſc. qu. 4. (q) *Confer jam cum hac diſtributione habituum quæ diſſerui* in diſſert. prooemiali §. 35.

22. Atque hæc ideo paulo altius repetenda fuerunt, quia communis doctrina Peripateticorum de diviſione habituum & ſpeciebus virtutum intellectualium infinitis ſcatet erroribus, quos facile quis deprehendet, qui eorum tradita cum hactenus dictis contulerit. (r)

23. Illum hic non poſſumus paulo fuſius detegere, quod communiter inter habitus intellectuales *theoreticos* & *practicos* illam dicant intercedere *differentiam*, quod hi pro fine habeant etiam actionem, illi autem in contemplatione, tanquam fine ultimo ſubſiſtant.

24. Nam hic error non ſolum rectæ rationi eſt adverſus, cum omnes habitus theoretici, ut facile per inductionem probari poteſt, tendere debeant ad praxin, ſed & cum vera religione pugnat, propullulans videlicet ex falſa gentilium opione, opinantium, Dei eſſentiam conſiſtere in contemplatione. (s)

(r) *Vide potiſſimum, quæ ex mente Peripateticorum tradit B. Pater* in Tab. 29. Philoſ. Practicæ, & ibi in annotationibus potiſſimum annot. 127. *Numerabimus hic ſaltem errores potiſſimos. 1. Errant, dum Intelligentiam faciunt ſpeciem habituum theoreticorum, quod inde provenit, quia de principiis practicis parum fuerunt ſolliciti. 2. Errant quod Ontologiam confundunt cum Metaphyſica. 3. Quod doctrinam de Deo ex Metaphyſica exemerint, & ad ſeparatam diſciplinam Pneumaticam retulerint. 4. Quod ſuam hodiernam Metaphyſicam jactent pro ſapientia, cum nihil ſit quam Lexicon terminorum omnino non, vel certe parum utilium. 5. Dum in Pneumatica tractant de angelis & anima ſeparata. 6. Quod putent, prudentiam verſari circa actiones honeſtas tantum, cum etiam verſetur circa utiles, quod aperte in prudentia conſultatoria fatentur.* Conf. Patr. tab. ult. Phil. Pract. I. 56. ſeq. *7. Quod legislatoriam & conſultatoriam ſolum ut ſpecies diverſas conſideraverint, cum tamen legislatoria ſit ſpecies conſultatoriæ. 8. Errant in cæteris differentiis inter prudentiam legislatoriam, conſultatoriam & judicialem exponendis, quas exhibet* idem Tab. 29. lin. 50. ſeq. *9. Dum* Philoſophiam Practicam *ſuam prudentiæ nomine dignantur, cum tamen non ſolum ex propria eorum hypotheſi & explicatione trium prudentiæ partium, quas modo memoravimus, non detur niſi* Jurisprudentia, *ſed & revera ipſorum Philoſophia Practica nihil aliud ſit quam lexicon terminorum nec Politico, nec JCto, nec Oeconomo multum utilium, reliquum ipſiſmet fatentibus, optima Doctrina Prudentiæ in ipſorum Prudentia deficiat, ſcilicet doctrina Mediorum,* vid. Patr. Tab. ult. lin. 60. ſeq. *10. Errant in exponenda differentia inter verſutiam, prudentiam & imprudentiam.* Vid. Tab. 29. lin. 62. & in annot. ibid. *11. Errant, dum artem dicunt eſſe habitum intellectualem, confundentes videlicet artem cum ſolertia. Errant 12. dum habitum moralem vel virtutem moralem faciunt ſynonymon habitus voluntarii, omittentes iterum artem.*

(s) *Nuda ſcilicet, quæ ne quidem pro fine habet actionem. Vide tamen explicationem meam*

25. Spectant eo varia effata Summi, quem profitentur, Ariſtotelis, (t) *Beatitudinem theoreticam eſſe nobiliorem practica; comitari eam voluptatem ſinceriorem, quam practicam; theoreticam magis copulare hominem cum Deo, quam practicam,* item: (u) *Prudentiam aliquatenus inſervire ſapientiæ &c.*

26. Nobis præ his nugis omnium maxime arridet ſapientiſſimus Apoſtoli diſcurſus, amorem videlicet ex prudentia oriundum omnibus contemplationibus longe præferentis. (x)

27. Atque hæc occaſione Prudentiæ. *Juris* vox ſumitur multis modis. (y) Potiſſimum vel pro *lege*, vel pro *attributo perſonæ*. (z)

28. *Legem* aliter Grotius, (a) aliter Ariſtoteles (b) definiunt, aliter JCti. (c) Mire vero ac inepte pariter hic ſudant Scholaſtici. (d) Noſtra; *Lex eſt juſſus imperantis obligans ſubjectos, ut ſecundum iſtum juſſum actiones ſuas inſtituant.*

29. Differt per hanc definitionem lex tum a conſilio, tum a pacto, & quidem variis modis. (e) Sed hæc communiter inculcari ſolent. Illud potiſſimum notes, ut non commune: *Lex ſemper obligat etiam ſine pacto: Pactum nunquam ſine lege*, etſi lex quandoque obliget mediante pacto. Tum igitur pactum eſt ſaltem obligationis occaſio, ut remotio valvarum accaſio eſt illuminationis in hypocauſto. (f)

30. Au-

meam ulterius in diſſert. procem. §. 37. *Nec melius Dei eſſentiam homo ſibi concipere poteſt, quam per æternum amorem.* (t) Vid. Tab. 6. Philoſ. Pract. lin. 15. & 20. junct. annot. 34. n. 2. (u) Vid. Patr. annot. 127. ad Philoſ. Pract. n. 10. (x) *Adde declarationem ex diſſert. procem.* th. 36. (y) *Vide hic potiſſimum JCtos* ad tit. Inſt. & Pand. de Juſtitia & Jure. (z) *Grotius* de J. B. & P. l. 1. c. 1. §. 4. & 9. *Nam, quem tertium ſignificatum Grotius* d. l. §. 3. *addit, quod ſumatur etiam pro actionis attributo, magis ad juſtum in concreto, quam ad jus in abſtracto pertinet.* (a) *Quod ſit regula actuum moralium, obligans ad id quod rectum eſt.* Vide Grotium d. l. §. 8. Conf. Velthem. ad Grot. p. 42. ſeq. (b) *Ariſtoteli Lex eſt oratio a prudentia & intelligentia profecta, vim habens cogendi.* Vide Patris Tab. 25. lin. 6. (c) Vid. l. 1. ſq. ff. de LL. ibique Dd. & ad Inſt. de J. N. G. & C. §. Lex eſt. (d) *De Scholaſticorum litigiis circa eſſentiam legis, vide prolixe* Dn. Oſiandrum in Typo legis naturæ p. 17. ſeqq. *Quidam ex illis dicunt legem eſſe dictamen rectæ rationis, indicans actiones eſſe bonas vel malas in genere morum.* (e) *Lex proficiſcitur a ſuperiore, & fertur inferioribus etiam invitis, ſemperque vim obligandi habet. Conſilium datur etiam a pari & inferiori, etiam pari & ſuperiori, nec unquam obligat, etiamſi is, cui datum fuerit, ſuum præbuerit aſſenſum. Pactum ſemper eſt inter pares, & requirit conſenſum duorum.* (f) *Communiter dicitur obligationem oriri vel immediate per pactum. Malo tamen aſſerere, ſed ſecundum explicationem* in diſſert. procem. §. 38. *omnem obli-*

Digitized by Google

30. Autor legis ſemper eſt *imperans*, qua voce malumus uti, quam cum aliis voce *ſuperioris*. Nam præter *ſuperioritatem imperii*, dantur & aliæ ſuperioritates, *ordinis* puta, *dignitatis*, addo etiam *beneficii*, quæ hujus loci non ſunt. (g)

31. Hinc ſequitur, quod Deus non agat ſecundum legem, & quod lex æterna ſit figmentum Scholaſticorum. (h)

32. Is cui Lex fertur, eſt *ſubjectus* ſeu *parens*. Hic rationem præſupponit, quæ cum non cadat in bruta, ergo neque lege eadem obligari poterunt. (i)

33. Reſtat itaque *homo*. Unde Lex communiter appellatur norma actionum humanorum. Actio autem hominis legi attemperata una voce dicitur *officium*.

34. Sed actiones hominis ſunt variæ, alias enim ſibi proprias inſtituit, aliæ ipſi cum beſtiis & plantis communes ſunt. Videndum igitur de quibusnam diſponere lex poſſit. Atque hic prius de *homine ipſo ejusque eſſentia* diſtincti erunt formandi conceptus, ac præconceptæ quædam opiniones removendæ.

35. *Homo* eſt animal rationale. Sic vulgo homo definitur. Nec aliam definitionem admittit ſcala prædicamentalis ſubſtantiæ in libellis Logi-

obligationem oriri ex lege, & pactum veram cauſam (etiam mediam) obligationis non eſſe, ſed ſolum medium. Probari ſententia mea poterit ex definitione obligationis, quam vide infra §. 134. 135. *Malo etiam adhibere vocem* medii *quam* cauſæ per accidens, *aut etiam* cauſæ ſine qua non; *quia nolo me immiſcere tricis Scholaſticorum de differentia inter cauſam per accidens & cauſam ſine qua non, quam nobis peperit iterum ſtudium explicandi ſcripturam per Metaphyſicam, v. g. in quaſtione: an Deus ſit cauſa peccati?*

(g) *Imperii oppoſitum ſubjectio, & includit hæc ſuperioritas etiam reliquas. Beneficii oppoſitum reverentia, & includit fere ſuperioritatem dignitatis & ordinis. Dignitatis oppoſitum eſt minor dignitas vel etiam vilitas, & infert præter alia jura etiam præcedentiam ſeu ſuperioritatem ordinis. Denique ſuperioritas ordinis tantum in præcedenti conſiſtit inter perſonas ejuſdem dignitatis. Diſtinctio inter ſuperioritatem imperii & beneficii ſuum uſum potiſſimum exeret infra in doctrina de ſocietate paterna.* (g) Vide quæ dixi in diſp. de philoſ. jur. §. 26. & adde diſſert. proœm. §. 39. *Forte hæc Scholaſticorum doctrina propullulavit ex ignorantia primorum principiorum in jure naturæ, & confuſione Jurisprudentiæ naturalis cum Theologia, aut ex ſemel præſuppoſita inepta legis deſcriptione, quod ſit dictamen rectæ rationis. Habet hæc doctrina Scholaſticorum aliquid analogi cum doctrina gentilium in phyſicis de materia prima Deo coæterna, & in moralibus cum doctrina de fato.* (i) Conf. Deuſingium de ratione & loquela brutorum diſſert. ſelect. p. 187. ſeq. *Ad objectiones de intellectu & voluntate brutorum reſpondetur communiter in Collegiis Ethicis.*

Digitized by Google

Logicis. Quamvis neque ſit ad mentem Ariſtotelis, neque ad palatum Porphyrii autoris iſtius ſcalæ. (l) Impugnatur autem eadem varie a Chryſoſtomo, Cardano, Helmontio, Antonio le Grand, & aliis. (m) Nos retinebimus, ſed cum explicatione debita.

36. *Animal* haudquaquam arbitramur eſſe corpus vivum ſentiens, ſed putamus eſſe corpus vivum motu prædítum. Scilicet ut hactenus ad oculum demonſtrarunt acutiores Philoſophi, (n) *beſtiæ ſenſu carent*, interno nempe, ſine quo ſenſus externus ſenſus nomen haud meretur, neque aliter moventur ac machinæ, (o) niſi quod in iis etiam ſubtiliores auræ particulæ ab extra illa organa, quæ apud homines ſedes ſunt ſenſuum exteriorum, feriendo, contactu harmonico motus interiores quandoque cieant.

37. Scio non ſapere hanc hypotheſin illis, qui veritatem aſſertionum ex antiquitate metiuntur, quibus tamen, ſi nihil aliud regerere poſſem, premerem ſaltem eos, ut ſi quod ſpero, beſtiis rationem adimant, differentiam (*) mihi oſtendant inter ſenſum communem, phantaſiam atque memoriam, quam beſtiis tribuunt, & rationem hominis. (p)

38. Ita-

(l) *Gentiles enim ſtatuebant eſſentias medias inter Deum & homines: alii faunos & ſatyros. Unde Ariſtoteles & Porphyrius hominem definiebant: animal rationale mortale.* (m) *Oſtendam id Deo dante peculiari quæſtione:* Quid eſt homo? (n) Vide Diſſert. procem. §. 40. *Cæterum in hoc abeo a Carteſianis, quod ſtatuam in beſtiis eſſe motorem aliquem internum, non tamen hunc ſine fuga contradictionis ſenſum appellari poſſe ſtatuo.* (o) *Et cum præcedenti adeo limitatione, quæ hic de machinis dicuntur, erunt intelligenda. Unde comparatio hæc eſt. Quemadmodum machinæ moventur a tali aliquo principio interno, quod motus non dijudicat, ſic & beſtia. Igitur facile reſpondere poſſum, ſi quis urgeat, in motu machinæ, ſi rotula una laboret, impediri reliquas omnes, non ita in beſtia. Ratio enim eſt, quod in beſtiis principium motus non proveniat a corpore aliquo craſſo, ut eſt rota, ſed a ſubtiliori, quod propter ſubtilitatem ſuam vocatur ſpiritus animalis a materia diſtinctus. Si quis urgeat, impoſſibile eſſe, ut ejuſmodi machina fiat ab homine, regeram, id ideo fieri, quia impoſſibile eſt homini efficere ejuſmodi ſpiritum ſubtilem, eumque includere clauſtris ejuſmodi.* (*) *Itaque principalis mea aſſertio eſt: Beſtiæ ſenſu carent. Secundaria: Moventur ut machinæ. Si modo prius concedat, facilis ero, quocunque nomine principium iſtud motus in beſtiis velis nominare.* (p) *Explicari poteſt hæc obſervatio ex iis, quæ Pater de ſenſibus externis recenſet* in phyſica cap. 48. qu. 35. usque ad 58. p. 242. ſeqq. *Quodſi ex* qu. 46. *item v. g. ex actionibus ſimiarum, ex docilitate animalium velis objicere, beſtias cognitione aliqua & dijudicatione pollere, dabo inſtantiam: Oſcitante uno oſcitat & alter. Hoc ſæpius fit abſque judicio, abſque officio*

38. Itaque homo, ut *vitam* cum *plantis*, ita cum *beſtiis locomotivam* habet communem. Quod reſtat, voce *rationalis* includitur. *Ratio* autem hominis nihil eſt aliud, quam cogitatio. (q) Nam ſapienter Carteſius: *Homo dum intelligit, cogitat, dum vult, cogitat, dum ſentit, cogitat.*

39. Id vero ſponte ex dictis ſequitur, duabus *rationis* noſtræ *functionibus*, quæ communiter recenſentur, *intellectui* puta & *voluntati*, addendam eſſe tertiam, (r) *ſenſionem* nempe locomotivæ quidem contradiſtinctam, ſed appetitum ſenſitivum ſub ſe comprehendentem.

40. *Senſus* communiter in *internos* dividuntur & *externos*. *Viſus*, *Auditus*, *Olfactus*, *Guſtus* & *Tactus* vulgariter externos repræſentant, quibus alii ut ſextam ſpeciem accenſent *Tactum venereum*, (s) alii his omnibus ſeptimam & octavam addunt, *exſiccationem* in ore, & *famem* in ſtomacho. (t) Interni (u) ad tria genera reducuntur; *ſenſum communem*, *phantaſiam* atque *memoriam*.

41. Sed ſenſus quidem *externi*, quotcunque ſint, paſſiones (x) ſunt corporis, non functiones animæ. Aſt qua ſimplex harum rerum apprehenſio fit, demum ſenſio oritur, nomine *ſenſus communis* inſigniri, poſſumus tolerare, ut & quod *phantaſia* dicatur, qua ideas ex his paſſionibus vel occaſione earum ſibi homo format, (y) & denique, quod *memoria* appelletur, qua homo iſtius ſenſionis recordatur, (z) aut *reminiſcentia*, (a) ſi recordatio iſta mediante ratiocinatione fiat.

42. Di-

officio ſenſus communis. Adde v.g. unde evenit, ut muſicus ſæpe (dum in aliis profundis meditationibus verſatur) canat aliquid, aut inſtrumento muſico harmonice ludat, quamvis ſe id facere nec cogitet, nec facere velit? Item: unde evenit, ut difficillime procedat, ſi velimus v. g. manum dextrorſum promovere, pedem ſiniſtrorſum? Proveniunt hæc a nullo principio judicante. Dixi latius in introductione ad Logicam cap. 3. (q) In dicto cap. 3. *late etiam dixi, quid ſit cogitatio.* (r) *Non tanquam facultatem ſeparatam, ſed quod qua percipit, ad intellectum, qua appetit, ad voluntatem referri poſſit.* Vide theſes ſeqq. & conf. Patr. Phyſ. c. 48. qu. 1. ſeqq. p. 237. ſeqq. (s) Vid. Patr. Phyſ. p. 240. qu. 23. ſeqq. (t) *Quod facit Botekoe* von der menſchlichen Geſundheit. *Dictum hac occaſione de cauſis multiplicatorum ſenſuum externorum.* (u) *Faciunt alii plures ſenſus internos, ut Avicenna.* Vid. *Patris Phyſicam* p. 241. qu. 29. (x) *Quod facile patet per inductionem. Nam & viſus fit receptione.* (y) *Quanquam prius phantaſia officium referri poſſit ad ſenſum communem, poſterius ad memoriam.* Vide omnino Patris Phyſicam p. 214. qu. 44. (z) *Non quatenus condit.* Conf. iterum Patrem p. 245. quæſt. 54. ſeqq. (a) *De differentia inter memoriam & reminiſcentiam.* vide Patrem p. 249. qu. 69. ſeqq. *Nos utramque referimus ad rationem, & dicimus, quod differant tanquam ratio & ra-*

42. Dicunt autem & docent Peripatetici; *ſenſus omnes cognoſcere* (b) objecta ſenſibilia, externos quidem paſſive, internos active. Sed uti iſta *cognitio paſſiva* eſt non ens, ſic *activa cognitio* quomodo absque cogitatione eſſe queat, non quidem percipio, (c) & ſic vel ipſi qui hæc docent, neceſſe habent concedere ſenſus internos ab animæ rationalis facultate cognoſcente haud differre, vel quid doceant, ipſi neſciunt. (d)

43. Porro uti in ſcholis (e) *appetitus ſenſitivus* deſcribitur, nihil aliud eſt, quam *voluntas* approbans id objectum, quod corpus delectat, qui quidem ſi legi non repugnet bene eſt, ſin repugnet, erit voluntas hominis perverſa. (f) Non magis tamen ob iſtam perverſitatem poterit voluntas illa ad animam aliquam ſenſitivam homini cum beſtiis communem relegari, quam ratio perverſa. Nam utrobique homo dum perverſe ratiocinatur, & dum perverſe appetit, cogitat.

44. Reſtant itaque intellectus & voluntas. *Intellectus* miſſis antiquorum fabulis de *intellectu* quodam *agente* (g) extra hominem, vel *late* ſumitur, ut memoriam intellectivam ſub ſe comprehendat, vel *ſtricte*, ut eidem opponatur. (h) Scilicet intellectus hominis *vel ſimpliciter apprehendit* objecta ſenſuum externorum, propoſitionem aliquam de illorum natura aut bonitate ex accidentibus eorum organa ſenſuum ferientibus, ac corpus delectantibus, formando, aut etiam de objectis jam antea ſenſu perceptis confuſe ideas ſibi format, vel de veritate earum propoſitionum & de objecti bonitate, item de ideis ulterius per diſcurſum meditando *ratiocinatur*.

45. *Prior* facultas *intellectus* nomen retinet, *altera memoriæ intellectivæ* voce communiter inſignitur. Nos illam appellabimus *primam intellectus* operationem, hanc *ſecundam*, quæ tamen ſecundum magis & minus infinitis modis variare poterit. Quod ſi primam malles *rationem*, ſecundam autem *ratiocinationem* appellare, nec ſic refragabimur.

46. Ita

tiocinatio. Conf. th. 45. (b) Vide iterum Patrem p. 246. qu. 56. ſeq. (c) Conf. omnino Patrem p. 253. qu. 87. (d) *Dicunt equidem, diſtinguendum eſſe inter ſenſus humanos & beſtiarum, illos cognoſcere, vel in cognoſcendo cogitare, hos non. Sed hi urgendi ſunt, ut ſenſum iſtum definiant vel cognitionem brutorum vel a terminis iſtis abſtineant, niſi fateri velint, hæc omnia de beſtiis dici æque improprie, atque rationem & cogitationem, quia diximus jam, ſenſum eſſe ſpeciem cogitationis.* (e) Vide iterum Patrem p. 251. qu. 76. ſeqq. & maxime p. 253. qu. 92. (f) *Hinc parum ſapida ſunt dicteria Peripateticorum, quod voluntas ſuccumbat aliquando appetitui ſenſitivo.* (g) Vide late Patrem in Phyſica cap. 49. p. 285. qu. 75. ſeqq. & omnino qu. 101. p. 297. (h) Pater d. c. 49. qu. 9. ſeqq. p. 267.

46. Ita non opus habemus, ut ſudemus in vulgata controverſia *de tribus*, aut quatuor, aut pluribus *mentis operationibus*, (i) præprimis cum prima mentis operatio, quæ in ſcholis conſtituitur, ſit non ens, & noſtra diviſio majorem præbeat uſum, de quo mox.

47. Igitur ex internis ſenſibus, qui *communis* dicitur, ad primam intellectus operationem pertinet, ad utramque *phantaſia* & *memoria*. (l)

48. Solent equidem *intellectum* inſuper & in *Theoreticum* & *Practicum* dividere: (m) Sed præterquam, quod iſta diviſio videatur inventa olim ad oſtendendam differentiam inter rationem brutorum & hominum, & præterea idem hic, quem ſupra (n) occaſione habituum Theoreticorum & Practicorum detegimus, lateat anguis in herba, etiamſi vel maxime intuitu objecti hanc diviſionem toleraremus, neſcio tamen, an eadem magnum nobis uſum ſit exhibitura.

49. Uti vero intellectus de rerum natura & habilitate ad hominem judicat, ita *voluntas*, quæ facienda ſint homini, determinat. Et quidem determinatio iſta ſequitur ſtatim vel primam intellectus operationem, vel ſecundam. *Prior* facultas *ſimpliciter* appetit, *poſterior* eligit, (o) poſſes adeo illam *appetitus*, hanc *electionis* ſeu *voluntatis ſtricte dictæ* nomine inſignire.

50. Primi motus in *appetitu ſenſitivo*, prout vulgo deſcribitur, ſpectant ad appetitum ſimplicem, reliqui motus appetitus ſenſitivi, ut & integer appetitus rationalis, pertinent ad electionem.

51. Igitur talis eſt *proceſſus ordinarius ratiocinationis*, & actionum hominis. (p) Poſtquam objecta externa impulerunt ſenſus externos, ſequitur prima intellectus operatio, hanc excipit appetitus, qui vel ſtatim imperat locomotivæ, (q) vel remittit (r) rem trutinandam ſecundæ intellectus operationi, ac poſtea eligit & locomotivam impellit &c. Ex

his

(i) Vide Patrem d. c. 49. qu. 105. ſeqq. p. 294. & omnino qu. 111. 112. (l) Conf. ſupra §. 41. (m) Pater cap. 38. qu. 27. ſeqq. p. 187. (n) Supra §. 23. ſeqq. (o) *Prior dicit: vellem. Poſterior volo. Ita homo eſuriens videns cibum alienum non impedire ſe poteſt, quin objecto graviter ſtomachum movente, etiamſi juſtus ſit, & etiamſi jam ſtatuerit, quod nolit eo uti, intrinſece cogitet: vellem, ſi liceret. Nam primi motus ejusmodi toties reiterantur, quoties objecta ſenſus movent.* (p) *Loquor de hominibus adultis & provoco ad experientiam.* (q) *Tunc non dicit:* vellem, *ſed:* volo. *Et tunc voluntas hominis vitio laborat. Unde vero hoc? Non a ſola aſſuefactione eſſe, ſed quod voluntas hominis jam ante intellectum (ſecundum noſtrum concipiendi modum) ſit infecta, & præjudicia voluntatis inficiant ipſum intellectum, fuſius probavi* in Praxi Ethices ſeu de remedio amoris cap. 1. (r) *Tunc dicit:* vellem, *vel: volo ſub conditione, ſi trutinavero, aut ſi non pecco.*

his patet verum & illimitabile eſſe axioma: *Nihil eſt in intellectu, quod non fuerit in ſenſu*, (s) item illud: *Ignoti nulla cupido.* (t)

52. Cum ergo homo vivat, nutriatur, creſcat, loco moveatur, ſentiat, intelligat, velit, jam videndum, *quænam actiones a lege dirigantur?* Summatim iſtæ, quæ ſunt in hominis arbitrio. (u) Non ſunt autem, quæ ad *vegetantem* animam communiter referuntur, neque *paſſiones ſenſuum* externorum, (x) neque *prima in intellectu operatio*, neque *primi motus in appetitu*. Remanent itaque quæ in arbitrio hominis ſint, *remiſſio voluntatis* ad ſecundam mentis operationem, ipſa ſuo modo (y) *ſecunda mentis operatio*, eamque ſubſequens *electio*, item regulariter *locomotiva*.

53. Quod vero ſtatuitur communiter *appetitum ſubeſſe voluntatis imperio*, (z) de primis ejus motibus non procedit, ſicut nec quod de *locomotiva* aſſeritur, (a) eam in univerſum ab hominis arbitrio dependere, nam & hic excipienda eſt locomotiva, qua homo ad depellendum (b) imminens corporis malum utitur. (c) 54.

(s) Vide Patrem p. 283. qu. 66. ſeqq. *ubi tamen non admittimus limitationem* in qu. 68. *Addo elegantem diſſertationem Deuſingii* de cognitione eorum, qui ſurdi nati ſunt, in diſſert. ſelect. p. 174. ſeqq. *Confer & quæ diſſerui* in Introd. ad Logicam paſſim. (t) *Non obſtant exempla eorum, qui amaſias in ſomno viſas, nec ante cognitas depereunt. Ex illis tamen & ſimilibus exemplis hoc proverbium & in eo vox:* Ignotum *limitationem accipiet.* Conf. dicta lit. q. (u) *Lex enim eſt norma. Unde requiritur, ut homo viribus naturalibus poſſit & ſecundum, & contra legem vivere, quod facile patet, ſi quis conſideret eſſentiam voluntatis & differentiam ejus a natura brutorum. Homo velle poteſt etiam impoſſibilia, & ex poſſibilibus quæ communi naturæ nocent. In prioribus jam adeſt vinculum naturale: impoſſibilitas. Poſteriorem libertatem coercet vinculum morale, lex.* (x) *Obſerva tamen & hic & in reliquis diſtinctionem inter v. g paſſiones ſenſuum, vel earum perceptionem, & inter locomotivam ſenſibus conjunctam, aut eos præcedentem, quæ omnino legi ſubeſt. Unde juberi poteſt filius, ne audiat comœdias, ut attendat horologium, ut memoriter diſcat carmen, &c. Et ita in reliquis.* (y) *i. e. ut intellectus in veritatem rei inquirat, quæ dicitur locomotiva intellectus. Ut non turbetur in ſpeculationibus, aut ut veritatem conſequatur (a voluntate ſcil. infectus, aut ſi res talis ſit, ut ad certam veritatem deduci nequeat,) in arbitrio non eſt.* (z) Vide Tab. Patris 4. Phil. Pract. lin. 42. *Similiter, quod additur, appetitum poſſe reluctari, non placet, ſi de reluctatione totali intelligatur. Nam ſi bonum jucundum prædominari honeſto patitur homo, effectus ipſius voluntatis eſt. Et adeo ad voluntatem ſupra retulimus appetitum ſenſitivum.* (a) d. l. lin. 43. *Ubi dicitur; eam ita ſubeſſe imperio voluntatis, ut non poſſit reluctari.* (b) *Aut cavendum: v. g.* Wenn man einen gefährlichen Sprung thun ſoll; wenn man mit den Augen blinzet, da etwas zu nahe kommen, ꝛc. (c) *Adde ex ſupra dictis aliud*

exem-

54. Uti autem pro certo ſtatuendum eſt, in *intellectu* noſtro & præprimis in ejus operatione ſecunda naturalem ineſſe *rectitudinem*, quæ debita attentione adhibita nos decipi circa res morales (d) non patiatur, (e) ſic *voluntas* ſtricte dicta in homine eſt omnino *libera*, (f) & verum axioma: *voluntatem non poſſe cogi*, quamvis (g) bonum in genere ſemper appetat, & ſæpe tum intrinſece a peculiari ingenii diſpoſitione, & humorum temperamento, a cœli ſolique genio, ſemine, victu, valetudine, ſtudiorum ratione &c. provenientibus, a conformatione item organorum corporis, agendi conſvetudine, affectibus, (h) & morbis quibusdam, tum extrinſecis aliorum actionibus valde inclinetur; ab obligatione autem a ſuperiore ipſi impoſita ſemper inclinari debeat. (i)

55. Atque ob hanc etiam voluntatis libertatem *imputantur* (l) homini actiones, h. e. homo pro earum autore recte habetur, ac ad reddendam de iis rationem adſtringitur, & in ipſum effectus, (m) qui ex illis proveniunt, redundant, unde magis arridet ſententia Celeberrimi Rachelii, (n) *unum* ſaltem eſſe *principium actionum* humanorum, *proæreſin*, non quatuor, ut vulgo; (o) Conſcientiam, voluntatem ſtricte dictam, conſultationem atque electionem.

56. Porro quemadmodum actiones humanæ in relatione ad legem *morales* appellantur, ita in ſpecie judicium intellectus circa iſtas actiones cognitione legum imbuti vocatur *conſcientia*. (p) Hæc vel eſt *antecedens* actiones humanas, vel *conſequens*.

57. *Antecedens* vel recte judicat, & prout lex eſt lata, vel erronee Unde altera diviſio conſcientiæ in *rectam* & *erroneam*. (q) 58.

exemplum. Si velis manum dextrorſum, pedem ſiniſtrorſum movere, locomotive reluctabitur. Etſi id facere non ſit plane impoſſibile. (d) *Aliud in naturalibus & ſpiritualibus.* (e) Vide Dn. Puſend. de offic. Hom. I. 1. 4. & de Jure Nat. I. 3. 3. (f) Puſend. de J. N. I. 4. 4. *ubi nota quod de Atheis dicit.* (g) *Latius Puſend. de O. H. I. 1. §. 11. usque ad §. 16. & de* J. N. I. 4. §. 4. usque ad 8. (h) *Et hic tamen diſtinguendum inter affectus qui bonum proſequuntur, & qui averſantur malum.* Puſ. de O. H. d. l. §. 14. (i) *Sed* debeat. *Revere enim nititur in vetitum. In cujus cauſas inquiritur. Forte appetitus libertatis naturalis conſervandæ, aut etiam diffidentia in ſuperiorem, & imaginatio rei vetitæ ſub ſchemate boni hic impellunt. Conſ. tamen Dn. Puſend.* de J. N. I. 4. 8. in nova edit. (l) Puſend. de J. N. I. 3. 4. 9. (m) *Scilicet pœna, præmium, obligatio ad dandum vel faciendum.* (n) Peculiari tractatu de principio actionum humanarum. (o) Vid. Patris Tab. Ethic. de principiis action. human. (p) *Debet autem in moralibus ante omnia conſtare de definitione conſcientiæ. Nam multi caſus conſcientiæ ſcripſerunt, neſcientes, quid ſit conſcientia.* (q) *Communiter ita dicitur: Conſcientia eſt vel recta, vel probabilis, vel*

 dubia

Digitized by Google

58. *Recta* vel judicii ſui rationes ex certis ac indubitatis principiis deducere novit, vel ſaltem argumentis topicis nititur. Hinc recta (nam erronea ſaltem poteſt eſſe probabilis,) ſubdividitur in *rectam* in ſpecie (nos vocabimus *demonſtrativam*,) & *probabilem*. (r)

59. Addunt equidem Scholaſtici & conſcientiam *dubiam*, cum judicium intellectus anceps hæret & diſcernere nequit, bonum aliquid vel malum, adeoque agendum aut omittendum ſit. Aſt hæc quidem non eſt judicium, ſed judicii ſuſpenſio, adeoque nec conſcientia.

60. Magis huc referri poſſet dubiæ affinis conſcientia *ſcrupuloſa*, quando anxia formido judicium intellectus comitatur, ne forte id ipſum malum ſit, quod bonum aliquis exiſtimaverit & contra, quæ ſæpius ad errantem referenda erit, quam ad rectam.

61. Quas vero *regulas* (s) pro directione harum, quas diximus conſcientiarum, Doctores formarunt, vel ſua ſponte ex dictis propullulant, vel obſcuriores (t) ſunt & dubiæ. (u)

62. Conſcientia *conſequens* prout vel bene facta approbat, vel ſecus commiſſa damnat, in *tranquillam* & *inquietam* ſubdividitur, noſtro idiomate **das gute und böſe Gewiſſen.**

63. Voluntariis hominis actionibus, quæ etiam *ſpontaneæ* appellantur, opponuntur *invitæ*. (x) Hæ tales ſunt partim ob deficientiam *intellectus*, partim ob defectum *voluntatis*.

64. *Intellectui* opponitur *ignorantia* & *error*. Uterque defectus eſt vel *vincibilis* vel *invincibilis*, item vel *efficax* vel *concomitans*. Quæ omnia ex libellis ethicis patent.

65. *Voluntati* opponuntur *coactio* & *metus*. (y) Metus eſt vel *juſtus* vel *injuſtus*. Deſumitur vero hæc metus denominatio partim *a perſona inferente*, utrum ſcilicet ea poteſtatem habeat incutiendi metum, an minus, vel *a metum patiente*, utrum ſit vir conſtans an non. (z)

66. Ex dictis hactenus facile reſponderi poteſt ad quæſtiones ſpeciales de imputativitate ac moralitate humanarum actionum, & quatenus

dubia, vel ſcrupuloſa, vel erronea. Sed nos maluimus per dichotomiam procedere, ut res evadat clarior. (r) *Dicendum hic aliquid de Probabiliſmo Jeſuitarum.* Conf. Puf. de J. N. I. 3. 5. (s) *Vide eas ap. Puſend.* de J. N. I. 3. §. 5. 6 8. (t) *v. g. in rebus magni momenti debemus ſequi partem tutiorem* Puf. ibid. §. 6. (u) *Qualis illa Grotii: In rebus dubiis, ubi neceſſario aliquid agendum eſt, debere eligi, id quod minus eſt iniquum.* Puf. §. 8. (x) Vid. Patr. Tab. de ſpontaneo & invito. Puſend. de J. N. I. 3. §. 10. ſeq. & l. 4. §. 9. 10. (y) *Motus inita actio a Peripateticis dicitur mixta, & refertur ad ſpontaneam.* (z) *Ita v. g. metus mortis a latrone incuſſus eſt injuſtus ex parte inferentis & juſtus ex parte patientis, &c.*

nus eſſe poſſint objectum legum. Nam I. Actiones *ab alio patratæ*, (a) ut & operationes quarumvis aliarum rerum, (a) nec non quivis eventus (c) non poſſunt alteri imputari, niſi quatenus ille poteſt & tenetur iſtas moderari, vel quatenus ad iſtas alias concurrit.

67. *Concurrit* (d) vero ad *actiones alienas*, qui eas adjuvat, jubet, iis conſentit, receptum agentibus præſtat, aut de eorum lucro participat, qui conſilium dat, laudat, aſſentitur, qui non vetat, (e) non impedit, non diſſvadet, non manifeſtat, cum hæc omnia facere deberet.

68. His ſingulis igitur aliena actio imputari poterit, quamvis *aliis primario*, aliis *ſecundario*, de quo ſuo loco. (f)

69. II. Quæ in quolibet homine ſunt vel non ſunt, *quæ penes ipſum non fuit*, ut adeſſent, vel non adeſſent, (g) non poſſunt ipſi imputari, niſi quatenus debitam diligentiam in ejiciendis defectibus, & introducendis perfectionibus non adhibuit.

60. III. Cui *occaſio agendi* citra ſuam culpam deeſt, illi non imputatur, quod non egerit. (h)

71. IV. Quæ per *ignorantiam* aut *errorem* invincibilem & efficacem perpetrantur, non imputantur. (i) Ubi vero ignorantia vel error ſaltem eſt concomitans aut vincibilis, quorſum pertinet *ignorantia legum* rite publicatarum, ibi actio imputatur. (l)

72. V. *Error tertii* ſive vincibilis ſit, ſive invincibilis, non poterit alteri, qui non eſt in culpa, cur tertius aberraverit, imputari, ſed in ejusmodi concurſu æquius eſt, ut imputetur erranti. (m) 73.

(a) Puf. de O. H. I. 1. 18. & de J. N. I. 5. §. 5. 6. & 14. (b) *Naturales etiam, v. g. quod ignis calefaciat, conſumat aut urat. Dictum hic obiter de antiquorum proba per ignem, de imputatione tempeſtatis Jonæ facta, ceſſantis pluviæ Eliæ, peſtis Davidi.* (c) *Niſi illos præſtare promiſerit. Tunc enim eventus ſed promiſſio imputatur. Aut potius reſolvitur promiſſio alias pura quoad verba in conditionalem ſub conditione caſuali, v. g. ſuſceptio caſuum in locatione &c.* (d) Puf. de J. N. d. §. 14. & de O. H. I. 1. ult. (e) *Exemplum ex Tacito* apud Puſend. de J. N. p. 74. (f) *Vide interim* Puf. de §. 14. & d. §. ult. *Procedit autem & uſum habet hæc diſtinctio non tam in obligatione ad pœnam, quam ad reſtitutionem damni.* (g) *Vitia corporis, animi, ſanitatis &c.* Puf. de J. N. I. 5. 7. d. O. H. I. 1. 19. *ſed adde declarationem* in diſſert. prooem. §. 41. (h) *Includit autem occaſio objectum, locum, tempus, vires.* Puſend. de O. H. I. 1. 22. de J. N. I. 5. 5. (i) *Unde proprie pœna non eſt, cum infantes tenelli, parentes verberantes, vapulant, non magis ac ſi canis v. g. vapulat.* (l) Puf. de O. H. I. 1. 20. 21. & de J. N. I. 5. 10. *Ubi nota exemplum de nautis vitulum immolantibus, item de muliere philtrum propinante. In quorum tamen ultimo quædam addenda ſunt ejus deciſioni.* (m) *Hoc axioma non habet Dn. Puſendorfius.*

73. VI. Quæ ſunt *ultra vires* alicujus, non imputantur, niſi quatenus in cauſa eſt, (n) ut ea impoſſibilia ſint facta. Huc ſpecta regula: *Ad impoſſibile nemo obligatur.* (o)

74. VII. Quæ quis *coacte* patitur, non imputantur: (p)

75. VIII. Quæ quis gravi *metu* inductus agit, ſive actio alias contra leges ſit, ſive licita, uti promiſſio, modo imputabuntur, modo non imputabuntur, prout ex illis, quæ in capite de officiis hominis intuitu ſui ipſius, & in capite de officiis circa promiſſa fuſius diſſeremus, apparebit. (q)

76. IX. Actiones hominum *uſu rationis* carentium ipſis non imputantur. (r)

77. X. In foro humano rariſſime imputari poſſunt, quæ perpetrantur *inſomno & ſomniis.* (s)

78. *Autor legis* vel *Deus* eſt vel *Homo.* Ille imperium exercet (t) jure creationis citra conſenſum hominis. Homo imperium vel immediate ex conceſſione divina nanciſcitur, vel intercedente conſenſu alterius hominis. Hinc prima diviſio *legis* in *divinam* & *humanam.*

79. *Contraria* legum ſunt *mutatio,* cum ipſe juſſus vel ex toto vel ex parte tollitur, (u) & *diſpenſatio,* cum inferiorum unus & alter juſſu in reli-

---

Sed addendum fuit ob ea, quæ ipſe habet in materia contractuum, ubi diſſentiemus, quando putat, a contractu me poſſe reſilire, ſi v.g. falſum nuncium acceperim, equos meos domi periiſſe, & novos emam, poſtmodum autem nondum dato pretio deprehendam, falſum fuiſſe nuntium. (n) *Exemplo hominis lapſi, bancoruptoris &c.* (o) Puf. de J. N. I. 5. 8. & d. O. H. I. 1. 23. (p) Puf. de O. H. I. 1. 24. de J. N. I. 5. 9. (q) *Ita hæc poſueram in prima editione: Quæ quis metu inductus agit, ſiquidem metus intuitu inferentis juſtus, intuitu patientis injuſtus fuerit, ſemper, ſi actio contra leges ſit, imputantur. Quod ſi contra inferens injuſte metum incutiat, patiens juſtum metum ſentiat, tum demum actio ex metu inita imputabitur, ſi lex non habeat tacitam exceptionem neceſſitatis, de qua ſuo loco, ut & de imputatione metus in pactis. Reſpiciebam autem tum maxime ad ea quæ habet Dn. Puſend.* dd. ll. *Sed cum ibi quædam afferat exempla, v. g. de juſſo homicidio, item de juſſo ſub metu mortis inceſtu & ſtupro, contra qua multa opponi poſſint aut moneri (ut de ſimili quod habet a gladio vel ſecuri deſumto,) niſi prius quæſtio de exceptione neceſſitatis ex fundamento fuerit ſoluta, (quod facio infra* lib. 2. c. 1.) *placuit, ea in hinc modum mutari.* (r) *Vide quæ modo notavi* lit. i. Puf. de O. H. I. 1. 25. & de J. N. I. 5. 10. (s) *v.g. inceſtus, juramentum in ſomno commiſſum* Puf. de O. H. I. 1. 26. de J. N. I. 5. 11. (t) *De quo* cap. 1. §. 70. ſeq. (u) *Hujus mutationis variæ ab aliis ſpeciis cuduntur, videlicet ut aliud ſit derogatio, aliud abrogatio &c. ſubtiliter magis quam utiliter.* Vid. Placcii Inſtitutiones concinnatas p. m. 29.

reliqua ſalvo manente a lege alias ad ipſum pertinente & ejus obligatione eximitur. (x)

80. Hinc errant nonulli, qui *diſpenſationem* cum *interpretatione reſtrictiva* confundunt. (y)

81. *Mutare legem & diſpenſare is ſaltem poteſt, qui poteſt legem ferre.*

82. Jus pro *attributo perſonæ* ſumtum eſt qualitas moralis *activa ex conceſſione ſuperioris* perſonæ competens ad aliquid *ab altero homine, cum quo in ſocietate vivit*, juſte habendum vel agendum. (z)

83. Qualitas moralis (a) *activa* hic illa dicitur, quæ hominis libertatem extendit, etſi quandoque per eam connotetur paſſio phyſica, e. g. jus pauperis percipiendi eleemoſynam, & opponitur qualitati morali *paſſivæ*, quæ libertatem hominis coarctat, quod facit *obligatio*, etſi iſta coarctatio ſæpe connotet actionem phyſicam, e. g. obligatio divitis ad dandam eleemoſynam.

84. In exponendo *juris fonte* Doctores vel ſilent vel mire variant: alii *naturam*, alii *legem*, alii *dominium*, *conſenſum* alii, horum alterutrum jus producere aſſerunt. (b)

85. Nobis ante omnia ſecernendum videtur *jus Dei* & *Hominum*. *Illud* analogice tale eſt, & ab hominum jure multum diſcrepans. Habet enim iſtud Deus a ſe ipſo mediante creatione. At *jus hominis* ultimo a *voluntate Dei*, & ingenere a *voluntate ſuperioris* eſt deducendum, quæ quatenus libertatem laxat, jus producit, quatenus coarctat, *lex* dicitur & obligationis origo eſt. *Conſenſus* aliquando ſaltem utrobique (c) eſt cauſa

(x) Oſiander in typo legis nat. p. m. 19. th. 52. (y) Vid. Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 2. th. 12. in fine, item diſſert. 12. th. 8. & in Polit. Parall. diſſert. 2. th. 10. (z) *Definitio hæc ex Grotio deſumta eſt, niſi quod certis de cauſis verba aliis typis hic impreſſa ſint a nobis adjuncta.* (a) *Dictum cur hæc qualitas dicatur moralis, & de inſufficientia prædicamentorum vulgarium.* (b) *Hobbeſius dicit, jus eſſe libertatem, libertati vero contrariari legem,* de cive cap. 14. §. 13. item c. 1. §. 7. Conf. Leviath. c. 14. *unde ex ejus mente nec libertas nec lex fontes juris eſſe poſſunt. Videtur vero* Naturam *feciſſe juris fontem, quam cum æqualitate hominibus dediſſe jus in omnia demonſtrare conatur alibi*, de cive c. 1. & in Leviath. c. 13. *Georgius Felo* de jure agendi moraliter §. 10. p. 6. *cauſas juris duas eſſe aſſerit,* legem & dominium, *libertatemque rejicit. Dominus Pufendorffius utrum* naturam, an legem, *vel* conſenſum, *ex his quædam conjunctim pro fontibus juris agnoſcat, definire difficile erit varia ejus loca adſpicientibus*, de J. N. I. 6. 3. III. 5. 3. item III. 4. 3. *Pro lege tamen aperte pugnant Franciſcus Julius Chopius* l. 1. de poteſtate & obligatione c. 3. §. 17. p. 66. §. 18. p. 67. §. 27. p. 75. & c. 4. §. ult. p. 85. ſeqq. & *David Mevius* in prodrom. jurisprud.

cauſa occaſionalis. *Natura* ut ens phyſicum huc non quadrat, uti nec *Dominium*, utpote juris ſpecies.

86. Jus perſonæ competit. *Perſona* (d) hic denotat hominem conſideratum cum ſuo ſtatu. *Status* eſt qualitas hominem afficiens, ſecundum quam ipſius jus variat.

87. *Perſona* eſt vel *ſimplex*, ſcilicet unicum individuum humanum, quamvis gaudeat pluribus ſtatibus, vel *compoſita* ex pluribus individuis certo ſtatu unitis, (e) & dicitur *Collegium, Societas, Univerſitas*, &c.

88. Hinc excluditur *Jus Dei* & *Angelorum*, cujus tractatio huc non ſpectat. (f)

89. Tò *aliquid* in definitione juris intelligo creaturam corpoream (g) in genere, ſive homo ſit, ſive homini inferior, ſive ſubſtantia, ſive accidens, (h) ſive res in commertio, ſive extra commercium. (i) Unde iterum huc non ſpectant nec Deus nec Angeli.

90. Poſtulatur hoc jus ab altero homine, cum quo quis in ſocietate vivit. Nam *ſolus homo eſt immediatum & primarium juris objectum.* (l)

91. Eſt vero *ſocietas* unio (m) plurium perſonarum ad certum finem.

92. Sumitur tamen etiam vox ſocietatis tam *late*, ut analogicam ſocietatem, quæ eſt inter Deum & homines, ſub ſe comprehendat, (n)

93. In hoc lato ſignificatu *Societatem* divido in *inæqualem*, quæ eſt inter perſonas diverſæ eſſentiæ, quarum una alteri imperat, *æqualem*, ubi hæc duo diverſe ſe habent, & *mixtam*, quæ eſt inter perſonas ejuſdem eſſentiæ, quarum una imperat alteri.

94. In-

risprud. commun. inſpect. 1. §. ult. p. 43. (c) *i. e. intuitu qua juris, qua obligationis.* (d) *Expoſita homonymia perſonæ.* (e) *Ubi unio deficit, ibi non eſt perſona compoſita, etſi adſit idem ſtatus. Ita v. g. minores, ruſtici, ſtudioſi &c. absque unione faciunt plures quidem perſonas ſimplices, non vero unam compoſitam. Unio illa eſt voluntatum plurium ad finem communem, declarata per vota unanimia vel plura* (f) *Quia Deus & Angeli non ſunt homines. E. nec perſonæ.* (g) *Unde non datur actio ad ſpiritus acquirendos.* (h) *Voce creaturæ hic late utor. Nam alias notum eſt, quod ſolæ ſubſtantiæ dicantur creaturæ, accidentia concreata.* (i) *Nam diſtinctio hæc rerum in eas quæ ſunt in commercio & extra commercium, magis uſum habet in jure privato, quamvis & hic res extra commercium petantur per actiones præjudiciales.* (l) *Mediata & ſecundaria ſunt creaturæ reliquæ corporeæ præter hominem.* (m) *Solent alias ita definire, quod ſit ſtatus perſonarum conſiſtens in unione ſeu ordine earum.* Vide Patr. Tab. 33. Phil. Pract. *Nos malumus abſtinere a vocabulo* ordinis, *quia fere ſub hac voce quidam includunt imperium, quod ad eſſentiam ſocietatis non pertinet.* (n) *In hoc lato ſignificatu Deus etiam perſona dicitur. Et jam facile definiri poterit ſocietas late accepta.*

94. *Inæqualis* ſola eſt eſt ſocietas inter *Deum & Hominem.* (o) *Humanæ* vel *æquales* ſunt vel certe *mixtæ.* (p)

95. Societas *humana* eſt vel *naturalis*, ad quam ineundam homo ex juſſu divino (q) aut ex ſtudio utilitatis (r) toti humano generi communis inſtigatur, vel *arbitraria* quam homines ex utilitate particulari ineunt.

96. Quæ utilitates particulares cum varient infinitis modis, hinc & ſocietates *arbitrariæ* ſunt *infinitæ.* *Naturales* vero dividuntur in *ſimplices*, quæ ſunt: *nuptialis*, *herilis* ac *paterna*, & *compoſitas.*

97. Ex ſimplicibus ſocietatibus imediate componitur *domus* vel *familia.* Ex pluribus familiis componitur modo *vicus*, ſeu *pagus*, ſeu *municipium*, modo reſpubl. (s) Quæ ex pluribus vicis conſtat, modo *reſpub.* dicitur, modo *provincia.* Demum ex pluribus rebuspubl. quæ componitur, eſt *ſocietas gentium.*

98. Quæ ultima inter naturales in ſtatu poſt lapſum ſola eſt *æqualis.* Inter arbitrarias plures dantur & *æqualis* & *mixtæ.* (t)

99. Hæc notanda fuerunt ob diſſenſum varium. Alii enim diviſionem ſocietatis *priorem* plane *negligunt*; (u) Alii *inæqualem* cum *mixtis* confundunt; (x) Alii ſocietatem *divinam* vel pro *æquali* habent, (y) vel ad *vitam civilem ſpectare* negant. (z) Pro *inæqualibus* omnes ſocietates habent alii, (a) alii pro *æqualibus.* (b) Sic & *altera* ſocietatis diviſio a quibusdam *omittitur*, (c) a quibusdam *naturalis* vel *rejicitur*, (d) vel haud recte *deſcribitur.* (e) Alii denique *compoſitionem vici* & *reipublicæ* aliter efferunt, (f) aut de *ſocietate gentium* aliena docent. (g)

(o) *De ſocietate inter Deum & homines plura dixi in diſp. de Philoſophia juris.* (p) *Exemplo vel ſocietatis civilis.* (q) *Ut nuptialis & paterna:* (u) *Ut herilis & civilis.* (s) *Exemplo reipublicæ Romanæ ſub Romulo.* (t) *Cape exempla ex ſocietatibus mercatoriis, inter tutorem & pupillum, præceptorem & diſcipulum &c.* (u) *Ut Peripatetici communiter.* (x) *Ita Grotius* l. 1. 2. *ubi ſocietatis inæqualis ſpecies etiam facit illas, quas nos mixtas diximus.* (y) *Sic Cicero paradoxa ſtoicorum ſecutus, ſapientem ſuum Deo exæquantium, videtur eam pro æquali habuiſſe aut certe pro mixta.* *Dixi* in philoſ. juris §. 8. & 9. (z) Vid. Patr. annot. 157. ad Philoſ. Pract. in fine. (a) *Ut videntur facere Rachelius* inſtit. Jurisprud. I. 1. tit. 15. th. 8. p. 55. & tit. 31. th. 5. p. 116. *Strimeſius* in praxiol. apodict. c. 3. §. 11. (b) Vid. Dn. Becman. medit. Polit. diſſert. 4. th. 10. (c) *Ut fit communiter.* (d) *Ut Becman.* d. diſſert. 4. th. 3. & 4. (e) *Dn. Rachel.* d. l. 1. tit. 22. th. 2. p. 40. *referens videlicet eo ſolum naturalem neceſſitatem excluſa utilitate.* (f) Vid. Patr. Tabb. 38. & 39. (g) *Vide an huc faciat, quando Dominus Pufendorffius ſtatum naturalem opponit ſociali, & gentes in ſtatu naturali collocat. Hic vero ante omnia præſuppone, ad id, ut cum aliquo in ſocietate vivam, nequaquam requiri, ut ipſum noverim aut commercia cum eo exerceam.*

100. Redeo ad juris definitionem & ſequentia formo axiomata. I. *Extra ſocietatem jus non eſt*, (h)

101. II. *In ſocietate eſt jus!* (i)

102. III. *In omni ſocietate inæquali jus ſaltem penes ſuperiorem eſt. In æquali & mixta jus eſt mutuum.* (l)

103. Per *habere* & *agere* in definitione juris reſpicitur ad diviſionem juris in perfectum & imperfectum, etſi alii aliter. (m)

104. Nimirum *jus* I. dividitur in *perfectum*, quod Grotio *facultas* dicitur, & *imperfectum*, ſeu *aptitudinem* ſecundum eundem. *Illud* eſt, cujus vi alterum, qui obligationi ſuæ non vult ſatisfacere, cogere poſſum (n) ad implendum debitum. *Hoc* contra ſe habet & illius qui obligationem huic juri reſpondentem poſſidet, pudori ac conſcientiæ ſaltem relinquitur ejus adimpletio.

105. *Remedium* iſtud *coactivum* inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, *bellum* vocatur, inter eos autem qui in ſtatu civili degunt, vel *pœna*, vel *actio*. (o)

106. *Uſum* hujus diviſionis Grotius (p) in eo quærit, quaſi *facultatem* reſpiciat juſticia *expletrix*, *aptitudinem* juſtitia *attributrix*. Sed quemadmodum ὁ μέγας expletricem ſuam pro *commutativa*, attributricem pro *diſtributiva* Ariſtotelis falſo venditat; (q) ita etſi diviſionem juſtitiæ Grotianam tolerare poſſimus, commodius tamen eadem, cum nobis non novum, qui non jam dum in juris diviſione lateat, uſum ſit præbitura, commodiſſime autem diviſione juſtitiæ Ariſtotelica, ad id magis, ut ingenia torqueantur, quam ut excolantur, apta, caremus. (r) 107.

(h) *Ergo Adamus ante Evam jus non habebat. Nec homo jus habet in ſeipſum.* (i) *Ergo inter hominem & beſtiam ſocietas non eſt.* (l) *Unde errant, qui dicunt: in omni ſocietate jus debere mutuum: vel ſocietatem definiunt unionem mutui juris gratia.* (m) *Alii enim ſtatuunt Grotium his verbis reſpexiſſe per* Tò *habere ad jus ad rem, per* Tò *agere ad jus in re. Alii:* Tò *agere pertinere ad dominium internum hominis in ſeipſum & ſuas actiones,* Tò *habere vero ad dominium externum, quod homo habet in alias creaturas.* V. D. Val. Alb. Comp. Juris nat. P. I. c. 2. §. 7. & 8. *Nobis Utraque hac expoſitio parum commoda viſa fuit.* (n) *Deſumta eſt deſcriptio hac juris perfecti potiſſimum ex dictis a Zieglero* ad Grot. I. 1. 4. ſeq. *ita tamen ut remedium coactivum in genere hic nominaverimus, don in ſpecie actionem, uti Zieglerus facit, propterea notatus a Puſendorffio* in Elementis *ni fallor.* (o) *Illa utitur ſuperior, hac par.* (p) Grotius I. 1. 8. (q) *Quia obligatio ſubditi erga principem pertinet ad expletricem, non ad commutativam; erogatio eleemoſynarum ad attributricem, ſed non ad juſtitiam diſtributivam, eſt enim actus liberalitatis.* (r) *Nullus enim uſus in jure nobis poterit nominari, quem non etiam ſine ea æque bene poſſimus obtinere.*

Digitized by Google

107. Nos potius *uſum* egregium juris perfecti & imperfecti, in quæſtione *ex qua juris læſione actio in civitate ſit concedenda*, & omnium maxime in controverſia: *Cujus juris intuitu bellum adverſus ſe lædententem princeps uſurpare valeat*, (s) quærimus.

108. Igitur pacis exponendum, quænam ſint notæ utriusque juris, nam & has omiſit Grotius. (t) Variant illæ pro ſocietarum diverſitate. I. *In ſocietate inæquali ſolus ſuperior* ſeu Deus *jus habet* in hominem, idque in univerſum eſt *perfectum*. (u)

109. II. *In ſocietate æquali* viventium jus, quod libertatem naturalem comitatur, quodque ex pactis oritur, & in genere *omne jus*, *excepto eo*, *quod ad officia humanitatis tendit*, *perfectum eſt*.

110. II. *In ſocietate mixta jus ſuperioris in inferiores ſemper perfectum eſt*, etiam reſpectu præſtandorum officiorum humanitatis. (x)

111. IV. Contra vero *jus inferiorum in ſuperiores qua tales*, etiamſi ex pactis ortum ſit, regulariter eſt *imperfectum*. (y)

112. Dixi: *qua tales*, ne quis mihi opponat, dari quandoque uxori, liberis & ſervis, actionem adverſus patremfamilias. (z)

113. Dixi: *regulariter*. Nam exrra ordinem princeps ſubditis concedit actionem etiam adverſus ſe. Quamvis & hæ actiones ſint improprie tales: Certe non ſunt remedia coactiva. (a)

114. Porro intuitu fontis, unde *jus* oritur II. dividi poterit in *connatum*, (b) quod homo habet immediate a Deo, absque conſenſu ejusqui obligatur, e. g. *poteſtas parentum*, & *acquiſitum*, quod eidem competit mediante pacto alterius, e. g. *majeſtas*. (c)

115. III. *Juris* diviſio, vel potius *facultatis* in ſpecie ab objecto deſumitur. Sunt enim *juris objectum*, vel aliorum *actiones*, (d) vel *res* aliorum. *Actiones* hactenus ut vel ipſas *dirigam*, (e) & vocatur *imperium*, vel *ut me non turbent*.

 116. *Ut*

(s) *In qua utinam Grotius ſemper diſtinctionem ſuam adhibuiſſet, ut maxime in quæſtione de tranſitu. Vide quæ dicemus* in cap. de officiis humanitatis. (t) *Omiſit & Dn. Puſendorffius* (u) *Poteſt enim ob quævis peccata punire homines.* (x) *Poterit enim & horum reſpectu ſubditos punire Princeps.* (y) *Quod notandum contra monarchomachos.* (z) *Datur enim tum actio adverſus illos, qua ſunt æquales, h.e. quatenus ſubſunt eidem principi. Nam & princeps tum quaſi, concedendo actionem, tollit inæqualitatem.* (a) *Quia deficit exſecutio.* (b) *Non turbet terminus juris* connati. *Hic enim retentus ideo, quia obligatio huic correſpondens commodiſſime dicitur connata.* (c) *In ſingulis exemplis latent controverſiæ ſuo loco expediendæ.* (d) *Per actiones aliorum intelligo, quæ ab ipſorum locomotiva dependent, ſine reſpectu ad bona.* (e) *Directionem hic intelligo, quæ, ſi opus ſit, etiam cogere poſſit.*

Digitized by Google

116. *Ut me non turbent*, inquam, vel in *actionibus meis* mere (f) perſonalibus, quod dicitur *libertas*, vel in uſu & diſpoſitione circa *res meas corporales*, & vocatur *dominium*.

117. *Res aliorum* vel ita ſunt objectum juris, ut *principaliter* conſideretur *res*, ſecundario perſona alterius, (g) vel ut *principaliter* conſidetur *perſona*, ſecundario res. (h) Prius vocabimus *Jus in re*, poſterius, *Creditum*.

118. *Principalem* conſiderationem *rei* appello, cum perſona quæcunque ſit, certum rei individuum poſſidens, mihi obligatur, & *principalem perſonæ* conſiderationem, cum certum perſonæ individuum mihi ad rem aliquam præſtandam, ſeu illam poſſideat, ſeu minus, tenetur. (i)

119. Supponuntur alias voces *Imperii*, *libertatis* &c. aliis etiam modis. Nam *imperii* vox etiam *late* uſurpatur, ut prædicetur de dominio. Ita Grotius *imperium in mare* concedit reipublicæ. Ita dicimus *imperium territorium*.

120. Sic & *libertas* ſumitur pro *potentia* hominum *naturali* faciendi id, quod viribus naturæ poſſunt absque relatione ad alios homines. Et tunc non eſt juris ſpecies, ſed res a jure plane diverſa & aliquando ei oppoſita. (l)

121. De *dominii*, (m) *juris in re*, (n) & *crediti* (o) homonymiis commodior in Jurisprudentia Romana differendi ſe offeret occaſio.

122. VI. *Facultas* in ſocietate civili viventium diſpeſcitur in *Vulgarem* & *Eminentem*. *Vulgaris* eſt penes ſubditos, *Eminens* penes eum, qui τὸ κύριον gerit in rep. intuitu rerum & perſonarum in illa rep. (p)

123. Pot-

(f) *Vide modo dicta* lit. d. (g) *Ut jus ſervitutis & pignoris.* (h) *Ut jus ex contractibus & delictis ortum.* (i) *Res patet ex exemplis paragraphi præcedentis.* (l) *Ita nunc emendo. In prima editione dixeram*; ſed ejus oppoſitum. *Cape exempla. Ita Adamus ante creatam Evam non habebat jus ſed libertatem naturalem. Ita homo habet libertatem naturalem ſcortandi, furandi &c.* (m) *Sumitur 1. latiſſime, ut &* libertatem & imperium *comprehendat. Ita quilibet dicitur eſſe actionum ſuarum* dominus. *Ita* dominatus *eſt ſpecies reip. Ita* dominium *in ſervos non mancipia: 2. late ut &* creditum *comprehendat. Ita dicitur* dominium *obligationis, 3. ſtricte pro ſolo* jure in re. *Ita dicitur* dominium *ſervitutis, pignoris &c. 4. ſtrictiſſime pro* dominio *rerum corporalium.* (n) *Sumitur vel ſtrictiſſime pro ſervitute, vel late pro jure actiones reales producente, vel latiſſime pro jure v.g. retentionis.* (o) *Vel latiſſime quatenus opponitur debito in genere, & tunc eſt ſynonymon juris in genere vel ſtricte at nos, vel ſtrictiſſime ut apud Romanos in titulo de rebus creditis pro mutuo.* (p) *Nam in reſpectu ad extra jus, verbi gratia ex fœderibus ortum, nec vulgare nec eminens eſt.*

Digitized by Google

123. Poterit hæc diviſio applicari præcedenti. Nam *Libertas* eſt vel *Eminens*, quæ alias etiam nomine *libertatis civilis* indigitatur, & cum *majeſtate* (q) convenit, niſi dicere velis libertatem magis dici in relatione principis juxta ſe, majeſtatem in relatione infra ſe; vel *vulgaris*, alio nomine *perſonalis*.

124. De diſtinctione *Imperii* in *Eminens* & *Vulgare*, qule eſt patrumfamilias, non puto ſubeſſe dubium.

125. De *Dominio* vero *Eminente* lites fuerunt ortæ (r). Nos cauſam ſufficientem non videmus, cur diviſionem dominii in Eminens & Vulgare debeamus reſpuere. (s)

126. Similiter ſe res habet cum *Jure* in *Re* & *Credito*. (t)

127. *Uſus* hujus diſtinctionis eſt in ſequenti regula. *Jus vulgare quoties concurrit cum eminenti, huic ſemper cedere debet.* Res patet ex dictis de jure perfecto & imperfecto, (u) & per inductionem de libertate, (x) imperio &c. facile poterit demonſtrari.

128. Adderemus ultimo & illam juris diviſionem, quod *jus* ſit vel *naturale* vel *gentium* vel *civile*. Sed revera hæc eadem eſt cum diviſione juris in connatum & acquiſitum, niſi quod hæc trimembris ſit.

129. Nam quod a voluntate Dei immediate ortum trahit, appellari ſolet *jus naturæ*. Quod mediante pacto gentium inter ſe producitur, dicitur *jus gentium*. Quod denique ex voluntate majeſtatis humanæ deſcendit, *jus civile* nominatur.

130. Sic *libertas* (y) eſt juris naturalis. Sic *dominium*, *contractus*, *ſervitus*, ſunt juris gentium. Sic *ſtipulatio*, ſic ſuo modo *patria poteſtas* dicuntur juris civilis. (z)

131.

(q) *Nota diſtinctio inter libertatem perſonalem & civilem. Dat quidem nonnemo inſtantiam: Adamum habuiſſe ſummam libertatem, ſed non majeſtatem. Verum confundit libertatem & ſummam libertatem civilem.* (r) *Nota lis Wittebergenſium cum J. F. Hornio, Scripta Polemica conjunctim edita ſunt Witteberga 1673. ſub titulo*: Wilhelmi Leiſeri pro Imperio contra Dominium eminens. *Bæclerus, pro more, fluctuat* in diſſert. de Dominio eminente, quæ inſerta eſt ipſius comment. ad Grotii cap. 1. (s) *Potiſſima Wittebergenſium argumenta ſunt: Principes omnia facere vi imperii: & Dominium eminens dare occaſionem tyrannidi. Ad quæ facilis eſt reſponſio.* (t) *Ita fundi privatorum & ſervitutes quaſi debent reip. & pignori quoque eidem cum aliis rebus ſunt obligati. Ac in genere ad uſus publicos quemque reip. magis quam creditori eſſe obligatum conſtat.* (u) Vid. ſupra §. 10. 111. (x) *Si modo in libertate poſſit deprehendi caſus concurrentis libertatis civilis & perſonalis.* (y) *Scilicet libertas naturalis. Datur enim & libertas juris gentium, & libertas juris civilis, quæ non confundenda cum libertate civili.* (z) *Nam patria poteſtas partim juris naturalis eſt, partim juris civilis.*

Digitized by Google

131. Id tamen maxime cavendum, ne has juris denominationes *confundamus cum diviſione legis* in naturalem, gentium & civilem, præprimis cum hæc confuſio & JCtis & ſcpriptoribus non adeo ſit infrequens. (a)

132. Uti vero hæc obſervatio uſum habebit in quæſtionibus infinitis ſuo loco notandis, ita præcipua ratio confuſionis evitandæ eſt, quod *jus hominum pro facultate acceptum omne ſit a ſuperiore mutabile, etiam naturale & gentium,* (b) cujus contrarium de lege naturali & gentium obſervabimus infra. (c)

133. Analoga huic obſervationi eſt regula vulgatiſſima: *Quilibet juri ſuo renuntiare poteſt.* Cui tamen neceſſario puto addendam eiſe limitationem: *niſi jus illud ſit medium inſeparabile exequendæ obligationis,* & obligatio quoad modum cognoſcendi prior ſit quam jus. (d)

134. *Correlatum* juris eſt *obligatio. Obligatio* eſt qualitas moralis paſſiva, perſonæ a lege injecta, ejusque libertatem reſtringens ad dandum aliquid vel faciendum ei, cum quo quis in ſocietate vivit.

135. Poterit hæc definitio maximam partem exponi ex iis, quæ de jure diximus. Id tamen notandum: *Reſtrictionem* (e) iſtam *libertatis*, in qua formalis ratio obligationis conſiſtit, nihil eſſe aliud, quam ratiocinationem, quæ ex cognitione legis a ſuperiore præſcriptæ homini indicat iram ſuperioris & pœnam, ſi contra fecerit. (f)

136. Hinc patet, *obligationem non eſſe poſſe, ſi tollatur ſuperior,* & omnium minime, ſi tollatur *Deus.* (g) Unde iterum ſequitur, *non oriri proprie obligationem ex pactis.* (h)

137. *Dare* & *Facere* ſic differunt. Dare eſt dominium transferre. Facere reliqua facta omnia & imo non facta etiam comprehendit. (i)

138. Tot ſunt *diviſiones* obligationis, quod fuere diviſiones juris. (l)

139. Nam

(a) *Potiſſimum in quæſtione de mutabilitate. Ut quando in quæſtione de mutabilitate juris gentium dant exemplum de mutabilitate ſervitutis.* (b) *Ratio, quia jus eſt laxatio libertatis, Princeps autem & quivis ſuperior habet poteſtatem, libertatem reſtringendi.* (c) Cap. 2. §. 98. 99. (d) *Ut in patre reſpectu patriæ poteſtatis. Aliud, ſi jus ſit prius quam obligatio. Ut in principe.* (e) *Ergo laxatio libertatis eſt ratiocinatio a cognitione voluntatis ſuperioris ortæ, indicans, ſuperiorem nec iraſci, nec me punire velle, ſive actum committam, ſive omittam.* (f) *Dictum etiam de dicto;* Oderunt peccare boni &c. *Nam & in his ultimo reſolvitur obligatio in metum, etſi agant ſecundam legem abſque intentione metus.* (g) *Nam ſine Deo ſuperiorum reliquorum leges tamdiu ſaltem metum incutient, quamdiu potentes ſunt.* (h) *Quia pacta ſunt inter pares.* (i) *Oritur inde diviſio contractuum innominatorum.* (l) *Applica igitur huc diviſiones juris* ſupra §. 104. ſeqq. *expoſitas.*

Digitized by Google

139. Nam correlatorum eadem eſt ratio. Igitur & neceſſe eſt, *omnis obligatio homini debita* (m) *ſit mutabilis*, ſive naturalis, ſive Gentium, ſive civilis.

140. *Mutatur* vero partim *voluntate ſuperioris*, ſi is jus tollat in altero, cui obligatio debetur, (n) partim *hujus* ſpontanea juris *renuntiatione*. (o)

141. Cave tamen hic confundas legem *obligantem*, cum *obligatione* ex lege orta Etſi enim hæc ſit mutabilis, poterit tamen lex eſſe immubilis. (p)

142. Duobus his juris ſignificatibus, de quibus hactenus, Grotius addit tertium, quaſi ſcilicet etiam ſumatur pro *attributo actionis*. Sed magis hic ſignificatus pertinet ad juſtum in concreto. (q)

143. Eſt autem *actio juſta* in genere, quæ vel a lege præcipitur, vel propter jus perſonæ competens, aut propter pœnæ intermiſſionem licita eſt. (r)

144. Eſt enim actio *juſta* vel *honeſta*, ſtylo Grotii juſta in ſenſu *ajente*, quæ nimirum a legibus præcipitur, vel *licita*, ſeu juſta in ſenſu *negante*, quoniam videlicet a legibus non eſt prohibita.

145. *Licita* eſt vel *perfecte*, *plene*, *ethice* & *interne* talis, quæ ſcilicet oritur ex facultate perſonæ competente, vel *imperfecte*, *minus plene*, *politice* & *externe* licita, quæ cum lege quidem pugnat, ſed in foro humano non punitur.

146. Poterunt hæ actiones juſtæ inter ſe comparari tum intuitu legis: Honeſta *ſecundum*, minus plene licita *contra*, plene licita *non contra* legem eſt: tum intuitu legislatoris. *Reſpectu Dei nulla actio minus plene licita eſt*, ſed ſaltem reſpectu principis.

147. *Convenit* hæc actionis juſtæ ſignificatio cum præcedentibus duabus ſignificationibus juris, quod utramque (s) illarum ſub ſe compre-

(m) *Aliud in obligatione Deo debita. Nam Deus nunquam jus ſuum mutat ipſe, aut ei renunciat, quia in Deum nulla cadit mutatio. Neque Deus habet ſuperiorem qui ei jus auferre poſſit.* (n) *v.g. ſi princeps in pœnam jus exigendi debitum auferat creditori, aut cum Deus jus in vaſa argentea abſtulit Ægyptiis.* (o) *Si v.g. debitor donet debitum.* (p) *Quia lex eſt propoſitio univerſalis, quæ non mutatur, etſi obligatio unius individui extinguatur. v.g. Manet præceptum: non furtum facies, etſi jus Ægyptiorum fuerit extinctum. Manet item lex: ſolve debitum, etſi poſt donationem principis non ſit amplius debitum.* (q) *Non enim dico: actio eſt jus. Sed actio eſt juſta.* (r) *Cape exempla. Obedientia parentibus debita; Exſecutio poteſtatis berilis; Interfectio adulteri a privato facta.* (s) *Sc. & legem & attributum perſonæ.*

 (t) *Vi-*

prehendat. *Differt* tamen, quod ibi jus prædicetur in *abſtracto* & in *caſu recto*, hic vero vel in *concreto*, (t) vel in *caſu obliquo*, tum, quod actionis juſtæ ſignificatus ſit *laxior*, includens videlicet actionem minus plene licitam, quæ nec ad legem pertinet, nec ad facultatem.

148. Uti vero actionis *juſtæ* vox tripliciter ſupponitur, ſic & actionis *honeſtæ* vocabulum nonnunquam de actione plene licita prædicatur, quin & actionis *licitæ* vox ſæpius extenditur ad actionem honeſtam. (u)

149. Porro etſi actio *licita* & *permiſſa* fere ſynonymice prædicentur, laxior tamen eſt permiſſionis, quam licentiæ ambitus, ſiquidem *permiſſio* eſt vel *facti*, quæ nimirum ſolam impedimenti remotionem notat, nullum vero juris effectum operatur, nec licentiam producit, vel *juris*, quæ vel ſecuritatem in conſcientia, vel liberationem ſaltem a pœna, hoc eſt, vel licentiam plenam, vel minus plenam affert.

150. Oppoſitum juſtæ actionis actio *injuſta*, vel *late* ſumitur pro omni, quæ contra legem eſt, ut ſub ſe comprehendat actionem minus plene licitam, vel *ſtricte* prout & huic opponitur. (x) Vocatur alias *inhoneſta* ſeu *turpis*, item *illicita*. Quamquam vocabula actionum inhoneſtarum (y) & illicitarum (z) iisdem homonymiis ſint obnoxia, quas de actionibus honeſtis & licitis indicavimus.

151. Venit etiam *injuriæ* nomine actio injuſta, ſed *injuſta* magis dicitur intuitu legislatoris, *injuria* intuitu læſi, unde regula: *Volenti non fit injuria.* (a) Et poterit adeo injuſta actio, eſſe, ubi injuria non eſt.

152. Alias *injuriæ* (b) vox vel *latiſſime* ſumitur pro eo, quod non jure fit, etiam ab iis qui intentionem lædendi non habent, vel *late* (c) pro denegatione juris cujuscunque tam perfecti, quam inperfecti, vel *ſtricte* (d) pro denegatione tantum juris perfecti, vel *ſtrictiſſime* pro contumelia. (e)

153. Denique non ſaltem actio, ſed & *homo juſtus* dicitur atque *injuſtus*.

(t) *(Vide modo dicta* lit. q.) (u) *Ita in vulgari: Non omne quod licet, honeſtum eſt, vel is ſenſus eſt: Non omne quod licet (minus plene.) honeſtum i. e. plene licitum eſt. Velis: Non omne quod licet (plene,) honeſtum (ſeu præceptum) eſt.* (x) *Quia actio minus plene licita ſaltem certo ſenſu juſta eſt. Ergo tunc erit injuſta, quatenus pœnæ eſt obnoxia in foro humano.* (y) *Inhoneſta vel ea dicitur, quæ legibus eſt prohibita, & punitur, vel ea, quæ pœna caret: & tamen eſt contra legem* (z) *Illicita, vel quæ prohibita, vel quæ non habet primum licentiæ gradum, vel quæ nec ſecundum.* (a) *V. g. ſi quis virginem volentem ſtupret, ſi quis in duello alterum interficiat.* (b) *Sic ſub damno injuria dato etiam comprehenditur, quod datur a furioſo, quaſi quod fiat ab eo, qui jus faciendi non habet.* (c) *Sic dives etiam facit injuriam non dando eleemoſynam.* (d) *Ut in dicto evangelico: Amice non facio tibi injuriam.* (e) *Unde oritur actio injuriarum.*

Digitized by Google

ſtus. Verum actio juſta vel injuſta dicitur, quatenus externi motus hominis conveniunt cum lege. Homo autem ex intentione interna juſtus vel injuſtus prædicatur.

154. Ex tot *Juris* ſignificatibus, quis jam ad *Jurisprudentiam* pertinet? Suo modo omnes. Quippe non ſolum docet, quomodo *leges* ſint ferendæ, explicandæ, & applicandæ, ſed & exponit naturam *facultatis* cuilibet jure competentis, & ſuppeditat remedia eandem tuendi & conſervandi. Quid quod inſuper & conſulit, quomodo *actiones* ſecundum legem ſint inſtituendæ, ut evadant *juſtæ*, & de inſtitutis, an *juſtæ* ſint vel minus, judicat, & hæc omnia quidem ea intentione, ut *homines* evadant *juſti*. (f)

155. Simul vero ex dictis patet, principale objectum jurisprudentiæ eſſe *leges*, reliquos autem ſignificatus ad eam ſpectare ſecundario, & occaſione vel intuitu legum.

156. Igitur *Jurisprudentia* in latiſſimo ſuo ambitu nihil aliud eſt, quam *prudentia legum*.

157. Quatenus autem leges ſunt ferendæ, aut actiones ſecundum easdem inſtituendæ, dicitur in ſpecie *Jurisprudentia legislatoria* vel *conſultatoria*: Quatenus vero leges ſunt applicandæ ad actiones præteritas, dici ſolet *judicialis*. Et conſultatio quidem de actionibus ſecundum leges dirigendis ac judicium de actionibus perpetratis præſupponunt legum *interpretationem* & *intellectum*.

158. *Legislatoria* Jurisprudentia ad noſtrum inſtitutum non pertinet. *Conſultatoria* a noſtro ſcopo non eſt plane aliena, ſed potiſſimum tamen agemus de *Jurisprudentia Judiciali*, quippe quam & conſultatoria præſupponit. (g)

159. *Hæc* adeo eſt prudentia leges ſalutem hominis in hac vita concernentes exponendi, easque ad actiones hominum applicandi.

160. Quæ definitio ex dictis eſt perſpicua, modo illud notes, *Jurisprudentiam*, quæ eſt habitus intellectualis, non eſſe confundendam cum ipſa *legum expoſitione* & *applicatione*, (h) utpote quæ, ſi ex prudentia

(f) Vide hic omnino Apologiam Auguſtanæ Conf. ad artic. 4. *Intendit quidem iſta princeps, & ſi hanc intentionem non ſemper conſequatur. Poſſes adeo appellare finem externum.* (g) *Qui non poteſt judicare de aliorum factis, non poteſt ſibi conſulere. Et ex aliorum factis diſcimus, quomodo noſtras actiones prudenter debemus inſtituere.* (h) *Qui prudentia pollet, dicitur bonus Theoreticus, qui arte, bonus Practicus. Hic ergo terminus Theoretici & Practici aliter uſurpatur ac in diſtinctione habituum. Theoria poteſt eſſe perfecta absque exercitio. Sed exercitium imperfectum eſt absque Theoria, & inde, quis Rabula dicitur, non Advocatus.*

proveniant, ſpectant ad claſſem habituum voluntariorum, & quidem diverſo reſpectu partim ad artes, (i) partim ad virtutes morales. (l) Quin & vitiis accenſeri poterunt, quatenus per eas alteri nocetur. (m)

161. Sunt itaque *partes* duæ Jurisprudentiæ Judicialis; *Leges interpretandi*, quam poſſes diſtictionis gratia dicere Jurisprudentiam *Doctorum* & *Profeſſorum*, & *Leges applicandi*, quæ eſt Jurisprudentia *Advocatorum* & *Judicum*. Utrumque hic intendimus. (n) Primario tamen illam in his inſtitutionibus. Hanc ſubinde in diſcurſu, definiendo controverſias ex hiſtoria veteri & moderna deſumtas immiſcebimus &c.

162. Tot vero haud dubie erunt *ſpecies* Jurisprudentiæ, quot ſunt ſpecies legum. (o) Unde rectiſſime dividimus Jurisprudentiam in *divinam* & *humanam*. Illa leges divinas exponere & applicare docet, hæc humanas.

163. Ne tamen falcem hic immittamus in campum Venerandæ Theologiæ, addita fuit in definitione Jurisprudentiæ limitatio, quod ea pertineat ſaltem ad *leges ſalutem hominis temporalem concernentes*. Res paulo altius erit repetenda.

164. Præſuppono Academias noſtras hodie *in quatuor facultates* ſolere diſtingui: Theologicam, Juridicam, Medicam & Philoſophicam, etſi alibi quinta aut ſexta etiam facultas fuerit addita. (p)

165. Præſuppono ulterius, vocem *Philoſophiæ* dum hodie ſeparatam facultatem conſtituit, longe *arctius* ſupponi, ac *olim* apud Græcos & Romanos, ubi nimirum erat divinarum & humanarum rerum notitia (q) hoc eſt, contemplatio eorum omnium, quæ ex dictamine rationis deſumi poſſunt, unde & prudentiam Medicam, (r) & Juridicam, magnam partem Theologiæ Gentilis ſub ambitu ſuo complectebatur.

166. *Uſus* hujus obſervationis potiſſimum ille eſt, ut ne confundamus prædicata Philoſophiæ illius antiquæ, quæ ad inſtar Reginæ ſe gerebat, cum Philoſophia hodierna, cui honeſta miniſterii gloria eſt relicta; quale

(i) *Quatenus exercentur libere, h.e. quatenus nec legibus præcepta ſunt, nec probibita.* (l) *Quatenus legibus ſunt præcepta, ut in Profeſſoribus, advocatis ad certum negotium a magiſtratu conſtitutis.* (m) *Aut quatenus exercentur ab iis quibus id eſt probibitum.* (n) *Quoniam interpretatio tendere debet ad applicationem, tanquam ad finem.* (o) *Fluit id ex definitione Jurisprudentiæ* §. 156. (p) *Ita in quibusdam Academiis Europæ eſt ſeparata Facultas Poetica. Alibi ſeparata Facultas Juris Canonici.* (q) Vide Paris Schediaſma Hiſtoricum *ubi hanc definitionem prolixius exponit.* (r) *Dico prudentiam. Aliud de arte Medica, ſeu exercitio ſanandi.*

quale eſt vulgatum iſtud Platonis: Tum demum beatas fore reſpublicas &c. (s)

167. Igitur commodiſſime iſtarum quatuor facultatum diſtinctio ſic videtur efferri poſſe. Facultates ſunt vel *inſtrumentales*, puta *Philoſophica*, (t) vel *principales*, tres reliquæ.

168. *Principales* vel pro objecto habent *corpus* hominis, ejusque *ſanitatem* intendunt, quod facit *Medicina*, vel *animum humanum* ejusque *beatitudinem* procurare allaborant.

169. *Temporalem* ſcilicet, quam intendit *Jurisprudentia*, & *æternam*, quam *Theologia*.

170. Cum vero, vel ipſis Philoſophis communiter fatentibus, potisſima media obtinendi beatitudinem humanam ſint leges, (u) hinc patet *legum expoſitionem* pro diverſitate beatitudinis, cui ſubordinantur, modo ad *Jure Conſultum* pertinere, modo ad *Theologum*. Res diſtinctius proponetur in capite ſequenti. (x)

171. Fluit ſimul ex dictis *ordo*, & præcedentia *quatuor Facultatum* (y) apud nos recepta pariter ac publicis Reſcriptis defenſa. Ac facile adeo poterit iis reſponderi, qui Jurisprudentiæ hac in parte controverſiam moverunt.

172. Qui Jurisprudentia pollent, dicuntur *Jurisprudentes*, item *Jure Conſulti*, quos inter & *Jurisperitos* an differentia ſit, acriter quidem diſputatum fuit, (z) ſed diſceptatio illa tanti nobis non videtur, ut curſum noſtrum ſiſtat.

CAP. II.

DE JURISPRUDENTIA DIVINA.

SUMMARIA.

Jurisprudentia divina definitur. §. 1. Ad cujus definitionis intellectum inquiritur in diviſionem legis divinæ. §. 2. Et loco diviſionis conſuetæ in moralem, ceremonialem & forenſem. §. 3. Subſtituitur illa in legem natura-

(s) *Procedit enim hoc de regina, non de ancilla. At olim erat regina.* (t) *Debeat hæc inſtrumenta præparare. Nunc quando ſæpe ſuppeditat inepta, neceſſe eſt, ut ipſi formemus aptiora.* (u) Vid. Patris Tab. ult. Philoſ. Pract. (x) *Ubi oſtendetur etiam, quænam ex legibus divinis pertineant ad JCtum.* (y) *Quamvis cum JCtis hac de re certaverint ex Medicis nonnulli, ſed fruſtra. Pro JCtis, ni fallor, diſſerunt Tiraquellus* de nobilitate. *Pro Medicis vide omnium fuſiſſime Caſparem a Reyes* in Campo Elyſio jucundarum quæſtionum. qu. 20. *Adde & Philipp.* in Eclog. ad Inſtit. (z) Vid. Eckolt. ad ff. de orig. juris §. 5.

turalem & poſitivam. §. 4. *Quæſtio præjudicialis, quomodo hæ duæ leges conveniant & differant.* §. 5. I. *Conveniunt naturalis & poſitiva, quod utriusque origo ſit voluntas divina.* §. 6. *Non ſanctitas divina antecedenter ad ejus voluntatem.* §. 7. 8. 9. II. *Conveniunt, quod utraque obliget hominem in utroque ſtatu, integritatis, & corrupto.* §. 10. *Digreſſio de comparatione ſtatus integri & lapſi.* §. 11. *Conſideratio ſtatus integri pertinet etiam ad JCtum.* §. 12. *Non quod Gentilibus iſte ſtatus fuerit cognitus.* §. 13. 14. *Non quod hic plus liceat Jurisprudentiæ Chriſtianæ præ aliis diſciplinis.* §. 15. 16. *Sed quod liceat JCto ex Hiſtoria mutuari quasdam Doctrinas, ad principia ſua applicet.* §. 17. 18. 19. *Erat ſtatus integritatis.* §. 20. *Perfectus. Recenſentur perfectiones ejus quoad corpus hominis.* §. 21. 22. 23. *Quoad intellectum.* §. 24. 25. *Et voluntatem.* §. 26. *Quoad ſocietatem cum Deo.* §. 27. *Cum uxore.* §. 28. *(Hic Eva non fuit ſub imperio mariti.* §. 29. 30. 31.*) Porro quoad ſocietatem paternam, ſi homo talis manſiſſet.* §. 32. 33. 34. 35. *Quoad herilem item.* §. 36. *et civilem.* § 37. *Quarum duarum neutra fuiſſet in ſtatu integro.* §. 38. *Mutatio & imperfectiones in ſtatu poſt lapſum quoad corpus & animam.* §. 39. *Quas homini impoſſibile eſt corrigere in hac vita.* §. 40. 41. *Reliquiæ bonæ in intellectu & voluntate.* § 42. *Mutatio quoad ſocietatem.* §. 43. *Homonymia ſtatus corrupti, qui ſæpe ut ſynonymum ſtatus poſt lapſum uſurpatur.* §. 44. 45. 46. *Similis homonymia ſtatus naturalis.* §. 47-60. *In ſtatu integritatis etiam obtinuit & lex naturalis & lex poſitiva.* §. 61. *Ad noſtrum ſcopum magis pertinet ſtatus poſt lapſum.* §. 62. *Differentia communis legis naturalis & poſitivæ, quod poſitiva obliget ſaltem populum Judaicum, ſeponitur tanquam ſpuria.* §. 63. *Differunt* I. *ratione principii cognoſcendi. Legis naturalis principium eſt ratio, poſitivæ revelatio.* §. 64. 65. *Recta ratio quid? ubi contra principia connata.* §. 66. 67. 68. 69. *Non valet argumentatio: Cujus actus moralitas etiam a Gentilibus fuit agnita, ille eſt Jure naturæ præceptus vel prohibitus.* §. 70. II. *Differunt, quod jus naturæ pro objecto habeat actiones cum natura rationali neceſſario convenientes &c. poſitivum intermedias.* §. 71. 72. 73. *Oſtenditur contra Scholaſticos non dari actus per ſe ac ſua natura, item antecedenter ad voluntatem divinam honeſtas vel turpes, item: in jure naturæ obligationem ex objecto ſe diffundere in præceptum.* §. 74-87. *Sed omnes actiones eſſe ſua natura indifferentes.* §. 88-96. *Definitio legis naturalis.* §. 97. *Ejus immutabilitas & indiſpenſabilitas.* §. 98. 99. 100. *Dividitur in Jus Naturæ ſtricte dictum.* §. 101. 102. *Homonymia Juris Gentium.* §. 103. *Jus Gentium non eſt ſpecies Juris voluntarii.* §. 104-109. *Contra Scholaſticos dicentes: Præcepta affirmativa obligare ſemper, negativa ſemper & ad ſemper, diſputatur.* §. 110-116. *Lex divina poſitiva definitur.* §. 117. *Eſt mutabilis & diſpenſabilis, ſed ſaltem a Deo.* §. 118. *Dividitur in univerſalem & particularem.* §. 119. 120. *Utraque definitur.* §. 121. *Exſiſtentia legis poſitivæ univerſalis.* §. 122. 123. 124. *Ejus diviſio.* §. 125. *Particularis eſt vel ceremonialis vel forenſis.* §. 126. *Quarum utra-*

que

que hodie ceſſat. §. 127. 128. *Quis ſit adhuc hodie utriusque uſus? contra Grotium.* §. 129. 130. 131. 132. *Ad Jurisprudentiam divinam ſpectant leges naturales & quadam ex poſitivis univerſalibus.* §. 133. 134. 135. *Unde poterit hæc Jurisprudentia ſuo modo Chriſtiana appellari.* §. 136. *Differentia ejus a Theologia.* §. 137. 138. 139. *Præprimis morali.* §. 140. *Jurisprudentia divina vel naturalis, vel poſitiva univerſalis ſeu divina ſimpliciter.* §. 141.

§. I.

J*Uriſprudentia divina* eſt prudentia leges divinas, ſalutem hominis in hac vita concernentes, explicandi & applicandi ad actiones hominum.

2. Omnia hic plane, (a) ſi modo explicuerimus quænam leges divinæ ſalutem hominis in hac vita intendant. Id vero patebit ex *legis divinæ diviſione.*

3. Communiter inculcatur, quod lex divina ſit vel *moralis* vel *ceremonialis* vel *forenſis.* Hæc diviſio cur nobis diſpliceat, diximus alibi. (b)

4. Nos ita: Lex *divina* eſt vel *naturalis*, vel *poſitiva.* Ita quidem & alii: Revera tamen non ita. (c)

5. Eſt enim præjudicialis quæſtio, quomodo hæ duæ legis divinæ ſpecies *conveniant* aut *differant?* Mentem noſtram declarabunt poſitiones ſequentes.

6. I. *Convenit* lex divina poſitiva cum naturali, quod *utriusque autor Deus ſit*, vel ſi preſſius rem exponere, & ἀνθρωποπαθῶς (d) de DEO loqui volumus; *voluntas divina.*

7. Nec iſtam admittimus differentiam, (e) ac ſi Jus naturæ a ſanctitate DEI *antecedenter* ad ejus voluntatem ortum trahat, poſitivum non ita. Nam quæ in Deo ſunt, *ſimul* ſunt.

8. Non autem licet homini vel conceptum ſaltem ejusmodi de Deo ſibi formare, quoniam conceptus iſte involvit imperfectionem. (f)

9. Quod-

(a) *Sunt enim expoſita* cap. præced. §. 154. ſeqq. (b) In diſput. de crimine bigamiæ §. 8. & §. 20. *Potiſſimum quia aſſeritur: Legem naturalem, moralem & decalogum eſſe ſynonyma.* (c) *Id eſt, adhibent quidem eosdem terminos diviſionis, ſed non eodem modo nobiſcum exponunt, quod maxime oſtendunt controverſiæ in hoc capite ventilatæ.* (d) *Nam Deus proprie non habet voluntatem.* (e) *Quam communiter adhibent Theologi noſtrates in quæſtionibus juris naturæ. Dictum hic de quæſtione, quatenus liceat ſtudioſo juris, vel in genere homini Chriſtiano diſſentire a Theologis? Scilicet quatenus illi in rebus Philoſophicis abeant a recta ratione, in rebus ſpiritualibus a Sacra Scriptura.* (f) *Hac obſervatione ideo opus, ut occurram objectioni, quaſi ſanctitas Dei hic ſit ſaltem antecedenter conſideranda in ſigno rationis.*

9. Quodſi maxime ob imperfectionem noſtram aliter ſpeculari de Deo non poſſimus, (g) non licebit tamen hunc conceptum noſtrum de Deo habere pro vero, aut eum pro fundamento agnoſcere, cui innitantur concluſiones in diſciplina maxime reali, qualis eſt Jurisprudentia.

10. II. Conveniunt lex naturalis & divina poſitiva intuitu *ſtatus humani*, quem dirigunt. Nam utraque lex obligat hominem & in ſtatu integro & in corrupto viventem.

11. Nimirum prima *diviſio* (h) *ſtatus* humani ea eſt, quod alius ſit *hominis integri, alius lapſi*. Utrumque paulo curatius hic conſiderare non erit fruſtraneum, cum uſus hujus meditationis mox (i) ſit apparituros.

12. Incipiemus autem de *ſtatu integritatis* (l) tanquam ordine & præſtantia priore, *ſi modo licebit*. Forte enim cavendum, ne falcem mittamus in meſſem ſuſpiciendæ Theologiæ. Tractamus Jurisprudentiam, habitum, ut ſupra definivimus, viribus naturalibus acquirendum. At quicquid de ſtatu integritatis novimus, novimus ex Scriptura ſacra.

13. Ergo hic vel ſiſtendus erit curſus, vel curandum, ut laqueum hic poſitum evadamus. Quid ſi dicamus *gentilibus etiam fuiſſe cognitum* iſtum perfectionis ſtatum? ſane infinita Philoſophorum ac Poetarum Græcorum pariter atque Latinorum teſtimonia id evincunt. (m)

14. Ve-

(g) *Quia videlicet intellectus noſter ita eſt comparatus, ut duas res perfecte ſimul cognoſcere nequeat, & quia Deum ſibi concipit ad inſtar hominis, cujus voluntas movetur fere per aliud quid.* (h) *Definitionem ſtatus repete ex cap. 1. §. 86.* (i) *In controverſia de fundamentali propoſitione juris naturalis* cap. 4. §. 40. (l) *De ſtatu integritatis non confundendæ ſunt quæſtiones diſtinctæ. Una: An poſſit ex lumine naturæ cognoſci & demonſtrari? Negat Alberti in Compend. Affirmat Strimeſius peculiari diſſertatione, cui reſpondit pro Alberto Seligmannus. Nos hic §. 14. facimus pro negativa, pro qua & militat Dn. Puſendorffius in ſuis ſcriptis paſſim. Altera: An conſideratio ſtatus integri ex lumine revelationis haurienda pertineat ad Jurisprudentiam naturalem? Negat Dn. Puſendorffius & Strimeſius. Affirmat Alberti. Ego diſtinguo §. 17. Origo controverſiæ iſta fuit: Dominus Puſendorffius in jure naturæ conſiderat hominem in ſtatu corrupto. Contra hoc inſtitutum diſputarunt uterque & Alberti & Strimeſius, ſed ex diverſis fontibus. Hic, quaſi gentilibus etiam fuerit cognitus ſtatus integer. Ille, quod quidem Gentilibus non fuerit cognitus, ſed quod hac parte in ipſorum gratiam non ſit condeſcendendum, ſi ipſi nolint ſcripturam ſacram agnoſcere. Unde ſimul Alberti & Strimeſius fuerunt colliſi. Dictum hic obiter de duritie ſententiæ Albertinæ, quod non debeamus condeſcendere in gratiam gentilium. Æquius conſilium Pauli, qui omnibus omnia factus eſt, ut multos lucretur.* (m) *Hæc eſt ſumma ſententia Strimeſii.*

Digitized by Google

14. Vereor tumen, ut ita ſimus evaſuri. Sciverunt Gentiles, ſed confuſe. Sciverunt, ſed non ex dictamine rationis, verum ex converſatione cum Judæis. (n)

15. Igitur alia via eundum. Forte privilegium habemus nos Chriſtiani præ Gentilibus. Illis non licitum fuit μεταβαίνειν, quia docuerunt ſaltem Jurisprudentiam. At nos plus ultra. Quam enim nos docemus, Chriſtiana Jurisprudentia eſt. (o)

16. Sed & hic finium ſuorum cuſtodes Theologi monebunt, ut pedem retrotrahamus, nec ſepem, diſciplinæ noſtræ campum a Theologico ſeparantem, conculcemus. Suſpectum erit ipſis vocabulum Chriſtianæ Jurisprudentiæ, quoniam ſi per id talem diſciplinam exprimimus, quæ principia demonſtrandi ex Theologia mutuatur, (p) ſaltum noſtrum præprimis quoad Jurisprudentiam naturalem fruſtra terminorum involucris tegere nitemur, (q) ſin objectum demonſtrandi ſaltem ex Theologia præſupponimus, non magis propterea Jurisprudentia noſtra Chriſtianæ nomen mereri videbitur, ac v. g. Arithmetica, ex cujus principiis demonſtrandum foret, quot vini menſuræ impleverint hydrias Cananæas. (r)

17. Igitur retrahamus pedem, præprimis cum ſimul via evadendi fuerit monſtrata. Quemadmodum enim Arithmetica v. g. non μεταβαίνειν, etſi principia domeſtica ad exempla Hiſtoriæ ſacræ applicet, ſic neque nos peccabimus, ſi applicuerimus principia noſtra ad ſtatum integrum. (s) Aliud videlicet eſt principia demonſtrationum ex alia diſciplina mutuari, aliud objectum, cui demonſtratio applicari debeat, aliunde petere.

18. Et

(n) *Hæc eſt ſumma reſponſionis Albertinæ. Adde* apolog. A. C. ad artic. 2. *ubi aſſeritur, ignoraſſe gentiles peccatum originis.* (o) *Sapiunt hæc ſententiam Albertinam, ubi contra Dn. Puſendorffium & Strimeſium diſputat, qui urgent non committendam eſſe metabaſin ex Philoſophia in Theologiam. Niſi quod ille loco Jurisprudentiæ adhibeat vocem Philoſophiæ & diſtinguat inter Philoſophiam Gentilem & Chriſtianam.* (p) *Eſt hæc iterum ſententia Albertina, quod ſcilicet Philoſophia Chriſtiana mutuetur principia demonſtrandi ex Theologia.* (q) *Nam hoc ipſum eſt metabaſis, quando quis mutuatur principia demonſtrandi ex alia diſciplina, quæ diverſa fundamenta agnoſcit. Et pluribus ea de re dixi* in Introductione ad Philoſophiam Aulicam, & Introd. ad Logicam. (r) *Urgeri etiam ſolet contra Albertum, confundi ab eo Philoſophum Chriſtianum cum Philoſophia. Etſi enim Philoſophus Chriſtianus eſſe poſſit, tamen propterea non magis Philoſophiam evadere Chriſtianam, atque artem ſutoriam aut calceum, quorum utrumque abſurde Chriſtiani Epitheton ſibi ſumeret, etſi ſutor ſit Chriſtianus.* (s) *Hic latet nervus ſententiæ meæ, in qua recedo ab Alberto & aliquo modo a Dn. Puſendorffio.*

(t) *De-*

18. Et maxime ex Hiſtoria, quæ ſive ſacra ſit, ſive profana, inſtrumentum eſt commune quatuor facultatum. (t)

19. Ergo ſi libet ſtatum hominis integrum ſpeculari, licet. (u) Licet autem ex hiſtoria ſacra ſaltem, nam Gentilium (x) aut Rabbinorum (y) hac parte traditiones vel nugæ ſunt, vel maximis dubiis obnoxiæ, & obſcuriſſimæ. (z)

20. Erat *ſtatus* iſte *perfectus*, cum in eo homo ad imaginem Dei fuerit conditus. Unde *miſeriæ*, quæ hodie *ſtatum corruptum* comitantur, abfuiſſent. (a)

21. Igitur qua *corpus* homo haud dubie iisdem præditus fuit *membris*, quibus hodie gaudet homo perfectus, eademque in eo fuit *ſexus diſtinctio*, quin & membra corporis, quatenus ſunt *organa animæ* ſtatim, uti a prima creatione, fuerunt in Adamo, ſic & a prima nativitate in ejus liberis fuiſſent apta ad ſuſcipiendas animæ functiones. (b) De *quantitate molis* (c) parum ſumus ſolliciti, cum ea directe ad perfectionem humanam nihil faciat. (d)

22. Porro qua vitam homo non fuiſſet mortuus, nec ægrotaſſet. Cibus & potus perpetuo affuiſſet ſaluberrimus. Concoctio ventriculi fuiſſet optima. Venenum non nocuiſſet. An vero *carnes comediſſet?* curioſa magis eſt quæſtio, quam proficua. (e) Potuiſſet credo, ſed vereor, ut voluiſſet. (f)

23. *Or-*

(t) *Declaratum hoc fuit exemplis hiſtoricis ad omnes quatuor facultates aptatis. Confer* dicta in Introd. ad Logicam cap. 1. (u) *Nec ſolum licet, ſed maxime utile eſt hic de ſtatu integritatis diſſerere, ne diſputemus more andabatarum contra ſententiam Albertinam* in cap. 4. *qui adeo officium boni Diſputatoris non obſervavit, dum Jus naturæ ex ſtatu integro deducere voluit, & tamen ſuperficiarie maxime ipſum ſtatum integritatis & differentiam ejus a ſtatu poſt lapſum conſideravit.* (x) *Ut Ovidii de ſeculo aureo.* (y) *Ut de Adamo Androgyno, Gygante &c.* (z) *Dictum hic obiter de infinitis quæſtionibus controverſis, tum circa opera creationis in genere, tum circa ſtatum hominis in ſpecie, circa* Paradiſum *&c. Dictum etiam de quæſtionibus quibusdam curioſis magis quam utilibus. Utrum beſtiæ venenatæ fuiſſent in ſtatu integro? Utrum excrementa fœtuiſſent? Utrum carnes comediſſent?* (a) *Hæc eſt quaſi generalis propoſitio, in qua reliquæ theſes ſe fundant.* (b) *Nam quod hodie aliter ſit, pertinet ad miſerias ſtatus corrupti.* (c) *i. e. an gigas fuerit Adamus, an hodierna hominum ſtatura conſpicuus?* (d) *Ita pumiliones, etiam minimi, magnam prudentiam ſæpe oſtendunt.* (e) *Qui affirmant, utuntur argumento a dominio in beſtias. Qui negant, afferunt, quod Deus juſſerit, ut comedat de omni arbore. Neutrum ſtringit. Sed pro affirmativa facit, quod Adamo non fuerit prohibitum.* (f) *Et ſi voluiſſet, magis probabile eſt, cum commediſſe carnes crudas quam coctas.*

23. *Organa ſenſuum* erant, quantum concipi poſſunt, perfectiſſima. Adfuiſſet *delectatio ſenſuum*, ſed legibus ſubjecta. Itaque & delectatio ex tactu, qua ex cauſis phyſicis & principiis annatomicis deduci poteſt, non qua hominem extra ſe rapit & libido dicitur. (g) *Locomotiva* ſtatim a primo vitæ momento vires ſuas exercuiſſet, neque turbata fuiſſet aut impedita. (h)

24. Qua *intellectum* homo non ſaltem ita fuiſſet in *naturalibus* perſpicax, ut primo quaſi intuitu, (i) naturas, virtutes ac formas rerum creatarum, quæ hodie vel nos latent vel laborioſiſſima meditatione vix ac ne vix quidem percipiuntur, cognoviſſet, ſed & in *moralibus* ſummam poſſediſſet prudentiam intelligendi legem ejusque in actiones ſuas efficaciam. Hinc reprobandum dogma, quod cum aliis defendit Grotius, (l) ſimplices fuiſſe protoplaſtos, & magis ignorantia vitiorum, quam virtutis ſcientia præditos, quod ſimul in Deum eſt injurium.

25. Nec de *infantibus* cur aliter ſentiam, cauſam video. Potuiſſent nimirum ſtatim a nativitate cum parentibus ſuis ſapienter de rebus quibuscunque ratiocinari, & ſaltem breviſſimo temporis ſpatio (m) habuiſſent opus, ut de ſenſu vocabulorum, ex libera hominis impoſitione, non ex rei natura ſignificantium, fuiſſent informati. (n)

26. *Voluntas* magno gaudebat libertatis gradu. Poterat equidem peccare homo & non peccare, ſed magis inclinabat ad non peccandum.

27. Ulterius ne ad momentum quidem homo in ſtatu integro absque *ſocietate* fuit, ſed ſtatim *cum Deo* ſocietate, inæquali illa quidem, verum in qua major amor & fiducia deprehendebatur, quam hodie in ulla ſocietate paterna exiſtere poteſt, fuit junctus.

 28. Cum

(g) *Hæc enim videtur eſſe conſequens ſtatus corrupti.* (h) *Per morbos.* (i) *In ſtatu integritatis ergo non opus fuiſſet tam longa ratiocinatione & experientia ut hodie. Unde & cognitio Adami a Theologis, ni fallor, dicitur intuitiva. Deus naturas rerum declaravit per ſigna rebus impreſſa. Ideas has ſignorum homo fere in ſtatu poſt lapſum perdidit.* (l) *Æquiparat enim Grotius protoplaſtos cum barbaris populis in India. Certo reſpectu tamen fuit ignorantia vitiorum in primis parentibus, videlicet in actu exercito, non in actu ſignato. Aut clarius: Fuit in iis ignorantia factorum, non ignorantia juris.* (m) *Et quantum fere ad enarrationem & recenſionem nominum fuit opus.* (n) *Potuiſſent ipſi quidem nomina indere. Indita nomina non potuiſſent divinare, niſi & anima facultate divinandi in ſtatu integritatis fuiſſet prædita, quod ſtatuit Dominus Becmannus* in liu. doctr. moralis c. 2. §. 8. *ſed rationibus non concludentibus. Rem ipſam in medio relinquo.*

Digitized by Google

28. Cum vero homo natura appetat ſui ſimile, (o) iſtam vero ſimilitudinem in Deo ob nimiam divinæ perfectionis & eſſentiæ diſtantiam non deprehenderet, *non erat bonum, eum eſſe ſolum*, (p) ac propterea Adamo benigniſſimus Creator proſpexit de ſocia, Eva nimirum, quam ex coſta ejus creavit, (quæ tamen non fuit in Adamo ſuperflua, nec exemptio illius corpus ejus reddidit mutilum, (q) & Adamo dedit *in matrimonium.*

29. Fuit iſta ſocietas in ſtatu integro *ſumme æqualis*, cum imperium marito demum poſt lapſum in pœnam uxoris a Deo fuerit traditum, & ante lapſum communis ſubjectionis cauſa, imperfectio Evæ tribui nequeat. (r)

30. Quamvis autem Apoſtolus (s) doceat, non convenire uxoribus, ut imperent maritis, & in ea doctrina iſta etiam utatur ratione, quod Adam prius creatus fuerit quam Eva, nulla tamen procedit illatio: Eva non potuit in ſtatu integro imperare Adamo, ergo Adamus Evæ imperavit.

31. Quod vero ab aliis (t) dicitur, maritum uxore eſſe ſuperiorem dignitate & poteſtate, etiam ex intentione Dei creantis uxorem in ſubſidium mariti, nec vice verſa, id prioritatem quidem ordinis adſtruit, non vero ſuperioritatem dignitatis aut poteſtatis, ut facile exemplo ſocietatis mercatoriæ (u) declarari poteſt.

32. In hac ſocietate ſubſtitit ſtatus integer; an & ſubſtitiſſet, ſi homo integritatem ſuam non amiſiſſet? Sic putarunt aliqui, negantes videlicet, *ſocietatem paternam* in ſtatu integro *fuiſſe extituram.* Ita noviter diſſeruerunt ex Anglis ingenio ſuo abuſus Thomas Hobbes, (x) & ex Belgis horrendus ſcriptor Adrianus Beverland. (y)

33. Quos non ſolum divinæ benedictionis verbis: *Creſcite & multipli-*

(o) *Ita hodie etiam amicitia cum æquali jucundior eſt, quam cum principe benigniſſimo. At quid princeps etiam ſummus reſpectu ad Deum? Unde & in vita æterna habebimus ſocietatem & Dei & hominum.* (p) *Ergo hoc dictum non tantum pertinet ad ſocietatem nuptialem in ſpecie, ſed & ad ſocietatem in genere.* Conſ. Perer. in Geneſin. (q) *Superfluum voco, quod nullum uſum habet. Mutilum eſt, quod parte neceſſaria eſt privatum. Ita in florum faſciculo non eſt ſuperfluum, ſi florem faſciculo addam, nec faſciculus fit mutilus, ſi florem demam.* (r) *Creavit Deus hominem ad imaginem ſuam. Maſculum & fœminam creavit eos.* Conſer. diſſert. procem. §. 44. (s) 1. Cor. XI. v. 8. 1. Tim. II. v. 13. (t) Vid. Alb. in Comp. P. 2. c. 10. §. 21. (u) *Nam & hic ſæpe mercator alterum ſumit ſibi in ſubſidium abſque imperio.* (x) in Leviathane. (y) In ſcripto de peccato originis. Conſ. Philoſ. juris §. 31. *Dictum de ſcripto Beverlandi & de refutatore ejus Ryſſenio.*

Digitized by Google

tiplicamini, (z) proſternimus, ſed & oſtenſa figura membriſque corporis ad procreandum deſtinatis in fugam agimus. (a)

34. Putamus tamen & hanc ſocietatem *æqualem* fuiſſe futuram, in eo vero a conjugali differentem, quod liberi parentibus non tam ob prioritatem ordinis, quam ob exhibitum beneficium generationis, (b) reverentiam exhibere debuiſſent.

35. Uti enim reverentiæ debitum eam imperfectionis notam, quam ſubjectio (c) infert, haudquaquam præſupponit: ita & cauſa imperii paterni ſuo loco demonſtranda abfuiſſet in ſtatu integro. (d)

36. At *herilis ſocietas* exulaſſet haut dubie in ſtatu integro. Exulaſſet enim indigentia, quæ apud nos tam ex parte domini, quam ſervi (e) ſocietatem iſtam introduxit, ut de dominiorum diſtinctione (f) jam nihil dicam.

37. An & *Reſpublica?* patebit, ſi & hic ſtructuram Reipublicæ conſideremus. Conſtat illa ex imperio ad tranquillitatem publicam & omnium rerum ſufficientiam directo. Imperium (g) non admittere ſtatum integrum jam oſtendimus. Nec rep. opus fuiſſet ad obtinendam tranquillitatem, (h) cum nullus ibi fuiſſet metus; nec ad ſufficientiam, (i) cum nulla fuiſſet indigentia.

(z) *Dictum quomodo ad ea reſpondeat Beverlandus ex hypotheſi Simonis* in Critica veteris teſtamenti, *de quo dictum.* (a) *Vide locum* Ciceronis in Philoſ. Jur. §. 31. (b) *N. O. quod parentes obligati ſint ad generandum. Nam ita in genere quilibet alteri ad beneficium eſt obſtrictus, & tamen beneficii exhibitio parit eam ſuperioritatem.* (c) *Dictum hic de differentia inter reverentiam & ſubjectionem ſeu obſequium, ſecundum ductum eorum, quæ docentur* infra in capite de officiis parentum & liberorum. (d) *At imo dicis: omne beneficium in altero præſupponit imperfectionem aliquam, indigentiam nempe beneficii. Reſpondeo 1. aliqualis imperfectio fuiſſet etiam in ſtatu integro; ſcilicet, quod infantes v. g. vitam non habuiſſent a ſeipſis, quod deſideraverint homines ad vitam ſocialem, (ſi modo hæ imperfectiones dicendæ ſunt,) Verum ſufficit, quod reverentia non præſupponat tantam imperfectionem, quantam imperium. Imperium præſupponit imperfectionem præſentem Ad reverentiam ſufficit præterita. 2. Poſſes etiam diſtinguere inter imperfectionem interiorem & exteriorem. Illam præſupponit imperium. Hæc ſufficit ad reverentiam.* (e) *Non obſtat quod Ariſtoteles dicat, alium ſervum eſſe natura, alium lege. Nam hæc tota diſtinctio reſpicit ſtatum poſt lapſum.* (f) *Nulla enim fuiſſet dominiorum diſtinctio in ſtatu integro, ut ſuo loco declarabimus in capite de dominio. Ergo non opus habuiſſet dominus operis ſervi ad augendas & conſervandas res familiares, non opus habuiſſet ſervus ſuſtentatione domini.* (g) *Ergo defuiſſet forma reipublicæ.* (h) *Ergo exulaſſet tum finis primarius republ.* (i) *Ergo nec locum habuiſſet reip. finis ſecundarius. Jam computa, quid de republica reliquum ſit, quod in ſtatu integritatis exiſtere potuiſſet.*

Digitized by Google

38. Qui autem aſſerunt (l) rempublicam ſtatus integri, fere uno ore fatentur, ſe non intelligere ſocietatem cum imperio proprie dicto. Unde quidam diſtinguunt inter imperium directivum & coactivum. At hoc ipſo fatentur, non extituram, quoniam imperium directivum eſt ignis frigidus. (m)

39. Sequitur *ſtatus hominis lapſi.* Hic multa fuerunt *mutata.* Organa corporis non parum temporis (n) requirunt, ut ad exercendam locomotivam & recipiendas animi functiones fiant apta. Mors intravit in mundum; hanc præcedunt ac procurant morbi varii; concoctio ſæpe peſſima, & venenum homini metuendum, cibique variis artificiis, ne noceant, præparandi; ſenſus hominis ſæpius fallunt; acumen intellectus multum remiſit; in infantibus eſt inſtar tabulæ raſæ (o) varias impreſſiones recipere aptæ. Voluntas (p) hominis multum de libertate ſua amiſit, ita ut in hoc ſtatu fere tota ad malum inclinet, quoniam affectus frequentiſſime exorbitant, & hominem quaſi extra ſe ponunt, certe perpetuo frenum mordent.

40. Has mutationes in homine tantas eſſe opinamur, ut abſolute *impoſſibile ſit homini mediis naturalibus in hac vita imperfectiones iſtas corrigere.* (q)

41. Quod

(l) *Ut poſt alios communiter Bœclerus* ad Grotium I. 1. c. 3. p. 200. *D. Val. Albert.* Part. II. Comp. Jur. Nat. cap. 14. p. 209. (m) *Adde quod imperium præſupponat etiam imperfectionem in directo, ut directore opus habeat. Loquimur autem de imperio humano, unde fruſtra inſtantia datur de imperio Dei in angelos bonos a Bœclero* d. l. *Quod vero Alberti cum Ariſtotele ſuo, (cum quo in Oratione promotoria Magiſteriali ante paucos annos publice teſtatus eſt ſe mori velle,) urgeat perfectiſſimam ſocietatem eſſe rempublicam, & exinde inferat, ergo etiam fuiſſe in ſtatu perfectiſſimo, dupliciter falſum eſt. Infra enim* lib. 3. *oſtendemus, ſocietates gentium fœderatorum eſſe perfectiores. Et inſuper connexio nulla eſt. An putat etiam Alberti perfectiſſimum chirurgum aut coquum fuiſſe futurum in ſtatu integritatis? An putat rempublicam (veram) futuram eſſe in vita æterna?* (n) *Et tempus quidem variat. Alii citius vires corporis experiuntur, alii vires animi.* (o) Vide diſſert. Procem. §. 45. 46. (p) *Dictum de dicterio communi: Hominem in ſtatu integro* potuiſſe non *peccare, in ſtatu poſt lapſum* non poſſe non *peccare; ſi manſiſſet in ſtatu integro, confirmandum fuiſſe, ut* non potuiſſet *peccare.* (q) *Hæc obſervatio omnino notanda, quia impugnat fundamenta Albertina. Si enim non poſſum ne minimo quidem gradu perfectionem ſtatus integri recuperare, ruit fundamentum, quod ſtatus integer ſit norma juris in ſtatu corrupto. Fruſtranea enim eſt norma, ad quam applicari nullo modo normatum poteſt. Simul vero corruit effugium*

41. Quod ſi enim poſſet, in ipſius poteſtate eſſet vel abjicere peccatum originale, (r) vel ſubtrahere collum jugo pœnæ divinæ. (s) Utrumque autem eſt abſurdum.

42. *Manſit* tamen quoad *intellectum* illa perfectio, ut poſſit homo cognoſcere regulas communes & præcepta, potiſſimum naturalia (t) quoad *voluntatem*, quod inclinet quidem ad malum, ſic tamen, ut minimum quod actus exteriores libertatem efficaciter retinendi retinuerit. (u)

43. Porro *intuitu ſocietatum* in ſocietate divina ceſſat hodie converſatio cum Deo de facie ad faciem, nec ſolum amatur hodie Deus, ut pater benignus, verum etiam timetur ut judex juſtus. Societas conjugalis ex æquali facta fuit mixta in pœnam lapſus. Sed in paternam introductum fuit imperium propter neceſſitatem educationis. Terræ maledictio & ſecuta dominiorum diſtinctio invexit ſocietatem herilem; quin & civitates atque reſpublicas introduxit metus a vi externa.

44. Vocatur alias *ſtatus integer* etiam *ſtatus naturæ rectæ*, & *ſtatus poſt lapſum*, *naturæ corruptæ*, ſeu corruptus. Sed hic cavendum, (x) ne per corruptionem hic intelligamus corruptionem moralem quoad actiones exteriores, cum hæc denominatio pertineat vel ad corruptionem hominis phyſicam, vel certe ad corruptionem moralem actuum internorum inclinantium valde ad peccandum contra leges.

45. Itaque *ſtatus* hic *poſt* lapſum ſuo modo adhuc *rectus* eſt, & peccata actionum exteriorum non ſunt vitia ſtatus, ſed hominum in iſto ſtatu viventium. 46.

gium Alberti, quod debeamus ſtudere, ut recuperemus perfectionem ſtatus integri, ſi non in totum, ſaltem in tantum. Ita ſi quis ex prandio ſplendido reliquias habeat, fruſtra ipſi inculcarem, quod debeat inpendere, ut per reliquias has recuperet id, quod in prandio jam fuit conſumtum. Retinendæ ſunt reliquiæ, & tentandum, ut illas non amittamus, aut ſi ex reliquiis jam quædam amiſimus, ut haud recuperemus. Ita comparari poteſt homo integer cum homine qui 100000. poſſidet, homo lapſus cum eo qui ab iſta ſumma perdidit maximam partem, eaque mari abſumpta ſit, retinuerit vero 100. Hic debet operam dare, ut non minus 100. poſſideat, non autem ut plur. Cape aliud exemplum perſpicuum de homine, qui a natura imbecillem ſanitatem & imbecillia membra corporis habet, comparato cum ruſtico robuſtiſſimo. Hic falſiſſima eſt aſſertio Albertina part. 1. comp. cap. 2. §. 4. *quod adminiculo reliquiarum quædam ex ſtatu integro recuperare poſſimus. Confer quæ ad alias ejus exceptiones regreſſi* in Præfat. ad Introd. ad Philoſoph. Aulicam. (r) *Quod conſiſtit potiſſimum in inclinatione voluntatis ad malum.* (s) *Quæ conſiſtit in imperfectionibus corporis & intellectus.* (t) *Alias non obligaretur legibus.* (u) *Nam ſi nec has poſſit retinere, fruſtra puniret homo hominem. Confer ſupra* cap. 1. §. 54. (x) *Cavillantur enim adverſarii Puſendorffii, ut, ni fallor, Strimeſius, quod jus naturale ex ſtatu corrupto deduxerit.*

46. Unde & notare poteris homonymum, quod *ſtatus corruptus* vel opponatur *integritatis ſtatui*, vel opponatur *ſtatui poſt lapſum ſuo modo recto*, & tunc denotat verbi gratia ſtatum latronum &c.

47. Plures vero ſignificationes latent in voce *ſtatus naturalis*. Sic nota eſt diſtinctio ſtatus humani in *naturalem* & *legalem*, quæ uti a variis varie, ita & frequenter in eum modum explicari ſolet, (y) ut ſtatus naturalis ſit hominis in integritate ſua florentis, legalis autem idem quem diximus, naturæ corruptæ. Et applicari quidem ſolet iſta diſtinctio non ſolum ad homines ſingulos, ſed & ad ſocietates humanas, maxime ad civilem, & præterea ejusdem uſus in definiendis pluribus controverſiis politicis (z) inculcatur.

48. Id & a nobis factum alibi. (a) Nunc vero ſententiam mutamus, partim (b) quod ſtatus naturalis præſupponat civitatem fuiſſe exituram in ſtatu integro, cujus contrarium modo demonſtravimus; partim quod iſtæ controverſiæ ſi non melius, æque bene tamen definiri poſſint, ſi modo oculos dirigamus ad ſtatum legalem. (c)

49. Quantum hactenus a Politicis vapulaverit *Hobbeſii ſtatus naturalis*, quem vult eſſe bellum omnium contra omnes eique *ſtatum ſocialem* opponit, fere tironibus notum eſt; Et merentur hac parte legi quæ ſubinde adverſus hunc belluinum ſtatum ſcripſit Illuſtris Pufendorffius. (d)

50. Quot modis autem ipſe ſtatus hominis poſt lapſum naturalis vocem induere queat, ex ſequentibus diviſionibus patebit. (e) Scilicet *ſtatus*

(y) *Vide B. Patris* Diſput. de ſtatu naturali & legali quæſt. 10. §. 10. ſeqq. (z) *V. g. de uſucapione, de numerandis votis, non ponderandis, de optima Reip. forma, de præſtantia regni electivi vel ſucceſſivi.* vid. d. Diſput. (a) *In diſputatione de Philoſophia juris.* (b) *Aliam rationem vide infra* c. 4. §. 44. 45. (c) *Nam ad doctrinam principaliter facit demonſtrare rem prout eſt, ſecundario & illuſtrationis gratia, prout eſſe poſſit. Sic v.g. quid juvat medicum conſideratio corporis humani, prout omnibus morbis caret? Aut, ſi pharmacum ſit dandum homini debili, quid juvat conſideratio ruſtici?* (d) *Potiſſimum* de jure Nat. l. 2. c. 2. §. 5. ſeq. *contra quem fruſtra diſputat Dn. Becmannus* in Meditat. Polit.

(e) *Quadruplicem diviſionem & acceptionem ſtatus naturalis hauſimus ex Pufend.* de J. N. II. 2. & de O. H. II. 1. *Mutavimus tamen quædam. Dn. Pufendorffius ita:*

Status
- *Naturalis. Atque hic opponitur vel beſtiali, vel ſociali, vel civili.*
- *Adventitius.*

Nos ita; Status vel
- *Naturalis. Hic vel*
  - *Naturalis.*
  - *Socialis. Hic*
    - *Naturalis.*
    - *Civilis. Hic*
      - *Naturalis.*
      - *Adventitius.*
- *Belluinus.*

Nos

ſtatus naturalis initio denotat conditionem omnibus hominibus communem, quatenus id præ beſtiis habent peculiare, etiam poſt lapſum, ut ratiocinari valeant, ac legislatorum ſummum agnoſcere & actiones ſuas exteriores ſecundum ejus præcepta dirigere, & opponitur vel vitæ & *conditioni brutorum*, (f) vel vitæ hominum conditione iſta abutentium & dicta rationis corruptæ ex aſſe ſequentium.

51. Status hic naturalis *ſecundo* commode diſpeſci poteſt in ſtatum *naturalem*, hoc eſt, conditionem illam hominum, qualis futura eſſet, ſi jam poſt lapſum homo a nativitate ſibi ſoli relictus foret, ſine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & ſocialem ſeu conditionem hominum, quatenus vitam per induſtriam aliorum excultam vivunt.

52. Atque hi ſtatus, naturalis & ſocialis, non confundendi ſunt cum ſtatu naturali & ſociali Hobbeſii. (g) Etſi enim hic eosdem deprehendas terminos, res tamen eſt diverſiſſima. Nam in ſuo ſtatu naturali Hobbeſius hominem conſiderat in relatione ad alios homines, eumque vult eſſe bellum omnium contra omnes, quorum neutrum ad noſtrum ſtatum naturalem quadrat.

53. Status ſocialis *tertio* eſt vel *naturalis*, hoc eſt, conditio hominum in ſocietate æquali viventium, qui neque communem habent dominum, & quorum unus alteri non eſt ſubjectus, vel *civilis* eorum, qui vivunt in ſocietate civili & reliquis ſocietatibus minoribus ſub civili comprehenſis.

54. Neque hujus ſinificatus ſtatus naturalis cum Hobbeſiano eſt confundendus. Hobbeſii ſtatus eſt bellicus, & ſociali oppoſitus, noſter & pacificus & ſocialis ſpecies.

55. Denique *quarto* civilis ſtatus eſt vel *naturalis*, ſcilicet ea conditio, quam homo habet a natura absque facto hominis, v. g. quod ſit mas, quod ſit infans &c. vel *adventitius*, quo ſpectat conditio, quam homo habet ex impoſitione humana, v. g. quod ſit conſul, nobilis, ruſticus, &c.

56. Recte autem putamus in ſingulis his ſignificationibus terminum ſtatus *naturalis* poſſe adhiberi. (h) In *primo* denominatio deſumta eſt

Nos igitur diviſionem arctiſſimam ac ſpecialiſſimam facimus eam, quam ipſe fecerat latiſſimam & generaliſſimam. (f) *Poſſes etiam hunc ſtatum beſtialem appellare contranaturalem.* (g) *Faciunt enim hoc per calumniam adverſarii quidam Pufendorffii.* (h) *Hoc iterum notandum adverſus Anti-Pufendorffianos. Criminantur quoad ſecundum & tertium ſignificatum, quod ejusmodi ſtatum naturalem vocet, qui ſit miſerrimus, qui ſit æqualis, cum tamen homo natura inclinet ad beatitudinem & quidem*

eſt ab *eſſentia* hominis, in *ſecundo* a miſeria *naturam* hominis ſibi relicti poſt lapſum comitante, in *tertio* a libertate & æqualitate hominum *naturali*, in *quarto* ab accidentibus potiſſimum phyſicis, quæ homini a *natura* inſunt.

57. Quod ſi tamen quis ſtatum naturalem *primi* generis velit appellare ſtatum *humanitatis; ſecundi* ſtatum *vitæ ſolitariæ*, *tertii* ſtatum *æqualitatis*, nos quidem recordati, quod in terminis debeamus eſſe faciles, non adeo refragabimur.

58. Comparari etiam hi quadruplices ſtatus naturales inter ſe poſſunt ratione *exiſtentiæ*. *Primus* exiſtit vel certe exiſtere debet in *omnibus* hominibus. *Secundus* (i) non exiſtit frequenter, *exiſtere tamen poteſt*, v. g. ſi homo unicus ex naufragio reſtans in inſulam deſertam projiciatur, & exiſtit ſane v. g. in infantibus a parentibus nequam expoſitis. *Tertius frequentur exiſtit*, v. g. inter gentes ad ſe relatas. De exiſtentia autem *quarti* nullum dubium.

59. Unde errant, qui putant, ſtatum naturalem ſecundi generis eſſe ſtatum fictum, aut fictam eſſe miſeriam, quam ſtatum illum comitari diximus. (l)

60. Sed nec fruſtra iſtam quadruplicem ſtatus naturalis ſignificationem appoſuimus. *Primus* enim utilitatem ſuam præbebit in deducendis *officiis hominis erga Deum* (m) & in præcepto *de cuſtodienda æqualitate*. *Secundus* in demonſtranda neceſſitate *ſocietatis*, (n) *Tertius* in comparatione *diverſorum præceptorum juris naturalis*, (o) tum & alias. *Quartus* ad Jurisprudentiam potiſſimum *humanam* pertinet. (p)

61. Jam in viam. Diximus in utroque ſtatu hominis & integro pariter & lapſus ſtatu utramque legem divinam, & naturalem & poſitivam viguiſſe. De naturali forte non eſt dubium. (q) Poſitiva in ſtatu integri-

---

quidem civilem. (i) *Et hoc adverſus Anti-Puſendorffianos, qui criminantur, ſecundum potiſſimum eſſe non ens.* (l) *Quod facit, ſi recte recordor, Alberti.* (m) *Vide caput ſequens.* (n) *In cap. 4.* (o) *Potiſſimum in capite de officiis humanitatis.* (p) *Quia eſt jus ſpecies ſtatus civilis.* (q) *Non videram, cum iſtam ſcriberem diſ*ſertationem G. V. M. (*Gvilielmi* von der Muelen) de origine Juris Naturalis *publicatam Ultrajecti 1684. in qua ſtatuit: In ſtatu integro nullas leges naturales obtinuiſſe. Cui anno 1686.* Simon Henricus Muſæus Vindicias Juris Naturalis Paradiſei *oppoſuit. Contra has vindicias* defenſionem ſuæ diſſertationis *anno 87. paravit autor, cui an ulterius quædam regeſſerit Muſæus, neſcio. Mallem autem Muſæus controverſiam hanc magis modeſte & animo affectu vacuo tractaſſet. Jam, dum p.* 37. vindiciarum *aperte profitetur, ſe ad inſtantiam Clerici de periculoſitate ſententiæ iſtius multa pro more*

tegritatis fuit illa, quæ prohibuit comeſtionem ab arbore vetita, tum v. g. prohibitio polygamiæ & divortii in inſtitutione conjugii primæva facta. In ſtatu poſt lapſum variæ ſunt leges poſitivæ, de quibus ſuo loco.

62. Puto autem eſſe evidens: ad noſtrum ſcopum, dum leges divinas, quantum ad Jurisprudentiam pertinent, ſumus explicaturi, ſpectare

more Hæretificum differentis, opus ſuſcepiſſe, & toto opere in eo eſt, adverſus bonam fidem ex autore hæreticum Semi Antinomum faciat, & quantum damnum per ejus ſententiam patiatur Reſpublica clamet, purum ſe lectori a ſtudio hæretificandi alieno, & veſtigia Salvatoris prementi probat. Mihi ſic videtur. Statuit autor p. 16. differt. §. 14. *Nullum jus in ſtatu integro, nullasque leges naturales obtinuiſſe, verum ex puro naturali impulſu nullisque vitiis & illibata inclinatione vetuſtiſſimos mortalium nulla obligatione, quæ ab ipſis tanquam obligatio fuiſſet conſiderata*, ea, quæ in hoc noſtro corrupto ſtatu leges naturales vocamus, *obſervaſſe & impleviſſe, & p. 24. aſſerit, ipſorum ſtatum propterea multo feliciorem fuiſſe ſtatu hodierno, neque hodiernam juſtitiæ & injuſtitiæ notitiam habendam fuiſſe pro tanta felicitate. P. 59. vero expreſſe Pelagii ſententiam rejicit. Ex dictis autem patet, non tam litigare Autorem de re quam de nomine, an mirum id quod homo tum ex inſtinctu ſanctiſſimo faciebat, legis nomine appellari poſſit? Notum alias eſt, Jus naturæ in ſtatu integritatis longe aliam faciem habuiſſe quam in ſtatu poſt lapſum.* Vide quæ differit Oſiander ſupra in excerpt. differt. procem. §. 48. *Nec diffitendum, hominem quamdiu in puncto integritatis manebat, & ſpontiſſime, ut ita loquar, bona faciebat, de obligatione non cogitaſſe. Interim tamen legi naturali ſubjectus erat & obligatio aderat, ſe exſerens cum ab iſta integritate deficeret. Si enim homo non fuiſſet ſub lege, non potuiſſet etiam peccare, nec puniri. Sed eſt quod autor forte regerat: Peccaſſe hominem contra legem poſitivam, non contra legem naturalem. Nam non poterat lex poſitiva violari, ut non ſimul violaretur juſſum naturale, facienda ea eſſe, quæ Deus jubet. Porro tota autoris diſſertatio in eo eſt, ut oſtendat, in ſtatu integritatis nullam fuiſſe legem. Vide maxime §. 32. ubi inter alia dixit:* Ad ſupprimendam & coercendam malitiam hominum leges fuere latæ, ubi vero nulla ſcelera aut vitia vel flagitia perpetrantur, ibi nulla lege, nullo præcepto aut pœnarum metu opus eſt &c. *At in defenſione tamen* p. 136. 199. *concedit, legem poſitivam in paradiſo fuiſſe. Ita putamus abſque impacto hæreſeos crimine autori errorem oſtendi poſſe. Videtur vero aut ad iſtam ſententiam perductus, quod nimis ſtricte ſtatum integritatis in hac quidem materia caperet. Dum enim jus naturæ paradiſaicum a jure naturæ poſt lapſum ſecernimus, ſtatum integritatis tam late accipimus, ut etiam lapſum ipſum ſub ſe comprehendat, & jus alterum* poſt *lapſum demum incipiamus. At ipſe ſolum integritatem lapſui contradiſtinctam in mente habuit, quo pacto, cum forte legeret:* juſto non eſſe legem poſitam, *incaute in illam ſententiam paradoxam prolapſus eſt.*

Digitized by Google

primario leges illas, quæ ſtatum poſt lapſum dirigunt. Utique enim Jurisprudentia illas leges debet exponere, poſtea ad actiones hominum applicandæ ſunt. Judicamus autem, ut puto, & patrocinium præſtamus, aut etiam conſulimus, non protoplaſtis, aut de eorum actionibus, ſed omnino hominibus hujus ſeculi reliquias ſaltem priſtinæ felicitatis poſſidentibus, quos ſi conſervent modo, ad tranquillitatem hujus vitæ ſat eſt.

63. Videamus jam utriusque legis *differentias*. Has communiter & in eo quærunt, (r) quod lex *naturalis* obliget *omnes* homines, lex *poſitiva* populum *Judaicum*. Sed hanc differentiam non eſſe adæquatam, infra patebit.

64. Differunt itaque (s) initio I. lex naturalis & divina poſitiva *Principio cognoſcendi*, quod in lege naturali eſt recta ratio, in divina autem poſitiva revelatio divina.

65. Dependet hujus differentiæ demonſtratio a differentia ſecunda. (t) Agnovit eandem exacte Apoſtolus, (u) partim dum gentes, quæ legem poſitivam non habent, natura ea facere dixit, quæ legis naturalis ſunt, partim, dum profitetur, (x) ſe rationi ſuæ relictum non cognoviſſe, concupiſcentiam (y) eſſe peccatum, niſi lex divina poſitiva dixiſſet; non concupiſces.

66. Per *rectam rationem* hic intelligo facultatem naturalem ratiocinandi, ſeu veras concluſiones ex veris primis principiis deducendi. Adeſt autem homini, ut cuivis conſtat, facultas iſta a nativitate per modum *potentiæ*, aptæ vires ſuas exſerendi, ſi, ſuppeditantibus ſenſibus, ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, eademque poſtea in ſocietate humana fuerit culta.

67. Igitur non poſſumus non ridere nimium ſubtiles Scholaſticorum meditationes, docentium, ineſſe infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati, (z) ſtatim quædam prima principia practica, inculcantia, quæ jure naturæ ſint facienda aut omittanda.

68. Omne

(r) *Illi ſcilicet, qui pro ſynonymis habent legem naturalem & moralem.* (s) *Confer quoad hunc* §. *& ſeq.* diſp. de bigamia §. 9. ſeqq. (t) *Quia objectum legis naturalis ſunt res cum natura hominis rationali convenientes.* (u) Rom. II. v. 14. 15. *Adde quoad expoſitionem horum verſiculorum Oſiandrum in typo legis naturæ Parte II.* (x) Rom. VII. 7. Conf. diſſert. procem. §. 47. 48. (y) *Hoc eſt, motus ſecundo primos. Nam motus primo primi, ut ſupra eos definivimus* cap. 1. §. 50. & 51. *nondum ſunt peccatum.* (z) Vide Hornejum l. 4. Inſtit. Ethic. c. 2. §. 6. Conf. Zentgrafium de origine Juris Nat. artic. 6. §. 3. p. 153. Du. Puſendorf. in Spicileg. controv. p. 47.

Digitized by Google

68. Omne enim principium practicum propoſitio eſt. (a) Propoſitio omnis convenientiam aliquam prædicati cum ſubjecto aut diſconvenientiam innuit. At infantes terminorum præprimis moralem cognitione deſtituuntur, (b) quippe in quorum expoſitione homines maxime adulti, iique eruditi vix conveniunt. Quis ergo putet, infantes v. g. cognitum habere, quod homicidium ſit fugiendum & pacta ſervanda, cum neſciant, quid ſit pactum, quid homicidium &c.

69. Accedit quod ipſimet Scholoſtici (c) hæſitent: habitus iſte connatus infantibus an per modum nudæ potentiæ, an & per modum actus inſit? Quid quod eo nonnulli pervenerunt, ut aſſererent, neutrum horum eſſe habitum iſtum connatum, ſed aliquid inter actum & potentiam intermedium. (d) Ergo, quod felix fauſtumque ſit, dabitur ens aliquod, quod nec eſt, nec eſſe poteſt. (e)

70. Etſi autem *lex poſitiva ex revelatione* divina dependeat, non tamen argumentari licebit: (f) Hic actus in ſacris literis præceptus aut prohibitus etiam a Gentilibus fuit pro honeſto vel turpi agnitus, ergo ejus determinatio a lege naturali provenit. (g) Nam Gentiles iſti aut Græci ſunt, aut Romani. Romani leges ſuas a Græcis acceperunt; Græcorum Philoſophi multa a Moſe mutuati ſunt. Solon item leges ex Ægypto Athenas transportavit; Ægyptii autem rudimenta ſuarum legum acceperunt ab Hebræis.

71. II. Differunt leges iſtæ, quod naturalis pro *objecto* habeat actiones cum communi natura hominis rationali neceſſario convenientes, aut eidem repugnantes, poſitiva actiones intermedias.

72. Cum enim ex lumine naturæ appareat, Deum voluiſſe hominem

 eſſe

(a) *Dictum hic de ordine cognitionis, quatenus ſe exſerit in infantibus.* (b) *Huc pertinent ex ſcripturis, cum Deus dicit ad Jonam:* Daß in Ninive ſind viel 1000. Seelen, die nicht wiſſen was recht und linck iſt, *ubi loquitur de infantibus. Item apud Prophetam:* Butter und Honig wird er eſſen, daß er wiſſe Böſes zu verwerffen und Gutes zu erwählen. (c) Vide Oſiandri typum legis naturæ & Zentgraf. de Orig. Jur. nat. & in reſponſ. ad Spicil. Pufendorffii. (d) *Ortum videtur ſumſiſſe hæc inepta doctrina, ex eo, quod terminos Metaphyſicos quæſiverint Scholaſtici, quibus explicarent doctrinam de fide infantum.* (e) *Quid Scholaſticus diceret, ſi quis cum verbo contumelioſo appellaret, & ſe excuſaret, quod quidem id nec intelligat actualiter, nec potentialiter, ſed ſaltem habitualiter?* (f) Conf. diſp. de crim. bigamiæ §. 12. (g) *Hoc maxime notandum contra Doct. Valent. Alberti, qui in Compendio ſuo Orthodoxo ſæpius, quando probandum eſt, aliquid Jure naturæ eſſe preceptum vel prohibitum, ſe officio ſuo ſatisfeciſſe arbitratur, ſi ex Gentilium aliquo Philoſopho teſtimonium adducat.*

eſſe rationalem, & præterea actiones ſuas normæ alicui eſſe ſubjiciendas, ſequitur neceſſario ob fugam contradictionis, Deum illas actiones præcipere voluiſſe, quæ naturam rationalem neceſſario promovent, & vetare, quæ eidem repugnant. At cum multæ dentur actiones, quibus poſitis aut omiſſis, hominis eſſentia neque turbetur neque per ſe promoveatur, non poterit etiam homo ratiocinando ipſarum determinationem cognoſcere, ſed promulgatione aliqua hic omnino fuit opus.

73. Voco autem *neceſſariam* actionis cum ratione *convenientiam*, quoties actio promovet per ſe pacem humani generis & tranquillitatem; *repugnantiam* vero, quoties actio iſta tranquillitatem & pacem turbat.

74. Differentia iſta aliter effertur a Scholaſticis & varie quidem. (h) Modo enim dicunt, ad jus naturale pertinere actus *per ſe ac ſua natura, item antecedenter ad voluntatem divinam honeſtas vel turpes*, ad jus poſitivum autem, actiones indifferentes.

75. Modo: *Obligationem in jure naturali ex objecto ſe diffundere in præceptum*, in poſitivo ex præcepto ſe diffundere in objectum.

76. Sed nihil horum ſatis commode. Poſſes equidem actiones, lege naturali determinatas, dicere *per ſe* honeſtas aut turpes intuitu immutabilita-

(h) *Defendit potiſſimum has Scholaſticorum locutiones Oſiander* in typo legis naturæ, *&* *Zentgraffius* de origine Juris Naturæ, *ita Valentinus Velthem* duabus diſputationibus contra Pufendorffium. *Origo earum apud Pontificios inde eſſe videtur, quod præſuppoſuerunt, Deum habere legem æternam, & hanc legem æternam eſſe ſcriptam in cordibus hominum, & eſſe typum legis naturæ, cognoſcique ab homine per reliquias imaginis divinæ. Vel potius ſic: quia legerunt hominem eſſe conditum ad imaginem Dei, & in ſtatu integro etiam legi fuiſſe ſubjectum, putarunt, Deo etiam quandam legem competere debere, quoniam Deus quaſi ſit typus hominis. Non ergo cogitarunt, omne ſimile eſſe etiam diſſimile; omnem imaginem eſſe diverſæ eſſentiæ ab ipſa re, cujus eſt imago. Quærentes ergo, quam legem Deo accommodarent, cum Deo ſuperiorem non invenirent, abſtraxerunt, & diviſerunt quaſi attributa Dei, voluntatem & ſanctitatem, dicendo, normam voluntatis Dei eſſe ſanctitatem, & hanc eſſe quaſi legem æternam. Hanc igitur legem æternam eſſe typum voluntatis humanæ &c. Ita vides, quomodo ex uno abſurdo ſecuta fuerint plura, quod ſenſum imaginis divinæ non perceperint. In hoc enim potiſſimum inter Deum & ejus imaginem differentia conſiſtit, quod Deus ſit independens & exlex, imago vero dependens & legibus ſubjecta. Noſtrates autem Theologi iſtam ſententiam vel ideo retinuerunt, ut eo fortius contradicere poſſint quibusdam ex reformatis ſtatuentibus, Jus Naturale eſſe mutabile, v. g. Rhetorforti, Szydlovio &c.* Vide Oſiandrum & Zentgrafium dd. ll. *ſed & id ſine cauſa, quia autoribus iſtis, etiam abſque his ineptiis ſatisfieri poteſt.*

Digitized by Google

bilitatis. Jam vero ipſi Tò *per ſe* antecedenter ad legis naturalis determinationem uſurpant.

77. Id vero cum contradictione dicunt, actus quosdam *ſua natura eſſe honeſtos* vel *turpes*. Scilicet in actione humana vel natura ejus conſiderari poteſt, vel moralitas ſeu reſpectus ad legem. Natura quatenus abſtrahitur a circumſtantiis moralibus; Moralitas, quatenus ad circumſtantias morales reflexio habetur.

78. Includuntur vulgo circumſtantiæ morales conſveto verſiculo: *Quis, quid, ubi, &c.*

79. Sed cave putes, ubi una vel altera harum circumſtantiarum adeſt, ibi ſtatim adeſſe circumſtantiam moralem:

80. Sequeretur enim alias id abſurdum, quod nulla actio poſſit in ſua natura conſiderari, cum omnis actio vel unam certe ex his circumſtantiam involvat. (i)

81. Igitur circumſtantiæ iſtæ tum demum morales dicuntur, quatenus propter iſtas lex aliquam actionem vel præcepit vel prohibuit.

82. Qui itaque actiones quasdam ſua natura honeſtas vel turpes dicit, ille quasdam actiones ſua natura morales dicit. At qui hoc dicit, revera dicit, quasdam actiones abſtractas a circumſtantiis moralibus, qua abſtractionem iſtam involvere circumſtantias morales.

83. Porro honeſta actio eſt, quæ a lege præcipitur, turpis, quæ a lege vetatur. Lex autem eſt voluntas legislatoris, & legum omnium fons eſt voluntas divina.

84. Rurſus igitur, qui quosdam actus volunt *antecedenter ad voluntatem divinam* eſſe *honeſtos* vel *turpes*, volunt etiam actus quosdam ante legem eſſe a lege præceptos aut prohibitos.

85. Scio equidem diſtingui inter actiones honeſtas materialiter & formaliter conſideratas; (l) A nobis materialiter volunt eſſe deſcriptas, formaliter vero actiones honeſtas vel turpes eſſe eas, quæ conveniunt cum dictamine rectæ rationis.

86. Sed ſcio etiam, diſtinctionem inter materiale & formale rebus moralibus applicatam, vel obſcuram eſſe vel ſuperfluam, plerumque ineptam; (m) ſcio confundi hac parte bonum, qua utile eſt, cum bono hone-

(i) *Hinc, ni fallor, etiam a Scholaſticis quæſtio movetur, an exſiſtat actio citra abſtractionem absque circumſtantiis moralibus? & ni fallor, quidam dicunt: non exſiſtere, ſed abſtrahi ſaltem poſſe. Stulte, ita enim ex ipſorum mente nullum dari poſſet exemplum actionis indifferentis.* (l) *Facit hoc* Valent. Velthem paſſim. (m) *Vide ſis Velthemii Uſum Metaphyſices, ubi plures ſignificationes* τȣ Formaliter *in*

honeſto; (n) ſcio eos legem per dictamen rectæ rationis definire, (o) adeoque in eadem contradictione manere, (p) ſcio denique, Apoſtolum (q) non ignoraſſe formale actionis turpis, qui peccatum definit, quod ſit aberratio a lege.

87. Denique quomodo ſine contradictione poterit *obligatio ſe ex objecto diffundere in præceptum*, cum obligationis omnis efficacia conſiſtat in reverentia & metu legislatoris. (r)

88. Ergone omnes actiones ſunt ſua natura indifferentes? (s) ſunt utique, hoc eſt, omnes actiones phyſicæ a circumſtantiis moralibus abſtractæ, nec præceptæ ſunt nec prohibitæ.

89. Non erunt tamen, inquies, ſua natura indifferentes, v. g. plasphemia & furtum. Non ſunt, inquam ego, (t) iſti termini actionum ſua natura conſideratarum. Involvit enim blaſphemia conceptum proæreſeos, quod quis verba quædam in contumeliam divinam protulerit; Involvit furtum conceptum contrectationis fraudulentæ. Atqui ob has circumſtantias blaſphemia & furtum jam a lege æterna ſunt prohibita.

90. Abſtrahe ab iſtis circumſtantiis, non erunt amplius actionis iſtæ turpes; ſed nec erunt amplius iſtæ actiones blaſphemia & furtum. Phyſica actio in blaſphemia eſt prolatio verborum; nam teſtis v. g. dum ea refert, blaſphemiam non committit. Ita in furto phyſica actio eſt extenſio manus ad rem etiam alienam &c. (u)

91. Ut itaque paucis me expediam: confundunt Scholaſtici *actionem ſua natura*, id eſt, phyſice, conſideratam, cum *actione morali quoad ſuam naturam*, id eſt, moraliter conſiderata. (x)

92. Sed forte ipſi dum alios refutamus, ſævimus in propria viſcera. Annon perinde eſt, ſive dicas, objectum legis naturæ eſſe actus ſua natura vel antecedenter ad voluntatem divinam honeſtos vel turpes, ſive dicas,

in ſcenam producit, & *confer*, *quæ contra has ineptias diſſerui* in præfatione ad notas meas in Diſſert. Strauchii. (n) Vide §. 92. & 93. hic. (o) *Hoc enim faciunt Scholaſtici communiter. Vide Oſiandri* Typum legis naturæ. (p) *Si enim dantur actus antecedenter ad legem honeſti, dabuntur actus convenientes cum dictamine rectæ rationis antecedenter ad hoc dictamen.* (q) *Johannem, qui peccatum definit:* Peccatum eſt, quicquid eſt contra legem Dei. *Didicimus in compendio Hutteri.* (r) *Ergo ſi obligatio ſe diffundit in præceptum ex objecto, erit reverentia & metus legis ante legem.* (s) *Uti ſtatuebant videlicet Rhetorfortis & Szydlovius.* (t) *Ergo Rhetorfortis & Szydlovius ſtatuunt etiam actiones morales ſua natura eſſe indifferentes, quod abſurdum.* vid. §. 91. (u) *Exemplo ejus, qui juſſu magiſtratus exſequitur jus ſuum, vel qui ceſſantibus judiciis jus ſibi dicit.* (x) *Nam blaſphemia eſt actio moralis ſua natura (id eſt, qua moralis) illicita.*

Digitized by Google

dicas, eſſe actus neceſſariam connexionem aut repugnantiam cum natura hominis rationali habentes? Nam ſi ſtatuimus, Deum ob convenientiam & repugnantiam illam actus illos præcepiſſe aut prohibuiſſe, annon reipſa concedimus, actus iſtos ante voluntatem divinam eſſe honeſtos vel turpes: Annon fatemur, obligationem ex objecto venire in præceptum?

93. Sed ſalva res eſt. Id ex aſſertione noſtra quidem inferri poteſt, actus, qui juris naturalis objectum ſunt, ſua natura eſſe *bonos vel malos*, (y) honeſtos eſſe & turpes, non poteſt inferri. Damnum promovent, aut utilitatem humani generis actus iſti, etiamſi a voluntate divina abſtrahas, at quamdiu in abſtractione illa manes, non ſunt lege præcepti aut prohibiti, non, inquam, humanum genus ad quicquam obligant.

94. Ita certum eſt, medicamenta quædam ægrotis eſſe maxime utilia, cibos contra aliquos ipſis eſſe ſumme noxios. Medicamenta tamen ipſa vel cibi ægrotum ad nihil obligant, ſi a voluntate legislatoris abſtrahas. Tolle legislatorem, & absque exceptione verum erit, quemlibet liberrimum ſuæ utilitatis eſſe moderatorem aut diſpenſatorem.

95. Eia, occines, lupum teneo auribus: dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt. Ergo ſecundum tuam opinionem: *Eſt ipſa utilitas juſti prope mater & æqui; nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum,* (z) Atqui hoc ipſum Carneades ſtatuit, hoc Epicuri de grege porci in culcarunt, recoxit maximam partem Epicureus Hobbeſius. Ergo jus naturale nullum eſt, nulla juſtitia, aut ſi eſt aliqua, ſumma erit ſtultitia, quoniam alienis commodis conſulens, ſuis utilitatibus nocebit. Quid eſt, atheiſmi venenum inſidioſe propinare, ſi hoc non eſt.

96. Non putamus autem eo impudentiæ aliquem proceſſurum, ut nobis in oſtendenda ipſius juris & juſtitiæ naturalis exiſtentia, & a reliquis juribus diverſitate ſtrenue occupatis talia occinat. Præprimis cum diverſiſſima ſit *utilitas ſingulorum hominum*, quam præfati Philoſophi fontem fecerunt juris univerſi, ab *utilitate totius humani generis*. Ut igitur pulcherrime in republica utilitas publica norma eſt utilitatis privatæ, ſic non minus convenienter in ſocietate totius humani generis utilitas communis norma eſt utilitatis peculiaris. Paucis. Non omne quidem quod utile eſt, (a) honeſtum eſt, omne tamen honeſtum eſt utile. (b)

97. Ita-

(y) *Sunt ergo bona utilia & mala inutilia, non ſunt bona & mala moralia.*
(z) *Horum hominum ſententiam proponit Grotius in prolegomenis.* (a) *Scilicet privatis.* (b) *Communi humano generi.*

97. Itaque *lex naturalis eſt lex divina* (c) *cordibus omnium hominum inſcripta*, (d) *obligans eosdem, ut ea, quæ neceſſario conveniunt naturæ hominis rationali, faciant, ea vero, quæ eidem repugnant, omittant.* (e)

98. Uti vero de hac convenientia cum natura hominis rationali prolixius diſpiciemus in ſequentibus, (f) ita ſua ſponte fluit ex definitione noſtra *Juris naturalis* præcipua affectio, *immutabilitas*, & *indiſpenſabilitas*, (g) quia nempe rationalitas hominis immutabilis eſt & indiſpenſabilis. (h)

99. Notæ quidem ſunt in vulgus variæ objectiones, potiſſimum intuitu diſpenſabilitatis, de ablatione vaſorum argenteorum Ægyptiacorum a Deo Iſraelitis præcepta, de occiſione Iſaaci, de mendacio obſtetricum Ægyptiacarum &c. (i) ad quas tollendas JCti (l) varias & infinitas fere excogitarunt diſtinctiones, quibus omnibus opus non eſt, cum plane nulla diſpenſatio ibi interceſſerit, ſed actus iſti a Deo præcepti vel commendati non fuerint furtum, homicidium, mendacium, a Jure Naturali prohibita, adeoque confunditur a diſſentientibus mutatio objecti cum mutatione legis.

100. Quodſi vero urgere velis, eo ipſo quod iſti actus non ſint furtum, homicidium &c. diſpenſaſſe Deum circa jus naturæ, cum diſpenſatio ſit declaratio ſuperioris, quod actus ad legem non pertineat, (m) reſponderem: miſceri ita interpretationem reſtrictivam cum diſpenſatione, quod ſupra præcavimus.

101. Poterit *lex naturalis* non incommode *dividi* intuitu ſocietatum humanarum naturalium. Nam alia præcepta ejus dirigunt *ſocietatem communem omnium hominum* viventium inter ſe in ſtatu naturali, ſeu ut upra diximus, in ſtatu æqualitatis, quæ hodie introductis rebuspublicis dicitur ſocietas gentium, alia dirigunt officia hominum viventium *in civitate* & ſocietatibus ſub civitate comprehenſis, puta domeſticis.

102. *Illud* communiter appellari ſolet *Jus Gentium.* Poſſes adeo *hoc* diſtinctionis gratia nominare *Jus Naturale ſtricte dictum.*

103. Supponitur alias *Juris Gentium* vox modis variis; vel 1. pro attribu-

(c) Vide ſupra §. 4. (d) Vide §. 64. ſeqq. (e) Vide §. 71. ſeqq. (f) Cap. videl. 4. (g) *Valet ergo hæc propoſitio: Quicquid eſt Juris naturalis, id eſt indiſpenſabile. Non vero: Quicquid non eſt diſpenſatum, id eſt juris Naturæ. Tetigi hanc falſam propoſitionem occaſione polygamiæ muliebris* in diſput. de crim. bigam. (h) *Item quia ſocialitas. Ita enim exponemus rationalitatem* cap. (i) *De idololatria Naamanis, de ſcortatione Prophetæ generando filiis ſcortationis, adde de polygamia, divortio, inceſtu &c.* (l) Vide Hahn. ad Weſenb. de Juſt. & Jure. Frantzk. in Exercit. (m) *Ita ſtatuit Dn. Becmannus.* Vide ſupra cap. 1. §. 79. 80.

tributo perſonæ ſeu *facultate*, quam gentes natura permittente exercent, 2. pro *moribus* (n) plurium gentium, quando nempe jure ſuo unanimiter & eodem modo uti ſolent. Ita dominia, bella, ſervitutes, contractus &c. dicuntur juris Gentium. 3. Pro *lege*, (o) & quidem vel pro lege *naturali* in genere, quoniam nimirum id obligat omnes gentes, vel 4. pro jure *Civili* multarum Gentium (p) (huc ſpectant privatorum modi acquirendi, qui juris Gentium dicuntur,) vel 5. *jure Gentium proprie dicto*, qua denotat legem officia gentium inter ſe qua ſunt gentes, concernentem. (q)

104. Facile autem patet, in controverſia: *Utrum jus Gentium ſit ſpecies Juris divini, an humani?* ultimum ſignificatum attendi debere. Quod ſi obſervaveris, facile poteris reſpondere iis, qui cum Grotio *Jus Gentium ſpeciem juris voluntarii* & quidem *humani* faciunt. Illi enim vel mores gentium, vel jus pro attributo perſonæ ſumtum inculcant.

105. Summa eo redit: Gentes inter ſe pares ſunt, nec inter homines ſuperiorem agnoſcunt. Ergo lege humana obligari nequeunt.

106. At, inquis, (r) obligantur lege pacti, obligantur voluntate propria. Sed regero: (s) Pactum non eſt lex, neque pactum obligat, ſed quandoque lex intercedente pacto. Diximus jam ſupra.

107. Quinimo gentes (omnes) inter ſe nec pacto obligantur. Ubi enim & quando pactum ejusmodi fuit conditum?

108. Neque poteris in ſubſidium vocare pactum tacitum, quaſi gentes ex imitatione & continuato ac propagato uſu actionum a paucis initio ſuſceptarum ſe tacite obligavarint. Nam ejusmodi univerſalem & continuatam imitationem nego. Nego ſolam imitationem inferre pactum tacitum. (t)

109. Sed forte mores utentium illo jure facient, ut Jus Gentium ſit jus non ſcriptum. Forte vero id non producent. Jus non ſcriptum extra civitatem non eſt. Conſvetudo enim jus eſt ob tacitam principis approbationem, quæ ſi deficiat, conſvetudo dicitur facti. Aſt tacita principis approbatio inter gentes ubi?

 110.

(n) *Ita Imperator dicit: Dominia, bella, ſervitutes, contractus eſſe Juris Gentium. Nam ſpectant hæc exempla ad utramque ſignificationem.* (o) *Ita Imperator* §. *1.* de J. N. G. & C. (p) *Ut Jus Juſtinianeum in ditionibus Europæis.* (q) *Huc pertinet Jus legationum ſeu potius inviolabilitas legati.* (r) *Hæc & ſequentia diſputantur contra Rachelium* id diſp. de Jure Gentium. Vide noſtram diſput. de crimin. bigamiæ. (s) *Addo: Quicunque ex pacto obligatur, jure naturali vel civili obligatur, prout pactum a jure naturali vel civili eſt corroboratum.* (t) *Quodſi ad pactum præſumtum velis recurrere, nego pactum proprie dictum.* Vide infra caput de officio paciſcentium §. 24. ſeqq.

110. Dividunt ulterius Scholaſtici præcepta *juris naturalis* in *affirmativa* & *negativa*. Res intellectu facilis, & in omni lege procedit, ſed uſus hujus diſtinctionis eſt exiguus.

111. Sed, inquit Scholaſticus, uſus ſe exſerit haud contemnendus. Præcepta affirmativa obligant *ſemper*, *negativa ſemper & ad ſemper*. (u)

112. Ego vero: Rebare te fari ſcio, ſed fabare neſcio. Loquamur ut unus intelligat alterum.

113. Utraque præcepta *ſemper* obligant, id eſt, ſunt æternæ veritatis. Sed affirmativa non obligant *ad ſemper*, id eſt non obligant omnes homines, nec omni momento, v. g. cole parentes, da eleemoſynas, &c. Negativa vero omnes &omni tempore obligant, e. g. neminem læde.

114. Annon itaque præceptum: *ſuperiori pare*, *honeſte vive*, *ſuum cuique tribue*, obligant omnes & omni momento? An lex: *non committe crimen læſæ majeſtatis* omnes homines, & v. g. ipſos principes obligat?

115. Vides effectus iſtos ab affirmatione vel negatione non dependere, ſed aliunde eſſe arceſſendos, ſcilicet leges naturales vel inculcant officia hominum in quacunque ſocietate viventium, vel ad officia pertinent ſingularum ſocietatum peculiaria. (x) Item: homo uno eodemque momento poteſt vel mille actus diverſiſſimos omittere, actus diverſos eosque ſpeciales uno plures commode agere nequit. (y)

116. Hæ ſunt iſtæ ſubtilitates, quas quis ſine dictis elegantiarum floſculis capere poteſt. Præterea in eo putamus adæquatum hujus diſtinctionis eſſe uſum; quod præcepta ſpecialia Juris divini *affirmativa* ſemper *exceptionem ſummæ neceſſitatis* habeant, *negativa non ita*. Res patebit ex dicendis ſuo loco. (z)

117 *Lex divina poſitiva eſt lex divina, hominibus per revelationem divinam publicata, ea quæ neceſſariam connexionem cum hominis natura rationali non habent, determinans.*

118. Hinc patet, quod lex hæc divina & *mutabilis* ſit & *diſpenſabilis*, ſed a Deo ſaltem, non a Papa, (a) nec quocunque Principe. Propterea tamen voluntas Dei haud eſt mutabilis. (b)

119. Dividitur lex poſitiva in *univerſalem* & *particularem*. De poſteriori

(u) Conf. Ziegl. ad Grot. II. 16. 29. p. m. 395. (x) *Illa ſive ſint affirmantia ſive negantia, omnes homines obligant, hæc illos ſaltem, ad quorum ſtatum pertinent.* (y) *Unde non omnia præcepta affirmativa ſpecialia obligant omni momento, ſed generalia ſaltem.* (z) In capite de officiis hominis erga ſeipſum §. 143. ſeq.
(a) *Quod & ex Pontificiis nonnulli agnoſcunt, præſertim Galli.* (b) *Deus enim ab æterno hanc mutationem voluit.*

Digitized by Google

ſteriori non eſt dubium, prioris tamen *exiſtentiam* ſunt qui negant, ſunt qui affirmant. (c) Nos ſi cum pace Scholaſticorum fieri poterit, putamus quæſtioni *an?* præmittendam eſſe quæſtionem *quid* ſit? (d)

120. Legem *univerſalem* dicimus intuitu totius humani generis, *particularem* in reſpectu ad certum populum. Dupliciter tamen denominatio iſta ſupponi poteſt, vel in relatione ad *publicationem*, vel in relatione ad *obligationem*. Uterque ſignificatus equidem huc ſpectat, primario tamen puplicatio.

121. Ergo *Lex divina poſitiva univerſalis eſt, quæ publicata fuit omnibus hominibus, vel certe perſonis totum genus humanum repræſentantibus. Particularis eſt, qua lata fuit populo Judaico.*

122. Univerſalem hanc confidentius nimis Adamo & Noacho datam eſſe, non ſolum affirmant Judæi, ſed & determinant plane, (e) falſa pro more miſcentes veris, jusque naturale poſitivo cumulantes ex traditionibus potiſſimum Rabbinorum ſuorum, quorum ſententiam fuſius peculiari opere expoſuit honos Britanniæ Seldenus. (f)

123. Nos traditionibus iſtis ſepoſitis ſolam ſcripturam intuentes, mediaque adeo incedentes via, negare non poſſumus dari ejusmodi leges. Nam non ſolum Adamo præceptum de arbore vetita datum fuit, & de polygamia ac divortio vitandis in primæva conjugii inſtitutione, ſed & Noa-

(c) Vide omnino diſput. de crimine bigamiæ §. 16. *Noviſſime non dari jus divinum poſitivum univerſale, defendere voluit Hieron. Bruckuerus* in Prooem. ad deciſ. Jur. matrim. controverſi n. 38. ſeqq. *Sed cum iſte autor ſaltem contra Huberum pugnet, & rationes noſtras plane non tangat, præterea etiam* in d. procem. n. 7. *(ubi jus naturale proprie dictum definit,* quod ſit dictamen rectæ rationalis de natura juſtis agendis, & natura injuſtis vitandis) *perſpicue oſtendat, quod perſpicuum & diſtinctum conceptum juris naturæ non habuerit, ſine quo tamen quæſtio præſens erudite reſolvi non poteſt; ac denique in toto tractatu ſine ullo genuino fundamento poſito, (quod absque contumelia viri jam defuncti dictum ſit) infinitas aſſertiones falſiſſimas & variantes, ut & in diſputatione præſente contra Huberum defendere voluerit, non opus videtur in ejus refutatione nos detinere, cum poſſimus diſputare adverſus eum, qui certum aliquod & diſtinctum diſputationis ſuæ fundamentum nullum habet.* (d) *Diſtinguo inter res & cogitationes de rebus. Si de illis agatur, præmittenda eſt quæſtio an ſit? ſi de his, quæſtio quid ſit?* (e) *Sex Adamo datas volunt, 1. de cavenda idololatria, 2. de cultu Dei, 3. de effuſione ſanguinis, 4. de non revelanda turpitudine, 5. de rapina, 6. de judiciis, quibus ſuperadditam Noacho dicunt 7mam de membro animalis vivi non comedendo.* Vide iterum diſput. de crim. bigam. §. 18. (f) De J. N. & G. ſecundum diſciplinam Hebræorum, *de quo opere & collatione ejus cum Grotii libris de J. B. & P. dictum.*

Digitized by Google

Noacho inculcatum fuit de puniendo capitaliter homicida, & vitando eſu ſanguinis &c.

124. Pertinere autem iſtas leges ad poſitivas, exinde conſtat, quia illi actus non habent neceſſariam connexionem cum natura hominis rationali.

125. *Species* hujus legis poſitivæ recenſebimus ſuo loco. Id ſaltem prænotetur. Leges has poſitivas vel dirigere officium hominis *circa cultum Dei*, vel *circa alios homines*. Illæ immediate (g) intendunt beatitudinem æternam. Hæ immediate temporalem.

126. *Lex divina particularis* eſt vel *ceremonialis* vel *forenſis*. *Illa* reſpicit ordinationes circa cultum divinum, *hæc* in ſpecie deciſiones cauſarum forenſium inter Judæos. In lege forenſi Deus intendit peculiarem utilitatem temporalem populi Judaici, in ceremoniali beatitudinem æternam totius generis humani.

127. Lex *Forenſis* extincta fuit extincta Republica Judaica & diſperſis Judæis per totum terrarum orbem. *Ceremonialis* exſpiravit adventu Chriſti, qui adeo impleta prius lege, nova ſacramenta, novumque cultum Religioſum vel per Apoſtolos introduxit, æque (h) obligantem omnes homines, ac olim lex Judaica, ut diximus, intendebat, de quo eo minus eſt dubium, quo magis hic Apoſtoli fuerunt juſſi, ut prædicarent Evangelium univerſis populis.

128. Non tamen propterea dicendus eſt Chriſtus novus legislator, (i) quoniam, qui hac phraſi utuntur, intelligunt, ac ſi Chriſtus etiam in illis præceptis, quæ officia hominum inter ſe concernunt, aliquid immutaverit, & perfectiorem obedientiam a Chriſtianis in novo teſtamento exegerit, quod uti aperte ſatis infinitam Dei Patris ſapientiam impugnat; ita latius refutatur a Dominis Theologis. (l)

129. An ergo *legis Moſaicæ* particularis & potiſſimum forenſis hodie nullus reſtat *uſus? Triplicem* eum facit Grotius. *Unum:* Oſtendi ea, quæ a legibus iſtis præcepta ſunt, non eſſe contra jus Naturæ: *Alterum:* Licere nunc Magiſtratibus Chriſtianis ejus ſenſus leges ferre, cujus ſunt

(g) *Nota: aliud eſt immediate, aliud primario. Non hic quærimus, utrum Deus in legibus circa alios homines primario reſpiciat beatitudinem æternam, ſed an immediate?* Conf. §. 134. & diſſert. procem. §. 49. (h) *Imo etiam magis. Nam olim non omnes Proſelyti obligati erant, ut obſervarent leges ceremoniales, vel certe non omnes. At hodie omnes homines religionis Chriſtianæ capita omnia debent obſervare* (i) *Qui error Grotio cum Socinianis non eſt infrequens:* (l) *Recenſita interim reſponſio conſueta ad objectiones ex Matthæo: Audiviſtis dictum eſſe &c. Ego autem dico vobis &c.*

Digitized by Google

ſunt Leges per Moſen datæ; niſi forte ſint Ceremoniales, aut Chriſtus contrarium diſpoſuerit: *Tertium*; quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Chriſtus a ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, id nunc etiam, ſi non & amplius a Chriſtianis præſtandum.

130. Hic primum uſum admittimus. Quæ vero in ſecundo & tertio uſu a Grotio de Chriſto novo legislatore admiſcentur, jam rejecimus. Præter id negamus etiam in reliquis univerſaliter procedere ſecundum uſum Grotii quoad leges forenſes. Nam in iis Deus utilitatem Reip. Judaicæ reſpexit. At Magiſtratuum Chriſtianorum ſinguli ſuarum rerumpublicarum utilitatem præ oculis habere debent, quæ ab utilitate Reip. Judaicæ poterit eſſe diverſa.

131. E. g. Lex Forenſis furtum reſtitutione dupli vel quadrupli punit. Sufficiebat hoc ad coercenda furta in populo Judaico. (m) Ergo & ſi in aliqua Rep. hæ pœnæ ſint ſufficientes, bene facit princeps, ſi illas uſurpet; quod ſi finem ſuum nequaquam obtineant, ſed nihilominus furta multiplicentur, peccat princeps, ſi creſcentibus delictis non ſimul pœnas creſcere procuret. (n)

132. Illi vero plane falluntur qui putant legem divinam forenſem normam præſcribere principibus, ſecundum quam & ipſi Leges in Rebuspublicis ſuis formare debeant, ita ut peccent, ſi præter aut contra illas aliquid diſponant, & ex iſta hypotheſi v. g. ſuſpendium furum impugnant. (o)

133. Patet jam ex diviſione legum divinarum, quod *Jurisprudentia divina* pro objecto habeat *legem naturalem* & ex *divinis poſitivis univerſalibus illas, quæ officia hominum erga alios homines* concernunt.

134. Nam hæ leges, ut et lex naturalis ſalutem hominis & *tranquillitatem temporalem*, non dicam principaliter, ſed immediate tamen intendunt.

135. Conformem arbitramur hanc doctrinam praxi communi (p) in territoriis Principum proteſtantium, ut & apud nos obſervationi Conſiſtoriorum, & Conſtitutionibus principalibus deſuper editis.

136. Poterit adeo & hoc legum poſitivarum reſpectu *Jurisprudentia* noſtra *Chriſtiana* appellari, quoniam non ſaltem objectum demonſtrationis hic ex ſcriptura ſacra præſupponitur, ſed & primum demonſtrationis princi-

(m) *Non enim ibi erant pauperes & odioſi.* (n) *Nam pœna imitatur medicinam.* (o) *Dictum & de altera objectione, quod ſuſpendium non habeat proportionem ad res ablatas.* (p) *Expoſui dicta hujus §. latius* in diſſert. Prooem. §. 50.

principium (q) ex revelatione deſumitur, quod reliquæ Jurisprudentiæ partes, Medicina idem & Philoſophia non faciunt.

137. Unde & *Jurisprudentia* a *Theologia* ex parte quidem objecto, adæquate tamen *fine* differt. Scilicet *leges humanas* ſola ſibi vindicat *Jurisprudentia*, quia hæ in ſalute hominis temporali acquieſcunt. *Præcepta religionis* pertinent ad Dominos *Theologos*, (r) & doctrina, quæ hæc inculcat, *Theologiæ ſtricte dictæ* nomine venit, quæ *credenda* explicat.

138. *Leges vero divinæ de officiis hominum erga homines diſponentes Theologis & JCtis ſunt communes*; illis; quatenus & ipſæ ex intentione (s) Legislatoris ſubordinantur ſaluti æternæ, aut, quatenus ſine lege Evangelium (t) non poterit commode explicari; his; quatenus in iis Deus immediate reſpexit tranquillitatem & decorum ordinem hujus vitæ.

139. Atque hinc eſt etiam, quod Domini Theologi, dum hæc præcepta ſeorſim exponunt, tractatus ſuos non Theologiæ, ſed inſpecie *Theologiæ moralis*, quæ *facienda* explicat, nomine inſigniunt.

140. Inter quam & *Jurisprudentiam divinam* poſſes etiam iſtam ponere differentiam. *Theologia moralis* Legem moralem omnes homines obligantem ſine diſtinctione legis naturalis & poſitivæ univerſalis inculcat, (u) & fundamentum adeo demonſtrationis ſuæ utrobique ponit ſcripturam ſacram, unde & cummuniter Theologi morales legem moralem & naturalem ſynonymice uſurpant. Sed *Jurisprudentia divina* legem naturalem a divina ſeparat illam quidem ſecundum doctrinam Apoſtoli ex dictamine rectæ rationis demonſtrans, hanc vero ex ſola revelatione petens; quæ diſtinctio infinitum uſum præbet in difficillimis alias controverſiis, de obligatione principis intuitu ejusmodi præceptorum, & poteſtate jus diſpenſandi aut legislatoria &c. (x)

141. Recte igitur *Jurisprudentia divina* dividitur in ***naturalem*** & *divinam poſitivam univerſalem officia hominum inter ſe inculcantem*, quam poſteriorem in poſterum compendii gratia *divinam* abſolute, & leges, circa quas occupata eſt, divinas ſimpliciter appellabimus. Dabimus vero ope-

(q) Conf. ſupra §. 15. 16. ſeqq. (r) *Ita tamen, ut & hic inſpectio non quidem JCtis ſed Principibus tamen ſit relinquenda.* (s) *Aliud in executione, quoniam per obſervationem legis non poſſumus conſequi ſalutem æternam.* (t) *Tollit enim Evangelium vim legis.* (u) *Fit hoc communiter.* (x) *E. g. an princeps poſſit viduam fratris ſui ducere, circa polygamiam, pœnam homicidii &c. diſpenſare, aliam pœnam homicidio, adulterio dictare quam capitalem? Ubi ſemper confuſe procedunt illi, qui legem moralem & naturalem habent pro Synonymis.*

Digitized by Google

operam, ut, quod hactenus non fuit præſtitum, (y) duas iſtas ſpecies, non quidem ſeorſim conſideremus, ſed in ſingulis tamen capitibus accurate ſecernamus.

Cap. III.

DE INTERPRETATIONE LEGUM DIVINARUM IN GENERE, ET DE PRINCIPIIS PRACTICIS.

SUMMARIA.

Connexio §. 1. 2. Interpretatio definitur §. 3. dividitur intuitu objecti. §. 4. 5. Omnis interpretatio nititur primis principiis §. 6. Quid ſint prima principia? §. 7. 8. Sunt vel Theoretica vel Practica §. 9. Practica communiter neglecta. §. 10. 11. Sex præſuppoſita in hac doctrina §. 12-17. Primum principium Theoreticum. §. 18. Fontes primi principii Practici. §. 19-22. Quod ſubordinatur Theoretico & ex eo debet demonſtrari §. 23-33. Eſt hoc primum principium Practicum: Imperanti pare, *§. 34-39. & objectum Jurisprudentiæ in genere. §. 40. Jurisprudentiæ divinæ primum principium eſt:* Deo pare. *§. 41-46. Probatur eſſe Deum. §. 47-48. Ignoramus quid ſit Deus? §. 49-53. Scholaſticorum via perfectionis & negationis non magni momenti. §. 54-65. Ut nec eorum pneumatica. §. 66. 67. 68. Licet tamen ex natura cognoſcere, quod Deus imperet homini. §. 69-77. Ubi monſtratur, Animal rationale non poſſe eſſe ſine lege. §. 78-86. Qui hoc principium negant, ſunt Athei, quorum varia genera. §. 87-92.*

§. I.

Quævis Jurisprudentia leges interpretari docet & applicare. Hæc enim ſunt media, ad tranquillitatem communem introducendam facientia. Unde ſi doctrinam mediorum omitteret Jurisprudentia, & in dictis ſubſiſteret, prudentiæ nomen non mereretur. (a)

2. Porro interpretatio applicationem ordine doctrinæ debet præcedere. (b)

3. Eſt

(y) *Nam ex Scholaſticis nemo id fecit. Grotius quidem autor eſt hujus diſtinctionis, ſed tamen non ubique obſervat, forte quia diſcrimen juris naturalis & poſitivi univerſalis, ſeu prima utriusque principia non bene inquiſivit. Nec ipſe Dn. Puſendorffius hæc diſtinguit ſemper, ſed multa quæ lege poſitiva prohibita ſunt, defendit Jure naturali prohibita eſſe, forte ne ita graviter crabrones irritaret.*

(a) *Exemplo Philoſophiæ Practicæ Ariſtotelicorum, quæ doctrinam mediorum negligit.* Vid. B. Patris. Tab. ult. Phil. Pract. (b) *Non enim poſſum legem applicare quam*

(Inſtit. Juriſpr. div.) H

3. Eſt vero *interpretatio expoſitio voluntatis* (c) *alienæ* (d) *dubiæ.* Nam interpretatio, quæ *Authentica* dicitur, proprie interpretatio non eſt, ſed vel nova lex, vel novum pactum. (e) Certe ea huc non ſpectat. (f)

4. *Voluntas* autem illa eſt vel *ſuperioris* vel *paris*. Unde interpretatio eſt vel *legum* vel *pactorum*, item teſtamentorum, meditationum, &c. (g)

5. *Leges* vero vel ſunt *cordibus hominum inſcriptæ*, vel per *revelationem publicatæ*. Ibi interpretatio *demonſtrationibus* utitur. Hic *conjecturis* ſeu argumentis probabilibus.

6. Utraque interpretatio (h) nititur (i) certis regulis & axiomatis a primis principiis dependentibus.

7. Sunt autem *prima principia* propoſitiones ab intellectu formatæ, ultra quas intellectus adſcendere in demonſtrationibus non poteſt.

8. Cum enim intellectus hominis ſit finitus, non poteſt in demonſtrationibus adſcendere in infinitum, ſed neceſſe eſt, ut aliquando ſubſiſtat. (l)

9. Pro diverſitate autem habituum intellectualium theoreticorum & practicorum *principia prima* diviſa ſunt in *theoretica* & *practica.*

10. De theoreticis multi ſcripſere multa. (m) Practica vel plane fuerunt neglecta, vel confuſe tradita, (n) vel magna contentione adhuc dum excutiuntur. (o)

11. Nos

---

quam non intelligo. (c) *Unde differt a ſcientia & doctrina in genere, quæ naturas rerum exponit.* (d) *Si hæc vox omittatur, comprehendit ſub ſe interpretationem authenticam.* (e) *Dicitur tamen grammatice interpretatio, quia priorem voluntatem dubiam declarat.* (f) *Nam ſi maxime interpretationem authenticam ad ſpecies interpretationis referre velis, non tamen pertinet ad Jurisprudentiam judicialem quam nos conſideramus, ſed legislatoriam.* (g) *Priores tres pertinent ad JCtos, ultima ad Criticos. Et quidem legum & pactorum etiam ad Jurisprudentiam divinam, teſtamentorum ad humanam, quamvis ex iisdem dependeant principiis.* (h) *Etiam conjecturales. Nam etſi conjecturæ ſaltem probabiliter inferant, præſupponunt tamen demonſtrativa axiomata, v. g. Quicquid Deus vult, eſt faciendum.* (i) *Non quaſi ſemper deducatur per modum conſuſionis ex præmiſſis demonſtrativis. Nam ſi præmiſſæ certæ ſunt, concluſio etiam eſt certa, ſed ſufficit hic, ſi modo major ſit certa: Ita in legis poſitivæ interpretatione ita v. g. proceditur: Quicquid Deus jubet, id eſt faciendum. (Hæc propoſitio eſt certa.) Atqui Deus jubet abſtinere a polygamia; (Hic conjecturis opus eſt E.* (l) *Cauſa finita non poteſt producere effectum infinitum.* (m) *Potiſſimum illi, qui intelligentiam ſeu noologiam ſcripſerunt, ut Calovius, cujus liber prolixus nil niſi ineptias Scholaſticorum continet.* (n) *Calovius, ni fallor, ultra decem principia practica refert, ut de Velthemio jam nihil dicam.* (o) *Deum nempe controverſia eſt de fundamentali propoſitione juris naturæ.*

Digitized by Google

11. Nos, quibus poſt gloriam Dei ſolum veritatis ſtudium ſcopus eſt, ſepoſitis affectibus & autoritatibus, rem nude, ut eſt, ſpeculabimur, nullius affectantes gratiam, quoniam nullius veſtigia (p) preſſo pede ſumus calcaturi, nullius etiam odium timentes, quia eos, a quibus hic diſſentiemus, tacebimus, neque aculeis pugnabimus, ſed rationibus.

12. Res vero paulo altius eſt repetenda. Præſupono I. *intellectum*, quocunque modo (q) eum definias, *eſſe ens unum*, intellectumque theoreticum & practicum non realiter differre. (r)

13. II. Intellectus noſter vel contemplatur *rerum eſſentiam*, ſeu naturam, ſeu habitudinem, ſeu accidentia, ſeu quocunque modo id efferre velis, in genere, vel contemplatur in ſpecie *actiones proprias*. (s)

14. III. Res omnes a ſe quidem *diſtinctæ* ſunt, ſed cum tanta harmonia, ut nullum ens ſit, quod non cum altero *conveniat* in aliquo tertio. (t)

15. IV. Ergo intellectus, dum rerum naturam contemplatur, vel contemplatur earum *convenientiam* cum aliis, vel *differentiam*. (u)

16. V. Qui convenientias rerum elicere aptus eſt, *ingenio* pollere dicitur, qui autem differentias accurate diſcernit, *judicio* gaudet. (x)

17. VI. Porro intellectus eſſentiam rerum & naturam contemplando, vel ita concipit, prout revera ſunt, vel eas inter ſe componit fictione aliqua, ut non ſunt. (y) Atque hic actus intellectus phantaſia dicitur.

 18. Hæc

(p) *At ne quidem ipſius Dn. Puſendorffii, cujus hypotheſin de ſocialitate quamvis defendam, in eo tamen abeo, quod præſupponam aliud principium practicum prius. Quamvis huc ipſe Dn. Puſendorffius inclinaverit, ubi reſpondet ad objectiones, quod officia hominis erga Deum ex ſocialitate deduci nequeant. Certe rem diſtinctius, ut puto, & methodo magis perſpicua propoſui.* (q) *Seu per actum, ſeu per facultatem.* (r) *Unde infra deducemus unum dari principium primo primum, non duo.* (s) *Poſterior contemplatio etiam continetur ſub priori. Hæc obſervatio eſt fundamentum diſtinctionis in intellectum theoreticum & practicum. Theoreticus contemplatur rerum omnium eſſentias. Practicus in ſpecie eſſentiam legis & actionum humanarum, harumque ad ſe habitudinem.* (t) *Ratio hujus forte in eo eſt, quod una res ex altera facta. Chaos erat initio. Inde facta cœlum & terra. Ex terra plantæ, animalia, homo, ex aqua piſces &c.* (u) *Unde & omnis definitio hunc duplicem conceptum involvit, convenientiæ in genere, diſconvenientiæ in differentia ſpecifica.* (x) *Judicium melius eſt ingenio. Mulieres fere magis pollent ingenio, mares judicio.* (y) *i.e. formando chimæram. Videtur tamen addendum:* eſſe tamen poſſunt. *Nam quando componit res, quæ eſſe non poſſunt, revera nihil concipit, v.g. homo irrationalis, ferreum lignum. Unde puto, ens rationis impoſſibile, quod vocant Scholaſtici, non eſſe ens ratio-*

18. Hæc omnia, quæ hactenus recenſuimus, inter ſe comparando, (z) ſumma propoſitio & prima ipſi naſcitur, h. e. ad quam reliquæ omnes poſſunt referri, ipſa autem eſt indemonſtrabilis. *Quodlibet eſt, vel non eſt:* (a) ſeu *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe:* ſeu denique (b) *Contradictoria non poſſunt ſimul eſſe vera.* Hæc enim omnia eodem recidunt. Atque hoc communiter appellari ſolet *primum principium theoreticum.*

19. Deprehendit autem homo inter res contemplabiles etiam ſeipſum, atque dum ſuam naturam contemplatur, videt ſe non ſpeculandi ſaltem ſed & agendi gratia eſſe creatum. (c)

20. Dum vero actiones ſuas cum eſſentia ſua confert, videt, quod ſua natura non admittat, ut ſit exlex (d) & actiones ſuas ſine norma quadam inſtituat.

21. Unde naſcitur ipſa definitio legis. (e) Simul vero conceptus Imperantis, (f) conceptus obligationis, (g) utpote qui in definitione legis involvuntur.

22. Leges autem cum deprehendit varias, & has inter ſe comparat, ac earum differentias quærit. (h) Summa igitur harum contemplationum, ſeu quænam ſit prima lex, & ad quam reliquæ omnes referri debeant, vocatur *primum principium practicum.* (i)

23.

---

rationis, ſed ens ſtultitiæ. Porro videtur exinde ſequi, quod formatio entis rationis conſequatur cognitionem entis realis, quia componitur ex abſtractionibus ab ente reali formatis. (z) *Si exiſtentiam reſpicias, fluit hoc ex §. 17. Quodlibet enim vel exiſtit, vel non exiſtit. Si habitudinem & differentiam unius rei ad aliam: Quodlibet eſt (v. g. rationale) vel non eſt. (rationale) Hic reſpicitur habitudo ad hominem, & ita in reliquis omnibus. In prima expoſitione ſupponitur* eſt *ſecundi, in ſecunda* eſt *tertii adjecti. In prima comparatur ens cum ente rationis, in ſecunda ens cum alia ente.* (a) *In introductione Germanica ad Logicam primum principium theoreticum aliter explicui. Hoc potius poſtulatum, quam principium eſt. Ex eo enim non tam veritates eliciuntur & ſubſumuntur ſub eo, quam falſitates ad id colliduntur.* (b) *Quocunque enim modo hoc principium explices ſecundum ductum lit. z. poteris applicare duplicem hanc expoſitionem.* (c) *Monſtrat hoc corpus animæ junctum. Si enim homo ſpeculationis gratia, quid opus membris corporis. Membra externa potiſſimum conceſſa ſunt ad locomotivam. Actiones exteriores autem in locomotiva. Ergo. Deus enim & natura nihil faciunt fruſtra.* (d) *Demonſtro hoc* infra §. 78. ſeq. (e) Supra cap. 1. §. 28. (f) Adde cap. 1. §. 115. (g) Supra cap. 1. §. 134. ſq. (h) per §. 15. (i) *Et recte ob modo dicta, quia eſt ſumma legum. Puto autem Scholaſticos & vel ipſum Velthemium (quem vide* ad I. 1. Grot. p. 260. ſeq.) *ſummam omnium legum vocare primum principium practicum, ideoque in definitione nobiſcum convenire.*

Digitized by Google

23. Ex dictis patet: *primum principium practicum* non eſſe abſolute primum, ſed *ſubordinari primo principio theoretico.*

24. Theoreticum enim eſt ſumma contemplationum omnium de rerum eſſentiis & natura. Practicum in ſpecie de unius rei, legis nimirum eſſentia. Species vero continetur (l) ſub genere.

25. Adeoque (m) practicum jam præſupponit cognitionem variarum rerum, & inter eas potiſſimum hominis & actionum (n) humanarum, ergo & præſupponit principium theoreticum.

26. Falluntur itaque, qui putant (o) primum principium practicum non eſſe ſubordinatum theoretico.

27. Nam ſequeretur exinde, (p) falſum eſſe principium theoreticum, ſi daretur aliquid in intellectu meo, quod neque ſit, neque non ſit.

28. Adeoque qui id docent, negant revera (q) primum principium intellectus.

29. Aut ex intellectu hominis faciunt (r) duo diſtincta entia.

30. Non adducam, quod ipſi fateantur, (s) contra negantem prima principia non eſſe diſputandum, quod in principio primo theoretico admittimus. Nemo enim id negabit facile, ſi homo eſt, & ne ruſticus quidem.

31. At ſi idem aſſumamus in primo principio practico, non evademus controverſiam, cum de eo diſſentiant inter ſe viri ſumme eruditi, ſinguli ſuis aſſeclis ſtipati.

32. Qui ſi omnes ſibi mutuo occinerent, contra negantem principia non eſſe diſputandum, niſi forte, ut addi ſolet, (t) verberibus, orietur profecto bellum, ſi non omnium contra omnes, certe plerorumque inter ſe eruditorum.

(l) *Imo & ſubordinatur quoad cognitionem generi. Neſcio quid ſit animal rationale, niſi prius ſciam, quid ſit animal. Neſcio, quid ſit corpus vivum, niſi prius ſciam, quid ſit corpus. Probo ſententiam meam ulterius ex methodo ipſorum Peripateticorum, qua tractant diſciplinas, Logicam, Phyſicam, Metaphyſicam. Agunt prius de ſyllogiſmo, corpore, ente in genere, tum de ſpeciebus.* (m) *Id eſt, quia practicum eſt ſynopſis legum.* (n) *Nam lex eſt norma hominis & actionum ejus.* (o) *Hoc facit ineptiens Velthemius* ad Grotium l. 1. c. 1. qu. 4. p. m. 258. ſeqq. *cujus locus integer prælectus & breviſſimis ſtricturis notatus fuit.* (p) *Nam ſi principium practicum non comprehenditur ſub theoretico, ſequitur, quod detur aliquid, quod neque ſit; neque non ſit.* (q) Per §. præced. (r) *Quaſi nempe in intellectu theoretico principium theoreticum ſit primo primum, in practico practicum. Contrarium autem jam præſuppoſuimus §. 13.* (s) Vide Velthem. p. 271. ſeq. (t) *Hæc eſt iterum philoſophia heroica Velthemii* p. 272.

Digitized by Google

33. Igitur primum principium practicum ex theoretico debet immediate demonſtrari. (u)

34. Id vero cum pace omnium (x) duobus verbis efferre licebit: IMPERANTI PARE.

35. Demonſtro (y) id 1. ex *definitione Imperantis.* Imperans eſt, qui habet facultatem alterum obligandi. Quod ſi vero ei non ſit parendum, hanc facultatem non haberet: Impoſſibile, autem eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe.

36. 2. *Ex definitione Legis.* Lex eſt juſſus imperantis obligans ſubjectos &c. Igitur ſi imperanti non eſſet parendum, lex non eſſet lex.

37. 3. *Ex definitione obligationis*, quam ſupra (z) expoſuimus, quæ & ipſa non eſſet obligatio, ſi imperanti non foret parendum.

38. Meretur tamen hoc axioma nomen *primi* principii practici, tum quia omnes leges ſpeciales eo referri poſſunt, quod facile probatur per inductionem: (a)

39. Tum quod ipſum per aliam legem demonſtrari nequit; Fluit enim ex definitione legis in genere.

40. Poſſes adeo hoc principium dicere *objectum Jurisprudentiæ in genere.* Nam omnes ſpecies Jurisprudentiæ id præſupponunt.

41. Cum autem Jurisprudentia a nobis in divinam & humanam diviſa fuerit, jam videndum eſt, quodnam ſit *primum principium Jurisprudentiæ divinæ.*

42. Cujus natura in eo conſiſtet, ut omnes leges divinæ (b) eo poſſint referri, ipſum vero (c) immediate demonſtretur ex primo principio practico, mediate ex primo principio theoretico.

43. Ta-

(u) *Demonſtratur vero quid ex primo principio practico, ſi prædicatum fluit ex definitione ſubjecti in propoſitione vel alterius termini, etſi ibi virtualiter lateat.* Vide dicenda ad §. 35. (x) *Neſcio enim, an ullus hoc principium ponat. Communiter enim diſputantes de fundamentali propoſitione juris naturæ, confundunt primum principium practicum cum primo principio juris naturalis, quæ duo tamen differunt, cum poſterius priori ſit ſubordinatum, ut patet ex ſequentibus.* (y) *Repete dicta ex §. 33. Propoſitio hæc eſt. Summa* Legum *omnium eſt:* Imperanti *pare: Hic demonſtratio eſt ex definitione imperantis & legis, qui termini expreſſi ſunt in propoſitione.* Obligationis *terminus latet in voce legis, quia ingreditur legis definitionem.* (z) §. 134. ſeq. cap. 1. (a) *Summa legum divinarum eſt:* Deo pare, *ut docetur in ſequentibus: Humanarum: Majeſtati, Magiſtratui, Patrifamilias pare.* Ratio *eſt, quia hi ſunt imperantes.* (b) *Ideo in Jurisprudentia divina eſt primum.* (c) *Ideo non eſt principium primum practicum in genere. Clarius hoc patet ex ſequenti ſyllogi-*

43. Tale erit ſequens: DEO PARE.

44. Demonſtratio immediata eſt, quia Deus eſt imperans.

45. Hujus demonſtratio mediata, (d) quia alias Deus non eſſet Deus.

46. Utrumque paulo fuſius erit deducendum, cum hic præſupponatur: eſſe Deum, & eſſe ſuperiorem. (e)

47. Eſſe Deum, omnes gentes etiam maxime barbaræ agnoverunt & agnoſcunt, demonſtrarunt autem multi, (f) præprimis qui Theologiam naturalem ſcripſerunt, aut contra Atheos diſputarunt.

48. Ac varia (g) hic quidem adduci poſſent argumenta. Potiſſimum ex ſubordinatione cauſarum (h) deſumitur. Quæcunque videmus in hoc globo terraqueo, (i) non ſunt a ſe ipſis, ſed aliunde, illa vero, ex quibus ſunt, etiam deprehendimus a ſe ipſis non fuiſſe, & ita porro. Ergo neceſſe eſt, quoniam intellectui repugnat proceſſus in infinitum, (l) ut ſubſiſtamus in aliqua cauſa prima. Ea vero Deus eſt.

49. Quid vero ſit Deus, id equidem perfecte (m) cognoſcere intellectus noſter non poteſt, etiamſi accedat lumen revelationis, (n) ob infini-

---

logiſmo. Theſis eſt: Deo eſt parendum, Syllogiſmus iſte: Quicunque eſt imperans, illi eſt parendum. Deus eſt imperans. E. Hic vides ipſam concluſionem immediate probari ex primo principio practico. Mediate autem probatur ex primo principio theoretico, quia & major probatur ex definitione imperantis, & minor probatur ex definitione Dei, ut latius probo in ſequentibus. (d) *Scilicet quoad minorem. Nam quoad majorem probatio jam fuit expedita.* (e) *Clarius:* imperantem. (f) *Aliter tamen procedunt Peripatetici, aliter Carteſiani. De methodo poſteriorum dictum.* (g) *Quæ videri latius poſſunt apud ſcriptores Theologiæ naturalis communiter.* (h) *Propter dicenda §. 54.* (i) *h. e. res ſublunares propter §. 51.* (l) *Intellectus eſt facultas rem per cauſas cognoſcens. Intellectum autem ſcio eſſe finitum, quia homo eſt finitus. Si ergo cognitio intellectus eſſet infinita, intellectus non eſſet intellectus. Vel enim intellectus eſt ipſa cognitio, vel cognitio eſt effectus intellectus.* (m) *Nam meditatio §. præcedentis id mihi ſaltem ſuppeditat, Deum eſſe cauſam primam rerum ſublunarium, inter quas & homo. Adde B. Dn. a Seckendorff* Teutſche Reden. *p. 473.* (n) *Etiamſi homo conſideretur in ſtatu integritatis aut vitæ æternæ, manebit enim & ibi infinita diſtantia & ibi intellectus quoque erit finitus. Finitum autem non poteſt perfecte capere infinitum. Etſi enim in ſcripturis vocetur illa cognitio perfectiſſima, id tamen intelligitur in comparatione præſentis cognitionis, & eſt perfectiſſima, in quantum in hominem cadit. Unde & locutio ſcripturæ: Cognoſcemus Deum,* ſicut eſt, *alibi per hanc phraſin explicatur:* de facie ad faciem. *Unde hæ duæ cognitiones, præſens & illa perfecta optime declarari poſſunt ſimili de cognitione amici abſentis,*

finitam eſſentiæ humanæ a divina, tantum abeſt ut ſolum rationis lumen myſteria iſta capere queat.

50. Id igitur aperte ex dictis de exiſtentia Dei colligere licet, ejus eſſentiam eſſe *nobiliorem* (o) eſſentia hominum, quos alias inter creaturas ſublunares eſſe perfectiſſimas, natura nobis dictitat, & conſequenter *diuturniorem* (p) entibus, quæ circa nos videmus, &c. uno verbo tranſcendere intellectum noſtrum, cum intellectus noſter tantum poſſit comprehendere, (q) quod æque aut minus eſt perfectum.

51. Cæterum ſubtilioribus (r) demonſtrationibus eſt opus, ſi ex lumine naturæ demonſtrare velis, quod Deus non ſit unum ex corporibus cœleſtibus, (s) quoniam harum mutationes plerique hominum ignorant, & imo ab eruditiſſimis vereor, ut vera eorum & intrinſeca mutatio, ſi lumen revelatum ſeponas, demonſtrari poſſit. Unde & Apoſtolus (t) dum

tis, quem nunquam vidi, & ejus, cum quo quotidie converſor. Nam & hunc video de facie ad faciem & ſicut eſt, *& tamen ejus eſſentiam perfecte non cognoſco.* (o) *Quia cauſa eſt nobilior effectu.* (p) *Horum enim interitus imperfectionem involvit.* (q) *Cape ſimile a vaſe. Auguſtum vas non poteſt comprehendere anguſtiora. Et definitio comprehenſionis involvit, comprehendens eſſe auguſtius comprehenſo.* (r) *Similis eſt aſſertio de Deo uno, quamvis id Zieglerus ad Grotium velit deducere eo, quod Deus ſit prima cauſa. Vult enim primum etiam eſſe unum, alias non eſſet primum. Sed huic argumento reſponderi poteſt diſtinctione inter duplicem ſignificationem primi. (conf. Alberti* p. 45. §. 11.) *Ut adeo non opus ſit reſponſione Hennigii* p. 919. *Reſpondendum hic etiam objectionibus Oſiandri* p. 1176. *Diſtinguit tamen etiam Zieglerus* p. 472. *inter unitatem natura demonſtrabilem & unitatem in trinitate Chriſtianis notam. Teſtimonia Gentilium vide apud Grotium* II. XX. 45. *in* §. *tamen* 47. *& de unitate & de inviſibilitate nobiſcum ſentit. De inviſibilitate etiam vide quæ collegit Alberti* P. II. p. 44. ſeq. *ſed teſtimonia illa vel probant ſaltem id in ſpecie, quod Deus ſub imagine rerum ſublunarium non debeat coli, vel per inviſibilitatem intelligunt talem, quæ eſt ob defectum apparitionis, non, quæ eſt ob defectum corporeitatis. Ideo ſcilicet vocant inviſibilem, quod certum ſchema & imago iis nunquam ſit manifeſtatum. Et forte hunc vel huic affinem ſignificatum (qualis eſt ille, quem uſurpat Zieglerus* p. 477.) *in mente etiam habuit Paulus Rom.* 1. *in verbis:* unſichtbares Weſen τὰ ἀόρατα. *Vel denique, qui ita ſtatuerunt, habuerunt eam ſententiam ex revelatione. Breviter, in ejusmodi teſtimoniis non tam ad teſtimonia quam ad rationes Gentilium eſt reſpiciendum.* (s) *Vide omnino quæ habet Zieglerus* d. p. 477. (t) Rom. 1. v. 18. ſeq. *Hanc expoſitionem ſuadet integer contextus & omnino* verſ. 23. *Apprime vero eam juvat* Liber Sapientiæ c. 13. *fere per integrum, modo penitius inſpicias. Et ſi prima fronte videatur a nobis diſſentire. Unde jam facile reſponderi poteſt* ad Grot. p. 1177. *Evolvendus etiam in loco Apoſtoli textus Græcus.*

dum ex lumine naturæ adverſus Gentes diſputat, eos potiſſimum invadit, qui homines, vel beſtias, vel creaturas ſublunares inferiores pro Deo habebant, non illos, qui ſolem adoraverunt aut corpora cœleſtia.

52. Miranda adeo ſimul eſt Dei Sapientia, quod inter gentes, quæ ſanctiſſimam ejus revelationem ſepoſuerant, paſſus fuerit eas, quæ maxime rationabiles haberi volebant, in magis abſurdas idololatriæ ſpecies illabi, quam gentes barbaras. Hi enim fere corpora cœleſtia aut potentias inviſibiles adorarunt. At quid abſurdius cultu Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum?

53. Non eadem difficultas erit, (u) ſi ex ſolo dictamine naturæ cum illis diſputare velis, qui *naturam* dicunt eſſe Deum, vel *animam mundi*, aut qui errorem defenderunt, quod *mundus ſit æternus.* (x) Nam firmiter ſtringi poteſt Ethnicus, ſi ipſi objicias, quod qui mundum æternum aſſerat, ejus aliquam cauſam neget, & ſic ipſum Deum neget. (y) Etſi enim facile prævideam, quod reſponſurus ſit, illationem non ex neceſſariis inferre, poſſe enim eum, qui mundi cauſam negat, ſtatuere, mundum eſſe ipſum Deum, vel certe mundum eſſe Deo coæternum, uti notum eſt, quod Philoſophi Gentiles aſſeruerunt duo principia coæterna, Deum & materiam primam; manet tamen objectio noſtra: Nam quicunque Deum dicit, cauſam mundi concipit. Ergo qui mundum ipſum Deum appellat, revera cauſam mundi, & Deum tollit. Hypotheſin autem illam communem philoſophiæ Gentilis de materia prima Deo coæterna perſpicue refutavi alibi. (z)

54. Unde & non omnino placet (a) inſtitutum Scholaſticorum, magno conatu attributa divina duplici *via*, quam *perfectionis* & *negationis* appellant, ex lumine rationis inveſtigare intendentium, ita ut perfectio quæ eſt in homine, ea ſit *eminenter* in Deo, & imperfectio, quæ in homine eſt, ea non ſit in Deo. Nam & illud infinitis tricis eſt obnoxium & limitationibus, certe ad demonſtrationem, quam tamen intendunt, aut in diſciplina theoretica intendere debent, parum aptum. (b)

55. Po-

(u) *Mutavi ob rationes circa finem hujus paragraphi dictas ſenſum totius paragraphi, nam in priore editione defenderam, etiam ex Lumine naturæ non poſſe diſputari adverſus errores in hoc paragrapho memoratos.* (x) *Vel ejus materia.* vid. Grot. II. 20. 47. (y) Vid. Du. Pufend. I. 44. de O. H. (z) In introd. ad ethic. c. 3. (a) *Non improbat has vias Zieglerus* ad Grotium II. 20. 45. p. 471 (b) *Non tantum propter limitationes & fallacias, ſed etiam propter obſcuritatem. Sæpe enim in creaturis perfectio videtur, quæ eſt imperfectio. Ut ſæpe homo bonum apparens pro vero* arri-

55. Potiſſimum enim fallet iſta *via perfectionis*, ſi perfectio humana præſupponat aliquam imperfectionem (c) fallet etiam *via negationis*, ſi imperfectioni humanæ oppoſita perfectio ſimul cum imperfectione ſit conjuncta, (d) aut ſi imperfectio humana moralis propter imperfectionem hominis phyſicam pro tali habeatur. (e)

56. Ita imperfectio hominis eſt, quod *volare* nequeat; ſed an tibi propterea cum Ethnicis alatum quendam finges Mercurium? Non arbitror. Nam hæc avium perfectio cum imperfectione eſt conjuncta, quod ſint corporeæ.

57. Hanc imperfectionem (corporeitatis) in Deum non cadere quomodo ſcires, (f) ſi Scriptura non revelaret, Deum eſſe Spiritum? Si enim inter eos, qui Scripturam S. agnoſcunt, Sapientes reperti ſunt, (g) qui Deum corporeum eſſe delirarunt, non mirandum, ſi Sapientiſſimi Philoſophorum Gentilium Stoici idem dogma defenderint.

58. Ita imperfectio hominis moralis eſt, ſi homo gaudeat de alterius hominis dolore etiam ex merito eundem patientis, qui enim ita gaudet, *crudelis* vocatur. (h) At Deus ipſe teſtatur, quod ridere velit ſuper infortunio malorum. An ergo putas Deum crudelem eſſe? Abſit. Cur ita diverſe? Scilicet quia imperfectio illa moralis in homine præſupponit imperfectionem phyſicam, & quod homo etiam in maxima dignitate conſtitutus cum viliſſimo mendico æqualitate eſſentiæ humanæ fruatur; at reſpectu Dei omnis homo pulvis eſt & umbra. (i)

59. Ita inter perfectiones humanas (l) non minima eſt *virtus*, (m) inter virtutes *juſtitia* (n) eminet. Sed hæ quidem citra imperfectionem non

arripit. (c) *Exemplum habes* §. 59. *ſeq.* (d) vide §. 56. 57. (e) vide §. 58. (f) *Quicquid enim intellectus concipit, concipit ſub ſchemate corporis. Unde dum Spiritum per* Tò *incorporeum definimus, eo ipſo adhibendo terminum negativum declaramus, nos ignorare eſſentiam Spiritus. Adde quod Scholaſticus ex viis ſuis ne quidem demonſtrare poſſit, Deum non habere corpus. Quo argumento enim demonſtrabit, corporeitatem (qualis v. g. ſolis eſt) involvere imperfectionem?* (g) *Ut olim Stoici, hodie Hobbeſius in Leviathane.* (h) Confer infra caput de pœnis §. 25. *Hinc pœna etiam dicitur medicinalis.* (i) *Unde Deus in æternis pœnis ſaltem malum præteritum reſpicit ſecundum communem doctrinam, non bonum futurum.* (l) *Cape aliud exemplum. Inter bona fortunæ ſunt divitiæ. Dives eſt, qui poſſidet multum pecuniæ, ut indigentiæ ſuæ poſſit ſuccurrere. At Deus nullius rei indiget. Ita inter bona corporis eſt loquela, viſio, auditus &c. perfectio. At hæ iterum involvunt imperfectionem corporeitatis ex ratione non demonſtrabilem.* (m) *Eſt enim bonum animi morale.* (n) *Juſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.*

Digitized by Google

non poterunt concipi. Virtus enim eſt habitus vivendi ſecundum leges, (o) Juſtitia eſt habitus ſuum cuique tribuendi. Jam non quidem urgebo, quod in Deum non cadat habitus, ad hoc enim forte non defutura eſſet reſponſio, (p) id ſaltem dico, legem Deo non eſſe præſcriptam, nihil habere hominem, quod intuitu Dei pro ſuo venditare poſſit.

60. Igitur non auderem titulum virtuoſi & juſti Divinæ majeſtati tribuere, niſi viderem ipſius infinitam Sapientiam in verbo revelato non reſpuiſſe terminos iſtos (q) imperfectarum perfectionum noſtrarum, quod dum video, veneror humillime, quod Deus mecum ἀνθρωποπαθῶς loqui voluerit; ſimulque lubentiſſime fateor, genuinum & exactiſſimum ſenſum iſtarum locutionum eſſe ſupra intellectum meum, adeoque pertinere ad myſteria fidei.

61. Atque ſic melius me facere arbitor, quod ignorantiam meam ingenue fatear, quam ſi cum Scholaſticis eandem diſſimulare, ac Sapientiam aliquam oſtentans, inanibus verborum involucris inſcitiam meam tegere conarer. Quid enim quæſo eſt iſtud *eminenter*, quo hic utuntur? Vel idem erit ac *primario*, vel pro eo, quod *improprie* eſt, id ſupponunt. Primus ſignificatus ad analoga pertinet, poſterior ad æquivoca.

62. Si igitur volent, v. gr. *virtutem & juſtitiam eſſe eminenter in Deo, tanquam in analogato nobiliſſimo*, cedo dent mihi definitionem virtutis & juſtitiæ, quæ primario accommodari poſſit juſtitiæ divinæ, ſecundario humanæ. (r) At hanc quidem fruſtra exſpectabimus: differunt enim hæ duæ juſtitiæ non gradibus, ſed, ſi propriiſſime loqui velim, toto cœlo. (s)

63. At ſi volunt, perfectiones divinas & humanas communi definitione non poſſe comprehendi, eo ipſo fatentur, quod *improprie* eædem de Deo prædicentur, hoc eſt, quod modum prædicandi exprimere ignorent. (t)

(o) *Nam mediocritatis norma lex eſt.* (p) *Diſtinguendo inter habitum eſſentialem vel acquiſitum, aut ſimili modo.* (q) *Terminum equidem virtuoſi genericum neſcio an tribuat ſcriptura. Deo tribuit tamen in ſpecie juſtitiæ. An & reliquarum virtutum? inquirendum foret. Fortis dicitur Deus vel termino huic analogo: non temperans, non liberalis, non modeſtus, non magnanimus, non verax (homiletice. Veritas enim juſtitiaria jam includitur ſub juſtitia) non comis, non urbanus. Et ſane definitiones ſingularum virtutum harum præſupponunt imperfectiones diverſas, nec accommodari poſſunt Deo proprie. Imo ne quidem terminus fortitudinis.* (r) *Analoga enim ſunt, quibus una definitio competit, quamvis inæqualiter.* (s) *Deus in cœlo, homo in terra.* (t) *Impropriorum autem qua talium, nulla eſt ſcientia. Qui enim aliquid improprie dicit, non dicit, quid res ſit, ſed quid non ſit.*

64. Jam quæſo, quid lucratur Philoſophia his nugis? Quis non rideret, ſi quis attributa hominis ex perfectionibus pulicis demonſtrare aggreſſus, nihil aliud afferret, quam perfectiones pulicis eſſe eminenter in homine? At hominis ad Deum diſtantia major eſt, quam pulicis ad hominem.

65. Sed hi ſunt *fructus philoſophiæ gentilis*, vel potius abuſus, quod Scholaſtici myſteria fidei ex philoſophia deducere inſtituerunt, & philoſophiam normam fecerunt Theologiæ, contra præceptum Apoſtoli, qui Coloſſenſes graviter monuit, ne patiantur ſe decipi per philoſophiam & inanem fallaciam: contra inſtitutum Patrum, qui philoſophia utebantur quandoque in rebus Theologicis, ut Philoſophorum Gentilium ineptias demonſtrarent. (u)

66. Ad iſtum abuſum refero pene totam Scholaſticorum *Pnevmaticam*, ſeu Philoſophiam de Spiritibus, Deo puta, Angelis & Anima hominis ſeparata. Quicquid enim ea de re argumentis maximo ſudore conquiſitis tradiderunt, (x) (exceptis pauciſſimis de Dei exiſtentia & providentia) id nunquam ſepoſito lumine revelato ethnicum convincet, at, ſi Scripturam agnoſcas, omnibus ipſorum libellis non habemus opus.

67. In eo tamen inter Deum & reliquas Spirituum claſſes arbitramur eſſe differentiam, quod *Dei exiſtentia*, ut demonſtravimus, per lumen rationis inveſtigari poſſit, de *angelis* & *anima ſeparata* (y) ne quidem quod ſint, extra Verbum Dei aliquid ſcire (ſcire dico) poſſimus.

68. Eo

(u) *Continet hic paragraphus ſynopſin eorum, quæ latius differit B. a Seckendorff* in Chriſten-Staat *l. 3. c. 7. & 8. & in additionibus ibidem, quorum potiſſima attulimus* in diſſ. Proœm. §. 51. (x) *Res patet ex hactenus dictis de attributis divinis. De angelis & anima ſeparata ideo non convincet, quia 1. non ſine ratione de effectibus plerisque, qui angelis adſcribuntur aut animæ, dubitabit, an ſint veri, & annon lateant fallaciæ fraudum humanarum. Deinde 2. etſi evidenter ſit demonſtratum, dari effectus quosdam, vires humanas tranſcendentes, & potentiam aliquam majorem præſupponentes, quomodo convinces Ethnicum ex ſola ratione, eos effectus non eſſe Dei, aut ipſius animæ in ſtatu extraordinario poſitæ, aut eſſentiarum quarundam corporearum inter Deum & hominem, qualia de faunis, ſatyris, nymphis &c. ſibi perſuaſerunt gentiles?* (y) *Maximopere de hac. Quod enim de ea Scriptura nobis revelat, merito pertinet ad myſteria fidei. Ratio enim animam ſeparatam ſibi concipere nequit. Videt enim, quod anima conſiſtat in cogitando. At cogitatio ſine corpore quale eſt ens? Nam non tantum in ſtatu corrupto cogitatio noſtra dependet a ſenſibus: ſed & in ſtatu integro, prout concipere poſſumus, ſenſus præſuppoſuit, cum hac differentia, quod in*

Digitized by Google

68. Eo plures autem abſurditates abſurda hæc Scholaſticorum intentio peperit, ut etiam ex phyſicis locum & tempus menſuras corporum ad ſpiritus, vel omnem menſuram, vel certe corpoream reſpuentes, applicaverint, unde aureum illud & centum boum mactatione dignum myſterium; v.gr. animam totam eſſe in toto corpore, & totam in qualibet parte corporis, quod qui exacte demonſtrare per annorum centuriam poterit, is Phyllida ſolus habeto. (z)

69. Ergone ais, nihil de Deo ratio mihi monſtrat, quam ejus exiſtentiam, & quod ſit ens aliquod primum? Monſtrat utique, ſed maximam partem confuſe. Puta quod ſit *independens*, quod ſit *omnipotens* &c. Nam qui ens independens (a) dicit de Deo, non tam aliquid affirmat, quam dependentiam negat; qui autem Deum omnipotentem dicit, id quidem dicit, Deum poſſe omnia, quæ non involvunt contradictionem, ſed ex lumine rationis homo id ſaltem ſcit, quod abſolute contradictorium eſt, (b) non autem omne, quod intuitu Dei contradictionem implicat, hoc eſt, quod cum ejus attributis in lumine revelato declaratis pugnat. (c)

70. Illud vero perſpicue ratio ſuppeditat, quod Deo competat *Imperium* in hominem, quodque Deus hoc *Imperium actu exercere* velit.

71. Competit Deo *Imperium* in hominem, quia eſt ejus autor. (d)

72. Quod vero Deus hoc *imperium in hominem exercere* & quod ſimul *negotia hominum curare* velit, id iſtis firmiſſimis demonſtrationibus, quæ omnes in primo principio, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, fundantur, demonſtro.

73. I. *Deus eſt autor hominis.* Dependet hæc aſſertio a definitione Dei, quando ejus exiſtentiam ſupra (e) demonſtravimus.

 74. II.

in ſtatu integro intellectus hominis ſimilis fuerit quoad apprehenſionem ſpeculo, cum in corrupto ſimilis ſit tabulæ lapideæ, quoad retentionem vero ſimilis fuerit in ſtatu integro tabulæ aneæ, uti in ſtatu corrupto cereæ. (z) *Involvit enim contradictionem. Quicquid enim totum eſt v.g. in digito, illius nullæ partes poſſunt eſſe alibi &c. Anima vero proprie loquendo neque totum eſt neque pars.* (a) *Et independentia eſt ſupra intellectum.* (b) *Id eſt, quod aperte & per rationes evidentiſſimas pugnat cum principio: impoſſibile eſt idem ſimul eſſe &c.* (c) *Unde qui dicit: Deus non poteſt volare, quia eſt incorporeus: Deus non poteſt falſa loqui (non dico: mentiri) quia eſt veraciſſimus, &c. præſupponit revelationem.* (d) *Per autorem intelligo, qui quid producit ſine alia cauſa & rem quidem diverſæ eſſentiæ. Unde patet, cur pater vi generationis non habuerit imperium in ſtatu integritatis nec, hodie id ob generationem prætendere poſſit, quia pater non eſt autor filii.* (e) §. 48.

74. II. *Voluit* ergo *Deus, ut homo ſit animal rationale.* Fluit hoc ex definitione hominis.

75. III. Eo ipſo vero *Deus voluit, ut homo vivat ſecundum* normam quandam, ſeu *legem.* Fluit hoc iterum ex definitione hominis, hoc eſt: eſſentiæ animalis rationalis non convenit, ut vivat exlex. (f)

76. IV. Porro *voluit Deus, ut homo ſecundum* normam præſcriptam *ſeu legem agat cum amore & metu.* Probo hoc ex definitionibus legis & obligationis, quas ſupra (g) tradidimus.

77. V. Ergo voluit etiam *Deus curare negotia hominum, & ita imperium ſuum in hominem exercere.* Fluit hoc ex definitione amoris & metus; Quia fruſtra metuitur & amatur, qui de negotiis meis non eſt ſollicitus.

78. Nihil hic dubii ſubeſſe puto, niſi quod opus videatur declaratione ulteriore, quod dixi, (h) *animal rationale non poſſe vivere exlex.*

79. Etenim quia beſtiæ legem non habent, (i) videbatur equidem *præſtantiæ hominis repugnare*, ut ipſe legi viveret obſtrictus; cum inconveniens ſit, libertatem creaturæ præſtantioris coercere, ignobiliori vero concedere libertatem omnimodam.

80. Sed de beſtiis equidem res clara eſt. Agunt illæ utique ſecundum normam a ſapientiſſimo Creatore inditam, *ſecundum normam externam agere nequeunt*, quoniam omni libertate agendi deſtituuntur.

81. Hinc quando de *beſtiis* prædicatur *libertas naturalis*, (l) non denotat facultatem agendi illis inſitam, ſed ſpatium orbis terraquei a natura & abſtrahendo a dominio hominum ipſis conceſſum, in quo locomotivam corporis ſui exerceant. (m)

82. Eo ipſo vero, quo *homo* libertate voluntatis ſuæ gaudet, *aptus* eſt actiones ſuas *ſecundum normam externam* dirigere.

83. Neceſſe autem eſſe, ut hanc aptitudinem in actum deducat, apparet, ſi *naturam ſuam* cum animalium reliquorum natura conferat, tam qua *corpus*, quam quoad *animum.*

84. Qua *corpus*, majorem deprehendit imbecillitatem, ſe ſine ope aliorum hominum conſervandi, quam in animalibus brutis, quæ tanta eſt, ut neceſſario periret, ſi alii homines non obligati forent, ut ipſi ſuccurrant. (n)

85. Qua

(f) *Vide infra §. 78. ſeqq.* (g) *Cap. 1. §. 28. 134. 135.* (h) *§. 75.* (i) *Quæ hic usque ad §. 87. habentur, fuſius deducuntur a Puffendorffio* de J. N. lib. 2. cap. 1. per integr. Conf. de O. H. l. 1. c. 2. §. 1. (l) *Ut in inſtit. §. 12.* de R. D. (m) *In feris beſtiis ſylva, in piſcibus flumen, in volatilibus liber aer.* (n) *Sive hominem* con-

85. Qua *animum*, prout ille in hoc ſtatu poſt lapſum *corruptus* eſt, videt majorem pravitatem (o) aliis nocendi, a diverſis effectibus provenientem, quibus beſtiæ etiam ex opinione Peripateticorum carent; quæ ſi non per metum majoris mali coerceretur, interiret genus humanum.

86. Sed omnium maxime, ſi conſiderat homo animum ſuum, quatenus in hoc imperfecto ſtatu adhuc *rectus eſt*, (p) deprehendit, ſe habere animam non ad id ſaltem ſibi inditam, ut conſervetur corpus, (quales ſunt animæ beſtiarum,) ſed quæ potiſſimum facultatibus conſtat, (q) ad metum numinis & vitam ſocialem inſtigantibus, (r) deprehendit inter homines eſſe maximam ingeniorum & inclinationum diverſitatem, qualis non eſt in beſtiis, quæ non ſolum directionem legis requirit, ne per eam turbetur vita tranquilla, ſed & ipſa, quatenus ad juvandam hominis tranquillitatem conducit, ordine aliquo & norma habet opus. (s)

87. Qui principia hactenus de Deo tradita negant, dicuntur *Athei* Theoretici; quos poſſes dividere in *craſſos* (t) & *ſubtiles*. *Illos* voco, qui profitentur *non eſſe Deum*. *Hos*, qui vel aſſerunt *Deum non curare negotia hominum*, vel, qui ita dicunt curare, ut homini plane nullam libertatem agendi relinquat, hoc eſt, *qui comminiſcuntur fatum aliquod Stoicum*. (u)

88. Quem-

---

conſideres ut infantem, ſive ut adultum, ſive cibum, potum, veſtitum & alias indigentias ſpectes. (o) *Beſtiæ ſibi nocent propter cibum, potum, & rem veneream. Homo inſuper propter honorem, iram, avaritiam. Imo & in rebus, quibus indigemus, eſt major malitia. Beſtiæ cibo uniformi gaudent, homo contra delicatus eſt. Ita & in potu & re venerea.* (p) *Hoc ultimum argumentum eſt fortiſſimum, deſumtum ab eſſentia & fine hominis, priora duo ſaltem ab accidentibus. Unde & hoc valet in ſtatu integro. Quicunque gaudet facultatibus nullam utilitatem ſine lege habentibus, ejus naturæ repugnat, ut ſit exlex. Atqui homo tam qua rationalis (ut hic in theſi,) quam qua animal eſt (& corpus animale habet. Deducit id Richardus Cumberland. citatus a Puſendorf.* de J. N. p. 149. *Maxime id in manibus eſt conſpicuum) gaudet facultatibus ejusmodi &c. Ergo. Omnino videndus Cumberlandus, qui argumenta ſumit ex mole cerebri & ſanguinis, ſtatura erecta, longævitate hominis, plexu nervoſo, pericardii cum diaphragmate connexione, riſu, ſuſpiriis, lacrymis, majori propenſione ad generandam ſobolem, facierum diverſitate, rubore faciei in verecundia, pallore in metu & ira, vi oculorum & motu eorundem, manibus &c.* (q) *Puf.* l. 2. c. 1. §. 5. *fuſius.* (r) *Horum vero omnium nullus eſt uſus in vita exlege & non ſociali.* (s) *Si enim omnes homines v. g. ad agriculturam inclinarent, non promoveretur utilitas humani generis, quis calceos v. g. ſuppeditaret?* (t) *Vide Puf.* l. 4. §. 3. *Teſtatur autem proh dolor ſatis experientia, dari Atheos craſſos etiam. Unde fruſtra quæritur an poſſint dari? Conf. Zieglerum id negantem* ad Grotium p. 476. (u) *Ad-*

88. Quemadmodum enim ille, qui Deum dari negat, fundamentum omnis moralitatis deſtruit, ita ſimiliter fruſtra ſunt omnia præcepta moralia, ſi poſtremas illas duas aſſertiones admittas. (x)

89. Nam ſi Deus negotia hominum non curat, nullus dabitur imperans, nullus adeo erit, cui parendum ſit.

90. Porro, ſi omnia fato diriguntur, nulla obligatio erit ac nullus metus.

91. Sive enim per fatum ipſe Deus intelligatur, fruſtra timeretur & amaretur, cujus amorem provocare & iram avertere nequeo.

92. Sive per fatum denotetur aliquid præter Deum, fruſtra timeretur & amaretur, qui me beatum reddere & punire nequit.

CAPUT IV.

DE INTERPRETATIONE LEGUM DIVINARUM IN SPECIE, HOC EST, DE PRIMIS PRINCIPIIS JURIS NATURALIS ET POSITIVI UNIVERSALIS.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. Quid intelligatur per primum principium Juris naturalis? §. 2. Tria ejus requiſita. §. 3. Veritas. §. 4. Adæquatio. §. 5. Evidentia §. 6. Convenientia cum natura hominis rationali eſt obſcura. §. 7. 8. Lites antiquæ de ſummo bono huc pertinent. §. 9. 10. 11. Tria Præcepta Juſtinianea. §. 12. 13. 14. Honeſta eſſe facienda, turpia omittenda, non poteſt eſſe principium. §. 15. 16. neque: ſuum cuique tribuendum. §. 17. neque: quod quisque juris &c. §. 18. Primum principium Hobbeſii. §. 19. Scholaſticorum convenientia cum ſanctitate divina, §. 20. 21. examinatur & oſtenditur eſſe nec principium verum, §. 22. nec adæquatum, §. 23. 24. 25. nec evidens. §. 26. Origo hujus ſententiæ. §. 27. Quærendum primum principium in ipſo homine. §. 28. Status humani generis eſt norma Juris naturalis. §. 29. Etiamſi jus ſit norma actionum humanarum. §. 30-34. An Lutheranus fingere poſſit contra Valent. Albertum? §. 35-39. Utrum ad ſtatum integritatis, an ad ſtatum lapſus in deducendo

(u) *Adde huc dicta Philoſophorum apud Grotium* lib. 2. c. 20. §. 46. (x) *Demonſtravimus, quod Deus ſit imperans, id fluere ex definitione Dei: Ergo qui negant, Deum gerere curam hominum, negant, Deum eſſe Deum. Porro, qui dicit, fatum eſſe, negat Deum habere imperium, quia imperium præſupponit libertatem in objecto obligato.*

cendo jure naturæ reſpicere debeamus? Reſpond. ad ſtatum lapſus. §. 40-43. *Oſtenditur convenientiam cum ſtatu integritatis Albertinam non eſſe principium verum,* §. 44. 45. *nec adæquatum,* §. 46. 47. *nec evidens.* §. 48. *Obtinuiſſet tamen principium juris naturæ hodiernum etiam in ſtatu integritatis.* §. 49. 50. *Homo rationalis eſt.* §. 51. *Ratio ad ſocietatem tendit,* §. 52. 53. 54. *& hoc reſpectu dicitur ſocialitas.* §. 55. 56. *Homo extra ſocietatem non eſt beatus,* §. 57. 58. *nec jucunde viveret.* §. 59. *Ipſi myſanthropi & librorum heluones extra ſocietatem miſere vi-verent.* §. 60. 61. *Ipſe Deus dixit: non eſſe bonum, hominem eſſe ſolum.* §. 62. *Igitur per convenientiam cum natura rationali intelligitur convenientia cum ſocialitate hominis.* §. 63. 64. *Oſtenditur præterea hujus principii adæquatio,* §. 65. *& evidentia.* §. 66. 67. 68. *Quid ſit actus conveniens & disconveniens cum ſocialitate?* §. 69. *Reſpondetur dubiis Anti-Puſendorfſianorum contra adæquationem.* §. 70-77. *Primum principium juris divini poſitivi* §. 78. *univerſalis.* §. 79. *Cur hic de interpretatione legum divinarum non agatur ulterius.* §. 80. 81. 82.

§. I.

Jam ordo poſtulat, ut cognoſcamus, quænam ſint *ſummæ legis naturalis & divinæ poſitivæ.* Et a lege quidem Naturali incipiemus.

2. Per *primum* itaque *principium Juris Naturalis* cave intelligas primum principium practicum, (a) aut primum principium Jurisprudentiæ, vel Jurisprudentiæ divinæ in genere, quatenus a naturali & poſitiva præſcindit. Intelligitur enim, vel certe intelligi debet propoſitio aliqua, ſub qua reliqua præcepta Juris naturalis omnia, tanquam ſub communi axiomate comprehenduntur, ipſum autem iſta duo, Deo & imperanti eſſe parendum, tanquam generaliora præſupponit. (b)

3. *Tria* ergo erunt *requiſita*, ad quæ tanquam ad Lydium lapidem *principium* ejusmodi examinabimus, ut ſit *1. verum, 2. adæquatum, 3. evidens.* (c)

4. *Verum* dico, hoc eſt, ut non contineat propoſitionem aliquam falſam. (d)

5. *Adæquatum*, ut illa propoſitio vere contineat omnia præcepta juris naturalis ſub ſe, nec alia tamen præcepta, quam juris naturalis.

6. *Evidens*, ut id eſſe voluntatem divinam abſtrahendo a lumine revelato

(a) *Confundunt enim hæc communiter adverſarii Puſendorfii. Ipſe vero Puſendorfſius ſubinde in Apologia & aliis ſcriptis huc inclinat.* (b) *Quia Jus naturale ſub jure divino, hoc ſub jure in genere comprehenditur.* (c) *Fluunt hæc requiſita ex natura demonſtrationis.* (d) *Falſam hic voco potiſſimum, cujus contradictoria eſt vera, vel*

velato, ex primo principio practico poſſit demonſtrari, (e) tum ut connexio concluſionum cum ipſo ſit evidens & fere palpari poſſit. (f)

7. Rides forte tantum apparatum, & in ſinu gaudes, quod facili negotio te putes inveniſſe, quod hic quærimus. Quid enim aliud erit, quam: *Fac ea, quæ neceſſario conveniunt cum natura hominis rationali, &, quæ eidem repugnant, omitte.* Id enim jam ſupra, (g) definitione legis naturalis inſeruimus, id deduximus (h) ex fuga contradictionis. Patet igitur ejus veritas, adæquatio & evidentia.

8. At compeſce gaudium. Meminiſſe ſimul debuiſſes, me ſupra (i) fuſiorem diſcurſum de convenientia cum natura hominis rationali promiſiſſe. Huc reſpexi. Nempe omnes quidem (l) rectam rationem crepant, at *quid ſit recta ratio*, quid ſit convenientia cum natura hominis rationali, hoc opus, hic labor eſt. Connexio ſane ipſius principii cum primo principio practico eſt evidens, (m) ſed connexio concluſionum cum ipſo principio in obſcuro poſita eſt. (n) De periphraſi autem, quam ſinguli dant, (o) querendum, quod veritas lateat in puteo, una cum veritate, igitur & adæquatio & evidentia eſt abſcondita. (p)

9. Diſceptarunt hic longo tempore *Philoſophi, Jure Conſulti, Theologi,* prope dixerim & *Medici*, poſtquam non ita pridem in Academia quadam Pontificia quis Leges Gentium de dolore capitis publica diſputatione expoſuit. (q)

10. Eo pertinent *veterum Philoſophorum* diſputationes *de ſummo bono.* Dicebat enim Polemo Academicus, & ab eo acceptum Zeno ac Stoici paſſim inculcant; *ſummum bonum eſſe ſecundum naturam vivere.* Idem Plato docuit, idem Ariſtoteles. (r)

11. Convenerunt adeo antiqui Philoſophi in re ipſa. Omnium ſcopus eſt, ut doceant, *vitam hominis cum aliis tranquillam* eſſe ſummum bonum; hanc cum diſtinctius proponere, & media eam acquirendi tradere debu-

---

quæ rariſſime in exemplis procedit. (e) *Unde ſit major propoſitio in demonſtratione.* (f) *Unde minor.* (g) c. 2. §. 97. (h) c. 2. §. 72. (i) c. 2. §. 98. (l) *Scholaſtici, JCti, Hobbes, Alberti, Velthem &c.* (m) *ſcil. Quicquid convenit cum natura rationali, id eſt faciendum.* (n) *v. g. Atqui ſervatio pactorum convenit, homicidium disconvenit.* (o) *Scholaſtici ad legem æternam, Hobbeſius ad conſervationem ſui, Alberti ad ſtatum integritatis, Dn. Puſendorffius ad ſocialitatem.* (p) *Si enim quid non eſt verum, quomodo adæquatum & evidens eſſe poteſt?* (q) *Scilicet Pragæ anno 87. Autor legem ſumit improprie pro natura rerum, & legem naturæ pro natura rerum quarumvis, legem gentium pro natura corporis humani.* (r) vide Horneji Ethicam l. 1. c. 7. p. m. 81. ſeqq.

Digitized by Google

debuiſſent, diſputarunt (s) de rebus inanibus, nihil ad rhombum facientibus. An enim putas magis aptum quem fieri ad ſummum bonum acquirendum, qui dixerit, ſummum bonum conſiſtere in *virtutis* actu, quam qui putaverit, id eſſe *habitum* virtutis, aut qui voluerit eſſe *voluptatem animi?* (t) Annon putas potius, ineptius iſtos eſſe ad acquirendam pecuniam, qui, aliis commercia tractantibus, ſtrenue litigant, utrum pecunia in corpore, an in quantitate, an in aptitudine ad alias res comparandas conſiſtat?

12. Ergo hos quidem omnes inſanienti ſuæ relinquamus ſapientiæ. *Juſtinianus* noſter tria vult eſſe juris præcepta: *Honeſte vivendum, neminem lædendum, ſuum cuique tribuendum.*

13. Sed hic quidem benignitate ſua nos obruit. Quærimus unam propoſitionem, ipſe loco unius tres nobis exhibet. Ex his elige, cui dicas: Tu mihi ſola places.

14. Atque Tò: *Neminem læde*, quod ſciam, nemini placuit, forte ut nimis anguſtum. Reliqua duo ſuos invenerunt amaſios. (u)

15. Videas enim urgeri graviter, (x) in hoc: *Honeſta eſſe facienda, turpia omittenda*, latere ſummam totius naturalis ſapientiæ. Non refragamur equidem. Sed deſideramus *evidentiam.* Sive enim honeſtum voces *legi*, ſive *rationi* conveniens, neutrum erudit. Jam enim quærimus, quid ſit conveniens rationi & legi. Ergo obſcurum exponis per æque obſcurum.

16. Ac veremur maxime, ne cum riſu totius humani generis vapulemus, ſi negantibus perſpicuitatem axiomatis iſtius, vellemus *principia connata* opponere, (y) eosque, tanquam ſi principium omnium primum negaſſent, virgula pædagogica coercere. (z)

(s) *Et adhuc hodie diſputant Peripatetici in libellis Ethicis, qui in doctrina de ſummo bono fere in his quæſtionibus ſaltem ſunt occupati.* (t) *Illud affirmabant Ariſtotelici, iſtud Stoici, hoc Epicurei. Conciliari poſſent hæ ſententiæ. Operatio ſecundum virtutem optimam præſupponit habitum. Cæterum hic habitus non debet eſſe otioſus. Et hæc operatio parit tranquillitatem ſeu voluptatem animi.* (u) *Cui enim officia humanitatis denego, eum proprie non lædo, ſecundum dictum in Evangelio: Amice non facio tibi injuriam. Deinde etiam ſub hoc praecepto proprie non comprehenditur denegatio debiti ex promiſſo, per ea quæ infra in expoſitione ejusdem dicemus.* (x) *a Velthemio* ad Grotium l. 1. c. 1. qu. 4. p. m. 258. ſeqq. vide ſupra c. 3. §. 26. ſeqq. (y) *Hoc facit* Velthem dd. ll. & maxime p. 272. vide ſupra c. 2. §. 67. (z) *Supra* c. 3. §. 32.

Digitized by Google

17. De tertio vero: *ſuum cuique tribue,* (a) tanquam de novis inſulis repertis, ut gloriemur, cauſam non videmus, poſtquam jam ſuo tempore JCtus id ſolum in definitione juſtitiæ inculcaverat. Mirandum enim foret, ſi in eo *evidentia* quædam ſubeſſet, cur non ex tot Gloſſatoribus antiquis, qui idem ſumma cum diligentia ruminarunt, in uno ſaltem operationes ſuas oſtendiſſet.

18. Simile quid de alio Juris Romani brocardico: *Quod quisque juris in alium ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur,* dicendum arbitror; cui analogum iſtud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* (b) Sunt vera, ſunt pia dicta, *evidentia* non ſunt, neque enim ſunt *adæquata.* Non procedunt inter inæquales. (c) Non applicari poterunt ad officia hominis erga ſeipſum. (d)

19. Pene obliti fuiſſemus Hobbeſii. Is hanc legem naturæ pro fundamentali venditat: (e) *Quærendam eſſe pacem, ubi haberi poteſt, ubi non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia.* Non male profecto, ſi modo, quod profitetur, Hobbeſius ſenſiſſet, ſi modo per pacem intellexiſſet communem. Jam paulo ante dixerat, (f) Juris Naturalis fundamentum primum eſſe: *ut quisque vitam & membra ſua, quantum poteſt,* (g) *tueatur.* Atqui hoc falſum eſſe, quod Eruditi jam dum oſtenderunt? Secundum normam iſtam brutorum inſtinctus regitur. Hominis præſtantia alia regula habet opus.

20. Leviter hactenus a triariis & tironibus campum purgavimus, nullis inſtructis ſubſidiis. At nunc aliis armis utendum. Catervatim aggrediuntur hoſtes: Duces præeunt ſtrenui, *Sanchez, Rodriquez, Vasquez,* vel nominibus ſuis terrorem facile incutere apti. Quid agemus itaque? Fugiemus? Pugnabimus? Id quidem turpe, hoc audax. Utrumque prudens. Fugiemus. Fugit etiam Horatius.

21. Ergo bene extra locum conflictus conſtituti, expectemus ictum primum. Quid, ajunt, opus eſt, diu quærere normam rationis? Ad imaginem Dei (h) homo eſt conditus, neceſſe eſt igitur, ut & in ſtatu poſt lapſum radii divinæ ſanctitatis & juſtitiæ, tanquam reliquiæ imaginis divinæ, in homine reſplendeſcant. Itaque, cum Deus, quæcunque egit, (i) ſecun-

(a) *Quod ponit pro principio primo Strimeſius de originibus juris naturalis.* (b) *Non afferam, quod v. g. non procedat in duellantibus, in duobus adulteris mutuo uxores amantibus.* (c) *Nam Dominus a ſervo poteſt poſtulare ſervitia, etſi nolit iſta rurſus ſervo præſtare.* (d) conf. infra caput de cuſtodienda æqualitate. (e) cap. 2. de cive §. 2. (f) Cap. 1. §. 7. (g) *h. e. etiam cum alterius damno.* (h) Vide Zentgraf. de orig. Jur. nat. art. 4. p. 88. 89. §. 2. ſeq. (i) *Hoc latius exequitur Oſiander in typo legis naturæ.*

ſecundum normam divinæ ſuæ ſanctitatis, bonitatis, ſapientiæ ac juſtitiæ egerit, & ita legem quaſi æternam ex libera voluntate ſibi ipſi poſuerit, neceſſe eſt, ut ad hunc archetypum lex quoque naturalis actiones hominum dirigens ſit exſtructa, & adeo conveniens eſſe cum recta ratione, idem ſit, ac *conveniens eſſe cum ſanctitate & juſtitia divina.*

22. Quid nos ad iſta? Examinabimus modo, an hæc propoſitio: *Quicquid convenit cum ſanctitate divina, id jure naturali præceptum eſt; quicquid disconvenit, id jure naturali eſt prohibitum:* conveniat cum requiſitis poſitis? De *veritate* nihil dicemus. Supra (l) enim jam ſuo loco notavimus, legem iſtam æternam eſſe figmentum Scholaſticorum, neque Deum legi niſi impropriiſſime eſſe ſubjectum.

23. *Adæquationem* age conſideremus. Et *latior* videtur nobis eſſe iſta norma normato & alio reſpectu *anguſtior.* Quid enim, an non *legem divinam poſitivam* putas etiam in convenientia cum ejus ſanctitate & juſtitia eſſe poſitam? At jam quærimus axioma, ex quo concluſiones juris ſaltem naturalis poſſimus deducere.

24. Quod ſi reſpondeas, jus poſitivum fundari in convenientia cum divina voluntate, jus naturale in convenientia cum ejus ſanctitate antecedenter ad voluntatem divinam, recurram ad ea, quæ jam ſupra (m) de inepta hac abſtractione attributorum divinorum diſſerui.

25. Sed & *anguſtior* eſt. Jus naturale dictitat *gratitudinem?* At hanc virtutem quomodo ex archetypo divinæ juſtitiæ deduces? Quis beneficium dedit Deo, ut ipſi retribuat? (n)

26. *Evidentiam* vero omnium maxime hic deſideramus. Non repetam, virtutes & juſtitiam de Deo prædicari ἀνθρωποπαθῶς, & improprie. (o) Id modo perpendas: De imagine Dei & ejus ſanctitate vel nihil, vel confuſa ſaltem ex lumine naturæ hauriri, ſed Scripturam utramque hic facere debere paginam. Unde ſi ethnicus quærat, cur homicidium v. gr. ſit contra ſanctitatem divinam? cur v. gr. ſervatio pactorum ſit ſecundum ejus juſtitiam? aut hærebit aqua; aut neceſſarium erit, Scripturam S. in ſubſidium aſſumere, & ita committere μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος.

27. Fallor vero, annon hæc conformitas juris naturæ cum eſſentia divina apud Scholaſticos *originem* debeat Philoſophiæ gentili. De Platone enim Auguſtinus & Clemens Alexandrinus memorant, eum ſummum bonum & formam virtutis poſuiſſe in eo, ut quis Deo aſſimiletur. (p) Stoicorum

(l) l. c. 1. §. 41. (m) c. 2. §. 74. ſeqq. (n) Job. 41. v. 2. (o) c. 3. §. 59. ſeqq.
(p) Vide Horneji Ethicam fere ubi ſupra §. 10. *ſtatuebant enim Platonici, animas eſſe effluvia eſſentiæ divinæ.*

corum ineptiæ, Sapientem ſuum cum Deo comparantium, in vulgus notæ ſunt. (q)

28. Nos itaque dicti Apoſtolici memores, (r) *normam* juris naturalis non extra hominem quærimus, *ſed in ipſo homine*, cujus cordibus idem eſt inſcriptum. Eſto, (s) in ratione humana reſidere imaginem aut reliquias imaginis divinæ, cur tamen non potius ipſam rationem hominis in ſe ſpectamus, quam in relatione ad aliud extra eam? Eſt ſane ratio humana Ens aliquod poſitivum, non mera relatio, cujus eſſentia in eo ſaltem conſiſtat, ut ad aliud referatur.

29. Igitur putamus, ipſam humani generis conditionem, ſeu *ſtatum totius humani generis eſſe normam legis naturalis*. Et cur non putemus? Sane ipſa naturalis ratio, quam pene omnes in ore habent, eſt ejusmodi conditio; ſane ex definitione ſtatus ſupra (t) tradita ſua ſponte fluit, omnem ſtatum eſſe ſuo modo normam legis.

30. Sentio vero hic aurem mihi vellicari, ne, cum in eo ſum, ut ex primo principio practico omnia demonſtrare coner, ipſe in idem impingam graviter. Dixi enim ſuperius, *Legem eſſe normam actionum humanarum.* Nunc dico: *conditionem hominum eſſe normam legis.* An igitur lex ſimul erit norma hominum, & homines norma legis? Hoc pacto certe idem ſimul norma eſt, & non eſt.

31. Tentabo, ut ad objectionem hanc tuam ex te ipſo reſponſionem extorqueam. Fingamus, duplex eſſe hominum genus in hoc mundo, nullis commerciis ac converſatione ſibi mutuo cognitum, unum corpore erecto & robuſto, alterum imbecilli præditum, ſimulque in poſteriori gibbum informem cervici inſidentem caput deprimere, ut non parum inclinetur ad terram. Jam finge, utrique hominum generi a medico diætam eſſe præſcribendam, aut a ſartore veſtimentum eum in finem eſſe applicandum, ut utrumque ſuſtineatur erectum, neve in terra quadrupedum inſtar repat. Quid tum putas, nonne diæta præſcripta, nonne veſtimentum aptatum recte vocari poterit norma videndi, aut norma greſſionis?

32. Porro, nonne putas, medicum in præſcribenda diæta, & ſartorem in conficiendo veſtimento, reſpicere ſimul debere ad qualitatem corporum, cui iſtæ normæ applicari debent? Sane medicus corpori imbecilli plures cibos prohibebit, quam robuſto, medicamenta etiam in minori doſi ſuppeditabit. Ita ſartor opus habebit, ut conficiendo veſtimento pro homini-

(q) *Vide Lipſii & Scioppii Philoſophiam Stoicam.* (r) *Rom. II. quod jus naturæ ſit inſcriptum cordibus hominum.* (s) *Hic reſpondetur ad objectionem* §. 21. (t) Cap. I. §. 86.

Digitized by Google

minibus gibboſis, ſpatium relinquat, gibbi receptaculum. Et cum in priorum veſtimentis ſaltim materia ſufficiat inclinationem leviter impediens, hic durioribus metallis, inclinationem ad terram fortiter reprimentibus, erit opus.

33. Sed quid hæc ad me? inquies. In his exemplis nequaquam idem ſimul norma eſt & normatum. Corporis conditio eſt norma diætæ & veſtimenti. Diæta vero & veſtimentum ſunt norma non ipſius corporis, ſed actionum corporearum. Atqui hæc ſane differunt.

34. Imo vero reſpondebo, eadem eſt ratio Legis & Status. *Status norma legis eſt, Lex vero eſt norma actionum*, quas homines in iſto ſtatu viventes debent edere.

35. Apage igitur, ita perges, inanibus tuis ſimilibus, quorum ope te a mea objectione non liberabis. Ficta ibi ſunt omnia. *Haudquaquam* (u) *vero convenit ei, qui veram religionem profitetur, ut talia fingat, quæ Deus nobis revelavit aliter.* (x) Neque te libertate quadam Philoſophica poteris tueri, cum Philoſophia tua non debeat pugnare cum præceptis veræ religionis.

36. Ego vero non memini, Scripturam S. *fictionem* prohibere, non memini Auguſtanam Confeſſionem interdixiſſe, ne fingamus. Fingunt multa ſæpius Theologi; (y) Fingunt plura JCti; docet Logica, (z) quomodo juventus erudite fingere debeat, docet poeſis. An itaque ex Jurisprudentia tractatus de fictionibus, tanquam minus orthodoxus, erit eliminandus? An Libelli Logici, tanquam hæretici, expurgandi, qui iſtud propoſitionis hypotheticæ exemplum afferunt: ſi aſinus volat, habet pennas? An Poetæ, quatenus aliquid fingunt, ejiciendi ex Republica? Non arbitror.

37. Nem-

(u) *Sunt verba D. Valentini Alberti* Part. I. compend. cap. 1. §. 28. pag. 40. (x) *Reſpondere ad ea, quæ hic diſſero* §. 35. 36. 37. 38. *voluit D. Alberti* in diſputatione de Philoſophiæ Chriſtianæ exiſtentia & eſſentia in genere, habita anno 86. Lipſiæ §. 13. & 14. *Sed ad iſta jam regeſſi* in diſſert. procem. §. 52. *quamvis ibi nomen ejus tacuerim. Scilicet ipſe non audet definire, quid ſit fictio, nam alias ſophiſticatio ipſius nimis aperta eſſet. Oſtendi vero ibidem, ipſum Albertum in ſuo Compendio fingere, ut adeo apertum ſit, eum neſcire, quid ſit, de quo diſputet.* (y) *Huc ſpectant omnes quæſtiones de potentia Dei circa actus, quorum contrarium ipſe revelavit aliter, v. g. an Deus potuerit plures mundos creare? an potuerit genus humanum ſalvare ſine Chriſti adventu in carnem? &c. Huc pertinent omnia ea, quæ Alberti in ſuo Compendio normaliter ex ſtatu integritatis deducit. Huc pertinet etiam lex æterna Scholaſticorum.* (z) *Dum tractat de Syllogiſmo Hypothetico.*

37. Nempe aliud eſt *mendacium*, aliud *fictio*. Eſto, mendacium religioni eſſe adverſum, (a) tamen ab hoc fictio toto cœlo differt.

38. Ut enim de fictionibus juris Romani (b) hic nihil dicam, *fictio*, prout a nobis fuit uſurpata, nihil aliud eſt, quam *prima pars propoſitionis hypothetica*, (c) neque affirmans aliquid, neque negans, ſed ſaltem ex fictione inferens conſequentiam partis ſecundæ. Unde notum axioma: *Conditionem nihil ponere in eſſe*. Item: *Exemplorum non requiri veritatem*.

39. Itaque ſubſiſtit aſſertio: ex ſtatu & conditione communi humani generis deſumendam eſſe normam legum naturalium, manent immota ſimilia, quibus pro declaranda hac theſi fuimus uſi, & in poſterum ad demonſtranda effata affinia utemur.

40. Cum vero ſupra fuſius deduxerimus, duplicem eſſe ſtatum hominis, integritatis & lapſus, hinc jam ordo poſtulat, ut videamus, *ad quem ſtatum* in deducendo jure naturæ debeamus reflectere. Sed hic quæſo, ut ipſe mihi reſpondeas.

41. Demus, medicum (d) inter homines imbecilli corpore & ſanitate præditos viventem, & ipſum imbecillem, communem normam conſervandi vitam conterraneis ſuis debere præſcribere. Credisne, eum præciſe debere reſpicere ad conſtitutionem hominum robuſtorum, de quibus forte ex itinerario aliquo confuſam hauſit notitiam, aut ex ſcriptis medici alicujus cognovit, quænam remedia ſoleant ipſi ad vitam tuendam adhibere? An vero putas eum, cum perſpiciat, ſe ſanitatem iſtam apud ſuos non poſſe attingere, ſaltem utroque oculo ideam quandam ſanitatis ex conſtitutione hominum ſuorum ſibi formam reſpicere, eamque, ut conſervet aut attingat ſaltem, incumbere debere?

42. Jam

(a) *Quamvis de hoc ſuo loco diſtinctius viſuri ſimus in capite de officio hominis circa ſermonem.* (b) *Fictiones juris Romani inter alia a fictionibus Logicis vulgaribus in eo differunt: Fictiones Logicæ nec primam partem propoſitionis hypothetica, nec ſecundam ſeorſim conſideratam affirmant. At fictio juris non affirmata priore, affirmat poſteriorem. Ita v. g. in fictione poſtliminii ita quaſi eſt argumentatio: ſi rediens perpetuo manſiſſet in civitate, jura ejus non fuiſſent extincta. Jam vero non affirmant captivum perpetuo manſiſſe, affirmant tamen jura ejus non eſſe extincta, unde fingunt, ac ſi perpetuo manſiſſet. Ac ita in reliquis, quod notandum contra eos, qui dicunt in fictionibus leges vel Prætorem committere mendacium.* (c) *Videtur tamen prima pars propoſitionis hypotheticæ latior eſſe fictione, nam ſi ea in ſe ſpectata vera eſt, ut v.g.* ſi aſinus non habet pennas, *non* volat, *non neſcio an tunc fictionis terminus eo applicari poſſit. Non enim fingimus ea, quæ ſunt, ſed quæ non ſunt.* (d) *Similis ratio eſt ſartoris in altero caſu fictionis* ſupra §. 31.

42. Jam autem, quod hic præcipuum eſt, demonſtravimus ſupra (e) evidentiſſime, hominem viribus naturalibus (f) ſubnixum, non poſſe in hac vita vel minimum gradum perfectionis ex ſtatu integro recuperare, ſed reliquiis ſuis debere eſſe contentum.

41. Et quid verbis eſt opus? ipſum vas Dei electum de miſeria hac, & quod *inclinationem ad malum* homo *non poſſit ejicere,* (g) graviſſime conqueritur, teſtis, ni fallor, omni exceptione major.

44. Id vero brocardicum, quod cum pace omnium Peripateticorum dixerim, admittere nequeo, eum, qui ſcientiam aliquam traditurus eſt, *ideam ſibi formare debere ſtatus cujusdam perfectiſſimi,* (h) etiamſi ille non exiſtat, neque exiſtere, poſita hac hominum conditione, poſſit.

45. Non improbo quidem eo, quod videatur originem debere Philoſophiæ Gentilium, & magnam partem Platonicæ; (i) improbo, quod plane non ſit aptum ad vitam civilem. Converſamur non cum ideis hominum, ſed cum hominibus, qui exiſtunt; his aptanda erunt adeo rememedia, quæ ipſos conſervent. Nec puto gratiam aliquem initurum, qui principem v. gr. de procuranda reipublicæ utilitate conſulentem remittat ad Mori Utopiam. (l)

46. Porro & in ſtatu integro fuit *jus poſitivum,* (m) quod ſi itaque convenientia cum iſto ſtatu foret fundamentum juris naturalis, ſequeretur, & jus poſitivum normam juris naturalis eſſe.

47. Multa præterea ſunt hodie, quæ in ſtatu integritatis non erant, nec futura erant, (n) non ſocietates modo, ſed & ſtatus hominum particulares, eorumque officia, puta *carnificum, obſtetricum, belligerantium, ſartorum, chirurgorum, eleemoſynas dantium* (o) *&c.* Ut taceam, multa rurſus fuiſſe, aut futura fuiſſe in ſtatu integro, quæ hodie non habent locum; talia ſunt *nuditas protoplaſtorum, conjugia fratrum & ſororum,* & ſi quæ ſunt ſimilia. (p) 48. De-

(e) c. 2. §. 40. 41. (f) *De viribus gratiæ enim hic non eſt ſermo.* (g) ad Rom. VII. v. 15. ſeq. ubi vide omnino ſcholium Lutheri. (h) Vide Patris diſput. de ſtatu naturali & legali & paſſim in annot. Philoſ. Pract. (i) *Cujus fere hypotheſes primariæ ex doctrina de ideis connatis dependent.* (l) *Aut qui medicinam tradat, concipiendo ſibi hominem ſaniſſimum. Simile quid in Jurisprudentia, ſi concipiam hominem ut juſtiſſimum.* (m) *Scilicet univerſale: ut prohibitio arboris cognit. boni & mali. An polygamia, divortium &c. ibi etiam fuiſſent prohibita? Utique ſi homo in eo ſtatu generaſſet ut hodie.* (n) vide ſupra cap. 2. §. 43. *ubi quod quædam ſocietates vel plane non, vel aliter fuiſſent futuræ.* (o) *Item Metaphyſicorum, Medicorum, &c. & omnium qui diſciplinas hodie docent.* (p) *Succurrere vult D. Alberti* *huic*

48. Denique, ſi *evidentiam* quæramus, iterum non ſatisfiet doctrinæ Apoſtoli, ex lumine naturæ gentes refutari volentis. Si enim quæras, cur homicidium eſt contra, cur pactorum ſervatio eſt ſecundum ſtatum integrum? utrobique Scriptura defectum reſponſionis ſupplere debebit. Adde multas & fere infinitas de ſtatu integro reſtare controverſias, (q) in utramque partem diſputabiles, etiamſi Scripturam adhibeas, quoniam quæ Scripturæ de iſto ſtatu refert, pauca ſunt.

49. Igitur nos quidem primario conſiderabimus *naturam hominis* prout eſt, corrupta nimirum, at, (ne cavilleris (r) jus quoddam corruptam) *ſuo modo adhuc recta*, poſtea ex eodem principio, cum inter Chriſtianos ſcribamus, (s) confirmabimus ac illuſtrabimus ſententiam noſtram, oſtendendo, idem principium noſtrum etiam in *ſtatu integritatis* obtinuiſſe.

50. Neque enim homo integer & lapſus ſpecie differunt, uti nec homo robuſto & imbecillo corpore. Concluſiones utrobique variant, (t) gene-

---

huic difficultati per diſtinctionem inter id, quod ex ſtatu integro deducitur normaliter & formaliter, *quam diſtinctionem ipſe fuſius explicat* pag. 44. Part. I. §. 36. ſeq. *Quid vero eadem in receſſu habeat, quam optime intelligere poteris ex ſimili* §. 31. *dato: Ita ſecundum doctrinam Albertinam veſtimenta hominis recti norma eſſent* formaliter *v. g. caligarum, tibialium, calceorum &c. hominis gibboſi: Hactenus enim inter utrosque homines in veſtimentis differentia haud eſt. Sed intuitu togæ, quam induere debet homo gibboſus, veſtimentum hominis recti ſaltem* normaliter *eſſet norma, h. e. in conficienda parte poſtica togæ pro homine gibboſo ſartor etiam intuebitur veſtimentum hominis recti, & quoniam in ejus tunicæ parte poſteriore nihil invenit, ad cujus normam ſuam tunicam aptet, refugium v. g. in tibialibus quæret, & ita argumentabitur: quemadmodum in tibialibus hominis recti cavitas quædam eſt relinquenda, quæ ſuras ejusdem recipiat, ſic mihi in tunicæ parte poſteriore cavitas formanda eſt, quæ ſit receptaculum gibbi. Eſt profecto talis hæc ratiocinatio, ut non melius quam admiratione excipi queat. Igitur ſartoribus hominum gibboſorum, gibboſis ipſis, ars ſua tantum apud homines rectos erit addiſcenda, illis vero, qui ſua ſaltem objecta, ſuos gibbos intuentur, & ſubtilitates iſtas, quod norma vel normaliter vel formaliter norma ſit, ne quidem fando unquam audivere, pro artificibus minimo habendi erunt, etiamſi veſtimenta conſuere poſſint ad finem obtinendum aptiſſima? Quis talia non rideat, an fleat?* (q) *e. g. de imperio conjugali in ſtatu integritatis, de rebus publicis &c.* (r) *Quod opponunt, ni fallor, Strimeſius & Alberti Dn. Pufendorffio.* Vide ſupra cap. 2. §. 42. 44. ſeq. (s) *Ita aliquo modo recedimus a methodo Dn. Pufendorffii.* (t) *Regula enim, quod ſtatus ſit norma legis, tantum procedit in concluſionibus, non vero in primis principiis: Exemplum ſimile iterum eſt in medicina, arte ſartoria &c.*

generalia vero principia utrobique ſunt eadem, quæ, uti ex ſola cognitione diverſi ſtatus (u) non diſcuntur, ita aptus tamen debet eſſe verbi gratia medicus bonus, (x) ut ex iisdem principiis generalibus, diverſimode applicatis, & robuſtum hominem curet & imbecillem.

51. Habet itaque homo eam a beſtiis differentiam, quod ſit *rationalis*. Utinam autem noſter intellectus ſaltem illam haberet perſpicuitatem, ut perfectam & a priori apodicticam ſui ipſius cognitionem poſſideret. Jam neceſſe eſt, ut fere per ambages in rationis naturam inquiramus.

52. Ratio hominis in *cogitatione* conſiſtit. *Cogitare* eſt connectere terminum cum termino, (y) propoſitionem cum propoſitione, quod poſtetius *ratiocinari* vocatur. (z) Ratiocinari vero non poſſumus, niſi per *verba*, eaque vel in mente retenta, vel ore prolata, unde & λόγος eſt vel ἐνδιάθετος, vel προφορικός, *verba* autem, ut infra (a) videbimus, profluunt ab impoſitione hominum in eadem ſocietate viventium.

53. Porro, quicquid dicant Carteſiani, infantes a nativitate prima non cogitant, (b) ſed aptitudine ſaltem cogitationum pollent. Fere autem hæc *aptitudo abſque conſortio hominum* in actum non poterit deduci. Nam quæ in Hiſtoriis de hominibus inter feras educatis legimus, ea profecto ejuſmodi homines nihil fere deſtitiſſe a beſtiis referunt, vel certe inter beſtias aptitudinem illam cogitandi parum fuiſſe promotam. (c)

54. Ut multa paucis contraham: *Ratio abſque ſermone non eſt*, (d) *ſermonis extra ſocietatem nullus eſt uſus*, (e) *nec ratio citra ſocietatem ſe exerit*. (f) An ergo errabimus, ſi dixerimus, aptitudinem illam, quæ in hominibus ante rationis exercitium eſt, nihil eſſe aliud, quam inclinationem cum aliis hominibus ratiocinandi? Sane omnis aptitudo ad actum, tanquam ad finem, tendit.

55. Igitur, dum hominem rationalem dicimus, idem eſt, ac ſi dicamus *ſocialem*. *Socialitas* vero eſt inclinatio communis, toti humano generi a Deo indita, vi cujus deſiderat vitam cum aliis hominibus beatam & tran-

 quil-

(u) *Ita non diſcitur medicina & ars ſartoria ex conſideratione nuda diverſorum objectorum.* (x) *Idem de ſartore.* (y) *Nam jam ſupra rejecimus primam mentis operationem* cap. 1. §. 46. (z) Vide cap. 1. §. 45. (a) *In capite de officio hominis circa ſermonem.* (b) *Dixi quædam hac de re in diſputatione de jure circa ſomnum.* (c) *Credo certo, quod ejuſmodi homo inter feras educatus, ſi ex iſto poſt doctrinam inter homines excultam quæſiveris, quid cogitaſſet, dum fuiſſet inter beſtias? æque nihil reſpondere poſſe, ac ſi quæras ex adulto, quid cogitaverit in prima infantia?* (d) *per* §. 12. (e) *per verba finalia* d. §. 52. (f) *per* §. 53.

quillam. (g) Cur vero *tranquillam?* quia in ſtatu turbulento, qua tali, non ratiocinamur. (h)

56. Vita autem hæc tranquilla in actum deducta dicitur *ſocietas*; cujus contrarium, ipſis Peripateticis fatentibus, eſt *diſſidium.*

57. A *Poſteriori* autem ſententiam noſtram probamus, quoniam *homo citra ſocietatem non poteſt eſſe beatus.* Non dicam hic de miſeria ſumma illa, in qua *infantes* forent conſtituti abſque conſortio humano. (i) Etiam in *adultis* vita foret miſera, ſi non eſſent homines alii, qui ipſorum neceſſitatibus ſubvenirent.

58. Quid quod? ad cujusvis propriam provoco conſcientiam, etiamſi fingamus, aliquem *ea felicitate gaudere*, quam de *Pſyche* Poetæ fabulantur, ſi tamen omni ſocietate humana foret deſtitutus, annon potius optaturus eſſet in ſocietate humana vivere & iſtis ſenſuum delectationibus carere.

59. Adde quod, ſi accurate velis loqui, rariſſima & fere nulla citra ſocietatem *ſenſuum delectatio* futura ſit. (l)

60. Ipſi *miſanthropi*, ſi extra ſocietatem conſtituti forent, eſſent miſeri. Nihil quippe deprehenderent, in quo odium ſuum excolere poſſent. (m)

61. Ipſi *librorum helluones*, (n) & qui nunquam minus ſolos ſe putant, quam ſi non ſint ſoli, miſerrimi forent, libris deſtituti. At libros unde acciperent, ſi ſocietas hominum non foret? Pone, extingui reliquos homines, quid libri prodeſſent, ſi non poſſent oſtendere aliis, quid in hoc vel illo autore diſpliceat? &c.

62. Quod ſi dicta ex *hiſtoria ſtatus integri* velis confirmare, habemus teſtimonium divinum omni prudentia, etiam Salomonea, longe majus. Erat Adamus cætera feliciſſimus. Carebat Socia. *Non eſſe bonum*, pronunciabat divina Sapientia, *hominem eſſe ſolum.* (o)

63. Manet itaque inconcuſſum: naturam hominis *rationalem* eandem eſſe, quam *ſocialem:* Et conſequenter per convenientiam cum natura rationali intelligi convenientiam cum ſocialitate hominis.

64. Sta-

(g) *Conveniet, ſpero, hæc ſocialitatis definitio menti Dn. Puſendorffii, quamvis non meminerim ſocialitatis definitionem aliquam in ejus ſcriptis me legiſſe.* (h) *Et quia in ſtatu turbulento non eſt ſocietas, per conſenſum Peripateticorum.* (i) Vide cap. 2. §. 58. 59. (l) *Declaratum id percurrendo delectationes quinque ſenſuum externorum.* (m) *Miſanthropos hic vero, qui actiones omnes humani generis taxant, quorum genium expoſuit Comicus Gallus.* (n) *Poſſes & hos alio in ſignificatu appellare miſanthropos, quatenus aliorum hominum conſortia fugiunt.* (o) *Oſtendi in* diſput. de crim. bigamiæ, *dictum hoc pertinere tantum ad ſocietatem conjugalem.*

Digitized by Google

64. Statuimus igitur; ſummam legis naturalis in illo principio contineri: FAC EA, QUÆ NECESSARIO CONVENIUNT CUM VITA HOMINIS SOCIALI, ET, QUÆ EIDEM RE PUGNANT, OMITTE.

65. Atque ſic de *veritate* hujus principii nullum reſtat dubium. Quod *adæquatum* ſit, non ſolum inde patebit, quod omnia præcepta ſpecialia juris naturalis ex hoc fonte ſimus deducturi, ſed &, quod nullum præceptum juris poſitivi huc referri poſſit.

66. *Evidentia* denique ſic demonſtratur. Initio: (p) Si Deus voluiſſet hominem non ea facere, quæ cum ſocialitate ejus conveniunt, non voluiſſet rationalem. At homo irrationalis involvit contradictionem.

67. Deinde (q) etiam evidens eſt connexio concluſionum cum primo iſto principio. Nam quando v. gr. quæro, quomodo *homicidia, furta &c.* repugnant ſocialitati, evidenter reſpondeo, quia ea turbant tranquillitatem communem totius humani generis.

68. Similiter, quando quæro: quomodo v. gr. *pactorum obſervatio* neceſſario convenit cum ſocialitate? evidens eſt reſponſio, quia, ſi ea non ſervarentur, turbaretur eadem tranquillitas.

69. Vides ſimul, quod *actus neceſſario conveniens* cum ſocialitate ille ſit, cujus omiſſio, & *diſconveniens*, cujus commiſſio turbat pacem communem humani generis. Orietur enim fere ex iſta omiſſione vel commiſſione bellum, & quidem bellum omnium contra omnes, quod certe genus humanum extingueret.

70. Non deſunt tamen, quæ *contra adæquationem* principii noſtri ſolent proferri in medium. Putant alii, ex *eo fonte* etiam *deduci* poſſe ea, quæ longe ſe habent aliter, nempe & *latrones* facere ea, quæ cum (r) ſocietate ſua & ejus fine conveniunt; unde & hæc objectio ſimul veritatem axiomatis noſtri impetit.

71. Sed hi quidem aperte *Societatem* cum *Socialitate* confundunt. Tum demum ſocietas recte ſe habet, ſi non cum ſocialitate pugnet.

72. Et ne mireris, qua ratione poſſibile ſit, ut ſocietas pugnet cum ſocialitate, cum a ſocialitate dicatur ſocietas, cogita rationem (latronis) pugnare cum rationalitate abſque ulla contradictione.

73. Plures (s) autem putant, ex principio noſtro deduci ſaltem poſſe officia hominis erga alios homines, non autem officia *hominis erga Deum*, erga *ſeipſum*, erga *beſtias*.

 74. De

(p) *Hic habes evidentiam principii ipſius.* (q) *Hic evidentiam concluſionum.* (r) *Hoc facit Zieglerus ad Grotium.* (s) *D. Alberti, Strimeſius, Velthem, & omnes, quod ſciam, antagoniſtæ Dn. Pufendorffii.*

Digitized by Google

74. De officiis hominis *erga Deum* facile concedemus, quatenus per ea intelligitur cultus Dei externus. Hic enim, ut mox (t) demonſtrabimus, ad Theologiam pertinet, non ad Jus naturale.

75. Quod ſi vero ſub nomine officiorum erga Deum intelligas obligationem erga Deum in genere, & ſic nihil adverſum nos obtinebis. Nam & id præceptum, Deo pare, non eſt præceptum juris naturalis, ſed ejus præſuppoſitum. Oſtendimus quippe hoc præceptum pertinere ad jus divinum in genere. (u)

76. Officia vero *hominis erga* ſe, proprie loquendo, non dantur. Nam nemo ſibi obligatus eſſe poteſt, ergo nec ſibimetipſi debere officium. Quæ autem ita vocantur officia, revera ſunt officia vel erga Deum, vel erga alios homines, quatenus occaſione ſui ipſius homo utrisque eſt obligatus, adeoque illius reſpectu ex Scriptura, horum intuitu ex ſocialitate ſuo loco (x) deducitur.

77. Denique officia hominis *erga beſtias* non magis dantur, quam ſocietas hominis cum beſtiis, quamvis & abuſus beſtiarum per conſequentiam lædat ſocialitatem, vel jus Dei poſitivum, quod & ipſum convenienti loco (y) immiſcebimus.

78. De primo principio juris naturalis hactenus. Primum principium *juris poſitivi* hoc eſt: PRÆTER EA, QUÆ NECESSARIAM CONVENIENTIAM CUM NATURA HOMINIS SOCIALI HABENT, (z) FAC EA, QUÆ TIBI DEUS FACIENDA IN SCRIPTURA SACRA REVELAVIT, ET OMITTE CONTRARIA.

79. In ſpecie, quod *jus poſitivum univerſale* concernit, *tria* facimus quoad principium cognoſcendi ejus requiſita, duo communia cum jure poſitivo quocunque, tertium peculiare; ſcil. 1. ut actum præceptum eſſe aut prohibitum Scriptura indicet, 2. ut is actus ex ſocialitate deduci non poſſit, 3. ut Scriptura indicet, legem iſtam Dei pertinere ad omnes homines.

80. Ex his duobus fontibus omnes concluſiones præceptorum ſpecialium, tanquam rivulos, deducemus. Et de *interpretatione* quidem *juris naturalis* ulterius diſſerere non eſt opus, cum in exponendis concluſionibus eadem methodo demonſtrandi atque eadem ratiocinatione, qua hactenus, ſimus uſuri. Sed *in jure poſitivo* jam aliud incipiet interpretationis genus, quod loco demonſtrationum utitur conjecturis, ſeu argumentis probabilibus. Nam jus poſitivum non eſt inſcriptum cordibus.

81. Illa argumenta probabilia, quomodo formari deberent, etiam certis regulis quibusdam generalioribus nunc exponi deberet. Sed differentia eſt hæc doctrina tamdiu, donec *naturam pactorum*, & officia circa pacta expoſuerimus.

82. Uti enim benigniſſimum Numen in revelanda lege poſitiva ſe ad captum humani ingenii accommodavit, ac ſermone humano uſus fuit; atque adeo eædem regulæ hic tenendæ ſunt, quæ in interpretatione pactorum occurrent, ita non poterimus commode iſtam de ſermone & pactis doctrinam hic ante vertere. Accedit, quod in officiis, quæ eousque tractabuntur, de juris divini eo pertinentis expoſitione fere unanimis ſit eruditorum ſententia.

INSTI-

(t) cap. 1. libri ſecundi. (u) vide cap. 3. §. 41. ſeqq. junct. §. 2. hujus cap. 4. (x) cap. 2. lib. 2. (y) in capite de Dominio. (z) *Addidi hæc verba, quæ non extant in editione prima. Fuerunt autem addenda, quia & jus naturale in ſcriptum inter revelationes reliquas extat. Huc pertinet & requiſitum ſecundum in §. ſeq.*

FINIS LIBRI I.

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ
LIBRI II.
CAP. I.
DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM.

SUMMARIA.

Officium hominis erga Deum quid ſit? §. 1. *Præceptum id dirigens unicum.* §. 2. *Quid cultus?* §. 3. *Cultus internus & externus.* §. 4. *Internus fluit ex principio generico Jurisprudentiæ divinæ.* §. 5. *Cultus externus vel generalis,* §. 6. *vel ſpecialis.* §. 7. *Cultus externus an ex jure naturæ deduci poſſit?* §. 8. *Digniſſimus eſt Deus, qui colatur,* §. 9. *& juſtiſſimum, ut colatur, ſi coli velit.* §. 10. *An coli velit, ex ſola ratione determinari nequit,* §. 11. *ſive naturam Dei reſpicias,* §. 12. *ſive naturam hominum.* §. 13. *Actus irreligioſi ſunt contra jus naturæ.* §. 14. *Cultus externus eſt maxime licitus.* §. 15. *Ratio ſola non cognoſcit neceſſitatem precum,* §. 16. *laudum* §. 17. *& gratiarum actionum ore prolatarum.* §. 18. 19. *Aliorum argumentorum imbecillitas,* §. 20. *petitorum a teſtimonio gentilium,* §. 21. *a beatitudine reipublicæ.* §. 22. 23. *Religio reſpicit beatitudinem hominis æternam.* §. 24. *Multo minus autem demonſtrari poterit cultus Dei ſpecialis.* §. 25. *Ergo hoc officium ad revelationem pertinet,* §. 26. *neque Deus unquam ab hominibus ſecundum propriæ rationis determinationem coli voluit.* §. 27. *Ægyptii petierunt cultum ſuum a vera Eccleſia.* §. 28. *Religio vel naturalis vel revelata.* §. 29. *Religionis homonymia.* §. 30. *Exponitur diviſio illa religionis ſecundum diverſas religionis acceptiones.* §. 31. ſeqq. *Aliud religio vera, aliud ſalvifica.* §. 34. *Quoad cultum externum omnis religio eſt revelata.* §. 37. *Omnes religiones in revelatione aliqua fundantur.* §. 38. *Doctrina de officio hominis erga Deum pertinet ad Theologos.* §. 40. *Recenſentur exempla quædam quæſtionum illuſtrium eo pertinentium.* §. 41. ſeqq.

§. I.

PEr *officium hominis erga DEUM* hoc loco non intelligitur principium aliquod theoreticum, ſed practicum. Et hoc quidem non diſponens circa actiones tantum internas, ſed potiſſimum circa externas, neque tamen principium aliquod practicum primum, ſed ſpeciale, quod per modum concluſionis ex primo principio juris naturalis vel poſitivi demonſtrari poſſit.

2. Includitur id uno hoc præcepto: DEUM COLE SECUNDUM MODUM AB IPSO REVELATUM.

3. Quid

3. Quid per *Deum* intelligamus, oſtendunt antecedentia, per *cultum* denotamus actionem exteriorem humanam oris, operis aut geſtus, declarantem obſervantiam & honorem alii debitum.

4. Quamvis enim nonnunquam cultus divinus ſoleat dividi in *internum* & *externum*, (a) revera tamen cultus *internus* non eſt cultus abſolutus & propriiſſime dictus, ſed cultus ſaltem *externi* præſuppoſitum.

5. Hinc & ea, quæ ad cultum *internum* referri ſolent, (b) puta ut homo Deum *honoret* & *veneretur*, ſeu opinionem habeat de ejus ſumma potentia cum bonitate conjuncta, ut eum *amet*, tanquam omnis boni autorem & datorem, ut in eum *ſperet*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis noſtra felicitas dependeat, ut in divina voluntate *acquieſcat*, tanquam qui pro ſua bonitate omnia optime faciat, ut eum *timeat*, tanquam potentiſſimum, & cujus offenſa maximum ſit malum conciliare apta, denique ut in omnibus humillime *obſequatur* tanquam creatori, domino ac rectori optimo maximo; hæc, inquam, omnia, quatenus ex lumine naturali demonſtrari poſſunt, jam præſupponimus, tanquam latentia in primo principio Juriſprudentiæ divinæ in genere, *Deo pare*.

6. *Externus* igitur Dei cultus, ſeu *cultus Dei ſimpliciter*, *aut cultus Dei religioſus*, eſt vel *generalis* & pleriſque ſi non omnibus gentibus communis, vel *ſpecialis*. *Ille* potiſſimum ad tria momenta, *invocationem* Dei, *laudationem* ejus, & *gratiarum actionem* videtur referri poſſe. (c)

7. *Specialem* voco (d) modos diverſos & apud gentes variantes invocandi & laudandi Deum, eique agendi gratias; quo ſpectat inter Chriſtianos v. g. quod debeant aut ſoleant fieri in nomine Chriſti, animo vindicta vacuo, publice, extenſione manuum, apertura capitis, etiam pro hoſtibus, adhibita muſica, jejuniis item & auſcultatione verbi. Huc pertinet etiam *Sanctificatio Sabbathi* & *uſurpatio Sacramentorum*. &c.

8. Etſi itaque non ignorem, ſolere etiam *cultum externum* Dei a pluribus ex dictamine rectæ rationis deduci, diſtincte tamen hic erit procedendum. (e)

9. *Dignit-*

(a) *Vide Dn. Puſend.* de O. H. & C. l. 1. c. 4. §. 6. ſeqq. (b) *Refert hæc eo Dn. Puſend.* (c) Conf. Dürrii Theol. Moral. p. 65. ſeq. & ɔcɔc1. ſ.ic. b. (d) *Dürrius* p. 66. ſeq. (e) *Putabam, cum iſta ſcriberem, me caute proceſſiſſe in exponenda ſententia mea, & ſcio, Theologos Lipſienſes, cum prodirent Inſtitutiones meæ, ſollicite examinaſſe hoc caput, ita tamen, ut ea de re ab ipſis mihi nunquam controverſia fuerit mota. At deprehendi tamen poſtea, unum & alterum Sophiſtam & Hypocritam vitio ſuo non potuiſſe concoquere doctrinam hanc meam. Quare reaſſumſi eandem* in Introductione Germanica ad Ethicam c. 3. §. 37. ſeqq. *atque ibi paululum diſtinctius eandem propoſui, quæ adeo cum hoc capite erit conjungenda.*

Digitized by Google

9. *Digniſſimum* eſſe Deum, qui ab hominibus colatur, certum eſt, & hoc evincunt potiſſimum argumenta eorum, qui cultum divinum ex lumine naturæ demonſtrare aggreſſi ſunt. (f)

10. Quin & *juſtiſſimum* eſſe, ut homo Deum, colat Deus cultum ab homine exigat, prompte ex principio primo Jurispr. divinæ: *Deo pare:* ſequitur.

11. At de eo jam quæſtio eſt, vel certe eſſe debet; *Utrum ratio hominis ſibi relicta demonſtrare poſſit, Deum ab hominibus cultum exigere?* Atque hoc difficillime procedere aſſerimus. (g)

12. Etenim ſi *Deum reſpicias*, Deus cultu iſto exteriore non habet opus. (h) Qua excuſatione uſus fuit Demonax Philoſophus, (i) cum impietatis & ſacrilegii accuſaretur, quod Minervæ nunquam ſacrificaſſet. Reſpondit enim, ſe ſacra Minervæ hucusque non feciſſe, quod ſuis oblationibus eam egere non putaret.

13. Quantum vero *ad hominem* attinet, hominis ſocialitas (l) ſeu vita tranquilla, ſeu quocunque modo beatitudinem ejus temporalem efferre velis, directe per omiſſionem harum actionum externarum non læditur, modo cultus internus non tollatur.

14. Igitur id quidem cognoſco, blaſphemiam & contemptum Dei & *quicquid cultui interno eſt adverſum*, ſive intra animum retentum, ſive actionibus exterioribus declaratum fuerit, pugnare cum recta ratione, quia pugnat cum cultu interno ex præcepto: *Deo pare*, demonſtrato.

15. Cognoſco ulterius, *cultum externum* eſſe ex rebus *licitis in gradu eminente*, & non ſolum rationi hominis naturali eum non repugnare, ſed & longe melius eſſe, ſi Deus colatur, quam ſi cultus iſte omittatur.

16. At

(f) *Quod magno conatu agit Velthemius* ad Grotium pag. 1211. *Sed nihil amplius evincit, quam digniſſimum eſſe Deum, qui colatur. At quis unquam de eo dubitavit? cum ipſe Epicurus, providentiam divinam negans, Deos ob excellentiam naturæ colendos ſtatueret.* (g) *Vides, nos aſſerere: Rationem humanam* ignorare, *an Deus externo cultu coli voluerit, minime autem: eam* negare, *quod Deus coli debeat, hoc enim eſſet contra* §. 9. & 10. *Unde ſi quis meam doctrinam in poſteriori ſenſu acciperet, cavillator apertus foret.* (h) *Unde hoc volo in iſtis verbis:* Ratio nihil deprehendit in natura Dei, unde inferre poſſit Deum voluiſſe coli. *Minime iſtud:* Quic. non opus habet cultu humano, ille non eſt colendus. (i) Vide Lucian. in Demonacte. Ærod. Rer. judic. lib. 1. tit. 2. cap. 5. p. 10. (l) *Quod ſi dicas, hoc vitium eſſe hypotheſeos meæ, quod ex ſocialitate deducam jus naturæ, urgebo, me expetere demonſtrationem vel ex hypotheſi ſtatus integri, vel ex hypotheſi ſanctitatis divinæ, quomodo externo cultu Adamus Deum coluerit?*

(m) *Ex*

16. At hæc omnia ad demonſtrandam *neceſſitatem* cultus externi non ſufficiunt. Ratio ſibi relicta nomen rationis humanæ haud quaquam amittit, etiamſi ratiocinetur, *preces ore prolatas* ad res medias pertinere, cum Deus ut cordium ſcrutator ſuſpiria exaudire poſſit, & ipſe tanquam creator meus ac conſervator, etiam ſine precibus ſciat, quarum rerum indigeam.

17. Sic & per *laudes* humanas eminentiæ & majeſtati divinæ nihil accedit, quinimo, ſi ab homine reverentia & timore Dei carente proferantur, recta ratio dictat, peccare graviter hominem, Deum per ſigna exteriora decipere intendentem. Sin homo intrinſece Deum magnifaciat, laudes exteriores ſuperfluæ videbuntur rationi.

18. Idem & de *gratiarum actione* dictum eſto. Accedit, quod, ut ſuo loco demonſtrabitur, gratiarum actio ideo inter homines ſit neceſſaria, ut alteri demonſtrem, beneficium præſtitum eſſe acceptum mihi, meque iterum ad inſerviendum alteri paratum. At intuitu Dei cogitationes meæ hæc demonſtrare aptæ ſunt.

19. Scilicet, ut ſummatim dicam, preces, laudes, gratiarum *actiones*, *ſigna inter homines ſunt externa*, ideo neceſſaria, quia homo hominis cogitationes non novit. Novit vero Deus.

20. Neque officit, ſi dicere velis, cultum externum Dei neceſſarium fuiſſe non propter Deum, ſed *propter homines ipſos*, cum *Rerumpublicarum felicitas* ſine cultu externo fere non poſſit ſubſiſtere, *& nulla detur* Respublica, in qua non aliquis externus Dei cultus vigeat. Adde quod & *Gentiles* cultum hunc debitum acriter inculcent. (m)

21. Etſi enim hæc ſatis ſpecioſa ſint, tamen jam ſupra monuimus, ex *teſtimonio gentilium* (præterquam quod & in his diſquirendum, utrum de cultu externo an interno loquantur) non firmiter probari poſſe, aliquid eſſe juris naturalis; adeoque & uſus communis gentium ſaltem argumentum illuſtrans, non probans ſuppeditare poterit.

22. Quod autem *felicitatem Rerumpublicarum* concernit, caute diſpiciendum, ne finem ſecundarium cultus divini pro principali arripiamus. Hactenus beatitudinem Rerumpublicarum per cultum externum promoveri ratio aſſequi poteſt, ut eo melius quilibet civis alteri per ſigna exteriora reverentiam internam erga divinum numen tanquam fundamentum omnis obligationis declaret, ac ita fiducia ſociorum erga ſe invicem eo magis augeatur. Cæterum quemadmodum hæc declaratio externa ſæpiſſime

(m) *Ex Gentilibus vide quos affert* Velthem. ad Grotium l. 1. c. 1. p. 291. ipſe Grotius l. 2. c. 20. §. 44 45. Adde D. Alberti in compend. P. II. p. 39. 41.

piſſime fallit, ita & omiſſio ejusdem per ſe ac neceſſario beatitudinem Reip. non turbat.

23. Accedit, quod ſi beatitudo Rerumpublicarum genuinus cultus divini finis foret, ex regula Philoſophorum recepta, (finem eſſe normam mediorum) dicendum eſſet, cultum hunc pro varietate Rerumpublicarum & ipſum variare, & ita utilitatem ſingularum Rerumpublicarum cultus divini normam eſſe debere, quod ſtatuere impium eſt.

24. Et confitentur quidem profecto omnes: cultus religioſi finem verum eſſe *beatitudinem hominis æternam*, ad hunc finem ratio ſibi relicta non penetrat, quomodo igitur poſſet cultus divini tanquam medii cognitionem penetrare? (n)

25. Sufficere hæc poſſunt de cultu Deo religioſo, quem *communem* diximus. Intuitu *ſpecialis* tot argumenta ſe ſuppeditant pro noſtra ſententia, quot circumſtantiæ & modo ſpecialis cultus ſe nobis offerunt, quæ ſingula prolixe exponere non videtur opus, cum ſpecialis cultus generalem, cujus neceſſitatem a ratione percipi non poſſe hucusque oſtendimus, præſupponat.

26. Vides adeo, quam maxime ratio noſtra in officio hominis nobiliſſimo cæcutiat, & in quantum lumen naturæ ſine lumine revelationis caligine ſit obductum, quamque periculoſe procedant, qui ſanctiſſima Dei myſteria rationis per lapſum debilitatæ modulo metiri aggrediuntur. Atque ita ſimul intelligis, cur in præcepto officium hominis hac parte dirigente addiderim: Deum colendum eſſe *ſecundum modum ab ipſo revelatum.* (o)

27. Quodſi *hiſtoriam ſacram* atque *eccleſiaſticam* evolvamus, patebit, nunquam Deo placuiſſe cultum a ratione humana inventum, (p) ſed a primordio mundi voluiſſe divinum numen, ut verus cultus ſecundum normam divinæ revelationis dirigeretur.

28. Unde cum antiquior fuerit vera Eccleſia falſis religionibus, & Diabolus perpetuo fuerit ſimia Dei, magis probabilis videtur eorum ſententia, qui putant Ægyptios ac reliquos gentiles primorum ſeculorum, multa hauſiſſe vel potius retinuiſſe a Deo ab initio inſtituta, quam illorum,

 qui

(n) *Conf. B. a Seckendorff* in teutſchen Reden p. 477. *qui tamen cultum deducit alias ex jure naturæ, quia putat immortalitatem animæ & beatitudinem æternam ex ratione demonſtrari poſſe.* (o) *Agnovit hoc Socrates ap. Auguſtin.* l. 1. de conſenſ. Evang. cap. 18. *unumquemque Deum ſic colere oportere, quomodo ſe ipſe colendum eſſe præceperit. Quem locum cum ſimilibus adducit D. Alberti* P. II. c. 1. §. 8. p. 45. *nec ſentit per eum corruere omnia, quæ ipſe a §. 6. ibidem diſſerit, tanquam ea ſint præcepta juris naturalis, cujus compendium ibidem exhibet.*

qui docent, quod Deus in ferendis legibus ſuis poſitivis, potiſſimum ceremonialibus, multa ex præceptis Ægyptiorum aut Zabiorum deſumſerit. (p)

29. Simul vero ex dictis patet, quid ſentiendum ſit de communi diviſione *religionis* in *naturalem* & *revelatam*.

30. Modo homonymiam *religionis* prænotaverimus, quæ vel accipitur pro actibus *intellectus* circa Deum & res divinas, ſeu *notitia* Dei, vel pro actibus *voluntatis* & quidem aut pro cultu *interno*, aut pro *externo*, vel *conjunctim* aut pro *notitia* Dei & *cultu interno*, aut pro *utroque cultu*, aut pro *notitia* & *cultu utroque*. Tot enim modis fere a diverſis ſcriptoribus religionis terminus ſupponitur.

31. Qui itaque per religionem intelligunt *notitiam* Dei, illi haud dubie recte eam in *naturalem & revelatam* ſubdividunt, quamvis fere communiter notitiæ huic naturali plus tribuant quam par eſt. Unde huc repetenda ſunt ea, quæ ſuperius (r) ea de re fuſius diſſeruimus.

32. Qui *cultum internum* reſpexerunt, neque ipſi aberrarunt, cum modo (s) demonſtraverimus, & hunc ex primis principiis practicis deduci.

33. Neque in eo aberrarunt, ut arbitror, dum religionem hanc naturalem primi & ſecundi ſignificatus cæteris paribus ad *religionem veram* retulerunt.

34. Quamvis enim a non paucis iſta opinio vapulet, quod notitiæ hæ naturales de Deo & de cultu interno ad ſalutem non ſint ſufficientes, non puto tamen hoc argumentum firmiter concludere, cum *verum & ſalvificum* eſſe differant.

35. Itaque hactenus religio *vera naturalis* & *revelata* in eo differunt, quod hæc ſit ſalvifica, illa ſaltem ad ſalutem hominis temporalem tendat.

36. Et qui aliter fieri poſſit? cum religio naturalis longe imperfectior ſit revelata, & fide tantum humana, ratiocinatione ſubfulta, nitatur. (t)

37. Sed qui per religionem naturalem intellexerunt cultum aliquem *externum* divinum natura cognitum, illi aberrarunt a vero. Nam hoc ſenſu *omnis religio eſt revelata*.

38. Probationem jam dedimus. Accedit, quod nulla poſſit in toto terrarum orbe nominari religio, quæ non revelationem aliquam prætendat. *Nos* veri Dei revelatione nitimur, *hæretici* omnes vel interpretatione ſcripturæ ſacræ abutuntur, vel peculiares revelationes crepant, quod & *Judæi* faciunt.

(p) *Exemplo vituli aurei, Saulis non obedientis juſſui Samuelis &c.* (q) *De priori ſententia vide Claſen.* in Theol. Gentili *D. Alberti* d. l. p. 48. §. 15. *Poſteriorem defendit Spencerus* peculiari opere de LL. Ceremon. (r) Lib. 1. c. 3. §. 49. ſeq. (s) hoc c. §. 5. (t) *Fatetur iſta D. Alberti* d. P. II. c. 1. §. 16. 17. p. 48. 49.

faciunt. *Turcæ* revelationibus Pſeudoprophetarum ſuorum credunt; *Ethnici*, uti ab initio revelationes diabolicas cum divinis miſcuerunt, ita adhuc hodie vel cacodæmonis mendaciis ſe decipi patiuntur, vel fallaciis miniſtrorum ejus, v. gr. Braminum & ſimilium fidem habent.

39. Itaque ex hoc ſignificatu religio revelata vel vera vel falſa eſt, naturalis vero vel figmentum, vel certe falſæ religionis ſpecies.

40. Atque adeo non expectabitur a nobis, ut concluſiones ſpeciales de officio hominis erga Deum ex principio ſupra de cultu Dei poſito deducamus. Pertinet enim hæc deductio ad Dominos Theologos.

41. Igitur non ſaltem omittemus expoſitionem præceptorum religionis *Chriſtianæ* in ſpecie ſic dictæ, ſed & illorum præceptorum religionem concernentium, quæ humano generi in *Adamo* & *Noacho* publicata fuit.

42. Eo pertinent quæſtiones non paucæ in utramque ventilatæ partem de *Sacrificiis*, & illorum origine.

43. Item controverſiæ plures de *Sabbatho*, & ejus cultura, potiſſimum iſta, quidnam in illo præcepto morale ſit, quid ceremoniale. (u)

44. Nec minus de *interdicto eſu ſanguinis* & membri animalis viventis, ejusque hodierno uſu poſt decretum conventus Apoſtolici ea propter Ethnicis converſis in primitiva Eccleſia repoſitum. (x)

45. Ergo potuiſſemus hoc capite tanquam a Jurisprudentia alieno, carere, niſi contra ſentientium opinioni & rationibus fuiſſet reſpondendum.

CAPUT II.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA SEIPSUM. (a)

SUMMARIA.

INſtinctus naturalis ſe conſervandi homini cum beſtiis communis, §. 1. 2. *ſocialitati tamen ſubordinari debet*. §. 3. *Primæ & ſecundæ naturæ apud Stoicos*. §. 4. 5. *Cultura ſui ipſius præmittenda officiis erga alios*. §. 6. *Præceptum generale:* CONSERVA TE, UT TRANQUILLITATEM COMMUNEM PROMOVEAS, §. 7-10. *Præceptum reſpiciens totum hominem:* NOSCE TE IPSUM. §. 11. 12. 13. *Præcepta ſpecialia quoad animam:* COLE ANIMAM PRÆ CORPORE ET VOLUNTATEM PRÆ INTELLECTU. §. 14. 15. *Quid de bonis fortunæ?* §. 17. *& ſpiritualibus?* §. 18. 19. *Homo immortalitatem animæ ex natura non cognoſcit*. §. 20-27. *Quoad corpus:* VITAM SANITATI, HANC INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER. §. 28-31. NON APPE-

(u) *Quoad hunc & præced. §. conf. D. Albert.* d. §. 15. p. 48. (x) *De hac controverſia vide, quæ diſſerit Spencerus* peculiar. diſſert. ad tractat. de LL. Ceremon.

(a) *Junge cum hoc toto capite* Pufend. de J. N. l. 2. c. 4. 5. & 6. nov. Edit.

APPETE IMPOSSIBILIA. §. 32. *Specimen concluſionum ex iſtis præceptis deductarum.* §. 33-65. *Controverſiarum item exinde deducendarum.* §. 66. *I. de poteſtate hominis in propriam vitam,* §. 67-69. *& an autochiria omnis ſit prohibita?* §. 70-79. *II. de conſervatione ſui, an liceat ſe violenter adverſus aggreſſorum defendere?* §. 80-84. *III. Annon defenſio ſui violenta ſit præcepta?* §. 85-94. *IV. Quænam ſint requiſita defenſionis juſtæ?* §. 95-109. *Quatenus liceat defendere ſe ob bona vitæ minora?* §. 110. 111. *membrorum ſcilicet integritatem,* §. 112. 113. *pudicitiam,* §. 114-117. *metum alapæ & falſum teſtimonium,* §. 118. *honorem,* §. 119. *bona,* §. 120. 121. *Defenſor juſtus non punitur.* §. 122. *VI. An neceſſitas limitet leges potiſſimum divinas? quæ quæſtio difficillima nova diſtinctione reſolvitur.* §. 123-157. *VII. De jure neceſſitatis intuitu abſciſſionis membri,* §. 158 *comeſtionis cadaverum humanorum,* §. 159. *juris in vitam alienam,* §. 160-167. *in res alienas, & an tunc ſit furtum?* §. 168-175.

§. I.

HOmo uti machinam corpoream, quam vulgo vitæ animalis nomine efferunt, cum beſtiis communem habet, ita utrisque indita eſt per modum *inſtinctus naturalis* a ratione revera diſtincti, *ſui conſervatio.*

2. Sed *beſtiarum* quidem utpote ratione carentium locomotiva nullum alium rectorem quam inſtinctum iſtum ſequitur.

3. At *homo* cum rationalis & ita ſocialis ſit, locomotivam ſuam a regimine inſtinctus hujus eximere, & *Socialitati ſubordinare* debet.

4. Unde Stoici & hos ſecuti alii Philoſophi de officio hominis diſputantes ſubinde id minus recte ſecundum diverſam conſiderationem *primorum* & *ſecundorum naturæ* exponunt. (b)

5. Nam *primæ,* quæ vocant *naturæ,* nihil ſunt aliud, quam inſtinctus iſte machinæ corporeæ inditus, qui adeo ad officium hominis non pertinet, ſed quatenus homo eam cum beſtiis habet communem, plane eſt exlex. (c)

6. Eo magis autem cultura *ſui ipſius* officiis ſpecialibus erga alios eſt præmittenda, quo minus, qui ſibi ipſi eſt inutilis, aliis inſervire aptus, eoque

(b) Vide Grot. de J. B. l. 1. c. 2. §. 1. (c) *Si enim non eſſet exlex, obligarentur etiam beſtiæ. Dico:* quatenus habet communem cum beſtiis. *Nam cogitationes pravæ non pertinent ad iſtum inſtinctum, ſunt enim pars rationis, quia ſunt cogitationes. Deinde alius eſt inſtinctus conſervandi individuum, alius inſtinctus, hoc vel illo modo legibus vetito, neque ad ſuſtentationem neceſſario id conſervandi, alius denique inſtinctus delectandi corpus & percipiendi ſingularem jucunditatem. Primus homini cum beſtiis eſt communis, poſteriores duo homini proprii.*

Digitized by Google

eoque magis de ea cura homo debet eſſe ſollicitus; quo difficilius negligentia ejusdem aut præconceptæ opiniones emendantur. (d)

7. Poſſes itaque præceptum generale de hominis officio erga ſeipſum ſic efferre: ITA TE CONSERVARE STUDE, UT VITAM CUM ALIIS TRANQUILLAM PROMOVEAS.

8. Hinc quæ media ſe ipſum conſervandi *neceſſario* ad ſocialitatem promovendam *requiruntur*, ea homo adhibere tenetur.

9. Quæ vero vitam cum aliis tranquillam *per ſe turbant*, iis homo vitam ſuam conſervare non poteſt.

10. Quæ denique nec neceſſario promovent, nec neceſſario turbant, ea Jure naturali, niſi Jus divinum aliud oſtendat, *licite* adhiberi aut omitti poterunt, pro diverſis tamen gradibus licentiæ, prout nempe iſta media magis ad promotionem aut turbationem vitæ tranquillæ, etſi per acidens, faciant. (e)

11. Cæterum cum homo ex *anima* & machina *corporis* conſtet, conſiderandum nunc peculiariter, quodnam ſit ejus officium *reſpectu utriusque*.

12. Id ſummatim hoc Præcepto continetur: NOSCE TE IPSUM. Nam qui ſe non novit, non poterit rite judicare de mediis ad colendam ſocialitatem aptis.

13. Pertinet autem hoc præceptum non ad ſolam animam, ut Cicero, erroneam ſententiam Philoſophorum gentilium, ac ſi ſola anima ſit eſſentia hominis, ſecutus, expoſuit, ſed ad *totum hominem*. (f)

14. Quod vero in ſpecie animam attinet, novit homo eam nobiliſſimam ſui eſſe partem, cum per eam a beſtiis differat, unde ſequitur, quod illa rectoris, hoc miniſtri aut inſtrumenti vicem ſubire debeat, & hinc naſcitur præceptum ſpeciale: CULTURAM ANIMÆ CULTURÆ CORPORIS PRÆFER. (g)

15. Porro

(d) *Quia ſua bona, quæ poſſidet, non novit æſtimare, quomodo poterit æſtimare bona ſocietatis?* Conf. Puſend. d. c. 4. §. 2. nov. Edit. (e) *Ad applicationem horum, quæ* §. 8. 9. 10. *dicta ſunt, requiritur perſpicacia naturalis. Ita e. g. quoad 1. homo tenetur edere, bibere, contra frigus ſe munire. Quoad 2. debet cavere, ne per homicidia & ſcortationem velit ſe conſervare. Ita quoad 4. ſi Chriſtianiſmus non obſtaret, liceret aliquando lautius vivere & inebriari, aut molliter vivere & delicate, quamvis & ex dictamine recte rationis hæc licentia ſit gradu minor. Licentiæ gradu maximæ exemplum eſto, ſi quis bonam diætam ſequatur, & nutrimenta ſalubria magis, quam delicata quærat, ſi quis bonis literis incumbat. &c.* (f) Puſend. §. 5. Albert. c. 2. §. 14. p. 66. conf. §. 27. (g) Puſend. §. 5. & 6.

15. Porro cum & ſupra (h) oſtenderimus, hominem non ſpeculandi ſed & agendi cauſa eſſe conditum, inde aliud præceptum profluit: CULTURAM VOLUNTATIS PRÆFER CULTURÆ INTELLECTUS.

16. Inculcant illa præcepta nihil aliud, quam bonum animi *morale* præferendum eſſe bono ejus *naturali*, bona vero *hæc* utraque præferri *bonis corporis*. (i)

17. Quæ vero bona *fortunæ* communiter appellantur, cum partim ad excolenda & promovenda bona utraque animi, partim ad ſuſtentationem bonorum corporis requirantur, & ipſorum uſus ſecundum modo dictas regulas erit temperandus. (l)

18. De bonis animæ *ſpiritualibus* atque æternis ſileo, quamvis & de horum cultura ſubinde inculcare ſoleant Scriptores Juris naturalis. (m) Non enim video, quomodo beatitudo hominis æterna, & quam hæc præſupponit, animæ humanæ immortalitas, *ex lumine rationis* demonſtrari poſſit.

19. Quid quod & μετάβασιν hic vitamus; Oſtendimus enim, *hujus beatitudinis* tractationem ſolis Theologis eſſe relinquendam. (n)

20. Et quidem recte hic diſtinguitur *poſſibilitas* ab *actu*. (o) Et nempe id cognoſcit ratio, immortalitatem animæ non eſſe impoſſibilem reſpectu Dei, nullius enim creaturæ duratio in æternum involvit contradictionem. (p)

21. Sed *animam actu immortalem eſſe*, Deumque hanc poſſibilitatem voluiſſe in actum deducere, id philoſophice demonſtrari poſſe, nego.

22. Idque ideo, quia omnis demonſtratio ultimo debet peti ex definitione rei. (q) At anima perfectam ſui definitionem ignorat. Et quamvis id quaſi palpet, ſe eſſe ens cogitans, nulla tamen eſt connexio neceſſaria inter cogitationem & durationem æternam.

23. Hinc etſi per totum vitæ ſpatium homo animam ſuam, aut ea, quæ poſſidet bona, ſcrutetur, (r) nihil tamen firmi ſepoſita ſcriptura ſacra ſcruta-

(h) l. 1. c. 1. §. 23. ſeq. (i) Albert. c. 2. §. 15. ſeq. p. 67. ſeq. (l) *Ut nempe bona fortunæ 1. adhibeantur ad exercendas virtutes, 2. perficiendum intellectum, 3. bona corporis.* conf. Albert. c. 4. (m) *Ut facit Alberti* c. 2. §. 11. p. 64. (n) vide l. 1. c. 1. §. 169. & c. 2. §. 141. ſeq. (o) Conf. Alb. c. 2. §. 10. p. 61. (p) *Aliud eſt fuiſſe ab æterno, quod ſoli Deo competit.* (q) *Per tradita* l. 1. c. 3. §. 35. & paſſim. (r) *Quod jubet Alberti* d. §. 10. p. 61. *ubi ſimul Henricum Morum cenſet ſine cauſa. Recte enim Morus differentiam inter ſpiritum & corpus quærit non in extenſione ſeu amplitudine, ſed in penetratione & diviſione. Sed hæc ad immortalitatem animæ non pertinent.*

Eſt

ſcrutabitur, ut adeo & hæc doctrina pertineat ad myſteria fidei & prærogativas Chriſtianorum præ Gentilibus.

24. Nam quod *Gentiles* immortalitatem animæ aſſerentes (s) attinet, eos certiſſimum eſt, vel aliorum relationi id acceptum tuliſſe, quod nonnulli tacite ſubinnuunt, ad conſenſum gentium hic ſolum provocantes, (t) aut argumentis obſcuris (u) & vix probabilibus (x) ſententiam ſuam adſtruentes, vel demonſtrationibus fuiſſe uſos falſam & heterodoxam hypotheſin præſupponentibus.

25. Scilicet communiter Philoſophi gentiles duo principia coæterna ſtatuebant, Deum & materiam primam.

26. Quod autem animas hominum attinet, alii eas ex potentia materiæ eſſe eductas opinabantur, & ſic morales, quod faciebant Epicurei.

27. Alii contra, ut Platonici, putabant animas humanas eſſe effluvia eſſentiæ divinæ, creatasque ſimul in univerſum, ut ſeparatim exiſterent poſtea autem neſcio qua inſana contemplatione materiæ meruiſſe, ut corporibus velut compedibus vincirentur. Hinc eſſentiam hominis conſiſtere in ſola anima, eam vero ut divinæ particulam auræ eſſe immortalem aut certe longius duraturam. (y)

28. Pergo ad *corpus*. Hujus machinam ſi homo conſideret, deprehendet corporis fulturis animum ſuſtineri, & hoc male ſe habente animum quoque parum præclari efficere poſſe. (z) Inter bona autem corporis eminet vita, poſt hanc ſanitas corporis, tum membrorum integritas bonorum claſſes occupant. *Vita* ſublata tollitur unio corporis cum anima, *ſanitate* totius corporis proſtrata impeditur anima in functionibus plerisque exterioribus, *integritate membrorum* violata, iſtæ ſaltem functiones, quarum gratia anima iſto membro habebat opus, ſiſtuntur.

29. Fluit exinde præceptum: VITAM (a) SANITATI, SANITATEM INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER. 30.

Eſt enim differentia inter ſpiritum & animam. Ille mortalis eſt, hæc immortalis. Sed iſta non intelligit Alberti cum ſuis Peripateticis, intelligebat vero olim Lutherus, aperte tres partes hominis ex ſcriptura agnoſcens: corpus, ſpiritum, animam. Dicemus alibi fuſius. (s) *Quos adducit Alberti* d. l. p. 62. (t) *Ut Seneca* Epiſt. 117. ap. Alb. d. l. p. 62. (u) *Ut Ariſtoteles* ibid. *ab operatione animæ propriæ, in qua non communicat operatio corporalis, (forte reſpexit ad ſomnum.)* (x) *A conſenſu philoſophorum præclariſſimorum.* Albert. d. 62. (y) *vid. Albert.* p. 66. *& de Stoicis* p. 63. *Horum reſpectu ergo anima foret immortalis fere eo ſenſu, quo uſu Juris civilis quædam actiones ſunt perpetuæ. Adde quoad hos tres §§.* Diſput. noſtr. de jure circa ſomnum c. 1. §. 4. (z) Puſend. §. 14. (a) *Vitam etiam bonis animi naturalibus præ-*

30. Hæc omnia tamen, quæ hactenus ſpeciatim expoſuimus, præcepta ex primo limitationem accipiunt. Conſervationi enim tranquillitatis communis ſubordinanda ſunt bona animi utraque, poſtponenda vita, ſanitas, integritas, divitiæ & reliqua bona minora.

31. Ducit eo hominem contemplatio totius, hoc eſt, unionis animæ cum corpore, ut jam ſæpius inculcavimus. (b) Præterea eadem meditatio oſtendit homini, eum quoad potentias animi & vires corporis eſſe *ſubſtantiam finitam*, adeoque multa eſſe, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, quæ appetere velle fruſtraneum & ſic ſtultum foret.

32. Oritur hinc aliud præceptum: SUPRA VIRES NON NITENDUM. (c)

33. Ad has regulas puto commode referri poſſe concluſiones omnes de officio hominis intuitu ſui ipſius ab aliis fuſius expoſitas, ac ex iisdem quæſtiones controverſas facile poſſe definiri.

34. Tales concluſiones ſunt, (d) ut homo iis, quæ in *ſua poteſtate* ſunt, optime & ad præſcriptum rationis utatur.

35. Ut homo, ubi prudentiæ humanæ locus eſt, actiones ſuas cœcæ velut *aleæ* non committat.

36. Ut homo non ab *eventu* actionum prudentiam & juſtitiam tam ſuam quam alienam æſtimet.

37. Ut a propoſito recte formato homo per *metum* aut *voluntatem* ſe non patiatur abripere.

38. Ut ſe rebus, quas ſibi accommodare nequit, *accommodet*.

39. Ut in præſentibus *ſecuritatem*, circa futura nimiam *curioſitatem* evitet.

40. Ut

ferri vult Alberti c. 2. §. 29. 30. *Unde concludit, ad vitam conſervandam pati me debere applicationem medicamenti, e quo probabiliter aut certo ſecutura ſit ingenii aut memoriæ imbecillitas. Hanc concluſionem concedo, non theſin. Ideo enim concluſio vera eſt, non quia ingenium & memoria ſunt bona animi naturalia, ſed quia una cum vita perirent & ingenium & memoria, non igitur inter diverſa bona conferenda unius conſervatio cum alterius debilitatione, ſed unius conſervatio cum alterius totali corruptione. An ergo putat D. Alberti, aſſumi debere medicamentum, ex quo certo ſequatur furor perpetuus, ad conſervandam vitam? Ita videtur ſequi ex ejus theſi, quia ratio eſt bonum animi naturale. Ego vero contra ſentio ob dicta* §. 16. (b) *Et quia animal rationale nil aliud eſt, quam ſociale.* (c) Puſend. §. 7. & 8. (d) *In his quæ ſequuntur usque ad §. 66. fere conſiſtit cultura animi, quatenus dirigit corpus. Vide* Puſend. §. 13. *initio, quem etiam quoad has concluſiones omnino conjunge a* §. 7. ad §. 15. *& fuſius ea demonſtravi in Germanica Introductione ad Ethicam per integr.*

40. Ut in ſecundis rebus *inſolentiam*, in adverſis *deſperationem* fugiat.

41. Ut omni ſtudio opinionem *boni viri* conſervet, eamque per calumniam aliorum læſam, quantum poſſibile, ſuo nitori reſtituat.

42. Ut ex factis præclaris & generi humano proficuis ſolum *famam* quærat.

43. Ut *bonore* utatur ad benefaciendum aliis.

44. Ut ab *arrogantia* & vana *gloria*, præprimis de rebus inanibus, abſtineat.

45. Ut æquo animo ferat, ſi *occaſio deficiat* præſtantiam ſuam exercendi.

46. Ut ſua ſorte *contentus* vivat, & reliqua tanquam ad ſe nihil pertinentia adſpiciat.

47. Ut in comparandis opibus innocentem *induſtriam* adhibeat.

48. Ut *paucis* ſit contentus.

49. Ut paucis utatur, tanquam ſubſidiis neceſſitatis propriæ & benefaciendi aliis.

50. Ut animum adſueſaciat, *ne amiſſis opibus* coincidat.

51. Ut erogationem earum ita temperet, ne illas circa rationem *diſſipet*.

52. Ut *doloribus* non neceſſariis abſtineat.

53. Ut *delectationibus* ſenſuum fruatur modice.

54. Ut *affectus* ſuos in poteſtate habeat.

55. Ut *lætitia* non utatur ſuper alienis malis aut rebus ineptis.

56. Ut *triſtitiam* exterminet, niſi quatenus ad miſericordiam & pœnitentiam ea habet opus.

57. Ut objectum dignum & honeſtum ita *amet*, ne aliis officiis remoram injiciat, neve eo amiſſo morbus oriatur.

58. Ut *odio* hominum & *invidia* plane vacuus ſit.

59. Ut *ſpe* ſuper rebus vanis, incertis & impoſſibilibus non fruſtra ſe fatiget.

60. Ut *metui & iræ* tanquam affectibus humanæ menti inimicis ac valde perniciofis omni ſtudio reluctetur.

61. Ut tempeſtive honeſtum *vitæ genus*, ſecundum impulſum genii, corporis atque ingenii habilitatem, natalium conditionem, fortunæ bona, parentum autoritatem, imperantium civilium juſſum, occaſionem aut neceſſitatem eligat.

62. Ut *ſtudia literarum* non rejiciat, tanquam quæ hominem ineptum reddant ad negotia pacis & belli, ſed potius iis innatam bonam indolem perficiat.

63. Ut tamen non *inanibus literis* operam det, ſed utilibus aut elegantibus.

Digitized by Google

64. Ut ſtudia ad *uſum vitæ* humanæ attemperet, non temporis fallendi gratia, & cum neglectu aliorum officiorum iis ſe immergat.

65. Ut *rationem* magis quam autoritatem ſequatur, & pertinaciam erroneam defendendi ſupprimat. (e)

66. Atque in his fere conſentiunt Eruditi: Jam de *quæſtionibus controverſis* videndum. Initio quidem de *poteſtate hominis in propriam vitam.* (f)

67. Ubi id quidem nemo ſanus negaverit, non licite ſaltem, ſed & longe honeſtius eum facere, qui *probabilem occaſionem brevioris vitæ*, ut aliis inſerviat, elegerit, quam qui ingloriam & domi deſidem quæſierit, ut ad extremas ætatis metas pervenire poſſit. (g)

68. Neque illud dubium, poſſe quem jure ab imperante adigi, ut *improbabile mortis periculum* ſe pro utilitate aliorum conjiciat. (h)

69. Quin & *citra* hujusmodi *imperium* aliquis cæteris paribus pro aliorum utilitate ejusmodi periculum ſubire poterit. (i)

70. At de *avtochiria* gravior inſpectio. (l) *Pro lubitu* ſibi vitam abrumpere in Deum & ſocietatem humanam eſſe injurium, ex ſupra dictis patet.

71. Idem ſentiendum, ſi quis *tædio moleſtiarum* & *indignatione malorum communium*, vel *metu dolorum*, quibus fortiter toleratis exemplo ſuo prodeſſe poterat, mortem ſibi inferat.

72. Nec excuſabitur, qui *alieno miniſterio* hic utitur.

73. Multo minus probandæ *leges civiles*, vel jubentes, vel permittentes civibus nihil delinquentibus ultro vitam projicere.

74. At, ſi quis videat ſe victurum deinceps *in probrum* DEI, aut certitudine moraliter infallibili cognoſcat mortem ſibi paulo poſt ab hoſte, aut ſævo principe cum *cruciatu intolerabili* adferendam, aut ob *prætenſa delicta*, etſi ſit innoxius, a principe jubeatur mortem ſibi accelerare, aut ea acceleratione *ignominiam carnificis* evitare ipſi concedatur; difficillimum erit, ex *ſolo rationis lumine* hunc convincere, ut his caſibus a propríci-

(e) *Omiſſus fuit* §. 14. Pufend. *de cura corporis, cujus ſumma hæc eſt: Cura, ut ſit mens ſana in corpore ſano, & ut illud ad laborem potius & patientiam induretur, quam deliciis & molli otio frangatur. Dictum de magna utilitate indurationis quoad hominem ipſum induratum, & temperantia commendata.* (f) *Erroneas opiniones quaſi homo poſſit pro lubitu vitam abjicere, recenſet* Pufend. §. 17. initio p. 261. (g) *Notum emblema cum inſcriptione: Aliis inſerviendo conſumor. Habita quidem fuit Lipſiæ diſputatio contra hanc doctrinam* Dn. Pufend. §. 17. *Sed autor vel lucubrando & conſcribendo iſtam diſputationem, eam facto refutavit.* (h) Puf. §. 18. (i) *Si quis partem innocentem in bello adjuvet*, Puf. §. 18. (l) *Quoad* §. 70-79. vid. Puf. §. 19.

pricidio abſtinere debeat, cum moraliter hic certum ſit, ejusmodi homines ſervatione vitæ nec ſibi nec aliis utilitatem afferre poſſe.

75. Eo tamen referre nolim, qui ob evitandam *quamcunque ignominiam* nullo vero fundamento ſubnixam, mortem ſibi conſciverunt, (unde diſſimilia ſunt exempla Socratis & Catonis, quamvis hos Cicero comparet.) (m)

76. Neque pueros aut fœminas, qui morte voluntaria *pudicitiæ* declinarunt violationem. (n) Etſi hi magis excuſationem mereantur.

77. Quod ſi quis opinatus fuerit, *plus boni* (o) ſemper eſſe in *vita*, quam *mali*, etiam in exquiſitiſſimis *doloribus*, is forte experientia acutorum quorundam dolorum, (p) ſed patientiam communem hominis non excedentium, ad præconceptam hanc opinionem fuit ſeductus, vel hiſtoriæ (q) Jobi, viri alias patientiſſimi (r) oblitus.

78. At dices, *ſcriptura* docet, omnes avtochires absque diſcrimine poſito, pœnæ externæ eſſe obnoxios. Bene, inquam, ſi Scriptura hoc docet, (s) ſi avtochiria iſta pugnat cum beatitudine æterna. At nos de dictamine rationis & felicitate hominis temporali ſumus ſoliciti.

79. Igitur reliquam litem *Theologis* expediendam relinquimus, quibus non magis contradicimus ac Phyſicus, inculcans quod virgo non pariat. (t)

80. Sequitur, (u) ut videamus de conſervatione ſui, conjuncta cum *propulſatione violentiæ* ab altero illatæ, quæ *defenſio* appellatur. Hæc vero quatenus inſtituatur *ſine læſione* ejus, qui malum nobis machinatur, quin licita ſit, nullum habet dubium.

81. At quatenus *cum lædentis pernicie* conjuncta eſt, videtur equidem ea tranquillitati & utilitati ſocietatis humanæ eſſe adverſa.

82. Sed videtur; nam tantum abeſt, ut adverſa ſit, ut potius ratio dictitet, proſcriptionem defenſionis ejusmodi violentæ haud quicquam paci ſed exitio generis humani conducere. (x)

(m) *Talis enim ignominia eſt malum, quo tolerato, quod non difficile eſt, porſum prodeſſe civitati.* Locum Ciceronis *habet* Pufend. p. 266. (n) *Vera enim pudicitia non poteſt auferri. Et ignominia, quæ violenter ſtupratos manet, fundamento deſtituitur.* (o) *Sic opinatur Alberti* c. 2. p. 74. init. (p) *v. g. Podagræ, calculi.* (q) *Qui a nimiis doloribus ſuperatus ſæpe optabat mortem.* (r) *Hoc notandum, alias exemplum huc non quadraret.* (s) *Loquor conditionate, adeoque hic neque aliquid affirmo, neque nego. Magis tamen inclino in negativam, quia nondum vidi textum ſcripturæ, ita univerſaliter loquentem.* (t) *Aliud ergo eſt: Omnis avtochir peccat. Aliud: ex lumine naturæ demonſtrari poteſt, quod omnis avtochir peccet.* (u) *Cum his & ſeqq. §§. usque ad §. 123. conferendum* cap. 5. lib. 2. Pufend. (x) Pufend. §. 1.

83. Nec obſtat *religio Chriſtiana*. Nam quamvis aggreſſor in periculo damnationis verſetur, ſi interficiatur, unde nonnulli putarunt, laudabilius eum facturum, qui tum occidi, quam occidere mavult; aut contra regulas juſtitiæ peccaturum invaſum, ſi minus ſuum malum cum aggreſſoris majori malo depellere intendat, plurimæ tamen ſunt rationes, quibus ad hanc objectionem reſponderi poterit. (y)

84. Illa vero diſtinctio, utrum is, qui invaditur, ſit perſona ſocietati utilior quam invaſor, annon, ita ut priori caſu defenſio violenta ſit licita, poſteriori illicita, ſi eam ita generaliter ſpectes, ad præſens negotium plane eſt inepta. (z)

85. Alia quæſtio eſt, annon *defenſio violenta* quam hactenus licitam eſſe oſtendimus, etiam *homini ſit præcepta?* Alii eam ſimpliciter affirmant, prætendentes, eum, qui illam omittat, αὐτοχειρίαν committere. (a)

86. Alii præfatam diſtinctionem huc applicant, defenſionem non ex licitis ſaltem ſed & præceptam eſſe, ſi aliorum multum interſit, ut qui invaditur, ſit ſuperſtes. (b)

87. At ſi ſibi duntaxat vivat, ad licita tantum (c) pertinere cruentam hanc defenſionem, præprimis, ubi invaſoris vita multis ſit utilis, (d) & probabiliter prævideatur, eum, ſi interficiatur, damnationis æternæ fore reum. (e)

88. Nobis, ut una fidelia duos (f) dealbemus parietes, id cumprimis vide-

(y) 1. *Quia iſtud periculum dependet ab invadentis arbitrio, 2. quia omiſſio mea non eſt medium ipſum ſalvandi, 3. quia ſæpiſſime evenit, ut invaſus non ita ſit paratus, ut certiſſime vitam æternam ſibi pollicere poſſit. Puſend.* §. 14. *Albert.* c. 3. §. 13. p 82. (z) *Quia non licet invaſo in tanto periculo ita ſcrupuloſe deliberare, uter ſit utilior. Porro ſequeretur cœlibem non poſſe interficere uxoratum multorum liberorum patrem, quod eſt abſurdum. Denique ſinguli homines, quamvis diverſis modis, poſſunt ſocietati prodeſſe; de quarum utilitatum prærogativa vix diuturna deliberatione quid certi definiri poſſit. Puſend.* d. §. 14. p. 299. (a) *Quod facit Alberti* d. l. p. 81. 82. *ſed nondum demonſtravit, ſemper eſſe avtochiriam. Et, ſi ſemper eſſet avtochiria, ſi non reſiſterem me interficere volenti, eſſet etiam avtochiria, ſi reus capitis ſe non defenderet adverſus carnificem. Quin necdum probatum, quod omnis avtochiria ſit peccatum.* Vid. §. 78. ſeqq. conf. § 92. (b) *Diſtinctio hujus & ſequentis* §. *eſt Dn. Puſend.* d. c. 5. §. 2. 270. (c) *Reſpondeo* infra §. 94. (d) *Concedo, ſi ſit magiſtratus per* §. 88. *nego, ſi non ſit. Adde jam notata ex ipſo Puſend.* ad §. 84. lit. z. (e) *Et hic obligatus eſſe poſſum, quia ego teneor inpoſterum ſocietati prodeſſe* per §. 94. *& quia interfectio mea non eſt medium ipſius ſalutem æternam conſervandi.* vide §. 83. lit. y. (f) *Intel-*

lige

videtur conſiderandum. Utrum *invaſor imperium* habeat in invaſum, an non? Priori modo ſi imperium ſit *ſummum*, tantum abeſt, ut obligari invaſum ad defenſionem cruentam arbitrer, ut potius obligatum putem, illam omittere.

89. Turbaretur enim profecto tranquillitas omnium rerum publicarum, ſi ſubditis permitteretur poteſtas cum violentia reſiſtendi principibus aut eorum miniſtris.

90. Neque excuſabit invaſum, ſi dicat, principem poteſtate ſua abuſum fuiſſe, eumque injuſte invaſiſſe, quoniam inter eos, qui ſola communione juris naturalis utuntur, quales quoque ſunt princeps & ſubditi, (g) ſi nimirum inter ſe collidantur, (h) juſtitia & injuſtitia actionum non ſunt remedia apta ad definiendas controverſias. (i)

91. Quodſi invaſor imperium *ſummo minus* habeat, non dicam equidem, laudabilius invaſum eſſe facturum, ſi ſe interfici patiatur, (l) id tamen effecturum arbitror hoc imperium, ut excuſari poſſit invaſus, ſi ſe a Domino, Patre &c. patiatur interfici.

92. Neque ut *αὐτόχειρ* conſiderari merebitur, (m) aut illi, qui alieno miniſterio in ſui internecione utitur, (n) comparari; Hic enim propricidium appetit & jubet, ille ſerio abhorret, idque averſatur & ſaltem non reſiſtit; quæ non reſiſtentia, an hic peccatum ſit, in quæſtione eſt.

93. Si tamen *imperium* ſummum cum *minori* concurrat, ut ſi miles a patre hoſti inſerviente invadatur, non licitam ſaltem, ſed & cum obligatione conjunctam cæteris paribus (o) defenſionem violentam opinor.

94. Quod ſi denique aggreſſor in aggreſſum *imperio careat*, etſi aliis imperet, etſi invaſus ſibi duntaxat vivat (ſibi vero vivere non debet;) obligatum hunc arbitror, ut ſe, etiam cum internecione aggreſſoris defendat, quia aggreſſor in aggreſſione evidenter ſocialitatem rumpit, (p) ac ſpes

lige hoc non tantum de ſententia D. Alberti & Dn. Puſend. in §. 85. 86. 87. *ſed & de utraque quæſtione, & quæ proponitur* §. 84. (*quorſum pertinent verba finalia* hujus §. & §. 91.) *& quæ proponitur* §. 85. (g) *Patebit hoc ex libro III. ubi ex jure naturæ deducemus officia principis & ſubditorum.* (h) *Alias ſubditi, quatenus non diſſident a Principe, reguntur lege civili.* (i) *Non enim incurrunt in ſenſus. Accedit, quod in ipſa ſtructura monarchiæ ſubditi ſe abdicaverint omni judicio de actionibus principum, cum ſine hac abdicatione tranquillitas communis non poſſit ſubſiſtere.* (l) *vid. Dn. Puſend.* d. c. 5. §. 14. *ubi locum ex Platone affert.* (m) *vide* §. 85. (n) *vide* §. 71. (o) *h. e. non debet quærere in acie patrem. Si tamen caſu a patre invadatur, debet ſe defendere cum nece patris quidem ſed hoſtis Reip.* Conf. Puſendorf. d. l. pag. 300. (p) *Hinc patet licentia defenſionis.*

ſpes incertiſſima eſt, eum emendatum iri: aggreſſus vero obligatur utilitatem aliorum impoſterum, quantum in ſe eſt, promovere autem ſine hac defenſione violenta nequit. (q)

95. Ut autem hæc ſui *defenſio* pro *juſta* haberi poſſit, nonnulla ejus *requiſita* conſiderari merentur, quæ ſub vulgato titulo *moderaminis inculpatæ* tutelæ comprehenduntur. De quo uti multi multa, commentatores quidem juris Civilis plerumque confuſe, (r) Theologi vero Pontificiæ Religionis ſæpius impie (s) ſcripſerunt; ita res ſine diſtinctione inter ſtatum *æqualitatis* & *imperii* ſeu naturalem & civilem expediri nequit.

96. Differentia autem inter utrumque ſtatum, quod inculpatam tutelam attinet, potiſſimum in tribus momentis ſe exerit, (1) intuitu *injuriæ inferendæ*, (2) ratione *temporis a quo*, (3) *reſpectu durationis*.

97. Qui in ſtatu *naturali* vivunt, illi *quamcunque injuriam*, etiam minimam violenter &, ſi aliter eam evadere nequeant, etiam cum internecione adverſarii, repellere juſte poſſunt.

98. Dico *juſte*, unde aliorum diſtinctiones (t) inter impunitatem & impeccabilitatem, aut inter id, quod de facto fiat inter homines, & quod ſecundum rigorem naturæ fieri debeat, non moror.

99. Manent enim in hoc ſtatu inconcuſſa hæc axiomata: *Læſo adverſus hoſtem*, (u) quamdiu in ſtatu hoſtilitatis manet, (x) *jus competere in infinitum*; Item, *Lædentem* & ita vinculum ſocialitatis abrumpentem, donec in ſtatum pacis mecum redire paratus ſit, *nullum habet jus officia ſocialitatis a me expetendi*.

100. Quæ vero in contrarium afferri ſolet *æqualitas*, (y) quam jus naturæ in reſiſtendo hac parte exigat, nulla ratione firmatur, & conſcientia (z) regulis iſtis oppoſita pro erronea erit habenda.

101. Cæ-

(q) *Hinc obligatio.* (r) *Confundentes videl. ſtatum naturalem cum civili.* (s) *Permittentes in civitate etiam interficere alterum propter metum falſi teſtimonii.* Conf. Pufend. d. c. 5. §. 3. & 7. (t) *Sunt hæ diſtinctiones Albertinæ* c. 3. §. 24. p. 86. (u) *Aliud adverſus eos, qui proprie hoſtes non ſunt: Ut ſunt ſubditi hoſtis qua tales, præprimis infantes, ſenes &c. in quos quidem licentia eſt, non jus.* (x) *Notanda hæc limitatio. Hic enim multiplicat injurias injuriis, etiam vitam adimere paratus, ſi reſarcire jus meum velim. Alia ratio eſt, ſi velit redire in ſtatum pacis. Unde in victum non eſt jus proprie dictum in infinitum.* (y) *Quod tantum eſſe debeat malum, quod infertur, quanta fuit læſio, quæ eſt ſententia Alberti* c. §. 23. 24. *quaſi læſio & malum paſſionis ſint res in commercio. Æqualitas enim de his rebus, quæ in commercio ſunt, prædicatur.* (z) *Ad cujus tribunal pro more, quoties rationibus deſtituitur, provocat Alberti.*

Digitized by Google

101. Cæterum uti in *ſtatu integritatis* nulla læſio metuenda fuiſſet, ita neque in hac, (a) neque in reliquis (b) quæſtionibus de defenſione ſui ex analogia ſtatus integri aliquid noſtræ ſententiæ opponi poterit.

102. At in *ſtatu civili* libertas hæc ſe ipſum defendendi in dubio hactenus videtur reſtricta, ut tantum liceat *vitam* aut alias *irreparabile bonum* ita defendere. (c)

103. Deinde in *ſtatu naturali initium* moderatæ defenſionis incipit, cum liquido apparet, alterum circa inferendam mihi injuriam occupari, (d) licet conatus ſuos nondum plene expromſerit, adeoque licebit adhuc noxam apparentem occupare.

104. At in *ſtatu civili* ab *eo demum tempore* incipit, cum aggreſſor voluntatem injuria me afficiendi præ ſe ferens & viribus inſtrumentisque nocendi inſtructus, jam intra illum locum extiterit, ex quo re ipſa nocere poſſit, computatio quoque illo ſpatio, quo opus eſt, ſi ego prævenire quam præveniri malim.

105. *Modicus* tamen *exceſſus* invaſum propter præſumptam perturbationem animi hic excuſabit. (e)

106. Ergo niſi aggreſſi culpa præceſſerit, non præciſe obligabitur ad *fugam*, ſi in aperto loco fuerit conſtitutus, niſi fugere commode poſſit. (f)

107. Inter ſomnia vero Moraliſtarum referendum eſt, quod multi requirant *paritatem armorum*.

108. Denique in *civitate* defenſio *durat*, donec periculum injuriæ futuræ fuerit evaſum.

109. At in *ſtatu naturali* licebit etiam injuriam illatam vindicare.

110. Ex his differentiis & potiſſimum ex prima (g) facillime controverſiæ de defenſione *bonorum vita majorum* dijudicari poterunt. 111.

(a) *Quod tamen facit Alberti* d. §. 23. *aſſerens, ideo non licere hic in infinitum, quoniam in ſtatu integritatis omnis abfuiſſet inæqualitas. Quamvis & hæc aſſertio mereatur inſpectionem. Nam ipſe imperium vult fuiſſe in ſtatu integro. Deinde etſi nulla fuiſſet inæqualitas in contractibus, tamen nec proprie fuiſſet æqualitas, quia contractus non fuiſſent in ſtatu integro, quatenus de meo & tuo ſunt. Imo nec omnes contractus præſupponunt æqualitatem, ut gratuiti.* (b) Conf. Alb. d. c. 3. §. 17. *ubi de læſione innocentis. In ſtatu integro nihil quod innocentes læſiſſet, fuiſſet adhibitum. Tracto* infra §. 162. (b) *In reparabilibus enim ſunt judicia. Voco autem reparabilia omnia, quæ ſunt in commercio, ita ut ſpes ſit, vel ea, vel eorum æſtimationem per judicia recuperari poſſe.* (d) *v. g. conſcribere militem cum intentione me invadendi.* (e) *v. g. ſi oſtium prope fuerit apertum, quod videre facile potuerit, in perturbatione tamen non viderit.* (f) vide Pufend. §. 9. & omnino §. 13. (g) §. 97 & 162.

Digitized by Google

111. Nam in ſtatu *naturali* eorum defenſio cruenta haud dubie erit licita, erga quæſtio ſaltem remanet de *ſtatu civili.*

112. Igitur *membrorum integritatem* defendere cum internecione aggreſſoris juſte potero, quia periculum vitæ eſt conjunctum. (h)

113. Unde qui ajunt, (i) periculum mutilationis membri non ſufficere, ſi vita morali certitudine ſalva ſit, idem videntur ſtatuere, ac ſi dicerem, elephantem poſſe volare, ſi habeat alas.

114. De *pudicitia* difficilior inſpectio eſt. (l) Sive enim hanc phyſice conſideres, reparari poterit per æquivalens, ſive moraliter, eadem auferri non poterit me invito, quia eſt bonum animi.

115. Equidem hactenus putavi, licentiam defenſionis cruentæ hac parte exinde deduci poſſe; quod virgo periculum ſubeat, ſaltem ad momentum delectationem ex alterius congreſſu illicito percipiendi; adeoque hunc juſtum de peccato alterius participandi metum pro damno irreparabili habendum eſſe, cum factum nequeat infectum fieri, & peccata æſtimationem inter homines non recipiant.

116. Sed re curatius penſitata neque hæc ratio videtur ſufficere. Præterquam enim, quod eadem non in læſione omnis pudicitiæ (m) procedat, illa delectatio momentanea vim patientis, ſi maxime peccatum eſt, pro tali tamen ex ſola rationis lumine non poterit demonſtrari.

117. Quod ſi tamen ex eo, quod communiter fieri ſolet, conjecturam de præſumpta voluntate principum ſumere velimus, dicerem; in dubio præſumi principem & hanc defenſionem permittere voluiſſe. Nam in exemplis, (n) quas hiſtoriæ nobis ſuppeditant, illi, qui imperium habuerunt, defenſiones ejusmodi, ſi non ſemper, certe plerumque laudarunt & approbarunt, nonnunquam etiam decorarunt præmio.

118. *Alapam* (o) vero, aut falſum alterius *teſtimonium* in civitate per internecionem ejus, a quo metuimus, avertere juſte poſſe & rationi & moribus univerſalibus repugnat; Alapa enim eſt bonum reparabile, falſum teſtimonium vero ad invaſiones violentas plane non pertinet.

119. Eadem de defenſione *honoris* & *exiſtimationis* dicenda ſunt. (p)

120. De

(h) Puf. §. 10. (i) *Quod facit Alberti* c. 3. §. 15. (l) *Expendenda ſunt ea, quæ habet Pufend.* l. 2. c. 5. §. 11. & de O. H. l. 1. c. 5. §. 15. & *Alb.* c. 3. §. 26. *Prior hanc rationem affert, quod quis id fœminæ invitæ eripere velit, cujus integritate ejus ſexus decus maxime æſtimatur, & efficiat, ut hoſti ex ſuo ſanguine prolem ſuſcitare cogatur. Poſterior non putat, pro pudicitia licere aggreſſorem interfici, quia inter vitam & pudicitiam non ſit proportio.* Sed vide §. 100. & 102. (m) *Non in attentata pueri pudicitia.* (n) *Quæ plura ſuppeditat* Puf. §. 11. (o) Puf. §. 7. & 12. (p) Alb. c. 3. §. 29.

Digitized by Google

120. De defenſionibus vero *rerum* ſic tenendum. Ubi erepta ſubſidio Magiſtratus recuperari poſſunt, non licebit ad cædem usque invaſoris progredi, niſi in eo caſu, ubi qui res noſtras ereptum venit, in judicium adduci non poteſt. Quo intuitu licitum eſt occidere *prædones*, ac *fures nocturnos*. (q)

121. Id vero ad moderamen inculpatæ tutelæ neque in ſtatu naturali neque in civili requiritur, ut *invaſor dolo malo* exitium mihi intentet. Valebit enim idem adverſus eum quoque, qui per errorem (etiam juſtum) me aggreditur. Nam ut alia taceam, jam ſupra poſuimus canonem: errorem æquius imputari erranti quam tertio. (r)

122. Simul illud patet, moderamen tutelæ cum jure nitatur, & ſpecies ſit homicidii caſualis, nullam mereri *pœnam*. Unde quæ a legibus civilibus caſuali homicidio coërcitiones quandoque fuerunt impoſitæ, pœnæ proprie dictæ non ſunt. (s)

123. Ex dictis vero patet, hominem ad avertendum periculum vitæ, non tantum inſtinctu naturæ ferri, ſed & *jus* eidem ex dictamine rectæ rationis competere. Solet vero iſtud vitæ periculum, ſi ei nulla via, excepta una, reſiſti poſſit, uno vocabulo appellari *neceſſitas*. (t)

124. Unde ex tribus, quas nonnulli faciunt, neceſſitatis ſpeciebus, quarum alia ſit *ad honeſtatem*, *ad incolumitatem* altera, tertia ad *commoditatem*, ſola media hujus eſt loci.

125. Quæ, etſi communiter a Scholaſticis dividatur in *ſummam*, quam deſcripſimus, & *gravem*, quam duobus vel pluribus remediis, ſed plerumque incommodo altero, altero legibus improbato, (u) evitare poſſumus, revera tamen gravis huc non pertinet, ſed potius ea eſt, quam modo ad commoditatem tendere diximus.

126. De noſtra vero neceſſitate communiter regula profertur: *Neceſſitas non habet legem*.

127. Dico *de noſtra*; Nam ad neceſſitatem *commoditatis* eam falſiſſime

 exten-

(q) Puf. §. 16. 17. 18. *Diſſent. Alb.* §. 28. 30. d. cap. 3. *qui nunquam putat furem interfici poſſe, niſi ſimul vitam impetat, quia bona ſunt minora vita.* (r) vide l. 1. c. 3. §. 72. *ſufficit, quod ille nullum habeat jus me invadendi, ego vero habeam jus me defendendi. Ergo etſi ille mihi proprie non faciat injuriam, nec ego tamen ipſi, me defendendo.* Conf. Puf. §. 5. (s) *Ob quam cauſam ejusmodi coërcitiones adhibeantur, tradit* Puf. §. 15. *ubi ſimul exempla.* (t) *Ad* hunc §. & ſeqq. *junge* Puf. l. 2. c. 6. (u) *Ita v. g. pauper laborat neceſſitate gravi. Aut enim laborandum aut mendicandum, (utrumque incommodum) aut furandum.*

extendunt ſæpius Scholaſtici (x) in definiendis controverſiis ſpecialibus, quod hic ſemel monuiſſe ſufficiat.

128. De neceſſitate vero *honeſtatis* canon intelligi nequit, quia hunc lex producit, at noſtra legem non habere aſſeritur.

129. Quamvis autem axioma hoc in omnium ore verſetur, ac multi de eo commentati fuerint, de ſenſu tamen ejus in genere dubia non omnia tollunt diſtinctiones ab eruditis (y) Scholaſticorum enim & moraliſtarum pontificiorum ineptias ſubinde impias (z) prætcrimus) jam prolatæ, certe illuſtratione aliqua aliquando indigere videntur.

130. Igitur quæſtio eſt: *An neceſſitas in legibus exceptionem tacitam faciat; ut legislator non præſumatur ſubjectum adigere voluiſſe, ut legem obſervet, ſi obſervatio cum periculo ejusmodi vitæ conjuncta?*

131. Equidem de *legibus humani* fere res controverſia caret; regulariter in iis neceſſitatem exceptionem facere, cum utilitas communis ex utilitate ſingulorum conſtet, & regulariter conſervatione ſingulorum magis conſulatur communi utilitati, quam obſervatione legis humanæ. (a)

132. Niſi tamen legislator *aperte* contrarium diſpoſuerit, quæ limitatio jam ſtatui controverſiæ ineſt.

133. Aut niſi *natura negotii*, quale v. g. eſt bellum, conductus aliorum &c. aliud ſuadeat.

134. De *legibus divinis* difficillima eſt inſpectio. Optimum videtur, ſi a notioribus hic progrediamur ad ignota, & ex exemplis nobis formemus conceptum de regula.

135. Lex divina eſt: *Sabbathum eſſe colendum.* Hic extra dubium eſt, *Sabbathum non* violari, ſi quis aut morbo impeditus gravi domi maneat, aut res ad victum neceſſarias præparet.

136. Rurſus tamen dubium non eſt, ſi Princeps idolatra jubeat Sabbathum profanare actionibus eo die prohibitis, potius *mortem eſſe ſubeundam.*

137. Denique certum eſſe arbitror, aliquem, cui a tyranno cultus publicus metu mortis incuſſo prohibeatur, lege divina haud obligari ad cultum publice periculo mortis perſequendum. Exempla enim martyrum ſunt heroica, & ſpecialem inſtinctum divinum præſupponunt. 138.

(x) *Dum putant, ablationem rei alienæ etiam eſſe licitam in neceſſitate gravi, forte ad evitandam mendicitatem.* (y) *Maxime a* Puf. §. 2. vide infra §. 142. ſeq. (z) *Vide modo* lit. x. (a) *Aliam rationem dat* Puf. §. 2. *nempe quia legislatores per eas ſalutem aut commoditatem hominum promotum iverint, ergo præſumi regulariter, eos ob oculum habuiſſe teneritatem humanæ naturæ, & quam non poſſit non homo refugere & amoliri illa, quæ ad ipſius deſtructionem tendunt.*

Digitized by Google

138. Lex divina erat: *non comedendos eſſe a Laicis* (ſi ita licebit dicere) *panes propoſitionis, non comedendam eſſe carnem ſuillam.* Illud vero fame premente *licebat* Davidi; (b) hoc *non licebat* Judæis, quibus ab Ethnicis metu graviſſimorum tormentorum id erat injunctum. (c)

139. Igitur ob rationis paritatem infero, *non licuiſſe* Davidi veſci panibus propoſitionis, ſi Saul v.g. id juſſiſſet ſub pœna mortis, *licuiſſe* vero Judæis veſci carne ſuilla, v.g. in obſidione Hieroſolymæ.

140. Habes exempla Præceptorum negativorum, in quibus neceſſitas modo exceptionem *facit*, modo *non facit*, jam cape exemplum, ubi *nunquam facit* exceptionem.

141. Tale eſt illud: *non concumbendum cum matre.* (d)

142. Cur igitur ſic diverſe? Forte diſtinguendum erit inter leges divinas *poſitivas* & *naturales*, ita ut poſitivæ regulariter exceptionem neceſſitatis ſecum ferant. (e) At ita obſtant, quæ de profanatione Sabbathi, de omiſſa a Judæis comeſtione carnis ſuillæ & modo de concubitu cum matre diximus.

143. Tentabimus, an res ita procedat? Legis divinæ ſunt vel *affirmativæ*, vel *negativæ*. Leges *affirmativæ* ex natura ſua (f) ut quis obligetur, præſupponunt occaſionem, materiam & facultatem agendi, quæ regulariter deeſſe intelligitur, ubi quid fieri non poteſt, niſi ipſe peream, quocunque modo neceſſitas (citra culpam tamen meam) (g) adveniat.

144. Ex legibus poſitivis repete, quæ de Sanctificatione Sabbathi dixi. Quod leges *naturales* attinet, eadem eſt ratio, ſive ſint præcepta intendentia obligationem *imperfectam*, ad officia nempe humanitatis exhibenda, (h) ſive *perfectam*, v.g. de promiſſis ſervandis. (i)

145. At in *negativis* variis diſtinctionibus erit opus. Initio, unde neceſſitas habeat *originem*: an a *Deo*, an a *malitia aliorum* hominum? tum: utrum *malitia* hominum principaliter *intendat mortem* inferre, an primario quærat *transgreſſionem legis*? denique an *medium* evadendi ſuppeditetur ab *inſtinctu naturali*, an rurſus ab *hominum malitia*?

O 3 146. Quod

(b) Matth. 9. v. 2. (c) *Vide hiſtoriam Maccabæorum.* (d) *Hoc ipſo Dn. Puf. agnoſcit ita grave eſſe, ut potius mors ſit ſubeunda.* (e) *Hæc eſt ſententia Dn. Pufend. §. 2.* (f) *Vide ſupra lib. 1. c. 2. §. 11. ſeq.* (g) *Unde v.g. qui dolo malo vel culpa conſumſit mutuo accepta ab aliis, non poterit prætendere neceſſitatem propriam.* (h) *Vide infra* c. 6. §. 16. (i) *Nam & hic non pecco, ſi v.g. differo ſolutionem, in ſumma neceſſitate conſtitutus. Debebat enim alter hoc caſu ex officio humanitatis mihi dilationem concedere. Gravior eſt quæſtio, ſi ipſe in pari neceſſitate ſit conſtitutus. Et hic tamen putarem poſſidentem eſſe præferendum.*

Digitized by Google

146. Quod ſi itaque neceſſitas *adveniat a malitia humana* principaliter *mortem* intendente, & *medium* evadendi ſuppeditet *inſtinctus naturalis, licebit iſtud uſurpare*, etiamſi alias a Deo ſit prohibitum, quia Deus non præſumitur rigorem legis ſuæ hic velle exercere in utilitatem nequitiæ humanæ, accedit, quod inſtinctus ad iſtud medium adhibendum a Deo ſit, quia naturalis eſt.

147. Unde licuiſſet Judæo, quem alius fame necare ex injuſta cauſa volebat, vitam conſervare *eſu carnis ſuillæ*. Ita licebit Chriſtiano in ſimili neceſſitate conſtituto *cibum alienum invito Domino capere*. (1) Habes iterum exempla tam ex lege poſitiva, quam naturali.

148. Sed ſi *hoc caſu medium evadendi ſuppeditetur a malitia hominum*, non licebit eo uti, quoniam, qui ejusmodi medium offert, intendit ignominiam Dei, & acceptio ejus plerumque tamen abnegationem divini numinis infert, quo caſu Deus potius jacturam vitæ præſentis bono meliori compenſaturus eſſe præſumetur.

149. Ita ſi Judæo, quem quis fame necare volebat, tertius quidam *infidelis carnem ſuillam* obtuliſſet, abſtinendum erat ab eſu. Ita ſi *Mater* injuſte incarcerato ſub conditione *inceſtus*, aut, ut ex lege naturali exemplum addamus, ſi alius ſub conditione *hominis innocentis* liberationem promittat, liberatio non erit accipienda.

150. Multo minus itaque neceſſitatem evadere licebit violatione legis divinæ, ſi is, *qui neceſſitatis autor eſt, ſtatim intendat actum legi contrarium*, ob rationis identitatem.

151. Idque procedet, ſive *medium* ſuppeditetur *per novam malitiam*, ut ſi quis ei, quem tyrannus ad *ejurandam veram religionem* mortis metu cogere vult, liberationem ſub conditione *ſtupri* vel *homicidii* promittat.

152. Sive etiam *inſtinctus naturalis* me graviter incitet ad vitam ſervandam. Nam & tum poſtponenda erit vita contumeliæ divinæ. Ut ſi *Ethnicus* Judæo, ejurare patriam religionem nolenti *nullum cibum niſi carnem ſuillam* proponere juſſiſſet.

153. At ſi neceſſitas *a Deo* ortum ducat, & medium etiam ab *inſtinctu mere naturali* ſuppeditetur, licebit idem adhibere, tum quia medium eſt a Deo, tum quia actus non tendit ad abnegationem ejusdem.

154. Hinc tempore *famis* licuiſſet *carne ſuilla* veſci, licebit *cibo alieno* eam ſedare.

155. Alia ratio eſt, ſi *medium* eluctandi ſuppeditet *malitia hominum*, ob conjunctam iterum DEI contumeliam.

156. Ut

(1) *De quo dura infra §. 177. ſeqq.*

156. Ut ſi tempore *famis* ſub conditione *ſtupri* vel *homicidii* quis panem promittat.

157. His diſtinctionibus obſervatis, puto jam facile reſponderi poſſe ad *quæſtiones ſpeciales quasvis* de jure neceſſitatis.

158. De *abſciſſione membri*, (m) ut vita ſervetur, non eſt dubium.

159. Ex *carne* etiam *humanorum cadaverum* tempore famis nutrimentum capere, miſerandus cibus eſt, non nefarius. (n)

160. Quin & miſerandum magis quam injuſtum erit, in ejusmodi neceſſitate, ut plures ſerventur, *unius aut quorundam interitum ſorte procurare.* (o)

161. Multo magis igitur, (p) ſi duo in præſens vitæ periculum incidant, in quo utrique ſit pereundum, v. g. in naufragium, in hoſtes; uni quid facere licebit, ex quo *alteri alias perituro fata admoventur*, ut ipſe ſalvus ſit, v. g. ſi ipſum a tabula, quæ utrumque ferre nequit, violenter repellam, ſi eum clauſa porta in periculo vitæ relinquam.

162. Adhuc ergo minus dubium habet, liceri alteri ex neceſſitate *periculum mortis* aut magnæ læſionis intendere *indirecte*, ita ut non ſit propoſitum ipſi nocere, ſed duntaxat ſe per talem actum, ex quo alteri probabiliter magnum damnum inferatur, defendere, quale quid accedit, ſi v. g. claudus aut infans vel alius fugientem in via anguſta impediat. (q)

163. Ratio in his tribus caſibus eſt eadem; neceſſitas enim vel a Deo vel a malitia hominum, mortem meam principaliter intendere provenit, medium vero eam evadendi ſuppeditatur ab inſtinctu naturali vitam meam conſervandi.

164. At inquies, ita committitur homicidium, jure naturali prohibitum? Non arbitror. Lex enim naturalis, homicidium interdicens ipſa habet tacitam exceptionem neceſſitatis, quoties malitia hominum neceſſitans principaliter non intendit violationem legis, & medium evadendi ſuppeditatur ab inſtinctu naturali, quod ſit in adductis exemplis.

165. Aliam eſſe rationem arbitror ejus, *qui a tyranno, niſi vitam propriam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem*, quia origo neceſſita-

(m) Puſend. §. 3. (n) *Non obſtat præceptum de ſepeliendis mortuis.* Vide infra lib. 2. c. 10. (o) *Hic diſſentit Zieglerus* ad Grotium. (p) *Nam priores alterum ipſi interimunt, hic ſaltem non ſervat.* Conf. Puf. §. 4. (q) *Diſſent. Alberti* §. 17. 18. 19. c. 3. p. 84. ſeq. *quia in ſtatu integro non licuiſſet interficere innocentem. Sed vide ſupra notata* ad §. 101. *Cæterum quæſtio de puerpera, an liceat ejus vitam ſervare cum internecione infantis, peculiarem meretur inſpectionem; quam frigide proponit & tractat Alb.* §. 18.

Digitized by Google

ceſſitatis venit ab homine, in ſuppeditatione medii principaliter intendente actum legi contrarium.

166. Neque adeo rem hic conficere videtur diſtinctio, utrum princeps civi ſuo quid mandet, tanquam actionem civi propriam, an tanquam meram executionem ejus actionis, quæ proprie imperantis eſſe debeat; ac ſi hoc ultimo caſu, ad quem etiam pertineat occiſio hominis innocentis, non magis factum iſtud civi imputari poſſit, quam gladio aut ſecuri cædes. (r)

167. Nam uti quidem iſta comparatio hominis cum gladio multas patitur diverſitatis rationes, ita vereor, ut juſſa interfectio hominis, quem his, qui jubetur, certo innocentem novit, poſſit appellari mera executio, & cum mandata lectione orationis, in qua multa comprehunduntur mendacia (utpote, quæ non magis crimen eſt, quam ſcriptura verborum blaſphemorum ab actuario judicii facta) comparari. Aut, ſi cædem innocentis ad meram executionem referre velis, quærerem differentiam inter necem hominis innocentis, & mandatum ſtuprum matri inferendum, cujus executionem ita gravem eſſe ac fœdam fatentur omnes, (s) ut generoſum habeatur, mori malle, quam ei patrando ſua membra accommodare. Uti enim hoc ſtuprum ad legem poſitivam infra referremus, ita homicidium haud dubie lege naturali eſt prohibitum.

168. Reſtat ut videamus, an neceſſitas tribuat jus *ad auferendas res alienas?* Seu an hoc pacto committatur furtum? Varii hic procedunt varie. (t) Alii enim *furtum committi* arbitrantur, *ſed nulla pœna plectendum*, qui contradictionem fere videntur involvere, delictum nominantes, quod nullam pœnam mereatur. (u)

169. Alii *caſum neceſſitatis* in hac quæſtione *non eſſe dabilem* putant, ſed argumentatione non firmiter inferente. (x)

170. Alii furtum eſſe negantes, in ſingulis furti definitionibus aſylum quærunt. Hic enim non contrectari *rem alienam* ſtatuunt, (y) reviviſcente hoc caſu communione primæva; Illi dominum non eſſe *jure invitum* affirmant; (z) Iſti non ſubeſſe *fraudulentam* contrectationem arbitrantur, quibus & nos adſtipulamur. 171.

(r) *Defendit his rationibus illius actus licentiam* Puf. I 5. 9. & VIII. 1. §. 5. 6. & de O. H. I. 1. 24. & II. ult. (s) Ipſe Puf. de J. N. dd. ll. (t) *Prolixe* Puf. II. 6. §. 5. 6. 7. *Non omittendum hoc argumentum: Si neceſſitas dat jus in vitam alterius, multo magis in ejus res.* (u) *Hæc ſententia defenditur a multis Scholaſticis: Aliud autem eſt nulla pœna, aliud pœnæ mitigatio.* (x) *Ut Zieglerus* in notis ad Grotium. (y) *Ut, ni fallor, Grotius ipſe cui aſſertioni obſtat obligatio de reſtituenda poſtea re.* (z) *His obſtat, quod Domini injuſtitia non omnem pauperem liberet a furto, ſi nempe caſus neceſſitatis non adſit.*

Digitized by Google

171. Quoniam ſcilicet in caſu extremæ neceſſitatis officia humanitatis mutantur in obligationem perfectam. Atque hoc, uti cum debitis limitationibus jam alii fuſius expoſuerunt, ac præterea ex dicendis ſuo loco (a) pateſcet; Ita vel ipſi contradicentes concedunt, communiter indigenti, ut magiſtratum adeat, (indicio, perfectam ſubeſſe obligationem) conſulentes.

172. Unde profecto, ut uno verbo me expediam, qui in formata ſpecie furtum committi arbitrantur, furti definitionem ignorant.

173. Denique neceſſitas ſumma vitæ amittendæ, in quam ſine culpa incidimus, jus concedit, *res alienas non pretioſiores noſtris perdendi*, ut tamen quandoque in partem damni veniamus, & ejus æſtimationem ex parte alteri reſtituamus, unde dependet æquitas *legis Rhodiæ de jactu*, diſciſſio retium, in quæ navis mea impulſa eſt. (b)

174. Cæterum difficilior eſt inſpectio, an *neceſſitas circa res noſtras amittendas* verſans ſimile jus in res alienas perdendas concedat? Nam uti neceſſitas hæc, niſi cum vitæ meæ periculo conjuncta ſit, pro ſumma haberi non poterit, ita quod aliqui inde deducunt, ac ſi ei, qui pium bellum gerit, liceat occupare locum in ſolo pacato ſitum, ſi certum ſit periculum, ne hoſtis eum locum invadat; etiamſi cautiones ab iis addi ſolitæ obſerventur, magis tamen ad ea pertinet, quibus venia indulgetur, quam quæ juris naturalis titulo defendi poſſunt.

175. Inter eos vero, qui in *ſtatu civili* vivunt, facilius defenditur, propter juſſum potiſſimum aut tolerantiam ejus, qui τὸ κύριον gerit, v. g. *deſtructio ædium tempore incendii*, *præſtatio cautionis de damno infecto*, *conceſſio itineris ad fundum meum* vicinorum fundis circumdatum, & ſi quæ ſunt ſimilia.

CAPUT III.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA ALIOS, ET IN SPECIE DE CUSTODIENDA ÆQUALITATE INTER HOMINES.

SUMMARIA.

Officia hominis vel communia ſunt vel ſpecialia. §. 1. Communia vel abſoluta vel hypothetica, §. 2. 3. quæ diſtinctio tamen non magnum uſum habet in controverſiis definiendis, §. 4. quod oſtenditur. §. 5-10. Inter abſoluta primum eſt, quod ex ſtatu humanitatis, §. 11. id eſt æqualitatis oritur. §. 12. Æqualitas hæc

(a) Vide Cap. 6. §. 20. ſeq. (b) Puf. II. 6. §. ult.

vel naturalis, §.13. 14. *vel moralis,* § 15. *(æqualitas malitiæ,* §. 16. 17.) *vel Chriſtianiſmi.* §. 18. *Præceptum huc pertinens:* ALIUM HOMINEM TANQUAM ÆQUE HOMINEM TRACTA. §. 19. *Eſſe hoc præceptum in hac claſſe generale.* §. 20. 21. *Huc non pertinet æqualitas libertatis ſeu poteſtatis.* §. 22-27. *Ex noſtro præcepto fluunt quatuor ſpecialia,* §. 28. 29. *duo affirmativa.* §. 32. 33.

§. I.

SEquuntur officia hominum *erga alios* homines. Quæ quidem vel dirigunt homines viventes *in certa ſocietate,* (a) vel reſpiciunt homines quosvis, *in quacunque ſocietate* vivant.

2. *Communia* hæc vel immediate ex voluntate ortum trahunt, citra & ante omnem conſenſum humanum, vel præſupponunt jam pacta & conventiones hominum.

3. Poſſes adeo illa vocare *abſoluta,* hæc *hypothetica.* Quod ſi tamen illa *connata,* hæc *acquiſita* appellare velis, non refragabimur, cum abſolutis correſpondeat obligatio connata, hypotheticis acquiſita. (b)

4. Fere enim doctrinæ cauſa (c) diſtinctio hæc præceptorum reperta eſſe videtur, non magnum adeo momentum allatura ad controverſias definiendas.

5. Quod enim affertur, (d) inter obligationes a ſuperiore injunctas, & eas, quæ ex mutua conventione oriuntur, *id videri diſcriminis,* quod hæ quidem ſtatim aliquem non amplius ſtringant, quando alter prius ab iisdem diſceſſit; illæ autem adhuc tenere poſſint ad quid præſtandum, licet alter in officio mutuo reſpondere deſierit, idque quia per autorem obligationis penſari poteſt, quod iſte minus juſto habet, paululum obſcurius eſt. (e)

6. Sicut & illud, quod hactenus tamen obligatio ad exercenda adverſus alterum officia juris naturalis, utut a ſupremo numine injuncta, conveniat cum obligatione ex quavis conventione orta, quod ubi unus ab ea diſcedat, idem ab altero illa officia poſtulare amplius nequeat, & præterea hic jus accipit, iſtum per vim ad ſatisfactionem adigendi.

7. Quod ſi tamen, uti videtur, iſte horum eſt ſenſus, in utrisque præceptis me illi, qui eadem primus violavit, nunquam obligari, obligari tamen poſſe extra ordinem ſuperiori in præceptis abſolutis, dari poſſunt inſtantiæ non unæ.

8. Ve-

(a) *De his agemus* lib. 3. (b) *Vide ſupra l. 1. c. 1. §. 114. & 138. Adde Puf. III. 1. 1.* (c) *Ad oſtendendam connexionem capitum.* (d) *A Dn. Puſend. III. 2. 2. cujus verba hic recenſentur.* §. 5. & 6. (e) *Clarior enim res fuiſſet, ſi Dominus Puſendorffius appoſuiſſet exemplum.*

8. Verum eſt; poteſt Superior (f) me adigere, ut lædenti, cui alias in ſtatu naturali, quamdiu in ſtatu læſionis manebat, non obligabat, læſionem citra ſatisfactionem ab ipſo factam condonem. Cæterum uti hæc voluntas ſuperioris regulariter & citra revelationem peculiarem non præſumitur, ita eadem non ſaltem in præceptis abſolutis, ſed & hypotheticis locum ſibi vindicare poteſt.

9. Nam quis neget, DEUM aut alium imperantem ſubjectum ſibi cæteris paribus adigere poſſe, ut alteri etiam a contractus fide recedenti fidem ſervet, aut rem propriam ipſi eam reſtituere nolenti condonet? &c. (g)

10. Rurſus quod dicitur, (h) abſtrahendo a tali ſuperioris ſpeciali voluntate, in utrisque præceptis lædenti me ad officium reciprocum non teneri, id in obligatione inter pares ſaltem, aut intuitu obligationis, qua ſuperiores homines tenentur inferioribus, haud quaquam vero, niſi principia Monarchomachica ſequi velimus, in obligatione, qua inferiores ſuperioribus obſtricti ſunt, procedit, ſive hoc caſu obligatio oriatur ex præcepto hypothetico, ſive ex abſoluto. (i)

11. Inter *abſoluta* vero præcepta id omnium primum (l) eſſe videtur, quod ex ſtatu hominum oritur, quem ſupra diximus ſtatum *humanitatis*.

12. Quæ cum omnibus in univerſum, ſeu imperantibus ſeu parentibus exiſtat, hactenus *æqualitatem* aliquam inter eos gignit. (m)

13. Et hæc *æqualitas* quidem diverſimode declarari poterit partim ex *dictamine rationis*, partim in ſubſidium aſſumta *revelatione*. *Priori* modo vel ſecundum naturam hominis *rectam*, vel ſecundum *corruptam*.

14. Nam ſi initio conſideres *eſſentiam hominis* & *exiſtentiam*, qua *animal* eſt, ad eandem ſtirpem omnes homines referunt originem, eodem modo propagantur, naſcuntur, moriuntur, naturæ ſuperflua in fœditatem converſa ejiciunt, (n) fortunæ ludibrio omnes ſunt obnoxii &c.

15. Sed hæc quidem *æqualitas naturalis* fere homini cum beſtiis eſt

 com-

(f) *Hic reſpondetur ad §. 5. de differentia utriusque obligationis.* (g) *Obligatio vero rem alienam reſtituendi fluit ex Dominio, Dominium præſupponit pactum.* (h) *Reſponſio ad §. 6. de convenientia utriusque obligationis.* (i) *Non enim poſſunt ſubditi qua tales principem lædentem lædere, aut officia humanitatis deneganti denegare, aut promiſſa non ſervanti eadem non ſervare, aut eum ad ſatisfactionem in his omnibus cogere.* (l) *Dn. Pufend. III. 2. iſtud conſiderat tanquam præceptum ſpeciale, ex quo nullum aliud profluat, quin & eidem præmittit præceptum de non lædendis aliis.* Vide d. l. 3. c. 1. 2. 3. ab initio. (m) *Hinc proverbium:* Ich bin kein Hund. Ich bin ſo wohl ein Menſch als du. (n) *Hinc proverbium:* An einen Ort gehen, da der Käyſer in Perſon erſcheinen muß.

communis, nullamque adeo ex ſe regulam vitæ producere apta, unde magis huc facit *æqualitas juris*, & qua ſunt *homines*, quod nimirum omnes, quantiscunque animi, corporis aut fortunæ bonis antecellant alios, non minus tamen juris naturalis officia adverſus illos exercere debeant, ac ipſi ab aliis eadem expectant, nec plus licentiæ ipſis concedatur alios injuria afficiendi; quod item illi, qui carent abundantia bonorum corporis, fortunæ, ac animi, non ſint deterioris conditionis circa fruitionem communis juris, quam alii.

16. Quodſi inſuper *ſtatum hominis corruptum* ſpectemus, deprehendemus inſuper *æqualitatem malitiæ*, qua homines adulti æque pollent viribus alios lædendi, & ipſis damnum inferendi, ſi non violentia, ſaltem dolo & fraude.

17. Cave tamen hanc ultimam æqualitatem hic principaliter conſideres, quod fecit Hobbeſius, cum potius debeat occupare locum appendicis.

18. Inter *Chriſtianos* vero huc omnino facit *a lumine Scripturæ* dependens *æqualitas Chriſtianiſmi*, quod v. gr. amici DEI non nobilitate, potentia, aut opibus, ſed pietatis ſinceritate, ad quam omnes æque tenentur, æſtimari debeant, ac in extremo judicio, præmiisque ac pœnis poſthumis nulla ſit ratio habenda eorum, quibus in vita humana mortales præ aliis ſe efferunt. (o)

19. Ex his itaque, quas hactenus diximus æqualitatibus, potiſſimum vero ex æqualitate juris oritur *præceptum generale*, officia omnium hominum inter ſe dirigens: ALIUM HOMINEM TANQUAM ÆQUE HOMINEM TRACTA.

20. Eſſe vero hoc præceptum in iſta claſſe *generale*, (p) non ſolum oſtendent concluſiones reliquorum exinde deducendorum, ſed maximopere probat effatum Salvatoris, ſummam legis officia erga alios dirigentis hanc eſſe docentis. *Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.*

21. Unde quemadmodum cum hac Chriſti formula noſtra fere concidit, ita affines utrique ſunt aliæ ejusdem periphraſes, puta: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris,* item: *Quod quisque juris in alterum ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur,* quamvis non ſint ita evidentes, & poſterius hoc in jure Romano multo uſurpetur anguſtius. (q)

22. Non confundere autem cum ea, quam hactenus expoſuimus, æqualitate debemus *æqualitatem libertatis* ſeu *poteſtatis*, per quam hactenus

(o) *Huc pertinet proverbium:* Am jüngſten Tage gilt eine Handſchrifft ſo viel als baar Geld. (p) *Vide modo dicta* lit. l. (q) *tit. ff. quod quisque juris. Confer ſupra l. 1. c. 4. §. 18.*

nus omnes homines naturaliter ita æquales intelliguntur, quod citra antegreſſum factum (r) aut pactum humanum nemo poteſtatis quid in alterum habeat, ſed quilibet ſuarum actionum & virium ſit moderator.

23. Hæc enim æqualitas non eſt inter omnes homines, ſed eos ſaltem, qui vivunt in ſtatu naturali.

24. Ei vero oppoſita *inæqualitas*, etſi inter eos potiſſimum deprehendatur, quos jam ſupra vivere diximus in ſtatu civili, non tamen omnis poſt civitates demum fuit introducta, ſed ex parte provenit a ſtatu patrum familias, civitates antegreſſo, ut infra ſuo loco demonſtrabitur.

25. Hinc ſua ſponte fluit, quod præceptum noſtrum etiam inter eos, qui quod libertatem inæquales ſunt, obtineat, ſunt enim & hi æque homines inter ſe.

26. Id tamen notandum, præceptum noſtrum inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, plerumque (s) mutuo producere jus perfectum, inter eos autem, qui vivunt in ſtatu civili, illos, qui imperium habent, obligare ſaltem imperfecte.

27. Quin in ſtatu civili officia civium inter ſe ex hoc præcepto propullulantia ſæpius ab imperante pro diverſitate utilitatis reſp. limitari ſolent.

28. Ut igitur eo melius intelligas, quid per præceptum de cuſtodienda æqualitate hic inculcetur, reſolvemus idem in præcepta *quatuor ſpecialia*, duo negativa, duo affirmativa.

29. Scilicet is æqualitatem obſervat, qui nec ſibi plus quam alteri, nec alteri minus quam ſibi, (t) ſed æqualia utrobique tribuit.

30. Itaque *primum negativum* præceptum inculcat, ne mihi plus tribuam quam alteri, quod fit per *ſuperbiam*. (u)

30. *Alterum negativum* vult, ut ne alteri minus tribuam, quod fit per *læſionem*. (x)

32. *Primum affirmativum*, ut alteri æqualia exhibeam citra pactum, quod fit per *officia humanitatis*.

33. *Secundum*, ut alteri æqualia præſtem poſt pactum, quod fit *ſervando promiſſa*. De ſingulis ſeorſim.

(r) *Per* factum *reſpicio ad patriam poteſtatem, quæ ex facto educationis oritur, quamvis Dn. Puſend.* III. 2. 9. *facti & pacti vocem videatur ſynonymice uſurpaſſe, quia ipſe & patriam poteſtatem ex pacto deducit. Dicemus ſuo loco.* (s) *Propter officia humanitatis, de quibus infra c.5. §. 16.* (t) *Prius fit per exaltationem ſui, poſterius per depreſſionem alterius.* (u) *Per hanc mihi aliquid appono.* (x) *Per hanc alteri quid auſero.*

CAPUT IV.
DE VITANDA SUPERBIA.

SUMMARIA.

PRimum præceptum negativum: VITA SUPERBIAM. §. 1. *Superbia quid?* §. 2. 3. *Quotuplex?* §. 4 5. *1. Superbia ſimpliciter.* §. 6. *2. Stulta ſuperbia.* §. 7. 8. 9. *3. Contumelia.* §. 10. 11. *Contumeliæ ſpecies.* §. 12. 13. 14. 15. *Aliter contumeliæ vox ſupponitur a JCtis Romanis.* §. 16. *Doctrina de ſervis natura orta ex ſuperbia.* §. 17. *Oppoſitum ſuperbiæ modeſtia.* §. 18. 19.

§. I.

IN primo itaque præcepto negativo: VITA SUPERBIAM, (a) initio ex dictis facile cognoſci poteſt, quid ſit *ſuperbia.* Nam ſenſus præcepti noſtri eſt, ut ne quis, cui peculiare jus non eſt quæſitum, plus ſibi quam reliquis arroget, ſed alios æquo ſecum jure frui permittat.

2. Ergo *ſuperbia* eſt vitium, quo quis ſibi ſine juſta cauſa plus tribuit quam aliis.

3. Uti enim illi ad ſocietatem quam maxime ſunt idonei, qui facile eadem omnibus permittunt, ita plane inſociabiles ſunt, qui, dum aliis ſeſe ſuperiores exiſtimant, omnia licere ſibi ſolis volunt, omnia ſibi ignoſcunt, nihil aliis remittunt, & ante cæteros honorem ſibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio poſitis, ubi nullo præ reliquis jure eximio pollent, lapidibus aſperis & anguloſis ad ædificia incommodis omnino ſimilis.

4. Exſerit vero ſuperbia in homine ſe dupliciter, vel *abſque*, vel *cum contemtu* aliorum ſignis exterioribus, factis, (b) verbis, vultu, riſu, dono, (c) pictura &c. declarato.

5. Utraque, ſed potiſſimum tamen prior vel rationibus quibusdam nititur & *prætextibus*, non juſtis (d) quidem, ſed ſaltem plauſibilibus, (e) a virtutibus corporis & ingenii, item honore & divitiis deſumtis, vel nequidem prætextus allegare poteſt.

6. Dif-

(a) *Hoc præceptum ſub præcedenti ipſe Dn. Puſend. comprehendit* l. 3. c. 2. §. 6. 7.
(b) *Huc etiam refer, ſi detur levior alapa,* Naſenſtüber ꝛc. *Quatenus enim per ea dolor corpori non infertur, pertinent ad meram contumeliam, non ad cap. ſeq.*
(c) *Vel ratione modi donandi, vel ratione perſonæ, quæ donat aut cui donatur, vel ratione rei, quæ donatur.* (d) *Quia non tollunt æqualitatem humanitatis.* (e) *Comparative, & quatenus aliorum ſuperbia major eſt, qui hos prætextus non habent. Vel quia hæ prærogativæ aptitudinem faciunt ad imperandum, etſi jus non tribuant.*

6. Differunt hæ ſuperbiæ ſpecies gradibus. *Quæ* prætextus habet *infimum* gradum obtinet, hominesque non reddit plane inſociabiles, ac ſæpius cæteris paribus (f) inter homines excuſationem præbet, quam poſſes adeo diſtinctionis gratia nominare *ſuperbiam ſimpliciter*.

7. Quæ rationibus omnibus caret, absque contemtu tamen, *medio* loco eſt poſita, quando quis, cum nihil cogitet ſibi ineſſe meriti, propter quod æſtimetur, gloriam in uſurpatione putat conſiſtere, quaſi qui illius ſibi plus arrogent, ejusdem quoque plus habeant.

8. Hoc vitium tam abſurdum eſt, ut vix credibile ſit, dari, qui ita ſe proſtituerent, ni multi eſſent aſſentatores, qui vana ſua laude hebitiores in iſtam ſuperbiam propellant. Nam & per ſe ſtultum eſt, propter nihil ſe magni æſtimare, & alios omnes pro ſtultis habet, qui credit, quod ipſum citra rationem ſint æſtimaturi.

9. Igitur non facile excuſationem præbet ut prior ſpecies, neque tamen inter homines pœna in eandem ſtatuta, cum ſibi magis quam aliis noceant, qui hoc vitio affecti ſunt. Unde miſeratione potius digni videntur, quam indignatione, & riſum magis aliorum cient quam iram. Hinc & ſæpius aliorum delectationi inſerviunt. Poſſes adeo hoc genus vocare *ſtultam ſuperbiam*.

10. Sed quæ inſuper alios contemnit, *injuria intolerabilis* eſt, quia per eam aliorum animi aſperius in iras ac ulciſcendi libidinem concitantur, adeo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præſenti periculo exponere, multo magis pacem adverſus alios abrumpere, quam contumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc alter intendat violare exiſtimationem, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas conſtat.

11. Quapropter, uti hæc ſuperbia juſtam belli cauſam præbet, ita in civitate juſtis pœnis coërcetur. Accedit enim quem proxime ad læſionem præcepti ſequentis, (g) & a gentibus communiter peculiaris delicti, *contumeliæ* vel *injuriæ* nomen ipſi eſt impoſitum.

12. Poſſes vero *contumeliam*, abſtrahendo a legibus civilibus, (h) non incommode diſtinguere in eam, quæ fit *absque exprobatione defectus* alicujus in altero, ut ſi quis variis vultus, manuum, & aliis membrorum corporis figuris alteri illudat; vel quæ alteri *defectus quosdam* vel verbis vel factis, puta habitu, pictura &c. *exprobrat*.

13. *Poſterior* hæ vel exprobrat alteri defectus *naturales*, vel vitia *moralia*.

14. Dif-

(f) *Si nempe non ſit cum contemtu conjuncta.* (g) *Quomodo vero differat ab ea*, vide cap. ſeq. §. 5. & 10. (h) *Quæ dividunt in realem & verbalem.*

Digitized by Google

14. Differunt hæ tres ſpecies iterum gradibus, prima *gravis*, altera *gravior* eſt, tertia *graviſſima*.

15. Simul patet vulnerationem, verberationem, occiſionem, cum non famam & gloriam per ſe impetant, magis pertinere ad cap. ſequens. (i)

16. Quod vero eædem a JCtis Romanis ad *injuriam* relatæ fuerint, forte exinde factum eſt, quod damni per hæc facta dati in libero homine exiſtimatio non eſſet ordinaria, adeoque non videretur quadrare ad actionem legis Aquiliæ, (l) veram rerum & communem æſtimationem intendentis. Retulerunt ergo ad actionem injuriarum, in qua quoniam exiſtimationis, tanquam boni extra commercium poſiti quaſi æſtimatio permitteretur actori, non videbatur inconveniens, ſi ſimile quid concederetur actori in bono ſanitatis & integritatis membrorum læſis.

17. Ex dictis etiam colligitur, merito explodendam illam ſententiam, ex Græcis antiquis hauſtam, qua quidam homines *natura ſervi* ſtatuuntur, (m) id quod adverſa fronte cum æqualitate hominum naturali & tranquillitate communi pugnat, quatenus ii, qui ſe natura liberos & ſapientes arbitrantur, in ſervos natura tanquam ſtupidos & barbaros imperium prætendunt.

18. Oppoſita ſuperbiæ eſt *modeſtia*, (n) ſemper veræ generoſitatis comes, quæ conſiſtit in reflexione, quam facimus ſuper infirmitate naturæ noſtræ (o) & erroribus, (p) quos olim potuimus commiſiſſe, aut deinceps poterimus committere, qui non minores ſunt iis, qui ab aliis committi poſſunt.

19. Per hanc enim efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cæteros æque bene ſuo libero arbitrio ac nos uti poſſe, cum eo æque polleant. Hujus enim legitimus uſus unicum illud eſt, quod homo pro ſuo reputare poſſit, & quo ſeſe (q) æſtimare aut deſpicere queat.

CAPUT

(i) *Vide ibi* §. 6. & 11. (l) *Quæ alias cap. ſeq. damna perſequitur.* (m) *Quamvis enim hæc doctrina Ariſtotelis communiter exponatur de aptitudine, unde tolerari poſſet; Græci tamen talem aptitudinem intellexerunt, quæ ipſis tanquam gentibus moratioribus arbitrium & facultatem det illas gentes bello ſubigendi. Quam doctrinam in exercitium deduxit Ariſtotelis diſcipulus Alexander M.* (n) Humilitatem *appellat Dn. Puſend. Quia tamen ſuperbiæ oppoſitum deſcribitur, quod per id nos nemini præferamus, & vero humilitas plus intendat, nempe ut alios præferamus nobis, malui termino modeſtiæ uti. Accedit quod veram humilitatem plane ignoret Philoſophia, & iſta virtus ſoli Chriſtianiſmo videatur eſſe propria.* (o) *Quod poſſimus facile amittere bona corporis & fortunæ & animi naturalia.* (p) *Quoad bona animi moralia.*

Digitized by Google

CAPUT V.

DE NON LÆDENDIS ALIIS, ET DE DAMNO DATO RESARCIENDO.

SUMMARIA.

Secundum praeceptum negativum: NEMINEM LÆDE. §. 1. 2. *Læſionis ambiguitas.* § 3-13. *Ex læſione damnum oritur.* §. 14. *unde præceptum:* DAMNUM DATUM RESARCI. §. 15. 16. *Damni variæ ſpecies.* §. 17-26. *Differentia noſtri præcepti a L. Aquilia.* §. 27. 28. *Notabilia circa damnum per conſequentiam datum.* §. 29. 30. 31. *Damnum dolo*, §. 32. 33, *culpa*, §. 34. 35. 36. & *caſu datum.* §. 37. 38. 39. *Damnum cauſæ ſociæ.* §. 40. 41. *Ordo plurium damnum ſimul dantium.* §. 42. 43. 44. 45. *Differentia inter obligationem ad reſtituendum damnum & pœnam.* §. 46. *Quænam delicta hoc præcepto cenſeantur prohibita?* §. 47. *Obligatio homicidæ*, §. 48. *mutilatoris*, §. 49. *adulteri & adulteræ*, §. 50. *ſtupratoris*, §. 51. *furis & raptoris*, §. 52. *Damnum actionum noxalium*, §. 53.

§. I.

A*Lterum* (a) *præceptum negativum*, quod ex ſtatu humanitatis & præcepto de cuſtodia æqualitatis profluit, eſt: NEMINEM LÆDE.

2. Eſt hoc præceptum, uti ambitu ſuo *latiſſimum*, (b) ita obſervatu *facillimum*, (c) quin & maxime *neceſſarium*, (d) quod citra illud ſocialis hominum vita nullo modo conſiſtere queat.

3. Cæterum *læſionis* vox eſt ambigua. (e) Denotat enim 1. *denegationem juris cujuscunque* alteri debiti etiam ex obligatione imperfecta, qui tamen ſignificatus eſt abuſivus. (f)

4. 2. Sumitur pro *denegatione juris perfecti*, tam ex pacto denegantis nobis nobis debiti, quam ſine eo; ita in contractibus læſio intercedere dicitur.

5. 3. *Pro denegatione juris tantum absque pacto ejus, qui me lædit, debiti*, ſive hæc denegatio intendat læſionem bonorum, quæ regulariter vi injuſta

(q) *Non alios, unde peccabat Phariſæus. Legitimus vero uſus eſt, ſi homo ſe conferat, cum beſtiis iſta libertate non gaudentibus.*

(a) *Dn. Pufend. habet pro primo* III. 1. 1. (b) *Obligat omnes homines.* (c) *Conſiſtit in omiſſione.* (d) *Magis turbat ſocietatem, quam reliqua, v. g. ſuperbia ſimplex, pactorum violatio, omiſſa præſtatio officiorum humanitatis.* (e) *Harum acceptionum una ſemper eſt latior altera.* (f) *Conf. c. 1. l. 1. §. 152.*

ſta auferri nequeunt, qualis eſt honor & exiſtimatio mea, ſive eorum, quæ læſioni injuſtæ etiam ſunt obnoxia: ita me lædit, qui me contumelia afficit.

6. 4. Pro *læſione bonorum ſaltem poſterioris generis*, ſive hæc ſint bona corporis, ſive bona fortunæ; Ita vulneratio læſio eſt.

7. 5. Denique pro *læſione ſaltem bonorum fortunæ*, v. gr. quando quis pecudem meam interficit, res alias corrumpit, aut eas furto aufert.

8. *Primus ſignificatus* huc non ſpectat, non ſolum quia abuſivus eſt, ſed & quia quærimus hic ſpeciale aliquod præceptum, non generale, tum quia magis ſpectat ad caput ſequens.

9. Neque *ſecundus ſignificatus* eſt hujus loci, læſio enim, quæ in contractibus intercedit, pertinet ad præceptum de fide ſervanda.

10. *Tertium* vero ab hoc capite alienum eſſe oſtendunt ea, quæ diximus capite præcedenti. (g)

11. Igitur ſuccedit *quartus*, qui proprie huc pertinet. Unde ſenſus præcepti noſtri eſt: *Non corrumpas aut auferas alterius bonum corporis vel fortunæ, quod citra tuum pactum poſſidet, neve eum in uſu ejuſdem impedias.*

12. Notanter dico, *quod citra tuum pactum poſſidet*. Muniuntur enim hoc præcepto non illa tantum, quæ immediate nobis ipſa natura conceſſit, uti eſt vita, corpus, membra, pudicitia, libertas, (h) ſed & idem præceptum ſe diffundit ad omnia inſtituta & conventiones, quibus aliquid homini acquiritur, ut ſunt regulariter divitiæ, modo non debeantur præciſe ex conventione lædentis. (i)

13. Sed cui uſui nunc erit ſignificatus *quintus?* Illum addidi propter *legem Aquiliam Romanorum*, quæ reſpiciebat ad ſolas divitias. Cur non & ad reliqua corporis bona, item ad pudicitiam, ex dictis capite præcedenti (l) liquet.

14. Ex læſione vero *damnum* oritur, quod adeo hoc loco eſt *carentia boni alicujus ob alterius factum jure deſtitutum.*

15. Uti autem omnia præcepta negativa ſub ſe comprehendunt affirmativa, ita & conſequens præcepti noſtri eſt: DAMNUM DATUM RESARCI.

16. Si enim, ubi de facto quis læſus fuerit, damnum ipſi gratis ſit devorandum, & qui læſit, fructu ſuæ injuriæ ſecure & citra refiſionem gaudere queat, vanum & omnino inutile foret præceptum de non lædendis aliis.

17. Sed

(g) §. 10. & 11. (h) *Addit Dn. Puſend. exiſtimationem ſimplicem, ſed hæc pertinet ad caput præcedens.* (i) *Ultima hæc verba etiam non habet Dn. Puſendorff.* (l) §. 15. 16.

Digitized by Google

17. Sed damnum varias diſtinctiones recipit. Eſt enim 1. vel *poſitivum;* cum alicui aufero, quod jam ejus eſt, ut ſi furtum committo, aut ædes ejus comburo; vel *privativum,* quando intercipio lucrum, quod juſte ſperabat. (m)

18. 2. Damnum vel cum *lucro lædentis conjunctum eſt,* ut in furto, vel *non eſt* conjunctum, ut in combuſtione ædium.

19. 3. Damnum datur vel *directo* in ipſa re, vel *per conſequentiam,* v. gr. in fructibus rei, &c.

20. 4. Datur vel *dolo* ſeu ex proæreſi, vel *culpa* ſive ex omiſſione diligentiæ debitæ.

21. Et quidem 5. vel *facto commiſſionis,* ut in furto, item ſi ignem ſupponam rei alienæ, vel *facto omiſſionis,* ut ſi ignem non extinguam, ut muniam, cum hæc facere debuiſſem.

22. 6. Quod factum commiſſionis, vel lædo alterum *immediate* per meum corpus, ut ſi manu rem alterius rumpam aut lacerem, vel *mediantibus* aut *cauſis naturalibus,* ut ſi gladio, fuſte, igne rem alterius perdam, aut *hominibus,* ut ſi per emiſſarios lædi curem.

23. Unde 7. Damnum do vel *ſolus,* vel ut *cauſa ſocia.*

24. 8. Eaque vel ut *principalis* vel *minus principalis,* vel *æquo principalis.* (1)

25. Omnia hæc damna hujus loci ſunt, & in præcepto de damno dato reſarciendo includuntur.

26. Cujus adeo ſenſus eſt: *Ut de damno, quocunque modo ex his dato, læſo, vel per reſtitutionem ipſius rei, vel, ſi hæc fieri nequit, ejus æſtimationis cum omni intereſſe ſatisfiat.*

27. Unde ſimul patet nova *differentia ab actione Legis Aquiliæ.* Hæc enim non coërcet damnum *privativum,* niſi per conſequentiam, hoc eſt, quatenus damnum poſitivum præſupponit. (o)

28. Deinde nec datur ob damnum, *quod lucro lædentis* eſt conjunctum. Ibi enim jam læſo peculiari actione erat proſpectum, furti puta, vi bonorum raptorum, interdicto unde vi &c.

29. Porro, ut ad noſtri præcepti ſententiam recedamus, *de damno quod per conſequentiam datur,* in ſpecie notandum, illius æſtimationem

 tum

(m) *v. g. hæreditatem.* (n) *Primi exemplum habes in jubente, ſecundi in exequente, tertii in duobus paribus.* (o) *Unde dabitur quidem, ſi ſervum meum interficias, etiam intuitu hereditatis interceptæ. At ſi tantum absque damno poſitivo hereditatem intercipias, dabitur actio de dolo. Neque dabitur, ſi uſufructuarius vitet non ſubſeveret.*

tum demum præſtandum, ſi probabiliter valde bonum, quod peto, alias fuiſſem conſecuturus. Unde ſervo ab alio herede inſtituto, eoque, teſtatore vivente, ab alio interfecto, occiſor domino non præſtabit æſtimationem hæreditatis, præſtare vero tenebitur, ſi mortuo teſtatore id fecerit.

30. Similiter conſiderandum eſt, annon damnum per conſequentiam *meæ potius culpæ* annumerandum ſit. Unde regulariter, qui furtum frumenti fecit, domino pretium ſervorum, ablato frumento fame necatorum, reſtituere non erit obligatus. (p)

31. *Utriusque requiſiti defectus* forte in iſto exemplo latet, ſi piſcator retibus ablatis ſimul petat æſtimationem piſcium, quos interim, ſi retia non fuiſſent ablata, capere poterat. (q)

32. Cum vero damnum malitia & *dolo* datum eſt, inſuper is, qui in ſtatu naturali vivit, ad cautionem læſo præſtandam, in ſtatu civili ad pœnam a principe patiendam eſt obligatus.

33. In ſtatu tamen naturali & hoc caſu ultro reſarcionem offerenti & veniam petenti ea erit concedenda. (r)

34. Si *culpa* datum damnum ei, cui ex contractu non obligor, quæcunque culpa mea (s) fuerit, reſarciendum erit damnum.

35. Quod ſi rem ex contractu detineam, tum illam ſaltem culpam præſto, quam natura contractus fert. (t) Unde ſi in re depoſita per negligentiam damnum dem, non tenebor, modo eadem negligentia ſimul perdita fuerit res mea.

36. Accurate enim loquendo, factum hoc meum tum non eſt culpa, quia in depoſito majorem diligentiam alienis rebus non adhibere teneor, quam adhibeo rebus meis.

37. *Caſus* autem, hoc eſt, ſi nec ex proæreſi damnum datum ſit, neque per omiſſionem diligentiæ debitæ, non præſtatur, ſed hunc, ut in proverbio eſt, ſentit dominus.

38. Unde non opus erit limitationem Doctorum addere, quod teneat præſtare *caſum, quem culpa mea, vel dolus præceſſit*, ut ſi rem apud me depoſitam invito domino aliunde transferam, eaque a latronibus mihi auferatur. Hic enim non caſu, ſed culpa mea domino rei damnum datur, non enim debuiſſem rem depoſitam alio transferre. 39.

(p) l. 21. §. 3. ad L. Aquil. (q) l. 29. §. 3. eod. (r) *Non tamen propterea ſemper in ſtatu civili remittenda erit pœna.* (s) *Etiam leviſſima.* (t) *In contractibus enim quandoque ſibi quis imputare debet, qui cum negligente contraxit. Ubi vero quis in re mea citra contractum damnum dat, nihil eſt quod mihi imputetur. Accedit, quod in contractibus, in quibus non omnis culpa præſtatur, Dominus rei ex contractu utilitatem ſentiat.*

Digitized by Google

39. Quod ſi tamen pauper a locuplete per caſum fortuitum ſit læſus, (u) liberalitati ipſius congruum erit, miſerum aliquo beneficio ſolari. Sed hæc obligatio pertinet ad caput ſequens.

40. Ut vero quis teneatur ad damnum reſarciendum tanquam *cauſa ſocia,* neceſſe eſt, ut revera cauſa damni fuerit, & momentum attulerit ad totum damnum, aut ejus partem.

41. Igitur ubi quis ad ipſum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque, ut iſte ſuſciperetur antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit, is, licet occaſione iſtius actus aliquo peccato obſtringatur, ad reſtitutionem tamen damni non tenebitur. Huc pertinent, qui v. gr. alienis malis *lætantur,* qui perpetratum damnum *laudant, excuſant,* qui antequam fiat, *optant,* dum fit, *favent* aut aſſentantur. (x)

42. Ex his, qui *in impari gradu* damnum dederunt, *primo* ad damnum reſarciendum obligantur illi, qui principaliter id produxerunt, *his deficientibus* ii, qui concurrerunt.

43. Adeoque *primo* loco tenentur, qui *imperio* aut alio modo ad neceſſitatem accedente ad factum impulerunt. *Patrator* facinoris, cui miniſterium detractare non licuit, *inſtrumenti* ſaltem rationem habebit. Qui *citra neceſſitatem* ad facinus acceſſit, ipſe *primo* loco tenebitur, tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt.

44. Quod ſi a pluribus *in eadem cauſarum claſſe* conſtitutis idem actus profectus fuerit, in *actibus individuis*, ut ſunt incendium, perfoſſio aggeris & ſimiles, ſinguli tenebuntur in ſolidum, (y) in *dividuis,* ut fit in vulneratione, ſinguli pro eo, quod fecerunt, ſunt obligati, (z) ſive utrobique cum conſpiratione, ſive citra eandem plures aliquod facinus perpetraverint. (a)

45. Si tamen ab uno illorum, qui inæqualiter tenebantur, vel qui ſinguli obligati erant in ſolidum, damni reparationem conſecutus fuerim, reli-

(u) *v. g. ſi dives, quem aggreditur alter, dum ſe defendere vult, adſtantem pauperem lædat.* (x) *Poſſunt tamen & hi puniri per §. 46.* (y) *i. e. ſi reliqui non facile conveniri poſſint, vel non ſint ſolvendo, unus ex his tenetur damna data reſarcire. Nota tamen, abſtrahendo a legibus Romanis, unius ſolutione reliqui liberantur, quia hic quærimus ſaltem de reſtitutione damni dati. In jure Romano vero actio ſimul eſt pœnalis.* (z) *Ita ut v. g. qui fregit crura, non debeat præſtare damnum, quo alter vulneravit brachium. Ita & Romani eum qui vulneraverat, cum alter occidiſſet, non conveniebant de ſervo occiſo.* (a) *Hanc diſtinctionem adhibet Dn. Puſend.* III. 1. 5. & de O. H. c. 6. §. 8.

reliqui liberantur, repeto enim hic rei meæ æſtimationem, quam ſi habeo, non poſſum ab alio idem his petere.

46. Unde inter obligationem ad reſarciendum *damnum*, & *pœnam*, multæ intercedunt differentiæ, cum ea, quæ hactenus diximus, in pœnis fere ſe habeant aliter, ut in quibus v. gr. laudatores & aſſentatores delicti, pœna coërceri poſſunt, & ſæpius æquali pœna notantur, qui impari gradu damnum dederunt, & denique per pœnam unius reliqui non liberantur, de quibus ſuo loco.

47. Igitur per noſtrum præceptum prohibita ſunt quævis crimina, quibus aliis noxa infertur, ut ſunt *cædes*, *vulneratio*, *verberatio*, *rapina*, *furtum*, *fraus*, *vis*, item ſuo modo, & quatenus *pudicitia* læditur, ac maritus alienæ prolis educatione oneratur, *ſtuprum* & *adulterium*. Etſi ex dictis facile ratio dari poſſit, cur pleraque horum non coërceat lex Aquilia. (b)

48. *Homicida* juſtas tenetur impenſas in medicos factas, & iis, quibus alimenta debebantur a defuncto, ſpem alimentorum ſolvere. (c) Lucri vero, quod occiſus facere poterat, ſi vixiſſet, tanquam omnino incerti, hic non habenda erit ratio, uti nec vitæ in libero homine, bene tamen in ſervo.

49. *Qui mutilavit*, ſimiliter tenebitur ad impenſas in vulnus curandum factas, & æſtimationem ejus, quod jam, qui mutilatus eſt, minus lucrari poteſt, (d) quanquam & hic, ſi accurate velis loqui, abſtrahendo a legibus civilibus, non tam lucrum futurum, tanquam res incerta æſtimari debeat, quam alimenta læſo per vulnerationem, ne ipſe in poſterum de iis ſibi proſpicere poſſit, impedito, ſuppeditari. (e)

50. *Adulter* & *Adultera* indemnem debent præſtare maritum, de alenda prole adulterina, non tamen, ut puto, legitimis liberis rependere, (f) ſi quod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hæreditatem, etiamſi abſtrahamus a diſpoſitione legum civilium, circa ſucceſſionem liberorum adulterinorum, in bonis parentum; quia partim hoc damnum non ſentiunt ab adultero, ſed a voluntate parentum, partim, quia ita

(b) Conf. ſupra §. 13. &c. præced. §. 15. 16. (c) *Sed hæc ſpecies æſtimanda arbitrio judicis pro ætate defuncti atque eorum, quibus alimenta debentur, & intuitu viduæ, donec ad ſecundas nuptias pervenerit.* (d) *Ita Dn. Puſ.* III. 1. 8. (e) *Unde v. g. alimenta ſolvenda ſcribæ, ſi manibus ſit vulneratus, tabellioni, ſi pedibus.* (f) *Diſſent. Dn. Puſend.* III. 1. 9. *cujus rationes, petitæ ex pacto matrimonii, videntur paululum longius quæſitæ eſſe, & pugnare cum natura pactorum in genere, cum pacta matrimonii ſint inter maritum & uxorem, quorum reſpectu liberi ſunt extra pacta. Igitur mihi quidem placet ſententia Ziegleri, contra quam ibidem diſputatur.*

Digitized by Google

ita liberis legitimis ſaltem intercipitur lucrum futurum, maximam partem incertum.

51. *Qui virginem imminuit*, vi aut fraude, tenetur ei rependere, quanti minoris jam ipſi defloratæ valet ſpes nuptiarum, quod fit, ſi aut ducat, aut dotet. Quæ ultro in meram libidinem conſenſit, habet quod ſibi imputet. Quod ſi quis virginem pactione matrimonii ad concubitum pellexerit, non ducere quidem eam tenebitur, (g) ſed in ſtatu naturali jam duxit.

52. *Fur* & *raptor* tenentur rem ſubtractam reddere, cum ſuo incremento naturali (h) & cum ſequente damno & ceſſante lucro probabili, (i) etiam ſi pœnam inſuper furti aut rapinæ nomine cogantur ſuſtinere. (l)

53. De damnis inſuper a *ſervis* vel *animalibus noſtris* datis citra culpam noſtram, leges Romanæ *actiones noxales* dabant, quæ, etſi ex noſtro præcepto non fluant, propterea tamen pro meris inventis juris civilis non erunt habendæ, ſed nituntur omnino æquitate de præſtandis officiis humanitatis. De quibus ſtatim.

CAPUT VI.

DE PROMISCUIS OFFICIIS HUMANITATIS.

SUMMARIA.

Præceptum primum affirmativum: ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE. §. 1. *quod deducitur ex ſocialitate* §. 2. *&* *cuſtodia æqualitatis* §. 3. *& oſtenditur eſſe abſolutum* §. 4. *& locum etiam habuiſſe ante dominia diſtincta.* §. 5-10. *An in ſtatu integritatis?* §. 11-14. *Præceptum hoc inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt*, §. 15. *producit obligationem imperfectam*, §. 16-19. *quandoque tamen perfectam.* §. 20. 21. 22. *In ſtatu vero civili obligatio diverſo reſpectu imperfecta & perfecta eſt.* §. 23. 24. 25. *Officia humanitatis ſunt vel indefinita* §. 26-29. *vel definita.* §. 30. *Hæc* vel vulgaria, *quorum denegatio inhumanitas dicitur*, §. 31-33. *eorum præſtatio autem fit in rebus innoxiæ utilitatis.* §. 34. *Huc pertinent quæſtiones* (1) *de tranſitu perſonarum*, §. 35-37. (2) *de tranſitu mercium*, §. 38. 39. (3) *de vectigalibus*, §. 40. 41. (4) *de acceſſione ad littus*, & (5) *de admiſſione peregrinorum*, §. 42. (6) *de receptione expulſorum*, §. 43. (7) *de commerciis*, §. 44. (8) *de admiſſione ad matrimonia*, §. 45. (9) *de excluſione unius*

(g) *Ut vult Dn. Pufend.* III. 1. 10. *ubi ſimul reſpondet ad objectionem de turpitudine pacti.* (h) *v. g. cum vitulo.* (i) *v. g. hereditate, quam ſervus adire debebat.* (l) *Unde notatur mos judiciorum, ubi judices rem furtivam retinent.*

unius a re, ad quam alii admittuntur, §. 46. vel beneficia, §. 47. 48. *quibus correſpondet gratitudo.* §. 49. 50. 51. *Ingratitudo vel ſimplex vel prægnans.* §. 53-55. *An detur actio ingrati?* §. 56. 57. 58.

§. I.

TErtium præceptum *ſpeciale* ex ſtatu humanitatis & lege de cuſtodienda æqualitate deſcendens, inter duo *affirmativa* vero *primum* eſt: ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE. (a)

2. Socialitati enim in totum non ſatisfacit, qui tantum abſtinet a læſione alterius, & ne alteri mala ſit, ſed tum demum vita beata eſt & tranquilla, ſi procuremus mutuo, ut nobis ſit bene.

3. In ſpecie vero *cuſtodia æqualitatis* hominem huc ducit. Cum enim homo deſideret non ſolum ea, ſine quibus ſubſiſtere non poſſit, ſed & aliis opus habeat, ut commode vitam tranſigat, ea vero ſine ope aliorum conſequi nequeat, neque aliorum ſaltem, ſed indiſtincte quorumlibet, etiam vilium alias, operæ indigere poſſit; peccaret in æqualitatem, ſi non ipſe etiam, quod ab aliis indiſtincte poſtulat, aliis indiſtincte iterum præſtare ſit paratus.

4. Retuli vero hoc præceptum inter *abſoluta*. Neque te turbet, quod pleræque quæſtiones ſpeciales præſupponant diſtinctionem dominiorum ſequens, ut infra (b) docebimus, pertineat ad prcepta hypothetica.

5. Quicquid enim hujus ſit, id tamen certum eſt, præceptum noſtrum, quoad primam originem, in *ſtatu poſt lapſum etiam, ante diſtinctionem dominiorum* habuiſſe locum, ut adeo ſubſecuta dominiorum diſtinctione novæ quidem concluſiones acceſſerint, ſed ex iiſdem tamen principiis ut ante deducendæ.

6. Nimirum promovetur alterius commoditas vel *re mea*, (c) vel *operis meis*.

7. His quidem vel *intuitu rerum ejus*, ut ſcilicet operis meis vel *augeantur*, (d) vel *conſerventur*. (e)

8. Vel *ſine reſpectu ad res ejuſdem*, partim ut ſuccurram ipſi *adverſus injurias aliorum*, (f) partim ut ſubſidia feram ipſi, in *corrigendis defectibus propriis*.

9. Sunt

(a) *Conf. ad hoc totum caput Puſend.* lib. III. cap. 3. (b) Cap. 10. (c) *Commodando mutuo dando, donando &c.* (d) *In mandato locatione operarum &c.* (e) *Iterum in mandato, locatione & depoſito potiſſimum.* (f) *Per defenſionem & tutelam, quorſum adhuc hodie inclinant fœdera Principum pleraque.*

Digitized by Google

9. Sunt autem defectus illi vel *corporis*, ut conſilia ſuppeditem ſuſtentandi ſanitatem ejusdem, (g) vel *animi*, ut ea quæ neſcit, doceam, aut aliis modis imperfectionibus *intellectus* ejus ſuccurram, (h) tum *a peccatis* eum avocem, (i) aut ſi peccatum ſit, amice emendem.

10. Jam facile patet, officia hæc humanitatis, quando commoditas alterius operis meis ſine reſpectu ad res ejusdem promovetur, etiam ante diſtinctionem dominiorum habuiſſe uſum.

11. In *ſtatu itaque poſt lapſum* ſemper & fuit & eſt hujus præcepti uſus fertiliſſimus. Cæterum utrum & in *ſtatu integritatis* locum vindicaſſet ſibi non ita facile definietur.

12. Nam quod attinet officia, quibus alteri re mea aut operis meis ad conſervandas & augendas res ejus proprias ſuccurro, illa exulaſſent credo a ſtatu, in quo ob ſummam amicitiam nil niſi communio perpetua erat futura, ut infra (l) demonſtrabitur fuſius.

13. Reliqua vero, quibus alteri absque intuitu rerum ſuccurro, officia, ut ex exemplis, modo allatis, patet, præſupponunt imperfectionem phyſicam, aut moralem, vel in eo, cui officia præſtantur, vel in aliis: quales imperfectiones in ſtatu iſto perfecto omnino abfuiſſent.

14. Niſi forte ad ejusmodi officia velis recurrere, quorum deſiderium non adeo magnam imperfectionem involvit, v. gr. ut erranti viam commonſtrem, (m) ut lumen de lumine meo accendam (n) &c. Quamvis & de his ſit cogitandum ulterius.

15. Exſerit autem ſe præcepti noſtri efficacia aliter inter eos, qui in *ſtatu naturali* vivunt, aliter inter eos, qui degunt in *civili*.

16. Inter *illos regulariter* producit *obligationem imperfectam* ſaltem, & hoc modo a reliquis præceptis omnibus differt, unde etiam, qui adverſus hoc præceptum peccat, *inhumanus*, non *injuſtus* dici conſuevit.

17. Cum

(g) *Per medicinam vel certe per conſilia medica, præſcriptionem diætæ &c.* (h) *Si doceam, quomodo præjudicia ſint abjicienda, & in genere quomodo ſit ratiocinandum aut quomodo debilitatibus judicii, ingenii, memoriæ debeat ſuccurrere.* (i) *Per adhortationem ad virtutem &c.* (l) Cap. 10. (m) *Videndum tamen, an in ſtatu integro homines non habuerint facultatem divinandi, aut an ibi peregrinationes fuiſſent?* (n) *Quod quis apprehendendo, ſibi appropriaverit.* vid. c. 10. §. 76. & 82. *Quanquam & hic forte dici poſſit, lumen iſtud fuiſſe proprium factum intuitu conſumtionis, manſiſſe commune intuitu accenſionis. Videndum etiam, an in ſtatu integritatis futuræ fuiſſent tenebræ?*

17. Cum enim hoc præceptum jubeat ſæpiſſime, alterius utilitatem tantum, non neceſſitatem promovere, & talem quidem, cujus defectum, ſi unus nolit, facile poſſint ſupplere, inde non opus erat, ut ſinguli homines obligarentur perfecte, ſed magis erat glorioſum & ad eliciendum amorem aliorum, ac declarandum amorem proprium, magis aptum, ut relinqueretur pudori hominum præſtatio talium officiorum, ad quæ ab altero cogi non poſſent.

18. Accedit, quod in iis officiis, quæ cum labore noſtro aut detrimento aliquo ſunt conjuncta, non opus ſit ſemper propriam commoditatem poſtponere alienæ, ſed hic ſæpius valeat regula vulgata: quod recta charitas incipiat a ſe ipſa. Jam cum quilibet in ſtatu naturali propriorum commodorum ſit juſtiſſimus arbiter, non poterat ſine turba totius humani generis alteri officium petenti, adverſus denegantem, & ad propriam utilitatem provocantem, concedi remedium coactivum.

19. Et quid verbis eſt opus? ipſa *æqualitatis cuſtodia* inculcat, præceptum hoc regulariter nonniſi imperfecte obligare. Quoniam enim ad hujusmodi officia exhibenda indiſtincte omnes homines ob communem ſtatum humanitatis obligantur, non obſervata fuiſſet æqualitas, ſi in cauſa communi abſque ſufficienti ratione (o) indigens unum præ reliquis eligere & ad hæc officia exhibenda præ reliquis voluiſſet cogere.

20. Cæterum hæc ita procedunt *regulariter.* Nam poterit etiam inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, contingere, ut obligatio ad officia humanitatis præſtanda evadat perfecta. Sed quando? Reſponſio in promptu eſt, ſi ceſſent rationes, modo dictæ, quæ inefficacis obligationis cauſæ ſunt.

21. Inde ut *perfecte* quis obligetur, tria conſtituenda erunt requiſita, (1) ut is, qui officium humanitatis poſtulat, abſque ejus conſecutione ſit *interiturus*, (2) ut non æque *ab aliis* hominibus poſſit ea, quæ deſiderat, conſequi, (3) ut is, a quo officium exigitur, non ſit in *pari neceſſitate* conſtitutus; Atque hoc eſt, quod ſupra (p) diximus, ſummam neceſſitatem officia humanitatis mutare in jus perfectum.

22. Exemplum cape. Fingamus duos patres familias diverſæ nationis, nullaque ratione particulari ſe attingentes, & ſolo humanitatis vinculo ligatos in religionem deſertam per naufragium ejici, ſimul vero ejici res uni ſaltem proprias ad vitam & ſuam & ſocii ſuſtentandam abunde ſufficientes; Tum ſane hic perfecte obligabitur ſocio de abundantia ſua ſuccurrere.

23. At-

(o) *Qualis eſt in cap. ſeq. pactum, ne ex eo des inſtantiam.* (p) Cap. 2. hujus libri §. 180.

Digitized by Google

23. Atque hæc de ſtatu naturali. In *ſtatu civili* autem ea, quæ hactenus diximus, in univerſum non procedunt. Sed hic quidem *ſuperiores* ab inferioribus hæc officia jure profecto poſtulant, quanquam accurate loquendo, tum nec ſint amplius officia humanitatis, quia non ex communi humanitatis ſtatu, ſed ex ſtatu ſpeciali ſubjectionis, qui plerumque pactum ſpeciale præſupponit, fluunt, & jure imperii poſtulantur.

24. Quod vero *ſubjectos inter ſe relatos* attinet, retinent hæc officia eorum reſpectu ſuam naturam, ita tamen, ut imperans ob utilitatem communem poſſit & hic per legem ei, cui ejusmodi officia debentur, actionem in certis concedere, (q) aut alio modo (r) debentem officia ad eorum præſtationem adigere, quamvis tunc iterum nomen officiorum humanitatis admittant.

25. Denique quod officia humanitatis ſpectat, quæ *ſubjecti ab imperante*, qua tali exigunt, ea, quidem naturam communem intuitu obligationis imperfectæ retinent, ſed eo tamen a reliquis officiis imperantis (s) non differunt, cum ſubjectis, qua talibus, adverſus imperantes, nulla plane poteſtas cogendi competat.

26. Hactenus de officiis humanitatis in genere. *Diviſionem* eorundem ſimul tradidimus ſupra, (t) ſed obiter & tanquam aliud agendo. Diſtinctiorem meditationem meretur alia, priori illi non multum abſimilis. Officia humanitatis exhibentur vel *indefinite*, & ſine reſpectu ad certos homines, vel definite, certis hominibus utilitatem procurando.

27 *Indefinite* aliorum commodum promotum it, qui animam ac corpus probe excolit, ut utiles abs ſe actiones in alios proficiſci queant, aut ſi per ſolertiam ingenii talia inveniat, quibus vita humana reddatur inſtructior. (u)

28. Unde contra hoc officium *peccant*, qui nullam artem honeſtam addiſcunt, animamque pro ſale habent, ne putreſcant, numerus tantum & fruges conſumere nati, & id farinæ alia odioſa terræ pondera.

29. Viciſſim illis, qui de mortalium genere bene mereri inſtituunt, cæteri hoc *debent*, ut ipſis nec invideant, nec præclaris eorundem conatibus remoram injiciant. (x) Tum, ſi alia non ſit via, paria cum ipſis facien-

(q) Vide cap. præced. §. ult. ubi exemplum. (r) *Si injungat v.g. per modum præcepti dationem eleemoſynarum.* (s) *v.g. ex cap. præced. & ſequente ortis.* (t) §. 6. ſeq. (u) Vide cap. 2. hujus libri §. 61. ſeqq. *Unde pertinet hoc præceptum ſimul ad cap. iſtud 2. vel declarat potius, quoniam omnis obligatio hominis intuitu ſui ipſius ad ſocialitatem reſpicit, ad quod præceptum ſpeciale ea pertineat, nempe ad præſens opus.* (x) *Aut eos pro more ſeculi noſtri, ſtatim tanquam novatores traducant.*

Digitized by Google

ciendi, ſaltem celebritatem memoriæ, famæque eorum, qui præ ipsius laborum fructus eſt, promotum eant.

30. *Definite* aliorum utilitati inſervimus vel *absque detrimento*: ut moleſtia noſtra, vel *cum impenſa* aut opera laborioſa. Illud *vulgaris humanitas* dicitur, hoc *beneficium*.

31. Quod *vulgarem humanitatem* concernit, id axioma de ea venit notandum: *Qui eam denegat alteri vel invidet, inſigniter malus & inhumanus habetur*.

32. Cujus is eſt ſenſus, quod eo ipſo ſe reddat indignum, cui officia humanitatis iterum exhibentur.

33. Cave tamen putes, dum vocem inſignis malitiæ audis, ac ſi propterea in ſtatu naturali extra caſum neceſſitatis, ab eo, cui vulgarem humanitatem negavit, quis poſſit bello peti; hoc enim repugnat iis, quæ de officiis humanitatis in genere docuimus modo, (y) etſi, ut iterum ex dictis patet, in civitate ejusmodi inhumanitatis pœnis coërceri poſſit.

34. Quæ vero ſic præſtantur officia, vocari ſolent *res innoxiæ utilitatis*, qualia ſunt erranti comiter monſtrare viam; lumen alteri de ſuo lumine accendere; concedere hauſtum aquæ; integram rem, quam ſolus conſumere nequeo, relinquere aliis &c.

35. Ab his obſervationibus (z) dependet definitio variarum *controverſiarum*, a ſcriptoribus juris naturalis paſſim agitatarum, I. de *tranſitu* per noſtrum territorium, tam terreſtre, quam maritimum. De hominibus ſingulis & paucis fere non eſt dubium, quod eis, ex juſta cauſa tranſitum petentibus, illum denegare velle maxime inhumanum ſit. De magno exercitu, aut alias *majoribus copiis*, res non caret controverſia.

36. Videtur tamen hic ſubtiliter magis quam utiliter diſputari. Nam exempla in hac quæſtione adducta (a) caſus referunt, neceſſitatem ſummam haud præſupponentes. Ergo, etiamſi in illis tranſitus petentibus inhumaniter fuiſſet denegatus, modo denegationi non addita eſſet contumelia, nullam illi habuiſſent belligerandi cauſam.

37. At nec inhumanitatis denegantes poterunt argui, ſi prætendant, non innoxium ſibi fore hunc tranſitum, cum cautiones, quas communiter hic ſuppeditant, non ſint ſufficientes. (b)

38. Similis eſt ratio II. *tranſitus mercium* alienarum per terras noſtras,

(y) §. 16. ſeqq. (z) *Quæ ſcil. notavimus* §. 31. & 32. (a) *Dn. Puſend.* III. 3. 5. circa finem. (b) *Potiſſimum, ſi belli gratia tranſitus petatur. Vide Puf.* d. §. 5. *ubi ipſe reſpondet* p. 288. ſeqq.

ſtras, niſi ſint ad vitam ſuſtentandam ſumme neceſſariæ. Hoc enim caſu, ſi quis eum deneget, jure belli parari poterit.

39. Alia eſt ratio *juris ſtapulæ*, vi cujus etiam citra neceſſitatem ſummam ſine læſione humanitatis tranſeuntes adigi poſſunt, ut ſiſtantur in terra noſtra &c. (c)

40. III. Quod *vectigalia*, eorumque juſtitiam attinet, ratio in aprico eſt, cur ex mercibus, quæ terreſtri itinere transvehuntur, aliquid vectigalis poſſit exigi, neque obſcura eſt ratio vectigalium in fluminibus exigi ſolitorum. (d) Sed in fretis difficilior eſt inſpectio.

41. Nam quamvis & pro his rationes non omnino contemnendæ poſſint afferri, fatendum tamen eſt, ejusmodi vectigal maritimum reliquis longe odioſius, adeoque moderate & citra avaritiam tractandum eſſe; ac præterea facile unum vel alterum tales afferre rationes poſſe, unde ſe ab iſto vectigali exemtum prætendat.

42. Illos vero indiſtincte pro inhumanis habere nequeo, qui IV. prætervehentibus *acceſſionem ad littus* & commorationem ibidem denegant, aut V. *peregrinos admittere* & hoſpitio comiter excipere nolunt, ſi modo ſimilia a peregrinis non petant ipſi. (e) Poſſunt enim utrobique adeſſe non contemnendæ denegati acceſſus rationes.

43. Multo minus VI. inhumanitatis indiſtincte accuſari poterunt, qui ſedibus ſuis *expulſos*, etiam conditiones æquas offerentes, *recipere* detrectant, quia ejusmodi receptio non eſt vulgaris humanitas, ſed beneficium. (f) Neque adeo ea tanquam ex jure ſtricto debita peti, neque territorium alienum etiam a cultura vacuum inſalutato domino invadi juſte poterit.

44. Nec VII. officia humanitatis violaſſe cenſendus eſt, qui cum alio populo *commercia exercere* detrectat, ſive illum ab emtione rerum ſuarum ipſi ad vitam non neceſſariarum arceat, ſive ab eo res emere nolit, adeoque non permittat, ut in territorio ſuo venum exponantur.

45. Nec VIII. inhumani titulum meretur, qui vel cum privato, vel cum integro populo amicitiam *matrimonio* nectere non vult. Igitur ſola denegatio matrimonii nunquam juſta belli cauſa erit, niſi eidem juncta fuerit contumelia. (g)

 46. Id

(c) *Non opus eſt, ut hanc ſententiam probemus. Sufficit, quod nullum argumentum poſſit proferri, unde probetur inhumanitas.* (d) *Propter damna, quæ regulariter ex fluminibus patiuntur vicini, aut impenſas in aggeres.* (e) *Alias peccant in jus æqualitatis.* (f) *Fit enim regulariter cum noſtro incommodo.* (g) *Huc pertinet raptus Sabinarum & Benjaminitarum.*

46. Id vero IX. valde improbabile, jus aliquod omnibus commune, adeoque & obligationem ad aliquid omnibus præſtandum oriri ex ſuppoſitione, ſi quid *promiſcue omnibus externis indulgeatur*; (h) tum enim, ſi unus ab hac indulgentia excludatur ei contumeliam fieri. (i) Non negandum tamen, conſultius eſſe, ſi in ejusmodi denegatione rationes addantur, vel certe denegationis verba ita temperentur, ut nulla ſub iis contumelia latere poſſit.

47. *Beneficium* eſt, ſi quis ex ſingulari benevolentia & propria generoſitate, vel ex ſingulari affectu, vel ex commiſeratione conditionis alienæ, gratis quid in alterum conferat, impenſa aut opera laborioſa conſtans, quo ipſius neceſſitatibus ſubveniatur, aut inſignis quæpiam utilitas eidem concilietur.

48. Quæ vero in diſpenſatione beneficiorum tum intuitu dantis, & accipientis, tum intuitu modi, aut aliarum circumſtantiarum (l) obſervanda ſunt, & ab aliis jam fuſius traditum eſt, & propter nimiam circumſtantiam varietatem exactis regulis determinari nequit.

49. Uti vero homines ad humanitatis officia exhibenda mutuo generatim ſunt obligati, ita major obligationis gradus eſt in eo, cui non vulgaris humanitas, ſed beneficium eſt exhibitum. Vocatur enim hæc præſtatio in ſpecie *gratitudo*, quæ adeo beneficio ex adverſo reſpondet.

50. Eſt autem *gratitudo*, cum is, qui beneficium accepit, oſtendit, iſtud ſibi acceptum fuiſſe, dantique eam ob cauſam favet, & occaſionem quærit, paria reponendi aut amplius, quantum ejus fieri poteſt.

51. Hujus virtutis tanta eſt *neceſſitas*, ut ſi absque ea foret, omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnia benevolentia, neque eſſet inter eos quicquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium.

52. Unde etſi in animo *ingrato*, per ſe nulla ſit injuria, (m) fœdius tamen & magis deteſtabile habetur nomen ingrati, quam injuſti, cum quis ne beneficiis quidem, quæ etiam bruta demulcent, (n) moveri poteſt ad concipiendum humanitatis ſenſum.

53. Eſt

(h) *v.g. commercia, matrimonia.* (i) *Adeoque bellum inde dari, cum contumelia illata belli cauſam præbeat.* (l) *Loci & temporis. Ut non publice detur beneficium ſed privatim. Bis dat, qui cito dat. Huc pertinent Senecæ libri de beneficiis, ubi quidem fuſius, ſed & ſæpe confuſius tractat digniſſimam hanc doctrinam. Tentavi eam ex fundamento, ſed breviter & ſuccincte proponere* in der Einleitung zur Sitten-Lehre c. 6. n. 52. ſeqq. usque ad n. 81. (m) Conſ. ſupra §. 31. & 33. (n) *Exemplo Leonis*

Digitized by Google

53. Eſt autem *ingratitudo* duplex. *Simplex* una, quæ denegat ſaltem officia humanitatis, altera *prægnans*, quæ inſuper beneficum lædit.

54. *Simplex* vel denegat officia humanitatis vulgaria, vel beneficia. Illam *eminentem* vocabimus; hanc *vulgarem*.

55. *Prægnans* ingratitudo uti cauſam belli præbet, ita nullum eſt dubium, quin in civitate pariat actionem. Vel potius actionem jam competentem aggravat. (o)

56. De *ſimplici*, quæ belli cauſa non eſt, quæritur, an ob eam actio dari poſſit? Non facile concedendam eſſe arbitror. (p) Concedi tamen poſſe, imo & apud quoſdam populos conceſſam fuiſſe, non eſt dubium. (q)

57. Scilicet ſi ſimplex iſta ingratitudo ſit eminens, in vulgari enim & hoc vix procedet.

58. Sed & id notes, ſi occaſione eminentis ingratitudinis actio concedatur, hanc exhibitionem officiorum humanitatis vulgarium beneficio factam amittere nomen gratitudinis.

CAPUT VII.

DE OFFICIO PACISCENTIUM.

SUMMARIA.

Secundum præceptum affirmativum: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA. §. 1. *Neceſſitas pactorum inter homines*, §. 2: *et inde ortæ obligationis.* §. 3. *Pactum quid?* §. 4. *vel gratuitum vel mutuum.* §. 5. *Cauſa pacti conſenſus*, §. 6. *qui reſolvitur* 1. *in promiſſionem.* §. 7. *Hæc vel perfecta vel imperfecta.* §. 8. 9. 10. *Nuda aſſertio*, §. 11. 2. *in acceptionem.* §. 12–16. *Conſenſus vel expreſſus* §. 17. 18. *vel tacitus*, §. 19. 20. *qui non confundendus cum conſenſu præſumto.* §. 21. 22. 23. *Differentia conſenſus taciti & præſumti.* §. 24–33. *Perſonæ quænam ad pacta incapaces?* §. 34–36. *Conſenſus oppoſita.* §. 37. I. *Error* §. 38. *qui ſemper in dubio erranti debet nocere.* §. 39–48. II. *Dolus* §. 49. 50. 51. III. *Violentia.* §. 52. IV. *Metus vel ſuſpicax*, §. 53. 54. 55. *vel terrens.* §. 56–59. *An quis obligetur metum injuſte incutienti?* §. 60–77. *Promitti poſſunt ea, quæ ſunt in noſtris viribus*, §. 78.

Leonis & Androcli. Non tamen exinde ſequitur, quod bruta habeant ſenſum & memoriam. Non magis, quam quod in ipſa cadat virtus gratitudinis. (o) *Ut in actione injuriarum, ſi quis parentes, patronos injuria affecerit.* (p) *Seneca in libr. de beneficiis negat dari poſſe actionem ingrati, quem oppugnavit peculiari diſſertatione Bœclerus, ſubinde tamen injuriam ſimplicem cum prægnante & alia hic diſtincta confundens.* (q) *Vide exempla ſubinde apud Declamatores Quintil. Senecam. &c.*

Digitized by Google

§. 78. unde nemo tenetur ad impoſſibilia, §. 79–84. aut turpia, §. 85–89. aut aliena. §. 90–97. Promittuntur vel pure, vel in diem, vel ſub conditione. §. 98–113. Promittimus vel ipſi vel per alios. §. 114–120. Diviſio pactorum differtur. §. 121.

§. I.

QUartum præceptum ſpeciale ex ſtatu humanitatis deſcendens, & ex *affirmativis ſecundum* eſt: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA. (a)

2. *Neceſſarium* fuiſſe, pacta inter homines oriri, inde liquet, quod officia humanitatis, & eorum præſtatio ad illa omnia, quæ homines a ſe invicem utiliter expectare poſſunt, accommodari nequeat, ob conditionem partim ejus, qui utilitatem exhibere debeat, (b) partim hujus, qui eam expetit, (c) partim rei, (d) quæ deſideratur. Accedit, quodſi in ſtatu corrupto ſemel bellum inter homines ortum ſit, non niſi per promiſſiones id iterum componi poſſit.

3. Cum vero maxime eum in finem ineantur pacta, ut quis alterum ſibi perfecte obliget, quem alias ex ſolo capite de præſtandis officiis humanitatis imperfecte obligatum habebat, & porro indefinite cum quibusvis pacta ineamus; perſpicuum eſt, & *tranquillitatem generis humani*, & in ſpecie *cuſtodiam æqualitatis* poſtulare, ut fides data in pactis ſervetur.

4. *Pactum* eſt duorum in idem placitum de dando aliquo vel faciendo conſenſus.

5. Eſtque vel *gratuitum*, cum unus duntaxat ſe obſtringit, vel *mutuum*, cum uterque.

6. *Cauſa* proxima conſtituendi pactum eſt *conſenſus*, isque mutuus, etiamſi ipſum pactum non ſit mutuum.

7. Vocatur autem ex parte ejus, qui obſtringit, *promiſſio*, ex parte alterius, *acceptatio*.

8. *Promiſſio* eſt vel *perfecta* vel *imperfecta*. (e)

9. *Perfecta* eſt declaratio voluntatis, quod alteri ita obligari velim, ut ipſi liceat rem promiſſam tanquam debitam a me exigere.

10. *Imperfecta* eſt declaratio voluntatis, quod alteri velim obligari, ita tamen, ut ipſi non liceat debitum a me exigere, quales ſunt promiſſiones patronorum. (f)

11. Cum

(a) Junge huic §. ſeqq. Puf. lib. 3. c. 4. (b) *Poterat enim ipſe indigere vel ipſius rei, vel pretii pro re vel opera.* (c) *Cui forte non convenit, ab altero accipere beneficium.* (d) *Si ſit pretioſa.* (e) Junge huic §. ſeqq. Puſend. lib. 3. c. 5. (f) *Parentum item, principum &c.*

Digitized by Google

11. Cum neutra harum confundenda eſt *nuda aſſertio*, quando declaro. (g) alteri meam voluntatem, quam in præſenti habeo, de commodis ejus promovendis, ita tamen, ut ne quidem ad perſeverantiam me obligare velim; quæ huc plane non pertinet.

12. Ut itaque (h) *promiſſio* ad eliciendam obligationem requiritur, quia citra eam par non poteſt paris inviti libertatem reſtringere, ita nec ſine *acceptione* pactum eſt, quia nemo invito vult rem ſuam obtrudere.

13. Quod ſi itaque *acceptatio* non ſequatur, juri promittentis in rem oblatam nihil decedit; quia paciſcens rem ſuam non vult pro derelicto habere. (i)

14. Quod ſi rogatio anteceſſit, cenſebitur ea durare, niſi expreſſe fuerit revocata, eoque caſu *in anteceſſum* acceptatio facta intelligitur.

15. Modo tamen rogationi reſpondeat oblatio. Nam ſi hæc rogationem vel excedat, vel ab ea deficiat, expreſſa requiritur acceptatio, quia ſæpiſſime mihi non conſulitur, niſi tantundem, (l) quandum rogavi, accepero.

16. Idque in promiſſis mutuis fere non habet dubium. Sed putamus, idem etiam dicendum eſſe in gratuitis, quamvis diſſentiant leges Romanæ (m) incongrua ratione; quod major ſumma contineat minorem.

17. Declaratur autem ab utroque voluntas vel *verbis* vel *factis*. Unde conſenſus, & intuitu hujus, pactum, dividitur in *expreſſum* & *tacitum*.

18. *Expreſſum* non eſt difficile, nempe ubi conſenſus verbis conſtat: Sed de *tacito* diſtinctius procedendum.

19. Nimirum quamvis conſenſus tacitus ſit ille, qui factis declaratur, ac apud Scriptores fere ſynonymice ſupponatur *conſenſus tacitus* & *præſumtus*, revera tamen poſt leges Romanas præſumtus conſenſus a tacito differt, adeoque nobis horum duorum confuſio eo magis vitanda erit, quo minus communiter ſolet evitari. (n)

20. Scilicet *facta licita*, (o) quibus utuntur homines, vel *ſunt ſigna* communi quaſi conſenſu humani generis recepta, ad declarandam voluntatem noſtram, ita ut, ſi quis ratione utens factum iſtud audiat, ſtatim inferat, me aliud quid certum ac determinatum hoc facto indicare vo-

(g) *v. g. jam cogito, quod te velim heredem meum facere.* (h) Junge huic §. ſeqq. Puſend. lib. 3. c. 6. (i) *Ergo non poterit tertius eam occupare, tanquam rem nullius.* (l) *Non plus nec minus.* (m) l. 1. §. 4. l. 83. §. 3. de V. O. Vide omnino Tribon. §. 5. de inut. ſtipul. (n) *Nec evitat eam Dn. Puſend.* III. 6. 2. *ubi plura exempla utriusque conſenſus mixta deprehendes.* (o) *Nam ex illicito fit delictum vel quaſi.* *(Inſtit. Jurispr. div.)* (p) *In-*

voluiſſe; vel *non ſunt ſigna* communi conſenſu humani generis ad declarandam voluntatem recepta, æquitas tamen naturalis vult, ut obligatio iſta facta concomitetur vel ea ſequatur.

21. Qui factis prioris generis nititur conſenſus, *tacitus* eſt, qui poſterioris generis factum præſupponit, conſenſus *præſumtus* in legibus Romanis dicitur, ideo videlicet, quia quilibet civis bonus præſumitur conſentire regulis æquitatis naturalis.

22. Ita *nutus* oſtendit aſſenſum tacitum, ita *redditio chirographi* declarat, cæteris paribus, quod velim debitori donare debitum. Ita *poſtulatio cibi & potus* ab hoſpite diverſorii infert conſenſum tacitum, quod velim pretium cibi ſolvere.

23. Contra *negotiorum geſtio, hereditatis aditio*, & in genere omnia facta, quæ in quaſi contractibus Legum Romanarum præſupponuntur, directo non inferunt conſenſum ad ſolvenda damna domino negotii data, ad præſtanda legata legatariis &c. Sed regulæ tamen æquitatis naturalis a civilibus corroboratæ, hic faciunt conſenſum præſumtum.

24. Differt adeo ultra dicta conſenſus præſumtus & tacitus 1. *ratione perſonæ;* Qui ſuam voluntatem expreſſe declarare nequit, (p) ille nec tacite. Ita furioſi nutus, redditio chirographi, poſtulatio cibi, modo dictos effectus non producet.

25. At ex conſenſu præſumto obligantur etiam furioſi, v. gr. quorum negotia geſta ſunt.

26. Nempe 2. conſenſus tacitus *obligat ſaltem eos*, qui conſenſum factis declararunt, at præſumtus etiam illos ligat, qui nullum factum adhibuerunt, ita obligatur in genere dominus negotii ad reddendas impenſas geſtori etiam ignorans negotium geri.

27. Porro in *relatione conſenſus utriuſque* ad conſenſum expreſſum ingens eſt differentia. De tacito hæc eſt regula: *Quoties conſtat de conſenſu expreſſo contrario, toties fruſtra quærimus de tacito.* Ratio eſt, quia verba ſunt ſigna ordinaria declarandi voluntatem ſuam, facta vero extraordinaria vel ſubſidiaria.

28. Ita

(p) *Intellige propter impedimentum intrinſecum, ne quis tibi objiciat ſurdum aut mutum vitio disjuncto, qui multis factis tacite conſenſum ſuum declarare valent, etſi non expreſſe per verba. Impedimentum extrinſecum voco, ubi impeditur anima functiones ſuas exercere ob vitium membrorum externorum, ad quæ pertinent etiam ſenſoria. Impedimentum igitur intrinſecum erit, ubi partes internæ & maxime cerebrum, male ſunt diſpoſita.*

Digitized by Google

28. Ita ſi dixerim, me nolle aſſentiri, nolle debitum tibi donare, nolle hoſpiti cibi pretium ſolvere, nulla erit efficacia nutus, redditionis chirographi, poſtulationis cibi.

29. Alia longe ratio eſt conſenſus præſumti. Etiamſi negotiorum geſtor, etiamſi heres initio ſtatim vel coram notario & teſtibus proteſtentur ſolenniſſime, ſe nolle ex negotiorum geſtione vel hereditatis aditione obligari, fruſtranea erit hæc declaratio expreſſa, ut adeo huc potiſſimum ſpectet axioma vulgatum: *Proteſtatio facto contraria nihil operatur.*

30. Vides itaque 4. ex conſenſu præſumto *obligari etiam invitos*, ex tacito nonniſi volentes.

31. Unde 5. in conſenſu præſumto obligatio *immediate* veniet ex lege, in tacito lex *mediante* conſenſu obligationem operabitur.

32. Breviter 6 tacitus conſenſus eſt *veri conſenſus ſpecies.* Conſenſus præſumtus eſt conſenſus improprie dictus. Hinc & in Jure Romano ex conſenſu tacito oriuntur etiam veri contractus, (q) ex præſumto ſaltem quaſi contractus.

33. Non tamen putabis, diſtinctionem hactenus oſtenſam ſolum in jure Romano habere locum, hactenus enim ſpectaret ſaltem ad jurisprudentiam humanam. Exſeret quippe & in jurisprudentia divina ſe paſſim (r) ejusdem uſus, potiſſimum infra, cum de officiis liberorum erga parentes diſpiciemus.

34. Igitur, qui voluntate carent promittere nequeunt. Tales ſunt *infantes, furioſi, mente capti* & *ſumme ebrii.*

35. Nec obſtat, quod ebrii obligentur ex delictis, ſaltem ad aliquam pœnam. Illa enim obligatio, (s) ut ſuo loco dicemus, venit immediate ex lege, & ſtrinxit etiam invitos, at obligatio hujus capitis pactum, tanquam conditionem ſine qua non requirit.

36. Et quidem *furor* atque *ebrietas* facilius poſſunt oſtendi, ſed quousque duret *infantia,* in univerſum regulis accurate determinari nequit. (t) Unde non ſine ratione hæc determinatio relinquitur legi civili, (u) cui & ſimul incumbit proſpicere adoleſcentibus infantia majoribus de rectoribus voluntatis nondum bene formatæ.

37. Cæterum conſenſus quaſi duæ ſunt partes, *intellectus & voluntas.*

(q) *Ita ſi patiar præſens alterum pro me fidejubere, mandatum eſt* l. 6. §. 2. l. 18. mand. *Ita locatio eſt, ſi patiar diutius manere conductorem in re conducta* l. 13. §. ult. locati.
(r) e. g. in cap. 10. §. 87. ſeq. 94. ſeqq. (s) Conf. Puf. III. 6. 5. *ubi paulo aliter & prolixius reſpondet.* (t) *Cum unus infans citius proveniat ad uſum rationis, quam alter.*
(u) *Quamvis hæ videantur infantiam nimis late, videlicet ſeptennio determinare.*

Intellectui opponitur *error* & *dolus, ille eſt*, quando rem ignoro, (late enim hic accipitur, ut ignorantiam ſub ſe comprehendat) vel aliter ſe habere puto absque fallacia alterius; *dolus* eſt, quando error meus oritur ex fallacia alterius, vel certe hæc errori meo eſt conjuncta.

38. De efficacia *erroris* in contractibus intricatam quæſtionem fecerunt leges Romanæ partim, quod de hac materia, quotidiana quamvis, non ſub peculiari titulo fuerit exaſſe tractatum, ſed regulæ de eo ſub variis capitibus negligenter ſparſæ fuerint; partim etiam quod Juriſconſulti, ex quibus Pandectæ ſunt compoſitæ, frequenter a ſe diſſenſerint. Unde tot diſtinctiones (x) inter errorem circa perſonas contrahentes & objectum contractus, tum inter materiam (y) rei & ejus formam, (z) de qua contractus initus, item, ſi res ex duabus materiis conſtet, utrum hæ materiæ ſint per confuſionem quaſi unitæ, an ſeparatim exiſtant, vel facile ſeparari poſſint, (a) denique inter eſſentiale pacti & ejus accidentia &c. (b)

39. Quemadmodum autem jam non eſt hujus loci explicare Jus Romanum, ita abſtrahendo a Legibus civilibus, putem æquitati naturali conventientiſſimum eſſe, ſi in materia promiſſorum repetamus regulam jam ſupra (c) inculcatam: *Errorem in dubio ſemper nocere debere erranti.*

40. Cum enim in promiſſionibus quilibet ſenſa animi ſui alteri declarare debeat, cauſa vero contrahendi, objectum item, de quo contrahitur, & perſona, cum qua contraho, ad naturam pactorum in genere nihil faciant, nulla ſubeſt cauſa, cur alteri error meus, ad quem ille nec dolo nec culpa concurrit, magis imputari debeat, quam mihi. Accedit, quod, ſi error meus alteri præjudicaret, facile daretur occaſio ad reſervationes mentales, quæ, ut ab aliis fuſius deductum, turbant omnia pacta atque promiſſiones.

41. Limito tamen dictum axioma, *niſi circumſtantia illa, in qua erravi, expreſſe promiſſo per modum conditionis fuerit adjecta.* Tum enim alter, cum quo pactus ſum, juſtam de me conquerendi occaſionem non habet.

42. Diſtingui equidem ab eruditis in hac materia ſolet (d) inter *promiſſa gratuita* & *pacta mutua*. De *promiſſis gratuitis* hæc formatur regula; *Ubi in promiſſione aliquid tanquam conditionem ſuppoſuerim, citra cujus intuitum*

(x) *Vide quæ collegit Huberus* in poſit. ad inſt. tit. de innt. ſtipul. n. 21. ſeq. & de emt. vend. n. 4. ſeqq. (y) *v. g. Si menſa lignea vendita fuerit, quæ putabatur eſſe ex metallo.* (z) *Si quadrangularis fuerit vendita, quæ putabatur eſſe oblonga.* (a) *Si menſa ut aurea fuerit vendita, quæ erat vel inaurata, vel aurea lamina obducta.* (b) *Quæ diſtinctio adhibetur in matrimonio.* (c) l. 1. c. 1. §. 72. (d) *Quod facit Dn. Puſend.* III. 6. §. 6. & 7.

tuitum promiſſurus non fueram, naturaliter promiſſionis nulla erit vis, quia promiſſor conſenſerit non abſolute, ſed ſub conditione, qua non apparente, promiſſio nulla ſit.

43. Sed ſi promiſſor hanc conditionem mente retinuerit, nos quidem putamus, ſibi eum imputare debere, cur non expreſſerit. Unde, etiamſi ego falſo nuncio fuerim perſuaſus, mea negotia abs te bene fuiſſe geſta, eoque nomine tibi quid promiſerim, me teneri puto, ubi falſum id deprehendero. Modo tuus dolus non concurrerit ad eliciendum meum promiſſum. Tunc enim caſus plane huc non pertineret. (e)

44. Sicut ne huc pertinet caſus de milite, qui falſo accepto nuncio de morte filiorum, in teſtamento extraneum heredem inſtituit, quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia eſt ratio, quam promiſſionum. (f)

45. In *promiſſis mutuis* diſtinguitur, (g) utrum *ad paciſcendum* quis per errorem fuerit motus, an error *circa rem*, de qua pactum initum eſt, verſatur. Circa *prius* itidem diſpiciendum eſſe, an res adhuc ſit integra, hoc eſt, utrum nihil adhuc ex contractu ſit præſtitum, an minus, ſi v. gr. jam res promiſſa fuerit exhibita. *Illo* caſu æquum eſſe, ut facultas pœnitendi mihi concedatur, præſertim ubi præ me tulero, quæ me cauſa ad paciſcendum impellat. *Re vero non integra* errantem reſciſſionem negotii non poſſe urgere, niſi quantum alter ex humanitate velit indulgere. (h)

46. Nos contra, *etſi res ſit integra*, errantem pœnitere non poſſe arbitramur, v. gr. ſi Patrifamilias falſus nuncius afferatur, eosque ipſius domi periiſſe, idque ille præ ſe ferens, hoc eſt, venditori narrans, alios emat, etiamſi hic emtor ante traditionem equorum & ſolutionem nuncium falſum deprehendat, contractum ſervare debebit. Fuit enim narratio iſta de cauſa impulſiva contractus, quæ, niſi per modum conditionis inferatur pacto, eſt extra negotium. Nam poterit paterfamilias equos emere tam qui jam alios habet, quam qui non habet.

(e) *Sed potius ad* §. 49. (f) *Partim, quoniam ex teſtamento non ſtatim jus alteri naſcitur, uti ex promiſſo, neque teſtamenta requirunt acceptationem. Et in teſtamentis etiam reſpiciendum quandoque eſt ad leges, & ea potiſſimum, quæ in favorem liberorum ea diſpoſuerunt. Quid enim, ſi militi nuncius veniſſet de morte amici ſui optimi, quem volebat heredem inſtituere, ac propterea inſtituiſſet amicum alium. An tunc putas teſtamentum ſubverti? Minimum res valde dubia eveniet.* (g) Dn. Pufend. III. 6. 7. (h) *Sed traditio ſola actus phyſicus eſt. Cur hæc jus daret? Et cur v. g. in condictione indebiti traditio non obſtet juri meo? Scilicet quia ſolutio non eſt, niſi ejus, quod debetur. Ergo etiam traditio demum ejus, quod debetur, transfert.*

47. Quod vero ultimo affertur, (i) ſi error in promiſſo mutuo contigerit *circa ipſam rem*, de qua convenitur, pactum vitiari non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuerit ſatisfactum, paululum obſcurius dicitur, cum non conſtet, quomodo iſtæ leges pacti, qui hic afferuntur, ab errore ſint diſtinctæ. (l)

48. Neque opus videtur hac obſervatione ad definienda exempla ejus gratia adducta. Verum eſt, ſi profeſſus ſum, me ſervum emere coquendi peritum, & traditus mihi fuerit etiam citra culpam venditoris coquendi imperitus, vanus eſt contractus; aut ſi ab altero Davum emi, & is citra culpam Syrum mihi exhibuit. Sed hic in promtu cauſa eſt, quia circumſtantia, in qua fuit erratum, promiſſo per modum conditionis fuit inſerta. (m)

49. Pergamus ad *dolum*. Ubi diſtinguendum erit: an ab eo, quocum contraximus, dolus fuerit adhibitus, an a tertio. Poſteriori caſu negotium erit firmum, (n) tertius vero dolum adhibens nobis tenebitur ad intereſſe. Priori in arbitrio decepti erit, utrum promiſſum, ſive gratuitum, ſive mutuum, velit pro nullo declarari, utrum ſalvo manente promiſſo læſionis penſationem exigere.

50. Neque diſtinguimus, (o) an *dolus cauſam dederit* contractui, an fuerit *incidens*. Nam hæc diſtinctio inventum eſt juris Romani, ad oſtendendam ex parte differentiam inter contractus bonæ fidei & ſtricti juris, quæ & ipſa diviſio a Jurisprudentia naturali ignoratur.

51. Accedit, quod jure Romano læſus, ſi dolus incideret, non poterat contractum nullum declarare. (p)

51. *Voluntati* opponitur *violentia* & *metus*. Ut per meram *violentiam* quis cogi poſſit ad promittendum, vix concipi poteſt in promiſſis ore prolatis. Non enim ut membra exteriora per violentiam poſſunt trahi invita ad aliquid perpetrandum, ſic & voces poſſunt extorqueri invito. At

ſi

(i) *Iterum a Dn. Puſend.* d. §.7. in fine. (l) *Per leges pacti videtur intelligere conditiones, quæ expreſſe in pacto adjectæ ſunt. Sed poterit tamen etiam error contingere circa rei qualitatem, quæ in pacto non eſt expreſſa. Quid ergo de his caſibus ſtatuendum?* (m) *Et forte per leges pacti tales conditiones intelligit Dn. Puſendorffius.* (n) *v. g. ſi Stichum emerim, non addito, quod coquum emere velim, neque etiam venditor pro coquo venditaverit, ſed tertius me doloſe perſuaſerit, eſſe coquum.* (o) *Adhibet hanc diſtinctionem Dn. Puſend.* III. 6. 8. *Priori caſu dicit læſum ex ejusmodi pacto non obligari. Poſteriori in arbitrio decepti eſſe vult contractum penitus diſſolvere, aut læſionis penſationem exigere.* (p) *Sed habebat reſtitutionem in integrum.*

Digitized by Google

ſi quis me per vim cogat ad ſcribendum, aut v. gr. violenter caput meum inclinet, promiſſum haut dubie erit nullum ex regulis generalibus de actionum moralium principio.

53. *Metus* duobus modis conſiderari poteſt. Initio quatenus accipitur pro *ſuſpicione* probabili, fore ut ab altero decipiamur, vel propter declarationem pravæ voluntatis in negotio præſenti factam. De hoc ſequentes obſerva regulas.

54. Si *ejusmodi metus adfuit tempore promiſſi*, imprudenter feci, quod promiſi; promiſſum tamen nec irritum eſt, nec ſub hoc prætextu reſcindi poteſt. (q)

55. Quod ſi ejusmodi metum *poſt promiſſum* ex indiciis ſufficientibus, vel novis (r) vel antea mihi incognitis, (s) ſuſcipiam, non prius ad præſtandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi ab altero idoneé cautum ſit.

56. Altera ſpecies metus eſt *vehemens animi terror* ortus ex intentato gravi malo, ni promiſſum aut pactum inire velimus.

57. Quem ſi incuſſerit *tertius*, valebunt pacta propter hunc metum removendum cum alio inita. (t)

58. Quin & ſi *tertio inferatur* metus injuſtus, ego vero miſerationis gratia, ejus intuitu metum inferenti quid promiſerim, valebit promiſſio. (u)

59. Quod ſi *is, cui promitto*, metu ad promittendum me adegerit, ſiquidem *pro imperio* in me competente id fecerit, rurſus valebit promiſſio. (x)

60. Sed ſi *vi omnino injuſta* is, cui nullum in me competit imperium, promiſſum extorſerit, utrum obligatio ſequatur promiſſum, gravis quæſtio eſt.

61. Alii enim (y) *obligationem oriri* arbitrantur, quoniam metus non tollat omnem conſenſum, ſed metum incutientem tamen *eſſe obligatum ad rem reſtituendam*, quoniam per incuſſionem metus in me deliquerit.

62. A quibus parum abeſt ſententia *juris Romani*, concedentis ei, qui metum intulerat, actionem, ſed exceptione quod metus cauſa elidendam.

63. Alii

(q) *Quae enim cauſa non impedivit, ne contraherem, nec impedire poteſt, ne fidem ſervem.* (r) *Si poſtea declaret. quod velit me decipere.* (s) *Si jam ante ad tertium gloriatus fuerit de perfidia adhibenda.* (t) *v. g. cum iis, qui ſalvum conductum præſtant.* (u) *v. g. ſi tertius latroni quid promiſerit, ut me lædat. Jure tamen Romano hic tertius haberet condictionem ob turpem cauſam. Sed hæc conditio non in natura contractus, ſed in jure puniendi nititur.* (x) *Ut ſi fecerit princeps, dominus, pater, in quantum quidem horum imperium ſe extendit.* (y) *Ita Grotius* II. 17. 17.

63. Alii (z) *obligationem nullam oriri* opinantur, tum quod in pactis ex ſolo conſenſu meo obligatio non naſcatur, ubi alter per jus naturæ prohibeatur acceptare, tum quod, ſi quæ ſit obligatio, illa quaſi per compenſationem cum ea obligatione, quæ eſt in metum incutiente, mihi de illata injuria ſatisfaciat, quaſi penſari debeat.

64. Alii (a) denique eum, qui metu incuſſo promittit, *firmiter obligari* arbitrantur, quia jus naturæ dictitet, pacta eſſe ſervanda. Neque obſtare rationes modo dictas. Eum enim, qui metum incutit, non tamen deſtitui jure promiſſum meum acceptandi, (b) adeoque obligationi meæ reſpondere jus ipſius, quod ex ipſo pacto meo acceperat. Deinde nec compenſationem poſſe habere locum, cum præſumendum ſit, (c) eum qui latroni v. gr. centum promittit, ſimul tacite renunciaſſe (d) juri, quod habebat adverſus latronem, ex læſione orto, ad petendam ſatisfactionem, ne alias pactum nullam afferat ipſi utilitatem. (e)

65. In his ſententiarum divortiis *prima* (f) equidem ſe omnino non probat, quoniam mera & inutili ſubtilitate nititur, apud Romanos vero maximam partem ad diſcernenda officia prætoris & judicis pedanei erat recepta, quamvis & eo jure notum ſit effatum JCti celebris, nihil intereſſe, ipſo jure quis actionem non habeat, an ope exceptionis elidatur.

66. Inter reliquas vero duas arridet *media.* (g) Scilicet jam ſupra diximus, pacta per ſe non producere obligationem, ſed eſſe ſaltem medium vel cauſam ſine qua non obligandi, obligationem vero omnem vim accipere a lege. Jam quæ lex vim & metum alteri incutere vetat, illa prohibet etiam metum facienti, ne ex illa metus incuſſione jus acquirat, neque præſumenda eſt, promittentem obſtringere velle in favorem ejus, qui contra legem delinquit. Unde jam facile reſponderi poterit rationibus ſententiæ *tertiæ.* (h)

67. Ut tamen eo melius intelligatur nervus ſententiæ noſtræ; requirimus 1. ut moraliter certum ſit, eum, qui metum incuſſit, *non habuiſſe* jus id faciendi, 2. ut ſit metus *periculi præſentis*, & quod cadit in virum conſtantem, quodque aliter niſi per promiſſum evitari non poteſt. 3. Ut pro-

(z) *Ita Dn. Puſend.* III. 6. §. 10. ſeq. Adde Ciceronem de officiis lib. 3. p. m. 553. & omnino Puſend. IV. 2. 8. (a) *Ita Uffelm.* de oblig. quæ ex ſerm. oritur c. 7. §. 4. ſeq. p. 83. ſeqq. (b) *Sed obſtat canon vulgatus: Qualis cauſa, talis effectus.* (c) *At in cujus favorem hæc præſumtio eſſet facienda?* (d) *Sed hæc renunciatio, etiamſi expreſſe fuiſſet facta, nullam produceret obligationem.* (e) *At quis dixit, quod hoc pactum ullum debeat latroni afferre utilitatem?* (f) *Grotii & juris civilis.* (g) *Dn. Puſendorffii.* (h) *Id jam factum in notis.*

promiſſum metu initum ceſſante metu non ſit *ratihabitum*, vel per verba expreſſa, vel per facta conſenſum ſubſeqnentem inferentia.

68. Quibus ita poſitis facile jam inferre licet, nos loqui de illis promiſſis, quæ fiunt v. gr. *1. latroni, 2. qua tali, 3. durante metu.* Si enim cum *latrone citra metum periculi præſentis, vel hoc periculo ceſſante* contrahas, nullum eſt dubium, quin obligatio oriatur, propter defectum requiſiti ſecundi & tertii.

69. Quod ſi cum eo, qui te *in bello vicit* (i) pactus fuiſti, obligaberis, non tam quia ſæpe ceſſat requiſitum ſecundum, (l) ſed maxime propter defectum requiſiti primi. Etſi enim victus v. gr. perſuaſus ſit de juſtitia amorum ſuorum, moraliter tamen certum iſtud dicitur, quod & aliis poſſit oſtendi, cum non eſſe & non apparere hic fere pro ſynonymis habeantur.

70. Nunquam vero vincens carebit prætextibus ſpeciem aliquam juſtitiæ habentibus, inque ſuas partes alias gentes trahentibus. Unde cum inter eos, qui pares ſunt, juſtitia & injuſtitia non ſint remedia apta ad definiendas controverſias, bellum tanquam remedium extraordinarium ad reducendam pacem eſt inventum, in quo belligerantes quaſi per compromiſſum aleæ belli arbitrium committunt.

71. Quod tamen compromiſſum non tam a conſenſu eorum tacito, quam a præſumto dependet, & a neceſſitate legis naturalis. Ni enim per pacta ejusmodi finiretur bellum, turbaretur ſocialitas & tranquillitas generis humani in perpetuum; quid? quod facile ex bello duorum poſſit oriri ſucceſſu temporis bellum omnium contra omnes.

72. Neque illud tamen diffitendum erit, eum, qui bello ab altero petitus ad pacificam diſceptationem ſeſe obtulerit, & bellum deprecatus ſit, ſi ad iniquas pacis conditiones adigatur, nullo jure prohiberi, quo minus paci nondum impletæ, exceptionem metus opponat, aut poſt occaſione data reparationem injuriæ quærat. Ubi tamen caute erit procedendum, ut videlicet iſtæ pacis conditiones ita ſint iniquæ, ut quaſi palpari poſſint, tum &, ut reliqua duo, quæ modo (m) poſuimus, requiſita adſint.

73. Sed quid jam faciemus *perduellibus*, quibus ſæpius a principibus ad tollenda bella civilia promittuntur vel impunitas, vel ultra impunitatem adhuc alia quædam. Sane communiter male audiunt principes pactorum fidem violantes, cum tamen haud dubie cauſa perduellium ſit injuſta

(i) *Conf. Puſend. VIII. 8. 1. & VII. 7. 4.* (l) *Quis enim judicaret ſemper, utrum metus, qui ab hoſte incutitur, ſit talis, qui cadat in virum conſtantem?* (m) §. 67. *(Inſtit. Juriſpr. div.)*

(n) *Ne-*

Digitized by Google

juſta & palpabilis quidem, quoniam ſæpius diximus, in ſocietate inæquali inferiorem nunquam habere jus cogendi ſuperiorem per bellum, etſi ab eo injuria ſit affectus.

74. Sed prompta eſt reſponſio; diſſimilem cauſam eſſe *latronis* & *perduellis*. Ille ne minimum quidem prætextum juris (n) afferre poterit. At perduellis plerumque injuriam a principe vel ſibi vel reipublicæ factam prætendit; adeoque ſæpius non omni jure (o) deſtituitur, ſed in modo exercendi jus ſuum ſolum excedit. Adde, quod ſæpius non liqueat, utrum ſtatus ſit pure monarchicus, aut utrum potius ſaltem modus adminiſtrandi monarchicus ſit; (p) quo pacto non erit evidens definire, uter ex belligerantibus in ejusmodi bello ſit ſuperior, uter inferior. (q)

75. Huc forte reſpexit *Cicero*, (r) dum ſtatuit prædonibus pactum pro capite pretium, ſi non afferas nullam ſubeſſe fraudem, ſubjiciens. *Nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. Cum hoc non fides eſſe debet, non jusjurandum commune.* Sed de jurejurando quidem infra ſuo loco.

76. Quod ſi tamen hæc ratio ſola non placeat, addere poteris, (s) plerumque in ejusmodi promiſſionibus, quæ fiunt perduellibus, non adeſſe metum periculi præſentis, quod in virum conſtantem cadat, ſed ſubeſſe Martem adhuc dubium &c.

77. Unde putarem, ſi perduellis regem ſuum, nullo præcedente bello, vi ſubita invadat, eumque metu mortis vel ſimili ad paciſcendum adigat, non magis ex hoc promiſſo obligationem produci, atque ex promiſſione, quæ piratæ fiebat. Hactenus de conſenſu.

78. Promitti vero poſſunt ſolum ea, quæ ſunt in *noſtris viribus* & in noſtro arbitrio, idque quoniam promiſſio tendit ad producendam obligationem, quæ in genere hoc axioma præſupponit. (t)

79. Fluit ex dictis I. Quod nemo per promiſſionem ſe obligare *poſſit ad impoſſibile*. Qui enim talia promittit, & qui ea acceptat, uterque ſigna edit non ſanæ mentis, ſed ſummæ ſtoliditatis.

80. Modo tamen non is, cui promittitur, *ignoraverit*, rem eſſe promittenti impoſſibilem, promiſſor vero rem extra ſuam poteſtatem eſſe ſciverit. (u)

81. Sunt

(n) *Ne quidem imperfecti.* (o) *Cum jus ejus ſit imperfectum, ipſe vero co utitur tanquam perfecto.* (p) *Ventilata fuit iſta controverſia in turbis Anglicis & Bohemicis.* (q) *Ergo tum is, qui perduellis dicitur, habebit etiam prætextum juris perfecti.* (r) *Cicero lib. 3. de offic. p. m. 553. Pufend.* IV, 3, 8. (s) *Mihi tamen magis placet ratio præcedens, ſed ſub limitatione tamen §. ſeq.* (t) *vid. l. c. 1. §. 73.*

(u) *Hoc*

81. Sunt enim quædam *impoſſibilia omnibus* hominibus, ut volare, digito cœlum tangere; quædam *impoſſibilia aliquibus* ſaltem, ut generare, dare mille vel centum &c. In horum ergo ultimis (x) dicta limitatio locum ſibi vindicabit.

82. Quinimo neque promiſſor ab omni obligatione liberabitur, qui rem promiſit *poſſibilem*, quæ *poſtea* vel per dolum aut culpam promittentis, vel etiam per caſum *facta fuit impoſſibilis*, quamvis diverſitate culpæ aut caſus obligatio variet. (y)

83. Unde non in univerſum procedit, ſed multis limitationibus eſt obnoxia ſententia Hobbeſii, *pacta non ad rem ipſam, ſed ad ſummum duntaxat conatum obligare.* (z)

84. Utrum vero ad impoſſibilia ſit referendum, ſi quis promittat, quod nolit *reſiſtere mortem & vulnera inferenti?* commodius infra, ubi de pœnis erit agendum, diſpiciemus. (a)

85. II. Nemo ſe obligare poterit per pactum ad rem legibus *prohibitam.* Cum enim Legiſlator non velit contraria, & vero jam actum aliquem determinaverit, non poterit ſine contradictione approbare contrariam determinationem paciſcentium. Igitur ejusmodi res etſi non ſint ultra vires naturales paciſcentium, ſunt tamen extra ipſorum arbitrium.

86. Quapropter non ſolum re utrobique integra neuter ad implendum promiſſum de re turpi factum tenebitur, ſed & *turpi facinore* ab altero patrato, promiſſor non tenebitur ad mercedem ſolvendam, aut indemnitatem præſtandam. (b)

87. Sed ſi *mercedem rei turpis jam dederis*, ſive adimpletum iſtud fuerit, ſive minus, non poteris eandem repetere ab accipiente, quia in pari

 cauſa

(u) *Hoc enim caſu obligabitur quis promittens ad intereſſe, vel certe, in quantum ſolvere poteſt.* Cum hoc *& ſeq. §§. junge Puſend.* L. III. cap. 7. (x) *Non in prioribus. Stultus enim eſſet, qui putaret, alterum poſſe volare, non ille, qui iſta promitteret. Huc pertinet promiſſio Xanthi, quod vellet mare ebibere.* (y) *Si enim dolo, obligabitur quis ad ſummum conatum, & poterit inſuper malo multari. Si caſu, & res ſit integra liberabitur promittens, ſi ei jam præſtitum quid fuerit ad id reſtituendum aut æquipollens reponendum, ſi ne hoc quidem, ſummus conatus adhibendus, ne alter damnum patiatur.* Puſend. III. 7. 3. *Quod intelligo, ſi caſus contingat in facultate ſeu viribus, ut de quo jam ſermo eſt. Unde huc pertinet exemplum de iis, qui non ſolvendo facti ſunt. Aliud, ſi caſus contingat in re promiſſa, ubi promittens liberatur.* (z) *Hobbeſium prolixe reſutat Puſend.* d. l. §. 4. (a) Vide lib. 3. cap. 7. §. 75. ſeq. & conf. interim Puſend. hic §. 5. (b) *Contradicit, Grotius, cui reſpondet* Puſend. hic §. 8.

cauſa potior eſt conditio poſſidentis, & promiſſor propriam hic allegat turpitudinem.

88. Modo (c) non ſit turpitudo ſolius accipientis, etiam abſtrahendo a legibus Romanis, quippe tum rationes modo poſitæ ceſſant.

89. III. Nemo promittere poteſt res alienas. Hæ enim partim non ſunt arbitrio noſtro ſubjectæ, (d) partim in viribus noſtris ſitum non eſt, eas præſtare. (e)

90. Scilicet non valet promiſſio de rerum alienarum datione, non tamen reſpuunt eæ omnes contractus, ubi de earum adminiſtratione, cuſtodia etiam, uſu & ſimilibus diſponitur. (f)

91. IV. Eadem eſt ratio *actionum alienarum*, quæ noſtræ directioni non ſunt ſubjectæ. Quod ſi enim ſubjectæ fuerint, ſuo modo (g) in materia pactorum æquiparantur noſtris.

92. Qui igitur factum alienum promittit, non obligabitur, niſi circumſtantiæ oſtendant, ſenſum promiſſionis eſſe, quod velit *operam dare*, ut alter promiſſa præſtet, ubi tenebitur omni modo moraliter poſſibili laborare, ut promiſſum adimpleatur.

93. Quod ſi plane *effecturum* ſe, ut tertius mihi quid præſtet, promiſerit, fere ad præſtationem intereſſe, ſi tertius ceſſaverit, ſe obligaſſe cenſebitur.

94. V. Denique nec ſuper actionibus aut rebus noſtris, circa quas *alteri jam fuit jus quæſitum*, valide paciſci poſſumus. Sunt enim noſtro arbitrio jam exemtæ.

95. Niſi forte in eum caſum, *ubi alterius jus exſpiraverit*. Modo non intuitu promittentis turpe ſit ejusmodi caſum optare. Hinc valebit equidem mercenarii promiſſio alteri facta ſub conditione, ſi tempus, quo ſe alii addixerat, finitum fuerit, aut locatio ædium noſtrarum in caſum præſentis locationis finitæ. Sed promiſſio ſubjectionis in caſum, ſi reſpublica, cui quis jam eſt obligatus, vel bello civili peſſumdetur, vel alio modo intereat, pro turpi habebitur. 96. Un-

(c) *Addit* Du. Pufend. hic §. 9. *& illam limitationem, modo non alterius dolus & enormis læſio acceſſerit, & exemplum dat de meretrice adoleſcentum magna argenti ſumma emungente. De qua limitatione, an abſtrahendo a jure civili, locum habitura ſit, videndum ulterius.* (d) *v. g. Si apud nos ſint depoſitæ aut nobis commodatæ.* (e) *Si eas non detineamus.* (f) *Et hoc ſit vel licite, ſi mandem alicui, ut negotium amici mei gerat, vel illicite, ſi rem alienam alteri commodem. Producit tamen hæc obligatio effectum intuitu commodatarii ad reſtituendam rem, niſi juſtior petitio domini obſit.* (g) *h. e. quatenus ſubſunt arbitrio noſtro, non enim ſemper ſubſunt viribus noſtris.*

Digitized by Google

96. Unde non ſine cauſa apud Chriſtianos principes pacta ejusmodi conditionata de matrimonio ineundo, quæ conjux vivente conjuge iniit, nulla declarantur; pœnis inſuper in ejusmodi paciſcentes conſtitutis. (h)

97. Eo pertinet, quo jure Romano non valerent promiſſa liberi hominis, & reipublicæ ſub conditione, ſi ille ſervus aut hæc privata futura eſſet. (i)

98. Sequitur *modus* promittendi, qui quidem vel fit *pure*, vel in *diem*, (l) vel ſub *conditione*. Illa ſtatim tribuit *jus perfectum*, iſta *imperfectum*, donec dies advenerit, hæc ante conditionis exiſtentiam ne quidem jus imperfectum, ſed *ſpem* ſaltem debitum iri ad id ſuffecturam, ut ante conditionis eventum promiſſor non poſſit recedere.

99. Differentia igitur inter modos promittendi poſteriores in eo potiſſimum ſe exſeret. Quod qui ex errore ante exiſtentiam conditionis debitum ſolverit, id ut indebitum poſſit repetere, non iſte, qui ſolvit ante diem.

100. Ratione vero conceptuum differt dies & conditio, quod *dies* ſit tempus futurum, quod certum eſt, quod & quando exiturum ſit, vel minimum ubi certum eſt, quod ſit exiturum. *Conditio* vero, ubi vel utrumque vel certe ipſa exiſtentia eſt incerta.

101. Eſt igitur *promiſſio ſub conditione* facta, ubi validitas promiſſionis confertur in eventum, a caſu (m) ſpecialiter adjecto pendentem.

102. Unde conditiones propriæ dictæ non ſunt, quæ omnibus promiſſionibus, etiam puris *tacite* inſunt, v. gr. dabo tibi centum, ſi vis major me non impedierit, ſi mundus adhuc ſtabit &c. (n)

103. Item conditiones ad tempus *præſens* vel *præteritum* ſe referentes, niſi harum tacitus ſit ſenſus; ſi probatum fuerit (o) id, quod ad tempus præſens vel præteritum refertur.

104. Tum conditiones *neceſſario* exiturae, v. gr. ſi cras erit dies.

105. Et, cum contrariorum eadem ſit ratio, conditiones *impoſſibiles* etiam non erunt veræ conditiones.

(h) *Exemplum habet Philippi* in Uſu practico inſtitutionum ad tit. de nuptiis. (i) §. 2. Inſt. de inut. ſtipul. (l) *Promiſſionem in diem omiſit Dn. Puſend.* lib. 3. c. 8. *quod alias cum hoc & ſeqq. §§. erit conferendum.* (m) *Addit Dn. Puf.* hic §. 2. *a caſu* vel arbitrio hominis. *Sed cur hæc verba omiſerim vide* §. 109 ſeq. (n) *Difficiliora ſunt exempla in promiſſis puris, quia ſtatim poſſunt peti, faciliora in ultimis voluntatibus, quia demum poſt mortem poſſunt peti: v. gr. Titius heres eſto, ſi me ſupervixerit, ſi voluerit, ſi ante mortem meam non deportatus fuerit, ſi in voluntate mea permanſero &c.* (o) *Ergo in his, quæ facillime probari poſſunt, ut notoriis, non erunt conditiones veræ, in rebus probatu difficilioribus veræ.*

Digitized by Google

106. In eo tamen inter has & conditiones reliquas improprias eſt differentia, quod illæ plerumque (p) faciant promiſſum purum, (q) in impoſſibili autem conditione eadem, quæ ſupra de promiſſione impoſſibilium diximus, habeant locum.

107. Neque diſtinguimus inter promiſſa & *ultimas voluntates*, ſi a diſpoſitione legum civilium abſtrahamus, etſi hæ non inique (r) conſtituerint eas in ultimis voluntatibus haberi pro non adjectis; ne videlicet per actus nullum eventum ſortituros hominibus illudatur.

108. *Turpes* vero conditiones, cum ab eventu incerto dependeant, pro impropriis conditionibus haberi non poſſunt, (s) neque adeo ſunt ſpecies impoſſibilium, ut communiter interpretes legum civilium, ob non recte intellectam legem (t) pandectarum, volunt. Quamvis & hic quoad effectum eadem ſint repetenda, quæ jam de promiſſionibus rei illicitæ notavimus. (u)

109. *Poſſibilis* igitur eſſe debet conditio. Hanc vero iterum uno ore juris civilis Doctores *in poteſtativam, caſualem*, atque *mixtam* ſubdividunt. Quæ tamen diſtinctio vereor, ut citra jus civile magnum uſum ſit allatura.

110. Uti enim oſtendimus alibi (x) *mixtam* & *poteſtativam* etiam ex intentione veterum JCtorum parum differre, ita differentiæ, quæ inter *caſualem* & *poteſtativam* referuntur, partim a mera ſubtilitate (y) dependent, partim ad regulam reſpiciunt, quod *poteſtativa habeatur pro adimpleta, ſi per promiſſarium non ſteterit, quo minus adimpleatur.*

111. Sed hoc axioma non ſolum quoad ſpeciales applicationes apud JCtos Romanos multis limitationibus (z) eſt obnoxium, quin & diſſenſui (a) notabili dedit occaſionem, ſed etiam abſtrahendo a legibus civilibus, vix procedet, cum ex aliis circumſtantiis (b) dijudicari hic debeat, utrum promiſſor adjiciendo conditionem poteſtativam primario ad voluntatem promiſſarii reſpexerit, an ad caſum, qui fere ſemper ejusmodi conditionibus admixtus eſt. Nam ſi caſum reſpexerit, axioma iſtud non habebit locum. 112. Quod

(p) *Præter ea, quæ de præſentibus & præteritis modo diximus.* (q) *Ut tacitæ & neceſſariæ.* (r) *In pœnam ejusmodi jocorum intempeſtivorum. Hic vero quærimus de obligatione ex conſenſu.* (s) *Quod deduxi latius* in diſputatione de filiofamilias ſub conditione, ſi ſe filium probaverit, herede inſtituto, *ubi plura ad doctrinam de conditionibus pertinentia explicui.* (t) *Fſt* l. 15. de condit. inſtit. (u) vide §. 85. ſeq. (x) In dicta diſputatione. (y) *Nempe ad inſtitutionem filiorum familias, de quo uſum tamen differere non pertinet ad caput præſens.* (z) *Diſtinguunt enim, an per voluntatem alterius ſteterit, an per caſum.* (a) *Quem notavi* in d. diſput. (b) *Adeoque ex regulis de interpretatione.*

112. Quod ſi conditio non a mero arbitrio promiſſoris ſuſpendatur, ſed a caſu, (c) qui & ipſe ex parte promittentis voluntatem præſupponit, tunc obligatio orietur, ſi caſus iſte extiterit, neque tamen indiſtincte tenebitur (d) promiſſor facere, quicquid moraliter æquum eſt, ut illa impleatur.

113. Solet & *locus* promiſſionibus adjici, (e) quæ adjectio etiam jus tamdiu imperfectum producit, donec tantum temporis elapſum fuerit, quo commode poſſit pervenire ad illum locum.

114. Pertinet etiam ad modos promittendi, (f) quod promittamus vel *ipſi*, vel *per alios* homines, quos velut internuncios voluntatis noſtræ & interpretes eſſe voluimus. JCtorum ſtylo *mandatarii* & *procuratores* appellantur.

115. *Hi* igitur ſi *bona fide* egerint, neque *fines mandati* manifeſtos exceſſerint, firmiter nos iis, cum quibus noſtro nomine pacti ſunt, obligant.

116. Non confundendi tamen ſunt hic *miniſtri*, quos elegi, ut meo nomine promittant, cum iis, qui adhibiti ſunt, ut promiſſionem ſaltem ſignificent, quales ſunt v. gr. *tabellarii*, quibus literæ voluntatis noſtræ interpretes fuere traditæ. Miniſter enim ſi moriatur, antequam ei, ad quem deſtinabatur, voluntatem noſtram ſignificaverit, *revocare poſſumus* promiſſum, etiam ſi jam alter a tertio de voluntate noſtra certior factus promiſſum acceptaverit. (g) Non ita, ſi tabellario mortuo epiſtolam ab alio fuerit nactus. (h)

117. Addunt & alteram differentiam. (i) Si tabellario uſus ſim, revocationem meam valere, ſi promiſſum revocem, antequam ab altero acceptatum fuerit, etſi revocatio tabellario non innotuerit; At ſi mandatario, irritam eſſe revocationem, niſi revocatio etiam mandatario ipſi innotuerit.

118. Mihi vero hic varii caſus videntur ſecernendi. Potiſſimum an revocatio directa ſit ad mandatarium, an ad eum, cui ſit promiſſio? utrum hæc

(c) *v. g. ſi ſtudioſus legum adhuc tiro alteri promittat: omnes tuas cauſas agam in foro, ſi peritiam legum mihi comparavero.* (d) *Quod putat Grotius. Sed forte Grotius reſpexit ad tale exemplum: Ducam te in uxorem, ſi Doctor factus fuero.* (e) Pufend. III. 8. 6. *In §. fin. dicti capitis addit differentiam inter pacta gratuita, conditionata & mutua, de qua cogitandum ulterius.* (f) *Cum hoc & ſeqq. §§.* conf. lib. 3. c. 9. (g) *Volebamus enim per hunc miniſtrum in individuo tanquam cauſam intermediam obligari.* (h) *Quia hic non tabellarius, ſed literæ erant medium obligationis.* (i) *Quod ſacit Dn. Pufend.* hic §. 4.

hæc revocatio ante acceptationem innotuerit ei, cum quo negotium eſt contrahendum, annon? (l)

119. Similiter in quæſtione alia: *An nomine alterius, a quo nullum mandatum habeo, acceptare poſſim promiſſum?* Sola illa diſtinctio, (m) an ita promiſſum ſit: promitto *te teſte* me Sejo daturum; an ita: promitto *tibi*, me Sejo daturum; ſcrupulos omnes non videtur tollere. Sed in poſteriori caſu omnino videtur diſtinguendum eſſe, an ejus, cui promiſſio eo modo facta eſt, interſit tertio dari, an minus? (n) Quam diſtinctionem neque JCti Romani neglexerunt. (o)

120. Illud vero minus dubii habet; ſi promiſſarius moriatur, antequam promiſſionem acceptaverit, *acceptationem* non fieri poſſe me invito ab ejus *heredibus*, etſi id quidem certum ſit, contrahentes regulariter heredibus etiam præſumi voluiſſe proſpicere.

121. Sequitur *diviſio pactorum.* Paſſiva, (p) & quæ crucem fixit JCtis Romanis pariter ac eorum interpretibus, eſt illa, dum pactum dividitur in *pactum* ſtricte dictum & *contractum.* Sed cum utraque ſpecies dominiorum diſtinctionem & rerum pretia præſupponant, differenda erit de hac diviſione inſpectio inferius.

Caput

(l) *Si directa fuit ad mandatarium vel tabellionem, tum ſive poſt revocationem acceptam, ſive ante eam, acceptatio a promiſſario revocationem ignorante facta fuerit, utroque caſu promittentem obſtringi arbitror. Priori tamen caſu habebit actionem mandati contra miniſtrum vel tabellionem. Si vero directa fuit revocatio ad promiſſarium, & is, antequam eam, acciperet, promiſſum acceptaverit, tum decidenda eſt quæſtio ex alia quæſtione: utrum nempe poſt acceptationem factam, quam adhuc ignoro, poſſit mea promiſſio revocari, & an ſenſus promiſſi ſit: Volo me obligari, ſi acceptatum fuerit, aut: Volo me obligari, ſi acceptatum intellexero. Quodſi promiſſarius ſciat revocationem meam ante acceptationem, non puto promiſſum valere; ſive revocatio directa fuerit ad miniſtrum, ſive ipſum promiſſarium. Eſt enim tunc in dolo.* (m) *Quam affert Dn. Pufend.* hic §. 5. *ut priore caſu non oriatur obligatio, ſed altero caſu, ſi tibi placuerit, & Sejus acceptaverit.* (n) *Quia exceptio, tua non intereſt, poteſt opponi cuilibet agenti.* (o) §. 18. & 19. de inut. ſtipul. (p) *Aliam diſtinctionem habet Dn. Pufend.* hic §. ult. *inter pacta, quæ intendunt communem utilitatem, & ſingulorum. Ex priori genere putat ortum duxiſſe ſermonem, dominium, pretium, imperium. Sed omiſi, quia non in univerſum procedunt, ut in ſingulis ſpeciebus notavi. Nam circa hæc capita, quæ advenire ſolent pacta, jam alia præcepta juris naturalis præſupponunt. Igitur & connexionem capitis ſequentis paulatim immutavi.*

Caput VIII.

DE OFFICIO HOMINIS CIRCA SERMONEM.

SUMMARIA.

Connexio ſequentium. §. 1. 2. *Sermonis definitio.* §. 3. 4. *Quomodo differat: vox: ſonus: ſermo?* §. 5. 6. 7. 8. 9. *Generale Praeceptum de ſermone:* SERMONE ET RELIQUIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQUILLITATEM COMMUNEM. §. 10. *Differentia inter ſermonem & reliqua ſigna animi,* §. 11. *quae ſunt vel naturalia,* §. 12. *vel arbitraria,* §. 13. ſeq. *quae rurſus varia ſunt.* §. 15. 16. *Sermonis maxima utilitas.* §. 17. 18. 19. *Origo ſermonis ex arbitrio humano.* §. 20. 21. 22. 23. *Dicta de ſermone etiam ad reliqua ſigna pertinent,* §. 24. *inter quae literae quaſi intermedia ſunt.* §. 25. *Triplex claſſis praeceptorum ſpecialium de ſermone.* §. 26. 27. 28. I. *Circa actum loquendi, ubi praeceptum negativum:* TACE, SI PER LOQUELAM TUAM OFFENDANTUR ALII, AUT DAMNUM INCURRANT, AUT HUMANITAS, VEL PACTUM, VEL PAX COMMUNIS TACITURNITATEM EXIGANT. §. 29. 30. 31. *Praeceptum negativum:* LOQUERE, QUOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQUENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMTUM ALTERI INFERT, AUT TRANQUILLITATEM LAEDIT. §. 32. 34. *Cur a nobis omiſſum:* quoties id exigit honor divinus. §. 33. II. *Circa electionem ſignorum:* VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QUAM CONVENTUM EST. §. 35-38. III. *Circa convenientiam animi cum ſignis Ubi praeceptum affirmativum:* EA LOQUERE, QUAE CUM ANIMO TUO CONVENIUNT, SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQUILLITAS TALIA EXIGANT. §. 39. *Praeceptum negativum:* FALSILOQUIO ABSTINE QUOTIES PER ID ALTER LAEDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERIS TURBARETUR. §. 40. *Quando liceat ficto ſermone uti.* §. 41-45. *Non dari aliquod jus perpetuum, ne ab altero fallamur.* §. 46. 47. *Quid ſit veritas & mendacium?* §. 48. *Veritas alia Metaphyſica, alia Logica, alia Ethica.* §. 49. 50. *Non omnis veritas Ethica eſt virtus.* §. 51 52. *Veritas homiletica incommode virtus moralis dicitur & explicatur.* §. 53-57. *Falſiloquium & Mendacium non ſunt Synonyma.* §. 58-60. *Incommoda locutio: Virum veracem poſſe mendacium dicere, non mentiri.* §. 62. *Mendacia officioſa & jocoſa improprie mendacia ſunt.* §. 63. *Fides & perfidia a veritate & mendacio differunt.* §. 64-67. *Simulatio & diſſimulatio quomodo differant a falſiloquio?* §. 68. 69. *quomodo inter ſe?* §. 70. *& de diſſim. & ſimul. juſtitiae.* §. 71. *Diſtinctio inter dolum bonum & malum.* §. 72. 73. *Diſtinctiones communes in quaeſtione de licentia falſiloquii rejectae.* §. 74. 75. *Quatenus liceat falſiloquio uti* 1. *adverſus infantes & amentes,* §. 76. 2. *adverſus adultos,* §. 77. 3. *pro utilitate reipu-*

(Inſtit. Juriſpr. div.) U *blica*

blicæ, §. 78. 4. *erga tertium*, § 79. 80. 81. 82. 5. *erga hoſtes*, §. 83. 84. 6. *erga judicem, ſi deliquimus*, §. 85. *quod ultimum haud licitum eſſe oſtenditur*. §. 86–95.

§. I.

PErduxit nos ordo (a) ad præcepta *hypothetica*, quæ non tantum ideo ſic dicuntur, quod præſupponant ex parte jam pacta & leges de fide ſervanda eadem concomitantes, ſed vel maxime, quod ex præcepto generali de cuſtodienda hominum æqualitate & quatuor ejus rivulis, tanquam theſes ex hypotheſi facili negotio deduci poſſint.

2. Igitur non miraberis, ſi in ſequentibus, non ſolum hujus, ſed & reliquorum capitum, ubi rationes axiomatum erunt reddendæ, ſæpius breviſſimis digitum ad præcedentia intendero, vel etiam præcepta illa quatuor ſaltem ad concluſiones ſpeciales applicuero. Simul vero in ſingulis capitibus ſpeciatim ad ſingulorum negotiorum, quæ ibi tractabuntur, finem potiſſimum reſpiciam, quoniam iſte in moralibus maximum momentum affert.

3. *Sermonem* vero quod attinet, pauca de ejus definitione & origine erunt præmittenda, antequam de officio hominum ſermonicantium præcepta tradamus.

4. *Sermo* eſt vox articulata, qua homines ſibi invicem ſenſa animi ſignificant & inter ſe ratiocinantur. (b)

5. Appellatur autem ſermo *vox articulata*, ut tam a voce in genere, quam ſono diſtinguatur. (c) *Sonus* quippe eſt, quicquid ab auribus ex quorumcunque (d) corporum colliſione percipitur: *Vox* eſt ſonus ab animalibus quibusvis editus: Sermo eſt vox hominum propria. Beſtiis autem ut plurimum vox inarticulata, rariſſime articulata, vel potius aliquid inter articulatam & articulatam medii, (e) ut pſittacis &c. Sermo vero ſemper articulatus eſt.

6. Illam differentiam omitto, quod *vox* ſit ſignum jucundi & moleſti, *ſermo* vero inſuper etiam utilis ac damnoſi, honeſti itidem ac turpis, (f) quo-

(a) *Confer cum hoc capite* Puſend. lib. 4. cap. 1. (b) *Conf. Uffelm.* de oblig. hom. quæ ex ſerm. oritur, p. 23. §. 14. (c) *Conf. Uffelm.* d. l. p. 12. ſeqq. *ubi vocem in genere dicit ſonum articulatum, male, neque ipſe hac parte conſtans eſt.* (d) *Etiam inanimatorum, ut ſuſurrus venti; colliſio lapidum, ſonus bombardæ, (huc pertinet tractatus Morhofii de vitro per ſonum fracto).* (e) *Si enim attendas, ingens erit differentia in ſono vocis Pſittaci & hominis.* (f) *Eo inclinat* Uffelm. d. l. & Puſend. §. 1.

Digitized by Google

quoniam latet jam in differentia præcedenti, quamvis bonum utile vel hic plane omitti, vel ad vocem etiam extendi malim. (g)

7. Igitur *ſermo ſolis hominibus* competit, qua beſtiis contradiſtinguuntur, & ratione utuntur vel ipſo Ariſtotele conſentiente. Notabilia ſunt verba Ciceronis: *Natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis & ad vitæ ſocietatem.* Item: *Societatis vinculum eſt ratio & oratio, quæ docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, judicando conciliat inter ſe homines, conjungitque naturali quadam ſocietate.*

8. Vides hic *rationem*, *ſermonem*, *ſocietatem* a Cicerone conjungi. Rem magis illuſtrabunt ea, quæ ſupra (h) circa expoſitionem ſocialitatis diſſeruimus.

9. Ipſe Gentium Doctor Paulus, (i) dum Epheſios a mendacio avocat, & veritatem iis inculcat, nullam aliam adducit rationem, quam, *quod homines invicem membra ſint*, non phyſica haud dubie, ſed moralia ac ſocialia.

10. Igitur cum *ſermonis finis primarius* ſit, (l) ut homines ratiocinentur inter ſe, ratiocinatio vero requirat ſtatum tranquillum, (m) generale etiam præceptum de officio ſermocinantium erit: SERMONE ET RELIQUIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQUILLITATEM COMMUNEM.

11. Sed de hoc quidem non poterit eſſe dubium, & ſpecialiora haud dubie axiomata deſideras, quæ ſtatim dabo, ſi modo differentiam inter *ſermonem* & *reliqua ſigaæ animi* oſtendero. Ea vero in termino *vocis* latet.

12. Scilicet *ſigna* rerum ſunt vel *naturalia* vel *arbitraria*. *Illa* ex naturali habitudine rerum deducuntur, atque ad phyſicos & medicos pertinent. Ita fumus ignis, aurora diei, pallor morbi vel amoris (n) &c. fuga timoris, indicia ſunt.

13. *Arbitraria* ſunt, quæ ſignificant ex arbitrio hominum, eoque non ſingulorum, prout ſeorſim conſiderantur, ſed prout mutuo conſenſu eadem determinarunt.

14. Cum enim his ſignis omnibus intendatur, ut alterius cogitationes aliis communicentur, & vero homo hominis mentem introſpicere nequeat, indicia vero mentis naturalia ſint pauciſſima, (o) eaque ab homi-

 nibus

(g) *Quoniam & beſtiæ ſigna dant per voces rei utilis, quatenus utilis res ea dicitur, quæ pertinet ad conſervationem individui.* *Conf. ſupra* lib. 1. cap. 1. §. 16. (h) Lib. 1. cap. 4. §. 52. ſeq. *ubi oſtendi, rationem non eſſe abſque ſermone, neutrum horum abſque ſocietate.* (i) ad Epheſ. IV. v. 25. Uſſelm. p. 10. §. 12. (l) *Conf. Uſſelm.* p. 31. §. 2. (m) *Per dicta* lib. 1. c. 4. §. 55. (n) *Rariſſime ſtudiorum.* Conf. Uſſelm. p. 16. §. 7. (o) *Ut rubor pudoris vel iræ, lacryma pœnitentiæ vel triſtitiæ.*

Digitized by Google

nibus artis ſimulandi (p) gnaris ſæpiſſime ſupprimantur, non proſpectum fuiſſet ſocialitati, ſi cuilibet pro lubitu ſignis ſignificationem quamcunque imponere fuiſſet liberum, ſed neceſſe fuit, ut deſuper per mutuum conſenſum homines convenirent.

15. Sunt vero ſigna iſta arbitraria vel *communia* plerisque populis, vel *propria* quorundam.

16. Utraque vel a *variarum* earumque infinitarum *rerum* uſu, (q) vel in ſpecie ab uſu & variatione *vocis humanæ* petita ſunt.

17. Poſteriora hæc & a *ſermonis* uſu orta præ reliquis ad ſocialitatem cuſtodiendam *aptiſſima* ſunt, in tantum, ut citra ſermonem vix ulla aut nonniſi incultiſſima inter homines ſocietas, pax & diſciplina foret.

18. Et cogita ſaltem duos homines aliqua neceſſitate ſimul cogi, (r) quorum neuter alterius linguam calleat, facilius beſtiæ etiam diverſi generis (s) inter ſe ſociabuntur, quam iſti, etſi ſint homines. Neque proderit quicquam ad conſociandos homines tanta ſimilitudo naturæ, ſi ſenſa animi propter ſolam linguarum diverſitatem communicare nequeant; quin libentius erit homo cum cane ſuo, (t) quam cum homine alieni idiomatis.

19. Taceo infinita incommoda, quæ ex æquivocatione reliquorum ſignorum vel diverſi idiomatis non poterunt non oriri. Sic Italus calorem nimium aquæ ferre non ſuſtinens, dum ſuum *caldo* frequenter ingeminat, a Balneatore Germano de frigore ipſum queri putante, affuſione fervidæ pene fuit examinatus. Ita Germanus in extera provincia, querula voce dentes monſtrans, & ſigno iſto ſedationem urgentis famis quærens, dentibus miſere fuit privatus, (u) putante hoſpite, hoſpitem ſuum laborare odontalgia.

20. Cæterum etſi de *origine Sermonis* (x) varia fabulati fuerint gentiles hiſtoria creationis deſtituti, nobis vero ex ſacris literis conſtet, primævam

(p) *Huc pertinent lacrymæ mulierum.* (q) *Ut ſunt ignes nocturni, & alia ſigna navibus data, ſigna itinerum terreſtrium. Ignis uſus in montibus apud Perſas: Horologia, Hederæ, pulſus Campanarum, haſtæ, tabulæ ædibus præfixæ, tubarum ſonitus, tympanorum pulſus, tormentorum diſploſio: Loco aſſurgere, via cedere inclinari, manus oſculari, caput nudare, medium digitum oſtendere, barbam apprehendere &c.* Conf. Puf. §. 2. Uffelm. p. 17. §. 8. (r) *Verba ſunt Auguſtini ap. Uffelm.* p. 19. §. 9. (s) *v. g. canis & cattus, ſi ſimul educentur.* (t) *Cum hoc enim facile per ſigna ludere poteſt.* (u) *Felicior ille, qui dum cancros comedere volebat, repebat retro &c. Huc pertinet hiſtoria de homine indocto & Principe, qui inter cœnandum Epigramma legens ſimul manibus in patinam directis dicebat:* Das iſt ein herrlich *Epigramma &c.* (x) Uffelm. p. 19. 20. 21. Puf. §. 3. & 5.

mævam linguam a Numine primis hominibus immediate fuiſſe infuſam, quam ex ipſis geniti uſu audiendi deinde didicerint, donec exſtructio turris Babylonicæ diverſitati linguarum anſam dederit, in eo tamen fere aſſenſum præbuerunt Ethnici, ſermoni non a natura aut intrinſeca quadam neceſſitate, ſed ex *mero hominum arbitrio* atque inſtituto ineſſe vim ſignificandi.

21. Niſi forte velis excipere, quæ contra apud Platonem Cratylus diſputat, vana omnino & ab aliis (y) jam exploſa prolixius.

22. Uti vero *reliqua ſigna* animi *conventione* hominum vel expreſſa vel tacita valent, ſic & *ſermo* ex iisdem fontibus (z) vim ſignificandi habet.

23. Eſt autem conventio iſta vel *generalis*, inter integrum populum eadem lingua utentem de rebus vulgo notis & uſitatis, vel *ſpecialis* inter artifices & eruditos de rebus populariter non cognitis, ſed a communi uſu remotis.

24. Quamvis vero, ut inſcriptio capitis oſtendit, principaliter hic de officiis circa ſermonem ſimus acturi, dicta tamen (a) oſtendunt, dicenda etiam ad reliqua animi ſigna debere applicari, unde & in axiomate generali hæc ſermoni junximus.

25. Inter iſta duo *Literæ* quaſi intermediæ ſunt, quapropter & uſu juris civilis modo ad verba, modo ad facta (b) referuntur, accedunt tamen magis ad verba & ſermonem, cujus imago ſunt, uti ſermo mentis.

26. His præmiſſis *triplicem claſſem* facio præceptorum ſpecialium de officio hominis circa ſermonem, quarum prima *actum loquendi*, ſecunda *electionem ſignorum*, tertia *convenientia animi cum ſignis concernit*.

27. Quoniam enim ſermo eſt index animi, tres potiſſimum quæſtiones inde oriuntur. (1) An animi mei ſenſa alteri ſint indicanda? (2) An in declaratione ejus ſignis ab aliis inventis ſit utendum? (3) An correſpondere debeant ſigno cum animo?

28. Procedet vero res omnium facillime, ſi ad tres claſſes illas quatuor præcepta ſpecialia abſoluta, ium & generale hujus capitis, quod a fine ſermonis petiimus, applicuerimus.

29. In prima igitur claſſe præceptum negativum eſt: (c) TACE, SI

 PER

(y) Puſend. §. 4. Uffelm. p. 21. *Nec obſtat, quod Adamus impoſuerit beſtiis nomina ſecundum ipſarum naturam. Aliud enim eſt ſignificare naturam, aliud natura. Radices pro libero arbitrio impoſuit, ab his derivata applicuit ad beſtias.* (z) *Scilicet ex uſu mutuo & diuturno ac per mores recepto.* (a) §. 12. ſeqq. *quia homo & reliquis ſignis utitur ad ratiocinandum.* (b) *In injuriis ad verba, in verborum obligatione ad facta.* (c) Uffelm. p. 40. ſeq.

PER LOQUELAM TUAM OFFENDANTUR ALII, AUT DAMNUM PRÆTER MERITUM INCURRANT, AUT HUMANITAS, VEL PACTUM VEL IN GENERE PAX COMMUNIS TACITURNITATEM EXIGANT.

30. Coërcet hoc præceptum non ſolum *injuriam verbalem*, ſuo modo etiam *jactantiam*, *Adulationem*, *& Scurrilitatem*, ſed maxime *Garrulitatem*.

31. Quæ uti omnibus vitanda, ita potiſſimum a miniſtris Reip. belli ducibus, Legatis, conſiliariis &c. debet eſſe aliena.

32. Præceptum affirmativum primæ claſſis eadem inculcat: (d) LOQUERE, QUOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQUENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTUM ALTERI INFERT, AUT TRANQUILLITATEM LÆDIT.

33. Additur ab aliis: (e) *Loquere, quoties id exigit honor divinus.* Sed quemadmodum hæc limitatio jam ex parte ſub noſtra regula includitur tacite, & quatenus omnia præcepta juris naturalis honorem DEI internum tanquam principium prius præſupponunt; ita expreſſe hujus limitationis additione vel ideo abſtinemus, quoniam ii reſpiciunt potiſſimum honorem externum & deciſionem quæſtionis difficillimæ: *quando fidei confeſſio ſit neceſſaria, quando non?* cujus, tanquam circulos Jurisprudentiæ transgredientis, deciſionem relinquimus Theologis. (f)

34. Peccant vero contra hoc præceptum, qui *periculi* reipublicæ vel concivi aut in genere proximo imminentia *tacent*, qui informationem profeſſi, *non ſunt fideles*, qui educationi ſuæ concreditos *non emendant*, &c.

35. Etſi autem in prima claſſe duo præcepta ſpecialia poſuerimus, in ſecunda tamen unico erimus contenti, eoque negativo: VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QUAM CONVENTUM EST. (g)

36. *Ratio* differentiæ in eo ſita eſt, quod taciturnitas, ſi non majorem, certe æqualem uſum ſocialitati præbeat ac loquela. Aliud vero dicendum ſit, ſi quis verbis in ſingulari ſignificatione citra conventionem uti velit.

37. Uti enim per ſingularem hanc impoſitionem alii facillime lædi poſſunt, ac ita nullatenus promoveretur utilitas humani generis; ita potiſſimum, ut ex notatis patet, violatur pactum ſeu expreſſum ſeu tacitum, quo omnem ſermonem niti diximus.

38. Scio

(d) Pufend. §. 7. Uſſelm. præcept. 7. 8. 9. 10. 11. p. 43. 44. 50 ſeq. (e) Uſſelm. p. 43. 44. 45. ſeq. (f) *Huc pertinet Seldeni diſſertatio de Jure Zelotarum in otiis Theologicis.* (g) Pufend. §. 5. 9.

Digitized by Google

38. Scio equidem, non ademptum plane eſſe ſingulis poteſtatem τῦ ὀνοματοποιεῖν, potiſſimum philoſophis. Sed hanc licentiam regula noſtra non tangit, quoniam & ipſa conventione expreſſa vel tacita nititur. Quousque vero licentia iſta ſe extendat, forte exponemus alibi diſtinctius.

39. Reſtat claſſis tertia. Præceptum affirmativum eſt: EA LOQUERE, QUÆ CUM ANIMO TUO CONVENIUNT. SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQUILLITAS TALIA EXIGANT.

40. Oppoſitum eſt huic alterum negativum: FALSILOQUIO ABSTINE, (h) QUOTIES PER ID ALTER LÆDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERIS TURBARETUR.

41. Scilicet tum teneor alteri ſenſa animi indicare & convenientia cum animo meo loqui, quoties is, quo cum ago, ad *id jus perfectum* aut *imperfectum* habet; id vero fit, quando unum ex quatuor iſtis præceptis abſolutis talia exigit.

42. Quia vero ſermo etiam propter nos ipſos eſt inventus, ideo *ubi mea aliqua non contemnenda verſatur utilitas*, neque cujusquam alterius jus læditur, licebit ſermonem ita formare, ut diverſum ab eo, quod in animo volo exprimat.

43. Quin & *ſi aliorum utilitatem intendamus*, ita diſpoſitorum, ut vera loquendo detrimentum afferamus ipſis, licebit, & hoc caſu ficto coloratoque ſermone uti. Nam qui alicui prodeſſe vult, & debet, non utique id tenetur facere eo modo, quo finem ſuum non erat obtenturus.

44. Nam etſi natura velit, ut mentis interpres ſit oratio, vult tamen id fieri cum prudentia & cæteris paribus, vult etiam, ut ſermone mutuis & communibus commodis conſulatur. Atque cum hic poſterior ſit primarius ſermonis finis, a quo alter menſuram capit, non poterit contra legem naturæ eſſe intentio fallendi, quæ ad hunc finem directo tendit.

45. Accedit, quod Philoſophi in eo conſentiant, veritatem præcipere, ut verum dicendo ſuum cuique tribuamus: Ergo vi oppoſitorum non niſi illud falſum prohibet, quod fraudi eſt alteri, eique innocenti.

46. At, inquis: *Quilibet habet perpetuo jus, ne fallatur & decipiatur ab altero.* Ergo ſemper falſiloquium erit turpe.

47. Imo vero, qua fronte tu hanc objectionem aſſeris, eadem ejus uni-

(h) *Sed annon falſiloquium præceptum erit aliquando?* Conf. §. 43. & 63. *& quoad hæc duo præcepta* Pufend. §. 7. & de O. H. l. 10. §. 4. 5. 6. Uffelm. p. 145. §. 8. & p. 146.

univerſalitatem negabo. (i) Ad alia diſſentientium argumenta reſpondent alii. (l)

48. Ex dictis patet, quid proprie ſit *veritas*, qua virtus eſt, quid item huic oppoſitum vitium, quod *mendacium* dicitur.

49. Nempe aliud eſt veritas *Metaphyſica*, aliud *Logica*, aliud *Ethica*. (m) Prima eſt *affectio entis*, quatenus id refertur ad exiſtentiam. Secunda *affectio propoſitionis*, quatenus id, quod de Subjecto affirmatur vel negatur, reipſa ita ſe habet citra cogitationem hominis. Unde illi opponitur *Falſitas methaphyſica*, affectio non entis (vel accuratius loquendo nihil opponitur veritati metaphyſicæ, cum non entis nulla ſint prædicata.) Huic vero *propoſitio falſa*.

50. Cæterum uti veritas *Logica* conſiſtit in convenientia propoſitionis cum re extra mentem, ita veritas *Ethica* conſiſtit in convenientia ſignorum externorum maxime ſermonis cum mente.

51. Sed hic cave hanc *veritatem Ethicam* ſtatim appelles *virtutem moralem*. (n) Nam Ethica tractat etiam de actionibus indifferentibus, non de honeſtis ſaltem aut turpibus.

52. Itaque tum demum hæc veritas virtutis nomen meretur, quatenus hæc convenientia verborum cum animo, jus ſuum cuique tribuit. Unde & cum addito poterit appellari *veritas juſtitiaria*.

53. Quamvis communiter Peripatetici (o) hoc additamentum uſurpent, quo hanc virtutem diſtinguant a *veritate homiletica*, quam ſtudio omittimus, quoniam non pauci commentatorum virtutes homileticas vel pro virtutibus non neceſſariis habent, vel ornamenta potius virtutum quam virtutes appellandas eſſe cenſent.

54. In ſpecie quod veritatem homileticam attinet, videtur magis ad virtutes *intellectus* pertinere, quam ad morales. Unde & Ariſtotelis judicio jactator magis vanus (*μάταιος*) eſt, quam malus (*κακός*.)

55. Quin *jactator*, quatenus vitium voluntatem afficit, non tam ideo peccat, quod *falſa* de ſe dicat (niſi quatenus ea locutio cum injuria alterius eſt conjuncta, ubi jam pertinet ad oppoſitum veritatis juſtitiariæ) ſed quod *multa* ſive vera, ſive falſa de ſe loquatur. (p)

56. Simul conſtat exinde, *non accurate veritatem homileticam definiri*, (q) quod

(i) *Uffelm.* p. 147. *effugium quærit in voluntate præſumta.* (l) *Puſend.* §. 9. circa finem & 10. *Uffelm.* p. 28. 29. (m) *Conf. Patrem* annot. 100. ad Philoſ. Pract. (n) *Quamvis vero B. Pater* d. l. *ita appellaverit, tamen videtur ſaltem ibi rem tractaſſe obiter.* (o) *Pater* annot. 66. (p) Conf. ſupra §. 30. (q) *Ita ex mente Peripateticorum definit Pater* in Tabulis Philoſ. Pract.

Digitized by Google

quod ſit virtus mediocritatem ſervans circa dicendum de ſe in converſatione communi veritatem; cum dici debuiſſet, eam ſervare mediocritatem circa loquendum de ſe in genere.

57. Vel potius, *virtuti huic incongruum nomen veritatis eſſe impoſitum*, cum ejus eſſentia non conſiſtat in convenientia ſignorum cum mente.

58. *Veritati Ethicæ* in genere ſic dictæ opponitur *falſiloquium*, quod adeo conſiſtit in diſconvenientia ſermonis ab animo loquentis fallere alterum intendentis.

59. *Veritati juſtitiariæ* opponitur *mendacium*, quod hoc nomen meretur, ſi per iſtam diſconvenientiam & intentionem fallendi alterius jus læditur.

60. Hinc patet *falſiloquium* & *mendacium* non eſſe Synonyma, cum omne mendacium ſit turpe, falſiloquium quandoque indifferens.

61. Adeoque illos, qui omnem diſconvenientiam ſignorum ab animo pro mendacio habent, ſpeciei vocem improprie extendere ad genus, ſimulque dum mendacium ita deſcriptum in univerſum pro vitio habent, male prædicare affectiones ſpeciei de genere.

62. Porro & inconvenientem eſſe locutionem, quaſi *vir verax poſſit mendacium dicere, non mentiri*. (r) Nam mentiri equidem & mendacium dicere Synonyma ſunt. Differunt vero mendacium dicere & falſiloquium dicere.

63. Ulterius mendacium, quod *officioſum* & *jocoſum* vulgo dicunt, improprie mendacium eſſe, quod jam Lutherus obſervavit, officioſum non male ſingularem virtutem & prudentiam eſſe aſſerens. (s)

64. Denique, quod ad *veritatem fides*, (t) ad *mendacium* a quibusdam referatur *perfidia*, magis convenire ſermoni vulgari, quam ſtylo philoſophico.

65. Equidem qui promiſſa ſervat, vulgariter veritatem locutus, qui perfidus eſt, mentitus eſſe dicitur.

66. Sed philoſophice *fides* & *perfidia* a veritate in generali conceptu differunt, cum earum eſſentia conſiſtat in convenientia vel diſconvenientia actionum ſubſequentium cum ſignis animi præcedentibus.

67. Nam qui ab initio veritatem dixit, poterit poſtea perfidus fieri, & qui mentitus eſt, pœnitentia ductus fidem ſervare.

68. *Affines* inſuper *falſiloquio*, neque tamen cum eo confundendæ ſunt

(r) *Notat hoc etiam Uffelm. Forte tamen, qui hac propoſitione utuntur, per mendacium intelligunt, non falſiloquium, ut nos, ſed propoſitionem logice falſam. Quæ tamen & ipſa valde improprie diceretur mendacium.* (s) Vide D. Val. Albert. diſput. de ſimul. & diſſimul. (t) *Quod facit etiam Uffelmannus. (Inſtit. Juriſpr. div.)*

 (u) Conſ.

ſunt *ſimulatio* & *diſſimulatio* in genere a falſiloquio *differentes*, quod illud fiat ſermone, hæc facto ſtricte dicto, quatenus verbis opponitur. (u)

69. In eo vero utraque *convenit* cum falſiloquio, quod in ſimulatione & diſſimulatione intendam alterum fallere & decipere.

70. Differunt autem *ſimulatio* & *diſſimulatio inter ſe*, quod hæc conſiſtat in facto omiſſionis, quale etiam eſt taciturnitas, hæc in facto poſitivo, adhibendo nempe ſigna reliqua præter ſermonem, ita, ut non conveniant cum animo utentis.

71. Cum itaque *ſimulatio* magis accedat ad *falſiloquium*, *diſſimulatio ad reticentiam* veri, ſimul facile conſtat, nihil novi de juſtitia utriusque hic expectandum eſſe, ſed ea tantum, quæ de taciturnitate diximus ſupra, hoc loco ad diſſimulationem, quæ de falſiloquio, ad ſimulationem applicari debere.

72. Simul evidens fit, quid ſentiendum ſit de diviſione JCtorum in *dolum bonum* & *malum*, a multis impugnata, & parum intellecta. Nam cum *dolum* definiant per fallaciam, voluerunt hoc communi nomine falſiloquium, ſimulationem & diſſimulationem conjunctim efferre.

73. Et ergo cum oſtenderimus dari falſiloquium licitum, licitam item ſimulationem & diſſimulationem, dabitur etiam *dolus bonus*.

74. Denique & illud ex dictis ſequitur, facilius per tradita & magis perſpicue quæſtionem de licentia fallendi alios eſſe expoſitam, quam ſi cum aliis (x) diſtinguas inter *falſiloquium* & *reticentiam veri* (y) aut hujus *ex parte narrationem*, (z) item inter *mendacium* & *ſermonem ambiguum*, vel tacitam quandam *reſtrictionem*.

75. Nam quemadmodum hæ diſtinctiones ex parte impiam & ſceleſtam opinionem tegunt, qualis illa de *reſervatione mentali*, ita reliquæ, quæ in *reticentia veri* & *ſermone ambiguo* quærunt effugium, ad litem definiendam non ſunt aptæ, ſed easdem limitationes admittunt, quas in falſiloquio adhibuimus. Quod ab aliis prolixius eſt expoſitum.

76. Jam ex præcedentibus facile poſſumus ſpecialiora definire. Initio (1.) non licebit indiſtincte falſiloquio uti *adverſus infantes & amentes*, quaſi hi non habeant libertatem ſermonem noſtrum dijudicandi, ſed cum & ipſi ſint æque homines, tum demum fictos ſermones fabulasque adverſus ipſos uſurpare licebit, ſi utilitas eorundem magis promoveatur, & quatenus nimirum nudæ veritatis non ſunt capaces.

77. Ea-

(u) Conf. Grot. III. 1. 8. Albert. d. diſp. (x) *Vide Dn. Puſend.* §. 11. 12. 13. 14. (y) *Ergone mihi in ſpecula conſtituto liceret tacere?* (z) *Exemplo Jeremiæ & Athanaſii.* Puſend. d. §. 14.

Digitized by Google

77. Eadem ratio a mendacii vitio eximet, ſi quis (2.) *adverſus adultos* ſictum ſermonem bono fine & in *ipſorum* aut communem *utilitatem* adhibeat, quam plano ſermone aſſequi non licebat, puta ſi v. gr. innocens protegendus, iratus placandus, mœſtus demulcendus, meticuloſo animus addendus, faſtidioſus ad medicamenta capienda movendus, pertinacia alicujus frangenda, aut malum propoſitum alterius intervertendum ſit, modo tamen cætera ſint paria, & v. gr. id non fiat cum ludibrio numinis divini. (a)

78. Multo magis igitur (3.) licitum erit pro obtinenda *utilitate reipublicæ* arcana ejus & conſilia, quæ intereſt aliorum notitiæ ſubtrahi, ſicto ſermone obvelare, (b) aut in rebus dubiis & obſcuris ſententiam ferre ab animo ferentis alienam ad eruendam veritatem. (c)

79. Id vero non indiſtincte admittendum, quod aliqui arbitrantur, (4.) mendacium non eſſe, (d) quoties ſictum ſermonem ad aliquem dirigimus, qui non decipitur, etiamſi *tertius* falſam inde hauriat perſuaſionem, quoniam cum hoc tertio mihi nihil fuerit negotii.

80. Nam quemadmodum hæc ratio univerſum non procedit, ſed ſæpiſſime, ſi in communi converſatione ſimus, cum omnibus, qui præſentes ſunt, negotium mihi eſſe cenſendum ſit, etſi ſermonem meum ad unum ſociorum in ſpecie dirigam: ita ſi vel maxime hanc rationem admitteremus, non tamen ejusmodi actus propterea in univerſum a vitii nota poterit liberari, cum præter mendacium alia adhuc ſint peccata ſermonis.

81. Cavendum igitur hic erit quam maxime, ne quis hoc caſu in præceptum negativum claſſis primæ, quod ſupra poſuimus, impingat, adeoque multæ limitationes, ab aliis (e) jam exacte expoſitæ, hic ſunt addendæ.

82. Præprimis ſi quis eo modo moleſtam & noxiam aliorum curioſitatem avertere velit, opera danda, ne alii innoxii inde damnum ſentiant, (f) quin & ut ipſe, qui ſic intempeſtive curioſus eſt, malo haud magno & injucundo magis, quam damnoſo afficiatur. (g)

83. Sed (5.) cum *hoſtibus* aperta vi poſſimus nocere, licebit etiam ipſis per fabulas aut ſictos ſermones illudere, modo non id fiat in pactis cum hoſte initis, quia per hæc etſi non in totum, in tantum tamen ab hoſtilitatis ſtatu recedimus.

(a) *Quale eſt factum Ageſilai* ap. Puſend. §. 16. (b) *Huc pertinet ſuo modo factum Papirii & alterius Romani de ave galeata* ap. Puſ. §. 18. (c) *Exemplo Salomnis, Claudii, & Nelei* ap. Puſ. §. 17. (d) *Quæ eſt ſententia Grotii.* (e) *Puſend.* d. §. 18. (f) *Huc iterum pertinent facta jam notata* lit. b. (g) *Ut ſi puero rem ſucco amaro plenam proponam, & ei, qui literas meas aperit, rem ingratam in literis narrem.* Puſend. §. 18.

84. Quæ limitatio quoque ad reliquas ſpecies, in quibus falſiloquium licitum eſſe diximus, erit applicanda, quoniam ut modo monuimus, præceptum de fide ſervanda a præcepto veritatis diverſum eſt.

85. Difficilior eſt inſpectio, an citra mendacii culpam (6.) *reus delictum,* cujus inſimulatur, negare aut *fictis argumentis eludere* queat. Mihi negativa arridet, (h) non ſolum ſi agatur de ſolutione debiti vel reſtitutione damni, ſed &, ſi potiſſimum quæſtio ſit de inferenda pœna.

86. Nam cum concedatur, judicem habere jus & facultatem quoquo modo veritatem a reo exſculpendi, ſponte ſua ob ſupra (i) dicta (de veritate loquenda, quoties is, quocum ago, jus ad eam habet,) ſequitur, in reo quoque eſſe obligationem veritarem judici dicendi. Accedit, quod jus & obligatio, ut initio (l) harum inſtitutionum demonſtratum fuit, ſint correlata, quorum unum non exiſtere poterit ſine altero.

87. Unde non intelligo: quod adverſus iſta regeri ſolet: *non cuilibet facultati, quæ nudum exercitium alicujus actus notat, in objecto ſuo obligationem reſpondere,* ſiquidem objectum iſtud ſit homo, ut in præſenti caſu.

88. Præprimis, cum judex habeat facultatem, iſtam veritatem exquirendi a reo, non ſolum adverſus alios, ne ipſum in ejus exercitio turbent, ſed vel maxime adverſus ipſum reum.

89. Et læderetur profecto nimium quantum reſpublica, ſi delinquentes nullos conſcientiæ ſtimulos ſentirent, delicta confitendi, cum rariſſime hoc pacto finem pœnarum obtinere poſſet, teſtibus & aliis probationum generibus in actibus iſtis plerumque occultis ordinarie deficientibus: torturæque uſu, hac quidem hypotheſi præſuppoſita, maxime illicito.

90. Quod autem affertur, reipublicæ non valde intereſſe, ut penſatione damni facta, puniatur delictum non notorium, quodque adeo colore aliquo tegi & excuſari poſſit; neſcio, an doctrinæ civili ſit conveniens; quoniam, etſi finis pœnarum potiſſimus ſit aliorum emendatio, quæ propterea & notitiam delicti præſupponit, tamen plerumque, ſi non ſemper, delicta non ſunt notoria judici; ſunt vero notoria complicibus, vel aliis concivibus, vel indicia etiam, quæ ad condemnationem non ſufficiunt, ad ſcandalum tamen præbendum ſunt ſufficientia.

91. Præterea non intelligo, vel certe rariſſimus erit caſus, quomodo penſatione damni facta, delictum poſſit dici non notorium, cum vel damnum reſarciendo quis delictum quaſi fateatur, vel in univerſum fere, qui delictum negat, etiam damni reſtitutionem detrectet.

92. Ne-

(h) *Dn. Pufendorffio affirmativa, ſi quis ea, quæ hic §. 20. habet, conferat cum iis, quæ differit in capite de pœnis.* (i) §. 40. 41. (l) L. I. c. 1.

Digitized by Google

92. Neque obſtat aſſertioni noſtræ: neminem teneri, ut quis ultro ad pœnam ſe offerat, aut nomen ſuum ipſe deferat; ergo etiam per negationem criminis non peccari. Præterquam enim quod antecedens ulteriorem mereatur diſcuſſionem, de qua infra ſuo loco; conſequentia inſuper non videtur procedere.

93. Quippe non ſolum aliorum regula; quaſi quæ liceat non dicere, etiam aliter dicere ob rationis ſimilitudinem liceat; & ex adverſo, quæ non poſſunt ſecus dici, quam revera habent, ea nec taceri queant; a quibusdam pluribus inſtantiis fuit impugnata, (m) & jam aliquoties monitum fuit; locutionem & veri locutionem ad diverſa præcepta pertinere; ſed & in genere multa non licet denegare, ſi rogatus fueris, ad quæ ſponte præſtanda non es obligatus. (n)

94. Denique quod adjicitur: Pœnam invito eſſe infligendam; ad quæ vero obligamur, ultro & a volentibus ſuſcipi debere; at a pœnis non poſſe non hominem naturaliter abhorreſcere: cum præſupponat, in delinquente non hærere obligationem ad pœnam, differendum eſt inferius, ubi hoc caput peculiariter exponemus.

95. Cum vero advocatus, a reo adſcitus, ipſius rei interpretem agat, ac eodem propterea defenſionis modo uti debeat, quem adhibere licebat reo, hinc ex dictis hactenus ſimul manifeſtum redditur, neque hunc etiam in criminalibus poſſe falſa jura aut fictas ſententias allegare, vel reum ad negandum inſtruere, aut cauſam ſalva conſcientia ſuſcipere, ubi reus crimen clam ipſi confeſſus fuerit. (o)

CAPUT IX.
DE OFFICIO JURANTIUM.
SUMMARIA.

Juramenta in ſubſidium corruptæ naturæ inventa. §. 1. & 2. Moralitas ex ſtatu integro deduci nequit. §. 3. Juramentorum licentia. §. 4. 5. Juramenti definitio. §. 6. Finis ex parte ejus, cui juratur, §. 7. 8. & qui jurat. §. 9. 10. Juramentum vel promiſſorium vel aſſertorium, §. 11. 12. ad quæ genera referuntur ſpecies juris Romani. §. 13. Juramentum eſt oratio acceſſoria. §. 14. Superflua diviſio juramenti in promiſſorium & confirmatorium. §. 15. Non ſupervacuum, quod juramentum

(m) Vide Uſſelm. de offic. hom. circ. ſerm. p. 148. *ubi contra Praſchium diſputat, & inſtantiam de confeſſione fidei & exemplo Papirii dat.* (n) *e. g. Servitia feudalia.* (o) *Diſſentit Dn. Puſend.* §. ult. *eadem videlicet advocato concedens, quæ indulſerat reo.*

mentum accedat obligationi jam antea firmæ. §. 16. *Neque enim per id confirmantur actus antea infirmi.* §. 17. *Unde non valent juramenta ſuper re illicita.* §. 18. 19. *Quid ſi de re in ſe non illicita, ſed per quam impediatur majus bonum morale*, §. 20. 23. *aut impoſſibili?* §. 24. *Juramentum non immutat naturam & ſubſtantiam promiſſi.* §. 25. *Unde multa, quæ de promiſſis in genere notavimus, hic repetenda.* §. 26–36. *Modus jurandi*, §. 37–39. *ut Deus invocetur, tanquam teſtis & vindex.* §. 40–42. *Juramenta per creaturas*, §. 43. *aut res nobis caras*, §. 44. *Juramentum expreſſum vel tacitum.* §. 45. *Juramenta jocularia.* §. 46. *Juramenta non producunt novam obligationem.* §. 47. *Igitur hic non peculiare, quod a juramentis omnis dolus & cavillatio abeſſe debeat*, §. 48. *aut quod ea quandoque ſtricte ſint explicanda.* §. 49 *An nota interpretationis ſtrictæ, ſi juratum ſit in odium alterius.* §. 50–57. *Perjurus majorem reatum contrahit*, §. 58. *heredes tamen jurantis pro perjuris non habendi.* §. 59. *Tollitur Juramentum per relaxationem & diſpenſationem, & quæ hic obſervanda.* §. 60–64. *Affinia juramenti obteſtatio*, §. 65. *conteſtatio*, §. 66. *promiſſiones injuratæ principum.* §. 67. *Officia hominum circa Juramentum*, §. 68. I. *quatenus eſt acceſſio ſermonis:* VERITATEM LOQUERE. §. 69. *Juramentum debet eſſe conforme menti ejus, cui juratur*, §. 70–73. PROMISSA SERVA. §. 74. *Perjurium.* §. 75. 76. *Falſum teſtimonium.* §. 77. *Perfidia jurata.* §. 78. 79. 80. *Alia perjuriorum ſpecies.* §. 81–84. II. *Quatenus habet clauſulam juratoriam:* NON JURA TEMERE, NON JURA NISI PER DEUM. §. 85–88. *Juramenta temeraria.* §. 89–91. *Ex Lege naturali jurandum per Deum*, §. 92. *Ex poſitiva per Deum verum.* §. 93–97. *An liceat per creaturas jurare?* §. 98–102. *Tres juramenti comites: veritas, juſtitia, judicium.* §. 103. *Officium ejus, cui juratur:* NON TEMERE JURAMENTUM POSCE. §. 104. *An liceat juramentum ei deferre, quem perjeraturum eſſe ſcio?* 105–110. *An liceat ab infideli juramentum, quod ipſe per falſos Deos præſtat, exigere?* 111–114.

§. I.

SI *integer* manſiſſet homo, (a) juramenti quidem nullus fuiſſet uſus; hoc enim in ſubſidium *naturæ corruptæ* tantum introductum eſt, quia in ſtatu corrupto non aliud ſuppetit nobis medium, quo in eo, qui aliquid aſſerit vel promittit, fallaciam aut perfidiam, in altero vero, cum quo negotium eſt, dubitationem ex intentione noſtra ſupprimeremus. (b)

2. Dum enim omniſcius & omnipotens teſtis ſimul & vindex invocatur, (c) præſumtio veritatis & fidei ideo excitatur, quod nemo temere credatur

(a) *Conſentit Alberti* Part. 2. p. 121. §. 38. & p. 123. §. 42. (b) *Conf. cum hoc toto capite Puſend.* lib. 4. c. 2. & *hic quidem* §. 2. (c) Uffelm. de Offic. hom. circ. ſerm. p. 106. §. 1.

Digitized by Google

datur tam impius, ut ita petulantur graviſſimam numinis indignationem in ſe depoſcere ſit auſurus.

3. Quod ſi igitur officia jurantium ex ſtatu integritatis vellemus deducere, idem eſſet, ac ſi cuperemus aquam accerſere ex igne.

4. Non tamen putandum eſt, juramentum eſſe *inventum corruptum corruptæ naturæ*. Nam uti nulla hoc ſuadet ratio, ita in ſacris literis non una vice juramenta ſunt præcepta, & a ſanctiſſimis viris adhibita. (d)

5. Quæ vero in contrarium pro oſtendenda prohibitione juramentorum ex ſacris literis ſolent afferri, ab aliis (e) jam diu exploſa ſunt.

6. Definimus autem *jusjurandum*, quod ſit deliberata numinis divini tanquam teſtis & vindicis invocatio, in aſſertionis aut promiſſionis confirmationem.

7. *Finis* enim omnis juramenti ex parte ejus, *qui ſibi jurari curat*, eſt, ut homines ad enunciandum verum aut ſervandum promiſſum firmius adſtringantur metu divini numinis omnipotentis & omniſcii, cujus vindictam, ſi ſcientes fallant per juramentum, in ſe invocent, ubi alias metus ab hominibus imminens non ſatis efficax videbatur, quorum vires contemnere aut declinare vel ſcientiam ſe poſſe fallere ſperabant.

8. Unde ſi ulli juris divini præcepto adverſa eſt *atheiſmi* doctrina, eſt vero omni, ut ex libro primo patet, ſane regulis, quæ de officio jurantium ponemus, directe contrariatur. (f)

9. Ex intentione autem ejus, *qui jurat*, juramenti finis eſt *certitudo* & *fides*, ut nempe alter, quo cum agitur, certus & ſecurus reddatur vel de *veritate* illorum, quæ affirmantur aut negantur, vel de *fide* jurantis, ſive de impletione eorum, quæ promittuntur. (g)

10. Quod eleganter expreſſit Apoſtolus, dum dicit: (h) *Omnis controverſiæ hominum finem ad confirmationem eſſe juramentum. Confirmatur* enim utrobique, is cui juratur, & dum certus redditur, & dum ſecurus. Niſi forte dicere velis, Apoſtolum in ſpecie de juramento, quod litis deciſorium vocant, loqui.

11. Fluit ex fine juramenti ejus *diviſio*. (i) Quædam enim promiſſis pactique adduntur, ut eo majore cum religione obſerventur. Quædam autem adhibentur ad confirmandam alicujus aſſertionem circa factum illiquidum. Illud *promiſſorium* vocabimus, hoc *aſſertorium*.

12. *Promiſſorium* uſurpatur ad aſſecuranda *futura*, *aſſertorium* ad confirmanda *præterita*.

13. Ad

(d) Exod. XXII. 11. Deuter. VII 13. X. 20. II. Corinth. I. 23. (e) *Uffelm.* p. 106 – 111. a §. 2 – 8. (f) *Uffelm.* p. 106. §. 1. (g) *Uffelm.* p. 113. §. 10. (h) *Albert.* p. 121. not. 29. & p. 123. n. 33. *Uffelm.* d. l. (i) *Pufend.* §. 18 – 22.

13. Ad iſta autem duo genera omnes juramentorum ſpecies referri poſſunt, ex diviſionibus Jureconſultorum Romanorum ortæ, e. gr. quod aliud ſit juramentum *teſtium*, cum nempe quis ſuper alieno facto jurat; aliud, quando is, cujus proprium negotium eſt, juramento ſuo controverſiam ſolvit, ſive id fiat *deferente parte adverſa*, idque tum extra judicium, quod *voluntarium*; tum in judicio, quod *neceſſarium* appellant, ſive deferente judice; quod *judiciale* vocant, cujus ſpecies ſunt juramentum *purgatorium* & *ſuppletorium*. Nam univerſa hæc juramentorum genera pertinent ad juramentum aſſertorium.

14. Simul eo *finis* juramentorum nos ducit, ut diſcamus, juramenta eſſe *orationem acceſſoriam*, quæ jam aliam aſſertionem & promiſſionem, quam firmet, præſupponit, quæ obſervatio in multis ſuam utilitatem oſtendet, ac propterea probe notanda eſt. (l)

15. Hinc abſtrahendo a legibus civilibus, non magnum uſum habebit diſtinctio juramenti (m) in *confirmatorium*, quod accedat promiſſioni ſeparatim factæ, & *promiſſorium*, cum quid directe promittitur jurato. Nam, ut ex jam dictis patet, utrumque hoc juramentum promiſſorium eſt, utrumque obligationem aliam confirmat, ſive ea ſit præcedens, ſive concomitans.

16. Neque ſupervacuum eſt *juramentum, quod obligationi jam antea firmæ accedit*. Scilicet, etſi omnes non Athei credunt, Deum violationem promiſſorum etiam injuratorum vindicare, iisdem tamen haud quicquam vane perſvaſum eſt, acerbius puniri, qui iram Dei expreſſe procaverit, ac quantum in ſe fuit, ad ipſius miſericordiam viam ſibi præcluſit.

17. Quare non putandum eſt, cum finem juramenti in confirmatione diximus ſubſiſtere, ac ſi per id confirmentur *actus antea infirmi* & nullam obligationem ſecum habentes, aut producentes, ſed potius omnia fere, quæ ſupra de promiſſis & ſermone in genere diſſeruimus, hic repetenda erunt.

18. Igitur non valent juramenta ſuper *re illicita*. (n) Neque per ſubſequens juramentum antegreſſa obligatio *valida eliditur*, aut jus per eandem quæſitum tolli poterit. Inde fruſtra quis juraverit, ſe alteri debitum non ſoluturum.

19. Abſurdum quippe eſt invocare vindictam divinam, ni aliquid feceris. Quod cum comminatione pœnæ a Deo eſt intereictum; adeoque reverentia Dei velut in ipſius ignominiam abuti.

20. Porro præcedentem aſſertionem eo extendit Grotius, (o) ut non valeat

(l) *Puſend.* §. 6. (m) Strauch. Exerc. 25. th. 25. & 26. Puf. §. 19. (n) Puf. §. 6. & 9. Uff. p. 114. §. 12. (o) *Adde Puſend.* §. 10. & *omnino Uffelm.* p. 115. §. 13. per integr.

valeat jusjurandum de re in ſe non illicita, *ſi modo per eam impediatur majus bonum morale.* Sed exempla, quæ profert, pleraque ſunt de re illicita, v. gr. ſi quis juret, quod alteri nunquam benefacere velit &c.

21. Etſi enim regulariter ad exhibenda officia obligatio ſaltem ſit imperfecta, tamen & huic imperfectæ obligationi ſatisfacere nolle, peccatum grave eſt.

22. Igitur, ut de ſenſu extenſionis Grotianæ conſtet facilius, aſſumamus caſum, qui in facto contigit: (p) Ira commotus quiſpiam, quod agnatus ſuus fœminam natalibus defectam ſibi deſponſaret, juramento aſſeveraverat, *nolle ſe ejus nuptiis vel conviviis intereſſe, nec ad ſua quoque hilaria eum invitare velle.* Hic juramentum fuit de re non prorſus illicita, etſi per id majus bonum morale (major nempe amicitia, quæ familiari converſatione multum augetur) fuerit impeditum.

23. At in ejusmodi caſibus probabilior mihi videtur eorum ſententia, qui judicarunt, *id juramentum ſervandum eſſe,* (q) præprimis ſi quis ſe declaret, ut in iſto facto jurans fecerat, quod in aliis vitæ & charitatis officiis alteri deeſſe nolit, nec etiam repulſurus ſit, ſi ſponte alter & non invitatus ad hilaria ſua veniret.

24. Ita nec obligat juramentum ſuper re *impoſſibili.* (r)

25. Et in genere juramentum *non immutat naturam & ſubſtantiam promiſſi* pactive, cui accedit. Neque igitur ex conditionato facit purum, neque amplius ſtringit, ceſſante qualitate, cujus intuitu alteri quid jurato fuit promiſſum. (s)

26. *Acceptatio* etiam requiritur in promiſſo jurato, idemque ab illo cui promiſſio facta, *remitti* poteſt. (t)

27. Porro & contractus juramento ſancitus, abſtrahendo a legibus civilibus, reſcindi poterit, ſi modo tales ſint cauſæ, (u) quæ etiam in ſtatu naturali ad reſciſſionem ſint ſufficientes, qualis, ſi ſola ſit, non eſt *minorennitas.*

28. Ulterius uti ſupra in promiſſionibus requirebatur *animus deliberatus* ex parte promittentis, ſic & idem requiſitum neceſſarium eſt ex parte juran-

---

(p) Vid. Ziegl. apud Uſſelm. d. l. (q) *Vid. Uſſelm.* d. l. *Vitium quidem fuit in temeritate, quod de ejusmodi cauſa juraverat. At Chriſtus juramenta etiam temeraria vult eſſe ſervanda.* (r) Puſend. §. 11. Uſſelm. p. 114. §. 12. (s) *v. g. ſi magiſtratui jurato promiſi obedientiam, & officium ejus poſtea ceſſet.* (t) *Quod non procederet ita facile, ſi ſecundum mentem Grotii in juramento Deo fieret promiſſio.* (u) *An talis cauſa eſt etiam læſio ultra dimidium? Ita videtur.* Conf. Puſend. §. 11. *Sed vide* infra cap. 11. §. 19. ſeq. *Ergo reſtabit metus & dolus, de quibus* §. 29. ſeq. *(Inſtit. Jurispr. div.)*

Digitized by Google

jurantis. Unde juramento haud quicquam obſtrictus eſt, qui ſimpliciter juramentum *recitando* profert, aut ejusdem verba concepta in prima perſona alteri præit. (x)

29. Quemadmodum autem promiſſio *dolo* elicita non obligat, ſic nec vinculum injicit conſcientiæ juramentum, ad quod alter dolo malo me ſeduxit. (y)

30. Aliud dicendum exiſtimo de *errore* ſimplici, niſi & hic circumſtantia, circa quam fuit erratum, juramento per modum conditionis fuerit inſerta. (z) Quia & in ſimplici pacto hic aliud docuimus ſupra. (a)

31. Quod ſi juramentum *metu* ſit extortum a latrone, non alium effectum habebit, quam quem ſupra probavimus prolixius, ſequi promiſſionem injuratam piratæ factam. (b)

32. Etſi vero juramenta, quæ *in alterius animam fiunt*, non ſunt plane rejicienda, ſed in ejusmodi actibus, qui admittunt procuratorem, (qualis non eſt, ſi teſtimonium ſit dicendum,) æque ut contractus meri, illum in cujus animam juratum fuit, obligant, vereor tamen, ut ea finem juramentorum æque bene obtineant, ac illa, quæ a promittentibus ipſis præſtantur. (c)

33. Poterit tamen a legibus civilibus diſponi, ut juramenta, quæ in ſtatu naturali ob læſionem jurantis nullam haberent efficaciam, validum actum reddant in civitate. (d) Et præſumunt fere leges ejusmodi, cum quilibet beneficio in favorem ſui introducto renunciare poſſit, ſerio conſultaſſe, an negotium ſibi expediat vel non, qui juramento iſtud confirmare ſuſtinuit. (e)

34. Quamvis autem pro validitate juramentorum ſimilium, quale eſt metu vel dolo exactum, a nonnullis afferri ſoleat, (f) quod in juramenti

(x) *Unde fruſtra ſibi timebat Cydippe ap. Ovid.* Puſend. §. 5. Conf. Uffelm. p. 112. §. 8. (y) *Ut ſi quis falſum mihi narraret nuntium & propter hoc ipſi jurato quid promitterem.* Puſend. §. 7. (z) *Huc pertinet juramentum Joſuæ Gibeonitis præſtitum, de quo latius* Puf. d. §. 7. (a) l. 2. c. 7. § 39. ſeqq. (b) Puf. §. 8. *Diſſentiunt alii cum Grotio, quaſi per juramentum promiſſio Deo fuerit facta. Sed & hic tamen regerere poſſemus, non præſumendum, Deum in favorem hominis nequam id acceptaſſe.* (c) *Quia is, qui per alium jurat, non tantum horrorem perjurii percipit.* Conf. Puf. §. 16 Uffelm. p. 131. ſeqq. §. 36. ſeqq. (d) Puſend. §. 19. *Huc ſpectat regula vulgata Juris Canonici de juramentis, ſecundum quam valebunt fidejuſſio jurata mulieris, mutuum a filiofam. jurato contractum; quæ ſecundum principia pandectarum non valerent.* (e) *Præprimis, ſi conſenſus metu non fuerit illicitus.* (f) *Quod facit Grotius.* vide Puſend. §. 8.

menti clauſula promiſſio fiat DEO, in cujus honorem promiſſum ſervandum ſit, etiam in ſtatu naturali, accurate tamen oſtenderunt alii, iſtam aſſertionem parum convenire conceptui de natura juramenti. (g)

35. Aliud quippe eſt, promittere DEO, quod velim ſolvere v. gr. latroni, aliud promittere latroni cum invocatione divini numinis.

36. Quam quidem invocationem non præſumitur ſanctiſſimum numen in favorem nebulonis athei omne vinculum ſocialitatis rumpentis acceptaſſe.

37. Ita ſenſim (h) perducti ſumus ad modum jurandi, qui & ipſe dependet a juramenti *fine*, quem ſupra expoſuimus. (i)

38. Is vero eſt vel, qui communi gentium intentione in juramento requiritur, *ut nempe DEUS invocetur, ut teſtis & vindex*, vel qui ad majorem jurijurando conciliandam reverentiam pluribus *ſolennitatibus* ac ſymbolis adhibitis, a ſingulis populis priori eſt ſuperadditus. (l)

39. Quorum hunc ſi doctrinæ gratia *formam accidentalem*, illum formam juramenti *eſſentialem* appellare velis, non refragabor.

40. Poſterior magis pertinet ad Jurisprudentiam Civilem: (m) De priori vero eſt, quod ulterius diſpiciamus: qui duo momenta comprehendit, initio ut DEUS invocetur tanquam *teſtis* veritatis, tum ut *vindex* mendacii in juramento aſſertorio, vel perfidiæ in promiſſorio.

41. Horum utrumque ad juramenti finem eſt neceſſarium; non enim ad metum divini numinis, qui fidem & certitudinem in altero operari debet, ſufficere Deum ut teſtem invocare, ſi non idem timeretur perjurii vindex, neque ut vindex timeri poſſet, ſi non crederetur eſſe teſtis.

42. Non tamen neceſſe eſt, ut utraque formula exprimatur in juramento, ſed una alteram *tacite* continet. Dum enim DEUS juſtiſſimus invocatur in teſtem, neceſſe eſt, ut invocans eum ſimul timeat ut vindicem, & dum omniſcium implorat ut vindicem, certiſſimus ſimul eſt jurans, quod ſit teſtis.

43. Quin & ſæpius in juramentis *creaturarum* mentio facta apud Gentes legitur, (n) quod vel ideo factum, quod jurantes vana perſvaſione ſeducti crederent, creaturas iſtas eſſe *Numen*, quo refer, quando paganos per ſidera juraſſe legis.

 44. Vel

(g) *Oſtendit hoc definitio juramenti. Aliud enim eſt, Deo promittere, aliud: Deum teſtem invocare. Nam & inter homines cum quis ut teſtis invocatur, ipſi non promittitur.* (h) Vide §. 7. ſeqq. (i) Conf. §. 16. (l) Uffelm. p. 117. §. 14. (m) *Ut, quod v. g. candelæ accendantur, manus eleventur, præcedat adhortatio &c.* (n) Puſeud. §. 3. *quem & confer. ad* §. 46.

44. Vel quod *tacite* jurantes *DEUM obteſtari* cenſerentur, ut in iſtis rebus tanquam ſibi cariſſimis ultionem perjurii expeteret, quorſum ſpectant juramenta per caput proprium, per animam & olim & hodie uſitata; per ſalutem item filii, per caput, genium, ſalutem principis frequenter uſurpata veteribus.

45. Quare poſſes hoc intuitu juramentum dividere in *expreſſum* & *tacitum*. (o) Illud erit, ſi per numen juretur. Hoc, ſi per creaturam quam quis pro DEO non habet, ſed vindictam ſaltem divinam in ea invocat.

46. Quod ſi vero per *creaturas viliſſimas* quandoque juratum deprehendimus, pro jocularibus potius quam veris juramentis eadem habenda erunt, poſtquam apud plurimos pravus mos invaluit, juramenta in ornamentum ac ſupplementum ſermonis adhibere. Huc pertinent juramenta Socratis per canem, anſerem, & platanum, Zenonis per capparim &c. ſcilicet jurabant per eos, non ut per DEOS, ſed ne per DEOS jurarent.

47. Pervenimus ad *effectus* jurisjurandi, qui quidem plerique conveniunt, qua juramentum aſſertorium, cum iis, quæ capite præcedenti de ſermone diximus, qua promiſſorium cum iis, quæ de fide ſervanda ſupra diximus. Fluit hoc exinde quod ſupra notavimus, juramenta eſſe aſſertoria ſermonis, quapropter abſtrahendo a legibus civilibus, non producant novam & peculiarem obligationem.

48. Hinc quod dicitur: *a juramentis omnem dolum & cavillationem ſeu fraudulentam interpretationem abeſſe debere*, recte ſe habet, ſed hujus tamen aſſertionis cauſam non principaliter in eo quærerem, (p) quaſi interpoſita in juramento DEI invocatio, quem neque aſtu quis deceperit, & cui nemo impune illuſerit, cum effectum producat. Nam debet cavillatoria explicatio ab omni aſſertione & promiſſo abeſſe: & exempla a Doctoribus eam in rem adducta, (q) omnia oſtendunt, peccaſſe cavillatores ejusmodi juramentum ſermoni ſuo non addiſſent.

49. Ne-

(o) *Aliter hanc diviſionem exponit Uſſelm.* p. 118. §. 16. ſeq. *cujus meditationes requirunt ulteriorem disquiſitionem.* (p) *Quod facit* Dn. Puſend. §. 12. *quam doctrinam videtur hauſiſſe a Grotio, cujus hypotheſis erat, quod in juramento Deo quid promitteretur, quam tamen hypotheſin ipſe pro falſa habet.* (q) *De eo qui juraverat ſe in caſtra rediturum; de eo qui juraverat alteri, ſi procederet ad colloquium, cum ſtatim ad civitatem reverſurum; de juramento Locrenſium, quamdiu hanc terram calcarent, & hæc capita humeris geſtarent; de Rhadan iſto, qui promiſerat, quod nec ferro nec veneno vellet nocere; de eo qui juraverat, ſe neque peditem, neque equitem adverſus Gallos pugnaturum; de Cleomene quod omnia cum alterius capite tranſacturus ſit.*

Digitized by Google

49. Neque illud juramentis peculiare eſt, quod ea non ſemper late ſed *quandoque ſtricte* ſint explicanda, (r) ſiquidem ſubjecta materia id requirere videatur. Nam eadem regulam inculcabimus infra in doctrina generali de interpretatione.

50. An vero nota univerſalis ſtricte faciendæ interpretationis in juramentis ſit, ſi juratum ſit *in odium alterius,* & non tam promiſſioni *quam minis* (ex quibus per ſe nemini jus naſcitur,) juramentum fuerit adjectum, ſubſiſto.

51. Afferuntur equidem varia ejus regulæ *exempla,* v. gr. quod Iſraëlitæ, qui juraverant ſe filias ſuas Benjaminitis non collocaturos, rapi eas ab his paſſi fuerint; quod Athanaricus, qui juraverat patri, ſe ſolum Romanorum non calcaturum, in medio eorum flumine cum ipſis convenerat; quod Achæi juramento obſtricti, ne decreta ſua tollerent, petierunt, ut Romani ipſi, quæ viderentur, mutarent; quod Aurelianus minatus, ſe nec canibus vitam relicturum, juſſerit milites ad canes occidendos diſcurrere; quod Themiſon promittens, ſe juſſa Etearchi executurum, filiam hujus, quam pater mari demergi juſſerat, in mare dimiſſam ſalvam ſtatim inde retraxerit; quod Timoleon Milarcho jurans, ſe eum Syracuſis non accuſaturum, celerrime eum interfici juſſerit &c.

52. Sed vereor, ne ad ea omnia quis regerere poſſit, cavillatoriam hoc eſt, talem interpretationem in iis contineri, quæ vel cum mente ipſorum jurantium dum jurarent, vel certe cum mente eorum qui juramentum erat præſtitum, non convenirent.

53. At non ſolum in omni interpretatione reſpicere debemus ad tempus illud, quo promiſſio fuit præſtita vel aſſertio facta, ſed & in ſpecie, quod juramentum attinet, paulo poſt (s) notabimus, ſenſum orationis valere debere prout illum capit, qui juramentum defert.

54. Neque tamen propterea facta eorum, quæ in recenſitis exemplis fuerunt allata, omnia aut his ſimilia, injuſtitiæ accuſanda eſſe putarem. Sed potius in dijudicanda eorum juſtitia ſic procedendum videtur. Aut juratum fuit de re *licita,* aut *illicita;* Si illud, interpretatio iſta cavillatoria a perjurio non liberavit jurantes; ſi hoc, factum ex interpretatione ejusmodi præſtitum pro ſuperfluo magis, quam illicito erit habendum, cum vel eo omiſſo ob juramentum, utpote ſuper re illicita factum non ſervatum, pro perjuris haberi non poterant.

55. Ita v. gr. *Iſraëlitarum* juramentum ex juſto zelo præſtitum ſervandum potius erat, quam ut cavillatione illa ſolveretur, niſi forte dicere

 velis,

(r) *Uti videtur facere* Dn. Puſend. §. 13. (s) § 71.

Digitized by Google

velis, (t) non licuiſſe ipſis tribum Benjamin iſto juramento quaſi exſcindere; quamvis adverſus hanc objectionem non deſint reſponſiones variæ. (u)

56. Ita *Aurelianus* occiſionem canum, ita *Themiſon* ſubmerſionem in mare plane omittere poterant, cum juramentum ab Aureliano de re illicita, exterminio nempe civitatis poſt victoriam, fuerat præſtitum, Etearchus etiam a Themiſone rem injuſtam poſtulaverat.

57. Nam iſtud quidem rectiſſime obſervatum, (x) juramentum non minus ac promiſſiones juratas, includere tacitas conditiones & limitationes, quæ ex ipſa rei natura rite fluunt. Unde ſi alicui, quicquid velit, petendi optionem conceſſi, ubi iſte iniqua aut abſurda petierit, haud quicquam tenebor. Quæ jam facile ad Themiſonis juramentum applicari poterunt.

58. Ergone ais, *nullus peculiaris* erit juramentorum effectus? Nullus puto, niſi forte eo referre velis, quod invocatio divini numinis arguat, eum qui perjurium commiſerit, *atrociorem pœnam* expectare debere, quam eos, qui alias mendacium dixerunt, vel injuratam fidem fefellerunt. (y)

59. In eo tamen juramentum a promiſſionibus nudis abit, (z) quod etſi hæ hæredes promittentis teneant, ac multo magis promiſſio jurata hominibus facta, (aliud enim dicendum, ſi per modum voti concepta ſit,) ipſa tamen *clauſula juratoria*, & invocatio nominis divini jurantis perſonam non egrediatur, neque adeo *heres* fidem a defuncto datam fallens, pro perjuro haberi debeat.

60. Tollitur vero juramentorum, (a) ut in genere omnium promiſſionum, effectus per *relaxationem* ſeu *diſpenſationem*, quam in generali acceptione definimus, quod ſit actus, quo vel ſuperior jurantis declarat, juramentum propter defectum poteſtatis in jurante fuiſſe nullum, vel ſuperior ejus, cui jurato promiſſum fuit, certis eis rationibus obligationem inde ortam juranti condonat.

61. Nam uti jam ſupra diximus, nemo tenetur ad impoſſibilia, igitur ſi, qui alterius poteſtati ſubjectus eſt, juret, ſemper tacita exceptio inerit juramento; ſalvo jure ſuperioris. 62. Qui

(t) *Quam rationem affert* Dn. Pufend. d. §. 13. (u) *Suppeditat eas ex parte Oſiander* ad Grot. d. 970. *(qui juramentum pro valido habet, etſi interpretationem hanc admittat.) Adde quod jam ex Benjaminitis 400. de matrimonio fuerit proſpectum.* (x) *a Pufend.* §. 14. *ubi plura exempla habet, ut Hippolyti, jurantis Novercæ, quod tacere velit, quæ ipſa dictura ſit. Huc pertinet exemplum Herodis jurantis filiæ, Salomonis promittentis matri &c.* (y) *Sed determinatio hujus pœnæ pertinebit ad jus civile.* (z) Puf. §. 17. Uffelm. p. 132. ſeqq. §. 38. ſeqq. (a) Puf. §. 24. Uffelm. p. 237. §. 46. ſeqq.

Digitized by Google

62. Qui tamen peccabit, ſi diſpenſet, ubi nullum jus aut ſuum aut commune, ſocietatis, cui præeſt, læſum fuit.

63. Ut & ille, qui citra cauſam juſtam, (pro quali habetur delictum promiſſarii, & intereſſe publicum,) ſubdito ſuo jus ex juramento quæſitum auferat.

64. Cæterum is, qui nec juranti, nec in cujus gratiam juratum eſt, diſpenſare nequit, unde vel ex hoc unico judicari poteſt, quo jure quave injuria Pontifex Romanus poteſtatem ſibi ſumat diſpenſandi circa Juramenta regum & principum. (b)

65. *Affinitatem* cum juramento habet *obteſtatio*, quæ eſt actus, quo quis alterum nominato DEO vel alia quadam re ipſi cariſſima, vel ab ipſo maxime verenda, obſecrat de veritate dicenda, qualis eſt Archi-Sacerdotis, (c) qua Chriſtum obteſtatur, ut diceret, utrum ſit filius DEI.

66. Cum qua non confundenda eſt *conteſtatio*, (d) & ipſa Juramento affinis, qua quis comparatione rei gratiſſimæ aſſeverat, non minus ſibi cordi eſſe veritatem in illa re, ac ſibi cordi eſt illa res nominata. Ita conteſtatur Joſeph per vitam Pharaonis; (e) ita Eliſa conteſtatur per vitam Eliæ. (f)

67. Denique ſunt quædam promiſſiones, (g) quæ etſi non ſint juramenta, *æqualem tamen efficaciam* inter homines habent vel propter *perſonam promittentis*, ut ſi princeps promittat, bey ſeinen Fürſtlichen wahren Worten, vel propter ſpecialem *conſuetudinem* certi populi. Sic apud Perſas firmiſſimum fidei-vinculum erat, fides datis dexteris.

68. Atque hæc quoad juramenti theoriam ſufficere poterunt. Reſtat ut *præcepta* ponamus de officio hominum circa juramentum. Conſideratur vero hoc caſu juramentum prout eſt *acceſſio* ſermonis, vel prout *clauſula juratoria* invocatione nominis divini tanquam ſpeciali forma abſolvitur.

69. *Priori* modo præceptum *generale* tam juramentum promiſſorium quam aſſertorium (hoc tamen potiſſimum) reſpiciens eſt; VERITATEM LOQUERE, hoc eſt, opera danda eſt, ut ſigna externa conveniant cum animo tuo.

70. Cæterum cum in omni negotio etiam injurato, dum ad interrogationem alterius reſpondemus, aut ad rogationem ejus ſpondemus, reſponſio & ſponſio noſtra ſe ad interrogationem & rogationem alterius referat;

(b) *Nimis hic ſe macerat Uffelm.* d. l. (c) Matth. XXVI. 23. (d) *Confundit Oſiander* ad Grotium p. 982. *a quo tamen deſcriptionem ſumſimus. Adde omnino Uffelm.* p. 121. §. 19. (e) Geneſ. 42. v 15. 16. (f) II. Reg. 2. v. 2. (g) Grot. II. 13. 13. §. ult.

Digitized by Google

ferat; ſequitur exinde, quod reſponſio noſtra non divellenda ſit ab animo & intentione ſtipulantis vel quærentis.

71. Unde vel maxime in juramentis opus eſt, ut *verba jurisjurandi eo in ſenſu adhibeamus, quo alterum, cui juratur, ea adhibere probaliter credimus*, ac propterea ambiguitas verborum, quantum fieri poterit, erit vitanda. (h)

72. Enim vero non nobis loquimur (i) & juramus, ſed aliis, quibuscum negotium eſt, atque ideo loquimur, ut intelligamur, ideo juramus, ut eo melius alteri de integritate noſtra conſtet. (l)

73. Inde ejus quoque eſt cui juratur, concipere verba juramenti, atque declarare, quo ſenſu illa intelligere velit.

74. Speciale Præceptum & ad juramentum promiſſorium tantum pertinens eſt: PROMISSA SERVA.

75. Coërcet utrumque præceptum *perjurium*, quod vitium in lata ſua acceptione, & mendacium juratum & juratam perfidiam ſub ſe comprehendit. (m)

76. Qui ſignificatus laxior uſu moderno eſt receptus, etſi olim a nonnullis ſtricte pro ſola perfidia, (n) a quibusdam Scriptoribus Pontificiis contra pro ſolo mendacio vox perjurii uſurpata fuerit. (o)

77. Ad mendacium juratum pertinet *falſum teſtimonium*, item ſi quis juret & tamen inde nolit obligari. (p)

78. Ad *perfidiam juratam* non ſolum pertinet, ſi quis directe fidem juramento datam adimplere detrectet, ſed & ſi promiſſor ſuperiorem ejus, cui promiſſum eſt, imploret, ut ipſi juramentum relaxet. (q)

79. Ut ecce, ſi quis juravit ſe ſtatuta univerſitatis eſſe ſervaturum, & poſtea a ſuperiore precibus impetret, ut in ejus favorem circa iſta ſtatuta diſpenſet. (r)

80. Etſi

(h) Uffelm. p. 113. §. 11. (i) *Quæ eſt generalis ratio a communi natura ſermonis deſumta.* (l) *Quæ eſt ratio ſpecialis a fine juramentis.* (m) Uffelm. p. 153. §. 2. (n) *Reich. Condit. de fide politica l. 4. c. 11. n. 5. p. 565. ubi citat. Cicer. officia l. 3. n. 108. Gell. lib. 7. c. 18.* (o) *Ita Laymannum refutat Uffelm.* p. 154. §. 3. & 4. (p) *Quia hoc ex definitione juramenti involvit contradictionem.* Uffelm. p. 157. §. 6. & p. 112. §. 9. Pufend. §. 5. (q) *Nam eſt hoc contra intentionem ejus, cui juratum eſt.* (r) *Si enim hæc exceptio intelligeretur initio tacite facta in promiſſo, non obtineretur finis juramenti. Mallem tamen hic obiter a Dn. Alberto ſcire, an homo in ſtatu integritatis ejusmodi cautelis fuiſſet uſus; & an Theologus ejusmodi fraude pia utens poſſit eſſe γνησιος Lutheranus.*

80. Etſi enim ejusmodi diſpenſatio, ſi a ſuperiore ſponte fiat, ſine perfidiæ nota acceptari poſſit, eandem tamen injuſte promittens ſolicitat, cum hoc factum ſit aperte contra intentionem ejus, cui quid promiſſum eſt.

81. Neque eos a claſſe perjurorum eximendos eſſe cenſeo, qui jurato promiſerunt, quod officia ſua fideliter obire velint, ſi *partem* quamcunque officii *neglexerint ex proæreſi*, etiamſi ſe pœnæ ſubmittant, nam fur eſt etiam, qui fuſtigationem ſuſtinuit. (s)

82. Multo magis igitur ad perjuros erit referendus, qui circa *peculiarem* aliquem actum ſe juramento obſtrinxit, ſi contra quid faciat.

83. Niſi diſerte (t) in promiſſo quis ſibi libertatem reſervaverit, (u) aut promiſſa adimplendi, aut actum contrarium multa redimendi. (x)

84. Vel ii, qui juramenti formulam præſcribunt, ipſi eam ſic exponant, vel publice exponi ita patiantur, (y) ut ſine nota perjurii liceat contra promiſſa delinquere, modo delinquens pœnæ obtemperet, qualiter communiter explicari ſolet juramentum ſtudioſorum, quod injurias ſibi illatas conſulto non vindicare, ſed ſuper iis auxilium Magiſtratus implorare velint.

85. *Poſteriori* modo, & qua juramentum invocatione nominis divini conſtat, duo præcepta notari merentur. (1.) NON JURA TEMERE (2.) NON JURA NISI PER DEUM.

86. Iſtud quidem *immediate ex fine* juramenti deducitur, hoc fluit *immediate* ex ejusdem forma.

87. Cum enim juramentum aſſertorium ideo inventum ſit, ut via aperiatur ad decidendum aliquod factum illiquidum, & quod alia ratione commodius demonſtrari nequit, ſequitur, quod pro temerario habendum ſit juramentum, ubi vel nulla probatione opus, vel ubi aliis argumentis res commode (z) demonſtrari poteſt; aut ubi non eſt conveniens probationis objectum.

88. Igitur in quæſtionibus juris non licita erunt juramenta, & ineptus eſſet ac temerarius, qui ad veritatem doctrinæ ſuæ demonſtrandam juramentum adhiberet. (a)

89. Pec-

(s) *Pœna enim humana non tollit reatum, ſed emendat ſaltem de futuro.* (t) *Ergo non ſufficit reſtrictio mentalis.* (u) *Et alter non contradixerit.* (x) *Tum enim, ſi modo poſterius fiat, ei, cui juratum eſt, nullum creatur præjudicium.* (y) *Tum enim eſt conſenſus tacitus.* Uffelm. p. 156. §. 5. *cujus tamen rationes non ſufficiunt De pœna perjurii* Idem p. 157. (z) *Unde juramenti delatio non ſtatim habenda pro temeraria, ubi alia media probandi ſuppetunt.* (a) Conf. Albert. Erot. Lipſ. ab init. (b) *Huc*

89. Peccant graviter adverſus hoc præceptum, qui juramentum adhibent pro *ornamento ſermonis*, & quando quis utitur eo in ſenſu duntaxat *enunciativo*, (b) non habens intentionem dicta ſua jurajurando confirmandi. Unde non male Hobbeſius illas pejerationes (c) non juramenta eſſe dicit, ſed nominis divini abuſionem, natam ex prava conſvetudine omnia nimium vehementer aſſeverantium.

90. Porro quamvis ſuperius oſtenſum fuerit, *falſiloquium* quoddam eſſe licitum, adeoque inde ſequatur, non eſſe eum pro perjuro habendum, qui ejusmodi falſiloquio adjungat juramentum; peccabit tamen adverſus præceptum de vitanda *temeritate*, quoniam ut juramenta ejusmodi falſiloquiis adhibeantur, neceſſitas nulla exigit.

91. Pertinet adeo præceptum illud prius maximopere ad juramentum *aſſertorium*. Sed ejus tamen in *promiſſorio* non eſt uſus nullus. Nam temere jurat, qui jurat in promiſſione rerum impoſſibilium, quo & iſte pertinet, qui jurato promittit, quod ſcit a ſuperiore ſuo eſſe prohibitum. (d)

92. Quod *alterum* præceptum attinet, illud quatenus ex *jure naturali* deducendum eſt, non alium ſenſum habet, quam *quod jurandum ſit per DEUM, qua ex jure naturali cognoſci poteſt.*

93. Quatenus vero *lex poſitiva univerſalis* inculcat, quis ſit verus DEUS, & quomodo is colendus ſit, inde hæc defectum luminis naturæ ſupplet: *Non jura niſi per DEUM VERUM.*

94. Igitur contra *legem naturæ* peccat, qui per id jurat, quod pro DEO non habet, quoniam ita non obtinetur finis juramenti; contra *legem divinam* & præcepta religionis, qui per DEUM falſum jurat, quem pro vero habet, quod hic ſaltem obiter monuiſſe ſufficiat, cum ulterior diſquiſitio de cultu religioſo per juramenta pertineat ad Theologos.

95. Non confundenda quippe hic ſunt præcepta juris naturalis circa juramentum, cum præceptis religionis, & quatenus juramentum eſt ſpecies cultus divini, qui propterea interdum etiam ſub voce juramenti ſolet exprimi. (e)

96. Cæterum is, qui per id jurat, quod DEUM eſſe non credit, *injuſte* magis jurat, (f) quam ut committat *perjurium*, at, qui per DEUM falſum

(b) *Huc pertinet caſus* §. 12. *Operabitur tamen hæc temeritas, ut ſi juramentum additum fuerit actui licito*, ut ſupra d. §. 22. *obſtringat jurantem ad ejus obſervationem. Neque enim, quod temerarium eſt, propterea non eſt ſervandum.* (c) *In ſermone mere aſſertivo in repræſenti vel præterita.* (d) *Qui jurat, cum alter id non deſideraret.* Uffelm. p. 114. §. 12. (e) Uffelm. p. 107. p. 3. (f) *h. e. ſimulat ſe jurare, adeoque peccat ſimulando.* Puf. §. 4. *Diſſentit ex parte* Uffelm. p. 126. §. 25. 26.

ſum jurat, quem verum credit, vere jurat, adeoque *perjurium* committit, ſi falſo juret aut perfide.

97. Sicut v. gr. criminis læſæ majeſtatis reus eſt, qui principem ſuum interficere intendens, juratum ejus hoſtem ex errore violet.

98. Dependet ex dictis diſcuſſio quæſtionis; *An liceat per creaturas jurare?* Vel enim eæ adhibentur in *obteſtationibus*, (g) aut *conteſtationibus*, tum huc non pertinent, quia eæ non ſunt juramenta.

99. Vel ipſarum mentio fit in *juramento*, tanquam *in quibus DEUS nos punire debeat*, tum erit juramentum tacitum. (d)

100. Vel quatenus *ipſæ aliquid divinitatis habere creduntur;* tum Chriſtiano hoc vetat revelatio divina, ne idololatriam incurrat. (i)

101. Vel qua eis non quidem aliquid divinitatis tribuitur, (l) ſed tamen, qua aliquam *relationem ad DEUM habent*, intuitu peculiaris conſecrationis aut attinentiæ, (m) ut quando juratur *per templum, altare* &c. aut quatenus *creatorem innuunt*, v. gr. ſi juratur per *cælum;* Et tum, etſi hæ formulæ ab injuſtitiæ vitio vix liberent (n) cum quis illis utitur, adeoque rectius omittantur; tamen ſi fuerint adhibitæ, pro perjuro habendus erit, qui iisdem illicite fefellerit. (o)

102. Aliud tamen dicendum de formula apud nos conſveta: *Ita me DEUS adjuvet per verbum ſuum*, ſeu per Sanctum Evangelium quæ neque impia eſt, neque injuſta. (p)

103. Quæ hactenus expoſuimus præcepta juranti obſervanda, conveniunt cum tribus juramenti comitibus, (q) quos vulgo ſtatuunt; *Veritate* nempe, ne mendacium dicatur, *juſtitia*, ne fides frangatur, aut ne aliter quam per DEUM juretur, & *judicio*, ne juretur temere.

104. Sed neque is, cui juratur, ſine monito erit dimittendus; NON TEMERE JURAMENTUM POSCE. Eſſet enim hoc iterum contra

finem

(g) vide ſupra 56. 66. (h) vide §. 44. (i) vide 43. (l) Uffelm. p. 121. §. 20. (m) Uffelm. p. 122. ſeq. §. 21. 22. 23. (n) *Quod tales formulas adhibeat, ex quibus vel pro idololatra haberi poterit ab eo cui juratur, vel ipſe intentionem habeat alterum decipiendi, dum jurare ſe velle præ ſe fert, ſed non jurat per Deum. Huc pertinent dicta Chriſti* Matth. 5. v. 34. ſeqq. (o) *Non obſtat* §. 69. *Is enim ex hoc §. eſt limitandus, niſi quis per id juret, quod attinentiam quandam & relationem ad Deum habet.* (p) *Habet enim hunc ſenſum. Ita me Deus adjuvet, per promiſſiones in verbo ſuo mihi revelatas, non quaſi attribuamus verbo, prout literis conſtat, efficaciam* Vide omnino Uffelm. p. 125. §. 24. add. Voët. Part. 2. diſp. ſelect. p. 156. (q) Conſ. Uffelm. p. 115. §. 12.

finem juramentorum & reverentiam DEO debitam, quæ fundamentum eſt omnium legum divinarum, ut ſupra oſtendimus.

105. *An igitur licebit juramentum ei deferre, quem pejeraturum eſſe ſcis?* Diſtinguitur (r) communiter inter judicem & litigantem; ita ut is excuſetur, quoniam ejus officium fere eſt mercenarium; ſed litigans, ſi hoc faciat, peccet.

106. Quam quidem ſententiam admitterem, cum temeritas ſit omnino in eo, qui a certo pejeraturo juramentum exigit; fruſtra enim id exigit, ſed initio præſupponendum erat: an caſus quæſtionis ſit dabilis?

107. Nego enim, *certam eſſe ſcientiam* in aliquo de futuro perjurio tertii; Nam non ſolum futurorum nulla eſt certa ſcientia; ſed & in ſpecie ea, quæ dependent ab arbitrio alieno, ab homine, qui corda non ſcrutatur, ſciri nequeunt.

108. Neque hic ſufficit, quod perjuria jam ſæpe commiſerit is, cum quo eſt negotium; poterit enim in præſenti ſe emendare.

109. Quin ſi aperte profiteatur, ſe pejeraturum eſſe, non faciet certum indicium, cum iſtæ minæ afferri poſſint ad evitandum juramentum.

110. Quapropter niſi ſpecialis caſus offeratur, (quid ſi enim is, qui jurare debet, aperte profiteatur atheiſmum? Sed neque hic caſus facile dabilis;) mallem quæſtionem iſtam inter inutiliter curioſas referre.

111. Majorem utilitatem habet altera quæſtio, (s) *an liceat ab infideli juramentum, quod ipſe per falſos DEOS præſtat, exigere?* Non pauci, recipi poſſe ab idololatra ejuſmodi juramentum, aſſerunt, non exigi. (t)

112. Ego & *exigi* poſſe puto, ſi modo cætera ſint paria. (u) Semper enim formula jurandi accommodanda eſt ad perſuaſionem & religionem, quam circa DEUM fovet, qui jurat.

113. Fluit hoc ex fine juramenti. Nam fruſtra quis adigeretur ad jusjurandum per DEUM, quem non credit, adeoque nec metuit.

114. Quapropter cum jus naturæ hic non obſtet, tamdiu hæc ſententia defendi poterit, donec oſtendatur, aliud velle præcepta religionis, quod hactenus non fuit oſtenſum. Ad objectiones enim reſpondent alii.

Caput

(r) Uſſelm. late p. 128. §. 30. ſeqq. (s) Pufend. §. 4. Uſſelm. §. 25. 26. 27. 28. (t) *Facit hoc Uſſelm. Et poſſet hæc ſententia declarari ſimili. Ita miniſtri Eccleſiæ non poſſunt exigere honoraria pro abſolutione, recipiunt tamen.* Conf. ſupra §. 80. (u) *Id eſt, ſi non fiat temere.* Pufend. d. §. 4. Oſiand. ad Grot. p. 986. *Neceſſe enim eſt aliquando, ut præſcribatur ejuſmodi formula juranti. Uti ſi juramentum præſtandum ſit in judicio.*

CAPUT X.
DE OFFICIO CIRCA RES ET EARUM DOMINIUM.

SUMMARIA.

Poteſtas hominum utendi rebus, §. 1. *conſideratur intuitu vel creatoris, vel rerum, vel aliorum hominum.* §. 2. 3. 4. *Intuitu Dei non eſt jus*, §. 5. *ſed licentia*, §. 6-13. *non obligatio.* §. 14. *Unde oritur præceptum negativum:* NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS. §. 15. 16. 17. *Intuitu rerum creatarum non eſt jus*, §. 18. *nec tamen injuria.* §. 19. *Unde per internecionem beſtiis non fit injuria*, §. 20. 21. *nec Deo.* §. 22. *Neque tamen inter hominem & beſtias eſt ſtatus belli.* §. 23. *Intuitu aliorum hominum conſideranda:* I. *Obligatio utentis*, §. 24. 25. *quæ vel indirecta:* ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS. §. 26-31. *vel directa:* SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQUALITATEM CUM ALIIS CONSERVES. §. 32. 33. II. *Obligatio aliorum erga mentem:* NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET. §. 34. *Unde utenti oritur jus, quod vel communio, vel Dominium.* §. 35. *Dominium eſt proprietas*, §. 36. 37. 38. *& vel Dominium ſtricte dictum vel Dominium commune.* §. 39. *Communio vel negativa*, §. 40. 41. *vel poſitiva*, §. 42. *quæ eadem cum Dominio communi.* §. 43-45. *Unde res vel in Dominio, vel communes, vel nullius*, §. 45. *Si unus homo eſſet in mundo, nec Dominium haberet nec communionem.* §. 46-50. *Si plures ſint homines & omnes tamen rebu æqualiter uterentur, nec Dominium haberent, nec Dominium commune.* §. 51. 52. *Aliorum diviſio dominii in commune & privatum.* §. 53-56. *Dominium potentiale.* §. 57. *Quæſtio: An in primævo hominum ſtatu fuerit Dominium, an communio?* §. 58. *oſtenditur eſſe hiſtorica & ex ſubſidiis hiſtoriæ ſacræ deducenda.* §. 59. 60. *Poteſtas Protoplaſtorum ſubigendi creaturas, quam a Deo acceperunt, Dominium dici nequit*, §. 61. 62. 63. *ſed fuit communio negativa*, §. 64. *quæ manſiſſet, ſi in ſtatu integro generaſſent liberos*, §. 65-69. *& non fuiſſent lapſi.* §. 70-73. *Perfectio ſtatus integri non infert Dominiorum diſtinctionem.* §. 74. 75. *Fuiſſet tamen in ſtatu integro proprietas in partibus minoribus*, §. 76-78. *& ſit communio temperata*, §. 79-81. *in uſu rerum fungibilium*, §. 82-85. *qui ſine proprietate non poteſt concipi*, §. 86-89. *nec adeo ex pacto tacito oritur*, §. 90-94. *Non tamen fuiſſet jus ſeponendi res fungibiles ad futuros uſus proprios.* §. 95. *Poſt lapſum manſit communio*, §. 96. 97. *ſed non diu potuit obſervari.* §. 98. *Unde homines pedetentim ab ea receſſerunt*, §. 99. *per occupationem.* §. 100. 101. *& diviſionem*, §. 102. 103. *ad præſcindendas lites.* §. 104. *Adamus inter Cainum & Abelem Dominia non diſtinxit*, 105-110. *nec Noa gentes & inſulas inter filios ſuos.* §. 111-

§. 111–118. Senſus præcepti de non turbando alterius uſu rerum, duplex. §. 119. 120. Præceptum reſpiciens communionem: UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS, ET A QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT. *§. 121. Tria requiſita rei Dominio ſubjicienda. §. 122. (1) Ut res uſum aliquem hominibus poſſit præbere. §. 123. (2) non tamen ſufficientem omnibus citra periculum diſſidii, §. 114–130. quod requiſitum deficit in vaſto Oceano. §. 131. (3) ut apprehenſioni cuſtodiæ hominium ſit obnoxia, §. 132–134. unde iterum excluditur Oceanus. §. 135. 136. Modi acquirendi Dominii, §. 137. ſunt vel principales vel acceſſorii. §. 138. Principalisvel originarius vel derivativus. §. 139. Originarius eſt Occupatio, §. 140. quæ aliter fit in mobilibus, aliter in immobilibus. §. 141–146. In mobilium apprehenſione occupantur etiam iis acceſſoriæ mobiles. §. 147–153. Res derelictæ iterum poſſunt occupari. §. 154. Specimen ſpinoſarum quæſtionum ex his principiis deducendarum. §. 155. Derivativus nititur voluntate Domini prioris, §. 156. vel expreſſa vel tacita. §. 157. Expreſſa fit aut per ſola verba, §. 158. aut per traditionem. §. 159–161. Ad eam, quæ fit per verba ſola, pertinet teſtamentum. §. 162–166. Modi derivativi transferendi utilitatem rei & commoditatem. §. 167. 168. Dominium directum & utile. §. 169. Jus pignoris, ſervitus. §. 170–176. Tacite transfertur Dominium in ſucceſſionibus & uſucapione. §. 177. Succeſſio ab inteſtato in qua ratione fundetur. §. 179–184. Succeſſio deſcendentium, adſcendentium & collateralium. §. 185–190. Uſucapio vel inter gentes vel inter privatos. §. 191. 192. Utriusque finis communis. §. 193. Differentia in uſucapione gentium. §. 199–205. quorſum pertinet fructuum & fetus acquiſitio. §. 209–211. Quid de pictura, ſcriptura & nova ſpecie? §. 212–229. Summa officii aliorum hominum erga Dominum rei, §. 230–238.*

§. I.

POſtquam de ſermone diximus, pergendum nunc eſt ad *Dominium,* (a) cujus cum potiſſimus effectus in *poteſtate utendi rebus* (b) conſiſtat, de hac quædam paulo altius erunt repetenda.

2. Poterit nempe eadem conſiderari vel in ordine ad *Creatorem*, vel in ordine ad res, quibus utimur, vel in ordine ad *alios homines*.

3. Priores duos conceptus quod concernit, plerumque ſolliciti ſunt ſcriptores morales, quomodo facultatem illam utendi rebus creatis ex con-

(a) *Pertinet ad hoc caput* Pufend. lib. 4. cap. 3. & ſeqq. usque ad finem libri.

(b) *Non obſtat, quod uſusfructus ſæpius ſeparetur a proprietate & idem fiat in Dominio utili. Reſpondeo enim, ſemper tamen proprietatem ideo ſuſtineri, quod ſpes ſit utilitatem aliquando redituram eſſe ad proprietatem, aut quod interim alia quædam utilitas a proprietario percipiatur.*

conceſſione divina juſtificent, tum & quomodo in ſpecie *occiſionem beſtiarum* ab objectionibus aliorum tueantur. (c)

4. Nobis ita res ſimpliciſſime videtur tradi poſſe, ſi ante omnia ſeparemus lumen rationis a revelatione, & *facultatis* hujus indolem penitius conſideremus.

5. Conſtat autem ex hypotheſibus initio demonſtratis, eam *juris* nomen non mereri in ordine *ad DEUM;* hujus enim reſpectu homini nullum jus competit. (d)

6. Igitur neque demonſtrandum nobis erit, quo jure facultatem hanc exerceat homo; foret enim quæſtio Domitiana; ſed ſufficiet, ſi modo nihil afferri poſſit, quod iſtam poteſtatem impugnet.

7. Nam quod nulla lege prohibitum eſt, quare pro re licita non haberi debeat, nulla ſubeſt ratio.

8. Cum ergo & homo habeat potentiam naturalem utendi rebus reliquis creatis, potentia hæc tam diu pro indifferente erit habenda, donec vel a natura vel ex revelatione adducatur limitatio eam reſtringens.

9. Accedit, quod *conceſſio divina quadantenus* etiam ex *ratiocinatione* demonſtrari poſſit. Homo enim opus habet creaturis reliquis in hoc ſtatu, tum ut nutrimentum ex illis capiat, tum ut adverſus mala corpus ſuum deſtruentia ſe defendat. Unde ſequitur, quod DEUS velit etiam uſum earum rerum homini concedere, ſine quibus vitam tanquam donum DEI conſervare nequeat.

10. Sed hæc *quadantenus* ſaltem demonſtrantur, & quoad illum duntaxat uſum, qui homini eſt neceſſarius. At cum homo ſæpiſſime utatur creaturis reliquis ad jucunditatem tantum & vitam commodiorem; difficulter iſta via, qua onus probandi in nos ſuſcipimus, procedemus. (e)

11. Neque enim omnibus creaturis opus habet homo; neque Ariſtotelis, Luciani, ac aliorum Gentilium ſententia applauſum meretur, quaſi res reliquæ fruſtra eſſent creatæ, ſi homini iis uti non liceret. Nam longe compendioſius potuiſſet machina mundi adornari, ſi nihil fuerat creandum, niſi quod uſum homini præberet.

12. Igitur maneamus potius in poſſeſſione libertatis naturalis, præprimis cum deprehendamus, revelationem *Scripturæ Sacræ* ſententiæ huic non refragari, ſed potius conceſſionem ſpecialem homini factam utendi rebus creatis, ſolidiſſime exinde poſſe probari.

13. Ne-

(c) *In qua re potiſſimum occupatus eſt* Puf. d. c. 3. (c) vid. lib. 1. §. 102. & 108.
(e) *Inde paululum obſcuriora ſunt ea, quæ hic diſputat Puſend.* d. c. 3. §. 2. p. 520. *quem* §. *tamen confer etiam ad* §§. *ſequentes.*

13. Neque iis ſolum, quibus ad neceſſitatem homo habet opus (quæ quidem in *ſtatu integro* longe minor erat ad *nutrimentum* ſaltem reſtricta, cum defenſio adverſus mala reliqua corpus hodie deſtruentia ibi non habuiſſet uſum) ſed & ad commoditatem ac voluptatem.

14. Iſta vero conceſſio, ut in anteceſſum notemus, non habet vim *præcepti*, ſed indulgentiam duntaxat privilegii, quo quis uti pro lubitu poteſt, nec ad omnimodum ejus exercitium tenetur. Alias enim peccaret homo in legem divinam, ſi animal quodpiam liberum dimitteret, aut occaſionem, idem in poteſtatem redigendi negligeret; id quod nemo ſanus dixerit.

15. Cæterum in hoc ordine ex iis, quæ generatim de officiis hominis erga DEUM diximus, fluit præceptum negativum: NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS. Pugnaret enim hic uſus cum *cultu DEI interno*, qui fundamentum eſt legum omnium naturalium.

16. Unde maxime coërcetur per hoc præceptum *abuſus creaturarum*, quando eæ inutiliter & petulanter perduntur. Contemnitur enim hoc modo Creator benigniſſimus, quemadmodum contemtum interpretaretur homo, ſi ejus donum inutiliter perderem.

17. Poſſes huc quoque referre, quod DEUS quietem diei ſeptimi etiam ad beſtias voluerit extendere. Sed hoc pertinet ad præcepta Religionis, adeoque relinquendum eſt Theologis.

18. Porro in reſpectu ad ipſas *res creatas*, quibus homo utitur, uſus iſte *juris* nomen non meretur, quoniam cum reliquis creaturis nulla homini juris communio intercedit.

19. Neque tamen mereri etiam poteſt nomen *injuriæ*, quia neque creaturis reliquis homo eſt obligatus.

20. Sive eæ ſint vegetabiles tantum, aut his inferiores, de quibus nullum eſt dubium; ſive inſuper locomotiva gaudeant, ut beſtiæ.

21. De quibus etſi multa ſoleant objici, non opus tamen eſt, ut circa eorum refutationem nos detineamus, cum partim ea excipiant adverſus argumenta, quibus alii jus interficiendi eas probare voluerunt, a quo probandi onere nos, ut vides, abſtinemus; partim nituntur falſa hypotheſi philoſophorum rationem beſtiis tribuentium, ſimulque præceptum de non lædendis aliis ad bruta extendentium. (f) Nos vero ſupra (g) rationem ita a beſtiis exterminavimus, ut ne quidem reliquerimus ſenſum internum proprie dictum, cognitionem aliquam & ita cogitationem præſupponentem. 22. Ne-

(f) *Elegans locus Porphyrii eſt ap. Puf.* §. 4. p. 524. (g) l. 1. c. 1. §. 36.

Digitized by Google

22. Neque per internecionem beſtiarum *injuriam DEO* fieri inde conſtat, quia DEUS ſtatus, juris omnis expertis, inter hominem & beſtiam autor eſt. (h)

23. Nollem tamen propterea ſtatum hunc hominis in relatione ad beſtias comparare cum *ſtatu belli*; (i) Etſi enim aliqua inter utrumque ſtatum ſit convenientia, tamen plures ſunt rationes diſparitatis. (l) Præterquam enim, quod bella inter homines neque ſunt univerſalia, neque perpetua, neque licentiam in infinitum concedunt; inſuper bellum eſt ſtatus extraordinarius ex læſione juris ortus; at vero ſtatus iſte qui eſt inter homines & beſtias, ordinarius eſt, nullam juris læſionem præſupponens, cum inter eos nunquam ulla juris fuerit communio.

24. Pergendum nunc ad conſiderationem potentiæ utendi creaturis, hominibus competentis in ordine ad *alios homines*. Obſervari hic ea meretur, quatenus *utens aliis obligatus eſt*, tum quatenus *alii homines ſunt obligati utendi*.

25. *Obligatio utentis* eſt vel *indirecta* ſeu mediata & quatenus homo ſui converſationem debet ſocialitati, vel *directa*, quatenus homo immediate obſtrictus eſt aliis.

26. *Indirecta* hoc præcepto comprehenditur: ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS. Fluit hoc ex iis, quæ ſupra de officiis hominis erga ſeipſum docuimus.

27. Quod bona animi *moralia* attinet, opera danda, ne per occiſionem, v.g. beſtiarum animus aſſuefiat *truculentiæ* & *crudelitati*. Non enim ſolum Plutarchus obſervavit, ex aſſuefactione necandarum beſtiarum homines progreſſos eſſe ad cædes hominum & bella, ſed & obſervationem meretur, quod ſcriptura Nimrodum appellet venatorem; Pythagorici contra manſuetudinem erga beſtias inculcarunt, ut meditationem amoris & miſericordiæ erga homines.

28. Unde non ſine cauſa Athenienſes ab eo, qui vivo arieti pellem detraxerat, &, ni fallor, Lacedæmonii ab eo, qui coturnicibus oculos eruens poſtea eas dimittebat, pœnam exegerunt.

29. Quoad bona animi *naturalia* peccat, qui nimio cibo ac potu uſum rationis ſibi tollit vel minuit.

30. Quoad bona denique *corporis* variis intemperantiæ ſpeciebus abſtinendum erit.

31. Hinc

(h) Pufend. §. 5. p. 525. (i) *Quod facit* Dn. Pufend. d. §. 5. (l) *Quas agnoſcit ipſe* Dn. Pufend. d. §. 5. in nova edit. (*Inſtit. Juriſpr. div.*)

(m) *Exem-*

Digitized by Google

31. Hinc Pythagoras, dum necare vetuit animalia, inter alias rationes diſcipulos ſuos ad faciliorem victum, unde ſanitas corporis & ingenii acumen magis augeretur, aſſuefacere voluit.

32. *Directa* obligatio hominis erga alios ea eſt: SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQUALITATEM CUM ALIIS CONSERVES; ſcilicet NE ABUTARIS IISDEM AD SUPERBIAM; UT ALIOS ISTO USU NON LÆDAS; UT PER EAS ALIIS INSERVIAS; UT FIDEM PROPTEREA DATAM SERVES. Intelliguntur hæc facile ex ſuperioribus diſcurſibus.

33. Taceo nunc peculiare *intereſſe reipublicæ*, cui & ipſe ſe homo accommodare debet. Intereſt enim reipublicæ; *ne quis re ſua male utatur*, & ſæpius *intermiſſio certi cujusdam uſus promovet utilitatem civitatis*. (m)

34. *Obligatio aliorum hominum* (n) erga utentem hoc præcepto includitur: NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET.

35. Correſpondet huic obligationi in utente *jus*, vi cujus quiete creaturis uti poteſt, quod jus, quatenus alios ad uſum ejusdem rei admittit, *communionis* nomine venit; quatenus vero alios ab uſu ejusdem rei arcendi facultatem tribuit, *dominium* dicitur, de quibus nunc fuſius erit agendum.

36. Ne vero more andabatarum diſputemus, ab evolutionibus terminorum erit incipiendum. Ubi id quidem conſtat, ex hactenus dictis, per *dominium* intelligi jus in rebus terminans, (o) quatenus rei vocabulum actionibus mere perſonalibus (p) contradiſtinguitur, ſed hic conceptus tamen dominii eſſentiam non exhaurit.

37. Quapropter rectius *deſcribitur*, (q) quod ſit jus, quo res aliqua alicui eſt propria. *Proprietas* vero eſt, quando alicujus rei veluti ſubſtantia ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo non pertinet ad alium.

38. *Proprietas* enim & *dominium* hic ſunt ſynonyma, etſi quandoque a Scriptoribus uſurpentur diverſimode. (r)

39. Eſt vero proprietas ſeu dominium unius rei vel penes unum hominem, vel penes uno plures. Illud *dominium ſimpliciter* vel *ſtricte* dicitur, v. gr. ita Titius eſt dominus ædium ſuarum; hoc vocari ſolet *dominium commune* vel *communio*; ita heredes Titii ſunt in communione ædium.

40. Sci-

(m) *Exempla vide apud* Pufend. §. 6. in fine. (n) *Hic incipit* Puf. lib. 4. cap. 4. (o) *vid. Alberti* c. 7. §. 1. (p) *Scilicet quæ imperio correſpondet.* (q) vide Puf. §. 2. (r) *Ut proprietas dicatur de dominio minus pleno.*

Digitized by Google

40. Scilicet *communio* eſt, quando rei velut ſubſtantia ita pertinet ad aliquem, ut eodem modo pertineat ad alium. (s)

41. Eſtque vel *negativa*, cum res ita pertinet ad plures, ut in nullius hominis, (nec in unius nec plurium,) proprietate actu ſit. Ita ex hypotheſi juris Romani feræ beſtiæ ſunt in communione.

42. Vel *poſitiva*, cum res ita pertinet ad plures, ut in plurium conjunctim ſumtorum proprietate ſeu dominio ſit: repete exemplum de heredibus Titii.

43. Ergo *dominium ſimpliciter* ſic dictum eſt nobiliſſima dominii ſpecies, quia reſpuit omnem communionem, *communio negativa* eſt nobiliſſima communionis ſpecies, quia reſpuit omne dominium.

44. At *communio poſitiva* & *dominium commune*, ut vides, coincidunt, ita ut in uno eodemque exemplo conveniant, & faltem differant conceptibus. Dum enim duo heredes Titii inter ſe referuntur, & conſiderantur ut ſinguli, hereditas eorum communis eſt; dum conjunctim referuntur ad alios homines non heredes, hereditas ipſis eſt propria.

45. *Res* ipſæ vero ab his tribus juribus diverſas denominationes accipiunt. Sunt enim vel *in dominio*, vel *communes*, vel nullius.

46. Apparet ergo, & proprietatis & communionis terminos involvere *relationem* unius hominis ad alium hominem. Ex quo ſequitur, ſi *unus homo* ſit in mundo, etſi is pro lubitu poſſit uti rebus creatis, neque tamen terminum *dominii* (t) (quia nemo eſſet, quem ab uſu ejus excluderet) neque terminum *communionis* (u) (quia nemo eſſet, ad quem uſus iſte ſimul pertineret,) ad iſtum uſum quadrare.

47. Et qui aliter poſſet? cum & dominium & communio ſint juris ſpecies. Supra (x) vero demonſtravimus, *nullum jus hominum eſſe, niſi ſint alii homines.*

48. Nam etſi iſtum hominem unicum referas *ad DEUM*, non merebitur tamen ille uſus nomen dominii, non ſolum quia in hoc reſpectu DEUS tantum eſt Dominus creaturarum, ſed & quia homo nullum jus habet adverſus DEUM.

49. Quod ſi vero referas *ad beſtias*, ſimilis erit ratio, quia inter hominem & beſtias nulla eſt neque juris neque obligationis communicatio.

50. Malo autem hic ſcapham vocare ſcapham, quam ejusmodi facultatem utendi creaturis unico homini competentem appellare dominium

 inde-

(s) Puf. §. 2. *Unde requiruntur ad communionem partes pro indiviſo. Poſſunt tamen eſſe partes inæquales.* (t) per §. 37. (u) per §. 40. (x) Lib. 1. cap. 1. §. 10.

Digitized by Google

indefinitum non formaliter ſed conceſſive, non actu ſed potentia. (y) Etſi enim hæc locutio commode explicata tolerari poſſit, tamen haud dubie terminus dominii ſupponitur improprie, & videtur abſque ejus uſurpatione doctrina dominii magis perſpicue poſſe explicari.

51. Quin & *ſi plures ſint homines*, non poteris tamen terminum *dominii* neque ſimpliciter dicti neque communis adhibere, ſi nullus eſſet, quem reliqui jure ab uſu certæ rei poſſent excludere. (z)

52. Nam tum demum v. gr. hereditas Titii eſt in proprietate heredum duorum, quando, ut dixi, referuntur ad alios; quod ſi illi heredes ſoli eſſent in mundo, non amplius eſſet dominium commune, ſed tantum ipſis eadem eſſet communis. Adeoque ex *communione poſitiva* tunc fieret *negativa*.

53. Solent alii dominium dividere in *commune* & *privatum*; (a) Sed ex eorum deſcriptionibus patet, eandem eſſe hanc diviſionem cum noſtra, qua dominium diximus eſſe vel ſimpliciter tale vel commune, niſi quod hi in applicatione confundant dominium commune cum communione negativa. (b)

54. Quorum adeo mentem non penetrarunt alii, mirifice utramque dominii ſpeciem circumſcribentes, dum ſtatuunt; (c) *Adamo a DEO collatum fuiſſe dominium commune, toti nempe humano generi competens, & ſimul privatum; nempe pro me, te &c.*

55. Quemadmodum enim in me, te &c. conſiſtit univerſum humanum genus; ita non apparet, quomodo privatum dominium a communi diſcrepet, niſi quis forte in ſublimi iſta controverſia, de exiſtentia univerſalium citra mentis operationem, velit refugium quærere, & cruentæ pugnæ nominalium atque realium ſe immiſcere.

56. Porro quoniam dominium ſimpliciter & dominium commune ſunt ſpecies ſuo modo contradictoriæ, (d) nimis ſubtiliter dicitur, utramque ſpeciem in uno ſubjecto (e) poſſe concurrere. Quamvis ſubtilitas hæc & ab aliis (f) fuerit uſurpata.

57. Qui adeo ob Juriſprudentiæ (ad hanc enim primario termini dominii & communionis pertinent,) ignorantiam, & in eo falſos ſibi formarunt conceptus, (g) dum putarunt etiam iſtud jus, quo proprietatem alicujus rei acquirere valeo, proprie dominium eſſe, & propterea dominium in potentiale & actuale diviſerunt, cum tamen *dominium potentiale* ſit lux ſine lumine. (h)

58. His

(y) *Ut facit Dn. Pufend.* §. 3. & §. 11. p. 471. (z) *propter* §. 35. (a) *Vide quæ ex Bæclero refert* Pufend. §. 12. (b) *Ut Bæclerus, Zieglerus &c.* vid. Puf. §. 2. p. 455. (c) *Ita Alberti* cap. 7. §. 14. (d) *propter* §. 43. (e) *Ut in Adamo* §. 54. (f) Vide iterum Bœcl. apud Puf. d. §. 12. (g) Conf. Albert. c. 7. §. 29. Puf. §. 10. (h) *Eſt ſaltem jus ad rem. Dominium vero jus in re.*

58. His præmiſſis de *origine dominii* nunc diſpiciamus; ſeu *aut in primævo hominum ſtatu fuerit dominium aut communio, eaque vel poſitiva vel negativa.*

59. Id vero ſtatim vides, quæſtionem hanc, ut ſunt omnes de origine rerum vel jurium controverſiæ, eſſe *quæſtionem hiſtoriam*, multisque, ſi citra omnem revelationem eam velis tractare, conjecturis & per ambages quaſi hic eſſe opus; quamvis jam alii (i) eruditiſſime oſtenderint, quomodo hæc controverſia, ſi cum Ethnico in notitia ſtatus primævi aberrante res ſit, debeat explicari; in ipſis concluſionibus non omnino vel certe parum a nobis diſſentientes. (l)

60. Nos autem, cum Chriſtianis ſcribamus, & jam ſupra (m) demonſtraverimus, absque confuſione diſciplinarum aſſertiones hiſtoricas etiam in evolvendis diſceptationibus juris naturalis ex hiſtoria ſacra deſumi poſſe, hic non hæſitabimus, definitiones noſtras ex revelatione divina petere, ſimul tamen regulas bonæ interpretationis, quas nobis recta ſuppeditat ratio, obſervare.

61. Dixit DEUS ad Protoplaſtos: *Subjicite vobis terram & dominamini ſuper beſtias.* Acceperunt ergo hoc paſſu facultatem ſubigendi ſibi creaturas inferiores, eo effectu, ut ſcirent, DEO non adverſari, ſi creaturas ad utilitatem ſuam applicarent. Cæterum hæc *facultas dominii* nomine nonniſi improprie inſignitur, (n) ſive ſtatuas, conceſſionem iſtam divinam Adamo ante creatam Evam fuiſſe factam, ſive Adamo & Evæ ſimul ſignificatam.

62. Ut enim neutro modo, neque intuitu beſtiarum aut reliquarum creaturarum inferiorum, juris, multo minus dominii vel communionis nomen meretur; ita intuitu hominum, quamdiu Adamus ſolus erat, (o) nonniſi jus in ſpe, quod & ipſum qua tale improprium eſt, appellari poterat.

63. Creata vero Eva jus exinde proprie dictum oriebatur, non tamen inde inferre poteris, ergo dominium erat, quia & communio jus eſt. (p)

64. Uti igitur non memini quenquam ſtatuere, quod Adamus Evam arcere juſta ex cauſa ab uſu creaturarum potuiſſet; (q) aut quod Eva ad hunc uſum exercendum ſpeciali conceſſione Adami habuiſſet opus; ita ineptum foret, ſi jus Adami tum temporis dominii ſtricte dicti vocabulo inſignire vellemus, ſed neceſſe eſt, ut fuerit *communio*, eaque non poſitiva, quamdiu Adamus & Eva ſoli erant, ſed *negativa.*

 65. Por-

(i) *Ut fecit Pufend.* l. 4. c. 4. (l) *Ut infra: an occupatio ultimo fundet ſe in pacto?* §. 90. ſeqq. (m) l. 1. c. 2. §. 17. 18. (n) *Quod facit Alb.* c. 7. §. 4. (o) vid. §. 47. 57. (p) *Quatenus ii, qui rem communem habent, referuntur ad ſe invicem, ut neuter alteram turbet.* (q) *vide ſupra* §. 37.

65. Porro non generarunt equidem in ſtatu integritatis Protoplaſti liberos, procreaſſent tamen haud dubie; (r) Hic igitur forte ex communione primorum parentum negativa, factum fuiſſet *dominium commune?*

66. Imo forte non. Nam communis ſententia eſt, protoplaſtos repræſentaſſe in conceſſione divina poſteros ſuos. Ergo hi ſtatim a nativitate prima æquale jus fuiſſent habituri ac parentes eorum.

67. Neque cauſa fuiſſet, cur DEUS in iſto ſtatu præ liberis dediſſet parentibus prærogativam, cum in æquali perfectione fuiſſent generandi; quin potius probabile eſt, beneficia parentibus indulta pertinuiſſe ad liberos, quoniam pœnæ facti ſunt participes.

68. Quin & ſupra, (s) ni fallor, demonſtravimus, in ſtatu integro nullum fuiſſe expectandum imperium paternum; Unde ne quidem expectanda erit reſtrictio (t) liberorum in exercendo uſu rerum.

69. Ergo per generationem & multiplicationem generis humani *in iſto ſtatu communio negativa* non fuiſſet mutata, ſed extenſa ſaltem ad perſonas alias atque alias.

70. An vero *in hac communione manſuri fuiſſent homines*, ſi Adamus non eſſet lapſus? curioſior quæſtio eſt. Nobis ne minima quidem ſe oſtendit probabilitas, quæ ſuadeat receſſionem ab eadem & dominiorum diſtinctionem.

71. Tritum proverbium eſt: *Amicorum omnia ſunt communia.* Quo major ergo futura erat amicitia (futura vero erat maxima) eo magis ſperanda erat communio. Inde in primitiva Eccleſia Chriſtianorum communionis hujusmodi analogum fuiſſe legimus.

72. Adde, quod ſumma ibi fuiſſet *æqualitas*, dominii vero diſtinctio multum promoveat ſtatus hominum inæquales. Certe divites & pauperes feciſſet dominiorum diſtinctio.

73. Neque cauſæ ad diſtinctionem dominiorum moventes aderant. Sponte proferebat omnia tellus, labor tum non erat inter moleſtias; Natura paucis contenta; Luxus exulabat; Nulla lis, nulla invidia.

74. Hinc valde errant, qui *diſtinctionem dominiorum in ſtatu integro* propter ejus *perfectionem* quærunt, (u) quia ut omnis ordo rectæ rationi conſentaneus, ita pulcherrimus ordo poſſidendi res illi ſtatui vel maxime conveniſſet. (x)

75. Quaſi

(r) Vide lib. 1. c. 2. §. 32. ſeq. (s) d. c. 1. lib. 1. §. 35. (t) *Ut quæ ſemper præſupponit imperium.* (u) Bœcl. ap. Pufend. IV. 4. 13. (x) *An ergo etiam fuiſſent Reges, Electores, Comites, Barones, Doctores, Licentiati, Magiſtri, Baccalaurei? Et horum eſt pulcher ordo.*

75. Quaſi vero perfectior ſit hodie Eccleſiæ ſtatus, in quo diu propter ceſſationem charitatis ceſſavit communio, præ altero qui erat in primitiva Eccleſia.

76. Neque tamen putandum eſt, in communione iſta ſtatus integri fuiſſe ſummam *confuſionem*; (y) ac ſi propter jus commune omnium, nemini licuiſſet ex rebus in communione poſitis quasdam ad proprios uſus ita accommodare, ut poſt earum apprehenſionem aliis non integrum fuerit easdem ipſi rurſus auferre. Quin potius in ipſa communione negativa erat proprietas quædam, intuitu ſcilicet fructuum, quorum uſus conſiſtit in abuſu. Hi enim ſi quis eos ad cibum vel potum adhibere voluit, ſtatim ipſius, poſtquam apprehenderat, erant proprii.

77. Sed contradictionem involvere videtur, *in communione* & vel maxime *negativa*, quæ proprietatem excludit, (z) *eſſe proprietatem*.

78. Imo vero non involvit. Manere enim poteſt communio ſeu negativa ſeu poſitiva in *toto* aut *partibus nobilioribus*, vel rebus frugiferis, etſi proprietas ſit in *partibus minoribus*, (a) vel fructibus.

79. Unde naſcitur diſtinctio *communionis* utriusque (b) in *abſolutam* & *temperatam*. *Abſolutam* voco, in qua ne minima quidem rei eſt proprietas. *Temperatam*, ubi contra.

80. Antequam Protoplaſti ullas fruges ad abuſum applicarent, communio *abſoluta* erat; una ſaltem ad conſumtionem arrepta, incipiebat *temperata*

81. Cave tamen per *abſolutam* talem intelligas communionem, in qua nulla *poſſit* eſſe proprietas. Hæc enim revera eſt non ens impoſſibile; quin potius hoc intuitu omnis communio eſſet temperata. At abſoluta intuitu actus, ſaltem aliquo temporis ſpatio, etſi perbrevi durabit.

82. Notanter autem dixi, (c) in ſtatu primævo per apprehenſionem *rei fungibilis* ortum fuiſſe dominium, non per apprehenſionem rei cujusvis. Nam ſi ea eſſet *non fungibilis*, ſive mobilis, ſive immobilis, ſola apprehenſio dominium non tribuebat, ſed jus ſaltem momentaneum iſta re utendi, quamdiu eandem quis poſſideret, uſu iſto ceſſante alii æqualem poteſtatem habebant, vel habuiſſent iſtam rem ad ſuos uſus accommodandi.

83. Sed jus quidem iſtud momentaneum non meretur titulum proprietatis, nec unquam, ut puto, a Juriſperitis eo fuit inſignitum. (d)

84. Ita

(y) Puf. IV. 4. 13. (z) vide ſupra §. 43. (a) *A potiori vero fit denominatio.* (b) *Hic equidem ex profeſſo agitur de communione negativa, ſed poterit tamen facile paucis mutatis eadem diſtinctio applicari ad poſitivam.* (c) §. 76. in fine. (d) Conf. § 57.

84. Ita e. gr. Si Adamus ſub umbra arboris cubaret, vel cum beſtia quadam luderet, non tamen propterea habebat proprietatem in iſtam arborem vel beſtiam, etſi Eva illum nonniſi ſumma injuria a loco turbare aut beſtiam auferre ipſi poſſet. Quod ſi ſponte abiret vel ludere ceſſaret, poterat ſine injuria locum vel beſtiam occupare eadem.

85. Ita ſi Eva pomum decerperet comedendi gratia, nullum jus erat Adamo, quod id auferre conjugi potuiſſet, ſed neceſſe erat, ut de alio proſpiceret ſibi, adeoque poſt apprehenſionem pomi recte dicere poterat Eva, pomum eſſe in ipſius dominio, quoniam videlicet maritum ab ejus uſu excludere poterat in perpetuum.

86. Scilicet etſi communionem ſupra (e) vocaverimus, quando rei ſubſtantia ita pertinet ad alium, ut eodem modo pertineat ad alterum; *communio involvat jus æquale* utendi re communi; hæc tamen omnia ita intelligenda ſunt, ut ex Jure ſingulorum in rem communem non oriatur tale jus, quale eſt *jus omnium in omnia Hobbeſianum,* quod produceret ſtatum funeſtiſſimum belli communis.

87. Fluit exinde, quod abſtrahendo *ab omni pacto* humano, ex ipſo præcepto generali de *cuſtodienda ſocialitate* & pace communi generis humani, nulla poſſit dare communio talis, in qua liceat ſocio ſocium turbare in uſu rei non fungibilis, aut auferre ei rem fungibilem, quam conſumere alter laborat.

88. Quin & præceptum ſpeciale de *cuſtodienda æqualitate* idem inculcat. Peccaret enim in eam haud dubie, qui alterum a loco, cui incumbit, depellere, aut rem fungibilem illi auferre vellet, ut ipſe in iſto loco quieſceret, vel re iſta frueretur.

89. Denique hæc demum licentia non poſſet non *ſummam confuſionem & bellum* procurare. Nam cum iſta admiſſa, æqualibus liceant æqualia, ſequeretur ſua ſponte, Adamum, ſi Eva licentia dicta uſa ipſi pomum abſtuliſſet, eodem jure potuiſſe idem pomum auferre Evæ, & ſic reciproce in infinitum, donec is, qui viribus eſſet ſuperior, pomum deglutiret, & ita in reliquis; Haberes adeo bellum totius humani generis in protoplaſtis.

90. Unde quamvis aliqui (f) erudite aſſeruerint, *occupationem,* quæ dominii cauſa eſt, vim hanc accepiſſe ex *pacto* primorum hominum *tacito,* limitationem tamen haud dubie hæc eorum ſententia recipiet in rebus fungibilibus, ad *præſentem conſumtionem* (g) apprehenſis, partim quod in his ſine jure appropriandi per apprehenſionem fruſtra ſit omnis communio,

(e) §. 40. (f) Puf. §. 5. & 9. (g) Conf. ſupra §. 76. verbis; *ad cibum & potum.*

nio, (h) utpote communem uſum hominum involvens, hic vero communis uſus ipſe ſit fruſtraneus, ſi aliis mihi iterum eripere liceat, quod ad neceſſariam conſumtionem applicare volo; partim quod ipſi jus Hobbeſianum eruditiſſime refutaverint. (i)

91. Nam quod alii (l) objiciunt, poſita primæva facultate hominum in res, non poſſe intelligi, quomodo nudus *actus corporalis* unius, qualis eſt *occupatio*, cæterorum facultati præjudicare poſſit, niſi ipſorum conſenſus accedat; id eſt, niſi pactum interveniat; facile removeri poteſt.

92. Initio enim occupatio, quæ eſt actus phyſicus, proprietatem non introducit; ſed *lex* ſocialitatis de cuſtodienda æqualitate *mediante hoc actu* phyſico, alios ab uſu rei fungibilis ab altero jam apprehenſæ excludit. (m)

93. Deinde qui hac objectione utuntur, haud dubie pactum pro fonte omnis obligationis agnoſcunt. (n) At nos ſupra legem ſuppoſuimus, quæ ſæpe ſine pacto, ſine hac nunquam pactum obligationem infert.

94. Quod ſi tamen *pacti taciti* voce tam late uti velis, ut ſub ſe comprehendat pactum *præſumtum*, lis magis circa verba erit, quam rem ipſam. Quippe ſupra (o) demonſtravimus, pactum hoc præſumtum eſſe conventionem impropriè dictam.

95. Illud vero non omittendum erit, non ſine ratione *conſumtionis præſentis* nos feciſſe mentionem, (p) ut indicemus, haud quaquam in ea eſſe ſententia, ac ſi occupatio rerum fungibilium, cum intentione eas *ſeponendi ad futuros uſus*, etiam citra pactum, dominium producat. Nam quemadmodum ejusmodi appropriationem neque communionis finis, neque ſocialitatis & æqualitatis cuſtodiendæ præceptum infert neceſſario; ita non concipere ejus exiſtentiam poterimus in ſtatu iſto perfectiſſimo. Ubi enim abundantia rerum ſumma fuiſſet futura, ubi perpetua ſummæ amicitiæ æqualitas, ibi nulla ratio erat ſeponendi res fungibiles ad uſus proprios; ibi hæc ſepoſitio turbaſſet haud dubie præceptum de cuſtodienda æqualitate. (q)

96. Pergamus ad *ſtatum lapſus*. Mutata hic rerum facies. Ager tribulos proferebat loco frugum. Labor moleſtiam afferebat corpori humano,

(h) *Hæc verba ſunt ipſius Dn. Puſen.* d. §. 5. (i) *Hoc enim fecit Dn. Puſ. paſſim.* (l) *Autore de principiis juſti & decori ap. Puſend.* d. §. 5. de in fine. (m) *Eadem fuit ſupra ratio in pacto. Eadem erit infra ratio in generatione reſpectu patriæ poteſtatis.* (n) *Eſt enim hæc hypotheſis Hobbeſii, quam defendere voluit Velthuſius, ſeu Autor de principiis juſti & decori.* (o) L. 2. c. 7. §. 32. (p) §. 90. (q) *Haud dubie enim hæc ſepoſitio facta fuiſſet, ut quis præ aliis hominibus prærogationem haberet. (Inſtit. Juriſpr. div.)*

mano, ſine hoc vero rari fructus erant ſperandi; corpus hominis adverſus injuriam aëris obus habeat tuguriolis, veſtimentis &c. quæ ſine labore aliquo & induſtria non poterant confici, & extrui, beſtiæ ſine moleſtia non poterant occupari & apprehendi; Harum ſuſtentatio requirebat peculiarem induſtriam. Multum remiſerat amor hominum mutuus communionis firmiſſimum ſuſtinaculum.

97. Neque tamen propterea hæc mutatio *actualem diſtinctionem dominiorum* intulit; (r) neque DEUS poſt lapſum dominia rerum inter Adamum & ejus liberos de novo diviſit; ſed manſit conceſſio divina primæva, ſaltem in effectibus limitata & reſtricta. (s)

98. Id vero inde ſecutum eſt: Non poſſe *ſalva pace* generis humani *communionem iſtam* beatiſſimi ſtatus amplius *obſervari*. Etſi enim nullæ aliæ hic adfuiſſent rationes ulteriorem dominiorum diſtinctionem ſuadentes, ſuffeciſſet tamen vel hæc maxime, quod, ſi homines quidem in commune laboraſſent, & in commune contuliſſent fructus, ac de communi acervo fuiſſent ſuſtentati; non potuiſſent non querelæ exiſtere ob inæqualitatem laboris & fruitionis. Et inhumanum plane fuiſſet, ſi licuerit aliis tuguriorum uſum ſimul prætendere vel veſtium, qui nihil ad eorum confectionem contulerant. (t)

99. Non tamen propterea putandum eſt, *ſimul & ſemel homines a communione* receſſiſſe; ſed probabiliſſime initio, quod res fungibiles concernit, conventum fuiſſe videtur, ut, quæ quisque ex fructibus communibus ſponte provenientibus comportaſſet, & ad futuros uſus ſepoſuiſſet, jure proprietatis poſſideret; tum quæ ex non fungibilibus, ſeu mobilibus, ſeu immobilibus occupaſſet, habitandi, colendi & fructus ex iis percipiendi gratia, ut & ipſa cenſerentur propria, & una cum iis fructus exinde provenientes, tanquam acceſſoria.

100. Igitur, cum ab initio pauci fuerint homines, vaſtus vero terrarum ſit orbis, conſtat, *pauca etiam initio fuiſſe occupata* & dominio ſubjecta, plura vero in communione manſiſſe, tamdiu donec multiplicato genere humano, & ex ipſis plurima, non tamen omnia, per ocupationem aliorum proprietati accommodata fuerint. (u) 101.

(r) *Sed cauſæ tantum introducendi dominii fuerunt, quamvis ſingulæ momentum aliquod ad introducendum dominium attulerint.* (s) *Per verba maledictionis.* (t) *Hæc tum ſcripſi, ſecutus Dn. Puſend.* hic §. 7. *ſed vereor jam, quod hæc ratio ſit ſuffectura. Potuiſſent enim hæ querelæ non exiſtere, ſi bonus ordo in labore & fruitione fuiſſet obſervatus, prout ejusmodi ordinem finxit autor hiſtoriæ Sevarambes. Ergo dic potius, malitiam hominum & ceſſationem amoris introduxiſſe diſtinctionem dominiorum.* (u) *Nam dantur etiam hodie multa loca poſſeſſione vacua.*

Digitized by Google

101. Quæ *occupatio* in *ſtatu poſt lapſum pactum* omne excludere non videtur. Etſi enim & hic naturalis ratio ſuadeat, dominia rerum diſtingui; etſi ſuadeat, occupationem eſſe modum litibus terminandis maxime convenientem; tamen non præcipit præciſe, ut per apprehenſionem dominium adipiſcamur. (x) Eſt enim inter apprehenſionem rei fungibilis in inſtanti conſumendæ, & apprehenſiones reliquas ingens differentia. (y)

102. *Prior apprehenſio* intendebat uſum, a quo uſu etiam per regulas communionis me non debebant arcere alii. At hic uſus ex natura rei non intelligi poterat, ſi non potuiſſem alios excludere. In reliquarum vero *rerum apprehenſione* uſus meus, etſi non ita commodus, eſſe poteſt, etiamſi alios a communicatione rerum harum non arceam.

103. Quin & non improbabile eſt, multiplicatis hominibus, ad evitandas rixas & introducendo bono ordine, quaſdam res ab ipſis mutuo conſenſu fuiſſe *diviſas*, & cuilibet ſuam portionem propriam aſſignatam, hac addita conventione, ut quæ in prima rerum diviſione in medio forent relicta, deinceps ejus poſſent fieri, qui primus eaſdem ſibi per apprehenſionem aſſeruiſſet.

104. Igitur veriſſimum eſt, dominiorum in his rebus diſtinctionem in ſtatu poſt lapſum ortam eſſe maximam partem, *ut lites præſcinderentur*, etſi propter depravationem hominum (z) bella ſæpiſſime (a) de meo & tuo oriantur. (b)

105. Convenit cum his quæ diximus, exacte, certe minime iis repugnat *hiſtoria ſacra*, ſive filios *Adami*, ſive in reparatione generis humani poſt diluvium *Noachi* progeniem reſpicias.

106. De prioribus nil memorat eadem, quam *quod Abel Paſtor ovium, Cain autem agricola factus fuerit.* Quæ verba uti occupationem præcedentem non excludunt, imo præſupponunt, ita multæ ſunt rationes, ne ſtatuamus, Adamo præceptum fuiſſe a DEO, ut in ſtatu integro diſtribueret dominia rerum in liberos, hoc vero propter brevitatem temporis eum ibi facere non potuiſſe, feciſſe ergo poſt lapſum, ac diſtribuiſſe partem bonorum inter Cainum & Abelem, ut ille immobilia, agros; hic mobilia, pecora campi poſſideret &c. (c)

(x) *Potuiſſet enim etiam, per diviſionem, per ſortem &c. fieri.* (y) *Illius acquiſitio fluit ex definitione rei communis, hujus non.* (z) *Ita idem velle firmiſſima amicitia eſt, aliquando tamen cauſa belli. Ita ſcriptura eſt lumen ad ſalutem, eadem tamen vitio hominum depravatur ad damnationem æternam.* (a) *Plura tamen forent bella, ſi non introducta eſſent dominia.* (b) *Aliquando propter ſolam contumeliam* (c) *Sunt hac verba Dn. Alberti* p. 138. §. 20.

107. Nam præterquam quod iſtud præceptum divinum de dividendis partibus terrarum orbis in ſcriptura non extat, ſed ad figmenta cordis humani referendum eſt; ſupra (d) jam oſtendimus, diviſionem bonorum pugnaſſe cum perfectione ſtatus beatiſſimi.

108 Neque codex ſacer quicquam de diviſione Adami in Cainum & Abelem, aut quod his non licuerit præter res a patre ipſis aſſignatas, alias poſſeſſione vacuas apprehendere.

169. Etſi enim Adamo patriam poteſtatem non negemus, tamen hæc, abſtrahendo a legibus civilibus, nequicquam poteſtatem in res liberorum infert, & in adultis quales erant Cain & Abel, per infra (e) dicenda, exſpirat ſponte.

110. Iſtud vero inter jucundas ſpeculationes referendum, *Abeli* in iſta diviſione contigiſſe *mobilia*, *Caino immobilia:* Quaſi Cain non opus ſimul habuiſſet bove aratore, (f) quaſi nihil præter frumentum comediſſet; quaſi Abel non indiguiſſet paſcuis, unde oves ſuſtentaret, aut pane non uſus fuiſſet in cibum. Niſi dicere velis, ſimul Adamum introduxiſſe commertia inter fratres, permutationes, (g) conductiones (h) &c. aut plura ad defendendas ejusmodi meditationes, ſcriptura tacente, & propemodum reluctante.

111. *Noachi* ævum quod attinet, eandem benedictionis formulam hic adhibuit DEUS, qua utebatur erga Protoplaſtos, (i) ergo & eadem hujus expoſitio facienda, quæ illius, in quantum nempe conditio humani generis per lapſum mutata admittit. Certe nulla ſculpenda erit dominii privati introductio.

112. Quod ut eo minus haberet dubii, notanter ſcriptura dicit, DEUM in benedictione illa & conceſſione poteſtatis ſubjiciendi ſibi reliquas creaturas, non ad ſolum Noachum verba direxiſſe, ſed ſimul ad ejus liberos, indicio, hos exinde jus æquale cum patre fuiſſe nactos.

113. Igitur probabiliſſimum eſt, inter *Noachi poſteros* etiam *mediante occupatione* paulatim rerum dominia fuiſſe diſtincta, cum Hiſtoria ſacra diviſionem inter eos a patre factam eſſe ſileat.

114. Cujus verba nimium quantum torqueri oporteret, ſi quis ex iis exſculpere velit, ac ſi *Noa inter filios ſuos diſtribuerit gentes & inſulas, ut ſuam quisque portionem tranquille poſſideret.* (l)

115. Etſi

(d) §. 70. ſeq. (e) lib. 3. c. 4. (f) *Et forte ovibus vel aliis beſtiis, quæ ad res mobiles pertinent.* (g) *v. g. panis cum ove.* (h) *v. g. paſcui, bovis &c.* (i) Gen. IX. (l) *Quæ eſt iterum opinio Dn. Alberti c. 7. §. 20. p. 138. provocantis ad* Geneſ. IX. v. 26. & 27. & X. v. 32.

115. Etſi enim Philaſtrius (m) diſtributionem iſtam tam certam eſſe cenſeat, ut negationem ejus inter hæreſes numeret, non magis tamen hunc hæretificem timemus, atque JCti Baldum vel quisquis ex antiquis gloſſatoribus fuit, ſtatuentem hæreſin eſſe, ſi quis neget, Imperatorem eſſe mundi dominum.

116. Uti enim iſtud terriculamentum non terruit Bochartum, (n) quin ab illa ſententia recederet, (o) ita jam obſervarunt alii, pertinere iſtam traditionem de diviſione Noachica ad fabulas Pſeudo Beroſi. (p)

117. Et quomodo Noachus gentes potuit diſtribuere inter filios? Nullæ fuere gentes, niſi ex ipſis Noachi liberis. An ergo jam tum tempore diviſionis fuerunt integræ gentes? An Noachus ademit liberos unius filii, & tranſtulit in poteſtatem alterius? An vero gentes quædam remanſerunt diluvio non ſubmerſæ quas Noachus liberis ſuis aſſignaverit?

118. Igitur maxime hic cavendum, ne, dum intereſſe privatum reſpicimus, fingendo aliquid ad confirmandam novam & hactenus inauditam hypotheſin, (q) intereſſe commune Chriſtianiſmi prodamus, adverſus defenſores Prædamitarum, omnem moventes lapidem, ut oſtendant diluvium Noæ non fuiſſe univerſale, ſed pertinuiſſe ſaltem ad terram Judæorum. (r)

119. Conſtat igitur ex dictis, quisnam ſit ſenſus præcepti de non turbando alterum in uſu creaturarum, (s) duplex nempe; vel communionem vel dominium reſpiciens. Priori modo obligatur quis, *ut quamdiu per occupationem vel alium dominii acquirendi modum proprietatem non quæſierit, alios æquo ſecum jure in uſu ejus rei frui patiatur.*

120. Poſteriori vero reſpectu quis eſt obſtrictus; *Ut re alterius dominio ſubjecta, citra Domini voluntatem, uti*, regulariter & excepto ſummæ neceſſitatis caſu, (t) *non prætendat.*

121. Porro ex cauſis introducendi dominii & hujus definitione fluit adhuc aliud ſpeciale præceptum ad communionem referendum: UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS, ET A QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT.

(m) Hæres 7. *Albert.* d. l. §. 21. p. 139. (n) Geogr. S. part. 1. lib. 1. cap. ult. (o) *Quamvis ex parte ſaltem, ut exponit Alb.* d. l. (p) vide Schotani Biblioth. hiſt. ſacr. P. II. p. 93. Conf. Perer. in Geneſ. c. 9. n. 206. p. 411. (q) *v. g. de ſtatu integro norma ſtatus corrupti.* (r) Schot. d. l. P. I. p. 168. ſeqq. (s) vide ſupra §. 34. (t) Supra c. 6. hujus libri §. 20. ſeqq.

122. Quoniam enim omnis proprietatis finis eſt iſte, ut quis rem communibus uſibus non ſufficientem, vel occaſionem ad lites præbentem, ſi maneat in communione, ſibi ſoli per apprehenſionem acquirat, ita ut in poſterum alios ab eorum uſu arcere poſſit; inde patet, tria requiri ex parte rei dominio ſubjiciendæ.

123. I. Ut res *uſum* aliquem hominibus mediate aut immediate poſſit præbere (u) per ſe, aut per cohærentiam cum alia re. Nam plane inutilia ſibi vindicare velle, ſupervacuum & ineptum eſſet. Quamvis forte difficile ſit ejusmodi rei plane inutilis exemplum proferre.

124. II. Ut res non præbeat natura ſua *uſum omnibus hominibus* ſufficientem citra periculum diſſidii. Quod ſi enim ſecus ſit, peccaret quis contra præceptum de æqualitate cuſtodienda, & in ſpecie de vitanda ſuperbia, ſi ab ejusmodi rerum uſu alios vellet excludere.

125. Scilicet res quædam (x) *uſum* hominibus præbent *arctis* velut finibus circumſcriptum, nec cum pluribus communicari aptum, quales in proprietatem ire pacis quam maxime intereſt.

126. Aliæ vero res, cum *diverſos* ſui uſus præbeant, ſecundum quosdam uſus *exhauriri* poſſunt, ſecundum quosdam omnibus abunde *ſufficiunt*. (y) Reſpectu itaque priori expedit, eas fieri proprias, reſpectu poſteriori poſtulat lex de officiis humanitatis, ut iſti uſus aliis communicentur.

127. Huc referimus lumen caloremque ſolis, aërem, flumina & ſimilia. (z) Igitur non malignum & inhumanum eſt, (a) ſi quis has res proprietati ſubjiciat, ſed uſum innoxium earum aliis denegare velle, id in humunum foret.

128. Quodſi vero res *quod omnes uſus* ſufficiat omnibus hominibus, tunc demum a ratione abhorret, eam velle dividere.

129. Notanter tamen addidi, (b) ſi ejusmodi uſus proferat res aliqua a *natura* ſua, *quorum exercitium non det occaſionem diſſidii.*

130. Unde patet, quamvis *totius terræ* tanta ſit magnitudo, ut ad quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, non tamen vel ideo in communione manere potuit, quoniam poſt lapſum maxime ad percipiendam ex ea

(u) Puf. §. 1. & 2. lib. 4. cap. 5. *(quod caput cum §§. ſeqq. quoque conferendum.)* (x) *Ut res fungibiles ſpatia minora terræ.* Puf. §. 4. (y) *Ut flumina, ſi in iis partim ad uſum piſcationis, partim ad uſum navigationis reſpicias.* (z) *Quamvis enim lumen, calor ſolis, aër &c. ſunt uſus inexhauſti, quatenus in ſe conſiderantur, tamen, quia his uti non poſſumus ſine ſubſiſtentia in loco, inde hoc reſpectu horum uſus dici poterit exhauribilis, ut ipſius terræ.* (a) *Ut opinatur* Dn. Puf. §. 2. (b) §. 124.

ea utilitatem requiritur *induſtria humana*, & præterea etiam in illis uſibus, quos ſine induſtria hominibus præbet, *occaſio daretur litibus*, ſi non per partes occupare eam licuiſſet. (c)

131. Sed exemplum deſideras forte ejusmodi rei, quæ natura ſua uſum omnibus præbeat hominibus citra occaſionem diffidendi? Dabo: Conſidera *vaſtum Oceanum*, magnis continentibus Europæ, Africæ, Aſiæ, Americæ, terræ Auſtrali & incognitæ interjectum. Ex hoc quoscunque percipit uſus (d) homo, toti humano generi ſufficiunt, neque induſtriam & culturam deſiderant. Quin & occaſionem diffidiis non præbent, cum non ſint quotidiani, (e) ut timendum ſit, frequenter homines in uſu Oceani concurſuros eſſe.

132. III. Ex parte rei ad dominium habilis requiritur, ut res ipſa *apprehenſioni* & *cuſtodiæ* hominum aliquatenus ſit obnoxia. Quia enim proprietas includit jus alios homines ab ea re arcendi, inutile hoc foret, niſi adverſus alios in actum poſſet deduci, & fruſtra adeo proprium ſibi quis aſſereret illud, ubi nulla ratione prohibere poſſet, quo minus cæteri ipſo invito de iſta participent. Quo pacto peccaretur in officium hominis erga ſe ipſum, quod jubet, ſupra vires non eſſe nitendum. (f)

133. Quo arctius igitur res aliqua veluti claudi & circumſcribi poteſt; eo facilius (g) proprietatis adverſus alios obtinentur, adeoque, quo aptior eſt aliqua res, ut injuſtæ aliorum manus ab illa excludantur, eo ſecuriorem ejusdem proprietatem ſibi ſpondere licet.

134. Uti tamen aliqua res non ſtatim a proprietate eſt exemta, abs qua non ita commode aliorum manus poſſunt arceri, ita ſi quid ita ſit diffuſum, ut vel impoſſibile moraliter ſit cuſtodia qualicunque eam amplecti; aut ipſa cuſtodia longe plurium ſit impenſarum, non ſolum non præſumendum (h) eſt, quempiam rem tam oneroſæ tutelæ ſibi voluiſſe propriam reddere, ſed & ſi vel maxime id quis voluerit, jure tamen voluiſſe non potuit. (i)

135. Exemplum iterum cape *de vaſto Oceano*. (l) 136.

(c) *Ita v.g. in locis calidis, ubi rarior eſt umbra, occaſio data fuiſſet litigiis, ſi quidam ſemel occupato loco umbratili, ab eo iterum recedere noluiſſent, & alios ad fruitionem umbræ admittere, quamdiu per apprehenſionem ejusmodi non licebat dominium rei ſibi acquirere. Adde* Puf. §. 4. (d) *Puta navigationis, piſcationis &c.* Puf. §. 9. (e) *Uti uſus terræ. Eſt enim ſtatus extraordinarius eorum, qui navigant.* (f) vide ſupra l. 2. c. 2. §. 32. adde Puſend. §. 1. (g) *Ut 1. res in ſpecie mobiles, 2. immobiles, 3. ſe moventes.* Adde Puf. §. 3. (h) *De præſumtione loquitur* Dn. Puf. d. §. 3. (i) *propter* §. 132. (l) *Etſi enim Dn. Puf. §. 9. dicat, vaſtum Oceanum per* magni-

Digitized by Google

136. Vides igitur, quid de controverſia illuſtri de *maris dominio*, ſit pronunciandum; nempe ut paucis me expediam, partes maris, quaſi ad *vaſtum Oceanum* referri nequeunt, per occupationem dominio ſubjici potuerunt, (m) *Oceanus* jure non poteſt. Rem alii (n) expoſuerunt prolixius & erudite.

137. Cæterum ſemel introducto dominio non ſufficiebat amplius *occupatio ſola* ad proprietatem rerum acquirendam, cum ea tam diu ſaltem valeret, donec res nullius dominio jam eſſet acquiſita. Neceſſitas igitur humani generis atque ejus utilitas exegit, ut præter occupationem & *alii modi* uſurparentur.

138. Quos ex dictamine rationis, & quatenus communiter inter gentes abſtrahendo a legibus civilibus, ſunt recepti, doctrinæ gratia ita commodiſſime *dividere* (o) poſſes, ut alii ſint *principales*, qui peculiaribus conſtant regulis, alii *acceſſorii*, (p) qui reliquorum omnium regulas pro diverſitate circumſtantiarum participant, ipſi vero novis regulis non gaudent.

139. *Principalis* modus eſt vel *originarius* vel *derivativus*. (q) Per illum ab initio in rem aliquam proprietas introducitur; per *hunc* dominium conſtitutum ab uno in alterum tranſit.

140. *Originarius* modus hodie (r) eſt unicus, *occupatio*; hæc vero eſt *apprehenſio rei nullius, cum animo ſibi eam appropriandi.* Unde regula vulgaris: *Quicquid nullius eſt, occupanti cedit.*

141. Prout autem res ipſæ variant; ita variat etiam rerum apprehenſio. Hinc *mobilia* manibus, *immobilia* ingreſſione adeoque pedibus apprehenduntur.

142. Eſt & alia inter hæc duo differentia; ad occupationem *immobilium* ſufficit ſolus corporis contactus, at in *mobilibus* requiritur etiam, ut ex eo loco, ubi poſitæ fuerunt, dimoveantur & in locum aut cuſtodiam noſtram transferantur. (s) Quanquam forte dicendum ſit, & in mobilibus

magnitudinem ſuam haud quicquam abſolute reddi proprietatis incapacem, tamen ibi non videtur reſpicere ad noſtram theſin, ſed magis voluiſſe contradicere Grotio, qui propter magnitudinem dicit in oceano deficere terminos, & propterea eum eſſe dominii incapacem. (m) *Quoniam iſtam ſaltem utilitatem præſtant, ut poſſim alios arcere a terra mea.* (n) Pufend. §. 5. ſeqq. usque ad finem. (o) *Aliter procedit Dn. Pufend.* lib. 4. cap. 6. usque ad cap. 12. *quæ capita cum ſequentibus §§. ſunt jungenda.* (p) vide §. 206. (q) vide §. 156. (r) *Olim poterat etiam eſſe diviſio.* Vide ſupra §. 102. 103. (s) *Ita etiamſi aves in nido tetigerim, abeam tamen poſtea, poſſunt ab alio, abſtrahendo a legibus civilibus, occupari. Simile quid in apibus.*

bus ſufficere apprehenſionem absque motione, ſi modo illa demonſtrari poſſit. (t)

143. Item res *mobiles* & præprimis *ſe moventes* occupantur inſtrumentis, v. gr. jaculis, laqueo &c. at *immobiles* jaculis v. gr. (u) apprehendere, nunquam inter gentes receptum fuit.

144. Porro cum *mobiles* regulariter terminos certos ac fines habeant, nullum eſt dubium, quin ſi unum rei terminum apprehendam, totius rei dominium acquiſiverim.

145. At in *immobilibus* quoniam hæ fere naturaliter ſibi cohærent, diſtinguendum erit. Vel enim eæ fines certos acceperunt ab hominum induſtria, vel minus. In aliis (quales ſunt ædes, (x) etiam præſumetur tota res acquiſita, ſi pars apprehenſa corpore ſit, v. gr. ſi quis ædes ſit ingreſſus. In his vero neceſſe eſt, ut aliis ſignis corpore is declarem animum meum, quousque eas occupare voluerim. (y)

146. Qualia ſigna ſunt, ſi limites ponam, ſi culturam iis adhibeam &c. (z)

147. Denique cum *mobilia* accedant immobilibus, non hæ iſtis, igitur abſtrahendo a ſpecialibus ſtatutis, occupatione mobilium (a) nunquam acquirentur immobiles. At *immobilium apprehenſione* ſimul res mobiles his accedentes acquiſitæ regulariter erunt. (b)

148. Pro *acceſſoriis* autem habebuntur omnes *res nullius*, quæ in rebus immobilibus continentur, aut quarum ſine immobilibus non eſt uſus, ſive ſint mobiles in ſpecie, ut res inanimatæ, ſive ſe moventes, ut beſtiæ, ſive ſupra terram, ut aër, ſive intra eandem, ut v. gr. theſaurus. (c)

149. Sive ita ſint comparatæ, ut iſtis ſtatim poſſim uti pro lubitu, ſive ſpeciali & laborioſa apprehenſione ad utendum iis ſit opus. (d)

150. Si-

(t) *e. g. acquiro feram beſtiam mortuam, quam primum cornua teneo, lapillum cum manu tango.* (u) *Vide exemplum ne Andriis & Chalcidenſibus apud Puſend.* IV. §. 6. & 8. (x) *Huc pertinent etiam agri, poſtquam certi jam termini ipſis ab hominibus ſunt poſiti.* (y) *In acquiſitione nempe originaria. Nam in derivativa, ſi minimam partem fundi pedibus tangam, erit poſſeſſio acquiſita. Nullum enim mobile poteſt eſſe ſine immobili, ſaltem quoad uſum hominis.* (z) *Unde ſi mercator cum ſua familia per naufragium ejiciatur in inſulam deſertam, tantum id ex inſula occupaſſe cenſebitur, quantum coluit, aut limites poſuit. Reliquæ partes ab aliis, qui per naufragium eo appelluntur, occupari poſſunt.* Adde Puſend. IV. 6. 8. (a) *v. g. clavium.* (b) vide §. 206. (c) *De feris beſtiis & theſauro diſſentit* Dn. Puf. IV. 6. §. 4. 6. 7. *Sed mihi videntur rationes ejus, quas movet circa feras beſtias, etiam obſtare acquiſitioni beſtiarum manſuetarum, alia ut jam taceam.* (d) *Ut in feris beſtiis.*

150. Sive ſciam, ubi eas deprehendere poſſim, ſive neſciam. (e)

151. In eo tamen inter res ſe *moventes* & *motas ab alio* eſt differentia, quod dominium rerum ſe moventium, (quorſum etiam refero aërem) ſine ſpeciali apprehenſione ſit ſaltem momentaneum, & quamdiu eædem ſe ipſas non movent extra rem iſtam immobilem; quod ſi vero citra factum humanum aliunde ſe conferant, deſinat dominium noſtrum, quoniam tum ſunt acceſſoriæ aliarum. (f)

152. Alia eſt ratio *rerum mobilium* in ſpecie; quoniam enim hæ regulariter non niſi ab hominibus moventur, per ejusmodi motionem dominium meum non poteſt interverti, neque moventes earum dominium per apprehenſionem acquirere, quoniam ante apprehenſionem non erant nullius.

153. Quod ſi igitur is, qui rerum immobilium dominus per occupationem eſt factus, *res ſe moventes* (g) ſeparatim apprehendat, & eæ manebunt in illius dominio, etiamſi poſtea ſeipſas in alium transferant locum.

154. Cæterum uti res ſemel acquiſitæ per *derelictionem* deſinunt eſſe in noſtro dominio & primævam conditionem recipiunt; ita nullum debet eſſe dubium, earum rerum dominium quærendum eſſe per *occupationem*.

155. Ex dictis jam facile reſponderi poterit ad quæſtiones ſpinoſas JCtorum (h) de *acquiſitione ferarum* beſtiarum, (i) ac *amiſſione* (l) earundum, de acquiſitione *gemmarum in litore maris* inventarum, (m) de *jure principi hodierno* in easdem, utrum pro *dominio* (n) ſit habendum, & an ſubditi contra prohibitionem principis venantes *furtum* (o) committant? de acquiſitione item *theſauri*, utrum ad occupationem ſpectet? (p) Et an eo referri debeat acquiſitio *miſſilium?* (q) &c.

156. Cum

(e) *Ut in theſauro.* (f) *Atque hic iterum puto eandem eſſe rationem beſtiarum ferarum & manſuetarum. Et accurate loquendo, ſi res nullius occupata fuerit, etſi ibi contineantur beſtiæ manſueti generis, ut oves, gallinæ, revera tamen nondum eſſent manſuetæ, non enim degerent inter homines, niſi forte in rebus derelictis.* (g) *Sive feras beſtias ſive manſuetas. Tum enim ſunt acquiſitæ non amplius, ut acceſſoriæ, ſed ut principales.* (h) Conf. Puf. cap. 6. §. 4. 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. & cap. 9. §. 8. (i) *Quod non acquirantur niſi per occupationem, quod item potuerint occupari in fundo alterius.* (l) *Quod etiam ſpeciatim occupatarum dominium amittatur, ſi in libertatem naturalem ſe receperint.* (m) *Quod pertineant ad privatos inventores.* (n) *Quod puto propter* §. 147. ſeq. *Diſſentit tamen Dn. Puſend. Sed vide quæ notavi jam* ad §. 148. (o) *Et hoc ego affirmo.* (p) *Eo refert Imperator* in inſtit. *Sed male. Pertinent enim magis ad acceſſionem.* (q) *Omnino, quamvis Juſtinianus referat ad traditionem.*

Digitized by Google

156. Cum autem utilitas rei & in eo conſiſtat, ut invitus rem retinere non cogi poſſim, ſed eam pro lubitu in alium transferre queam, inde ſequitur jam, ut videamus modos acquirendi *derivativos*. Atque hi omnes abſtrahendo a legibus, nituntur *voluntate dominii prioris* & ejus in quem dominium eſt transferendum; nihil enim tam naturale eſt, quam ut voluntas dominorum rem ſuam in alium transferre volentium effectu gaudeat. (r)

157. Et de ejus quidem, in quem dominium transferendum eſt, voluntate raro oriuntur controverſiæ: Ad quod *voluntatem* domini prioris attinet, declaratur illa vel *expreſſe* vel *tacite*. (s)

158. *Expreſſe* per *ſola verba*, v. gr. ſi quis conteſtetur, quod in favorem alterius id acceptantis renunciet dominio ſuo. (t)

159. Vel per *verba, quibus translatio* poſſeſſionis juncta eſt, qui modus una voce appellari ſolet *traditio*.

160. Quoniam vero vox audita perit, ſcripta etiam & teſtibus præſentibus ore prolata quoad interpretationem varias admittit diſceptationes; a poſſeſſione vero uſus rerum fere dependet, ac ipſa poſſeſſionis translatio litigiis non ita eſt obnoxia, inde patet, *evidentiorem* longe eſſe dominii translationem, quæ fit *mediante traditione*.

161. Unde rurſus ſine magno labore reſponderi poteſt ad quæſtionem: Utrum *traditio* præciſe requiratur ad translationem dominii; an vero ſit ſolius Juris Romani inventum? (u) Item quibus ex rationibus Romani in quibusdam negotiis & potiſſimum in ultimis voluntatibus (x) *translationem dominii, ſine poſſeſſione* admiſerint? Denique, cur legibus Romanis plures modi *ficta* vel *ſymbolicæ traditionis* (y) fuerint inventi? &c.

162. Porro quæ per *verba ſola* fit dominii translatio, vel mediantibus *actibus inter vivos* & contractibus fit, (z) vel mediante *ultima voluntate*, ſeu *teſtamento*. (a)

(r) *Adhibet ipſe Imperator hanc regulam* §. traditione Inſt. de R. D. *Conſ. quoad hunc & ſeqq. §§. Puf.* lib. 4. cap. 9. (s) §. 177. ſeqq. (t) *Et hic enim obtinet regula* §. 156. *Etſi diſſentiat Jus Romanum* l. 20. C. de pactis. (u) *Non requiritur præciſe, ſed eſt tamen melior. Diſtinctio Dn. Puſend. §. 7. inter dominium conſideratum absque poſſeſſione, & juncta eadem, litem non tollit. Quærebatur enim an dominium ſine poſſeſſione poſſit transferri?* (x) *Quia hic teſtamentum tollit lites. Romani etiam ſine traditione poſſeſſioni vacua inter vivos transferebant dominium, ſi fundus a tertio poſſideretur, excepta venditione.* (y) *Quia in ficta poſſeſſio jam erat translata, in ſymbolica ſignum evidentius adeſt, ut in traditione clavium, obſignatione.* (z) *Scilicet abſtrahendo a jure civili.* (a) *Hoc agnoſcit ipſum jus civile.*

163. *Teſtamentum* igitur hoc loco nihil eſt aliud, quam diſpoſitio verbis declarata de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit de bonis ſuis. (b)

164. Nam & illud in qualecunque mortalitatis ſolatium, ſi non apud omnes gentes, certe apud pleraſque fuit receptum, ut quis vivus ſua bona transferre poſſet in eventum mortis in eum, quem maxime amaret.

165. Cœterum cum antiquiſſimis temporibus uſitatum fuiſſe videatur, ut imminente jam fato, palam ſuos heredes nuncuparent, & patrimonium de manu in manum ipſis traderent poſtea graves ob rationes multis populis aliud teſtamenti genus magis arriſit; ut nempe quocunque tempore placeret, ultimam ſuam voluntatem ſignificare, vel literis tacite conſignare poſſent, quam mutare pro lubitu liceret, & ex qua heredibus nuncupatis aut ſcriptis tum demum jus naſceretur, quando teſtator expiraret.

166. Atque tales ultimæ voluntates licet merito magnum habeant favorem, ita tamen temperandæ erunt, prout neceſſitudinum ratio & utilitas civitatum requirit. Quæ & inde legibus ſveverunt cavere, quomodo cuique teſtamenta ſint ordinanda. (c) A quarum diſpoſitione qui diſceſſerit, queri non poteſt, ſuæ voluntatis non fuiſſe habitam rationem.

167. Quoniam autem ſæpius non expedit, ut totam rem meam in alterum transferam, ſed *utilitatem* ſaltem ac *commoditatem* (d) aliquam, qua opus habebat alius, proprietate mihi retenta, inde & has commoditates vel per ſola verba, vel per conjunctam traditionem, vel per ultimam voluntatem gentes communiter transferre conſveverunt.

168. Fit vero hæc translatio ita, ut ſaltem intendatur *obligatio perſonalis*, ac nullum onus ipſi rei commoditatem illam præbenti imponatur, quod fit v. g. in *commodato*, *locatione* &c. vel ut alter intuitu iſtius utilitatis *jus aliquod in re* noſtra, ſalva tamen nobis manente propzietate, nanciſcatur.

169. Et hoc quidem caſu vel *proprietatis* noſtræ quædam *particula*, dependens tamen atque in reſpectu ad noſtram ignobilior una cum poteſtate utendi fruendi alteri transſcribitur; unde oritur dictinctio inter *dominium directum* & *utile*, cujus ſpecies ſunt, jus emphyteuticum, ſuperficiarium, & vaſalli in feudum; vel *proprietas tota* apud nos remanet.

170. Quo

(b) *Sive ſit de univerſis bonis, ſive de quibusdam, ita ut ſub ſe comprehendat etiam Codicillos. ſecus ac de jure Civili. Conf. quoad hunc & ſeqq. §§. Puf.* lib. 4. c. 10.
(c) *Hinc ſolennitates & requiſita juris civilis, quæ ignorat merum jus naturæ.*
(d) *Quoad hunc & ſeqq. §§. conf. Puf.* lib. 4. cap. 8.

170. Quo pacto vel intenditur in ſpecie *ſecuritas* ejus, qui utilitatem nobis aliquam attulit, ut indemnis ſervetur, & vocatur Jus *hipothecæ* vel *pignoris;* vel alia quædam quæcunque *utilitas*, & dicitur *ſervitus.*

171. Quod ſi illa utilitas principaliter *perſonam* alterius reſpiciat, nominatur ſervitus *perſonalis*, quales ſunt, uſusfructus, uſus, habitatio, operæ ſervorum &c.

172. Quodſi vero reſpiciat primario *utilitatem prædii alieni*, dicitur ſervitus *realis.*

173. Et quidem, ſi prædium illud ſpectet *ad uſum urbanum* ædificiorum, appellatur *ſervitus urbana*, ſi ad *ruſticum*, qui conſiſtit in agricultura & pecuaria, nominatur *ſervitus ruſtica.*

174. *Servitutis urbanæ* ſpecies ſunt, ſervitus oneris ferendi, tigni immittendi, protegendi & projiciendi, ſtillicidii vel fluminis recipiendi vel non recipiendi, fumi, cloacæ, luminum, ne luminibus officiatur, altius tollendi vel non tollendi, proſpectus, ne proſpectui officiatur &c.

175. *Servitutum ruſticarum* exempla ſunt ſervitus itineris, actus, viæ, aquæ ductus, aquæ, hauſtus, pecoris ad aquam appulſus, paſcendi, calcis coquendæ, arenæ. fodiendæ, cretæ lapidisque eximendi, ligna ſecandi, uvas premendi &c.

176. Sed de his quidem juribus explicandis maximam partem ſollicita eſt *Juris prudentia Romana*, quoniam ejusmodi jurium translationes frequentiſſime inter privatos oriri ſolent. Quam adeo ob ſingularem æquitatem, & quia JCti Romani ſæpiſſime ex dictamine rectæ rationis controverſias diremerunt, gentes Europææ maximam partem & in conventionibus publicis obſervare ſolent. Quatenus autem & ipſa quandoque ex rationibus mere civilibus quæſtiones definivit, id commodius alibi demonſtratur. (e)

177. Ergo in viam redeamus. non neglecturi videlicet translationem dominii, quam ſupra (f) *tacite* fieri diximus. Locum illa habet potiſſimum tum in *ſucceſſionibus ab inteſtato*, tum in *uſucapione.* (g)

178. *Succeſſio ab inteſtato* (h) tum habet locum, ſi quis nullum teſtamentum reliquerit, vel heres teſtamento ſcriptus noluit aut non potuit heres eſſe. (i)

 179. Tunc

(e) *v. g. quod in uſufr. locum habeat jus accreſcendi etiam reſpectu illius, qui partem ſuam amiſit, quod in ſervitute oneris ferendi refectio pertineat ad fundum ſervientem, quod ſervitutes prædiorum non poſſint conſtitui ad tempus, quod debeant habere cauſam perpetuam.* Conf. diſput. noſtr. de ſervit ſtillicidii. (f) §. 157. (g) §. 191. (h) *Hic jungere incipe Puf.* lib. 4. c. 11. (i) *Quod dicitur deſtitutum. Ad multum refer etiam, quod ipſo jure nullum eſt, aut ruptum vel irritum factum eſt.*

179. Tunc igitur moribus communibus gentium receptum eſt, ut res relictæ non habeantur pro derelictis, & quæ occupantibus debeant cedere; partim quoniam præſumebatur potius quis mortalitate præventus eſſe, aut in ſpe ſua, quam de amico quodam ſibi fecerat, deceptus.

180. Quapropter ex tacita defuncti voluntate communiter conſtitutum fuit, ut is bona vindicaret, qui tempore mortis *firmiſſima amicitia* a defuncto dilectus erat.

181. Quis vero hoc *amici* nomine inſigniendus eſſet, *conjecturis* erat opus, difficilioribus omnino, cum homines in amicitiis ſuis varient maxime.

182. Et quidem cum *amicitia* nitatur vel cauſis *naturalibus*, communitate nempe ſangvinis, vel rationibus *ſpontaneis* ac peculiaribus: *poſterior* hæc ad præſens negotium non ita commoda viſa fuit, propter ſummam definitionis difficultatem ac prope impoſſibilitatem. (l) Cui accedebat, quod cum hæc difficultas non incognita fuerit defuncto, & vero eidem facile per conditionem teſtamenti obvenire potuiſſet, hoc neglecto, ipſe videretur declarare voluiſſe, non attendendos eſſe amicos ejusmodi.

183. Remanebat itaque *prior amicitia*, ad quam cum majoribus ſtimulis actus fuiſſe præſumeretur defunctus, quo proximior fuiſſet ſanguinis communio, inde fere communiter gentes in aſſignanda hereditate iſtam fuere ſecuti regulam, quod *proximior ſanguine debeat eandem acquirere.*

184. Porro quemadmodum regularum, quæ ex conjecturis formantur, nulla eſt ſine *exceptione*, ita & gentes, alias prioribus addentes conjecturas, exceptiones quasdam ab illa regula facere; quas doctrinæ cauſa in *communes*, a circumſtantia videlicet omnibus hominibus communi deſumtas, & *proprias*, quæ circumſtantias uni genti vel pluribus peculiares reſpiciunt, (m) dividere poſſes.

185. Nituntur utræqe exceptiones diſtinctione conſangvineorum vulgata, in tres ordines, *deſcendentium, adſcendentium* & *collateralium.*

186. *Deſcendentes* ſeu liberos quod concernit, hi quidem a præfata regula *univerſalem* exceptionem fecerunt, ut videlicet, quocunque gradu ſint, adſcedentibus & collateralibus omnibus præferantur, (n) ob στοργὴν univerſalem parentum, magis ſemper deſcendentem quam aſcendentem.

187. Cui

(l) *Non ſolum propter variationem, ſed &, quia ſæpius unus homo cum pluribus converſatur æqualiter.* (m) *Et adeo magis pertinent ad jus civile.* Vide §. 188. 189. (n) *Non ſolum quoad aſcendentes & collaterales fecerunt exceptionem a regula, ſed*

187. Cui cum accederet in multis caſibus (& nempe, quoties liberi nondum eſſent adulti, (o) ut ipſi ſibi de divitiis commode proſpicere poſſent,) debitum naturale, (p) quo parentes obſtringuntur liberis proſpicere de alimentis, eo magis creditum fuit, parentes ſine teſtamento defunctos liberis quam lautiſſime voluiſſe proſpicere, ac quæ ſibi ſuperfuerant, ipſis potiſſimum voluiſſe relinquere.

188. Sed quod *aſcendentium* & *collateralium* ordines attinet, tam aperta ratio non fuit, uter ex his ordinibus alteri præferendus eſſet, (q) cum in omnem partem non deficerent conjecturæ probabiles; ſive aſſeras, fratres præferendos eſſe parentibus ſecundum jus Romanum antiquius; (r) ſive fratres parentibus poſtponas cum jure Saxonico; (s) ſive parentes & fratres, cum jure Juſtinianeo, ſimul admittas. (t)

189. Ne ergo litibus difficilioribus anſa daretur, neceſſe fuit, ut vel per leges vel per facta diſputationes hæ in anteceſſum tollerentur. Quapropter nulla reſpublica eſt, nulla provincia, quæ non leges vel ſcriptas, vel non ſcriptas in materia ſucceſſionis ab inteſtato ſequatur.

190. Quæ ſimul de prærogativa *legitimatis ſexus, ætatis, agnationis, jure repræſentationis,* ſubinde diſponunt.

191. Sequitur *uſucapio,* (u) quæ dicitur, cum quis rei alicujus poſſeſſionem nactus, eam diu quietam & non interruptam obtinuit. Tum enim pro perfecto ejus rei domino habetur, ita ut antiquum dominium, ſi poſtea rem eam vindicare velit, repellere queat.

192. Obtinet autem tum inter *diverſas gentes,* tum inter homines *privatos.* (x)

193. Utrobique finis *communis* & *ultimus* eſt tranquillitas humani generis, cujus intereſt, ut dominia aliquando ſint in certo, & ne feneſtra ... ape-

ſed & inter ſe, quippe nec hic proximior excludit remotiorem, ſed moribus fere gentium communibus hic locum habet in perpetuum jus repræſentationis. (o) *Neque haberent jam aliunde, v.g. ex aliorum teſtamentis, unde ſe ſuſtentare poſſent.* (p) *In hoc debito ſe fundat legitima.* (q) *Habet quidem Dn. Puſendorffius* d.c.11. & *hic aliquam determinationem, non improbabilem quidem, at non communiter receptam.* (r) *Quoniam parentes regulariter ſecundum ordinem naturæ non debent ſperare quicquam ex bonis liberorum, & præſumebantur adeo æquo animo laturi, ſi fratres defuncti id auferrent. Accedit, quod natura major amicitia ſit inter fratres tanquam pares, quam cum parentibus tanquam ſuperioribus.* (s) *Quia nempe in concurſu alimentorum præſtandorum frater poſtponendus eſt patri.* Confer. infra cap. 12. §. 134. ſeqq. (t) *Fratres ob amicitiam, parentes ob gratitudinem & alimentorum debitum.* (u) *Hic junge Puf.* lib. 4. c. 12. (x) *Illa juris gentium, hac juris civilis.* vide §. 202.

aperiatur bellis, ſi liceret rem, quæ olim ad nos vel noſtros pertinuit, vindicare. (y)

194. Sed rationes *ſpeciales* utriuſque uſucapionis quam maxime variant. In uſucapione *Gentium* unica eſt, *tacita* (z) *derelictio poſſeſſoris*, qui, ratiocinatione a communi hominum conſvetudine petita, rem pro derelicto habere præſumitur, quam per longiſſimum temporis ſpatium neque vindicavit, neque ejus vindicandi deſiderium publice declaravit.

195. Unde hujus uſucapionis fere unicum *requiſitum* eſt *poſſeſſio alterius quieta per longiſſimum tempus*, quod adeo determinari ob circumſtantiarum varietatem nequit, in genere autem tantum ejus ſpatium requiritur, ut demonſtrari poſſit, per id priorem dominum ſciviſſe, rem ſuam ab altero poſſideri, neque defuiſſe occaſionem contradicendi. (a)

196. Tale vero haud dubie eſt tempus *centum* annorum.

197. Quod ſi igitur quocunque modo quis intra id tempus poſſeſſori ſerio *contradixerit*, non curret inter gentes præſcriptio. (b)

198. Hinc receptum eſt, ut vel ſola *tituli uſurpatio* præſcriptionem alterius interrumpat. (c)

199. At inter homines *privatos*, ut uſucapione mediante quid acquiratur, *leges civiles* non primario reſpiciunt ad tacitam alterius derelictionem, ſed hæ principaliter intendunt *coërcitionem negligentiæ* in ſubditis.

200. Unde *certum* ac *brevius* tempus, idque pro diverſitate rerum uſucapiendarum varians, anni, biennii, triennii, decennii, vicennii tricenni &c. determinarunt, intra quod uſucapio perfici poſſit, etiamſi antiquus poſſeſſor per illud *neſciverit*, ubi res ſua ſit, aut extra judicium *proteſtatus* ſit ſæpius. (d)

201. Ne tamen hoc modo iniquis poſſeſſoribus nimium gratificaretur, ulterius requiſiverunt in eo, qui uſucapere vult, *bonam fidem & juſtum titulum*, tum & intuitu rei, ut ſit in *commercio* privatorum, neque *furtiva* aut *vi poſſeſſa*. (e)

202. Quo-

(y) *Hinc aperta eſt injuſtitia reunionum Gallicarum.* (z) *Non ergo præſumta tantum.* (a) *Nam ſi hæc requiſita adſint, procedit argumentatio §. præcedentis.* (b) *Quia quoties conſtat de voluntate expreſſa, toties fruſtra quæritur de tacita.* (c) *Sed addi tamen hic debent limitationes, niſi ille, qui titulum uſurpat, alia facta adhibuerit, ex quibus fortiores conjecturæ contrariæ voluntatis appareant. Solet id afferri in quæſtione: An Imperator Romanus impedierit per uſurpationem tituli præſcriptionem Pontificis? Adde hic omnino Hennig.* ad Beckeri Jus publicum, *ubi erudite diſputat contra Conringium.* (d) *Unde vides, quod hæc uſucapio non nitatur in voluntate tacita prioris domini.* (e) *Quæ omnia non requiruntur in uſucapione Juris Gentium.*

Digitized by Google

202. Quoniam igitur hoc pacto non poſſunt non multæ concluſiones quoad uſucapionem privatorum oriri, quas ignorat præſcriptio Juris gentium, inde & JCti uſucapionem inter privatos retulerunt ad *modos acquirendi Juris Civilis.*

203. Ad quos etiam pertinet, quando lex *invito priore domino*, alias per modum pœnæ rerum dominia transfert, dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa earum portio eripiuntur, & vel publico vel læſo applicantur. (f)

204. Nam inter gentes nullus modus obtinet, per quem invito domino res ſua auferatur.

205. Etſi enim in *bello* invitis res per hoſtem viribus ſuperiorem eripiuntur, raptorique acquiruntur, ad eas tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quouſque per ſubſequentes pacis tractatus omni prætenſioni ad eaſdem renunciaverit. (g)

206. Reſtat ut de modo acquirendi *acceſſorio* quædam dicamus, qui & propterea *acceſſio* dicitur. (h) Abſolvitur is una regula: *Acceſſorium ſequitur dominium rei principalis.* Unde nihil novi hic expectandum erit; ſive enim res principalis per *occupationem*, ſive per modum acquirendi *derivativum* fuit acquiſita, eodem jure ſimul acquiſita eſt res acceſſoria.

207. De *occupatione* ſupra (i) jam dedimus exemplum. Ita in *traditione*, cui ædes ſunt venditæ ac traditæ, ſimul acquiſita cenſentur ædium acceſſoria. (l)

208. In *applicatione* tamen regulæ ſubinde oriuntur controverſiæ, quænam res pro *principali*, quænam pro *acceſſoria* haberi debeat.

209. Ubi quidem id extra controverſiam eſſe videtur, ut *fructus* rerum pro acceſſionibus earum habeantur, ſunt enim pars rei.

210. Ex quo ſequitur, quod & *Fœdus pecudum* ex naturali ratione pertineat ad dominum fœmellæ. Hujus enim pars fuit.

211. Qui vero arbitrantur, (m) *domino maris* partem aliquam deberi de fœtu, præterquam quod iis jam alii ſatisfecerint, videntur dubia uti hypotheſi, vel, acſi fœtus ſit acceſſorium maris, cum tamen non ſit ejus pars, vel, ac ſi generatio ſit modus acquirendi dominii, quod ratione deſtituitur.

212. De

(f) *Ut in actionibus pœnalibus.* (g) *Unde patet, quo jure occupatio bellica referatur inter modos acquirendi juris gentium.* (h) *Junge Pufend.* lib. 4. c. 7. *& conf. ſupra* §. 138. (i) §. 147. ſeq. (l) *Ita in ſucceſſione, uſucapione &c.* (m) Uti D. Ziegl. in not. ad Grot. Grotius ipſe lib II. cap. 8.

Digitized by Google

212. De aliis vero acceſſionibus major eſt controverſia, (n) v. gr. utrum *pictura* tabula, *ſcriptura* chartæ, *ſpecies* materiæ cedere debeant? Mihi ſic videtur.

213. Quando duæ res (ſub rebus vero includo & operas,) concurrunt, aut alio modo uniuntur, vel *ambæ ſunt meæ*, & tum nullum eſt dubium, quin & eædem conjunctæ ſint meæ, v. gr. quando ex meis medicamentis facio emplaſtrum, ex meo argento poculum.

214. Vel *una harum nullius* eſt, altera mea, tunc poſtquam illius per occupationem dominus factus fui, manet etiam mea poſt unionem, ut, ſi ex carne ferina cibum parem.

215. Vel *una harum eſt alterius*, tum ſi tantum ſcientiam dominii alieni confuſam (o) habeam, hoc eſt, *ſi prior dominus* dominum ſuum *probare nequeat*, ratio naturalis ſvadet, ut ſit ejus, cujus rei adjungitur, (p) v. gr. in alluvione, in theſauro.

216. Quod ſi vero dominium iſtius rei *poſſit demonſtrari*, veroſimilius eſt, abſtrahendo a legibus civilibus, nihil hic novi acquiri, ſed utrumque noſtrum eſſe rei iſtius dominium, adeoque *rem utrique pro rata fieri communem.* (q)

217. Sive conjunctio rerum facta fuerit caſu, ſive voluntate utriusque, ſive voluntate unius, ſive ex facto tertii. (r)

218. Sed quodſi uterque noſtrum in communione manere nolit, alia jam eſt quæſtio; ad quem in *communi dividundo judicio* res pertinere debeat; quæ non tam ad modos acquirendi dominii, quam ad *officium judicis aut arbitri* pertinet.

219. Et huc reſpexerunt potiſſimum *JCti Romani* & Juſtinianus, cum v. gr. de ſpecificatione, pictura ſcriptura, adplumbatura, ferruminatione &c. controverſias dirimunt. (s)

220. Quorum ſententiam prolixius examinare (t) uti noſtri inſtituti non eſt; ita forte non incommode ſic dici poterit.

221. Vel-

(n) *De his enim rebus controverſiam fuiſſe inter JCtos, teſtantur Pandectæ & Inſtitutiones.* (o) *Confuſam voco, ubi ſcio, quod res non ſit mea, neſcio cujus ſit.* (p) *Dum enim non apparet, cujus ſit, habetur pro re nullius. Nam in moralibus non eſſe & non apparere coincidunt.* (q) *Id quod vult Grotius.* (r) *Quia ſi voluntate utriusque, intentio noſtra fuit, ut fiat communis, ſin; neque caſus, neque voluntas unius, neque voluntas tertii poterit alteri dominium rei ſuæ intercipere.* (s) *Adeoque inter Grotium & JCtos Romanos non eſt diſſenſus in re ipſa, ſed in modis rem efferendi.* (t) *Poteſt certo reſpectu defendi, & quibusdam caſibus oppugnari.* Conf. §. 224. ſeq.

221. Vel res conjunctæ *facilem admittunt ſeparationem*, tum ſeparentur & unicuique reſtituatur ſuum. (u)

222. Vel *non admittunt*, tum conjungens, ſi res conjuncta ſit *fungibilis*, alteri reſtituat æquivalentem, qui adeo, quod conqueratur, cauſam non habet, cum affectio non cadat in res fungibiles. (x)

223. Quodſi res alterius ſit *non fungilibis*, per generalia axiomata judicis officium exponi nequit, cum circumſtantiæ hic nimium quantum variare poſſint.

224. Etſi enim loco fundamenti hic ponere velis regulam, (y) *quod id debeat pro principali haberi, ſine quo alterum eſſe non poteſt*, vix tamen eadem pro norma univerſali adjudicandi haberi poterit.

225. Non ſolum, quod multi occurrant caſus, ubi illa regula ad utriusque res accommodari poterit, ut in ſpecificatione; (z) neque enim forma ſine materia, neque materia ſine forma eſſe poterit.

226. Sed & quod ſæpius attendendum ſit ad pretium rerum, ita ut pretioſioris dominus prævalere debeat, quod Juſtinianus in pictura, mores noſtri in ſcriptura ſequuntur.

227. Neque omittenda eſt *indigentia prioris* domini, quæ & ipſa favorem ei addet, v. gr. ſi quis juſto errore alterius agrum conſeverit, & annonæ caritas oriatur, iniquum foret frumentum eidem adjudicare &c.

228. Igitur in ejusmodi caſibus res committenda erit prudentiæ arbitri. Ne tamen in civitate judicum cerebrinæ æquitati deciſio negotiorum committatur, reipubl. intereſt.

229. Quo pacto melius eſt, ſi Princeps axiomata quædam præſcribat judicibus, ab eo, quod plerumque procedit, deſumta; etſi eadem fallant in caſibus nonullis, uti Juſtinianus fecit in ſpecificatione.

230. Ex iis quæ hactenus (a) fuſius de dominio & præcepto id comitante diſſeruimus, patet, *ſummam* officii aliorum hominum intuitu domi-

 ni,

(u) *Hoc etiam obſervat Jus Romanum in applumbatura & ferruminatione, item commixtione.* (x) *Quod non abſervat Jus Romanum in charta & ſcriptura, obſervant tamen mores noſtri, obſervat. Jus Romanum in pictura, quia in tabulam non cadit affectio, & poſtquam in ea pictum fuit, deſiit eſſe tabula. Item jus Romanum non obſervat in actione de tigno juncto, ubi concedit actionem in duplum, quaſi tigni ſit affectio. Non obſervat in ſpecificatione, dum poculum elegantiſſime confectum adjudicat ei, cujus eſt argentum.* (y) *Quam olim indiſtincte JCti Romani videntur eſſe ſecuti* (z) *Item, ſi utriusque res ſit fungibilis, ut in confuſione.* (a) §. 34. ſeqq. 117. ſeqq. *Hic incipit Puſend.* lib. 4. c. 13. *ubi tamen fere omiſit, quæ ſupplentur* §. 231. 232.

ni, his punctis includi commode poſſe. Vel *res apud dominum adhuc extat*, vel pervenit ad tertium. Illo caſu tenetur quilibet *pati*, eum rebus ſuis quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere aut ad ſe trahere. Fluit hoc ex præcepto de non lædendis aliis.

231. Quod ſi res ad *tertium pervenit*, tum iſte eſt vel malæ fidei poſſeſſor, vel bonæ fidei. *Malæ fidei poſſeſſor* tenetur rem ſeu ejus pretium, cum omnibus fructibus omnique intereſſe reſtituere. Deducitur hæc propoſitio ex capite de damno dato reſarciendo.

232. *Bonæ fidei poſſeſſor* vel rem *ex contractu* cum ipſo domino celebrato detinet, v. gr. ex commodato, locato, depoſito, & tum ſecundum legem contractus rem domino reſtituere tenetur, quæ concluſio de fide data ſervanda derivatur.

233. Vel *alias* bona fide rem *cum animo ſibi* habendi detinuit, ignorans videlicet, alium iſtius rei eſſe dominum. Et tum aut *res ipſa adhuc extat*, aut *fuit conſumta*.

234. *Priori* caſu tenetur bonæ fidei poſſeſſor efficere, quantum in ſe eſt, ut illa in poteſtatem legitimi ſui domini redeat.

235. *Poſteriori* caſu: ſi res aliena bona fide parta ſit conſumta, tantum debet reſtituere domino, quantum factus eſt locupletior. (b)

236. Quæ duæ aſſertiones partim videntur fluere ex præcepto de præſtandis officiis humanitatis, partim, & potiſſimum, quatenus bonæ fidei poſſeſſor poſt ſcientiam bonam fidem amittit, ex præcepto de non lædendis aliis.

237. Quodſi dictis rationibus addere velis univerſale pactum humani generis primævi, & ex eo etiam bonæ fidei poſſeſſoris obligationes deducere, non refragabimur.

238. In *particularibus autem concluſionibus*, quas Doctores (c) de officio bonæ fidei poſſeſſoris formant, nos non detinebimus, partim quod jam alii eas optime explicaverint, partim quod eædem prolixius ſoleant diſputari in jure Juſtinianeo, partim denique, quod illarum non paucæ raro inter gentes videantur occurrere.

CAPUT

(b) *h. e. quandum lucratus eſt ultra pretium, quod ipſe dedit.* (c) *Ut Grotius & ex eo Puſend.* §. 7. ſeqq.

Digitized by Google

Caput XI.

DE OFFICIO CIRCA RERUM PRETIA.

SUMMARIA.

Ex dominio orta commercia, §. 1. *ex commerciis rerum pretia.* §. 2. 3. 4. *Unde praeceptum:* UT PRETIUM CONSTITUERETUR. §. 5. *Pretium vel vulgare eſt, vel eminens.* §. 6. 7. *Utriusque ortus & cauſa.* §. 8 - - 11. *Quoad determinationem pretii praeceptum:* ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQUE IPSUM INÆQUALEM TE JUDICES, NEQUE DECIPIAS, NEQUE OFFICIA HUMANITATIS NEGLIGAS. §. 12 -- 16. *Quid pretium affectionis?* §. 17. 18. *In ſtatu naturali non datur reſciſſio contractus ob laeſionem ultra dimidium.* §. 19 -- 23. *Pretium affectionis vel eſt commune, vel pretium affectionis ſtricte dictum.* §. 24 -- 28. *Fundamentum pretii communis* §. 29. *non eſt nobilitas ſubſtantiae*, §. 30. 31. 32. *nec uſus aut neceſſitas humana*, §. 33 -- 37. *ſed raritas*, §. 40 -- 43. *Fundamentum pretii affectionis.* §. 44. *In civitatibus rariſſimum pretium affectionis.* §. 45. *Commune magis in uſu eſt*, §. 46. 47. & *laxitatem aliquam habet*, §. 48. *unde vel infimum, vel mediocre, vel ſummum.* §. 49. *Origo reſciſſionis ob laeſionem ultra dimidium.* §. 50. 51. 52. *In civitate nova pretii ſpecies orta: Pretium legitimum*, §. 53. 54. *quod in puncto conſiſtit.* §. 55. 56. 57. *De contractibus & eorum differentia a pactis hic non agitur*, §. 58. *quia differentia illa ex jure Romano oritur*, §. 59. *quod explicatur*, §. 60 -- 62. & *concluſiones inde emanantes ſummatim indicantur.* §. 63. 64. *Imperfectio juris Romani.* §. 65. 66. *Ejus autoritas unde?* §. 67. *etiam in jure naturali*, §. 68. *quam deprimere incipit Grotius.* §. 69. *Cur de modis tollendi obligationem non agatur?* §. 70.

§. I.

POſt introducta rerum dominia (a) coeperunt commercia inter homines, quae nihil aliud ſunt, quam mutationes rerum (ſub quo nomine intelligo & operas,) mutuae. Cum enim non omnis ferret omnia tellus, neque quilibet, quibus opus haberet vel delectaretur, poſſideret, neceſſe erat, ut quae ſibi deeſſent, peteret quis ab altero, & cum non omnia gratis poſtulare poterat, ut pro illis rebus alteri aliam quandam rem ipſi uſui futuram offerret.

2. Caeterum cum hoc pacto is, qui rem vel operam ſuam alteri donare nollet, regulariter intenderet, ut aequivalens pro re ſua acciperet, & vero

(a) *Huc pertinet. Puſend.* lib. V. cap. 1.

Digitized by Google

vero ſæpiſſime commutarentur res diverſæ eſſentiæ, (b) inde ſimul ſponte ſua ſecutum fuit, ut conventione aliqua ab hominibus rebus imponeretur affectio quædam, ſecundum quam res diſparis naturæ invicem comparari ac exæquari poſſent.

3. Eſt vero *exæquatio* comparatio rerum plurium ſecundum quantitatem earum, eaque vel ſecundum quantitatem *mathematicam*, ſcilicet ſecundum tres dimenſiones, vel ſecundum quantitatem *moralem*, ſeu valorem, quarum poſterior eſt hujus loci, & vocatur *pretium*.

4. Eſt igitur *pretium* valor rerum & actionum in commercium venientium, quatenus uſum aliquem & delectationem hominibus afferunt. (c)

5. Poſtulavit itaque, ut vides, *tranquillitas* humani generis, UT PRETIUM CONSTITUERETUR, ſimul in ſpecie *cuſtodia æqualitatis* & præceptum de officiis humanitatis exhibendis, quia quilibet cum quibuslibet poſſunt commercia quædam habere, & per horum exercitium etiam ex parte aliorum commoda (d) promoventur.

6. Cæterum pretium eſt vel *vulgare*, cum mutuo inter ſe res quæcunque & operæ conferuntur, vel *eminens*, ad quod nempe cœterum rerum pretia vulgaria exigerentur & in quo eadem continerentur virtualiter, quod appellatur nummus vel pecunia.

7. Ita v. gr. in *permutatione* locum ſibi vendicat utrobique pretium vulgare; at e. gr. in *emtione* adhibetur pretium eminens.

8. *Vulgare* pretium *antiquius* eſt eminenti, & tamdiu videtur uſum habuiſſe, quamdiu homines in ſimplicitate primæva conſtiterunt. Quo ſimplicior enim fuit populus, hoc eſt, (e) quo magis fuit contentus rebus ad ſuſtentationem vitæ neceſſariis, eo diutius permutatione mutua rerum & operarum fuit contentus.

9. *Eminenti* pretio partim luxuria, partim ſtudium augendæ civitatis primitus cauſam dediſſe videntur.

10. Poſt-

(b) *Intellige non ſolum diverſam eſſentiam genericam, vel ſpecificam, ſed & individuificam, quatenus ea differentia in diverſis individuis ejusdem ſpeciei, uſum aut affectionem earum variat.* (c) *Nam commercia omnia pro fine habent uſum vel delectationem. Alias ex uſu vel delectatione pretium non augetur vel minuitur*, vide infra §. 33. ſeqq. (d) *Etſi enim beneficium non ſit, ſi alteri rem meam vendam, certo reſpectu tamen poteſt referri ad officium humanitatis, quatenus alter quærit utilitatem ex comparatione rei meæ, etiamſi pro pretio poſtea ſiat.* Conf. ſupra hoc libro c. 6. §. 44. (e) *Per ſimplicitatem non intellige vitium ſed virtutem. Exemplo veterum Germanorum. Simplicitas enim non tantum eſt virtus Chriſtiana, ſed & Philoſophica, quamvis fere ubique exulans.*

Digitized by Google

10. Poſtquam enim varia homines ad commoditatem aut voluptatem deſiderare cœperunt, non ſane in proclivi fuerat cuivis ejusmodi res poſſidere, quas alter ſuis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent.

11. Porro in civitatibus, quæ cultæ ac moratiores præ aliis (quas barbarorum ideo nomine inſigniverunt) videri volebant, neceſſe erat, ut cives ſecundum plures eosque variantes ſtatus dividerentur, quorum complura genera vitam plane non tueri aut ægre queant, ſi a luxuria & eminente precio abſtrahas. (f)

12. Cæterum uti ex præcepto de cuſtodia æqualitatis homines ad rerum pretia invenienda obligatos fuiſſe diximus, ita & determinatio pretii, abſtrahendo a pactis gentium & legibus civilibus, ex illo præcepto per modum concluſionis eſt elicienda: ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQUE IPSUM SINE JUSTA INÆQUALEM TE JUDICES, NEQUE DOLO DECIPIAS, NEQUE OFFICIA HUMANITATIS PLANE NEGLIGAS. Primum fluit ex præcepto de vitanda ſuperbia, alterum ex præcepto de non lædendis aliis, tertium ex lege de exhibendis humanitatis.

13. Ita v. g. contra *primum* peccaret, qui rem ſuam fungibilem, (g) v. gr. ſuum frumentum, ſuum vinum, ſuam pecuniam magis æſtimaret alterius frumento, vino, pecunia ejusdem bonitatis.

14. Ita contra *ſecundum* peccat, qui virtutem rei, quæ non adeſt, commendat ſciens, item qui vitium rei tacet.

15. Ita contra *tertium* peccaret, qui pauperi v. gr. carius rem ſuam vendere vellet, quam diviti &c.

16. Quemadmodum vero, uti ſimul ſupra (h) diximus, præcepta de vitanda ſuperbia & exhibendis humanitatis officiis non ſemper jus perfectum producunt, & officiorum humanitatis exhibitio ulteris multas requirit circumſtantias non adeo in ſenſus incurrentes, ſic inter eos potiſſimum,

(f) *Declaratum hoc exemplo infinitorum ordinum in Republica. Neceſſarii enim fere ſunt, quamvis diverſo neceſſitatis gradu, agricolæ, ſacerdotes, milites, præceptores. Reliqui plerumque faciunt ad ſolam luxuriam aut inutilem abundantiam, ut mercatorum multæ ſpecies, Theologi ſubtiles & rixatores, Advocati, Jure Conſulti Theoretici, Philoſophi ſubtiliores, ut puri Metaphyſici &c. Ex artibus mechanicis plurima, ut capillitiorum confectores, Barbitonſores, quatenus tales, ſeu qua Barbas tondent, Sartores, (horum enim opera, quatenus ea ad familiam eſt opus, poſſet expediri per famulitia) deſinentia in ix, ut lotrix, netrix &c.* (g) *Aliud in non fungibili. In hanc enim cadit affectio.* (h) Hoc libro cap. 4. §. 6. ſeqq. & c. 6. §. 16. ſeqq.

mum, qui vivunt in *ſtatu naturali*, regulæ ulteriores (i) *ſpeciales de determinatione* pretii dari nequeunt, ſed ulterior diſquiſitio relinquenda erit cujuslibet conſcientiæ, & conventioni.

17. Unde, quoniam in hoc ſtatu contrahentes manent æquales, ſequitur, quod hic utrobique locum habeat potiſſimum *pretium affectionis*, hoc eſt, quod, ſi licentiam exteriorem ſpectes, in permutatione liceat utrique venditori pro re ſua magnam pecuniæ ſummam poſtulare, (l) emtori vero longe minorem eidem offerre. (m)

18. Quorſum reſpexiſſe videntur Romani, dum dicunt: *naturaliter in emtione licere contrahentibus ſe invicem circumvenire.* Facit eo exemplum hiſtrionis, ni fallor, Græci, qui poſtquam promiſerat populo, quod vellet cupidines cujusvis manifeſtare, vere elocutus eſt, *omnes cupere vilius emere & carius vendere.*

19. Igitur inter eos, qui in hoc ſtatu vivunt, non locum habebit *reſciſſio contractus propter læſionem ultra dimidium.*

20. Sive enim dolus unius contrahentium hic adfuit; tum reſciſſio locum habebit ex capite doli, etiamſi læſio ſit longe infra dimidium.

21. Sive nullius dolus intervenit, tum, ſi ſciens uterque contraxit, nulla cauſa reſcindendi adeſt, ne quidem ex jure civili.

22. Sin uterque errans & ignorans, non ad dimidium hic reſpici poterit, quoniam inter hos, qui pro lubitu æſtimant, nihil eſt, ad quod dimidium compares, ſed neceſſe eſt, ut ad ea recurramus, quæ ſupra de errore in contractibus monuimus. (n)

23. Æſtimabit tamen hoc caſu quilibet, in quantum imperfecte licet, ipſum obſtringit lex de officiis humanitatis. (o)

24. Sed cum per hunc æſtimandi modum non multum promoveantur rerum commercia & inter eos, qui quales ſunt, æqualitatis cuſtodia non

(i) *Hæc vox probe notanda. Ergo ſemper in iis, quæ dicimus* §. 17. ſeqq. *ſuperiores paragraphi* §. 17. ſeqq. *repeti debent.* (l) *Modo res non ſit fungibilis ejusdem ſpeciei* ob §. 13. (m) *Modo hic non peccetur* contra §. 15. (n) *Scil. errorem in dubio ſemper nocere debere erranti, niſi circumſtantia per modum conditionis fuerit expreſſa. Ergo ſi maſſa ſub nomine generali metalli fuerit vendita, etſi ab utraque fuerit erratum, putantibus eam eſſe argenteam, cum eſſet ſtannea, puto valere contractum, cum limitatione tamen* §. 23. *Si vendita fuerit, ut argentea, quæ erat ſtannea, non locum quidem habebit reſciſſio ex læſione ultra dimidium, ſed tamen reſciſſio in genere ex capite erroris, quoniam circumſtantia argenti hic in contractu per modum quaſi conditionis fuerit expreſſa.* (o) *Ut adeo in primo caſu, quem dedi* ad §. præced. *venditor ex humanitate alteri quid de pretio debeat reddere.*

non melius obſervetur, quam ſi ſinguli ſe accommodent judicio plurium, inde non ſine ratione receptum eſt inter gentes, ut uterque contrahentium reſpicere ſoleant ad judicia & æſtimationem ſui ſimilium in ſimilibus negotiis, eamque conventionem pro æqua habeant, ubi iſta æſtimatio fuit adhibita, pro iniqua contra, ubi fuit omiſſa. (p)

25. Ergo intuitu hujus conſuetudinis poſſes pretium affectionis diſtinguere in *commune*, & *pretium affectionis ſtricte* ſic dictum.

26. *Commune* voco, cum quis in permutanda re ſua utitur æſtimatione conſueta aliorum.

27. *Affectionis ſtricte* ſic dictum, cum quis rem ſuam peculiariter æſtimat, magis quam alii ſoleant.

28. Quod & ipſum tamen ſi adhibeatur, aliquando non habetur pro iniquo, ſi videlicet adſint peculiares circumſtantiæ, non ita frequentes equidem, ſed ob quas tamen & alii res ſuas carius æſtimare conſueverunt.

29. Igitur paucis exponendum erit *fundamentum* utriusque hujus pretii inter gentes recepti.

30. *Commune* quod attinet, falluntur certe, qui id quærunt in *nobilitate ſubſtantiæ* & *præſtantiæ*, quam una res habet præ altera.

31. Quodſi enim hoc eſſet, ſequeretur, majus eſſe pretium debere nequiſſimi Damæ præ equo generoſiſſimo, pulicis præ planta ſaluberima, petroſelini præ gemmis aut unionibus pretioſiſſimis, quod eſt abſurdum.

32. Et quomodo æſtimarentur operæ hominum inter ſe, quoniam hæ quidem ſubſtantiam non habent.

33. Neque fundamentum hujus pretii quærerem (q) in *aptitudine rei vel operæ, qua aliquid mediate aut immediate conferre poteſt ad vitæ humanæ neceſſitates*, aut ad eandem commodiorem vel jucundiorem reddendam.

34. Equidem verum eſt: neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem rei movere contrahentes ad acquiſitionem earum, non tamen movent ad determinationem pretii.

35. Unde recte quidem dico: (r) Res, quæ nullum plane uſum præbent, eſſe *nullius pretii*; & recte plerumque dico; quod res utilitatem homini afferentes ſint *alicujus pretii*. Non tamen dicere poſſum, quod res inter ſe comparatæ pro diverſitate utilitatum ſint *majoris* aut *minoris*, *æqualis* item pretii.

36. Quod

(p) *Sed ita tamen, ut violatum ſaltem ab altero cenſeatur officium humanitatis.*

(q) *Quod facit Dn. Puf.* de O. H. & C. I. 143. (r) *Quod notat Dn. Puf.* d. l. *(Inſtit. Juriſpr. div.)* (s) *Quod*

36. Quod ſi enim hoc foret, neceſſe eſſet, rem homini neceſſariam ſemper magis æſtimandam eſſe in commerciis, quam rem commodam, & hanc magis quam jucundam. At quoties annona vilius emitur gemma vel unione?

37. Accedit, quod multæ ſint res vitæ humanæ *utiliſſimæ*, quibus *nullum pretium impoſitum* eſt, (s) vel quia debent eſſe domino vacuæ, ut ſunt ſuperiores partes aëris, æther ac cœleſtia corpora, ſtaſtusque oceanus, vel quia ad permutationem ſunt ineptæ, & inde a commerciis ſepoſitæ, ut liber homo, vel quia in commerciis nunquam aliter quam acceſſorium alterius rei conſiderantur, ut lumen ſolis, purus aër, amœna facies terræ, ventus, umbra &c. (quamvis & hæc augeant vel minuant pretium fundorum ac prædiorum) vel quod leges divinæ vel humanæ eas vetuerunt venire in commercium, quales ſunt actiones ſacræ, adminiſtratio juſtitiæ &c.

38. Quid ergo dicemus? Potiſſimum momentum in pretiis rerum afferre ſolet *raritas*, (t) ſive res homini neceſſarias reſpicias, ſive utiles ſaltem aut jucundas. Unde vulgare: *Omne rarum carum.*

39. Ita *annona* vilis eſt, ubi magna ejus eſt copia, carior, ubi minor, cariſſima & ſæpe nullo pretio æſtimabilis tempore famis.

40. Ita rebus non neceſſariis, & quibus vita humana commodiſſime carere poterat, luxuria hominum enormia pretia poſuit propter earum raritatem, & quod ex locis remotis eædem afferuntur, v. gr. *gemmis, unionibus, tulipis*, cum rariores eſſent &c. (u)

41. In *rebus artificialibus* ſubtilitas & elegantia artis, fama artificis, operis difficultas, artificum paucitas & ſimilia, omnia raritatem involvunt.

42. Eadem eſt ratio *operarum & actionum*, quarum pretia intendit earum difficultas, dexteritas, utilitas, neceſſitas, agentium raritas, dignitas, & denique ipſa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. (x)

43. Simul *ratio* apparet præcipua, cur gentes pro pretio eminenti communiter receperint *metalla non admodum frequentia.* Præterquam enim quod illæ ſubſtantiæ ſint valde compactæ, ut non facile deleri queant, & diviſionem in plures minutas particulas admittant; raritas potiſſimum

(s) *Quod ipſe agnoſcit Dn. Pufend.* d. l. (t) *Vide iterum Dn. Puf.* d. l. 4.
(u) *Refert Eraſmus Franciſci hiſtoriam de ruſtico bulb. tulipæ pro cepa vulgari comendente & ita 600. florenos belgicos conſumente. Alia exempla pete a catellis, avibus peregrinis, cibis etiam noſtratibus ante conſuetum maturitatis tempus &c.*
(x) *Unde, v. g. collegium juris plus æſtimatur quam collegium methaphyſicum &c. Sed nota tamen, hic ſæpe plus valere opinionem quam rem ipſam.*

mum earum facit, ut multis aliis rebus æquivalere poſſint, & ſic easdem per eminentiam quaſi metiri. (y)

44. *Fundamentum pretii affectionis* (z) eſt affectus non frequentiſſimus equidem, ſed non paucis tamen hominibus probatus; v. gr. quod ille, a quo res in nos profecta eſt, maximi a nobis fiat, (a) exprimendoque ipſius affectui data ſit; aut quod eidem rei adſueverimus, (b) aut quod inſignis caſus ſit monumentum, (c) aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, (d) aut quia a nobismet ipſis cenfecta ſit &c. (e)

45. Atque hæc potiſſimum obtinent in ſtatu naturali. At in *civitatibus* horum utilitas requirebat, ut tanta laxitas determinandi non relinqueretur ſubditis. Unde hic rariſſima ſunt exempla *pretii affectionis*, utpote cujus uſus ibi non niſi, ubi de reſtitutione damni dati agitur, neque hic tamen in univerſum, eſſe ſolet. (f)

46. *Commune* adhuc equidem frequentatur, ut nempe reſpiciatur ad *uſum fori*, in quo præter raritatem rerum etiam ſolet adhiberi ratio laborum & impenſarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis, nec non an in magna copia ematur aut vendatur, an minutatim. Subito quoque mutatur commune pretium ex copia aut paucitate ementium, pecuniæ aut mercium. Item momentum hic affert, utrum merx quærat emtorem, utrum venditor, alias non vendituras, ultro fuerit rogatus: Denique an paratam quis pecuniam offerat, an in diem differat ſolutionem.

47. In iſtis igitur rebus, in quibus præfatæ circumſtantiæ attendendæ ſunt, princeps propter miram earum variationem non poterit leges certas de pretio ſtatuere, ſed neceſſe eſt, ut determinatio relinquatur arbitrio communi contrahentium. (g)

48. Quod & ipſum arbitrium, quoniam ſæpiſſime variat, ideo non poterit ejusmodi rerum pretium ad punctum redigi, (h) ſed aliquatenus *laxitatem habeat*, ut v. gr. ſi alius in eadem Republica pro duobus ſolidis

 rem

(y) *Unde absque ratione Tiberius artificem interfecit, qui vitrum ita præparaverat, ut tanquam metallum tractari poſſet. Id tamen ex hoc paragrapho diſce, non expedire Reip. ut publice nota ſit ars Alchimiſtica.* (z) Conf. §. 29. (a) *Ut ſi princeps vel patronus quid donaverit.* (b) *e. g. equo, ſervo.* (c) *Ut ſi ex incendio quid ſervaverim.* (d) *Ut ſi ope equi cruentum prælium evaſerim.* (e) *Ut ſi ipſe opus mechanicum effecerim &c.* (f) *Sed tum demum, ſi alter deſierit dolo malo poſſidere.* (g) *id eſt eorum, qui contrahere & comparare ſimiles res ſolent, non præciſe eorum, qui actu contrahunt.* (h) *Ut nempe de læſione alterius ad punctum posſim conqueri.*

rem aliquam comparavit, alius rem ſimilem pro duobus cum dimidio, alius pro duobus dempto dimidio; omnes tres rem juſto pretio acquiſiviſſe putandi ſunt.

49. Ne vero hæc laxitas in infinitum quaſi extendatur, & ita lædentibus alios conniveatur, communis pretii *tres* communiter faciunt gradus, *infimum* ſeu pium, *mediocre* ſeu moderatum, & *ſummum* ſeu rigoroſum. Intra quam latitudinem (i) ſi ſubſiſtatur, carius aut vilius res aliqua emi vel vendi poſſit.

50. Et eo forte reſpexit Jus Romanum, reſciſſionem contractuum tum demum, (ſi quis adverſarii dolum probare non poſſet (l) concedens, ſi quis *ultra dimidium* læſus eſſet, h. e. ut ego intelligo, ſi quis ultra alterum tantum pretii infimi (m) dediſſet, vel ne quidem dimidium pretii ſummi (n) accepiſſet, quoniam videlicet has metas rariſſime excedere ſolent homines mercium periti, etſi in æſtimatione variantes.

51. Quæ conſtitutio etſi non omnibus arrideat, videlicet quod is terminus ſæpius iniquitatem ſecum ferat in rebus majoris momenti, v. gr. ſi quis ædes emerit pro 5000. thaleris, quæ communiter & quoad pretium infimum pro 3000. a nemine ultra 4000. thaleros æſtimantur; tamen pro juſtitia legum Romanarum videtur dici poſſe, eos ſuccurrere voluiſſe iis, qui res minoris momenti emerent, in quibus videlicet non expedit, diutius ſciſcitari de pretio; at illum, qui in rebus majoris momenti ita negligens eſſet, ut talem læſionem ſatis enormem incurreret, beneficio legum indignum fuiſſe viſum. (o)

52. Accedit, quod in caſibus ejusmodi majoris momenti facilius alterius dolus probari poſſet, qui reſtitutionem etiam in læſione intra dimidium operabatur.

53. Quodſi tamen princeps videat, quod ipſe rerum pretia determinare poſſit, quod potiſſimum in rebus fungibilibus & domeſticis, in operis item vulgaribus procedit, (p) ad lites præſcindendas optimum eſt, ſi hoc faciat.

54. Oritur inde nova pretii ſpecies, eis, qui in ſtatu naturali vivunt, incognita, quæ *pretium legitimum* appellari conſuevit.

55. Quod

(i) *Ut ſit in exemplis* §. præced. (l) *Aut probare nollet. Nam alias etiam ob minorem læſionem læſus poterit recedere a contractu.* (m) *Ut ſi quis in caſu* §. 48. *rem iſtam comparaſſet pro plusquam tribus ſolidis.* (n) *Ut ſi quis in dato caſu accepiſſet ſaltem ſolidum cum quadrante.* (o) *Nam prius inquirere debuiſſet in pretium rei tantæ. Accedit, quod in rebus majoris momenti vix poſſit contingere, ut alter non ſit in dolo.* (p) *Quia tum ceſſant rationes* §. 46.

55. Quod adeo latitudinem non habet, ſed fere in puncto conſiſtit ut quantulocunque exceſſu injuſtitia committatur.

56. In tantum, ut non ſolum *plus accipere*, ſed & ſæpius non liceat *plus dare*, præprimis eo caſu, (q) ubi determinatio pretii non tam propter utilitatem ſingulorum, quam ob utilitatem publicum & per modum legis ſumtuariæ facta ſit.

57. Quin nec licebit ſemper *minus accipere*, præprimis ſi determinatio pretii ad prohibitionem monopoliorum reſpexerit, aut in favorem communem mercatorum lata ſit.

58. Poſtquam de dominio & rerum pretio diximus, poſtulabat ordo, ut & de *contractibus*, qui fere dominiorum diſtinctionem & inventa pretia præſupponunt, eorumque a *pactis* diviſione quædam nunc diſſereremus. (r)

59. Sed ſi verum fateri volumus, ignorat Jurisprudentia divina iſtam pactorum & contractorum diviſionem, cum ea tota, quanta quanta ſit, originem debeat Romanis.

60. Scilicet volebant Romani antiquitus proſpicere, ne ſubditi per nimiam promittendi promptitudinem ſeu gratuitam ſeu mutuam læderentur, quapropter (s) ſtatuerunt, ut ex meris promiſſionibus citra dationem nulla oriretur efficax obligatio, niſi quis per ſolennem *ſtipulationem* alteri quid promiſiſſet.

61. Unde antiquiſſimis temporibus ſola *ſtipulatio contractus* fuiſſe, reliquæ promiſſiones omnes *nudorum pactorum* nomine veniſſe videntur.

62. Donec ab hac regula, quod pactum nudum actionem producere non deberet, quædam negotia pedetentim vel propter præſtationem ſubſecutam, (t) vel propter eorum frequentiam & neceſſitatem ad promovenda commercia & quotidianam utilitatem civium, (u) vel propter adhærentiam contractuum, (x) vel propter ſingularem rationem, (y) primævæ intentioni omnino contrariam eximerent. (z)

63. Hinc diſtinctiones inter *pacta nuda*, & *non nuda*, horum in *legitima* & *adjecta*; adjectorum in neſcio quas *ſubſpecies* obſcuriſſimas,

Ee 3 (a) qua-

(q) *Aliter diſtingv. Dn. Puſend.* V. l. 8. (r) *Id quod facit etiam Dn. Puf.* l. 5. c. 2. uſque ad c. 11. (s) *Ita quidem tum ſenſi. Nunc aliter arbitror. Scilicet perpetuum ſtudium patrum plebem ſubjugandi, de quo diſſero* in Nævis Jurisprud. lib 1. *etiam hanc inventionem ſuppeditavit, ut formulas certas promittendi per ſtipulationem populo imponerent &c. Dicam latius Deo dante* in comment. ad Inſtit. (t) *Ut contractus reales & innominati.* (u) *Ut contractus conſenſuales* (x) *Ut pacta adjecta.* (y) *Ut pacta legitima.* (z) *Quod potiſſimum patet in pacto donationis.*

(a) quarum ſingulæ infinitis litigiis inter JCtos dederunt occaſionem, ortæ ſunt.

64. Eidem fonti originem debent diviſiones *contractuum in nominatos* & *innominatos*, horum in *reales*, *verbales*, *literales* & *conſenſuales*, etſi non ita litigiis obnoxiæ, niſi quod diviſio alia contractuum in *ſtricti juris* & *bonæ fidei*, (b) a diviſo olim prætoris & judicis pedanei officio orta, tum & ſubtilitates nimiæ de *formulis actionum* earumque nominibus doctrinam pactorum & contractuum intricatiorem reddiderint. &c.

65. Uti vero hæ Juris Romani difficultates nimium quantum per inconcinnam Triboniani rapſodiam (c) auctæ ſunt, ita tamen invaſerunt fere *totum orbem Chriſtianum*, partim quod *Pontifices* multa de contractibus, paucis quibusdam rejectis, in Decretalibus ſuis retinuerunt, partim quod ante pauca ſecula, quibus ſtudium Juris in Italia & Germania rurſus ſurgere incipiebat, *Jus Juſtinianeum* ſimul in Academias & forum fuit translatum, interpretantibus id hominibus ſumma diligentia præditis; ſed omni literarum & hiſtoriæ ſtudio deſtitutis. (d)

66. Unde factum fuit, ut *Jurisprudentia Romano Germanica privata* hodie ſit informe chaos, quæ in formam artis per regulas, quibus quis tuto confidere queat, redigi omnino non poſſit. (e)

67. Simul tamen doctrina de contractibus & pactis in *Jurisprudentia naturali*, ſed fere ſecundum principia Romanorum hactenus tractata fuit, partim quod *Reges Chriſtiani* fere unanimiter Jus Romanum ob multas regulas æquitatis (f) inibi contentas, ſaltem ex parte receperint, easque in contractibus inter ſe invicem paſſim obſervaverint.

68. Partim quod *Scholaſtici* & *Theologi Pontificii*, qui primitus & ante Grotium doctrinam Juris naturalis, ut derelictam a JCtis (g) ſibi vindicarunt, vitio iſti hominum generi frequentiſſimo, falcem miſerint in alienam meſſem, & ſub prætextu, quod de Juſtitia & jure ſcriberent, exſpatiati

---

(a) *Scil. inter pacta adjacentia, detrahentia, alterantia, mutantia &c.* vide Franzk. ad ff. de contrah. emt. (b) *Hanc diviſionem non pertinere ad Jus Gentium, agnoſcit Grotius* II. 16. 11. (c) *Ut qui videlicet multas effecit contradictiones & alios defectus, de quibus diſſero* lib. 3. de Nævis Jurispr. (d) *Quales fuerunt Gloſſatores.* (e) *Monſtro hoc* toto opere de Nævis Jurispr. (f) *Ita quidem communiter. Et hoc latius jactat Arthurus Duck* de autoritate Juris Rom. in territoriis Europæ. *Sed re accuratius inſpecta, cauſa vera autoritatis illius eſt, quod una cum Academiis Jus Romanum ſimul ſit in regna introductum, quod ad nævos Academiarum pertinet, de quibus forte alio loco pluribus.* (g) *Nam primi Gloſſatores ſtudium Juris Naturæ non curarunt, immerſi plane Juri Juſtinianeo.*

Digitized by Google

tiati nimis fuerint in campum Juris Romani, ejusque minutias etiam ſecundum regulas cerebrinæ ſuæ æquitatis examinaverint.

69. Modeſtior hac parte *Grotius*, qui primus JCtis rem ab aliis hactenus vel vi, vel clam, vel precario poſſeſſam cum ſucceſſu vindicavit, & qui hunc ſecuti ſunt, alii viri ſapientes. (h) Qui adeo cum jam erudite oſtenderit, in quantum doctrina juris Romani de contractibus conveniat cum æquitate naturali, non opus arbitramur, ut jam actum agamus, ſed quæ hac parte dicenda forent, reſervamus diſcurſibus privatis ad Jus Romano-Germanicum privatum.

70. Simul omittimus de *modis tollendi obligationes*, (i) puta ſolutione, novatione, compenſatione, acceptilatione diſſerere, cum & hæ fuſius tractari ſoleant a Commentatoribus Juris Juſtinianei, & hac parte quidem illud Jus regulas æquitatis pleniſſimas nec ita obſcuras proponat.

CAPUT XII.

DE INTERPRETATIONE VOLUNTATIS DIVINÆ ET HUMANÆ PER VERBA DECLARATÆ.

SUMMARIA.

Connexio capitis. §. 1. 2. 3. *Interpretationis norma collectio mentis ex ſignis probabilibus.* §. 4. *Potiſſima ſigna ſunt verba*, §. 5. *ſed menti tamen ſubordinanda*, §. 6. 7. *utpote quandoque menti æqualia, quandoque latiora, quandoque ſtrictiora.* §. 8. *Unde interpretatio vel declarativa vel reſtrictiva.* §. 9. 10. *Ad verba intelligenda requiritur cognitio idiotiſmi.* §. 11. 12. 13. *Verba ſunt vel vulgaria vel technica*, §. 14. *vel perſpicua vel obſcura.* §. 15. *Unde cognitione linguarum & artium eſt opus, ne interpres ſe proſtituat.* §. 17. 18. *Obſcuritas curabilis*, §. 19. *ex variis fontibus oritur*, & *partim ex figura literarum externa*, §. 20-29. *ubi*, *potiſſimum naturali prudentia opus eſt*, §. 30. *patim ex interno verborum ſenſu*, *ſi verba ſint obſoleta*, §. 31. *nova*, §. 32. *peregrina*, §. 33. *ambigua*, §. 34--40. *perplexa*, §. 41. 42. *pugnantia*, §. 43--46. *Fontes conjecturarum.* §. 47. *1. a natura negotii*, §. 48--56. *2. a conjunctis*, §. 75--62. *3. ab effectu*, §. 63. 64. *4. ab affectione perſonæ*, §. 65. *5. a qualitate perſonarum.* §. 66. *6. a ratione legis ſive impulſiva ſive finali*, §. 67--76. *unde hæ duæ rationes non bene diſtinguuntur*, §. 77. 78. *ſed ratio legislatoris non confundenda eſt cum ratione interpretis.* §. 79.

(h) *Ut Zieglerus, Puſendorffius &c.* (i) *De quibus agit Puf.* l. 5. c. 11.

§. 79. 80. *Quid ſi ratio ipſa legis lateat?* §. 81 -- 84. *Ratio legis vel pacti attendenda in interpretatione declarativa,* §. 85. 86. *ſimiliter in extenſiva,* §. 87. 88. *ubi eadem debet eſſe ratio non ſimilis.* §. 89. (*Quid ſi rationes una plures?* §. 90 -- 93. *item ratio debet eſſe efficax.* §. 94 -- 99. *Ratio legis excludit cavillationes.* §. 100. 101. 102. *De interpretatione reſtrictiva examinatur ſententia Grotii.* §. 103 -- 105. *Uſus regulæ in interpretatione reſtrictiva, 1. de ſubſtrata materia,* §. 106 -- 108. *2. de effectu.* §. 109 -- 116. *Si duæ leges collidantur, quænam alteri cedere debeat?* §. 117 -- 142. *3. de ratione legis,* §. 143 -- 150. *ubi tamen tres limitationes notandæ.* §. 151 -- 158. *Cur omiſſa ſit regula de favorabilibus & odioſis?* §. 159 -- 161. *quia ſcilicet ea nullum habet uſum, quod oſtenditur contra Grotium.* §. 162 -- 176. *In obſcuritate incurabili ceſſat officium interpretis,* §. 177 -- 186. *contra quam faciunt JCti in conciliandis antinomiis occupati.* §. 187 -- 191. *Differentia quinque inter obſcuritatem voluntatis divinæ & humanæ.* 192 -- 199.

§. I.

POſſemus adeo finem imponere libro ſecundo, & ſtatim ad officia hominum ſpecialia in diverſis ſocietatibus tranſire, niſi recordaremur, ſuperius (a) diſcurſum *de interpretatione* certis ex cauſis interruptum, ejusque ſupplementum poſt doctrinam de pactis dilatum fuiſſe.

2. Scilicet dixi ſupra: Aliam eſſe *Interpretationem Legum naturalium,* alium *legum poſitivarum.* Utramque quidem præſupponere certas regulas atque axiomata a primis principiis dependentia, ſed naturales tamen niti perpetuis demonſtrationibus (b) etiam in concluſionibus remotis, in poſitivis vero concluſiones ex generali axiomate per conjecturas & argumenta probabilia deducendas eſſe, atque hac parte uſurpandas eſſe easdem regulas, quibus artifices in interpretandis legibus humanis & pactis utuntur.

3. Ubi tamen ante omnia repetendum erit, quod loquamur de *legibus poſitivis ſalutem hominum univerſorum temporalem* concernentibus; Utrum enim & interpretatio myſteriorum fidei nitatur regulis communibus bonæ interpretationis, an vero ad eam ſpeciales concurſus & illuminatio divina requiratur, noſtrum non eſt, ut definiamus, qui Theologis relinquenda eſſe opinamur.

4. In

(a) l. 1. c. 4. §. ult. *Cum hoc capite jungendum eſt Puſend.* l. 5. caput 12. & caput 3. meæ praxeos Logicæ, *ubi doctrinam de interpretatione reaſſumſi* §. 19. ſeqq. *& ibi multa emendavi.* (b) vide lib. 1. c. 3. §. 5. ſeqq. & c. 4. §. 80. ſeqq.

4. In *foro igitur humano*, (c) cum quilibet ad ea obligetur, quæ legiſlator voluit, aut ad quæ ipſe ſe per voluntatem propriam obligari voluit, voluntas vero legiſlatoris (excepto Jure naturæ) & promittentis non niſi ex ſignis, quibus voluntatem ſuam declararunt, colligi ab aliis hominibus poſſit, inde conſtat, interpretationis, quam jam tractamus, *normam* & menſuram genuinam eſſe *collectionem mentis ex ſignis maxime probabilibus.*

5. Cum autem inter *ſigna*, quibus mens declaratur, potiora ſint, quæ per *ſermonem* fiunt, (d) igitur hic potiſſimum de interpretatione *voluntatis per verba declaratæ* erimus ſoliciti, præprimis cum regulæ, quas hic tradituri ſumus, fere applicari poſſint ad voluntatem factis declaratam, unde conſenſus tacitus oritur.

6. Porro cum verba ſint ſigna mentis, inde in univerſum conſtat, *verba menti*, non mentem verbis eſſe *ſubordinandam.* (e)

7. Unde in omni quidem lege vel pacto ante omnia ad *verba* eſt reſpiciendum, ſimul vero videndum, annon legiſlator vel contrahens aliud quiddam innuere voluerit, quam locutus eſt.

8. Scilicet aliquando præciſe verba applicamus ad mentem noſtram, *ut loquamur, quæ ſentimus*; (f) aliquando verba mentem noſtram ex parte ſaltem referunt, ut *minus loquamur, quam ſentiamus*; (g) aliquando verba latiora ſunt quam mens, ut *plus loquamur, quam ſentiamus.* (h)

9. Oritur ex his diverſis loquendi modis triplex quoque interpretationis ſpecies; (i) *Declarativa*, quæ mentem aliorum exponit, prout verba jacent: *Extenſiva*, quæ verba auguſtiora extendit ad alium caſum ſub mente comprehenſum: & *Reſtrictiva*, quæ docet, non omnia, quæ ſub verbis comprehenduntur, pertinere ad mentem loquentis.

10. Quæ

(c) *De foro enim divino hic abſtrahimus, ut quod magis pertinet ad vitam æternam.* (d) *vide ſupra* c. 8. §. 17. hujus libri. (e) *Igitur etſi mentem colligamus ex ſignis, ſigna tamen iſta (nempe verba) interpretamur ſæpius ex mente, hoc eſt, (ne putes ſubeſſe aſſertionem in circulum redeuntem,) ex aliis ſignis mentis præter ſermonem.* (f) *e. g. dabo tibi centum thaleros.* (g) *e. g. Dabo centum, cum commodum erit, & ſubintelligam* thaleros, & tibi. (h) *e. g. Dabo tibi centum florénos & ſubintelligam Belgicos.* (i) *Aliter paulo de ſpeciebus interpretationis diſſerui* d. c. 3. prax. Log. §. 93. ſeq. *ubi ſimul oſtendi, peccare JCtos, ſingulis interpretationis generibus ſingulas regulas accommodantes, quos olim & hic ſecutus fui. Unde poterit jam §.* ſequens *omitti. Nam & declarativa interpretatio reſpicit rationem legis.* vide §. 85. ſeq.

10. Quæ tres ſpecies & in eo differunt, quod declarativa reſpiciat principaliter *propoſitionem verbis declaratam;* Extenſiva vero & reſtrictiva *aliud quiddam*, quod verbis declaratum non eſt, rationem nempe, quæ aliquem ad loquendum impulit.

11. *Verba* igitur circa quæ declarativa interpretatio occupata eſt, vel conſiderantur ut *termini ſimplices*, vel ut *propoſitiones* aut integri diſcurſus.

12. Uti autem omnis interpres bonus a notione terminorum ſimplicium incipit, ita nullum eſt dubium, quin debeat idem neceſſario gnarus eſſe, quid ſignificent ea in ſenſu compoſito, cum leges & pacta minimum propoſitiones ſint.

13. Facit enim compoſitio ſæpius, ut verba alio plane modo ſignificent, quam ſi ponuntur, ut termini ſimplices. Et hoc ſolet appellari *Idiotiſmus linguæ*. (l)

14. Utraque verba (& termini & propoſitiones) ſunt vel *vulgaria* ſeu popularia, vel *technica* ſeu termini artis.

15. Horum utraque rurſus ſunt vel *perſpicua* vel *obſcura*. *Perſpicua* voco, quæ linguæ alicujus vel artis peritis ſatis dilucide & diſtincte mentem loquentis exponunt. *Obſcura*, quæ a peritis vel difficulter vel plane non intelliguntur.

16. *Perſpicua* quod concernit, uti & ipſa illis, qui artis vel linguæ haud ſunt gnari, etiam obſcura ſunt, (unde Philoſophi obſcuritatem in *ſubjectivam* & *objectivam* diſtinxerunt) ita hæc obſcuritas facile tolli poteſt, partim ſi quis iis, qui linguas docent, ſe fideliter informandum tradat, partim ſi ab artificibus diſcat principia & regulas artis, nec utrobique negligat lexica & dictionaria huic uſui inſervientia.

17. Porro ſicut in alterutro horum parum proficiet, qui αὐτοδίδακτος hic eſſe velit, ita qui linguam vel artem non didicit, *ab interpretatione abſtinere* debet, ne ſeipſum aliis deridendum proſtituat. (m)

18. Ita expoſitiones terminorum, quibus *Theologi* in exponendis myſteriis fidei utuntur, ipſis a Jureconſultis & Medicis relinquendæ (*) ſunt; ita

(l) *e. g. a teneris ungviculis pedem in cymba Charontis habere. In Gallico: rompre les chiens: In Germ.* ins Graß beiſſen, ſich in Finger beiſſen, den Heiligen die Füſſe abbeiſſen. (m) *Ut fit plerumque in iis, qui libros vertunt. Comparatæ hic verſiones Gallicæ & Germanicæ autorum claſſicorum.* (*) *Intellige totum paragraphum, ſi quis aliam artem vel diſciplinam non didicit. Ut ſi Theologus v. g. Jurisprudentiæ terminos ignorans ſyſtema juris naturæ ſcribere & ibi multa de dominio, jure in re, contractibus &c. abſque judicio immiſcere velit. At vero ſi quis*

callet

ita v. gr. *Lex Aquilia, SCtum Vellejanum & Macedonianum, dominium bonitarium & Quiritarium, ſuperioritas territorialis, Vaſallagium*, &c. nihil attinent Theologos & Medicos. Ita *Alcali* & *Acidum*, & infinita morborum ac ſymptomatum termini ad Theologos & JCtos non pertinent. Omnium horum explicatio non ſpectat ad Philoſophos &c.

19. *Obſcura* verba vel laborant obſcuritate, quæ tolli poteſt, vel ita ſunt obſcura, ut nemo poſſit intelligere, quid loquens voluerit. Prior eſt hujus loci, ut fuſius probabimus infra. (n)

20. Provenit vero obſcuritas iſta partim a *figura externa* literarum, partim ab *interno verborum ſenſu.* (o)

21. *Figura externa* verborum formatur vel *lingua* vel *ſcriptura.* (p)

22. Quæ *lingua* formatur, ſonus dicitur, (q) cui, niſi plane ſit ἄναρθρος & inarticulatus, (r) non debet interpretatio denegari. Nam & is, qui difficulter loquitur, pro loquente haberi debet, quod maximopere uſum habet, ſi qui in ultimo mortis articulo non ſatis intelligibilibus verbis ſupremum & nunquam rediturum arbitrium profundunt, (s) v. g. ſi quis dixerit: ſervus meus *Gratinus* liber eſto, & habeat ſolum ſervum *Cratiſtum.* (t)

23. Ejusmodi obſcuritas, quatenus per interpretationem tollenda eſt, iisdem fere regulis ſubjacet, quas circa internam obſcuritatem removendam trademus. (u)

24. Obſcuritas ex *figura ſcribendi*, (x) aut iis, quæ ſcriptioni *extrinſecus* adveniunt, orta, provenit, vel quod quis obſcuris & *inartificialibus ductibus* literas formaverit, quod vitium multis eruditis commune eſt, ut in proverbium abierit, *nos docti male ſcribimus.* Ita notum exemplum Medici, qui dum *apium* præſcibere volebat, literas ſic duxerat, ut pharmacopœus pro apio legeret *opium.*

25. Vel quod ſcribens *ſignorum* ſive *notarum* obſcuritates & compendioſa ænigmata, quæ *abbreviaturas* dicimus, adhibuerit, quas propterea non ſine ratione ſevere prohibuit in deſcribentis legibus adhibere Juſtinianus. (y) Ita aliquando imperitus clericus legebat: *Otto DEI gram.*

callet aliam diſciplinam, etſi ei non ex profeſſo, ut dicitur, incumbat, inde non eſt arcendus ſub ſtulto prætextu, quod vocationem ad eam non habeat. Dixi cap. 2. Prax log. n. 2. ſeq. (n) §. 186. ſeq. (o) Rebhahn. diſput. de interpret. jur. obſcuri. th. 23. 24. (p) Conf. l. 28. de O. & A. (q) Rebhahn. d. th. 23. (r) l. 7. in fine de ſupell. leg. (s) l. 15. C. de teſtamentis. (t) *Reſpondit Scævola, Cratiſtum liberum eſſe debere* l. 54. pr. de manum. teſtam. (u) §. 47. ſeqq. (x) Rebhahn. d. th. 23. (y) l. 1. §. 13. l. 2. §. 22. l. 3. §. 22. C. de V. I. E.

26. Vel ſi librarius in *tranſcribendis* verbis erraverit. (z)

27. Vel ſi ſcriptura *lituris, inductionibus, ſuperinductionibus,* vel quolibet alio modo ita cancellata fuerit, ut oculis perſpici non bene poſſit. (a)

28. Vel ſi ſcriptura initio incuria ſcribentis, (b) vel poſtmodum temporis vitio *mutilata* ſit. (c)

29. Vel ſi lectio, quantumvis ſana & recta, quod ad voces attinet, ſola *interpunctione* laboret, aut interpunctio *omiſſa* ambiguitatem pariat, ut in vulgato: *Porta patens eſto nulli claudaris honeſto.* &c. (d)

30 In his & ſimilibus obſcuritatibus, etſi non parum adjuvent regulæ mox tradendæ, tamen non diffitendum eſt, potiſſimum adjumentum ex *naturali prudentia* & ſingulari dijudicandi facultate, qua unus præ altero excellit, petendum eſſe, unde &, qui in ejusmodi interpretationibus felices ſunt, *Criticorum* titulo ab eruditis inſigniri ſolent.

31. Igitur pergo ad obſcuritatem, quæ *ex interno verborum ſenſu* legibus aut pactis accidit. Provenit illa inde, quod loquens adhibuerit vocabula I. *obſoleta,* ſive ea adhibita fuerint eo tempore, quo clara & uſitata erant, qualia occurrunt in *LL. XII. Tabularum*, item in Legibus Longobardorum & aliorum populorum antiquorum Germaniæ, (e) ſive eo tempore, quo uſurpantur, ſimul *antiquata*, ut in iſta viri docti reſponſione; *Rebare te fari ſcio.* &c.

32. II. Et vocabula *noviter conficta* (f) ſæpius obſcuritatem pariunt, cum non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi uſu nomina exaudiri ſoleant, ſive quis ſignificatum vocum in *novum ſenſum* privato auſu detorqueat, ut ſi quis eſcarium argentum, aut penulas, aut togas ſub *ſupellectilis* voce comprehendere ſolitus fuerit; (g) ſive quis ad exprimendos forte idiotiſmos alterius linguæ vel alia de cauſa in ſua lingua novos per compoſitionem aut alio modo *formet terminos*, quorſum forte referre poſſis, quando quis milites vocat:

Bombardagladio funihaſtaflamma loquentes.

Et Scholaſticorum *perfectihabeam.*

33. III.

(z) l. 92. de R. I. l. 24. C. de teſtam. *Ita typographus ex errore pro:* grande decus patriæ *in carmine aliquo gratulatorio poſuerat:* grande pecus patriæ. (a) l. 1. ſeqq. de his, quæ in teſtam. delentur l. 1. ſi tabb. teſtam. nullæ extab. (b) *Ut ſi quid omiſſum ſit.* (c) l. 97. §. 9. l. 77. §. 22. de leg. 2. l. 7. C. teſtam. (d) vide l. 3. ff. de Offic. Præt. Rebhahn. d. th. 23 in fine. Adde l. 2. §. 23. & 24. de vi bon. rapt. (e) Rebhahn. th. 25. (f) Rebhahn. th. 26. (g) l. 7. §. 2. de ſupellect. leg.

33. III. Obſcuritas facile contingere poteſt, ſi quis adhibeat in ſermone vocabula *peregrina*. Quemadmodum igitur, ut ea evitetur, optimum eſt, ut congrua eorum periphraſis ſimul addatur, quod obſervarunt diligenter leges Romanæ, dum *Scopelismum* & *chomata* memorant; (h) ita obſcuritas augetur, ſi ab imperitis abuſive uſurpentur, & in ſenſum alienum detrudantur, quod noſtris Gallo-Germanis perquam familiare eſt. (i)

34. IV. Potiſſimum tamen obſcuritatem pariunt vocabula *ambigua*, quæ ita videlicet comparata ſunt, ut duas vel plures res ſignificent. (l) Uti enim non inſaniendum eſt cum Scepticis, omnia, quæ exiſtunt, & multo magis quæ verbis proferuntur, ad ambiguitatem & incertitudines referentibus, ita exploſa eſt jam dudum Diodori ſententia, contra Chryſippum defendentis: Nullum verbum ambiguum eſſe, cum plures omnino ſint res, quam vocabula, & ingens copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatisque. (m)

35. Dum vero vocabulum plures res ſignificat, aut horum ſignificatuum unus eſt *proprius*, aut *improprius*; aut *uterque proprius*. Ita *Bibliotheca* proprie ſignificat locum, in quo libri collocati ſunt, improprie & per tropum libros ibi locatos. (n) Ita *arma* proprie inſtrumenta, quibus in bello utimur, improprie viros armatos: ita *ferrum* proprie certi generis metallum, tropice arma ferrea denotat.

36. Si uterque ſignificatus eſt *proprius*, tum aut unus ſub altero *continetur*, aut *neuter continet* alterum.

37. Illud accidit, vel quod nomen *generis* peculiari ſpeciei applicetur, v. gr. quando *mulieres* ſæpius opponuntur virginibus, (o) item *adoptio* & *cognatio* diverſimode uſurpantur; vel quod nomen *ſpeciei* ſupponatur pro individuo, v. gr. quando *homo, equus*, &c. promittuntur; vel quod unum *nomen proprium* pluribus individuis commune ſit, ut ſi quis plures Stichos habens *Stichum* legaverit; (p) vel quod vox *maſculina* ſæpius ſub ſe comprehendat ſexum fœmininum, e. g. *homo*, *equus*; vel quod *uſus artis* latius pateat, quam uſus populi, exemplo *mortis* &c.

38. Illarum vero ſignificationum variantium, quarum *neutra continet alteram*, infinitæ ſunt, v. g. cum *Gallus* avem & hominem, *jus* offam aut certum locum &c. notant. Ita *meum* & *tuum* ambigue ſignificant in iſto

Ff 3 Poëtæ:

(h) l. 9. &. 10. de extraord. crimin. (i) v. g. es iſt ein galanter Pantoffel.
(l) Rebhahn. th. 26. (m) Vide Kulpis. ad Grot. p. 86. lit. c. Script. ad Herenn. II. 15. Gell. XI. 12. l. 4. de præſcript. verb. Senec. II. de benef. 34. Quintil. 7. Inſtit. Orat. 9. (n) l. 52. §. 3. de leg. 3. Rebhahn. th. 26. (o) Pufend. V. 12. §. 5. adde Rebhahn. th. 26. (p) l. 32. §. 1. de Leg. 1.

Poëtæ: Carmina Paulus emit, recitat *ſua* carmina Paulus: Jurat capillos eſſe, quos emit, *ſuos* Fabulla, &c.

39. Eſt porro nonnunquam & in verbis *conjunctis* ſeu in contextu ſermonis ambiguitas, quæ plerumque contingit ex nimia *brevitate*, ſi omiſſa ſint, quæ ad abſolvendum ſenſum omnino pertinebant, ut: Hæres meus uxori meæ vaſorum argenteorum pondo centum, *quæ volet*, dato, *Cum commodum erit*, habebis centum. (q)

40. Poterit tamen etiam abundantibus & *ſuperfluis* verbis gravatus ac involutus ſermo verborum intellectum ambiguum reddere, aut obſcurum; ut ſi quis fundum ita, ut inſtructus eſt, legaverit, & adjecerit: *cum ſupellectili & mancipiis*, aut ſi legata ſupellectili, *ſpecies quaſdam* ex abundantia per imperitiam nominaverit; aut ſi quis ſtipulanti reſponderit; *Arma virumque cano*, ſpondeo. (r)

41. V. Obſcuritatem parit ſermo *perplexus*. Dum ſcilicet, quicquid ex duobus verum conſtituerimus, per interpretationem falſum apparet. Oritur vero perplexitas illa vel ex *ſola verborum inſpectione*, v. g. ſi quis heredes ſibi faciat: *Si Titius heres; Sejus heres eſto; Si ejus heres erit, Titius heres eſto*. (s)

42. Vel ex *ſupervenientis cujuſdam caſus circumſtantiis*, v. gr. Lex eſt: *Rapta raptoris mortem eligat, aut nuptias*. Eſt qui duas rapuit, quarum altera mortem, altera nuptias elegit. Lex eſt: *vir fortis, quod volet, poſcito.* At ſunt jam duo viri fortes, qui eandem poſtulant virginem. Lex eſt: *qui ſeditionem incepit, pœnas luat, qui finivit, poſcat præmium:* Idem ſeditionem & incepit & finivit, ac præmium petit. Teſtator dixerat: *Titio do lego fundum meum, ſi legi Falcidiæ in teſtamento meo locus non erit.* Erat fundus iſte dignus centum aureis, præter hunc vero jam trecenta legaverat, & cum moreretur, ultra quadrigenta non habebat. Alius: *Titiæ textores meos omnes, præterquam quos teſtamento alii legavi, lego: Plotiæ vernas meos omnes, præter quos alii legavi, lego.* Aderant ſervi vernæ iidem & textores. (t)

43. VI. *Duarum etiam orationum* contrarietas & *pugna* obſcuritatis cauſa eſt. Deprehenditur vero iſta contrarietas initio in applicatione legum diverſarum, *verbis non contradicentium*, ad caſum talibus circumſtantiis præditum, ut utraque lex ſimul locum invenire nequeat, v. g. Lex una

(q) l. 125. de V. S. Rebhahn. th. 27. (r) l. 12. §. 46. de inſtr. vel inſtr. leg. l. 9. pr. de ſupell. leg. l. 65. de V. O. Rebhahn. th. 27. (s) l. 16. de condit. inſtit. l. 85. pr. ad l. Aquil. Rebhahn. th. 28. (t) l. 88. pr. ad L. Falcid. l. 36. pr. de leg. 1. Pufend. V. 126.

Digitized by Google

una eſt: *Tyrannicidæ ſtatua ponatur in Gymnaſio:* Altera: *Ne mulieri in Gymnaſio ſtatua collocetur:* At fœmina eſt, quæ tyrannum occidit. Lex eſt: *Qui tyrannum occiderit, quamcunque ſibi rem a magiſtratu depoſcito, & magiſtratus ei concedito.* Et altera lex: *Tyranno occiſo, quinque ejus proximos cognatione magiſtratus necato.* Tyrannum uxor ſua interemit, præmiique loco filium ſuum, quem ex Tyranno habebat, ſibi depoſcit. Lex eſt: *Ne quis die feriato cum armis in publico verſetur:* Altera: *Ne quis ſigno audito tumultus indice domi ſe contineat, ſed cum armis magiſtratui in foro præſto ſit.* Jam tumultus die feriato oritur. &c. (u)

44. Uti vero ex exemplis apparet, hanc contrarietatis ſpeciem maxime affinem eſſe modo præcedenti ultimo perplexitatis generi; ita ſi paulo intenſius utriusque naturam ſpeculemur, forte non adeo commode utramque ſpeciem ad *verborum obſcuritatem* & *interpretationem declarativam*, cujus gratia eam doctrinam præmittimus, retulimus; ſed vel ad *obſcuritatem ſubjectivam* eædem erunt referendæ, vel ad aliud interpretationis genus, & omnium maxime ad *reſtrictivam* interpretationem. (x)

45. Præprimis cum ejusmodi obſcuritas accidere poſſit & ſæpius accidat, colliſione *duorum præceptorum juris naturalis*, quatenus vel a DEO publicatione repetita ſunt, vel a juris Naturalis ſcriptoribus communiter efferri ſolent, aut etiam ob externarum circumſtantiarum advenientiam, unius legis ſenſum perplexum reddentem. Lex eſt: *Dandas eſſe Eleemoſynas:* Altera: *Non faciendum eſſe furtum.* Furtum commiſit quis, ut daret eleemoſynas. Lex eſt: *Benefico beneficium redhibendum.* Concurrunt pater, & qui te ingentibus beneficiis affecerat, patronus; Ita vero res tuæ ſunt comparatæ, ut unum alteri poſtponere habeas neceſſe &c.

46. Magis igitur ad præſens negotium videtur quadrare iſta contrarietas, dum duæ propoſitiones *ad ſe relatæ* citra reſpectum ad caſum ſpecialem, ita contradicere videntur, ut quod una affirmat, neget altera; (quamvis & hæc ſpecies videatur declarativæ interpretationi cum reſtrictiva communis eſſe) ſive contrarietas hæc concurrat *in uno contextu*; (v. g. ſi teſtator in uno teſtamento aliquem modo pure, modo ſub conditione heredem ſcribat, aut legatum det & adimat, aut cum Ulpianus alicubi dicit; (y) patrem *prius ſibi debere heredem ſcribere*, deinde filio ſubſtituere, nec convertere ordinem ſcripturæ: & mox ſubjicit; tamen valere ſubſti-

(u) Puf. V. 12. 6. & §. ult. p. 816. (x) *Non opus eſt amplius, ut nos in hac obſervatione torqueamus, poſtquam* in Praxi Logices c. 3. §. 104 & 107. *oſtenſum, diſtinctionem inter retationis in extenſivam, reſtrictivam, & declarativam non habere uſum intuitu regularum interpretationis.* (y) l. 2. §. 4. & 5. ff. de V. & P. ſubſtit.

ſubſtitutionem. *ſi quis prius filio ſubſtituerit*, deinde ſibi heredem ſcripſerit: licet converſa ſcriptura filii teſtamentum fecerit) ſive in *diverſis locis*, cujusmodi contradictionum exempla infinita occurrunt in Legibus Romanis.

47. His præmiſſis videndum jam erit de *fontibus conjecturarum*, quibus utendum ad obſcuritatem verborum obvenientem tollendam. Aut igitur talis eſt obſcuritas, quæ regulis bonæ interpretationis *tolli poteſt*, aut eadem nullum admittit *remedium*.

48. *Priori* caſu reſpiciendum eſt (z) 1. ad negotium & ejus naturam, de quo legislator vel paciſcentes egerunt: Unde regula: *Verba ſunt intelligenda ſecundum ſubſtratam materiam.* Cui affine eſt effatum Logicorum: *Talia ſunt prædicata, qualia permittuntur a ſuis ſubjectis.* Quamvis noſtra ſit latior, ubi non ſolum prædicatum æſtimamus a natura ſubjecti, ſed & nonnunquam ſubjectum determinatum a prædicato, v. gr dum dicitur: *Canis ardet*, *Gallus volat*, &c.

49. Extendit vero ſe hujus regulæ uſus in omnis obſcuritatis generibus. Nam ſæpius in verbis *obſcuro ſono* & dubiis *literarum figuris* propoſitis, non infeliciter hariolamur ſenſum vocis ex ſubſtrata materia. Ita ſi dubitem, an qui mecum loquitur vel qui ſcripſerit, *merx* dicere voluerit, an *merces* ſi de emtione ſermo fuerit, prius, ſi de locatione, poſterius vocabulum erit intelligendum. Ita ſi neſciam, utrum *evictum* ſcribere voluerit, an *edictum*, ſi materia ſermonis fuerit emtio, pro illo erit præſumptio, niſi forte de vitiis rei venditæ diſſeruerit, ut facile contigere potuit, ut de *edicto* voluerit loqui. (a)

50. Deinde in verbis *obſoletis*, *novis*, aut *peregrinis* nonnunquam ſubſtrata materia lucem affert. Ita plerumque qui ex adultioribus linguas diſcunt, cum magiſter non eſt ad manus, & lexicorum evolutio tædioſa eſt, ex verborum circumpoſitorum notitia incognitæ vocis ſignificationem cum ſucceſſu conjectantur. Ita v. g. dum Scriptor aliquis in idiomate Germanico voces Gallicas immiſcere adſuetus ſcripſerat: Einer, der eine alte aber doch reiche Weibes-Perſon um Geldes willen heyrathet, erluſtiget ſich hernach gemeiniglich zu Hauſe mit *Caton*, (b) Suſtrata materia oſtendit, eum id voluiſſe ſignificare, quod ejusmodi homo ſe delectet cum juvencula quadam domeſtica; non ut alius inepte publica periphraſi ſenſum

---

(z) Puf. V. 12. 7. Rebhahn. th. 34. (a) *Huc pertinet* l. 13. §. 1. de pign. act. Venit autem in hac actione & dolus & culpa, ut in commodato; venit & cuſtodia: vis major non venit. *Ubi male a quibusdam emendatur textus. Ita:* at in commodato venit & cuſtodia. (b) *Habes exemplum vocis & peregrinæ & novæ; debuiſſet enim dicere:* Catin. *De obſoletis inquirenda exempla in legibus Longobardicis.*

ſum exprimere voluit, er beluſtiget ſich zu Hauſe mit Caton, das iſt, mit einem Catonianiſchen ernſtlichen ſauer ſehen. &c.

51. Porro & *ambiguitatem* ſæpius tollit materia ſubſtrata. Ita ſi *bibliotheca* v. g. (c) *legata* fuerit, præſumendum erit pro libris, ſi *bibliotheca extrui* juſſa, intelligendus erit locus. Ita *ferrum deponere* juſſi, ſatisfecerunt, ſi arma ferrea poſuerunt. Ita ſi quis tertio *arma inferre* fœdere prohibitus ſit, intelligentur milites, ſin hoſtes *arma tradere* juſſi, intelligentur inſtrumenta bellica.

52. Ita ex eodem materiæ ſubſtratæ loco aliquando dijudicandum erit, utrum quis ſignificatum vocis *laxiorem* aut *ſtrictiorem* intenderit? Sic v. gr. in materia feudali vocabulum *heredis* denotabit maſculos, non quoscunque heredes allodiales, &c. (d)

53. Ita cum dicitur, *Gallum ſubegiſſe provinciam*, (e) apertum eſt, de homine quem loqui, non de ave. Ita ſi dixero: *Hic liber meus eſt*, ſine dubio intelligetur, ejus dominium a me eſſe acquiſitum. At ſi quis de *ſuis capillis* loquatur, communiter denotabitur, non eſſe eos aliunde quæſitos, &c.

54. Ita in exemplo ſupra adducto: (*) Heres meus uxori meæ vaſorum argenteorum pondo centum, *quæ volet*, dato, ubi nimia verborum brevitas (quam uno verbo teſtator evitare potuiſſet: quæ volet *ipſe* vel *ipſa*) obſcuritatem pariebat, ſubſtrata materia & cauſa nempe *legati*, inter alia oſtendit, pro uxore, non pro herede eſſe pronunciandum.

55. Ita ſi voces *abundantes* (**) ambiguitatem pariant, momentum afferet materia ſubſtrata. Unde putarum v.gr. ſi quis promiſerit *ſupellectilem*, & ſimul ſpecies quasdam recenſuerit, non tamen omnes, abſtrahendo a reliquis circumſtantiis, in promiſſione gratuita deberi ſaltem ſpecies expreſſas, in oneroſa etiam reliquas.

56. Cogitandum nunc erit ulterius de exemplis, in quibus ſermo *perplexus* aut *pugnans* ex hac regula interpretationem conſequi poſſit, hæc enim, quæ hactenus attulimus, ſpeciminis loco potuerunt ſufficere.

57. Affinis huic primæ regulæ eſt, (f) atque ſub eadem contineri videtur & alia, quam communiter Doctores ſeparatim tradunt, & ex conjunctis loco petitam aſſerunt: *In omni ſermone interpretando accurate ad antecedentia & conſequentia eſſe attendendum, quibus interjecta attemperari & re-*

(c) Conf. §. 35. Grot. II. 16. 5. (d) Conf. §. 37. (e) *Aliud ſi dicam: Gallus ſubegit Gallinam.* Conf. §. 38. (*) Conf. §. 39. Puf. §. 5. (**) Conf. §. 40. (f) Puf. de O. H. I. 17. 7. ex Grotio. Rebh. th. 35.

& reſpondere præſumuntur. Quorſum pertinet, quod Celſus inculcat: *Incivile eſſe, niſi tota lege perſpecta, una aliqua ejus particula propoſita, judicare vel reſpondere.* (g)

58. Nam ideo potiſſimum contextus eſt conſiderandus, ut conſtet de materia ſubſtrata.

59. Quodſi tamen accuratius eandem penſitemus, apparebit, *affinitatem* ſaltem aliquam inter conjecturam a ſubſtrata materia, & conjecturam a conjunctis loco deſumptam eſſe, non *identitatem*, cum regula de *ſubſtrata materia* locum habere poſſit; ubi nulla ſunt antecedentia, vel conſequentia, & regula *de contextu* uſum ſuum exercere poſſit, etiam citra reſpectum ad ſubſtratam materiam, puta, cum ſenſus uterque vocis ambiguæ ad ſubſtratam materiam quadrat; vel de omni ſenſu dubitatur.

60. Prioris exemplum eſto, ſi dicam: *Gallus coquitur.* (h) Poſterioris, ſi inſtrumentum v. g. ſuper ſtipulatione confectum referat; ſtipulatum eſſe Primum *frumentum* a Secundo, Secundum ſpopondiſſe: in præfatione vero faciat mentionem, de *decem modiis* inter contrahentes actum fuiſſe. (i)

61. Quapropter 2. in genere ex loco de *conjunctis* iſta ſit regula: *Obſcuræ locutiones explicandæ ſunt ex ſermone ejusdem autoris alibi plane & perſpicue expreſſo, ſive in eodem loco,* in antecedentibus puta & conſequentibus, (quæ proprie *conjuncta loco* vocantur,) *ſive in diverſis & alio tempore prolatis;* quæ appellantur *conjuncta origine,* v. g. ſi in Teſtamento alicui *partem tertiam* ædium legaſſem, & in codicillis ſcriberem: Titio præter *partem* ædium do lego centum. (l)

62. Et hujus regulæ uſum ſe diffundere arbitror in quodcunque obſcuritatis genus, ut etiam verba *obſoleta, nova, peregrina, perplexa, pugnantia* quandoque ex illa opponi poſſint. Similiter judico de regulis ſequentibus, quod adeo ſemel monuiſſe ſufficiat.

63. 3. Ab *effectu* porro regula deſumitur. (m) *Verba ita explicanda erunt, ne nullus inde oriatur effectus, & negotium pereat, aut ne effectus cum abſurditate quadam ſit conjunctus, quod fit, ſi expoſitio pugnet cum jure divino vel humano.*

64. Ita per cavillationem Athenienſes in fœdere promittentes, quod agro *Bœotorum* vellent cedere, negarunt poſtea agrum eſſe Bœotorum, quem

(g) l. 24. ff. de LL. (h) *Notanter hoc exemplum elegi. Si enim dicas: Gallus volat, alas movet, deplumatur, dubium eſſet, annon ſub voce Galli intelligeres etiam hominem.* (i) Conf. l. 134. §. 1. de V. O. *Alios textus adducit Puf.* V. 12. §. 9. (l) *Puf. de O. H. I. 17. 7. Rebb. d. §. 35.* (m) Puf. V. 12. 8. Rebb. th. 34. 35. 38.

quem ipſi cum excercitu inſiderent. Ita cum lex ſub gravi pœna prohiberet alteri *in platea ſanguinem elicere*, abſurdum fuiſſet, ſi ſecundum ejus verba barbitonſor, qui in platea alteri venam ſecuerat, fuiſſet punitus. (n) Ex eadem regula etiam erat definienda controverſia inter *Protagoram* & *Evathlum* pro Protagora. Huc quoque pertinet caſus de eo, qui *Cratinum* liberum eſſe volebat, cum ſolum haberet Cratiſtum.

65. 4. Magnum momentum etiam in interpretatione affert *perſonæ affectio*. Unde regula: *Verba obſcura ex affectione cujusque capiunt interpretatione.* Ita ſi quis *Titium* hæredem inſtituerit, inter plures Titios hæres is erit, quem conſtat a defuncto maxime dilectum fuiſſe. (o)

66. 5. Affinis præcedenti eſt conjectura, (p) quæ ex *qualitate perſonarum* deſumitur: Nam *ſæpius verba dubia exponenda erunt ſecundum conditionem aut dignitatem perſonæ, quæ loquitur aut ad quam ſermo dirigitur.*

67. Ita ſi *ſtudioſus* (q) alicui univerſas *chartas* reliquerit, libri debebuntur, quamvis alias ſub chartarum nomine proprie libri non continentur. Ita ſi quis *dotem* promiſerit, aut *alimenta* reliquerit alteri, determinanda erunt utrobique ſecundum conditionem & dignitatem perſonæ; cui relinquuntur aut promittuntur.

68. 6. Sed potiſſimum conſiderari meretur *ratio* legis aut pacti. Hinc: *Illa interpretatio legis eſt ſequenda, quæ rationi legis congruit, & contra rejicienda, quæ ab eadem diſcrepat.* (r)

69. Cæterum ratio legis duplex potiſſimum eſt, una, quæ legislatorem impulit ad legem condendam, altera, quam per legem intendit.

70. Quemadmodum vero *intentio* legislatoris *occaſioni*, quæ eum ad legem condendam impulit, plerumque ſi non ſemper, ex adverſo oppoſita eſt; ita facile conſtat, ad *utramque* in præfata regula reſpici debere. (s)

71. Ita cum agricolæ per exercitium judiciorum impedirentur in percipiendis agri fructibus; occaſionem dedit Romanis ad *ferias meſſium* concedendas, ea intentione, ut impedimenta hæc ceſſent.

72. Ita caritas annonæ & ejus timor principem quandoque impellit, ut *frumenti exportationem* prohibeat, quo illa annonæ caritas evitetur.

 73. Ne-

(n) Puſen. V. 12. 19. Conf. ſupra §. 22. (o) Rebhahn. th. 24. l. 168. §. 1. de R. I. l. 62. §. 1. de hered. inſtit. *Aliud exemplum* in l. 45. ſolut. matrim. *ubi expreſſe JCtus hanc regulam applicat.* (p) Rebh. th. 35. (q) l. 52. §. 4. de Leg. 3. (r) Puſ. de O. H. §. 8. Rebh. th. 34. *Ita ſi princeps dixerit, ob caritatem annonæ prohibitam eſſe exportationem frumenti, ratio legis oſtendit, prohibitam eſſe non exportationem omnem, ſed exportationem vendendi cauſa factam.* (r) *Hoc etiam putat Rebh. d. th. 34.*

Digitized by Google

73. Neque obſtat dictis, quod ſæpius lex applicari ſoleat ad iſtum caſum, ad quem cauſa impulſiva non quadrat. Ita feriæ meſſium etiam proſunt illis, qui nullos fructus agrorum percipiunt aut colligunt.

74. Meminiſſe enim debebis & in hac & in reliquis regulis, nos tradere conjecturas voluntatis tacitæ, quæ ceſſant, quoties legis verba expreſſa aliud docent, ut in dicta materia feriarum.

75. Quin etſi aliæ circumſtantiæ concurrant, quæ ſuadeant præter intentionem aut occaſionem legiſlatoris eſſe interpretationem faciendam, forte ut evitetur multiplicatio litium, vel quæ poſſunt eſſe ſimiles, nec illæ ſunt omittendæ. Conjectura enim cum conjectura conferenda eſt.

76. Ita quaſi uſusfructus inventus erat, ne legata corruerent, poſteaquam tamen inventus erat, non male ſentiunt, qui arbitrantur, eundem etiam per pacta inter vivos poſſe conſtitui.

77. Simul tamen illud patet, quod dum in legibus Romanis ut regula inculcatur, falſam cauſam legatis adjectam, non vitiare legatum, (t) & tamen non deſunt quidam caſus, in quibus eædem leges vitiari legatum per falſam cauſam admiſerunt, non erudite ad tollendam hanc apparentem repugnantiam, vel potius ad oſtendendam inter iſta duo differentiam, a communi Dd. ſchola proferatur diſtinctio inter falſam cauſam impulſivam & finalem, quaſi non illa ſed hæc legatis noceat; ſed longe alias explicationis rationes hic eſſe afferendas. (u)

78. Ita v. gr. ſi dixerit teſtator: Titio, *quia negotia mea curavit*, do lego centum. Finge falſam cauſam fuiſſe. Sed quid ope diſtinctionis iſtius definies? Utrum valebit legatum an minus? Nam ſi vera fuiſſet cauſa: geſtio negotii erat cauſa impulſiva, remuneratio iſtius cauſa finalis. Et ita in ſimilibus caſibus duplex hoc cauſarum genus concurret.

79. Non confundendæ tamen ſunt cum rationibus iſtis duabus legum vel pactorum, *rationes*, quibus utuntur JCti in demonſtratione concluſionum ſpecialium ex legibus generalioribus e. g. dum affertur ratio, (x) cur partus ancillæ non ſit in fructu, quia fructus omnes hominum gratia conditi ſint, vel, ut alibi rectius & magis prudenter, quia ancillæ non ideo comparantur ut pariant. &c.

80. Nam

(t) Vide §. 31. Inſt. de leg. ibique Vinnium in notis, ut & Noricum in Addit.
(u) *Scilicet in legatis cauſas appoſitas plerumque non eſſe veras, ſed prætextus ſaltem, niſi circumſtantia oſtendant, teſtatorem eas ut veras reſpexiſſe.* (x) §. 37. Inſt. d. R. D. ubi Vinnius in notis. *Uſus hujus obſervationis: A ratione legis vel pacti non debemus in interpretatione recedere: A ratione Interpretum & JCtorum poſſumus recedere, ſi ſint ineptæ.*

80. Nam 1. jam agimus de ratione legis aut pacti *interpretandi*, non de ratione *interpretationis* jam factæ. 2. Quærimus de interpretatione, quæ nititur argumentis *topicis* & probabilibus, non de interpretatione quaſi *demonſtrativa*, ex axiomate generali, (v. g. quod uſusfructus eum in finem conſtituatur, ut uſufructuarius omnes fructus, cujus gratia res comparari ſolet, percipiat) concluſiones particulares deducente.

81. Quod ſi igitur ratio legis aut pacti ipſi pacto vel legi fuerit *inſerta*, tum interpretatio non adeo erit difficilis. Sed ſæpius *latet* eadem, unde novis conjecturis erit opus ad eliciendam rationem, antequam interpretatio ſecundum eandem fieri poſſit.

82. Quæ quidem regulis vel ideo non videntur commode inculcari poſſe, quoniam ob circumſtantiarum hic occurrentium infinitam varietatem, & ipſarum quoque infinita eſt variatio. (y)

83. Unde ad earum felicem indagationem inſignis requiritur *prudentia Politica*, quantum ad legum & pactorum publicorum interpretationem attinet, quantum vero ad pacta privatorum eximia *prudentia œconomica*, ac ſi ita loqui licet, *mercatoria*, in interprete requiritur, quæ non in Academiis & Scholis, ſed in converſatione politica atque familiari cum aliis in eo genere prudentibus acquiri poteſt.

84. Magnum quoque præſidium potiſſimum in pactorum qua publicorum qua privatorum interpretatione afferet eruditio ex lectione diligenti *hiſtoriarum* comparata, tum notitia peculiaris eorum, quæ pacta aut fœdera anteceſſerunt. Unde paciſcentium, qui bona fide v. g. ad fœdera pacifica accedunt, omnino intereſt, acta pacificationis publice nota facere. (z)

85. Sufficere hæc poſſunt de *interpretatione declarativa*. Non enim plane negligendæ ſunt reliquæ duæ interpretationis ſpecies, (a) *extenſiva* puta & *reſtrictiva*, in quibus quantum ad extenſivam, uti priores quinque, quas dedimus, interpretationes declarativæ regulæ non ita frequenter forte occurrent; (b) ita regula modo expoſita de legis ratione, tribus iſtis interpretationis generibus ſatis evidenter eſt communis.

86. Quodſi enim de verborum obſcuritate quacunque tollenda agatur, tum in dubio is vocabuli vel phraſeos obſcuræ ſenſus erit retinendus,

(y) Conf. Rebh. th. 34. in fine. (z) *Unde inſtrumentum Pacis Monaſterienſe & Neomagienſe magnam lucem accipit ex actis præcedentibus & Hiſtoria.* (a) *vide ſupra* §. 9. 10. (b) *Mutavi hic quædam, quæ aliter poſita erant in prima editione, ubi nimis adhuc uſum triplicis interpretationis in regulis ipſis quæſiveram. — Ad §. vero ſequentem ad neceſſarium mentis mei intellectum quædam initio addidi, incuria typographi prima editione omiſſa.*

dus, qui maxime rationi legis congruit. Quod vel maxime tum uſum habet, *ſi duplex* vocis ſenſus ſit, laxior alter, alter ſtrictior. Hinc v. g. ſi Princeps *frumenti* exportationem prohibuerit, ſub voce frumenti vel univerſæ ſpecies frumentariæ, vel ſaltem triticum aut aliud genus comprehendetur, prout nempe in omnibus aut in quibusdam ſaltem annonæ caritas timetur, quæ Principem ad legem condendam impulerat.

87. Quodſi vero verba legis vel pacti *perſpicua* ſint, nec ambiguitate laborent, tunc ſæpius ſpecies emergunt ſub legum verbis vel comprehenſæ vel minus, de quibus tamen non ſine cauſa dubitatur, an ad eas lex applicari debeat, an non?

88. Atque hic fere unice ad *rationem* legis erit recurrendum. Adeoque interpretatio extenſiva maximam partem iſto nititur canone: (c) *Ubi eadem eſt ratio, ibi eadem eſt juris diſpoſitio.* Vel; *Identitas rationis facit, ut lex & pactum applicari debeant ad caſus ſimiles ſub verbis eorundem non comprehenſos.*

89. *Eadem* vero debet eſſe ratio, non ſaltem *ſimilis*, etſi caſus emergentes relati adverba legis caſibus ſub lege comprehenſis ſint ſaltem ſimiles, non iidem. (d)

90. Cum vero ſæpius obveniant occaſiones *una plures* ad legem ferendam, & ſecundum tradita etiam Philoſophorum unius rei plures poſſint eſſe fines, quorum ſinguli vel ſunt æque *principales*, vel unus *primarius*, reliqui ſecundarii, inde non in univerſum neceſſe eſt, ut ratio legis, ſecundum quam fit extenſio, ſit unica. (e)

91. Sed hæc obſervatio tum ſaltem locum habebit, ubi *unum* tantum finem intendit legiſlator.

92. Quodſi *plures* ſint rationes unius legis, tunc ſi iſtæ ſint æque *principales*, ſequitur, omnes quoque in extenſione conjungendas, ne committatur alias fallacia diviſionis, non aliter ac in rebus naturalibus, ubi neceſſe eſt, ut omnes cauſæ concurrant, ſi effectus produci debet.

93. Quodſi vero ex iſtis una ſit *potiſſima*, putarem ſufficere, ſi modo iſta ad caſum ſimilem quadret.

94. Uno verbo: Cauſa ad quam fit extenſio, debet eſſe *efficax*, eademque conſiderata eſſe a legiſlatore in ſua generalitate, ita ut eandem ad præſentem quoque caſum voluiſſet applicare, ſi quidem eum prævidiſſet, aut de eo cogitaſſet; idque quia alioquin lex fuiſſet inutilis aut iniqua.

95. Ita

(c) Puf. V. 12. 17. (d) *E. g. Frumenti exportatio eſt prohibita ob caritatem annonæ. Jam exportat quis farinam.* (e) *Quod poſt Grotium vult Dn. Puf. d. l.*

95. Ita ſi lex *aratrum* accipere pignori prohibeat, neque licebit vomerem accipere; ſi jubeat eum, qui *patrem* interfecit, culeo inſui, inſuendus & qui matrem interfecit; et *domo* in jus educere ſi non licet, non licebit etiam ex tabernaculis. Sic ſi pactum ſit inter vicinos populos, ne intra certum ſpacium liceat locum *muris* cingere, neque terreo aggere cingi poterit, ſi prohibitionis ratio fuerit, ne iſte locus ad vim prohibendam fieret idoneus. Sic ſi aliquis in teſtamento caveat: Titius heres eſto, ſi poſthumus meus (quem utique expectabat) ſit *mortuus*; etiam hoc caſu Titius heres erit, ſi contingat illi teſtatori mortuo nullum poſthumum naſci.

96. Pertinet huc elegans caſus a Luciano propoſitus. Lex eſt: *Tyrannicida præmio afficiatur.* Etſi qui in arcem deſcenderit, ut tyrannum necaret; Aſt tyrannum non reperit, ſed filium ejus, quem etiam interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens mox tyrannus, ut filium vidit occiſum, præ dolore animi eodem ſe gladio interfecit. Petit itaque is, qui filium tyranni ſuſtulerat, præmium tanquam tyrannicida.

97. Atque hic quidem non contemnendo artificio præmium petentis partes defendit *Lucianus*, (f) potiſſimum ex eo, quod communiter eadem ſit ratio illius, qui interfecit, & qui mortis cauſam præbuit.

98. Sed nec etiam quicquam omiſit, quod ad oſtendendam petiti illius iniquitatem facit, *Eraſmus Roterodamus* alia Oratione pro adverſa parte conſcripta, non ita conciſa quidem ut, Luciani, ſed ubi facile tædium ex prolixitate oriundum compenſare poſſit erudita variarum bonæ interpretationis regularum ad præſens negotium applicandarum expoſitio.

99. Cujus adeo opinio magis placet, potiſſimum quod fuſius oſtenderit, factum id prætenſi tyrannicidæ nullo modo pro tali eſſe habendum, quod veram & moralem interfectionis cauſam morti tyranni præbuerit. (g)

100. Vides vero ex adductis exemplis, quod interpretatio extenſiva locum habeat in legibus tam *affirmativis* quam *negativis*: In *his* vero inſignem affert uſum circa diluendas quasvis *cavillationes* ac reprimendas *frau-*

(f) *Et cum hoc Dn. Puf. d. §. 17. Lucianus inter alia urget, duplex præmium deberi tyrannicidæ, quoniam duos tyrannos interfeciſſet.* (g) *Nam erat ſaltem cauſa per accidens. Et potuiſſet tyrannus ſe non interimere, ſed necem filii cum periculo totius civitatis graviter vindicare. Deinde cum tyranni filium interfecit, non potuit probabiliter habuiſſe intentionem tyrannum interficiendi, ſed ſaltem dolore aliquo ipſum afficiendi, ſi non plane præ timore id fecit, ne filius ipſum Patri detegeret. At præciſe Tyrannicidam præmio afficere, volebant leges. Denique lex volebat forte ſactum præmio afficere, hoc factum erit timidum.*

Digitized by Google

fraudes, quæ a male feriatis hominibus excogitari ſolent eludendis legibus.

101. Quare non male JCtus iſtam inter hæc duo ponit differentiam, (h) quod contra legem faciat, qui facit id, quod verbis legis (rationi videlicet ejuſdem correſpondentibus) adverſum eſt, in fraudem legis vero, qui ſalvis legis verbis committit ea, quæ cum intentione legislatoris pugnant.

102. Communiter vero ejuſmodi *fraudis quatuor ſpecies* faciunt Dd. (i) Primam, quæ fit commutatione *rerum*, ut ſi lex prohibet *pecuniam* mutuo dare filiofamilias, fœnerator vero det mutuo frumentum, vinum, &c. item ſi princeps vetet *frumentum* exportari aut *lanam*, & quis farinam vel oves exportet: ſecundam, quæ fit commutatione *perſonarum*, ut cum *conjuges*, qui invicem donare nequeunt, alias perſonas, quæ donent, ſubſtituant; tertiam commutatione *contractuum*, ut ſi iidem conjuges res protioſas *uno nummo* ſibi vendant invicem, ſi fœnerator filiofamilias mutuo dandi gratia res quasdam *vendat:* quartam denique commutato *modo* contrahendi, ut ſi mulier, quæ *fidejubendo* non obligatur, animo intercedendi pro altero mutuum ipſa contrahat; quanquam hæc ſpecies parum differat a tertia, & cogitandum ſi ulterius, annon plures modi, quibus quid in fraudem legis committitur, reperiri poſſint.

103. Interpretationem *reſtrictivam*, quæ adhuc reſtat, *Grotius* petendam eſſe ait (l) ex defectu voluntatis originario, aut ex caſus emergentis cum voluntate repugnantia. *Prius* fieri vult ex aliquo ſigno voluntatis, ſi nimirum verba alio loco poſita cum præſenti lege aut pacto per incidentem caſum peculiarem pugnare videntur. &c.

104. Hic uti in concluſionibus ipſis non adeo multum diffidemus; ita videtur methodus & connexionis ratio non ſaltem aliquatenus eſſe obſcurior, verum & certo reſpectu perplexitatem (m) inferre. Cum enim, ut reliqua mittam, omnis interpretatio debeat fieri ſecundum probabilem voluntatem ejus, qui locutus eſt, neque tamen eam, quam unquam antea habuit, aut poſt ſermonem forte habiturus eſt, ſane ſua ſponte fluere videtur, quod reſtrictiva ſemper ſe fundare debeat in defectu voluntatis originario, nunquam ex caſus emergentis (ſubſequenti aliqua) cum voluntate repugnantia, defectui originario voluntatis oppoſita.

105. Rur-

(h) l. 29. 30. de LL. Puf. §. 18. (i) Puf. d. l. Ziegl. ad Grot. p. 392. *Exempla plura, ubi quid ſit in fraudem legis, vide ap. Puf.* de §. 18. *Talis cavillator depingitur in fabula Ulenſpigelii. Et ex* (l) *eo retinet Pufend.* de O. H. l. 1. c. ult. §. 11. ſeqq. (m) *i. e. contradictionem.*

105. Rurſus cum reſtrictiva interpretatio fere intendat, legiſlatorem plus locutum eſſe quam ſenſerit; & de caſu, de quo ſermo eſt, tum non cogitaſſe, adeoque ita ſemper præſupponat caſum emergentem voluntati loquentis repugnantem, non video iterum, quomodo defectus voluntatis originarius repugnantiæ caſus emergentis queat opponi. Tentabimus itaque, annon res ipſa commodius hoc modo poſſit proferri.

106. Extenſiva interpretatio fere *unice* ad rationem legis vel pacti reſpicit; At reſtrictiva etiam *reliquas regulas* interpretationis declarativæ admittit. Unde 1. quæ ſupra (n) diximus de *ſubſtrata materia*, hic quoque locum habent, utpote quæ ſemper intelligenda eſt obverſari animo loquentis, etſi verba videantur latius patere.

107. Ita ſi feudum ſit conceſſum alicui pro ſe & *deſcendentibus maſculis*, non intelliguntur nepotes ex filia, quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas & deſcendentes ex iis plane excludit.

108. Ita cum patronus prohibetur adigere libertum *jurejurando*, ne uxorem ducat, materia ſubſtrata oſtendit, intelligendam eſſe legem de liberto, qui liberos tollere poteſt, neque puniri patronum, qui a liberto caſtrato juramentum exegerit. (o)

109. Deinde 2. quod ſupra (p) notavimus, non ita interpretanda eſſe verba, ut nullus, aut abſurdus vel iniquus *effectus* ſequatur, etiam in reſtrictiva interpretatione uſum ſuum exerit. Nam nemo mentis compos abſurda velle credendus eſt.

110. Ita ſi lex ſit; *Vir fortis, quæ poſtulet, habeto*, & unus qui fortia facta perpetravit, poſtulaverit agrum concivis ſui, hic vero poſt aliquod tempus in præmium fortitudinis agrum ſuum a priore repetat, vitatio abſurditatis ſuadet, ut lex explicetur, ne viris fortibus ſua præmia iterum eripiantur. (q)

111. Inde decidenda etiam controverſia inter *Protagoram* & *Evathlum*, ut hic, ſi a judicibus ad ſolvendam mercedem fuiſſet condemnatus, haud quicquam ſe exceptione pacti tueri potuiſſet; quo conventum erat, ut magiſtro merces non debeatur, quousque diſcipulus cauſam non obtinuerit, cum abſurdum ſit, aliquem ſuo pacto hoc egiſſe, ut illud ipſum obſtet, quo minus obtineri poſſit, quod ex eodem debeatur.

112. Pertinet huc interpretatio legis *ſecundum æquitatem*, (r) quæ eſt cor-

(n) §. 48. ſeqq. Puf. V. 12. 19. in fine. (o) l. 6. §. 2. de jure patron. Puf. d. l. (p) §. 63. Pufend. d. §. 19. initio. (q) *Quia alias effectus legis eſſet fruſtraneus.* (r) Puf. V. 12. 21.

correctio ejus, in quo lex deficit ob univerſalitatem, ubi nempe ex naturali ratione oſtenditur, caſum quendam peculiarem ſub univerſali lege non comprehendi, eo quod alias, & ſi literam legis præciſe quis ſequatur, orietur inde aliquid legibus naturalibus & divinis repugnans, quod merito pro abſurdo habetur, cum ad talia nemo poſſit obligari.

113. Ita ſi lex jubeat peregrinum, qui *mœnia adſcenderit*, (s) capite plecti, & peregrinus in obſidione muros adſcenderit, & hoſtem ſubeuntem ſcalis dejecerit, aut ſi lex pœna capitali *mulieres a certo quodam loco* arceat, eædemque tempore oborti incendii, ejus extinguendi gratia, locum iſtum ingrediantur, ceſſabit utrobique pœna, quia lex naturæ dictitat, beneficium præmium mereri, non pœnam.

114. Eo refert etiam Grotius, (t) ſi verba ſequi non quidem per ſe & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti *nimis grave* & *intolerabile*, ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem, de qua agitur, cum ipſo fine actus.

115. Sic qui rem *ad dies aliquot* commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat. Sic qui *auxilium* fœderato promiſit, excuſabitur, quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et conceſſio *immunitatis vectigalium* & tributorum intelligetur de quotidianis anniverſariis, non de iis, quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere reſponderi non poteſt.

116. Sed putarem has concluſiones magis perſpicue deduci ex regula de *materia ſubſtrata*. Sane ipſe Grotius earum rationem in eo quærit, quod actuum benificorum ea ſit natura, ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare.

117. Commodius forte ad præſens punctum referri poſſet, ſi *verba alio loco poſita* cum præſenti lege aut pacto, non quidem directe pugnant, ſed propter certam temporis circumſtantiam hic & nunc ſimul obſervari nequeunt, nunc enim neceſſe erit, ut una in favorem alterius reſtringatur, ne alias neutra habeat effectum, quod *abſurdum* foret. (u)

118. Sed quænam ex iſtis duabus tunc cedere debeat alteri, quæſtio eſt. (x) In genere (y) videtur ea norma obſervanda, quoniam leges liber-

(s) *Puf. §. 6. deducit ex defectu rationis. Aliæ exempla vide apud* Grotium II. 16. 26. *Ita gladius depoſitus non reddendus furenti, aut non Domino, ſi Dominus concurrat.* (t) Grotius d. l. §. 27. Puf. §. 22. (u) Conf. §. 44. & 109. Grot. II. 16. 28. ſeqq. Puf. V. 12. 23. (x) *Tractat hanc materiam Grotius* II. 16. 29. *ex Cicerone, cujus locum tradit Puſend.* V. 12. 23. *ubi & regulas Grotii ſupplet.* (y) *Hunc canonem generalem omittit Grotius & Dn. Puf. Deſumitur autem ex definitione legis.*

libertatem humanam reſtringunt, & una tamen magis altera, *ut iſta lex quæ arctius ligat voluntatem hominis, præferatur iſti, quæ vinculum laxius imponit.*

119. Referri poſſunt eo regulæ ſpeciales hac parte a Dd. traditæ. 1. *Permiſſio cedit ei quod jubetur & vetatur.* (z) Ratio eſt evidens, quia quod permittitur, plane non vincit libertatem, adeoque, ut jam ab initio notavimus, permiſſio proprie non eſt effectus legis.

120. Ita ſi lege diſpoſitum ſit: *Concubinam habere cuivis civi Romano liberum eſto*, & alia lege ita ſit conſtitutum: *Mulierem in caſtris miles non habeto*, apparet, ad militem non pertinere licentiam legis prioris.

121. 2. *Quod jubetur, cedit ei, quod vetatur.* (a) Nam arctius limitatur libertas hominis per negativa præcepta, quam per affirmativa, ut ſupra jam demonſtravimus, quoniam videlicet negativa ſemper omitti poſſunt, at affirmativa certis temporibus in actum queunt deduci.

122. Ita præpoſterum genus pietatis *corium furari*, & calceos pauperibus *eleemoſynæ* loco dare; quanquam hoc exemplum magis pertineat ad regulam ſequentem. Magis accommodum erit exemplum, ſi paululum immutes: Non licet furari, ut creditori tuo ſolves.

123. Quod loco rationis in præcedenti regula attulimus, etiam alibi quam in concurſu negativi præcepti cum affirmativo poteſt uſum habere. Unde 3. *quod faciendum eſt certo tempore, præfertur ei, quod quoquis tempore fieri poteſt.* (b)

124. Ita *ſanctificatio ſabbathi* præferenda officiis quotidianis, Ratio eſt iterum ea, quod præceptum ad certum tempus reſpiciens illo tempore magis ſtringat libertatem quam alterum.

125. Quod ſi vero duæ præſtationes certo temporis articulo collidantur, ut vel utraque in iſto tempore ſit obeunda, vel neutra commodo differri poſſit, tum 4. *Obligatio imperfecta cedit obligationi perfectæ.* (c) Cum enim in perfecta ſit major obligationis gradus, magis quoque eadem libertatem noſtram vincire cenſetur.

126. Ita *ſolutio debitorum* præferenda dationi eleemoſynarum.

127. Quodſi utraque obligatio ſit perfecta, 5. *Obligatio antiquior præ-*

 ferenda

(z) *Hic comparatur id, quod non eſt lex cum lege.* Ziegl. ad Grot. p. 395. (a) *Hic comparatur lex affirmativa cum negativa.* (b) *Hic comparatur una ſpecies legis affirmativæ cum altera. Et ſeparat hoc a priori Dn. Puf. p. 735. Grotius vero conjunctim tradit.* (c) *Hoc iterum ſpecialius priori, ut & ſequentia. Præcepta hujus §. ut & 127. & 128.*

Digitized by Google

ferenda noviori, cum per antiquiorem libertas mea jam fuerit reſtricta tempore novæ obligationis. Ita debitum antiquius prius erit ſolvendum.

128. Niſi forte uni obligationi perfectæ adhæreat obligatio alia ex alio capite imperfecta, etiam intuitu ejus, cui ſum obligatus, nam tunc 6. *Obligatio duplex vincit ſimplicem, etiam antiquiorem*, propter regulam, quæ eſt in ore omnium, quod duplex vinculum fortius liget. (d).

129. Ita *debitum novum* prius ſolvendum homini *egeno*, quam aliud etiam antiquius diviti.

130. Quodſi vero utraque obligatio ſit imperfecta, tum 7. *Lex beneficentiæ cedit legi gratitudinis*, (e) quoniam, ut ſupra diximus, ad gratitudinem quis præter legem communem humanitatis exhibendæ, etiam ex accepto beneficio tenetur, adeoque iterum hic eſt duplex vinculum.

131. Ita ſi concurrat Patronus egenus cum paupere etiam cognato, hic Patrono erit poſtponendus.

132. Modo tamen uterque egenus ſit. Nam ſi dives Patronus a me domum, pauper alius eleemoſynam deſiderat, pauper Patrono erit præferendus, quia quo major eſt indigentia in eo, quia officia humanitatis a me poſtulat, eo magis quoque, ut ſuperius diximus, obligatio mea accedit ad perfectam; igitur tum recurrendum erit ad regulam quartam.

133. Unde facile conſtat, quid in concurſu patris & filii, quorum uterque alimenta a me poſtulat, dicendum ſit. Ita enim arbitror: Quamdiu filius nondum eſt educatus, præferendus erit patri, quia ipſi perfecte obligor, patri imperfecte. Sin jam ex poteſtate dimiſſus, patri erit poſtponendus, quia pater gratitudinem poſtulat. &c.

134. Si autem plures qui me beneficio non affecerunt, a me beneficium deſiderent, tum 8. *Quo arctiori vinculo aliqua perſona nobis conjungitur, eo præſtationes, quæ ipſi debentur, aliis præponderant.* (f) Ratio jam iterum latet in theſi. Ita uxor præferenda fratri, frater patruo. &c.

135. In univerſum tamen, quæ hactenus traditæ ſunt regulæ, videntur limitationem accipere a ſequentibus: 9. *Inter leges quæ a poteſtatibus ſubordinatis proficiſcuntur, lex inferioris poteſtatis cedit legi ſuperioris. Ubi utrique ſimul ſatisfieri nequit.* (g) Inde DEO oportet magis obedire quam hominibus. Et juſſa regum juſſis patrumfamilias præponderant.

136.

(d) *Ita pauperi quamvis poſteriori debitori teneor magis ſolvere quam diviti anteriori, quia dives ipſe eſt obligatus, ut pauperi det eleemoſynas.* (e) Puf. p. 737. reg. 8. (f) Puf. d. l. n. 11. *ubi citat textus ſcripturæ.* (g) Puf. p. 737. n. 9. *Regulæ priores deſumtæ ab objecto, hæc a cauſa efficiente.*

136. 10. *Inter conventiones legesque cætera æquales peculiaris præfertur generaliori, & quæ propius ad rem accedit.* Nam generalia per ſpecialia ad certi quid determinantur.

137. 11. *Prout cujusque legis materia aliam nobilitate, utilitate aut neceſſitate ſuperat, ita regulariter una alteri præponderat.* (h) Nam inferiori obligationi velut hæc exceptio intelligitur addita, ut præſtetur, ſi per majoris momenti obligationem fieri queat.

138. Ita ſi lex una ſit, *ne quis die feriato cum armis in publico verſetur,* altera: *ne quis ſigno audito tumultus indice domi ſe contineat, ſed cum armis magiſtratui in foro præſto ſit,* & tumultus die feriato oriatur, dicendum erit, poſteriorem legem habere ſe inſtar exceptionis in ordine ad priorem, hoc modo: ne quis die feriato cum armis in publico verſetur, niſi tumultus cauſa magiſtratu evocetur. (i)

139. Plura ejusmodi axiomata ſuppeditantur a Grotio, non ita aperta tamen, ſed de quibus dubitare non ſine ratione liceat. Tale eſt illud: (l) *Ut in prohibitionibus illa, quæ pœnam adjunctam habet, ei, quæ pœna vacat, &, quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur.*

140. Quemadmodum enim prohibitio ſine ulla pœna nullius videtur momenti, (m) ita regula, quod ex duobus malis minus ſit eligendum, in malis morabilibus non procedit.

141. Ita quod addit Grotius: (n) *Juratum pactum ſi concurrat cum alio, cui abeſt jurisjurandi religio, huic præferendum eſſe,* fluit ex iſta hypotheſi, quod Grotius arbitratur, jusjurandum novam obligationem promiſſo ſuperaddere, cujus contrarium jam ſupra demonſtravimus.

142. Denique dum concludit: *Id quod poſtremo dictum eſt, debere vincere,* non tam ad interpretationem reſtrictivam pertinet, & caſum, ubi duæ leges apparenter colliduntur, ſed ubi omnis interpretatio ceſſat, & vera ſubeſt antinomia.

143. Sufficiant hæc ad oſtendendum uſum regulæ de vitanda abſurditate ac iniquitate in reſtrictiva interpretatione. (o) III. denique *ratio legis* maximopere ad reſtringenda verba legis generalia momentum affert. Unde axioma vulgatum: *Ceſſante ratione, ceſſat ipſa legis diſpoſitio.*

Hh 3 144. Uti

(h) *Quoad 10. & 11. regulam confer Puf.* ibid. n. 4. 5. & 10. (i) *Alia exempla repete ex ſupra dictis* §. 43. (l) Grot. II. 16. 29. (m) Puf. p. 736. (n) d. §. 29. *Sed exemplum, quod in notis ibidem adducit, plane nihil probat. Addit equidem Puf.* d. p. 736. *iſtam limitationem, niſi pacto jurato injuratum tanquam exceptio & limitatio ſit inſertum. Sed hoc non intelligo, & exemplum deſidero.* (o) vid. §. 109. Adde Puſend. § 10. 17. 19. 20.

144. Uti vero ſupra (p) quoad interpretationem extenſivam fecimus, ita & hic quoque diſtinguendum erit, utrum unica fuerit ratio legis vel pacti, an plures: *Si unica*, tum ſi ea ceſſet, reſtringendam etiam eſſe legem, nulla reſtat dubitatio.

145. Verum ubi legis *plures* fuerint rationes, non ſtatim una earum ceſſante, reliquæ expirant aut minus validæ ſunt ad ſuſtinendam legis efficaciam: interdum tamen *unica* ſaltem deficiente ratione reſtrictio procedit. (q)

146. Nimirum ſi lex aut pactum plures habeat rationes *æque principales*, (r) ſufficiet ad reſtrictionem, ſi vel una earum deficiat.

147. Unde facilius poſſunt emergere caſus, in quibus recta ratio ſuadeat interpretationem coarctari, quam extendi. Scilicet ut in omnibus rebus, ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam cauſarum deeſſe; ſed ut naſcatur, omnes convenire oportet, ita in actibus obligationem producentibus, ut interpretatio reſtringatur, ſatis eſt, unam cauſam deficere, ſed ut extendatur, omnes congruere neceſſe eſt. (s)

148. Sed ſi ex pluribus rationibus una ſit *principalis*, reliquæ *ſecundariæ*, *illa* modo ceſſante non abſtinebit a coarctatione interpres, etiamſi ex his aliquæ ad caſum obvenientem queant applicari. Sed harum una ceſſante non locum habebit interpretatio reſtrictiva; ſi modo principalis applicari poſſit.

149. Exemplum interpretationis reſtrictivæ ob rationem deficientem dabit ſpecies iſta. Lex eſt; *qui propter tempeſtatem navim reliquerunt, omnia perdant; eorum navis cæteraque ſint, qui in navi remanſerint.* Magnitudine tempeſtatis omnes perterriti navem reliquerunt, & in ſcapham conſcenderunt præter unum ægrotum, qui propter morbum exire & fugere non potuit. Caſu navis in portum incolumis delata eſt. Illam ægrotus poſſidet. Navim petit, cujus fuerat.

150. Hic ſane *ratio legis* fuit, ut qui ob navim ſervandam vitam ſuam periculo expoſuit, aliquo præmio gaudeat. Quod ægrotus hic prætendere non poteſt, qui neque eo fine in navi remanſit, neque ad eam ſervandam quicquam contulit.

151. Notandæ tamen ſunt limitationes quædam regulæ noſtræ. 1. Accidere ſæpius, ut legis alicujus ratio ſit non ſolum *ignota*, ſed & talis, ut generalis aliqua æquitatis regula *aliud ſuadere* videatur. Si tamen voluntas

(p) §. 90. ſeq. (q) Puf. §. 10. *ubi tamen hæc ultima omiſit, ut & rationem diſparitatis hæc duo.* (r) Conf. §. 92. (s) *Poterit declarari exemplo pulchritudinis, lineæ rectæ &c.* Conf. ſupra §. 92. Puf. §. 17.

luntas ſuperioris hac parte ſe perſpicue determinaverit, ſubjectis merito pro ratione eſſe jubetur, & ad producendam obligationem ſufficiet, donec ipſe Princeps, cui hoc ſoli reliquendum eſt, ex æquitate legem correxerit. (t)

152. 2. Valebit regula noſtra tum demum, ſi ratio ejus ceſſet *in univerſum*, hoc eſt, in aliis caſibus ſimilibus ſæpius evenientibus, non ſi in caſibus certis rariſſime contingentibus.

153. E. g. Lex eſt: *Impubes ne faciat teſtamentum*; Ratio, quia nullum eſt ejus animi judicium. Datur impubes, cui eſt prudentia ante pilos: Quæritur, an poſſit teſtari? non poteſt. (u)

154. Aliud: lex eſt; *ne bona minorum alienenter abſque neceſſitate*, idque commodo illorum conſtitutum eſt, ne rebus ſuis temere ſpolientur. Datur caſus, quo ſit utile minori rem alienare citra neceſſitatem: quæritur, an id liceat judici? Non licet.

155. *Magnam* affinitatem cum præcedente obſervatione habet (x) 3. Quod non ſufficiat, ſi ratio legis quoad *actum* ceſſaverit, ſed ſatis ſit ad interpretationem reſtrictivam impediendam, ſi non deficiat quoad *potentiam*.

156. Senſus eſt: Lex vel conventio, in qua legislator vel paciſcentes reſpexerunt rationem aliquam, puta, ut periculum aut incommodum evitarent, non ſolum in iis caſibus valet, quando iſtud revera eſt ſecuturum; ſed in illis quoque, ex quibus probabiliter aut ſaltem non adeo difficulter exiſtere poſſe creditur.

157. Ita ſi lex iſta; *ne quis noctu cum facibus per plateas ambulet*, non excuſatur quis, ſi dicat, ſe ita circumſpecte iis uti, ut nemini damnum inde proveniat.

158. Ita ſi inter duos populos fœdere cautum ſit, *ne exercitus aut claſſis intra certum locum deducatur*, licet ratio conventionis fuerit, ut ne inde damnum actu alicui inferretur, haud quicquam tamen licebit exercitum aut claſſem eo deducere, utut animus nocendi abfuerit. Nam ſufficit, quod alteri facile noxa queat inferri ab eo, qui intra illum locum verſatur.

159. Pene obliti fuiſſemus regulæ, quæ & uſitatiſſima eſt, & communiter ambitu ſuo ampliſſima eſſe creditur, ut in omni interpretationis ſpecie ſibi locum vindicet, quæ nimirum in diviſione materiæ, prout hæc vel favorabilis eſt, vel odioſa, nititur.

160. Quip-

(t) Puf. §. 10. Huber. poſit. ad Pand. tit. de LL. n. 12. 13. *Huc pertinet exemplum de non manumittendo ſervo uxoris adulterii ſuſpectæ, etiamſi longe abfuerit.* (u) Hub. d. l. §. 14. & 15. Conf. omnino Grotium l. 3. 5. ſect. 3. (x) Puſend. d. §. 20.

160. Quippe quod interpretationem *declarativam* concernit, nihil notius eſt, quam quod dici ſoleat: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda.* (y)

161. A quo alterum parum differt: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda;* niſi quod hoc magis ad interpretationem *extenſivam* & *reſtrictivam* reſpiciat.

162. Sed neſcio, an hujus axiomatis is ſit uſus, qui communiter creditur, & non potius rectius ſit, ſi in datis regulis maneamus, & entia præter neceſſitatem non multiplicemus.

163. Nam ſi initio *fundamentum* ejus reſpicias, nititur id diviſione materiæ, de qua ſermo eſt; adeoque nihil obſtat, quo minus hoc intuitu id referre poſſis ad regulam de materia: quod verba ſecundum materiam ſubſtratam ſint intelligenda.

164. Deinde ſi diſquiras, quid ſit *favorabile*, quid *odioſum*, deprehendes nimium quantum variare Dd. Grotius tres ſpecies dicit eorum, quæ *promittuntur*, alia *favorabila*, alia *odioſa*, alia *mixta* ſive media.

165. *Favorabilia* vocat, quæ æqualitatem in ſe habent, & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major ſit atque latius pateat, eo majorem ait eſſe promiſſi favorem. Ergo eorum, quæ ad pacem faciunt, majorem eſſe, quam eorum, quæ ad bellum; belli item ob tuitionem ſuſcepti majorem, quam aliis de cauſis.

166. *Odioſa* autem eſſe ſtatuit, quæ partem alteram tantum aut plus altera onerant, quæ pœnam in ſe continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant.

167. Quodſi *mixtum* ſit aliquid, ut mutans quidem priora, ſed pacis cauſa, id pro magnitudine boni & mutationis modo favorabile, modo odioſum cenſeri, ita tamen, ut cæteris paribus favor cenſeatur potior.

168. Hic igitur ſi *primo* ſpectes, quod Grotius diviſionem hanc in *promiſſis* adhibeat, dubium oriri poſſit, an eadem etiam in legum interpretatione habeat locum? Sane quæ Grotius de æqualitate & inæqualitate affert, ad leges, quæ ſemper inæqualibus feruntur, accommodari nequeunt. Et tamen nihil frequentius eſt, quam quod JCti eandem regulam ad leges extendant, dum v. g. aſſerunt: *Beneficia Principis eſſe extendenda; Leges pœnales reſtringendas*, item: *ſtatuta & omnem legem derogantem admittere ſaltem interpretationem reſtrictivam.*

169. *Secundo* cum negotiis humanis ſic eſt comparatum, ut nullum reperire queas, quod *ex omni parte favorabile aut odioſum* appellare poſſis,

(y) Vide Grotium II. 16. 10. Puf. V. 12. 12. & de O. H. 1. 17. 9.

ſis, (z) cum hi termini non rei ipſius eſſentiam, ſed relationem ad utilitatem aut damnum, quod homines inde ſentiunt, exprimant, & vero ubique quod uni damnoſum eſt, alteri utilitatem afferat; aut ſi vel maxime hoc contingere poſſit, unam eandemque rem pluribus utilitatem afferre, inter hos certe nulla deſuper erit contradictio, ut interpretatione pacti aut legis ad eam tollendam ſit opus.

170. *Tertio.* Etſi vero Grotius in eo occupatus ſit, ut *regulas* certas diſcernendis favorabilibus ab odioſis tradat, vereor tamen, an ea magnum momentum afferant, ſi a regulis, quas ſupra dedimus, abſtrahas. Ita quod *ſauorabila* concernit: quid ſi in fœdere pacis conventum ſit *captivos utrinque reſtitui?* (a) Et una pars, quæ longe plures captivos detinebat, pro ſingulis ſingulos velit reddere, altera vero omnes pro omnibus; ex Grotii notis hæc poſterior pro ſe afferet, *ſavorabile* eſſe negotium, cum *ad pacem ineundam* ſit directum, adeoque extendendam eſſe locutionem: prior vero urgebit, *odioſum* ita pactum eſſe, quæ partem alteram *plus altera oneret*, atque adeo in ſe non habeat utilitatem.

171. Ita ſi fingamus legem eſſe, quæ *frumenti exportationem prohibeat, pœna gravi in exportantem ſtatuta*, & quis *farinam exportaverit*, ſi regulam de favorabilibus & odioſis quis hic applicare velit, facile videri poteſt, exportantem non eſſe puniendum, quia lex iſta ad *odioſa* ex dictis Grotii referenda eſſet, non ſolum quia de priori licentia aliquid immutat, ſed & quia *pœnam* in ſe continet; cum tamen certum ſit, legem illam ad præſentem caſum, ob rationis identitatem, pertinere.

172. Non equidem ignotum eſt, in legibus Romanis ſæpius ex favore rei deciſionem peti in ambiguis, (b) ut in cauſis *libertatis, dotis* &c. Sed tum vel in applicatione ſimul ad unam regularum præcedentium reſpicitur, vel, quod ita decidendum ſit, juri civili debetur determinanti quid pro favorabili habendum ſit, citra quam determinationem ſi fuiſſet, negotium non potuiſſet expediri. At jam quærimus de regulis interpretationis ex dictamine rectæ rationis ſolum hauriendis.

173. *Quarto:* Quod regulas concernit, quas Grotius de *uſu* favorabilium &c. in doctrina interpretationis format, (& in ſummam contractæ id volunt. (c) 1. In *non odioſis*, h. e. ut intelligo, in *mixtis*, ſumenda verba

(z) *Inde natum mihi corollarium: Favorabila definiri non poſſe, & ob iſtud corollarium controverſia cum Clariſſimo Placcio, de qua vide appendicem poſt finem hujus lib. II.* (a) Conf. Puf. V. 12. 13. p. 722. (b) Vid. omnino Rebhahn. th. 36. (c) Grot. II. 16. 12. Puf. V. 12. 13. *ubi ex his facit quinque regulas.*

ba in uſu populari & latiſſimo. 2. In *favorabilibus*, ſi artifex ſit, qui loquatur, verba etiam in ſenſu artificibus peculiari, non tamen plane improprio, niſi ad evitandam abſurditatem vel iniquitatem, accipi poterunt. 3. In *odioſis* ſermo figuratis aliquantulum admittitur, ut onus vitetur:) ad illas cum uno ſaltem vel duobus exemplis univerſalitatem haud quaquam inferentibus illuſtret, multæ inſtantiæ dari poterunt, in quibus ſi ſolum regulas iſtas applicare velis, (d) dubium & obſcurum ſermonem tollere non poteris, aut ſi applicatio cum dictamine rectæ rationis non pugnet, etiam citra iſtas ex ſuperioribus regulis de materia ſubſtrata, effectu, ratione &c. iſti dubio ſatisfieri poſſit.

174. Ita dum jus Romanum pollicetur actionem, ſi quis de poſſeſſione rei ſuæ *dejectus* eſt, recte Grotius notat, id etiam extendendum eſſe ad eum, qui vi *vetitus* eſt ad ſuum accedere; ſed non tam ex ratione regulæ primæ, de *non odioſis*, quam ex *ratione* legis, quia jus Romanum omnem violentiam voluit hoc modo coercere.

175. Ita dum Caligula eorum, qui pro ſe & *poſteris* civitatis jus impetraverant, *nepotibus* jus civitatis negabat, quaſi non intelligi deberent poſteri ultra primum gradum; non opus eſt ad convincendum iniquitatis Caligulam ad primam Grotii regulam refugere, ſed ſufficit, quod in *poſterorum* voce nulla ſit obſcuritas, ipſe vero Caligula omni ratione, quæ reſtrictivam interpretationem ſuadeat, deſtituatur.

176. Ita ex regula ultima de *odioſis* defendere nollem (e) factum Aureliani, qui eo tempore, quo proficiſcebatur ad bellum Orientale, *bilibres coronas* populo promiſit, ſi victor rediret, poſt reditum vero ſuum *coronas de panibus ſiligineis* ſingulis donavit. Erat enim hoc evidens verborum cavillatio, quamvis neque populus a ſtultitia excuſari poterit, quod ſperaverit aureas.

177. Quæ hactenus dicta ſunt, procedunt in *obſcuritate*, quæ ſic comparata eſt, ut adhibita arte rectæ interpretationis legitimo aliquo modo ſuperari exponique poſſit, (f) nam in cæteris quæ adeo obſcura ſunt, ut humano intellectui *nullam* diſcernendi facultatem relinquant, fruſtra ſuam curam operamque interpres conſumſerit.

178. Puta v. g. ſi quis loquatur plane *ſine ulla vocis ſignificatione*, ſi id quod ſcriptum eſt, *prorſus legibile non ſit*, neque oculis poſſit perſpici, neque intelligi, quid ſignificet. (g)

179. Si

(d) Conf. §. 171. juncta regula 3. hic. (e) *Defendit tamen Puſend.* d. p. 723.
(f) Vide ſupra §. 74. Rebhahn. th. 16. (g) Rebhahn. th. 43. l. 7. de ſuppell. leg. l. 9. e Ædil. Edict. l. 1. pr. de his quæ in teſtam. del. l. 2. de his quæ pro non ſcript. hab.

179. Si deficiat item *omnis conjectura voluntatis*. *Ut ſi* teſtator *Titium* liberis ſuis tutorem dederit, ſintque Titius pater & filius, nec appareat, quem dederit, neuter Tutor erit. Aut ſi dixerit: *Si Stichus heres non erit, liber & heres eſto*, non valebit ſubſtitutio. (h)

180. Aut ſi voluntas loquentis *nullum exitum* invenire poſſit, ut in vere perplexis, quorſum etiam referre poſſis exemplum modo memoratum de Sticho ſibimet ipſi ſubſtituto.

181. Ita ſi Julianus illam inſtitutionem: *Si Titius heres erit, Sejus heres eſto; ſi Sejus heres erit, Titius heres eſto*, ut perplexam ſcribit eſſe inutilem, cum conditio exiſtere non poſſit. (i)

182. Mihi vero, quod pace Juliani dixerim, videtur Teſtator non id voluiſſe, ut neuter *ante alterum* heres ſit, quomodo Julianus eum intellexit, ſed ut neuter *ſine altero* heres eſſet, ac ſi dixiſſet: *Titius & Sejus heredes ſunto; ſi unus eorum heres non erit, nec alter heres eſto*. (l)

183. Nam cum verba inſtitutionis & hanc interpretationem admittant, putamus eam expoſitioni Juliani eſſe præferendam, quoniam magis convenit cum regula, quam ſupra (m) ex loco de effectu inculcavimus.

184. Magis ad hunc locum videtur ſpectare illuſtre exemplum conventionis *Paridem & Menelaum*. Conventum fuerat, ut *victori* cederet Helena; In repetitione ejusdem ante pugnam dictum erat: Ut ei cederet Helena, qui alterum *interfeciſſet*. Paris ſuccumbens fuga ſibi conſulebat. Petebat Menelaus ſibi Helenam adjudicari, ut *victori*, contradicebat Paris, quod ipſe adhuc *viveret*. Quæſtio erat, *an poſterior repetitio conventionem priorem ambiguam explicuiſſet, utrum in poſteriore mentio interfectionis ſaltem exempli loco facta fuiſſet?* Pro utraque ſunt conjecturæ non contemnendæ, (n) ac ut nobis videtur, deciſionem ejusdem in æquilibrio ſuſpendentes.

185. Similiter *ſi manifeſte ſunt pugnantia* in ſermone aliquo, ceſſat interpretatio, quia nemo eodem tempore contraria potuit voluiſſe. Hinc leges Romanæ inculcant: *Ubi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur*,

(h) l. 30. de teſt. tut. l. 10. §. ult. de V. & P. S. (i) l. 16. de condit. inſt. conf. ſupra §. 41. (l) *In v. g. contingere poteſt, ut unus amicus ad alterum dicat: ſi tu vis exſpatiari, & ego volo. Et alter reſpondeat eodem modo.* (m) §. 63. *Adde; quod conditio hac, etiamſi ſubtiliter loqui velimus, poſſit habere exitum. Quidſi enim Sejus & Titius ſimul & uno momento ſe declarent, quod velint heredes eſſe. Item: conditio impoſſibilis habetur pro non adjecta. Niſi dicere velis, conditionem impoſſibilem differre a perplexa.* Conf. ſupra §. 179. (n) vid. Puſend. §. 9.

neutrum ratum eſſe. *Scripturas* etiam *diverſas fidem invicem ſibi derogantes ab una eademque parte prolatas nihil firmitatis habere.* (o)

186. Niſi forte unus ſermo ſit altero poſterior. Nam *quod poſterius inter contrahentes placuit, derogabit prioribus, & ubi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper antiquæ abrogat nova.*

187. Peccatur vero contra hanc ultimam obſervationem de pugnantibus, etſi graviter, communiter tamen ab interpretibus juris Romani, qui nullas *antinomias* in legibus Juſtiniani deprehendi aſſerunt.

188. De iis loquor, qui vel legem in alia parte corporis Juſtinianei aperte abrogatam cum abrogante, vel leges in una eademque parte ſibi invicem aperte contradicentes mediis quibuscunque conciliare allaborant.

189. Nollem adeo JCto alias magni nominis, (p) dum contra Wiſſenbachium diſputat, ſæpius excidiſſe has voces: Ad evitandas antinomias potius quibuscunque diſtinctionibus pugnam eſſe dirimendam.

190. Scilicet hæc eſt ἰδία ἐπίλυσις, (q) quam alii recte contrariis bonæ diſputationis accenſent, qua quis ad ejus voluntatem, quam ſuſcepit interpretandam, ſuum intellectum non accommodat, ſed ad ſuam voluntatem alterius intellectum detorquet.

191. Sed de eo alibi fuſius. Tu modo diſce, hac via impoſſibile eſſe, ut quis evadat JCtus; cum ea a tramite interpretationis juſtæ deflectat, ſed fieri aliquem Sophiſtam, & verborum cavillatorem.

192. Antequam huc abeamus, monendum, ne quis ea, quæ hactenus tradidimus, indiſtincte arbitretur, ad *voluntatem divinam* eſſe applicanda. Etſi enim ſupra (r) aſſertum fuerit, legibus divinis exponendis easdem inſervire interpretationis regulas, quibus utimur in expoſitione ſermonis humani; non tamen putandum eſt, ac ſi quoque omnia, quæ de obſcuritate verborum, ejusque diviſione fuſius diſſervimus ad voluntatem divinam pertineant.

193. Manet enim *ſcripturæ perſpicuitas* illæſa, & ſi unus alterve ejusdem locus ſit explicatu difficilior, (s) in quibus regulæ bonæ interpretationis vel ideo adhibendæ erunt, tum ut *ignorantia* tollatur noſtra, tum ut evitemus verborum Scripturæ *cavillationes.*

194. Sunt igitur multæ *differentiæ* inter obſcuritatem *voluntatis divinæ & humanæ*, quarum quasdam ſaltem brevitatis ſtudio tangemus.

195.

(o) Puf. §. 6. l. 188. pr. de R. I. l. 14. C. de fide inſtrum. (p) Strauchio in diſſert. Juſtin. (q) Rebhahn. th. 43. (r) §. 2. & 3. hic. (s) II. Petr. 3. v. 16. Dannh. Hermen. Sacr. p. 50. 51. Calixt. de præcip. cap. relig. diſp. 4. th. 81. ſeqq. p. 83.

Digitized by Google

195. I. Obſcuritas voluntatis divinæ magis eſt in *intellectu humano*, quam in ſermone divino: At in voluntatis humanæ declaratione ſæpius vitium hæret *in ſcripto & verbis*, non in interprete. (t)

196. Unde II. Scripturæ difficultas confundit aliquando *indoctos* & *Sophiſtas*; obſcuritas vero voluntatis humanæ *doctiſſimos & ſapientiſſimos* plus una vice in anguſtias redigit. (u)

197. Itaque III. Si adhibeas regulas interpretationis, & maxime ex loco de conjunctis origine petas ſubſidium, difficultatem iſtam in præceptis divinis (x) *facile ſuperare* poteris. Aut obſcuritas voluntatis humanæ ſæpius eſt *inexplicabilis*.

198. Neque enim IV. *perplexitatem* deprehendes in legibus divinis, bene tamen in legibus & pactis hominum.

199. Neque V. *pugnam genuinam* in præceptis DEI poteris oſtendere, infinita vero oſtendi poterunt in legibus humanis; quicquid etiam hic proteſtetur Tribonianus quiſpiam &c. Reliqua pete a Theologis.

(t) Dannh. d. l. (u) II. Petr. 3. v. 16. (x) *Aliud in præceptis divinis.* Dannh. d. l.

FINIS LIBRI II.

APPENDIX

AD LIBRUM II. INSTIT. JURISPR. DIVINÆ.

QVÆSTIO INTER CLARISSIMUM PLACCIUM ET AUTOREM: DE DEFINITIONE FAVORABILIUM ET ODIOSORUM ETC.

HISTORIA CONTROVERSIÆ.

FEre triennium eſt, cum per poſtam Hamburgenſem literas acciperem a Pſeudonymo ad me ſcriptas, & ſigillo figuram confuſam, Arabicis literis non multum abſimilem, repræſentare ſignatas. Referebat in iis autor, quanti me & mea ſtudia æſtimaret, non tamen potuiſſe omittere ex amore virtutis & pietatis, quin me amice admoneret de inſigni & impio errore in Inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ a me commiſſo, utpote qui (in cap. ult. lib. 1. prioris, & cap. 1. lib. 2. præſentis

 editio-

Digitized by Google

editionis) negarem, cultum Dei externum ex jure naturæ eſſe demonſtrabilem. Igitur orabat, ne ægre ferrem, quod notas ejus ipſi in lectione libri mei ortas mecum communicaret, & me certiorem jubebat eſſe, quod nemo ſciret, quæ mecum ageret, cum in mei gratiam ipſe manu propria omnia iſta ad me ſcripſerit, nec amanuenſis ſui opera voluerit uti. Inſequebantur ſcholia ad dictum caput libri mei de officio hominis erga Deum, liberius & videlicet non ea deliberatione conſcripta, quæ in epiſtola fuerat adhibita, cum eo tempore haud dubie non cogitaverat, quod ea aliquando mihi exhibere vellet. Summa eorum eo reſpiciebat, quod ea, quæ ibi diſſero de inſufficientia luminis naturæ ad demonſtrationem cultus divini externi, eum in ſenſum acceperat, ac ſi ex lumine naturæ negare voluiſſem, Deum cultu externo eſſe honorandum, & quod reſponſiones meas & inſtantias ad argumenta, quæ quis forte pro aſſertione cultus externi formare poſſet, ita interpretatus erat, ſi argumenta mea eſſent pro demonſtranda negatione cultus externi, quo pacto non poterat non ſententia mea ſana alias & innoxia, in peſtilentiſſimam ac plane impiam detorqueri, unde in ipſis ſubinde ſcholiis allocutiones ad me & adhortationes tanquam atheum & blaſphemum legebantur. Claudebat literas iſtas Epilogus, in quo per mixturam blanditiarum & minarum me adhortabatur, ut ſcandalum publice datum publica confeſſione & revocatione tollerem, promittens, ſi id facturus eſſem, quod tum verum nomen ſuum profiteri vellet, quod ſi in impia ſententia eſſem perſeveraturus, publice eum me accuſaturum eſſe. Ego vero facile errorem Autoris hujus ejusque originem detegens, cauſam mutandi ſententiam meam nullam videbam, ſimul miſerebar hominis, qui, quicunque etiam eſſet, toto literarum contextu ejusmodi animum proderet, qui ex præcipitantia, hypocriſi & pertinacia eſſet compoſitus. Lubentiſſime reſpondiſſem, ſi ſciviſſem, cui literæ meæ inſcribendæ fuiſſent. Igitur inquirendo in autorem, monſtrabam aliquibus ex auditoribus meis illam Epiſtolam, & cum inter ipſos etiam Hamburgenſis aliquis eſſet, perſuadere is mihi conabatur, ductus literarum eſſe iis ſimillimos, quos Clariſſimus Placcius ſcribendo efformaret. Sed credere nolebam, partim quod mihi imaginari non poſſem, virum jam olim doctrinam de interpretatione præceptis includentem, tum inſignem agere verborum meorum cavillatorem, partim quod mores, qui ex literis ad me datis elucebant, non videbantur quadrare moribus, quos in Clariſſimo Placcio ante aliquot annos Hamburgi ipſe me obſervaſſe putabam, & quos de ipſo alii fando retulerant mihi. Interim cum aliter Pſeudonymo iſti ſententiam meam declarare non poſſem, & vero tum tem-

temporis videlicet *d. 4. April. 1691.* publica a me habenda eſſet diſputatio *de nævis Jurisprudentiæ Romanæ ex Hiſtoria juris ab ejectis Regibus ad publicatas leges XII. Tabularum deductis*, corollaria ſequentia dictæ diſputationi adjeci, quæ ob rationes mox dicendas hic apponam integra. I. *Omnis cultus religioſus ex revelatione ortus eſt, nec datur religio naturalis, per ea quæ latius deduxi in Inſtitut. Jurisprudentiæ Div. lib. 1. cap. ult.* II. *Cum officium JCti conſiſtat in juſta legum interpretatione, cavendum ipſi maxime eſt ab erroneis interpretandi regulis vulgo receptis, quæ vel obſcuræ ſunt, & ipſæ interpretatione difficillima habent opus, atque ſic magis aſyla ignorantiæ & clypei ſophiſtarum ſunt, quam arma, quibus JCtum decet eſſe armatum, vel aperte falſæ.* III. *Talis eſt illud brocardicum JCtorum & vulgaris cynoſura interpretationis extenſivæ & reſtrictivæ? Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda: neque enim definiri poteſt, quid ſit favorabile, quid odioſum.* IV. *Sequentes autem rivuli ex illo fonte deducti aperte falſi ſunt. Scilicet: Leges pœnales & ſtatuta particularia non admittere interpretationem extenſivam, ſed eſſe reſtringenda, quia pertineant ad odioſa.* V. *Item illud vulgare: Beneficia principis, tanquam favorabilia, eſſe extendenda & late explicanda. Quod tamen a regulis præcedentis numeri in eo differt, quod illarum ſaltem quædam exempla, quamvis pauca, nec ad axioma inde formandum ſufficientia dari poſſint, hujus vero, fremant omnes licet, hactenus ne unicum quidem exemplum verum & adæquatum reperire potuerim.* VI. *Talis etiam eſt iſta communis regula, qua utuntur in interpretatione declarativa: Verba in dubio proprie ſunt exponenda, niſi neceſſitas nos adigat ad interpretionem figuratam, vel ex propria ſignificatione ſequatur abſurdum.* VII. *Uti denique & iſta ex priori deducta: Teſtamenta non admittere acceptionem verborum impropriam ſeu figuratam.* Ex his corollariis, ut facile intelligis, primum directe oppoſitum erat Pſeudonymo iſti, ut videlicet ipſi, cum aliter non poſſem, publice declararem, quod hypocritica ejus epiſtola ad publicam, quam a me exigebat, revocationem me non removere potuerit, & ut ipſi indicarem, quod ſi me doctrinam meam non revocantem, ſecundum minas epiſtolæ, publice accuſari velit, id quantocyus facere poſſit. Reliqua autem corollaria tum quidem ea occaſione mihi enata erant. Tractaveram jam in prima editione Jurisprudentiæ meæ divinæ *lib. 2. cap. ult.* de falſitate regulæ vulgaris in doctrina de interpretatione receptæ: favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda. Tum vero de aliis ſimilibus pſeudoregulis non cogitaveram. At ſucceſſe temporis deprehenderam adhuc alia vulgata juris brocardica non melioris momenti eſſe quam iſtam regulam. Igitur ut occaſionem darem Conſultiſſimis JCtis, quibus jam

Digitized by Google

jam tum temporis municipium hoc abundabat, ut in majori frequentia mecum publice opponendo conferrent, ſummatim iſtam doctrinam de pſeudoregulis corollariis iſtis incluſi, putans fore, ut ſententiam adeo paradoxam eo plures oppugnarent, quanquam ne unicus quidem oppoſuerit, ſed vel ob evidentiam aſſertionum mearum, vel aliis ex rationibus tacendo eas approbaverint. Sed ut ad Pſeudonymum meum redeam, nihil poſt aliquod tempus, vel publice, quantum mihi conſtat, ab eo editum fuit, quod meam ſententiam publice accuſaret, vel per alias literas ad me ſcriptum, quod mihi patefaceret, quomodo perſeverantia mea in doctrina ſemel propoſita ipſi placeret. Sed ut cauſam tamen ipſi etiam redderem, quæ me moverit, ut per objectiones ipſius non commotus fuerim, ſimul vero fundamentum erroris ipſi placide commonſtrarem, totam doctrinam de officio hominis erga DEUM publice reaſſumendam, & ea, quæ Pſeudonymo occaſionem errandi dare potuerant, ſine ejus mentione tamen, clarius ponenda eſſe duxi. Unde quemadmodum quæ in corollariis reliquis de falſis interpretationis regulis ſuccincte aſſerueram, paululum diſtinctius poſtea expoſueram in *Praxi Germanica Logices, capite 3. §. 107. ſeq.* ita anno 1692. *in introductione Germanica ad Ethicam c. 3. n. 33. ſeqq.* ita tractavi & explicavi ſententiam meam de cultu externo DEI ex ſola ratione non demonſtrabili, ut putaverim, Pſeudonymo iſti jam ex aſſe eſſe ſatisfactum, & ſcrupulos omnes, quos prætendere poterat, eſſe exemptos. Sed non ſivit me diu manere in iſta opinione, quam de ipſo conceperam. Quin potius mox alias ad me, ſed breviores literas dedit, cum prioribus & ductu literarum & ſigillo omnino convenientes, niſi quod in poſterioribus ex Pſeudonymo ſe mutaverit in Anonymum. Placet autem epiſtolam illam ſecundam referre totam, ſi tamen epiſtola dicenda eſt, quæ nonniſi quæſtionem continet: *J. N. J. C. Quæritur: Annon Clariſſ. Dn. Chriſtianus Thomaſius in Jurisprudentia ſua NB. divina inſcripta, & introductione ad Philoſophiam Moralem, Germanice poſtmodum divulgata docens: DEUM quidem, ut Ens perfectiſſimum interno amore cultuque, ac paritione vi lucis naturalis venerandum agnoſci: negans interim, pro ſummo Bono eundem habendum, vel externo cultu proſequendum ex eadem poſſe perſpici; participet de peccato Gentilium inexcuſabili atque contradicat Apoſtolo: Rom. I. v. 21?* Videbam ex hac quæſtione, Anonymum legiſſe cum cura introductionem meam ad Philoſophiam moralem: Videbam, eum nihil deprehendere ibi potuiſſe, per quod objectiones ſuas primas ſuſtinere valeret: ſed interim tamen veritati cedere noluiſſe, verum objectionem aliquam ſatis inconvenientem illam quidem anxie conquiſiviſſe, ut impietatis notam mihi

inure-

Digitized by Google

inureret, cum tamen aperte Apoſtolus dicto loco contra eos diſputet, qui cultum externum juri naturali etiam repugnantem adhiberent, & idololatria maxime irrationabili ſe commacularent. Quamvis autem objectio iſta per modum nudæ quæſtionis eſſet propoſita, facile tamen colligere licebat, quærentem non ea intentione quærere, ut ipſi reſponderetur. Quomodo enim reſponderetur anonymo, qui, nec ubi degeret, in literis adnotaret? Accedebat, quod gravior aliqua ſuſpicio ſcribentem oneraret, cum magis ſollicitum eſſe, ut famæ meæ apud viros honeſtos detraheret, quam ut inquireret veritatem, cum eandem omnino quæſtionem & illud inſtar literarum ad Theologum pium & eruditum, cujus amicitia maxime delector, eodem die transmiſerat, quod certe qua intentione factum fuerit, quilibet non longe quæſitis conjecturis aſſequi poteſt. Publicaverat poſtea anno ſuperiori Clariſſimus Placcius opuſcula quædam Juridica, ſecundæ editioni de JCto perfecto adjecta, inter quæ ſextum in ordine refutando meo corollario de favorabilibus & odioſis deſtinatum videbam. Cui paulo poſt in quæſtionibus promiſcuis Hiſtorico-Philoſophico Juridicis modeſte reſpondi. Repetiit quæſtionem iſtam meam Vir Clariſſimus non ita pridem, ad eamque annotationes quasdam imprimi curavit. Simul vero literas ad me dedit, quas ubi evolvi, ſtatim agnovi ductum literarum eundem cum eo, quem Epiſtolæ Pſeudonymi & Anonymi exhiberent, agnovi ſtylum ſimilem ei, quo prima epiſtola conſcripta erat; ſcilicet blandientem, meticuloſum & pacem ac pietatem fere ubique præ ſe ferentem. Jam quid facerem lector? Si ante aliquot annos talia mihi accidiſſent, forte tali modo reſpondiſſem Clariſſimo Placcio, qui Pſeudonymo iſti & Anonymo diſplicuiſſet. Nunc cum alia mens ſit, & vanitatem vindicationum ejusmodi per DEI gratiam agnoſcam, nil mitius excogitare potui, quam ut Lectori quæſtionem iſtam meam cum Scholiis Clariſſimi Placcii & ſuccinctis meis reſponſionibus, tum & ejus epiſtolam ad me eapropter ſcriptam communicem, non alium in finem, quam ut doctrina iſta de inanitate regulæ vulgaris de favorabilibus & odioſis modeſte corroboretur, & ſi Anonymus iſte forte ad alios de me ſic inſidioſe ſcribere vel loqui pergat, lector veram cauſam cognoſcat, cur mihi ſine cauſa lites iſtæ fuerint motæ. Ipſe vero Clariſſimus Placcius non ægre feret hanc reſponſionem, præprimis ſi illud penſitaverit, quod ob multas rationes ex dictis non difficulter colligendas, in poſterum ipſi nihil amplius ſim reſponſurus.

(*Inſtit. Juriſpr. div.*)

*) Quæ-

* Quæſtio mea a ſcholiis Clariſſimi Placcii, quia ſeparata eſt, facile diſtingui poterit. Reſponſiones autem meas ad iſta ſcholia, notatione alicujus literæ ex alphabeto ſcholiis Placcianis, brevioribus tamen lineis ſunt additæ.

QVÆRO.

AN FAVORABILIA ET ODIOSA * IN DOCTRINA DE INTERPRETATIONE DEFINIRI POSSUNT? NON VIDETUR.

I. N. J. C.

IN doctrina de interpretatione.) *Quorſum hæc* Status Controverſiæ immutatio? (a) *Sane* in Corollario (1) reſtringebantur *hæc, ad doctrinam de interpretatione juris ſolam:* (b) quæ nunc *ad omnem interpretationem* extenduntur. (c) (2) Generatim *definiri poſſe Favorabilia* & *odioſa* negabatur. Nunc in doctrina de interpretatione ſola. (d) *Quod adeo*

(a) Ignoſcet mihi Clariſſimus Vir. Statum Controverſiæ non mutavi. Hoc ſophiſtarum eſt. Ad vero verba diverſa idem ſignificantia in diverſis locis adhibere, vel certe talibus uti, quæ ex antecedentibus aut alibi dictis facilem interpretationem admittunt, ſi non incidant in manus interpretis præjudicio occupati, id non eſt, ſtatum controverſiæ mutare. Egi in capite ultimo libri II. Inſtit. Juriſpr. divinæ de interpretationis regulis & ſubinde in tractatu iſto indicavi, quod putem eaſdem eſſe regulas interpretandi pacta, & leges, aut alia negotia hominum, in quibus voluntatem ſuam verbis declarant. Dixi *ibid* §. *169. ſeqq.* quod falſa regula interpretationis ſit; favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda. Dixi *in* §. *169. ibid.* quod nullum negotium humanum reperiri poſſit, quod omni ex parte favorabile aut odioſum appellari poſſit. Dixi *in* §. *170. ſeqq.* quod *κριτήρια*, quæ Grotius de diſcernendis favorabilibus ab odioſis ſuppeditat, ſint inſufficientia. Ergo dum poſtea in corollariis aſſerui, quod regula de favorabilibus & odioſis ſit erronea in interpretatione juris vel legis, non mutavi ſtatum controverſiæ. Si enim eſt erronea in interpretatione in genere, etiam erronea erit in interpretatione juris.

(b) Nollem hæc tanta fiducia aſſereret Vir Clariſſimus, quæ aperte ſunt. An enim usquam in corollario particulam reſtrictivam vel extenſivam adhibui? An oblitus fuit Vir Clariſſimus: Unius poſitionem non eſſe excluſionem alterius?

(c) Ergo hic nulla eſt extenſio, ſed potius propoſitio quæſtionis, uti ab initio fuit propoſita in Inſtitutionibus Juris divini, quas ſe legiſſe Vir Clariſſimus non poteſt diffiteri.

(d) At in inſtitutionibus §. *169. 170.* ita perſpicue diſſerui, ut quilibet intelligere poſſet, me id velle, quod non habeantur definitiones tales favorabilium & odioſorum, ut in applicatione regulæ illius vulgaris per eas favorabilia & odioſa diſcernere poſſimus. Si vero etiam in Inſtitutionibus mentem meam non ita explicuiſſem: Annon regula veræ interpretationis eſt: verba, etiam generalia, id eſt in præſenti negotio indefinite poſita, intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam.

nec

nec ſatis aſſequi me fateor, qua mente fiat. (e) *Certe vereor, ne ad alias,*

(e) Homo ſuſpicax ſine juſta ſuſpicionis cauſa, aliis de ſe ſuſpicandi occaſionem præbet.

nec dum hactenus inter nos agitatas, agitatu magis ambagioſas, & tortuoſas quæſtiones, hinc a prima, & unica mihi cum Clariſſimo Thomaſio invite (f)

(f) Sed quæ cauſa noluntatis? Et quænam violentia aut neceſſitas Virum Clariſſimum adegit, ut controverſiam iſtam *p. 269. de JCto perfecto & p. 176. Opuſc. Jurid.* vel mihi moveret, vel circa eam litem publice conteſtaretur?

admodum agitari cœpta, auferamur. (g) *Nempe* (1) *Annon bene, ac philo-*

(g) Nulla vero cauſa, ut vidimus, verendi iſta aderat. Nec ſum ille, qui tortuoſas & ambaginſas quæſtiones amat. Certe has tres, quas ipſe Vir Clariſſimus hic excogitavit, ne quidem omnes intelligo.

ſophice definita ſemel: tam in doctrina de interpretatione, quam alibi, maneant bene definita? An (2) *ſi definiri poſſint maxime favorabilia, & odioſa; in doctrina de interpretatione definiri queant: tum abſolute, quod ad ſuam naturam; tum* (3) *reſpective, quod ad methodum docendi non violandam? &c.*

§. I.

IN omnium ore ſunt regulæ, dum de interpretatione pactorum & legum agitur: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda:* Item: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda*, quarum explicationem potiſſimum ſuſcepit Hugo Grotius *in capite de interpretatione Libri II. de J. B. & P.* Intendi vero *in Inſtitutionibus meis Jurisprudentiæ divinæ Lib. II. cap. 11. §. 160. usque ad 176.* oſtendere, has regulas nullum habere uſum in materia interpretationis, quin (*) potius aptas eſſe, ut ſub ea- 1
rum prætextu interpretationes cavillatoriæ & ineptæ poſſint ſalvari. Rationes ibi vide. Eſt vero inter eas non infima, quod obſcuriſſimum ſit, quid ſit favorabile vel odioſum, cum omne, quod uni favorabile eſt, alteri odioſum ſit, adeoque favorabilia & odioſa non poſſint deſcribi. *vid. d. l. §. 196.* Poſtea cum Halæ Anno 1691. de nævis quibusdam Jurisprudentiæ diſputarem, inter corollaria diſputationis ſententiam illam repetii: *Falſum eſſe Brocardicum JCtorum de favorabilibus extendis & odioſis reſtringendis, neque enim definiri poſſe, quid ſit favorabile, quid odioſum?*

Ad §. 1.

Potius aptas eſſe.) *Hoc commune habent cum omnibus rebus humanis optimis, quæ pravo uſu peſſima evadunt: per ſe interim nihilominus, ob uſum optimum optimæ permanent, & excoluntur, ac æſtimantur.* (h)

(h) Neſcio, quid hac Gloſſa velit Vir Clariſſimus. Dixi: regulas illas nullum habere uſum, *quin potius* aptas eſſe ad ſalvandas ineptas interpretationes. Hic evidenter iſtud: *quin*

potius non eſt particula cauſalis rationem reddens prioris aſſertionis, ſed amplians & augens At ſi gloſſa Viri Clarimi me ferire debet, debuiſſem aſſerere: *ideo* inutiles eſſe, *quia* aptæ ſint &c. Ergo neceſſe eſt, ut Vir Clariſſimus hic vel officium boni diſputatoris vel officium boni interpretis neglexerit.

§. II.

Res autem ipſa oſtendit, hic non agi 1. de definitione favoris & odii,
1 ſed de definitione favorabilium & odioſorum, (*) neque ſequi, definiri
poſſe favorem, ergo & favorabile, non magis quam definiri poſſe amorem, ergo & amabile. Etenim non ſufficit dicere, quod favorabile &c.
2 ſit objectum favoris, (*) non enim quærimus notionem generalem conceptus noſtri de favorabili, ſed definitionem rei ipſius, ita ut per eam
3 favorabilia ab odioſis in exemplis omnibus aut certe plerisque (*) diſcernere poſſimus. Deinde cum favorabile vel notet ens favore dignum aut favorem merens, vel ens, quod pro favorabili ab hominibus habetur, quorum illud poſſis appellare favorabile juris, hoc favorabile facti;
4 patet 2. favorabile juris pertinere ad Philoſophiam (*) moralem, & a
5.6 præſenti quæſtione (*) eſſe alienum, cum interpretatio pertineat (*)
ad Logicam, & quærat, non quid homines pro favorabili habere debeant,
7 ſed quid in pactis aut legibus pro favorabili (*) habuerint. Nam in-
8 terpretatio non quærit (*) primario, quid alter dicere debuerit, ſed quid
9 voluerit. 3. Adeoque ad favorabile facti (*) pertinere etiam id, de quo
10 agit jus humanum. Quia legislatores non ſolum (*) non ſemper in
legibus id obſervant, quod debeant, ſed & quod leges humanæ verſentur in rebus indifferentibus, ad utilitatem reipublicæ pertinentibus, quæ
11 utilitas cum variet, & res, quibus faveant in ferendis legibus, variare
neceſſe eſt.

Ad §. 2.

1 Neque ſequi.) *Imo vero* ſequitur, (i) *vel ex eo inter alia, quod*

(i) E. peto a Viro Clariſſimo, ut det mihi bonam definitionem & perſpicuam amabilis

Paronymorum, ſicut in ſe alias ordinario; ita hic præcipue, tam affines ſunt. conceptus: ut vel pro iisdem (l) *habeantur;* (m) *& Doctores tam* favorabilia *quam* favores *extendi, tam odia quam* odioſa *reſtringi, ut æquipollentia, dicant.* (n)

(l) An ergo affines conceptus poſſunt eſſe iidem?

(m) An quicquid pro eodem habetur, idem quoque eſt?

(n) An quidquid Doctores dicunt, verum & recte dictum eſt?

2 Non enim quærimus.) *Ego vero non quæſivi*, nec quærendum *ſcivi* aliud *unquam nomine definitionis, (ne dum deſcriptionis, qua vel ſola con-*
ten-

Digitized by Google

tentus eſt Vir Clariſſimus §. prox. præcedente,) quidquam, præter conceptum generalem rei definitæ diſtinctum, (o) *id eſt, a confuſione cum aliis notionibus* (p) *mentes præmunientem.*

(o) Bene quod hanc vocem addat. At ita mihi non contradicit, qui dico, me non quærere notionem generalem conceptus noſtri, hoc eſt, ut contextus oſtendit, confuſam nec diſtinctam.

(p) Addendum erat: a confuſione cum aliis *rebus* etiam mentes præmunientem. Quid enim juvaret notiones diſtinctas habere, res notionibus notatas non poſſe diſcernere.

Diſcernere poſſimus.) *Hoc genus* definitionis, *quod ſingulis exemplis, non aliunde realiter cognitis, inde ſolum diſcernendis ſufficiat, fateor me ignorare:* illiusque exemplum *ſaltim unicum deſiderare. Nec aliud enim a meis definitionibus, aut aliis philoſophicis ullis habeo polliceri: quam ut exempla, ſive ſingularia ſub iisdem comprehenſa, vitio confuſæ notionis univerſalis, confundere prohibeant, cum aliis æque notis ſingularibus. E. gr. virtutem ac virtuoſum definiendo, non id aſſequor, ut quemlibet hominem inſpectum, nec aliunde notum, queam illico virtuoſum, aut vitioſum pronunciare. Sed ne ob confuſum conceptum virtutis, etiam probe cognitos virtuoſos, cum vitioſis confundam, v. gr. prodigos cum liberalibus &c.* (q)

(q) Mire hic ludit Vir Clariſſimus. Finis omnis definitionis eſt, ut res ita reddatur clara, ut mediante definitione iſta poſſim omnia ſingularia ſub iſta definitione comprehenſa ab aliis ſingularibus ſecernere. Et neſcio, quid velit per ſuam cognitionem realem aliunde venitem. niſi forte intelligit initium perceptionis, quod per ſenſus fit, de quo plane hic ſermo non eſt. Ipſe ſuppono caſum interpreti ſatis eſſe cognitium & notum, & tamen nego, quod applicare ſtatim poſſit definitionem favorabilis aut odioſi ad iſtum caſum. At vero ſi virtutis aut vitii accuratam definitionem & claram poſſideam, neceſſe eſt, ut ea virtutem in virtuoſo ſecernere poſſim a vitio in vitioſo. Quod autem ait, per definitionem virtutis & vitii me non aſſequi, ut quemlibet hominem inſpectum nec aliunde notum queam illico virtuoſum aut vitioſum pronunciare, in eo ſeipſum fuerit, dum ad §. 1. dixerat ab uno Paronymorum ſequelam necti poſſe ad alteram. Videt adeo conceptus affines non eſſe eosdem ac Doctores favorem & favorabilia non bene pro iisdem reputare.

Moralem.) *Late ſumtam, ut omne Jus naturale, qua publicum, qua* 4
privatum complectatur. Quippe cujus etiam ex principiis, vel maxime favores, & publici, & privati, qua per ſe, qua ex ratione ſtatus multiplici, debent ſpeciatim deduci. (r)

(r) Admitto hoc ſcholium.

Eſſe alienum.) *Non magis quam a ſtudio juris, & interpretationis* 5
juridicæ, ſtudium Philoſophiæ moralis. (s)

(s) Qualis cavillatio hæc eſt in voce *alieni?* Senſus eſt evidens. Quæſtio a me propoſita eſt logica, favorabile juris autem pertinet ad Philoſophiam moralem, ergo ab hoc loco eſt alienum, id eſt, in quæſtione non intelligitur, ſed favorabile facti. Longe alia quæſtio eſt, an ſtudium Philoſophiæ moralis ſit a ſtudio juris alienum?

6 Ad Logicam.) *Neque totam, neque ſolam;* (t) *ſed maxime Juris interpretatio (de qua potiſſimum hic agitur, neque per mutatam initio quæſtionem me abſtrahi nunc patiar)* (u) *ex Jure atque Philoſophia Practica ſibi vendicat plurimum, vel Clariſſimo Thomaſio ipſomet alibi, ſi memini recte, ſit docente.* (x)

(t) Imo. Dixi *in cap. 3. Praxeos Logicæ.*

(u) Sed dicta lit. a. oſtendunt, iſtam mutationem eſſe merum ens rationis.

(x) Nihil aliud docui, quam in interprete omni requiri notitiam ejus diſciplinæ, ad quam interpretatio logica debet applicari. At hoc Virum Clariſſimum non adjuvat: Etſi enim v. g. ipſi cognitum ſit, quid ſit frumentum? quid exportare? Tamen exinde definire non poterit, an prohibita exportatio frumenti ſit favorabile an odioſum?

7 Habuerint.) *Imo utrumque.* (y)

(y) Nego. Logicus non quærit, quid alter velle debuerit, hæc quæſtio moralis eſt, ſed quid voluerit. Loquor autem de Logica vera, non ſyllogiſtica.

8 Primario.) *Ergo ſaltim ſecundario. Quod tantisper mihi conceſſum hic ſufficerit.* (z)

(z) Nec hoc aliquid proderit Viro Clariſſimo. Dum enim dico: Interpretationem non quærere *primario*, quid alter dicere debuerit, per *primario* intelligo, quatenus eſt Logica, utpote quæ ſpecies interpretationis *primaria* eſt, adeoque hic Logicam interpretationem oppono interpretationi Legali. *Vide omnino, quæ dixi d. c. 3. Prax. Log. §. 153. ſeq.* At interpretatio legalis ad hanc quæſtionem non pertinet. Ergo hoc non ſufficiet pro Viro Clariſſimo.

9 Pertinere etiam.) *Utique, ſed non ſolum.* (a)

(a) Imo ſolum: ob rationem quam do, quia utilitas Reip. quam reſpiciunt Leges humanæ, maxime variat, ad quam nihil reſpondet Vir Clariſſimus. Unde non opus habeo, ad Scholion ſequens aliquid addere.

10 Non ſemper.) *At tamen ſæpe, imo, quæ poſſunt,* ut plurimum. *Quod* in practicis ſolum habet locum. *Imo & in dubio, vel obſcuro, præſumuntur id feciſſe, donec contrarium probetur. Quibus ergo caſibus omnibus,* Favorabile Juris *philoſophice definitum*, coincidet cum poſitivo, facti dicto, *& neutiquam erit a præſenti quæſtione alienum.*

§. III.

Quibus ita præmiſſis, ad oculum patet, ſententiam meam a natura rei eſſe petitam. Ea, quæ facti ſunt, non poſſunt definiri, quia infinitis modis variant affectus humani, neque certam normam ſequuntur. Unde & laudabile, & amabile & favorabile, & in genere omnia affectuum humanorum objecta nulla definitione poſſunt comprehendi, ſed uti quid laudatur ab his, culpatur ab illis, ita & rei alicui favetur ab his, non favetur ab illis. Adde quod, cum dixerimus, omne, quod in pactis & legibus uni favorabile eſt; alteri

alteri odioſum eſſe & vice verſa, & vero, etiamſi concedamus, a potiori faciendam hic eſſe denominationem, tamen libra expendendi id, quod potius eſt, hic deficiat; etiam inde illa impoſſibilitas definitionis eluceſcat, cum duo poſſint pro diverſitate affectuum, unam eandemque rem diverſo favoris & odii gradu proſequi.

Ad §. 3.

Ignoſcat, quæſo Clariſſimus Thomaſius, ſi poſt tantam lucem, nobis in hoc argumento, de iis, quæ demonſtrari ac definiri poſſint, vel non poſſint, jam ab Ariſtotele in Analyticis olim accenſam; & a Feldeno, (cujus operi illuſtrando hanc meam opellam nunc recuſam præcipue, vel titulus, & tot hinc inde loca tam aperte præ ſe ferunt) illuſtratam: non cogitavi, quenquam unquam Profeſſorum Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, philoſophice ſtatueret definienda. (b) 1

(b) Ignoſcat Vir Clariſſ. quod ego non capiam, quomodo hæc lucis Ariſtotelicæ prædicatio me feriat. An ego, qui nego, ea, quæ facti ſunt, definiri poſſe, unquam ſtatui, quod poſſint definiri?

Unde in illam ſententiam detorquere generalem negationem definitionis, *(atque nunc etiam deſcriptionis) ejuſcemodi, favorabilium & odioſorum,* contra communes nobis *inter nos* regulas interpretandi, non debui. (c) *In-*

(c) Hoc *unde* plane non concludit. Inverto. Si non potuit cogitare Vir Clariſſimus, quenquam unquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, ſtatueret definienda, cogitare ſecundum communes interpretationis regulas debuit, eum, qui favorabilia definiri poſſe negat, ita intelligi debere, quod loquatur de favorabilibus facti, quia in dubio ſequenda eſt interpretatio, ne ſequatur abſurdum. At abſurdum fuiſſet, ſi negaſſem definitionem favorabilium juris. Accedit, quod aperte in Inſtitutionibus Juris divini me ita explicuerim.

terim quoniam nunc (d) *ita lubet, ſuam auctori mentem reſtringere:* lubens

(d) Hoc *nunc* cavillatorium eſt ob dicta *ad tit. lit. a.*

accepto. *Nec quicquam amplius inter nos hac in parte controverſiæ, ſed omnis res in vado eſt: & veritas utrinque æque ac animus pacis amantiſſimus, & quietis, ac bene volentiſſimus meus erga Dominum Auctorem, conſpirat amice. Nempe* de favorabilibus & odioſis facti, ſenſit ipſe. *Quod* ego non intellexi. *An mea, vel illius culpa: haud in magno equidem nunc diſcrimine, certe non in lite ponam. Judicent lectores,* (e) *ut volunt, & va-*

(e) Præprimis ex dictis, hic *lit. c.*

lent. De Favorabilibus & odioſis Juris, ego præcipue ſenſi. *Quod* ipſe largitur, *initio §. VI.* Itaque Pax inter nos eſto. (f) *Quam quo forte*

(f) Sed an unquam bellum fuit? An pro bello habes Vir Clariſſimus, ſi quis modeſte ipſius ſententiæ contradicat?

minus

Digitized by Google

minus vel imprudens violem: non deducam nunc, qualiter etiam circa ea, quæ meri ſunt facti, ſæpenumero ex mente, & voluntate facientis declarata, (ut explicite ſit vel inprimis in Jure, etiam mere poſitivo, nec moralis juris confirmatorio, per leges publicatas,) ad analogiam ſcientificarum definitionum procedi quandoque poſſit: (g) ſaltim ne non poſſint deſcribi, (h) *quod* §. I.

(g) Fateor, me hæc plane non intelligere. Alias quærerem ex Viro Clariſſimo, *an* dum hæc ſcripſit, *cogitaverit, quenquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, philoſophice ſtatueret definienda?*

(h) Video valde ſcandalizare Virum Clariſſimum, quod deſcriptionem & definitionem ſecundum lucem Ariſtotelicam non diſtinguam. Sed hoc ideo fit, quod non curem ſubtilitates regularum Ariſtotelicarum de definitionibus, ut dixi *in introductione cap. 12. n. 42. 43. 48. 49. 50.* Unde licebit mihi aliquando cum pace Ariſtotelicorum deſcriptionem & definitionem ſynonymice uſurpare, quas alias & ipſe evidenter diſtinxi, *d. l. n. 47. 48.*

dicebat V. Cl. Donec ubi ne hoc quidem poteſt, hiſtoria mera incipiat: ubi Philoſophia, & quidquid illi analogum eſt, definit. Quæ tamen ipſa etiam hiſtorica notitia, non unam, ex philoſophica præmiſſa, opem, interpretationi ſuæ ſperare poſſit.

§. IV.

Quæ cum ita evidentiſſime ſe habeant, fateor, me mirari, quid moverit Clariſſimum Placcium, ut in nova editione tractatus *de JCto perfecto, non ſolum capite IX. p. 269* hoc corollarium meum notaret, ſed & in adjunctis eidem Muſis Juridicis huic corollario meo refutando peculiare opuſculum in ordine ſextum, cui titulus: *Idea Tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici de favorabilibus & odioſis in jure* (*) deſtinaverit, cum tamen nil minus ibi diſſeruerit, quam quod ſententiæ huic meæ contradicat, ſed revera aërem verberaverit, non meum corollarium. Age videamus. *Ego vero*, ait, *p. 177. Muſar. Jurid.* poſtquam corollarium meum recenſuiſſet, *jam dum ante annos bene multos Ideam hanc in chartam conjeceram, & cum auditorum meorum aliquibus, etiamnum eandem aſſervantibus, communicaveram, & ODII, atque FAVORIS effectus in Rhetoricis, meis excerptis, quin & Ethices compendiolo ita definitos dederam, ut nihil inde facilius exiſtimarem, quam definitiones FAVORABILIUM & ODIOSORUM conficere, vel certe quod confici poſſint, videre. Neque ſine meis hiſce ſcriptis, vel ex Ariſtotele adeo, idem non confici etiamnum poſſe mediocri meditatione, putem. Et ſi quidem non poſſint talia definiri: de totius Ethices & Rhetorices optimis partibus ſcientifice tradendis deſperata res foret. Quippe quæ non minus facilium definitu affectuum, diſtincta notitia & ſcientifica, ſine accuratis definitionibus nullo habenda modo, nituntur. Imo & de illa ipſa, quam vel præcipue Vir Celeberrimus, ut ſibi primitus conſtitutam vindicat,*

dicat, latentes animi affectus & mores divinandi arte, conclamatum foret omnino. Quid opus tot verbis in adſtruenda poſſibilitate definitionum favoris & odii? Quis eas negavit? Cur fluctus in ſimpulo movet Vir Clariſſimus? A favore autem & odio ad favorabile & odioſum jam negavi conſequentiam §. 2. quam ſi non oſtendat, uti propter dicta §. 3. (*) oſtendere nequit, verba illa omnia modo recenſita in caſſum ſunt prolata.

Ad §. 4.

Deſtinaverit.) *Nihil vero minus.* (i) *Antequam Clariſſimum Thomaſium natum ſcirem, hujuſce jam opuſculi mihi fuiſſe conceptam Ideam, p. 269. JCti mei videre eſt.* (l)

(i) Nimis audax hæc negatio. Gum iſtam non ſolum refellat iſtud; *quamobrem,* quod legis *initio* §. *ſequentis* 5. Sed & diſerte iſtam deſtinationem confeſſus fuerit Vir Clariſſimus initio dicti opuſculi *p. 176. Ex dictis in JCto meo perfecto -- apparet, quæ potiſſimum* cauſa hujus tractatus Ideam publicare *me præ aliis -- maxime nunc* impellat. *Nempe quod -- Chriſtianus Thomaſius &c.* Et tamen jam negat, ſe iſtud opuſculum corollario meo refutando non deſtinaſſe Quid ipſe faceret Vir Clariſſimus, ſi tam audacem facti mei negationem ſuſciperem ego? Sed condono hæc cum reliquis ipſius affectui animum occœcanti.

(l) Sed quo pudore hæc ad negotium præſens afferuntur? An ego hæc negavi? Annon aſſertionem eandem in §. ipſo hoc quarto, ipſius verbis adductis faſſus ſum? An antequam natus eſſem ego, etiam deſtinavit eam, ut additamentum fieret ſecundæ editionis tractatus de JCto perfecto, & inter Muſas ibidem Juridicas legeretur? Atqui de hoc mihi ſermo erat.

Oſtendere nequit.) *Imo* quivit §. II. *n. 1. & ſeq.* (m)

(m) Imo nequivit *per dicta §. 2. lit. 1. l. m. n.*

§. V.

Pergit: *Quamobrem operæ omnino pretium duxi, hæcce meditamenta mea oppido quam imperfecta modeſte proponere, ut Practicæ Philoſophiæ Rhetoricæque artis tam nobiles partes, æque ac JCtorum tot numero tantæque autoritatis conſenſum a ſuſpicione tam indigna ipſis & noxia liberarem: aut certe in quonam illud ἀδύνατον definiendi tam obvia conſiſteret, amplius edocerer. Cui ſane rei non ſuffecerit forte meas definitiones vellicaſſe, vel evertiſſe, ſi fieri queat etiam, penitus: ſed ſolida demonſtratione oſtendiſſe oportebit, meliores etiam & ſufficientes, vel ſpeciatim ſaltem exploſis adeo nove, regulis interpretandi, iisdem ſuperſtructis, nullas dari. Quod qui fecerit, næ is erit mihi magnus Apollo, meque illi Minerval debere, nunquam diſſitebor.* Equidem mihi nec cum Philoſophia Practica, nec cum Rhetorica hic quicquam negotii (*) intercedit. Loquitur ipſum corollarium, quod in regulis in- 1
terpretandi aliquid moneam. Autoritatem tot JCtorum iſtam Pſeudoregulam adhibentium ſi defendere voluiſſet Vir Clariſſimus, non debuiſſet committere (*) aut affectare ignorantiam Elenchi. Vix enim mihi ima- 2

 ginari

ginari poſſum, quod Vir Clariſſimus revera ignoraverit, de qua re agatur. Etſi enim objectiones ſuas ſaltem contra corollarium direxerit, multas tamen rationes habeo, quæ mihi perſuadent, Inſtitutiones meas
3·4 Juriſprudentiæ divinæ ab ipſo non obiter (*) fuiſſe lectas. Ipſa (*) obliqua cenſura, qua *p. 116. in Idea JCti Romano-Germanici perfecti*, quæ & ipſa pars eſt Muſarum juridicarum, doctrinam meam de jure divino poſitivo univerſali notat, id abunde teſtatur. In ſpecie vero caput meum de interpretatione ipſi probe lectum eſſe, oſtendit cenſura ſimilis *in ipſo tractatu de JCto perfecto c. 2. p. 27.* Jam ſi legerat, quæ in dicto capite de interpretatione §. *164. 169.* dixeram, cur favorabilia & odioſa definiri ne-
5 queant, rationes illas meas (*) aggredi, & Grotium, contra quem ibidem diſputo, defendere debuiſſet, non inanes querelas contra me movere. Definitiones ipſius non vellicabo, quia nihil ad me. Demonſtra-
6 tionibus non amplius opus, quia (*) jam factæ ſunt. Et tamen nec minerval exigo a Viro Clariſſimo, nec ut me pro magno Apolline habeat, poſtulo, contentus, ſi me ſinat eſſe Thomaſium, & monitiones has meas,
7 ut promiſit, non ægre ferat, aut ad §. *3.* hujus diſputationis (*) reſpondere velit.

Ad §. 5.

1 Intercedit.) *Imo vero* intercedit. *Nec enim ſine his, Interpretatio Juris, (nedum, uti nunc Quæſtio habet, Interpretatio in genere,) ſcientificæ artis & eruditæ, non plebeja, vel dialectica mere, unquam abſolvetur.* (n)

(n) Reſpondi ad hoc Scholion jam *lit. ſ. & y. §. II.*

2 Aut affectare.) *Iſtud* aſperum nimis. Aliud lenius ſodes! *Quid enim me, quæſo, impulerit, affectare ignorantiam, ut Clariſſimo, & amiciſſimi Patris Amico Filio publice contradicerem, in hoc genere ſcribendi exercitatiſſimo: Me, tantopere ab hoc genere contentioſo ſcribendi abhorrentem; ut hucuſque viventium nulli me publice impetentium plurium, quidquam publici opponere ſcripti ſuſtinuerim.* (o)

(o) Si id aſperum nimis eſt, cogitare poteſt Vir Clariſſimus, annon mihi magis aſperum viſum fuerit, dum legerem in literis Pſeudonymi & Anonymi, me accuſari impietatis, blaſphemiæ, peccati inexcuſabilis &c.? Et poterit Vir Clariſſimus valde probabiliter impelli ad affectandam ignorantiam Inſtitutionum mearum divinarum, ne videretur eſſe una perſona cum iſto Pſeudonymo vel Anonymo.

3 Fuiſſe lectas.) *Fuere lectæ utique.* (p) *Sed qua ſum infelicitate memoriæ, toto tempore libri hujus mei reconcinnati, non fuiſſe me recordatum*

(p) Præter rationes, quas in theſi adduco, erant & illæ rationes condicionales, ſi Vir Clariſſimus eſſet Autor iſte Pſeudonymus & Anonymus.

tum ejus loci, ſancte teſtor. (q) *Quod ut eo magis mihi accredatur: addo,*

(q) Credo tamen, quod Vir Clariſſimus quanta etiam infelicitate memoriæ laboret, non oblitus ſit doctrinæ meæ de officio hominis erga DEUM. Cur ergo memoria in una doctrina mea retinenda felicior eſt, quam in altera? Et cur Vir Clariſſimus, cum inſtitutiones meas de favorabilibus & odioſis legeret, quam lectionem fatetur, non ſcandalum inde ſumſit, dum ibi *d.* §. *169. ſeq.* doceo, non reperiri negotium omni ex parte favorabile vel odioſum, nec dari criteria ſufficientia favorabilia ab odioſis ſecernendi? Cur demum in lectione Corollariorum iſtorum aſſertio mea Viro Clariſſimo affectum movit? Si idem eſt Vir Clariſſimus cum Pſeudonymo meo & Anonymo, contra regulas bonæ interpretationis non peccabo, ſi iſtam conjecturam afferam, quod in corollariis iſtis primum, quod ibi poſui de repetita aſſertione mea de officio hominis erga Deum, Viro Clariſſimo ita animum commoverit, ut paradoxior ipſi apparuerit doctrina mea de favorabilibus, quam apparuerat in Inſtitutionibus Juris divini. Accedit, quod, etſi infelicitas memoriæ Virum Clariſſimum impediverit, ut in lectione Corollariorum non recordatus fuerit loci illius, officium tamen boni interpretis requiſiverit, quærere doctrinæ in corollariis ſuccincte poſitæ uberiorem explicationem in tractatu, in quo non poterat non ignorare de interpretatione ex profeſſo a me tractari. (Adde notata *infra ad §. 10. lit. s.*)

etiamſi ante oculos habuiſſem eum locum; cur quidquam debuiſſem immutare, nondum me perſpicere. (r)

(r) Ergo meum eſt, ut operam dem, quo jam perſpiciat. *Si* ante oculos habuiſſet locum *d.* §. *169. ſeq.* vidiſſet Vir Clariſſimus, quod agam de favorabilibus juris. Nec opus habuiſſet dicere, quod ſupra ad §. 3. dicit. *De favorabilibus & odioſis facti ſenſit ipſe, quod ego non intellexi.* Non opus habuiſſet de me ſuſpicari, quod ſtatum controverſiæ mutaverim.

Obliqua cenſura.) *Si tamen ἐπέχειν eſt obliqua cenſura.* (s) 4

(s) Hæc ſunt verba Viri Clariſſimi *d. l.* *Id quod* (jus nempe divinum poſitivum merum ac indemonſtrabile, attamen communiter obligans) *ſuperioribus annis V. C. Chriſtianus Thomaſius editi peculiaribus Inſtitutionum Juris divini cum naturali conjunctim uno quidem opere, at ab invicem plane tamen diſtinctum, repræſentare ſategit. Cujus tamen ſatis nec dum aſſentientes etiam alios operæ pretium ſit hic examinare, non modo antequam ipſius jurisprudentiæ divinæ prodiiſſet, verum & poſt illam editam ſcribentes. Ubi quidem omnis Quæſtio, ni fallor eo recidet: Annon ea, quæ pro communi jure mere poſitivo divino habentur a Clariſſimo Thomaſio, poſſint vel ad naturale vel ad Forenſe ac Politicum Hebræis peculiare penitus revocari? Ut adeo tota illa ſpecies mere poſitivi communisque ſimul omni humano generi, Juris divinitus ſanciti in nihilum recedat? Quam hic decidendam nobis NONDUM ſumimus.* Atqui hoc *nondum* non eſt *ἐπέχειν.* Et ſi eſſet iſtud *ἐπέχειν* Rhetoricum, non eſt *ἐπέχειν* morale. Quidſi quis dicat v. g. *Multi de Titio loquuntur, quod hoc vel illud delictum perpetraverit. Quæſtio omnis eo recidet? Annon Titii defenſiones pro ſua fama poſſint in nihilum redigi? quam nondum decidendam mihi ſumo.* An putat Vir Clariſſimus, hoc eſſe *ἐπέχειν* & non obliquam cenſuram? Judicent alii.

Aggredi.) *Id* ſuperfluum *credidi, & adhuc credo, intelligentibus ea,* 5
quæ per me dicta ſunt hic, & antea docta circa hæc, toto præcedente tractatu. Multo minus ad me *quidquam* pertinet, Grotium, *quem ipſe hac in parte neutiquam probo*, contra *Clariſſimum* Thomaſium defendere. (t)

(t) Dixi: *Debuiſſet: ſi legerat.* Et tum omnino id ſuperfluum non fuiſſe, oſtendunt dicta *lit. q. & r.*

6 Jam factæ ſunt.) *Ubi quæſo?* (u)

(u) *d. §. 169. ſeq. Inſtit. Juriſpr. div.*

7 Reſpondere velit.) *Factum puto, quantum opus, ſuperioribus annotatis* (x)

(x) Nihil factum eſſe docent reſponſiones *meæ ad §. III. lit. b. c. d. e. f. g. h.*

§. VI.

Ergo tranſeant illa omnia, quæ Vir Clariſſimus *pag. 179. 180. 181.* de
favoris & odii definitione, deque favorabilibus & odioſis in jure differit,
1 quippe quæ ſalva ſententia mea, vel recte vel ſecus (*) ſe habere poſ-
ſunt. Propius ad me pertinent (an pro me plane contra ipſum Virum
Clariſſimum faciunt?) quibus ideam hanc claudit. Ita enim infert.
*Quamvis autem ex hiſce fundamentum peti poſſit omnium favorabilium &
odioſorum juris: quia tamen 1. varia in eandem perſonam, rem & actionem
coincidere poſſunt, quorum alia ſunt odioſa, favorabilia, 2. in actionibus ple-
risque plures perſonæ conveniunt, aut opponuntur, aliæ aliis minus odioſæ
vel favorabiles, 3. varii ſunt gradus favoris & odii, prout magis aut minus
egent ac merentur perſonæ vel earum actiones: Hinc multa adhuc meditatione
in iſtis omnibus comparandis ac decidendis, opus erit, ad ſpecialia, imo ſpecialiſſi-
ma, proindeque praxi circa ſingularia verſanti demum maxime accommodata
præcepta, methodice ſcientificeque elaborata ſiſtenda. Neceſſe namque fue-
rit, certas favorabilium ſingulorum proportiones, certa momenta ſive ponde-
ra, & fortasſis horum iterum certos gradus conſtituere. Quod ipſum ſane
perquam erit difficile, quemadmodum illud expertus eſt Claramontius, in
cauſis moralis Semeiotices lib. 4. ponderandis* Atqui hoc ipſum eſt, de quo
in Inſtit. Juriſpr. div. d. c. ii. lib. 2. §. 169. & *hic §. 3.* conqueſtus ſum, niſi
2 quod ego dixerim, talia definire eſſe impoſſibile, Vir Clariſſimus autem (*)
3 difficile eſſe ſaltem judicet. Accedit, quod (*) ego, ut dixi, loquar de
favorabilibus facti, ipſe autem aperte de favorabilibus juris differat.
Unde novum meæ ſententiæ accedit robur. Si enim Vir Clariſſimus
valde difficile eſſe confitetur definire favorabilia juris, quid dixiſſet, ſi
perpendere voluiſſet, ſententiam meam de favorabilibus facti eſſe con-
ceptam, aut quid ipſe aſſeruit, ſi modo conſiderare voluerit illam infini-
4 tam variationem favorabilium (*) facti?

Ad §. 6.

1 **Se habere poſſunt.)** ***Accepto. Et multo minus, quam credideram, inter nos erit litis.*** **(y)** *Vide* **ſupra** ***notata*** **ad §. III.**

(y) Atqui lis nunquam fuit, ſed amica diſquiſitio.

Diffi-

Difficile eſſe ſaltem.) *An ergo hæc parum differunt? Quorum illud omnem, etiam idoneis, & pronis ad ſuperandæ difficultatis gloriam, ſpem ſucceſſus adimit: quod expreſſius ſit adhuc* §. *VII. Hoc vero etiam excitat, incrementa ſcientiæ interpretandi molituros.* (z) 2

(z) Melius excitaret, ſi Vir Clariſſimus ipſe hic aliquid auderet, nec, ut de ſe ſcribit *ad §. 7. n. 4. haberet cauſas ſonticas, graves & bene multas, partim nec publicandas, quo minus id agere poſſet.*

Ego, ut dixi, loquar.) *Si nunc* (a) *de illis ſolis:* Pax inter nos eſto. 3
Vid ſupra *notata ad* §. *III.*

(a) Non nunc ſaltem, ſed ſemper.

Facti.) *v.* §. *II. not. 3.* (b) 4

(b) Et vide ibi a me dicta *lit. q.*)

§. VII.

Sed forte novum argumentum adverſus me deſumi poterit ex illa norma, quam Vir Clariſſimus ſuppeditat circa juſtam definitionem etſi difficilem favorabilium juris. Age ex ipſomet cognoſcamus. Ita enim ſuam hanc Ideam Tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici de Favorabilibus & Odioſis in jure claudit: *Qua de cauſa lineolas haſce ulterius deductas, nedum coloribus ſuis vivis illuſtratas, dare nunc prohibemur: aliis otio & ingenio prævalentibus id laboris etiam relinquentes. Quem non parum ſublevabunt collectanea tot ab aliis edita, nec omnia æque inordinata & confuſa, quin huic noſtræ methodo ſatis facile queant adaptari, tum de favorabilibus & odioſis in genere, tum de perſonis & rebus actibusque certis variis ſpeciatim, quæ ex Lipenii aliorumque Bibliothecis, meisque exceptis deſcribere, ac diſputationes non contemnendas, eodem pertinentes, ex mea etiam Bibliotheca illis adſcribere, nunc non vacat. Uſuro tamen cuique, & hoc opus aggreſſuro, non denegabo. Cui, ut quam optime labor hic cedat ſuſceptus, ex animo precabor etiam, & qua poſſe me ſiverit ipſe, Deusque adjuvabo & lubens.* Mallem, talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem, conſideraſſet, quod titulus opuſculi promittat ideam tractatus de favorabilibus, adeoque Lectorem haud quaquam (*) ſpe inani lactaſſet. 1
Qui certe nil minus expectare poteſt in hac idea, quam generalia ſaltem & communia de favorabilibus in genere, de quibus nemo dubitat, ſed titulum hunc legens, vel maxime expectat primas ſaltem lineas circa modos iſtam difficultatem definiendi favorabilia in ſpecie. Ergo hic Rhodus erat. Quid dixiſſet Vir Clariſſimus, ſi ego ideam tractatus cujusdam (*) adverſus ipſum promiſiſſem, & poſtea ubi ad rem perventum 2
eſſet, & potiſſima capita, alios ad id opus conficiendum promiſſione li-

bellorum meorum aut locorum communium, vel ablegatione ad Bibliothecam Lipenii fuiſſem adhortatus? Hoc non eſt Ideam (*) juſti tracta-
3 tus delineare, ſed alios ad formandam ſibi aliquam ideam de re, cujus nos ipſos ideam non habere inviti profitemur, excitare. Ego vero ſuadeo illis, qui otio & ingenio abundant, ut ea non fruſtra impendant, cum aperte videant, neque Lipenium, neque excerpta, neque diſputationes, Viro Clariſſimo quicquam profuiſſe, ut ipſe ſibi juſtam ideam
4 de favorabilibus & odioſis formare (*) fuerit auſus.

Ad §. 7.

1 Spe inani.) *Quia temere concepta: per adſtringere volentem ad ideam juſtam, juſti tractatus, illum, qui diſerte fuerat præfatus, de* meditamentis oppido quam imperfectis, *nec unquam perficiendis ſibi*, ſed derelictis elaborationi volentis ac valentis ulteriori, (*quæ ipſius jam tituli verba ſunt,*) Ideam *promiſit ſolam. Quæ ſane, quantumlibet rudis, & confuſa: tamen ideæ nomen retinebat: ac adeo ne typum quidem delineatum, necdum characterem ſyſtematicum, multo minus his omnibus aliquid etiam perfectius, ſperare jubebat.* (c)

(c) Fateor me non intelligere, quid ſit Idea injuſta & confuſa Tractatus Juridici *Methodici* &c. Et manet quæſtio, an Ideæ nomen mereantur generalia & communia, de quibus nemo dubitat?

2 Adverſus ipſum.) *Pernego*, negatum *jam* ſupra *not. 2. §. IV.* (d)

(d) Sed qua fronte, dixi ibidem *lit. i. & l.*

3 Juſti tractatus.) *Nec hoc* promiſi, (e) *ſed* contrarium, *vid. not. 1. h. §.*

(e) Sed ita eſt titulus: *Idea tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici &c.* Inter ejusmodi ideam & ideam juſti tractatus &c. nullam ſcio differentiam, niſi quis tractatum Juridicum Methodicum Theoretico-Practicum injuſte ſeu ἀμεθόδως elaborare vellet, quod abſurdum foret.

4 Fuerit auſus.) *Non ad audendum vero, ſed ſi auderem, quod non auſurum prædixeram, v. not. 1. h. §. ad perficiendum debebant prodeſſe.* (f)

(f) Confundit ſemper hic Vir Clariſſimus ideam tractatus cum tractatu ipſo. Hic debebat perfici & elaborari. At illa promittitur tanquam jam formata, & poſtea non præſtatur. Secundum hæc effugia titulus debuiſſet eſſe: *Idea ideæ tractatus Juridici &c.*

Nunc quo minus circa id occuper, cauſæ ſunt ſonticæ, graves, & bene multæ, partim nec publicandæ: neque tamen eo minus Viro Clar. ſi tanti foret ea cognoſcere, privatis ad eum literis approbandæ. (g)

(g) Mea non intereſt: At præſtet ſaltem & exhibeat Vir Clariſſimus publice *Ideam* diſcernendorum favorabilium ab odioſis, aut fateatur, ſe eam ipſummet ignorare. Quæ enim cauſæ ſonticæ hic poſſunt eſſe, ut ideam iſtam, ſi haberet, publice non declararet. Fere enim

mora-

moraliter impoſſibile eſt, ut per hanc propalationem aut religio, aut imperium Romano-Germanicum, aut Civitas Hamburgenſis, aut ipſius res familiaris poſſit damnum incurrere.

§. VIII.

Quanquam & id monitum addere jubeat ſupra §. 2. expoſita negotii,
de qua agitur, natura, Virum Clariſſimum & in titulo & in operis deli-
neatione non debite (*) diſtinxiſſe favorabilia juris moralis, a favorabi- 1
libus juris poſitivi. Definitiones in delineatione traditæ pertinent ad fa-
vorabilia juris moralis. At quæ in tractatu *de JCto perfecto cap. 9. p. 269. ſeq.* prolixe de interpretatione favorabilium (*) collegit, ad favorabilia 2
juris poſitivi pertinent. *Ex mente itaque*, ait *p. 271. ſeu Juſtiniani, ſeu
Triboniani, favorabilia ſunt* &c. quæ nos merito ſupra *d. §. 2.* ad favora-
bilia facti (*) retulimus. Aliud enim eſt ſcire, quid Juſtinianus pro 3
favorabili habuerit, aliud, quid pro favorabili habere debuerit. Favit
Juſtinianus in favorem Conjugis ſexui muliebri in mitiganda pœna adul-
terii, qui favor tamen non magis ac error jus facit. Nec eſt, quod op-
ponas, favorabilia tamen hæc, etſi facti, per dicta a nobis *ad §. 2.* perti-
nere ad doctrinam interpretationis. Nam reſpondeo. Si ipſa lex dicit
& inculcat, Juſtinianum rei alicui in legibus faviſſe, interpretatio hujus
legis (*) Grammatica eſt, non Logica, quam quærimus. Neque pote- 4
rit iſte favor in regulis interpretationis Logicæ adhiberi, ſi non velimus
dare occaſionem interpretationi calumnianti. Ita notum eſt, quam
inepte, quam impie ſæpius Pontificii, favorem cauſarum piarum (quem
& ipſe Vir Clariſſimus *p. 271.* in catalogo rerum favorabilium refert,)
adhibeant ad extenſiones neſcio quas. (*) Ita rideretur, ſi quis ſedu- 5
ctus favore Juſtiniani erga ſexum fœmineum, illum vellet adhibere ad
mitigationem pœnæ in delictis aliis, &c.

Ad §. 8.

Diſtinxiſſe.) *Non credidi, cuiquam hæc me ſcribere, qui Jus naturale & poſitivum ſine me diſtinguere: ac intelligere, in utroque favorabilia, & odioſa fore memoranda, non valeres.* (h) 1

(h) Mira excuſatio. Ita omnis amethodia excuſabitur, ſi quis dicat, ſe crediſſe futurum lectorem tam methodicum fore, ut ipſi confuſio iſta non noceat.

Collegit.) *In exempla nempe, & documenta uſus Phyloſophiæ Practicæ, & univerſalium ſuorum, in Jure Civili: vel in horum exemplorum pleriſque, cum moralibus, & jure Naturæ congruente.* 2

Retulimus) : *Vide* ſupra *not. 7. & ſeqq. §. II.* (i) 3

(i) Et reſponſiones noſtras ibidem *lit. y. z. a.*

Gram-

4 Grammatica eſt, non Logica.) *Imo & hujus generis, & philoſophica Practica eſſe queat; multis modis.* (l)

(l) Crederem, ſi probaſſet Vir Clariſſimus.

5 Ita rideretur.) *Et* merito, *Nempe contra Reg. 119.* (m) *adhibens, loco affectuoſæ interpretationis, rationabilem. Quod idem fieret, ſi favorabile Juſtiniano judicatum, ex opinione erronea, vel ratione ſpeciali Politica, vel alia cauſſa, tanquam naturaliter & moraliter favorabile interpretaretur. Qua occaſione id etiam,* ad ſatisfaciendum, *ſi fieri queat, aliqualiter* poſtulato (n) Clariſſimi Amici §. *VII. vel ſaltim ad* probandum *illi* deſiderium *ſatisfaciendi, qua nunc licet, (non licet autem, niſi obiter, ac in tranſitu,) hoc addere lubet. Quod* ad Jus poſitivum civile applicaturo *doctrinam, mihi* philoſophice *potiſſimum fere* delineari, tenuiter nimis (*fateor,*) ac imperfecte *adhuc*, cœptam de Favorabili & Odioſo: ſit obſervandum (*præter moraliter, & per omnes Juris naturalis partes, adeoque ſpecies conſortiorum, & negotiorum inibi definitas, talia.*) *Quid ſit* favorabile & odioſum *habitum* Legislatoribus Reip. Romanæ, *vel ſi malis nunc,* Romano Germanicæ, a Jure *morali* & naturali diverſum.

(m) Ego tot centurias regularum in interpretatione non agnoſco, ſed quinque ſaltem aut ſex. Et ejusmodi ineptæ extenſioni non oppono regulam. Sed dico ſaltem, eam eſſe irrationabilem, quia nulla nititur regula. Et quia regula non eſt: Favorabilia eſſe extendenda.

(n) Ego vero nihil *in d.* §. 7. poſtulavi a Viro Clariſſimo, ſed ſaltem oſtendi ipſius opuſculum non convenire titulo. Unde ignoſcet mihi, ſi non intelligam, quorſum iſta, quæ jam ſequuntur in hac nota.

1. Ex politica ſpeciali, *Reip. Imperii, ad Politicas rationes.*
2. Ex opinionibus *Legislatoris.*
3. Ex affectibus, *quo pertinet exemplum Clariſſimi Auctoris.*
4. Ex conſuetudine.
5. Ex vi *aliqua & neceſſitate accidentaria; totidem inde inibi dinſlictis interpretationum ſpeciebus nempe adjuvandis.*

§. IX.

Addo; neque cohærere regulas Viri Clariſſimi de interpretatione favorabilium & odioſorum. Ex pluribus, quæ in hanc rem afferri poterant, pace ipſius unum ſaltem exemplum affero, *p. 274.* dicit Vir Clariſſimus: *Odioſa ſtrictius eſſe interpretanda,* & inter odioſa ibidem refert *pœnarum inflictionem* earumque exaſperationes. Ipſe tamen *in Muſis jurid. opuſc. 1. p. 27.* inter erroneas regulas refert illam: *pœnales leges non eſſe extendendas.* Scio quidem, ex communi ſententia poſteriorem hanc pro-

propoſitionem pertinere ad interpretationem extenſivam, priorem ad declarativam (ſecundum Virum Clariſſimum *Muſar. Jurid. p. 94. 95. 96.* ad interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam,) adeoque non videri contradictionem ſubeſſe. Sed ſcio etiam, communiter Doctores, qui ſtatuunt pœnalia tanquam odioſa ſtrictius interpretanda eſſe, dicere: Pœnalia non eſſe extendenda, a quibus adeo Vir Clariſſimus per iſtam diſtinctionem non bene videtur diſſentire. Si enim, (*ſecundum ipſum*) pœnales leges recte extenduntur, multo magis (*contra ipſum*) eædem in laxiori ſignificatione ſunt explicandæ. Rem declaro exemplo. Lex pœnalis eſt: qui frumentum exportat, puniendus eſt. Hæc lex quamvis pœnalis, recte extenditur ad farinæ exportatores. Cur ergo eadem non etiam in lata acceptione eſſet explicanda, ut ſub ſe omnes frumenti ſpecies comprehendat, ſi modo ratio legis non obſtet. At ſi hæc obſtet, tum ſtricta interpretatio certe non deſumetur ab eo, quod lex eſt odioſa.

Ad §. 9.

Per accidens in hoc exemplo (o) *quod* ſit; *eo, quia ſenſus latior, &*

(o) Mior, cur Vir Clariſſimus ſaltem ad exemplum reſpondeat, taceat ad vim rationum mearum. Hoc eſt effugium utcunque quærere, ut non cogamur fateri, nos erraſſe.

rationabilior hic coincidunt: id ubi non accidet eos coincidere, (quod plerumque non fiet) aliter ſeſe habebit; & diſtinctionem harum regularum evidenter neceſſariam probabit. (p) *E. gr. Lex pœnalis de fundente ſanguinem in-*

(p) Cur non & ipſe unicum ſaltem exemplum affert, ubi regula de Odioſis reſtringendis genuinum uſum habeat.

noxium, extendetur (q) *recte ad occidentem noxios, in quos ipſi nullum erat*

(q) Forte non, prout erit ratio legis. Ergo regula de ratione legis definiet controverſiam, non favor, non odium, non lex pœnalis.

jus coërcendi: at non recte ſangvis lato ſenſu capietur, ut venæ ſectionem quoque contineat: (r) *vel ipſo Clariſſimo Auctore alibi recte monente.*

(r) Sed non ob favorem, neque ob odium, ſed ob vitandam abſurditatem. Ergo exemplum hoc valde quidem impertinens eſt, nec ullum uſum præbet, niſi, ne Vir Clariſſimus videatur nihil ad hunc §. repoſuiſſe.

§. X.

Eadem obſervatio ſuppeditat adhuc aliud monitum circa totum ejus tractatum. (*) Suggillat Vir Clariſſimus *p. 27. tractatus* & Dn. Pufendorffium & me, quod cum meliora Grotio dare deſperaverimus, fere κατὰ πόδα eum ſequamur. Sit ita, quamvis adhuc non pauca adverſus hæc regerere poſſimus. Quæro ex Viro Clariſſimo: (*) Quem uſum

(*) *(Inſtit. Juriſpr. div.)*

habeat

habeat ipſius tractatus de JCto perfecto, ſeu de interpretatione Legum?
3.4 Lego in indice (*) centum ſpecies interpretationis, (*) quas ipſe exco-
5 gitavit, ad quas intelligendas (*) minimum anno opus eſt. Putatne Vir
6 Clariſſimus, (*) effictione terminorum novorum melius Grotio ſe illu-
ſtraſſe doctrinam de interpretatione? Putatne, meliores progreſſus facere
juvenem, ſi diſcat: regulam aliquam pertinere ad interpretationem hy-
percriticam electitiam internam perfectivam, quam ſi notet ſecundum
doctrinam communem, eam pertinere ad interpretationem declarati-
7 vam? Atqui hoc eſt (*) rem intricare, non explicare. Porro regulas
interpretationis in tractatu numerat omnino 344. Quanto tempore pu-
tat Vir Clariſſimus opus eſſe, ut juvenis eas non dicam, intelligat, (nam
8.9 pleræque nihil ſignificant, & ſunt meri (*) ſine mente ſoni,) (*) ſed
10 memoria teneat, & ſi teneat, cui uſui? (*) Non jacto mea, ſed ſi quæ
bene poſui, divinæ gratiæ ea adſcribo, ſi quæ male, mihi. Interim ut
paucis me expediam: Repetii poſt Grotium & Puſendorffium, Duum-
viros de interpretatione optime meritos, doctrinam meam de interpreta-
tione *in Praxi Logices cap. 3.* Conſtat tota doctrina paucis pagellis & regulas
omnino quinque vel ſex, oſtendique ibidem, doctrinam de ſpeciebus inter-
11 pretationis rem obſcurare potius. Jam ſuppeditet Vir Clariſſimus (*)
exempla, quæ non æque bene & longe facilius ex paucis regulis meis,
quam ex ſuo apparatu tanto poſſint definiri, aut, ſi quæ ſunt, quæ quis
12 ex regulis meis interpretari nequeat, quæ ex ipſius tractatu (*) reſolvi
poſſint? Quod ſi hæc facere nequeat, cogitet, quid communes interpre-
13 tes Juris de ipſius libro (*) dicturi ſint, contra quos *Muſar. Jurid. p. 27.*
ſic diſſerit: *Nos haſce tricas, tanquam cruces ingeniorum ſuperfluas & ſine ratione excogitatas, merito rejicimus: contenti, noſtra præcepta ſuis fundamentis ſuperſtruxiſſe.*

Ad §. 10.

1 Suggillat.) *Verbum meo facto* durius, *certe mea ſententia. Si tamen ita velit vel alteruter veſtrum, jam nunc* deprecor. (s)

(s) Verba Viri Clariſſimi hæc ſunt: *Proxime ad Juris interpretationem Philoſophicam acceſſit tandem incomparabilis Grotius, incomparabili de Jure belli & pacis ſcripto, -- Quem,* cum meliora dare merito deſperaret, *apertius hic etiam atque in reliquis omnibus & κατὰ πόδα fere ſequi ſe non diſſimulat Puſendorffius -- & qui alicubi etiam refutando quaſi deterit Grotiana Thomaſius lib. 2. c. 11.* (Et tamen non erubuit ſupra ad §. 5. n. 3. aſſerere Vir Clariſſimus: *Sed qua ſum infelicitate memoriæ* toto tempore libri hujus mei reconcinnati *non fuiſſe me recordatum ejus loci ſancte teſtor.*) Deprecatione autem non eſt opus. Vota eruditorum in republica literaria de ſcriptis aliorum ſunt libera. Et ſi quis durius quid de altero pronunciet, non eum, contra quem dictum eſt, ſed dicentem iſta durities afficere cenſendum eſt.

Quem

Quem uſum.) *Eum qui non aſſequitur, ex ipſa lectione totius operis, & præfationum; neque hic ſpes mihi eſt efficiendi, ut aſſequatur: niſi quatenus ſibi tantiſper ſatisfieri patiatur annotationibus 7. 9. & 12. h. §.* (t) 2

(t) Videbimus & quæro hic uſum talem, qui non æque bene ex quinque vel ſex regulis capi poſſit.

Centum ſpecies.) *Imo* nomina, *quæ vel dena, vel* plura uni ſpeciei *poſſint applicari.* (u) 3

(u) Eo major ergo eſt confuſio.

Quas ipſe excogitavit.) *Imo vero* improbavit, (x) exploſit magnam partem earum, (y) *certe* pauciſſimas *primus* denominavit ipſe. 4

(x) Ego vero collective loquor, quod nemo hactenus qui de interpretatione ſcripſit, tot ſpecies vel ſpecierum nomina effecerit.

(y) Remanent tamen in indice plus minus ſexaginta interpretationis ſpecies (ut ipſe index nominat) Viro Clariſſimo definitas & typo a ſpeciebus Doctorum ſecretas.

Minimum anno.) *Neminem adhuc tam ſtupidum auditorem habui, quin* paucis horis, (z) *me interprete, ſpecies a me excogitatas intellexerit omnes. Vid.* Muſ. jurid. *p. 199. in fine.* 5

(z) Non equidem invideo; Quamvis allegata p. 199. Muſar. Jurid. quadrimeſtris ſpatii mentionem faciat. Sed repeto quæſtionem *lit. t.* cui uſui?

Effictione terminorum novorum.) *Illos vero me nemini obtrudere, diſerte monui cap. IX. §. ult. nedum illi, qui anno opus habeat ad illos intelligendos. Is rem ipſam capiat, ſi capere poteſt. Relinquat terminos, ſoli expeditiori repetioni, vel communicationi, cum eosdem recipere volentibus, ſerrituros.* (a) 6

(a) Repeto quæſtionem cui uſui?

Rem intricare.) *Vetus ea, & trivialis querela eſt illorum, qui accurationem non ferunt philoſophicam, & vere artificialem:* (b) *ſed ſola facilia, juvenibus & feſtinantibus &c. idonea,* (c) *quando Philoſophi accurati,* (d) 7

(b) Sed an accuratio philoſophica & vere artificialis eſt, quæ rem intricat, non explicat & nullius eſt uſus? Iſta accuratio philoſophica & vere artificialis effecit, ut ſapientiam veram & divinam & humanam amiſerimus & faſtuoſi, invidi, rixatores, adulatores, hypocritæ &c. facti ſimus.

(c) At veritas ſola facilis & idonea ac utilis eſt. Quicquid difficile & nemini idoneum eſt, cur id diſcamus?

(d) Quinam vero ſunt illi? Certe non ii, qui res in infinitum in intellectu diſtinguunt, ad agendum vero & utilitatem doctrinæ monſtrandum cauſas ſonticas & graves prætexunt.

ſummam humanæ naturæ poſſibilem in quoque perfectionem, (e) *etſi viris*

(e) At ſumma humanæ naturæ perfectio non conſiſtit in abſtractionibus inſulſis, ſed in reali uſu humani generis.

demum imo ſenibus, potiſſima ſui parte profuturam, (f) *quærere laborant.*

(f) Sed quæro jam & quæſtionem ſæpe iteratam repeto: ad quid proſit Viro Clariſſimo jam viro vel ſeni intricata iſta de interpretatione doctrina?

Unde tamen & juvenibus, imo vel pueris, & incapacioribus aliis, ob facultatem & voluntatem deficientem, ſua cuique pars, ad captum & votum poteſt decerpi: docendo κατ' ἄνθρωπον introductiones, compendia, breviaria, typos, ideas (g) *denique ac elementa ſola proponendo.*

(g) Hoc nihil ad me: Ecquis an forte uſus in eo conſiſtet, ut diſtinguamus inter ideam juſtam & non juſtam, aut confundamus ideam tractatus cum tractatu ipſo. *Vide notata ſupra ad* §. 7.

8 Sine mente ſoni.) *Id vero* inopinatum plane, *atque* horrificum *auditu mihi accidere fateor: non* in me *ſolum, ſed in conſona meis dicentes* Imperatores, JCtos, legislatores, interpretes, *qua* veteres, *qua* novos, (h)

(h) Sed quis horum dixit interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam & ſimilia?

pronunciatum) *Quos uti copioſe ſatis ad pleraſque regulas margo inferior exhibet: ita infinito liceat concervare* (i) *ac alias etiam regulas pleriſque*

(i) At coacervatio non eſt actio Philoſophi accurati, ſed Sophiſtæ.

iisdem firmare, ſub finem præfationis poſterioris habeo commonſtratum. Cum hiſce omnibus, imo vel cum ſolo Feldeno, damnari me a Clariſſimo Thomaſio, annon glorioſum (l) *ſit æque, ac illi olim cum Phocione? Interim annon hic*

(l) Ergo quid queritur Vir Clariſſimus?

verba ſua reddam Auctori *tempeſtive multum?* Mallem talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem conſideraſſet, *quod favorabiles etiam ſint infortunati conatus, modo alias boni, nedum publice bene mereri occupati.* (m)

(m) At hoc in quæſtione eſt. Ego nihil agnoſco publice eſſe bonum, quod non eſt publice utile.

Et quidem in ſcientia tanti momenti promovenda. (n) *Unde nil magis amo-*

(n) Sed hoc iterum in quæſtione eſt, an ſcientia hæc tanti momenti tot inutilibus interpretationis ſpeciebus & regulis promoveatur?

vere meliores me poſſit, quam tot annorum labor tali contemtu (o) *exceptus.*

(o) Contemtus non eſt, ſi eum, qui tot annis ſine fructu in labore aliquo eſt occupatus, admoneamus, ut ad utiliora ſe conferat. Miſericordia eſt, officium humanitatis eſt. Sed ita comparatum eſt in vita humana, ut ſincera admonitio pro injuria, blanditiæ & adulationes pro beneficio habeantur.

Sed

Digitized by Google

Sed ne favorabile hic etiam odioſum videatur, & inanium querelarum denuo accuſer, taceo. Quamvis adhuc non pauca adverſus hæc regerere poſſimus.

Sed memoria teneat.) *Nec illud exegi unquam ab iis, qui æque parum ad hoc, atque ego, vel a natura vel ab artificio ſunt inſtructi.* Sufficit, *ſi ſecretis* ad hoc *ipſum typo majori*, primariis regulis, *vel horum ſaltim univerſalioribus, quousque* memoriæ vis *unicuique permittit, procedant.* Specialiora, *quoties opus ſit*, per cauſas, *unde ſunt demonſtratæ, ſpecialius ipſimet* prompte deducere: vel *quoties nec hoc poſſint; & tamen de applicatione ſint ſpecialiori dubii:* tanquam Lexico Philoſophico, ſpecialiſſimis *hic* demonſtratis, (*& ut ulterius etiam, & exactius; ei uſus deducantur, optatis*,) uti norint. *Ecce uſum unum, ni fallor, ſatis illuſtrem & magnum.* (q) 9

(p) Non vero operis, quod melius Grotio doctrinam de interpretatione illuſtret, aut Jure Conſultum perfectum reddat, ſed Lexici varias variorum regulas de interpretatione coacervantis & ſubtiliter (ſed absque uſu in ipſa interpretationis applicatione) diſtinguentis, & nomen adeo ſcientiæ interpretandi non merentis.

Non facto mea.) *Annon ſuſpecta hæc ſententia in propria cauſſa abſolutoria*, (q) *ab accuſatione, & lite nondum* mota, *nedum peracta?* 10

(q) Sed quis pro ſententia abſolutoria venditavit? Aſſertio eſt, & vera aſſertio. Unde poterat cavillatione hac abſtinere Vir Clariſſimus.

Exempla.) *Ea vero non longe forent petenda.* (r) *Sufecerint inter-* 11

(r) Cedo unum Vir Clariſſime. Hic enim Rhodus. Alias quilibet præjudicio vacuus, legendo hoc ſcholion ſibi perſuadebit, quod nullum invenire potueris, & ita cauſa cecideris.

pretationes meorum dictorum a Viro Clariſſimo factæ, & ſuorum, contrariæ meis, obtruſæ. (s) *Sed oporteret me omnem Prognoſin Semeiotices moralis*

(s) Hæc vero reſponſio nimis putida. Oſtendunt id reſponſiones nunc meæ.

decoxiſſe, ſi huc prolaberer. (t) *Vel ſola hoc §. dicta ex adverſo, amovent* manum de tabula.

(t) Potius caveat Vir Clariſſimus, ne lector putet, ipſum omnem verecundiam perdidiſſe, dum ad irritas redactus veritatem tamen & humanitatem (cum errare humanum ſit) confiteri non vult, ſed potius omnia alia tentat, ut pertinaciam obtegat.

Reſolvi poſſint.) *Siquidem veſtra facultas, vel naturalis ingenii felicitate, vel exercitatione, vel exercitatione, vel utraque pollens,* (u) *eo por-* 12

(u) Minime omnium, ſed ſimplicitatem veritatis humiliter ſequens, neque veritatem in ſubtili & faſtuoſa, inutili tamen accuratione quærens.

rigatur usque; ut ex quinque vel ſex illis regulis, nulli non (x) *de hoc argu-*

(x) Atqui hoc ipſum angit Pſeudo-Eruditos, quod veræ ſapientiæ ſtudioſi ex rebus vulga-

vulgaribus, ac a Philoſophis iſtis accuratioribus contemptim habitis utilia humano generi efficiant vel agant. Ignorantes videlicet, veritatem eſſe vulgare quid & ubivis obvium.

mento aliquid ex profeſſo molitorum, inter alias memoratis, ſine ſpecialiori deductione dextre poſitis obſcuras leges omnes interpretari, gratulor. Nobis non datur eſſe tam beatis. Nedum ut erudite, id eſt, diſtincte, explicite, ordinate, ſcientifice, ad conſcientiam non modo noſtram, ſed & aliorum convictionem, per ſuas cauſas poſſimus deducere, quare ſic, & non aliter in quolibet caſu interpretemur. Plebejum in morem confuſe, vel dialectice ſaltim; imo & accedente ad naturalem ingenii præſtantiam exercitatione longa, tandem ſoliditatem aliquam, ſed implicitam tamen & confuſam, nec ſatis ad redarguendos obloquentes ſemper valituram ſuppeditante, id agere: vel ſine ullis adeo præceptis contigit aliis, item bonis, imo continget taliter inſtructum a nature ingenium exercentibus, univerſis. Vid. Ariſt. Nic. VI. 8. & Metaph. c. 1. Quemadmodum in omni arte prius artifices, quam artis præcepta, ſatis illuſtres fuiſſe, notum eſt, & alibi etiam in hoc argumento monui diſerte. Interim non hic magis, quam in omni alia Scientia demonſtrationum ſolidarum, & ſcientificarum uſus erit fruſtraneus. (y) *Neque hæ objectionis ma-*

(y) Utinam Vir Clariſſimus affectus ſeponere & conſiderare vellet; quantum ſophiſtam hic agat, & quantam occaſionem ſuppediret omnibus, qui ſtultitiam vanæ Philoſophiæ per divinam gratiam cognoſcunt, ut ejus ex animo miſereantur. Debebat exemplum ſuppeditare, quod non ex ſimplicioribus & paucis illis regulis æque bene ſi non melius reſolvi poſſit ac ex ipſius farragine & lexico regularum. Nullum exemplum afferre poteſt. Ut vero non cogatur inanitatem Philoſophiæ, cui inſenuit, agnoſcere, putat lectorem facile occæcari poſſe, ſi Ariſtotelem, ſi demonſtrationes ſolidas & ſcientificas ac convincentes crepet, atque alios id quod ipſe crepat, re ipſa præſtantes plebejos, confuſos, dialecticos & ita porro nominet. Ego repeto quæſtionem ſæpe factam. Cui uſui Vir Clariſſime tam intricare doctrinam interpretationis ſimplicem & planam? Cedo exemplum. Aut ſi non potes, agnoſce vanitatem Pſeudo-Philoſophiæ. Relinque Ariſtotelem, qui tibi in anxietate hac conſtituto nullam reſponſionem convenientem ſuppeditare poteſt, & reliquum, quod Tibi reſtat temporis, ad utiliores meditationes etſi plebejas impende,

gis me, quam omnes circa interpretationem Juris, aut aliam, imo circa nullam non Scientiam Practicam fuſius quid, & accuratius molitos premunt. (z)

(z) Sed ſi æque premunt ac te, nec melius inde ſe expedire poſſunt, mihi id non imputabunt, quod non fuſius quid ſed confuſius, non accuratius quid, ſed ſubtilius, ſed inutile, ſed ſophiſticum, ſed miſerandum moliti fuerint. Solamen miſerum, ſocios habuiſſe malorum, in quæ ipſi nos propria culpa conjecimus, nec aliis admonentibus, inde nos extricare volumus.

Quarum nulla non, paucis præceptis, imo nullis, at egregia natura, & experientia inſtructo, queat in laudabilem praxin deduci. Nec eo dein minus, ſi vel æque ac Poëtica, ſine arte a natura cunctis ſuppeteret, interpretandi facultas. (Quemadmodum nimis multi male capiunt illud tritum, quo natura omnes

Digitized by Google

omnes judices feciſſe perhibetur) verum manebit illud Ciceronis *pro Archia:* Cum ad naturam eximiam atque illuſtrem, acceſſit ratio quædam, confirmatioque doctrinæ: (*quo ſcientifica magis, hoc confirmatiorem ſe probatura & ſuum etiam Diſcipulum redditura,*) tum illud, neſcio quid præclarum, atque ſingulare ſolere exiſtere. *Quod hic locus longius deducere nunc non permittit.* (a)

(a) Neque enim jam deſideratur a Viro Clariſſimo, ut locum hunc Ciceronis explicet. Deſideratur, ut uſum tractatus ſui de interpretatione oſtendat, & exemplum quod, ut diximus, ſuppeditet. Atqui hoc non poteſt.

Dicturi ſint.) *Nempe alii alia, pro ſuo quisque captu, & affectu: Soli ſaniores, & intelligentes id, quod res eſt. Nempe illas tricas merito rejectas, ut earum loco ſcientifice demonſtrata* (b) *ſubſtituerentur.* 13

(b) Sed nullum uſum habentia.

§. XI.

Credo & ſpero, Virum Clariſſimum reſponſiones has meas atque brevia monita non ægre laturum, ſed promiſſionis publicæ *Muſar. Jurid. p. 178.* recordaturum eſſe. Rationes adhibui, non verba iniqua. Quodſi tamen & in ipſa veritate amarum quid propoſitum fuit, id tanquam præter intentionem factum deprecor, eumque invito & rogo: velit id, quod *Muſarum Jurid. p. 116.* oblique indicavit, proxime expedire, & rationes ſuas proponere, (*) per quas putet demonſtrationem juris poſitivi univerſalis a me in Inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ tentatam, in nihilum redigi poſſe. Cedam ſemper rationibus firmis, ipſique valde obſtrictus ero, ſi me errantem in veritatis ſemitam (*) reduxerit. 1 2

Ad. §. 11.

Per quas putet.) *Non* ſcripſi (c) me *putare, ſed expreſſe,* deciden- 1

(c) Bene. Non ſcripſit. Sed contextus tamen verborum *ſupra ad §. 5. lit. p.* recenſitorum oſtendit, quod ita ſenſerit.

dam hanc quæſtionem mihi nondum ſumere. *Quo jure ergo demonſtratio a me exigatur?* (d)

(d) Non exigo, ſed invito & rogo. Intereſt Reipublicæ literariæ, ut ſi iſta demonſtratio mea in nihilum redigi poſſit, id fiat, quia ab ea dependent multæ quæſtiones utiliſſimæ & quotidie obvenientes. Quod ſi ita honeſte invitatus id detrectet præſtare Vir Clariſſimus, facile Lector ſuſpicari poſſet, iſtum Viri Clariſſimi locum ex jactantiæ affectu prodiiſſe.

Reduxerit.) *Hoc infeliciter, ut video, nimis tentatum ſemel,* (e) 2

(e) Ubi Vir Clariſſime, & quando? Ego quidem non poſſum non hæc aliter interpretari, quam quod ad literas Pſeudonymi & Anonymi reſpicias. Quod factum nollem Nam iſtæ quidem in errorem me ducere voluerunt, ne quid acerbius dicam.

iterare

Digitized by Google

iterare publice, quid ſuſtineam? Quin potius grates ſolennes hic & publicas ago: quod durius non ſum tractatus. (f) *Obſtrictum etiam beneficio novo, & magno*

(f) An conſcientia Virum Clariſſimum admonuit, quod Pſeudonymus & Anonymus duriora furierit meritus? An ego is ſum, qui mecum controvertentes durius tractavi? Delicatis ingeniis, & qui alios contradicentes ferre nequeunt, omnis veritas dura eſt,

me habiturus: ſi ulterioris publicæ concertationis onere, ac invidia exſolvar. (g)

(g) Per me quidem licebit. Et quis Virum Clariſſimum adegit, ut ſcholia hæc pararet? Non veritas, ut oſtenſum, ſed affectus & amor erga fœtum ſuum.

Ne non ut hactenus feci, pacate philoſophando, (h) *circa tam multa etiam-*

(h) An ipſi bellum intuli? An pacem ipſius turbavi?

num inelaborata, pro virili pergam. Quod ſane perquam honeſte fieri nunc poteſt. Poſtquam de principali quæſtione, in qua poſſim aggreſſor habitus eſſe, quantum exigebatur, conceſſi. (i) *Quod ad nova cætera vero, etiam*

(i) Scilicet cum ad ipſam rem ventum eſt, Philoſophiam accuratam crepando, & plebejos animos ac fiducia ingenii fretos publice proſtituendo.

acerbius ingeſta, non tam mea ſit cauſa, quam communis tot aliorum. (l)

(l) Nec hos timet veritas. Et poterat interim a tot aliis exemplum petere Vir Clariſſimus demonſtrandum uſum communis cauſæ,

Quos me nominatim propugnatore publico nec egere puto præ aliis, nec an gaviſuri ſint, ſatis auſim polliceri. Privatim ſi qua de re mea expetetur ſententia: quantum potuero, & ex amicitia noſtra putavero, ad eandem aperiendam, ſemper, ut & ad omne aliud officiorum genus, me paratiſſimum exhibebo. (m)

(m) Ego vero & ad publica & ad privata officia me ſemper paratum fore publice promitto, iſtud officii genus publice repetens, ut Virum Clariſſimum admoneam, velit tempus, quod ipſi reſtat, ſtudio & praxi veræ ſapientiæ, relicta inani & inutili, impendere.

I. N. J. C.

I.N.J.C.

Digitized by Google

I. N. J. C.

INCLYTO

VARIA VIRTUTIS, AC ERUDITIONIS LAUDE

VIRO CHRISTIANO THOMASIO

VINCENTIUS PLACCIUS

P. D. S.

DEſtinaveram Tibi Exemplar JCti mei ligatum, una cum Epiſtola. Sed eluſit me lator earundem, abiens me inſalutato: non tam ſua culpa, quam caſu. Eo quod ruſticatum digreſſus ex Urbe, morbo corporis reditum ultra tempus conſtitutum diſtuliſſem. Vides factum. Absque quo fuiſſet, credo ſcriptionis tuæ publicæ amarulentiam, quam ipſemet agnoſcis, ſed veritati, (eam quidem meo judicio non depoſcenti,) vis imputatam, deprecari opus non habuiſſes. Certe enim illis lectis, ignorantiæ me affectatæ nunquam incuſaviſſes. Multo minus Diſputatiunculæ illi noſtræ, litem novam totuplicem, imo de totius mei operis inutilitate, infamem mihi ſententiam impingere, publice unquam, credo, ſuſtinuiſſes. Quo ſane convitio, quid durius in me ſtatuere potuiſſet, ſi quam graviſſime Te antea offendiſſem, non video. Et vero ni multis jam abhinc annis, hoc omni cura egiſſem ſedulo, ne quis mihi ſenſus ad ejuſcemodi ſupereſſet: erat hic mihi longe acerbiſſimus unus omnium facile futurus. Quo ne nunc quidem nullo penitus me tangi, tanto diſſimulare debeo minus: quanto & Te, & candorem apertum deamo magis. Unde maluiſſem quoque hanc diſceptationem privatis literis, ut alias hactenus omnes, etiam publice mihi notas, componere: niſi non tam impetitum, quam impetiiſſe viſum, offerente ſe provocato, pugnam detrectaviſſe nimis ignaviter, me judicatum iri a plerisque prævidiſſem. Quam tamen, quanta depugnaverim moderatione, judicabis ipſe. Certe ut facerem, non modo, quantum in me, conatus ſum fideliter: ſed adhibito etiam in conſilium pari amicorum, facile hujus Civitatis, & in hoc genere ſtudiorum, & pietate, ac modeſtia præ multis eminentium. Quos exoravi, ut quidquid in hiſce meis extemporalibus Notis, vel minimæ offenſiunculæ tuæ anſam præbiturum ullo modo ſuſpicari poſſent, id, quanta vellent ſcrupuloſitate, ſcrutarentur. Neque vel ſubinnuere quidquam adeo minutum potuerunt, quin expungerem illico, aut, quoad ipſis probaretur, emollirem. Quamvis talia

erant omnia, ut nondum putem eorum quidquam revera ægro te laturum fuiſſe. Quo certius nunc ab ingenuitate tua mihi promitto, imo ſpondeo, Te agniturum ſatis: quantum amicitiæ noſtræ, & pudori tuo, ac opinioni maxime apud tuos Auditores cui vel tantillum me nocere, ſumma mihi ſit religio, parcitum iverim. Idque cum detrimento etiam certo famæ apud pleroſque meæ. Qui non poterunt non palmam à me Tibi publice traditam judicare. Quandoquidem nullatenus, ut potuiſſem, ac vel tuo exemplo, debuiſſem, *in ipſa veritate amarum quid propoſitum* volui. Oſtentando puta effugiorum illorum naturam, ac indolem, quibus uteris; Quando definitionem favorabilium, non niſi quatenus facti meri ſunt, citra omnem univerſalis rationis reſpectum, vis negaviſſe. Quin imo tale genus definitionum exigis: *quale nec eſt, nec erit, dum res humana rotabit.* Hæc ſi ego Tibi affinxiſſem: quid diceres de mea interpretandi ratione, tam omnibus tuis & meis regulis adverſante! Ne quid nunc addam de noviter motis a Te litibus. Quibus abſtineri profecto præſtitiſſet longe. Nec §.IX. examinem, cujus exemplum ſane multum abeſt a recta interpretandi ratione, ſive extenſiva, ſive declarativa. Cujus adeo vi, vel capite plecti poſſit innoxius maxime. Ut alias, ſi expetis, privatim clariſſime demonſtrabo. Nam §. X. plane non tango: ne moveam Camerinam. Quam, ſicuti reliqua multa, preſſi etiam publice, quantum potui: ne quis facile vel ſubodoraretur. Nempe ad hoc unum omnia: ut pacem & quietem publicam quovis pretio mercarer. Imo, ſi fieri poſſet, optima inter nos, ex hoc principio, etiam non nimis bono, familiaritatis, ut ſæpe fit inter bonos, coiret: privato inter nos literarum commercio, rectius longe, ſi quid ſupereſt, aut de novo naſcetur diſſenſionis (quod diſpariter tractantibus idem argumentum, non fieri non poteſt) compoſituris. Ad quod ipſum Te adeo quam humaniſſime nunc, & humillime invitatum volo. Vel ad hoc inprimis, ut ſi quid eſt, aut fuit aliquando a me factum, ſcriptum, aut dictum, quod Te offenderit, aut pro tali ad Te relatum ſit ab aliis: hoc prius, æque ac modo ipſe, quid in Te deſiderem, aperte des ſignificatum. Ne quid ulceris non expurgati utrinque remaneat. Crede mihi, privatim in me licebunt Tibi omnia, in Te mihi nihil, niſi quod voles. Cæteroqui, fateor, me non videre, quid disjungere animos noſtros vel minimum debeat, ſi vel maxime de multis philoſophicis diſſentiamus. Cum & tanto terrarum intervallo, & ratione docendi, ac ſcopo, & Auditorii natura ſimus tantopere ſeparati. Nempe ſubtiliſſimam ego, ſecundum Analytices præcepta, utique accurationem, ſenibus dignam,

quæro. Tu Juventuti tuæ idonea, & ad praxin properantibus neceſſaria, quam ingenioſiſſime & jucundiſſime proponere allaboras. Euge! pergamus utrinque ἀνεμποδίστω invicem inoffenſo pede: nec alter alterius detrahamus induſtriæ. Sine me ſaltim pacate tam infelicem eſſe, ut in hoc piſtrino, in quod divinitus ſum conjectus, inhonoratus, & obſcurus ſatis, ſine ulla remuneratione me fatigem; Dum ego Te ſino eſſe Thomaſium, ut poſcis; hoc eſt, ſummo cum fructu, applauſu, & lucro docere minus tetrica, & difficilia. Hæ ſi placent, uti ſpero, imo confido, pacis & amoris inter nos conditiones: erimus utrique magis quam omni alia ratione hac in parte quidem, (quæ ſane Tibi ex tuamet ipſius doctrina, facile humanarum omnium potiſſima eſt,) beati. Ego certe deſideria tua, qua potero, implere, imo, ſi potero, ſuperare fideliter annitar. Utere me, meiſque meditationibus, ut lubet. Exige, poſtula ulteriores, quibus par eſſe queam. Videbo quantum in me ſit, ne lactaſſe ſpe inani vota tua videar. Quod ne verbis ſolis, ſed re ipſa vel extemplo faciam: Ecce adjuncta quæpiam excerpta de ſubſtantiæ & accidentis natura, quam ſollicite adeo indagas, prima & ultima doctiſſimarum tuarum Diſputationum. Ea num aliqualiter tuæ ſatisfaciant voluntati, ſcire ſi me feceris) an publice ſint proponenda, ſtatuam. Poteruntque tum hæ laciniæ, ni tenues nimis atque ſoloces videantur, aſſumenta fieri, cujuscunque tuarum texturarum volueris. Interim tamen iſta premi rogo. Nec enim quidquam tam reformido, quam cruda huic arguto ſeculo propalare. Qualia mea omnia reputo, donec publicationi a memetipſo ſint præparata; quantumvis alias, Flacco monente, nonum in annum preſſa. Quemadmodum ſona illa, ex quibus hæc ſunt Excepta, Annotata Ethici Syſtematis mei plenioris, quorum margini nunc etiam tuarum Diſputationum citationem appoſui, uti vides, bis nonum annum, & amplius jam apud me latent. Hæc ſi non diſpliceant, addam proxime alia etiam plura: fortaſſis etiam, quæ petiiſti. Exempla Interpretationum mearum: ac monita inſuper ſub finem hujus diſputationis, quæ cupis, alia ſuper ſcriptorum tuorum philoſophicorum locis diverſis: Speciatim de Vanitatis quoque definitione, cujus indaginem peculiari Diſputatione dignatus es, meam ſententiam, ſi jubes, dabo: imo definitionem ipſam, pluſculis, jam abhinc annis conceptam, quanta licuit Analyticorum præceptorum Ariſtotelis obſervatione philoſophica. In qua ſola, & in nullo ſtudiorum genere alio ſtudiorum genere alio, patiar me cum eruditis aliis componi: nedum Tecum, cujus ego præ multis aliis ingenium excellens, & induſtriam commendabilem *ſuſpicio, veneror que lubens.* At

 enim

Digitized by Google

enim cetera omnia πάρεργα mihi fuere mera: hoc ἔργον triginta nunc amplius annis. Poſtquam Feldenianis MStis; & ipſius textus Ariſtotelici Græci Analyticorum priorum & poſteriorum reſolutione accuratiſſima, Diſciplinarumque Mathematicarum notitia nonnulla inſtructus, acceſſi ad hocce ſaxum. Quod volvendo nitens omnibus nervis, tam parum adhuc promoveo: ut plus mille definitionibus philoſophice elaboratis, nondum eo rem perduxerim: quin reformare, vel reformati ab aliis earundem aliquas ſubinde optem; Examinari certe ſemper ab intelligente quovis, in lucro ponam. Tua melior longe ſors eſt interim: tot aliis jucundioribus hoc, ut πάρεργον, intermiſcentis. Sed jamdudum ambigo, ſatisne recte hæc ad Te ſcribam. Quæ quo animo a Te legantur, fateor, me ope totius Semeiotices Moralis meæ, pro certa nondum definire poſſe. Hoc ſolum ſcio: ſine ardentiſſimo amore tui, & pacis, atque amicitiæ colendæ ſi foret; me tota hac ſcriptione ſuperſeſſurum. Quæ ratione corporis, & animi, publice, privatimque nunc impedito magis, quam alio forte tempore, accidit laborioſa. Quo vehementius deprecor: ne ſaltim eo animo hæc accipias ſcripta, quo accepturus eſſes, ſi ego inutiles tuos labores, & pleroſque nihil ſignificantes, meros ſine mente ſonos ſcripſiſſem: quibus tamen Tute poſt præceptoris tui profeſſum publice ultra quinquaginta annorum laborem, ſupra triceſimum annum inſudaſſes. Quod ſane in te mihi cum nolles, an ſatis Chriſtiane in me ſcripſeris, Tibimet examinandum relinquo. Equidem haud invitus credo, Tibi ac tuis Auditoribus hæc inutilia maximam partem eſſe. Qui, quantum video, id non agitis: ut ad Analytices exquiſitiſſimam accurationem reſolvere, ac interpretari textum ullum ita contendatis: ne ulla mentis operatio, non ad præcepta, ſolide per ſuas cauſſas demonſtrata, tanquam ad normam mathematicam examinetur, atque dijudicetur; qualis ſit, an, quomodo, quare, quatenus cohæreat, nec ne. Ut reflexiva tali notitia quampleniſſime, diſtinctiſſime, que, conſcientiæ noſtræ & alienæ ſatisfiat, cauſſis, quare ſatisfiat, ſcientifice reddendis. Quod tantum abeſt, ut ab omnibus, etiam eruditiſſimis alias, exigendum pronunciem: ut non niſi pauciſſimos id laboris vel tentare ſaltim debere lubens concedam, imo ſæpe contendam, defendam ſemper: Interim illis, qui ad hoc dininitus ſunt vocati panci, tanto minus erat contemtu publico illudendum. Potius eorum labore, quemadmodum Mathematicorum ſubtiliſſimorum, ad praxin omnigenam, erat utendum grato animo, erga ipſos, & magis erga Deum, datorem nobis eorum munerum, ſine noſtro tam ſcrupuloſo, tetrico, ſcholaſtico, aut quocunque velis dicto labore: impendendo interim Tibi

ut

Digitized by Google

ut facilioribus, ſic utilioribus ad multos, majori cum gloria, & lucro. Qualia proinde amantes præ meis, etiam Juvenes pleroſque omnes, merito tuæ potius, quam meæ informationi commendo, & commendabo ſemper; modo ne mea interim publice dehoneſtare pergas. Vale, Vir inclyte, ac imminentis anni novi Calendas auſpicatiſſimas, plurium auſpicatiſſimorum antecambulones habe.

Dab. Hamburgi 1693.
d. 23. Decembris.

* POſſem in ſingulis paginis obſervare atque oſtendere, querelas Viri Clariſſimi nullo fundamento niti, atque ſubinde ſub mediis blanditiis, quibus Epiſtola hæc repleta eſt, me durius tractari. Sed nolo Virum Clariſſimum ad omnem veritatem valde impatientem irritare. Condono publice injuriam mihi in Pſeudonymi & Anonymi Epiſtolis factam, & valde ipſius vices doleo, publice confitentis, ſe in piſtrino laborare, & ſaxum Ariſtotelicum per tot annorum ſpatium volvendo, tam parum adhuc promoviſſe, ut plus mille definitionibus philoſophice elaboratis nondum eo rem perduxerit, quin reformari ab aliis earundem aliquas ſubinde optet. Doleo ſerio, quod piſtrinum hoc nihilominus pro accuratiore ſapientia ac Dei dono venditet, doleo, quod in id divinitus ſe conjectum prædicet. Precor animitus, velit Deus Optimus Maximus, qui veræ ſapientiæ & non Pſeudo Analyticæ iſtius ac carnificinæ humani generis autor eſt, oculos mentis Viri Clariſſimi aperire, ut peſtem iſtam & animi & corporis abjicerere, ex piſtrino Gentilis Philoſophiæ exire, & ad unicam, veram, humilem, perſpicuam, utilem, atque ſalutarem ſapientiam ſe convertere quam proxime incipiat. Exaudi me DEUS, qui ipſe ſapientia es. Amen.

Digitized by Google

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ LIBRI III.

CAPUT I.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA SOCIOS IN GENERE.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. 2. *Naturales ſocietates duplicis generis.* §. 3. 4. 5. 6. 7. *Non ex appetitu corrupto provenit, quod homo magis appetat ſocietatem nuptialem, quam civilem.* §. 8. 9. *Societates finibus diſcernuntur.* §. 10. *Fines trium ſocietatum ſimplicium,* §. 11. *a quibus Finis ſocietatis domeſticæ non differt realiter.* §. 13. 14. *Fines vici vel pagi,* §. 15. 16. *item civitatis.* §. 17. *Differentia communis inter vicum & civitatem examinatur.* §. 18 -- 32. *Societas gentium etiam eſt naturalis, & falſum, civitatem eſſe ſocietatum omnium perfectiſſimam,* §. 31. 34. *quod oſtendit etiam ſocietas Fœderatorum.* §. 35. 36. *Ratio methodi dicendorum.* §. 37 -- 45. *Probatur, dari ſocietatem Gentium,* §. 46. 47. 48. *eamque eſſe naturalem,* §. 49. 50. *nec confundendam cum ſocietate mundi,* §. 51. *nec commode dici univerſalem Rempublicam omnium hominum.* §. 52. *Societas Gentium eſt imperfectior civitate.* §. 53. *Dari poſſe ſocietatem inter homines ignotos.* §. 54. 55. 56. *Præceptum officia ſociorum in ſocietate mixta in genere dirigens:* HOMINI CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE. §. 57. -- 62. *Non omne imperium ex pacto eſt.* §. 63. 64. 65. *Aliud præceptum:* FAC EA, QUÆ FINEM CUIUSQUE SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QUÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT. §. 66 -- 70. *Tertium:* SI CERTUM SIT, A PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS. §. 71 -- 75.

§. I.

Conſideravimus hactenus (a) officium hominum quorumvis in quacunque ſocietate viventium, jam pergendum ad præcepta dirigentia *ſocietates ſingulas.*

2. *Quid*

(a) vide ſupra lib. 2. c. 3. §. 1.

Digitized by Google

2. *Quid* ſit *ſotietas* & *quotuplex*, initio expoſuimus. (b)

3. Ubi ſimul *ſpecies naturalium* ſocietatum recenſuimus, *nuptialem, paternam, herilem, domum, vicum, provinciam, rempublicam*, denique *ſocietatem gentium*.

4. Ex his quædam *naturales* dicuntur, quod homo a *natura*, etiam *citra voluntatem* ſuam in iisdem ſit conſtitutus, talis eſt ſocietas Gentium. Quædam vero ſic appellantur, quod *natura* hominem eo ducat per ſpecialem inſtinctum, qui hominem ad eandem *ex voluntate* obeundam impellit.

5. Atque hic *inſtinctus* vel eſt *utrique ſtatui* & integro & corrupto communis, quorſum pertinet ſocietas *nuptialis* & *paterna*, vel *ſtatui corrupto* proprius, quo ſpectant *herilis*, *vicus*, *municipium*, *provincia*, *reſpublica*. Quorum utrumque jam ab initio demonſtravimus. (c)

6. Poſſes etiam priorem inſtinctum commode vocare *internum*, cum a DEO homini ſit concreatus, poſteriorem vero *externum*, cum indigentia & metus periculorum eum potiſſimum elicuerit.

7. Atque ut hoc quidem fuſius deducemus infra, ubi de ſocietate civili agendum erit, ita de priori non ſinit dubitare hiſtoria ſacra.

8. Ut adeo in divinum Numen & in hiſtoriam ſtatus integri maxime injurii eſſemus, ſi ſtatuere vellemus, ex appetitu *corrupto* provenire, quod homines magis *ſocietatem nuptialem*, quam civilem appetant, quaſi nempe jucunda magis, quam honeſta proſequantur. (d)

9. Quod ipſum etiam Ariſtoteles, (e) etſi Ethnicus, agnovit. *Homo*, ait, *magis ad conjugium factus eſt a natura, quam ad ſocietatem civilem, & tanto quidem magis, quanto prior magisque neceſſaria eſt domus, quam civitas, quantoque filiorum procreatio animantium omni generi communior eſt.*

10. Quemadmodum vero in morabilibus potiſſima ratio in *fine* negotiorum ſita eſt, ita & *ſocietates* inter ſe quam maxime a *finibus* diſcernuntur, certe diſcerni debent.

11. Ac de *tribus ſimplicibus* quidem nullum fere remanet dubium, *conjugalis* enim *liberorum procreandorum*, *paterna educandæ ſobolis & herilis comparandarum rerum* ad vitam neceſſariarum gratia initur.

12. De *compoſitis* videndum diſtinctius. Quod *domum* ſeu familiam attinet, non diſquiremus prolixe; utrum *paterna* ſocietas ad eandem requira-

(b) l. 1. §. 91. ſeq. (c) d. l. §. 95. 97. (d) *Ita Alberti* P. 2. c. 10 §. 1. n. 2. (e) Nicom. VIII. 12. p. m. 269 edit. Rachel. *Provocat tamen ad hunc Philoſophi locum Alberti d. l. Sed videtur deceptus eſſe ab iis, quæ poſuit B. Pater* Tab. 39. Phil. Pract. *quem adeo absque judicio exſcripſit.*

Digitized by Google

quiratur, nec ne? Verius: ad perfectam familiam requiri triplicem conjunctionem Patrisfamilias cum uxore, liberis & ſervis. Deficiente ex his uno fieri imperfectam familiam magis aut minus, prout deficiens membrum magis aut minus eſt neceſſarium. (f)

13. *Finis domus* dicitur eſſe *uſus quotidianus* patisfamilias, quo ipſo vel idem finis, qui eſt in herili ſocietate, intenditur, vel, quod probabilius, conjunctio trium finium, quos obſervant ſocietates ſimplices; nam & generationem ſobolis & educationem non male uſum quotidianum patrisfamilias appellare poſſis. (g)

14. Revera igitur novus finis intuitu domus non inculcatur, aut diverſus a ſocietatum fine ſimplicium.

15. Sequitur *vicus* ſeu pagus. Etſi enim hæc duo ſecundum nonnullos ita differre dicantur, ut *vicus* ſit, in quo nihil eſt, quam vicinitas incolarum ſine ullo magiſtratu vel Rectore proprio, *pagus* vero certo regendi ordine conſiſtat, (h) tamen communi philoſophantium uſu hæ voces uſurpantur promiſcue, ut pro diverſitate hypotheſeos vel de vico affirmetur regimen, vel etiam id negetur de pago. (i)

16. Conſtituitur vero a Peripatecis *finis vici*, *uſus non quotidianus*; ſcilicet, ut arceatur ab ovilibus *lupus*, & pellatur a tecto *fur nocturnus*, ut *incendia* reſtringuantur, & erigantur *ſepes* vento dejectæ &c. (l)

17. At *civitatis fines* duo proponuntur, (m) unus ultimus, *εὐδαιμονία*, id eſt, vera beatitudo civilis, non uni homini ſed toti populo inſinuanda, ſubordinatus alter, *αὐτάρκεια* ſive bonorum & præſidiorum ſufficientia, ut ſcilicet paulo elegantius, quam in pago vivamus, nec furunculum modo nocturnum, ſed & validam latronum manum arcere queamus.

18. Ex dicta itaque finium diſcrepantia oritur ipſis etiam differentia *materiæ* inter *vicum & civitatem*. (n) Nempe *vici materiam* eſſe *familias una plures*, numero indefinito, quod nimirum ad uſum non quotidianum ſufficiant, *civitatem* vero conſtare ex *pluribus vicis*, cum plures utique familiæ hic requirantur, quam in vico, tam ad priorem finem, quia

fine

(f) Conf. Patr. Tab. 37. Huber. de jure Civit. l. 2. c. 1. th. 17. 19. p. 353. Albert. c. 13. §. 1. In utramque partem ſunt loca apud Ariſtotelem l. 1. Polit c. 1. p. m. 4. & c. 3. p. 9. Edit. Conring. (g) *Non, quod quotidie obveniat, ſed quod quotidie, id eſt tempore incerto, obvenire poſſit.* Conf. Patr. tab. 37. & diſput. de minim. num. perſ. famil. th 6. ſeqq. (h) Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 3. & 4. (i) Vide Patr. annot. 186. Conf. infra §. 23. *Inquirendum tamen eſſet, annon antiquitus Græcis illa differentia fuerit inter pagum & vicum, ut vicus denotet* ein Dorff, *pagus diſtrictum*, eine Gow, *& conſtaret ex pluribus vicis.* Vide Meurſium de pagis Atticis. *Ita eodem ſenſu in antiqua Germania Hiſtoria vox pagi ſumitur.* (l) Vid. Part. tab. 39. d. diſp. th. 46. (m) Pat. tab. 39. (n) Pat. tab. 38. 39.

ſine juſta multitudine nec magiſtratus varii commode haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari poteſt, tam ad poſteriorem, quia præter agricolas, qui pago utcunque ſufficiunt, oportet eſſe mercatores, opifices, milites.

19. Nobis autem ſententiam hanc profundius expendentibus, videtur eadem non omnibus carere dubiis. Initio enim non accurate *terminis effertur iſta finium differentia*, quoniam haud dubio etiam αὐτάρκεια referri poterit ad uſum hominum non quotidianum, ut adeo hac parte finis pagi a fine civitatis non tam ſpecie quam gradu differat.

20. Deinde etſi regerere velis, in eo tamen manere ingentem differentiam, quod unicus vici finis ſit, uſus non quotidianus; at αὐτάρκειαν eſſe ſaltem civitatis finem ſecundarium, adeoque hic magis ad beatitudinem civilem tanquam finem ultimum eſſe reſpiciendum, qui in vico non poſſit obtineri, quoniam in hoc, ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat, nulli vici qua talis conventione comprehendatur, (o) tamen & hic quæ reſpondere poſſumus, multa ſuppetunt.

21. Uti enim per *beatitudinem civilem* nulla alia intelligi poteſt, quam pax & tranquillitas communis, quacunque etiam periphraſi ejus utaris, ita vel maxime tranquillitas hæc per præſidia externa contra violentiam ac turbationem ejusdem promovetur, quæ adeo magis ad εὐδαιμονίαν referre velim, quam ad αὐτάρκειαν; at & hæc ſuo modo obtinebitur in vico, quamvis impari rurſus gradu, dum videlicet dicitur, ad finem vici pertinere propulſationem *furis nocturni*, ad civitatis defenſionem contra validam *latronum* manum. (p)

22. Accedit, quod nec vici, qua talis, conventioni adverſum videatur, *ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat*. Qui enim id adverſum eſſe inculcant, præſupponunt, ad vici, qua talis, conſtitutionem requiri æquales eſſe vicinos, ut nulli in alterum jus competat puniendi. (q)

23. Sed hæc quidem ratio non ſolum petit id, quod eſt in principio; ſed & ipſum Ariſtotelem habet diſſentientem, qui videlicet inculcat, (r) *maxime ex natura pagum eſſe coloniam domus, ac uti domus omnis regatur ab eo, qui maximus natu eſt, ita & colonias regi propter cognationem.*

24. Tertio quod exempla attinet, quibus a Peripateticis *uſus non quotidianus* vici explicatur, videas & hic a nonnullis (s) talia afferri, quæ nullam fere, certe exiguam inter vicum & civitatem relinquant differentiam.

(o) Pat. tab. 39. lin. 30. (p) Vide ſupra § 16. 17. *Vide omnino Patrem* annot. 176. ad philoſ. pract. (r) l. Polit. 1. c. 1. (s) Vid. Manitii diſp. de ſociet. compoſ. th. 6. n. 2. (*Inſtit. Juriſpr. div.*) (t) §. 19.

tiam, dum eo referuntur *emere, vendere, pugnare, arare, mercari &c.* qui adeo ſupra (t) memoratis, ad pagum ſolos *agricolas* requirentibus, ſatis aperte contradicunt.

25. Quarto, quinimo & ipſa exempla ſuperius (u) adducta, parum diſcernunt vicum a familia, præprimis ſi illa non ſit redacta ad minimum perſonarum numerum. Cur enim *paterfamilias* aliquot ſervis inſtructus, non poſſet *lupum* arcere, *furem nocturnum* fugare, *incendium* obortum, cæteris paribus, extinguere, *ſepes* erigere? &c.

26. Porro ut ad *materiam vici & civitatis* pergamus, quemadmodum quinto non audent Peripatetici *minimum numerum familiarum* ad pagi conſtitutionem requirendarum exprimere, (x) ita ſexto id univerſale non erit, quod ad civitatem neceſſario requirantur *plures vici.*

27. Quid enim obſtat, quo minus in uno vico tot poſſint congregari familiæ, ex quibus quidam patresfamilias magiſtratuum vices gerant, alii agricolarum, mercatorum, opificum, militum. (y)

28. Exemplo ſit *Reſpublica Romana,* initio ſuo uno vico circumſcripta, quam pro civitate qui habere nollet, is negaret civitatem, ubi eſſet reſpublica, hoc eſt eſſentiam rei, ubi adeſſet forma.

29. Hinc diximus ſupra, (z) civitatem modo immediate ex pluribus familiis, modo ex pluribus vicis, modo ex pluribus provinciis componi, indicio, *vicos* & *provincias* non tam a civiatte differre ſpecie ac finibus, quam ut partes a ſuo toto.

30. Prout enim civitas magna aut parva eſt, plures vel pauciores etiam partes habet, ſicut quandoque eam in plures provincias, provincias in plures vicos, vicos in plures familias diſpeſcere poſſis, quandoque etiam, ſi adhuc diffuſius ſit territorium, provinciæ in plures *diæceſes* ſeu diſtrictus, hi demum in plures vicos dividi poſſint. (a)

31. Atque hæc etiam forte fuit ratio, cur Ariſtoteles in politicis poſt conſiderationem trium ſimplicium ſocietatum ſtatim pergeret ad tractationem de Republica, ac domus & vici ſaltem ſummatim & quaſi obiter mentionem injiceret, (b) nullam plane provinciarum, & quæ poſſunt aliæ eſſe magnarum civitatum particulæ, quoniam nempe hæ ſocietates deſtituuntur *peculiari fine* a civitate diverſo.

32. Igitur nec à nobis aliud expectabis, quam ut perpenſis *officiis hominum in ſocietatibus tribus primis*, ſtatim pedem promoveamus ad *civitatem.*

33 Et

(t) §. 18. (u) §. 16. (x) Vid. Petr. dict. diſput th. 16. & 21. (y) Conf. Part. annot. 157. n. 1. & annot. 173. (z) l. 1. c. 1. §. 97. (a) Conf. Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 12. (b) l. 1. c. 1. & 2. Polit.

33. Et in hac quidem ſubſiſtunt communiter Peripatetici, ultra non pergentes ad *ſocietatem gentium*, etſi & hæc, ut mox apparebit, ad ſocietates naturales pertineat. Cauſam iſtam tradunt, quod *civitas ſit ſocietatum omnium perfectiſſima*, pro fine videlicet habens beatitudinem civilem, quæ in aliis ſocietatibus civitate majoribus non obtineatur. (c)

34. Nos vero hac ratione non obſtante tendemus ulterius, partim quod ea nihil firmi videatur inferre, partim quod adhuc dubium ſit, civitatem in univerſum eſſe ſocietatem perfectiſſimam.

35. Etſi enim facile majorem perfectionem ei concedamus, quam ſocietati gentium communi, propter modo dicenda, non tamen propterea omnibus ſocietatibus majoribus præferenda eſt, certe non præferri meretur ſocietati, quæ eſt inter *plures reſpublicas confœderatas*. (d)

36. Fœdera enim plerumque ineuntur propter *commercia*, aut propter *auxilia bellica*. Iſta αὐτάρκειαν intendunt, hæc εὐδαιμονίαν. Utraque declarant, civitates ſolas ſæpius non eſſe aptas ad finem ſuum conſequendum, unde tum non erunt ſocietates perfectiſſimæ.

37. Itaque etſi fœderatorum ſocietas non ſit naturalis, ſed arbitraria, etſi novum finem præ civitate non intendat, quoniam tamen civitatis fines ſæpius melius obtinet, & inter arbitrarias quam proxime ad naturales accedit, & *de fœderibus* poſt civitates quædam dicemus.

38. Neque ſuperſedebimus adeo poſt fœdera *de officiis in ſocietate communi gentium* diſſerere, etſi hæc civitatis perfectionem non attingat, iſta enim ratio, quod alterum erat, nobis non ſufficit.

39. Nam alias nec de *ſocietatibus ſimplicibus* aliquid dicendum foret.

40. Nec obſtat, quod in *ſtatu naturali* dicatur ſatis eſſe, ſi quis progrediatur usque ad perfectiſſimum. (e) Jam enim ſupra (f) removimus Peripateticorum ſententiam, quaſi qui diſciplinam aliquam traditurus eſt, ideam ſibi formare debeat ſtatus cujusdam perfectiſſimi.

41. Magis dubium nobis, ut ab hujus ſocietatis tractatione abſtineremus, injicere poterat, quod eadem præ civitate novum finem non videatur habere, ſed *ſolam tranquillitatem ſeu beatitudinem* intendat.

42. Sed ſalva res eſt. Alium enim eſt *beatitudo civilis*, aliud *beatitudo communis* humani generis.

43. Hoc tamen diffiteri non poſſumus, talia *præcepta ſpecialia*, quæ in reliquis ſocietatibus ſimul occurrent, non expectanda eſſe in *ſocietate*

 gen-

(c) Conf. Epſtein ad Horn. p. 228. Patr. tab. 39. membr. 3. lin. 33. annot. 157. n. 4.
(d) *Quod tamen putat Pater* d. annot. 157. n. 4. junct. n. 9. (e) Pater annot. 157. n. 4.
(f) l. 1. c. 4. §. 44. ſeqq. Conf. l. 1. c. 2. §. 47. 48.

gentium, quoniam nempe hujus ſocietatis finis eſt norma communis finium reliquorum in ſocietatibus minoribus, unde, quæ hic valebunt axiomata *generalia*, neceſſe quoque eſt, ut valeant in reliquis ſocietatibus.

44. Hæc vero nulla alia erunt, quam quæ jam *libro præcedenti* præoccupavimus.

45. Neque tamen & ſic ſterilis futura erit diſceptatio de *officio gentium inter ſe*, cum occaſionem nobiliſſimam ex præceptis iſtis generalibus concluſiones ſpeciales formandi, ſuppeditatura ſint duo capita Juris Gentium potiora, Legatorum inviolabilitas, & jus ſepulturæ. (*)

46. Aſt, inquies, fruſtra hæc omnia diſputabuntur, *ſi non datur ſocietas gentium*. Ita eſt equidem, ſed *datur utique* ſocietas inter gentes, quia univerſum humanum genus natura unitum eſt ad certum aliquem finem. (g)

47. De *fine* jam diximus, quod ſit pax communis & tranquillitas. *Unio* vero hominum quorumcunque ad hunc finem exinde demonſtrari poteſt, quod inter omnes homines ſit juris quædam ad iſtum finem obtinendum communio. (h)

48. Videlicet ligat hanc ſocietatem gentium ſi non aliud, certe præceptum abſolutum de æqualitate conſervanda & quatuor inde dependentia vincula, quæ præcedenti libro indicavimus.

49. Quæ quoniam ſunt abſoluta & omnem conventionem humanam antevertunt, ſimul innuunt, *ſocietatem inter gentes* vel maxime *naturalem* eſſe, non arbitrariam. (i) Convenientiſſime adeo eam Grotius (l) *ſocietatem rationis & ſermonis* appellat, & nos hactenus eandem ſub voce *ſtatus naturalis* ſimpliciter poſita, quatenus opponitur ſtatui civili, denotavimus.

50. Agnovit ea, quæ poſuimus, Camillus apud Livium, (m) *ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem* aſſerens, *quam ingeneravit natura*, & univerſi generis humani ſocietatem ex ſapientibus ſæpius inculcat Cicero. (n)

51. Non confundenda tamen eſt hæc ſocietas cum *ſocietate mundi*, cujus plus una vice mentionem injiciunt Philoſophi Gentiles, & Stoici potiſſimum, (o) quippe quam adhuc latiorem eſſe ſocietate gentium opinabantur, comprehendentem nimirum complexu ſuo Deos pariter & homines;

(*) *Diſputo ad hominem. Nam ex mea opinione non datur jus ſepulturæ.* Vide cap. penult. hujus libri. (g) *Atqui hæc erat definitio ſocietatis* l. 1. c. 1. §. 91. (h) Conf. d. c 1. §. 100. ſeq. (i) *Diſſentit Boxhornius.* Vide Epſtein. ad Horn. p. 227. (l) Grotius III. 19. 1. Conf. Oſiandr. ad Grot. p. 238. ſeqq. (m) l. 5. c. 27. Grot. d. l. (n) *Loca Ciceronis allegat.* Epſtein. d. l. (o) *Loca vide apud Patrem* ann. 157. n. ult. *Adde Horn.* de civit. II. 1. 15. 58. p. m. 193. *Confundit hæc duo Epſtein* ad Horn. d. l. p. 227.

mines; Quod uti erroneum eſt, ita de ſocietate hominis cum Deo, quantum ad juriſprudentiam divinam ſufficit, pauca præſupponimus, & fuſius eandem explicavimus alibi. (*)

52. Neque convenienter locutos eſſe opinamur, qui hanc gentium ſocietatem nomine *univerſalis Reip. omnium hominum* inſigniverunt. (p) Non eſt Reſp. ſine imperio, at ſocietas Gentium imperio caret humano, & ſola inter naturales in ſtatu poſt lapſum *æqualis* eſt. (q)

53. Et vel ob hoc ipſum ſocietas Gentium eſt *imperfectior civitate*. (r) Etſi enim hæc ſocietas libertatis nomine & immunitatis ab omni ſubjectione inſigniter blandiatur, eadem tamen in hoc corrupto ſtatu præ civitate plurima habet adjuncta incommoda, cum ſecuritati parum ibi ſit conſultum. (s) Ibi enim quiſque propriis tantum viribus protegitur, in civitate omnium; ibi fructus ab induſtria ſua nemini certus, hic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, ſecuritas, ſcientia, benevolentia.

54. Nec eſt, quod dicas, *inter eos non eſſe ſocietatem*, quorum unus alterum quoad faciem, vel famam, vel alio quocunque modo non novit; quales v. g. ſumus nos & homines in Nova Zembla.

55. Nam hæc objectio id ſaltem infert, in hac ſocietate non ita *arctam eſſe amicitiam*, ut in aliis, ut plane nulla ſit ſocietas, non inde inferri poterit.

56. Si enim inter concives imperii, v. g. inter Saxonem & Bavarum, ſi inter concives unius Principis, v. g. inter Lipſienſem & Dresdenſem, ſi inter concives municipii unius eſt ſocietas, uti profecto eſt, etſi neuter alterum unquam noverit, cur non & inter homines, iſta ratione non obſtante, ſocietas eſſe poſſet?

57. His ita præmiſſis, inquirendum nunc paucis in *præcepta*, quæ *officia ſociorum in genere* dirigunt, ubi nullum quidem ſupereſſe arbitror dubium, ex iis, quæ *præcedenti libro* prolixius oſtendimus, omnia ac ſingula præcepta ibi inculcata obtinere etiam in ſingulis hominum ſocietatibus.

58. Præterea, ante omnia reſpiciendum ad ſocietatis *diviſionem*, qua ſuperius (t) eam diximus eſſe vel *mixtam*, vel *æqualem*, (nam *inæqualis*, qualis eſt ſola inter Deum & homines, ad hunc librum nunc pertinet.) (u) In *æquali* enim, ſeu ſocietate gentium iſta præcepta ſufficiunt.

 59. At

(*) l. 1. c. 1. §. 92. ſeq. & conf. diſp. noſtr. de philoſ. juris. (p) *Quod facit Boxhornius* ap. Horn. p. 189. 192. (q) Supra l. 1. c. 1 §. 98. (r) Conf. Epſtein. d. l. p. 228. (s) Conf. Puf. de O. H. l. 2. c. 1. §. 9. (t) vide c. 1. §. 93. (u) *Præbet enim illa fundamentum omni Juriſprudentiæ divinæ, ut libro primo indicavimus.*

59. At in *mixta*, quales ſunt naturales reliquæ, quatenus ea *imperium* in ſe continet, accedit prioribus præceptum aliquod ſpeciale, ad inferiores & ſubjectos pertinens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE.

60. Fluit hoc non ſolum in genere ex *primo*, quod initio (x) demonſtravimus, *principio practico*, ſed in ſpecie ex *definitione ſocietatis mixtæ*, (y) quæ talis non eſſet, ſi imperanti a reliquis non foret præſtanda obedientia.

61. Tum & ex *cuſtodia ſocialitatis*, quoniam pax & tranquillitas humani generis nimium quantum turbaretur, ſi in ſocietatibus ſpecialibus humanis inferiores ſuperioribus nullam præſtarent obedientiam, cum ſic finis plerarumque (z) iſtarum ſocietatum, de quo mox plura, in hoc corrupto ſtatu non poſſit obtineri.

62. Quid quod & præceptum *de pactis* ſervandis ſæpius hanc paritionem ex parte inculcat, quoniam imperia *plerumque* mediantibus pactis introducuntur.

63. Dico: *plerumque*. Hic enim vitanda erunt duo extrema, unum ejus ſententiæ, quæ ſtatuit, *omne imperium oriri ex pacto:* alterum opinionis huic adverſæ: Omne imperium oriri *immediate ex voluntate divina* circa pactum. (a)

64. Nos vero quoddam *immediate a DEO*, quoddam *mediante pacto*, (eo videlicet modo quo ſupra aliquoties pactum ad productionem juris vel obligationis alicujus concurrere diximus) produci opinamur. Res optime patebit ex dicendis in ſingulis ſocietatum ſpeciebus.

65. Sed iſtud tamen hac occaſione ſimul notandum, non confundendam eſſe *originem legis*, quæ jubet, imperanti eſſe parendum, cum ipſa *imperii origine*. Lex enim hæc in univerſum naturalis eſt, & ex ratiocinatione cognoſcitur, citra revelationem, vel divinam, vel humanam. At imperium huic vel illi in ſocietate competere, non ſemper ratiocinatione aſſequi poteris, ſed quandoque erit, ut notitiam conventionis habeas, in quem videlicet per pactum imperium ſit translatum, ut in civitate, quandoque etiam revelationem divinam præſupponit & jus poſitivum univerſale, ut in ſocietate conjugali.

66. Porro inter ſocietates mixtas tres *ſimplices*, & ex compoſitis *respublica* ſpecialibus gaudent finibus, ut hactenus demonſtravimus. Igitur

(x) l. 1. c. 3. §. 43. (y) *Quam vide* lib. 1. c. 1. §. 93. Conf. d. c. 3. §. 35. (z) *Excipio enim ſocietatem conjugalem.* (a) *Prima ſententia, ni fallor, Hobbeſii eſt, ad quam fere inclinat Dn. Puſendorfius. Poſterior eſt Hornii.*

tur harum ſingulis accedit præceptum ſpecialiſſimum Juris naturalis: FAC EA, QUÆ FINEM CUJUSQUE SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QUÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT.

67. Alias enim *ſocietas non eſſet ſocietas*, quia finis eidem dat eſſentiam.

68. Alias peccaretur contra *primum principium Jurisprudentiæ divinæ*, quod DEO ſit parendum, qui ſocietatis alicujus autor eſt, aut etiam contra præceptum de *pactis ſervandis*, quatenus ſocietates a pacto ſumſerunt originem, vel contra aliud præceptum ſpeciale libri præcedentis, v. g. *de officiis humanitatis*, quatenus finis ſocietatis cujusdam in illo præcepto nititur. (b)

69. Cum vero unius rei *plures* poſſint eſſe *fines*, & idem in ſocietatibus etiam obtineat, ut unus earum finis ſit principalis, alius vel alii ſecundarii, recta ratio dictitat, canonem noſtrum procedere de *fine primario*, quia ab hoc ſocietas ſpecificatur.

70. Unde & hic in concurſu cum finibus ſecundariis ſemper iis erit præponendus.

71. Quin & reſpectu conſtituendæ ſocietatis, Si CERTUM SIT, A PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS, neque admittenda eadem, etiamſi poſſit obtineri finis ſecundarius, ſi hic extra ſocietatem illam alias non toleretur.

72. Dico: *ſi certum ſit.* Si enim ſpes adſit mediis naturalibus a perſonis ad tempus impeditis finem primarium aliquatenus poſſe obtineri, etſi melius ſit, ut perſonæ a ſocietate tunc abſtineant, admitti tamen eadem poterit.

73. Deinde loquor de *conſtituenda ſocietate.* Si enim a perſonis initio capacibus ſemel inita ſit ſocietas, non ſtatim ceſſabit eadem, etiamſi poſtea perſonarum una vel utraque fiat incapax, citra ſpem recuperandæ habilitatis, neque enim tum licebit in univerſum uni altera invita a ſocietate recedere, quin aliquando ob prohibitionem ſuperioris, non licebit utriusque conſentientibus.

74. *Uſus harum obſervationum* ſe paſſim exeret in ſingulis ſocietatibus, maxime in conjugali.

75. In quibus adeo, quantum ad Jurisprudentiam naturalem, nihil ulterius expectare debes, quam ut præcepta hactenus ſummatim exhibita, ad *easdem applicemus*, partim *ſpeciales concluſiones* inde formando, partim *quæſtiones* quasdam *controverſas* ex iisdem definiendo. CAP.

(b) *Ut de conjugali dicemus in cap. ſeq.*

Caput II.

DE OFFICIO HOMINIS INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS.

SUMMARIA.

Cauſa difficultatis doctrinæ de ſocietate conjugali. §. 1 -- 4. *Hypotheſes huc pertinentes ex ſuperioribus repetita.* §. 5 -- 12. *Conſenſus gentium non probat jus naturæ.* §. 13 -- 20. *Inſtinctus hominis ad conjunctionem cum ſexu diverſo, quatenus differat ab inſtinctu beſtiarum.* §. 21 -- 37. *Et quam hic cæcutiat ratio ſibi relicta.* §. 38 -- 41. *Inſtinctus hominis ad conjugium ineundum.* §. 42 -- 46. *Unde primum præceptum:* INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM: §. 47 -- 51. *quod ex natura ſua non ſingulos, nec omni tempore obligat.* §. 52 -- 59. *Tranſitus ad definitionem matrimonii.* §. 60. *Fines matrimonii generatio ſobolis & libidinis extinctio.* §. 61 -- 64. *Prior eſt finis primarius, poſterior ſecundarius.* §. 65 -- 73. *Quatenus mutuum adjutorium ſit finis conjugii.* §. 74 -- 80. *Ex finibus formantur duo axiomata de matrimonio:* §. 81. 82. (I.) Societatem quæ generandæ ſobolis gratia initur, eſſe nuptialem. *Ex quo deducitur* (1) *Conſenſum facere nuptias,* §. 83. 84. *qui excludit metum.* §. 85. *dolum.* §. 86. *errorem, non tamen omnem,* §. 87 -- 97. (2) *Abſtrahendo a Lege poſitiva, non minus fœminam quam marem poſſe ſibi peculiariter ſobolem quærere.* §. 98. (3) *Ad eum vero finem obtinendum nec continuam cohabitationem, nec imperium unius conjugis in alterum neceſſario requiri.* §. 99. (4) *Neque adeo ad eſſentiam conjugalis pacti neceſſario requiri, ut fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipſi corporis ſui uſuram velit concedere.* §. 100. 101. (5) *Aut ut uxor viro continuam cohabitationem promittat.* §. 102. 103. 104. (6) *Neque ex pacto matrimonii reſultare marito imperium proprie dictum in uxorem.* §. 105 - 110. (7) *Non obſtare tamen aliquid, quo minus per pactum poſſit imperium in maritum transferri.* §. 111. 112. 113. (8) *Maritum ex jure naturæ nihil habere poteſtatis in bona uxoris,* §. 114. (9) *Non pertinere ad eſſentiam ſocietatis conjugalis, ut ineatur ad dies vitæ.* §. 115 -- 122. (10) *Nullo tempore determinato nihil obſtare, quo minus ſine conjugii ſemel obtentu, conjux a conjuge etiam invito recedere poſſit.* §. 123 -- 130. (11) *Pacto conjugali ad dies vitæ inito, licere tamen a ſocietate abire ob malitioſam deſertionem, & pertinacem debiti conjugalis denegationem,* §. 131. *aut, ſi fœmina contra pactum alteri copiam corporis fecerit,* §. 132. *aut, ſi ſterilitate laboret conjux,* §. 133. *aut ob mores intolerabiles,* §. 135. 136. *neque hic cognitam eſſe ſeparationem quoad thorum & menſam.* §. 137. (II.) Non habendam

eſſe

eſſe eam ſocietatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis. §. 138. *Unde hic agitur de moralitate libidinis*, §. 139. *quæ definitur*, §. 140. *& dividitur*, §. 141. *in ſcortationem & concubinatum*. §. 142. *De quibus aſſeritur* (1) *ſcortationem non eſſe conjugium*. §. 143. (2) *Non tamen inde inferri poſſe, eam eſſe ſocietatem inhoneſtam*, §. 144. (3) *nec hoc probari exinde, quod ſocialitas turbetur, ſi ſcortationi unice & ſemper operam dent homines*. §. 145 -- 150. (4) *Horrendum Sodomiæ crimen parum apte exinde demonſtrari, quod in eo applicentur membra contra naturam*: §. 151. 152. *Neque enim uſum membrorum contra naturam ſemper peccatum eſſe* §. 153 -- 156. (5) *Idem crimen neque ex doctrina de pudore & dignitate hominis exacte oppugnari poſſe*. §. 157. 158. (6) *Neque poſſe ex ſola ratione reſponderi Gentili, licentiam ſcortationis aſſerenti*, §. 159 -- 164. *aut in certo caſu ejus honeſtatem defendenti*, §. 165. *& a nobis permiſſam conjunctionem cum uxore gravida urgenti*. §. 166. 167. (7) *Denique ex lege naturæ non poſſe concubinatum oppugnari*. §. 168 -- 172. *Circa perſonas præceptum*: EAS CONTRAHERE DEBERE CONJUGIUM, PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POSSIT §. 173. 174. *Ergo requiri marem & fœminam*, §. 175. 176. *& a matrimonio excludi infantes*. §. 177. *Eunuchos*, §. 178. *arctam*, §. 179. (*Reſpondetur ineptis defenſoribus conjugii Eunuchorum*. §. 180 -- 187.) *non tamen inde plane alteri ſpadones, ſteriles, ſenes ac vetulas*, §. 188. 189. *nec improbanda eſſe conjugia in ultimo mortis articulo*. §. 190. *Ex hac tantum aſſertione nihil accedere ſententiæ defendenti conjugia Eunuchorum*. §. 191 -- 199. *Oſtenditur: Polygamiam non eſſe jure naturali prohibitam, neque virilem*, §. 200 -- 205. *neque muliebrem*. §. 206 -- 213. *Reſolvitur quæſtio: An mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta eſt, aut eo, qui jam uxorem habet?* §. 214. 215. *Quo reſpectu adulterium juri naturali repugnet?* §. 216. 217. 218. *an & lenocinium?* §. 219. *Inceſtum ex jure naturali non poſſe impugnari*. §. 220 -- 224. *Ubi oſtenditur: inceſtum parentum & liberorum vulgo male impugnari*, §. 225. *ex ætatis diſparitate*, §. 226. *ex confuſione vocabulorum neceſſitudinis*, §. 227. 228. *ex communione ſanguinis*, §. 229. *ex reverentiæ debito*, §. 230 -- 237. *& pudore naturali*, §. 238 -- 246. *multo minus inceſtum reliquarum perſonarum ex jure naturali poſſe oppugnari*. §. 247. *Matrimonii definitio*. §. 248. *Præceptum de officiis conjugum*, FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT, AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA. §. 249. *Unde deducuntur officia ſpecialia mariti*, §. 250. *uxoris*, §. 251. *utriusque*. §. 252.

§. I.

INcipiemus autem a *ſimplicibus ſocietatibus*, quoniam ex his componitur civitas. Inter eas maxime naturalis eſt *ſocietas conjugalis*, (a) quia communiter omnes homines in ſe deprehendunt *inſtinctum* ad eandem ineundam.

2. Cujus intuitu quodnam *officium* cuique incumbat, tanto *difficilius* eſt exponere, quanto intricatius hoc negotium reddidere illuſtres controverſiæ a Theologis, JCtis, Philoſophis in utramque partem acrius ſæpe & ſubtiliter magis, quam perſpicue & diſtincte ventilatæ.

3. Videtur vero ejus *difficultatis ratio* potiſſimum in eo ſita eſſe, quod plerumque jura *divina humanis* fuerint mixta, & maximam partem jus *naturale* cum *jure poſitivo univerſali* ex ignorantia confuſum, aut *eorundem ſeparata tractatio* nonnunquam ex inſtituti ratione & operis argumento fuerit omiſſa.

4. Si enim fateri volumus, quod res eſt, nulla eſt ex humanis ſocietas, quam divinum numen tot ſpecialibus præceptis muniverit, quam conjugalis, quam adeo ſedulo dabimus operam, ut a legibus naturalibus ſecernamus, *ab his initium facturi*, ut eo melius poſtea declarare poſſimus, quid revelatio rationi ſuperaddat.

5. Repeto autem ante omnia ex *hypotheſibus* hucusque demonſtratis præcipue iſtas. 1. Per *legem naturalem* nos haud aliam intelligere, quam eam, quam ſuperius (b) definivimus, & cujus fundamentum demonſtravimus ſitum eſſe in neceſſaria convenientia & diſconvenientia cum natura hominis ſociali; id eſt, pacifica. (c)

6. 2. Concluſiones vel *quæſtiones*, quæ hic occurrent, examinandas eſſe ſecundum ductum *axiomatum præcedenti* capite indicatorum, quæ omnia ex fonte illo propullulant.

7. 3. Ex quo ſua ſponte fluit, actuum hic tractandorum *juſtitiam* aut *injuſtitiam* ex iſtis regulis fore dijudicandam, illosque adeo, ad quos eædem plane non pertinent, abſtrahendo a revelatione divina, pro *licitis* eſſe habendas.

8. 4. Hoc tamen probe notandum erit, cum actionis *licitæ* vocabulum non ſit abſolutum, ſed reſpectum ad legem habeat, denotetque eam, quæ nec lege præcepta eſt, nec prohibita, (d) cavendum tibi eſſe, dum in priori hujus capitis parte terminum actus *liciti* audis, ne putes, eum omni jure naturæ eſſe licitum, cum ſaltem de jure naturæ loquamur, multa

(a) *Junge cum hoc capite Puſend.* lib. 6. c. 1. (b) l. 1. c. 2. §. 97. (c) l. 1. c. 4. §. 64. & 69. (d) vide lib. 1. c. 1. §. 146.

Digitized by Google

multa vero lege poſitiva ſeveriſſime ſint prohibita, ad quæ lex naturalis non attingit.

9. 5. Ulterius etſi ea, quæ *licita* dicuntur, inter præcepta & prohibita quaſi *intermedia* jaceant, tamen iſtud *medium* non intelligendum eſſe in puncto, ſed cum aliqua laxitate, ita ut modo prohibitioni, modo præceptioni ſit propinquior, fere ut Peripatetici mediocritatem ſuam virtutis explicant.

10. Nam quæ ſocialitatem aut finem ſocietatis alicujus, etſi non neceſſario, *promovent*, ſed *per accidens*, *præceptis* propius abſunt, quæ e contrario *turbant per accidens*, *prohibitioni* propiora ſunt, adeoque abſtrahendo a revelatione divina, illa laudabilius committuntur, hæc omittuntur. Igitur & hic *gradum licentiæ* ſimul adjiciemus.

11. 6. Non mirari tamen debes, ſi *poſterior pars* oſtenderit, etiam ea, quæ mero jure naturæ *præceptis propiora* videbuntur, a DEO lege poſitiva eſſe prohibita. Non enim metienda eſt divina prudentia ſecundum regulas prudentiæ humanæ, & ſufficere nobis debet, quod actus ejusmodi ad ſocialitatem non ſit neceſſarius, præprimis cum ſæpius accidere poſſit, ut in uno actu plures occurrant circumſtantiæ, quarum una magis ad promotionem, altera magis ad turbam pacis communis inclinet, quo pacto, ſi abſque revelatione divina foret, fluctuaret profecto ratio noſtra ſæpius, utrum laudabilius eſſet, ejusmodi actionem committere an omittere.

12. Neque illud 7. omittendum, quod ſupra (e) inculcavimus; non valere *iſtam illationem*: Hic actus in ſacris litteris præceptus aut prohibitus, etiam *a Gentilibus* fuit pro honeſto vel turpi agnitus, ergo ejus *determinatio a lege naturali* provenit.

13. Unde non ſine cauſa commentatoribus ſuis vapulat Grotius, quod *ad probationem juris naturæ* putaverit (f) *adhibenda eſſe teſtimonia Philoſophorum, Hiſtoricorum, Poetarum, Oratorum.* Etſi ipſe hoc argumentum pro demoſtrativo, aut quod indiſcrete adhibendum ſit, non ventilet.

14. Nam quod ait; *Ubi multi diverſis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam univerſalem referri debere, quæ in quæſtionibus juris alia eſſe non poſſit, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens; aut communis aliquis conſenſus; illam jus naturæ indicare, hanc jus gentium, quorum tamen diſcrimen non ex ipſis teſtimoniis, ſed ex materiæ qualitate intelligendum ſit*; id plures meretur obſervationes.

 15. Initio

(e) lib. I. c. 2. §. 70. (f) In Proleg. n. 40.

15. Initio enim id valde dubium reſtat, quod dicit: *affirmationem multorum diverſis temporibus & locis factam a cauſa quadam univerſali oriri.* Per iſtos enim *multos*, per Philoſophos, Hiſtoricos, Poetas, Oratores, ad quos provocat, haud dubie intelligit ſcriptores Græcos aut Romanos. At horum conſenſus, ſibi alia argumenta deficiant, ut cauſæ univerſali adſcribatur, nulla perſuadebit ratio, quoniam iſti populi haud longa terrarum intercapedine a ſe invicem diſcreti ex perpetuo commerciorum uſu belli paciſque publicis negotiis & vitæ quadam atque morum convenientia facile in quaſdam conditiones tacito conſenſu tranſire potuerint. (g)

16. Deinde dum Grotius cauſas univerſales teſtimonia Gentium elicientes recenſet, inſufficientem earum enumerationem tradit, dum ſaltem ad *dictamen rectæ rationis & communem conſenſum* provocat, ſui videlicet ipſius oblitus, quod initio eruditi ſui operis inter leges univerſales totum humanum genus adeoque & gentes obligantes, etiam recenſuerat *leges divinæ voluntariæ aliquam ſpeciem*, quam neque ad illationem ex naturæ principiis, neque ad communem conſenſum gentium referre poterit ipſe.

17. Atque hanc plus una vice cauſam fuiſſe teſtimoniorum a Philoſophis gentilibus petitorum, ſimul oſtendimus ſuperius.* (h)

18. Ubi ſimul rejecimus (i) *jus gentium proprie dictum a jure naturali ſpecie differre* quare non opus eſt, ut adverſus id quidquam urgeamus amplius, quod porro Grotius de *conſenſu & jure gentium* hic immiſcet.

19. Denique ipſe Grotius fatetur, non tamen ex teſtimoniis Gentilium, quam ex *materiæ qualitate* dijudicandum eſſe, quid ſit juris naturalis, quid non, quo pacto evidens evadit, tutius iſto argumento de conſenſu Philoſophorum Gentilium hic abſtineri.

20. Et iſta quidem vel ideo paulo fuſius hic fuerunt monenda iterum, quod ſæpius ſcriptores, qui officia conjugalia exponere aggreſſi ſunt, in definiendis controverſiis difficilioribus, dum actum aliquem jure naturali prohibitum eſſe aſſerunt, nullam prohibitionis rationem tradunt, quaſi re bene geſta, loco *rationis* exhibent *teſtimonium Philoſophi gentilis.*

21. Jam ad rem. Quilibet homo, dum ſepoſita revelatione naturam ſuam meditatur, deprehendit in ſe *occultam quandam propenſionem & acres ſtimulos ad conjunctionem cum individuo diverſi ſexus*, cujus & ipſius inclinationes ſi inquirat, cognoſcit, affectum iſtum a DEO, ut *mutuum* utrique ſexui inditum eſſe. (l)

22. Cogno-

(g) Vide Henniges ad Grot. d. l. p. 37 (h) l. 1. c. 2. §. 70. (i) l. 1. c. 1. § 104. (l) Pufend. §. 2.

22. Cognoſcit ulterius, ſtimulos iſtos magis *a diſpoſitione corporis quam animi* ortum ſuum ducere, non ſolum, quod ſæpe eos alia omnia cogitando ſentiat, aut plerumque cogitationes ſuas antevertere & excitare præcipiat, ſed & quod ſimiles ejusmodi ſtimulos inveniat in *beſtiis*, unde occaſionem nanciſcitur hoç paſſu naturam ſuam conferendi cum beſtiarum ſtructura. (m)

23. *Has* equidem videt *certis anni temporibus* a ſtimulis iſtis actos conjungi, eamque conjunctionem naturaliter *ad generandum ſui ſimile* eſſe deſtinatum. Ea vero peracta videt maſculum fere derelinquere fœmellas, hasque ſolas poſtea *onus edendi fœtus*, editumque *nutriendi* ferre.

24. *Suas* vero propenſiones *non limitatas* eſſe ſentit ad certa anni tempora, ſed quodammodo perpetuas, conſiderat *ſanguinis ſui* partes agiliores, & majorem vim *vaſorum ſuorum*, deſtinatorum tamen etiam *ad ſobolem* per ſimilem conglutinationem *generandam.* (n)

25. Ulterius penſitat, cum inclinatione iſta *in ſe* conjunctum eſſe *affectum beſtiis incognitum, amorem* videlicet, vi cujus etiam citra corporum communicationem in benevolentia certæ cujusdam perſonæ majorem felicitatis ſuæ partem poſitam eſſe credit quam in benevolentia aliorum, ob odium vero aut averſationem ejusdem contriſtatur, ipſius delectationibus fere magis afficitur quam propriis, doloresque ejusdem gravitet ſentit ipſe.

26. Porro cum beſtiæ nullum diſcrimen faciant *individuorum*, in *ſe* deprehendit homo nimium *variantes inſtinctus*, quorum cauſas plerumque reddere non novit, (o) ut nimirum erga unum individuum vel nullos plane, vel adverſos etiam ſentiat amoris ſtimilos, eosdem viciſſim magis ad hanc quam ad iſtam perſonam inclinantes.

27. Præterea & *maſculi* in ſe detegunt ſingularem quandam *inclinationem in ſobolem* a fœmina *conceptam* pariter *& editam.*

28. Denique in *ſe* communiter utriusque ſexus homines *peculiarem ad concubitum ſtimulum* ſentiunt, etiam quando ſobolem per eum generare aut concipere non poſſint, ut ſi fœmella jam ſit gravida, aut ubi vitæ civilis vel tranquille vivendi ratio non ferat, ut ſocietatem generandæ ſobolis gratia ineant, ſentiunt utique & ſingulariſſimam in generationis actu *delectationem*, quæ fere iſtius irritamenti primario movens cauſa eſt, (p) quæ omnia ſi exacte rem penſitent, *in beſtiis aliter ſe habere* cognoſcunt.

 29. Nam

(m) Conf. Cumberland de LL. Naturæ p. m. 119. (n) Cumberl. d. l. p. 152. (o) *Huc pertinet illud Poëtæ;* Non amo te Voluſi &c. *quamvis arbitremur, illam ignorantiam inde provenire, quod non nos ipſos nec affectus noſtros cognoſcamus. His cognitis cauſam amoris facile poſſe reddi.* (p) *v. g. ſi liberos & uxorem quis non poſſit alere, ſi quis jam laboret abundantia liberorum, ſi, quis concubitum appetat cum uxore gravida vel aliena &c.*

Digitized by Google

29. Nam & difficulter mutum animans *poſt conceptionem* ingreſſorem admittit, & beſtias *nulla vitæ civilis* aut tranquille vivendi *ratio*, utpote qua deſtituuntur omnino, *impedire poteſt*, ut inſtinctum naturalem generandi traducant in actum.

30. Et ſi loqui volumus, quod res eſt, *nullam* proprie percipiunt beſtiæ *delectationem* ex congreſſu, quoniam videlicet ratione & ſenſu interno easdem deſtitui ſupra diximus, ſed *ſimulacra* ſaltem ut rationis, ita ejusmodi *delectationis* in ſe beſtiis apparent. (q)

31. Quilibet enim propria experientia in ſe deprehendere poterit, *delectationem eſſe cogitationem* vel ſimplicem vel cum meditatione conjunctam, *voluptatis*, vel *præſentis*, vel *præteritæ*, vel *futuræ*. Neutrum *de beſtia* prædicare poteris, quia eadem nullo modo cogitat vel meditatur.

32. In eo tamen inter has *tres* delectationis ſpecies eſt differentia, *præſens* voluptas miris modis hominem præ aliis afficit, ſuique recordationem ſpecialem phantaſiæ & memoriæ hominis imprimit; qua dum *præteritam* voluptatem profundius cogitat, ſæpius etiam abſente objecto vehementer ad appetendum de novo irritatur, & ad cogitationes prolixiores *futuræ* delectationis diſponitur.

33. Quod ſi vel maxime delectationem *hominis* hac parte cum delectationis ſimulacro, quod in *beſtiis* deprehenditur, comparare velis, deprehendes, *actum* ex quo delectatio illa oritur, ita *communem homini cum beſtiis*, ut rationis (quæ hominem alias a brutis ſecernit) imperium quam maxime excutere nitatur idem, & ſæpiſſime excutiat.

34. Quemadmodum enim *beſtiæ* ita fortiter ſtimulis generandi aguntur, ut, ſi acrius iisdem ſint commotæ, vix verberibus aut vi majori, facilius alias ipſorum inclinationes reliquas reprimente, retineri poſſint: Ita profecto in *hominibus* momentum præſentaneæ jucunditatis tam ſuaviter ideam ejus homini repræſentat, ut nullum majus in iſto momento bonum concipere valeat, etſi mox ratio a delinimentis illis liberata, contrarium evidentiſſime eidem demonſtret.

35. Quin & *fruſtratum* diutius *conjunctionis deſiderium* ita aliquoties homines extra ſe rapuit, ut res nunquam alias committendas perpetraverint.

36. Nam etſi & *aliorum affectuum* exceſſus ſubinde homines ad actiones, quæ cum rationis dictamine pugnant, abripiant, tamen iſtius rei ratio vel pravæ educationi aut conſuetudini, vel certe peculiari alicui circumſtantiæ, quam facile homo minimum aliquo ante exceſſum tempore reprimere poterat, deſcribi poteſt. 37. Aſt

(q) Conf. Puf. § 2.

37. Aſt *libidinis æſtrum* (de quo hactenus (r) locuti ſumus) ita *commune* eſt omnibus hominibus, ita aliquando *homines bene educatos* & *ratione ſua recte utentes*, a rationis tramite avertit, ut parum a *furore* differat.

38. *Originem* vero hujus rei homo revelatione carens ignorat, (s) unde non poterat non, ſi ratiocinatione ſola hic uti velit, inferre *phyſicam libidinis* uti *furoris* eſſe cauſam.

39. Quid quod, cum ſentiat *furorem* a rationibus ſpecialioribus provenire, *libidinem* vero omnium hominum naturæ cohærere, iſtam inter hæc duo neceſſario faciet comparationem, ut *furorem* pro accidente præter vel contra naturali, libidinem pro naturali affectu habeat.

40. Denique cum ſciat, hominem non habere naturam ſuam a ſe ipſo, uno abſurdo admiſſo id ex conſequentiarum connexione ſequetur, ut putet, *conditorem hominis* ipſi hunc affectum tribuiſſe.

41. Vides ergo, quantum *ratio noſtra lumine ſcripturæ deſtituta cæcutiat;* Unde jam non difficulter præſumere poteris, an ſemper ſolidi quid ſperare debeas, ſi meditationes præcedentes, quarum veritatem cuilibet proprius demonſtrabit ſenſus, conferas *cum præceptis juris naturalis & regulis ejusdem* hactenus expoſitis.

42. Equidem ſi initio *officium hominis circa ineundum conjugium* conſideres, non aberrabit adeo a voluntate divina ratio tua, quatenus adhuc recta eſt, ſi eam ſequaris. Dictabit enim *diſcrimen ſexus & naturalis facultas* hominibus indita commixtis corporibus ſeſe propagandi, *voluntatem creatoris eſſe*, ut hanc potentiam naturalem traducant in actum. (t)

43. Idque eo magis, quo *majorem in ſe præ beſtiis agnoſcit eſſe ſexuum in ſe invicem propenſionem* mutuam, ſimulque ardentiſſimum *in prolem affectum*, cujus rationem inter alia & in eo ſitam eſſe videt, ne fortaſſe per incuriam aut ob moleſtias partus vel educationis, & quia liberi ſæpe materiam dolendi, ſemper laborum & curarum præbent, nobile iſtud opus omitteret, citra quod mortalium genus durare non poterat.

44. Ut itaque circa alia, ad quæ *naturali appetitu* homo fertur, ut eſt *conſervatio ſui* ipſius, *amor & educatio ſobolis*, jus naturale præcepta cordibus hominum inſcripſit, ita & iidem ſentiunt circa *generationis actum obligationem* quandam ſibi eſſe inditam.

45. Neque enim putandum eſt, in his & ſimilibus actibus lege non fuiſſe opus, cum jam antea *inſtinctus & appetitus ſenſitivus* in talia ſat valide

(r) a §. 28 (s) *Quia ignorat ſtatum integritatis, ut lib. 1. probavimus.* (t) *Ad hunc & ſeqq. §§. vide Puf. §. 2. 3.*

Digitized by Google

lide propellat; quin potius invertenda erit ratiocinatio, naturam iſta, utpote incolumitatem generis humani immediate conſervantia, quam accuratiſſime voluiſſe obſervari, dum velut diffiſa ſoli rationis dictamini eidem ſuccenturiari juſſit inſtinctum ita vehementem, ut difficulter admodum homo in contrarium niti queat.

46. Secernendi tamen hic probe ſunt *inſtinctus*, ne quis nobis affingat, ac ſi indiſtincte ab inſtinctu hominis metiremur ejusdem obligationem. Qui *incolumitatem humani* generis non intendunt, qui ex *facto aliquo illicito* oriuntur, qui *pugnant cum lege naturali* jam demonſtrata, ut vides, ab intentione noſtra alieni ſunt. Unde fruſtra nobis oppones *inſtinctum matris ad prolem interficiendam* ex metu & fuga infamiæ ortum. (u)

47. *Primum* itaque præceptum, officium hominis circa ſocietatem nuptialem dirigens erit iſtud: INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM.

48. *Generalis* ejus *ratio* conſiſtit in præcepto de *cuſtodienda ſocialitate.* Cum enim ſocialis vitæ fundamentum ſit matrimonium, homines quoque ad idem obligabuntur, prout tenentur ad omnia, quæ ad eum finem neceſſario faciunt. (x)

49. In *ſpecie* autem præceptum de cuſtodienda *æqualitate* illam obligationem elicit. (y) Uti enim unum par hominum ad vitam in hoc ſtatu tranquille agendam non ſufficit, ſed multiplicatione generis humani ad eam obtinendam eſt opus, qua obligatione inducti noſtri (quicunque & quotcumque ſimus) parentes nosmet generarunt; ita æqualitatis ſtudium nos impedit, ut & nobis & ſociis noſtris de futuris iterum proſpiciamus ſociis, cum alias, quotidie aliis poſt alios per mortem abreptis, facile evenire poſſit, ut omnium longæviſſimi vitam ducerent miſerrimam.

50. Simul vero hæc ratio oſtendit, ad quam claſſem præceptorum ex axiomate iſto generali æqualitatem inculcante, præceptum noſtrum referri debeat, nempe ad legem illam, quæ *exhibitionem officiorum humanitatis* inculcat, quia per ſobolis generationem indiſtincte & etiam citra pactum *aliis* proſumus.

51. Neque illis ſolummodo, qui nobiscum jam *ſocietate aliqua* juncti ſunt, ſed & ipſis *poſteris noſtris*, in lumbis noſtris adhuc conſtitutis, nam & hi, ſecundum regulam vulgatam, quoties de ipſorum commodo quæritur, habentur pro jam natis.

52. In.

(u) *Obſcurius ad hanc objectionem reſpondet Puf.* d. §. 3. (x) Puf. §. 7. (y) *Hanc rationem omiſſit Dn. Puſend.*

52. Indicant autem rationes allatæ, præceptum noſtrum ad *indefinita* & *indeterminata* pertinere, quæ non *ſingulos* neceſſario & *quovis tempore* obligant. (z)

53. Nam non ſolum *in genere* præcepta *affirmativa*, ad ſui impletionem requirunt occaſionem, ſed & in ſpecie hic repetenda ſunt ea, quæ ſupra de *præſtatione officiorum humanitatis*, quod eadem obligent imperfecte & cum reſpectu ad commoditates proprias, diſtincte inculcavimus. (a)

54. Hinc *matrimonii contrahendi occaſio*, non ex ſola ætate aut generandi aptitudine metienda eſt, ſed ut copia quoque ſit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem naſcituram, ac ut mas quoque ſit idoneus ad gerendum partes patrisfamilias. Aliquando etiam præſentium temporum & incumbentis functionis conditio de matrimonio cogitare non patitur. (b)

55. Igitur non modo non eſt neceſſarium, ſed ſtultum inſuper, *juvenes animum ad uxores applicare*, qui ſibi ſuisque nil niſi ſtrenuam eſuritionem poſſint polliceri, ac civitatem mendicabulis ſint impleturi, aut qui ipſi ſupra pueros parum ſapiunt.

56. Imo recte faciunt, *qui matrimonium differunt*, quo commodius per cœlibatum animum excolant, ac ad præſtanda egregia ſocietatis humanæ miniſteria ſeſe præparent, id quod uxoratis per mores civitatis aut genium fœminarum non ita licebit.

57. Nec reprehendendus erit illorum *cælibatus*, qui probabiliter prævident, ſeſe in cœlibe vita, ad quam per continentiam exigendam habiles ſe deprehendunt, plus humano generi aut civitati ſuæ utilitatis poſſe præſtare, quam uxoratos, qui adeo nequidquam putandi ſunt per naturam obligari, ut omnino præclaris ſuis conatibus per muliebres illecebras velut remoram injiciant.

58. Multo minus reprehenſio metuenda eſt illis, qui cum ex priori matrimonio liberos habeant, hiſce prægravem *novercam aut vitricum ſuperinducere nolunt*, quanquam propterea *ſecundæ nuptiæ* non ſint habendæ pro illicitis, cum non ſemper male per eas liberis prius genitis conſulatur. 59. Hæc

(z) Puf. d. §. 7. (a) *Priorem rationem tradit. Dn. Puf.* d. l. *de qua ſupra egimus etiam* lib. 1. *Poſteriorem omiſit.* vide l. 2. c. 6. §. 17. ſeqq. (b) *Ad hunc §. usque ad §. 60.* conf. Puf. §. 7. *Huc refer dictum ſane explicatum, Virum politicum carere debere uxore, & inſtitutum primorum Chriſtianorum, quo non quidem interdicebatur ſacerdotibus conjugium, ſed pro præſtantiori tamen vita habebatur, ſi quis abſtineret.*

Digitized by Google

59. Hæc omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut *non turbetur humanitas*, ut non turbentur *fines* matrimonii.

60. De quibus adeo ordo poſtulat, ut jam diſpiciamus. Non enim ſufficit, ut ſciamus, præceptum eſſe de ineundo matrimonio, niſi etiam cognoſcamus, *quid ſit matrimonium*. Hujus autem, ut in aliis ſocietatibus fieri diximus, *eſſentia* dependet *a fine*.

61. Jam conſtat, inter gentes communiter nomine *matrimonii* venire illam *ſocietatem*, *quæ concumbendi gratia* initur. Itaque quos *concubitus fines* eſſe natura dictitet, ſequetur etiam, *matrimonii fines* eſſe habendos.

62. At jam ſupra diximus, *duplicem* ob cauſam hominem ad appetendam conjunctionem ferri, ut *generetur ſoboles*, ut *libido reprimatur*. (c)

63. Horum utrumque homo ſibi relictus pro *naturali* habet. *Illum*, quoniam videt, ſeminis humani nullum alium eſſe uſum, quam ut ex eo formetur fœtus. *Hunc*, quoniam communiter omnes homines inſtinctu intrinſeco ad voluptatem illam capiendam ferri, per experientiam docetur.

64. Unde ſequitur, ut idem iſtos duos fines pro *veris* matrimonii finibus habeat. (d)

65. At plerumque evenit, ut in veris finibus uno pluribus unus magis intendatur, aut intendi debeat, quam alter, quorum ille finis *principalis* appellatur, hic *ſecundarius*, ergo & de hoc diſcrimine in iſtis duobus matrimonii finibus nunc inquirendum erit.

66. Si ex ſola comparatione naturæ humanæ cum beſtiali *obiter* inſpecta res definienda foret, videri poſſet, *ſedationem libidinis matrimonii finem primarium* eſſe, quoniam ſupra (e) diximus, procreationem ſobolis homini cum brutis eſſe communem, libidinis irritamentum homini fere proprium.

67. Verum non patiemur, ut hæc caligo lumen veritatis obnubilet. Nam initio ſimul ſupra oſtendimus, in beſtiis, etſi non ſit libido proprie dicta, eſſe tamen eidem valde affine libidinis ſimulacrum. (f)

68. Quod ſimulacrum uti ibidem (g) hanc ſimilitudinem cum libidine hominum habere aſſeruimus, ut libido fere rationis imperium excutiat, ita id, *quod magnopere rationi adverſatur*, *non poterit ſocietatis rationalis eſſe finis primarius*.

69. Qua-

(c) §. 21. ſeqq. (d) *Non pro fine per accidens, ut dicemus de mutuo adjutorio.* (e) §. 28. ſeqq. (f) §. 33. 34. (g) vide §. 33.

69. Quapropter & communiter non ſolum latino, ſed & aliorum populorum idiomate, vel eminentiores concubitus mere libidinoſi, vel in genere omnes, *beſtialitatis* nomine audiunt.

70. Denique in quæſtionibus juris naturalis definiendis non reſpiciendum eſt primario ad ſecundarias & accidentales eſſentiarum inter hominem & beſtias differentias, ſed ad *primariam*, quæ conſiſtit in *ratione*, ratio in *ſocialitate*, ſocialitas in *tranquillitate*, hæc in *præceptis* generalibus hactenus expoſitis.

71. Quæ omnia cum colliment *in utilitate communi humani generis*, ſecundum quam utilitates ſingulorum erunt ordinandæ, ſimul neceſſario ſequetur, *ſobolis generationem matrimonii principalem* eſſe finem, *libidinis extinctionem ſecundarium*.

72. Nam *illa* generi humano prodeſſe ſtudet, *hæc* ſingulis ſeorſim.

73. Cui & hoc adde, quod *generatio ſobolis ſimul extinguat libidinem*, non vice verſa *omnis libidinis extinctio generet*. Igitur ille actus magis naturalis erit, quam hic, cum in eo & communis & ſingulorum utilitas ſit conjuncta.

74. Præter hos duos conjugii fines communi eruditorum conſenſu, additur *tertius*, *mutuum* nempe *adjutorium*, quod ut rectius intelliges. notandum, ſocietatem nuptialem vel conſiderari *in ſe*, abſque reſpectu ad alias ſocietates, vel *in ordine ad familiam*, cujus pars eſt.

75. *Priori* modo duobus iſtis finibus abſolvitur. *Poſteriori* intendit ſimul mutuum adjutorium in familia.

76. Sed hic iterum *mutuum* iſtud *adjutorium* diſtinguere poſſes in *ordinarium*, quod ſemper in familia ſocietatis nuptialis proprium eſt, & *extraordinarium* ſeu ſubſidiarium, quod ſupplet defectum alterius ſocietatis.

77. *Ordinarium* illud voco, dum uxor adjutorium præbet marito in educanda ſobole, regendis ſervis, acquirendis vel conſervandis bonis.

78. *Extraordinarium* eſt, ſi paupertate v. g. laboret paterfamilias, ut ſervos & ancillas alere non poſſit, tum enim ob defectum *ſocietatis herilis* neceſſe erit, ut maritus ſervi vices gerat, uxor ancillæ.

79. Puto autem ex dictis apparere, *utrumque* hoc mutuum adjutorium inter *ſecundarios* conjugii fines eſſe numerandum, *prius*, quod afficiat matrimonium in relatione ad extra, *poſterius*, quod præſupponat defectum.

80. Hoc tamen jam velut obiter notes, per *mutuum adjutorium* communiter a ſcriptoribus indicari aliquid a prioribus finibus duobus diſtinctum.

Digitized by Google

81. Cum igitur ſocietates humanæ ſpecificentur a finibus primariis, & vero hactenus demonſtratum ſit, generationem ſobolis eſſe finem primarium ſocietatis nuptialis, inde facile ſequens axioma conficitur: **Societatem quæ generandæ ſobolis gratia initur, (abſtrahendo a revelatione) eſſe ſocietatem nuptialem.** Itemque: **Non habendam eſſe eam ſocietatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis.**

82. Antequam itaque ad præcepta conjugibus obſervanda progrediamur, neceſſe erit, ut oſtendamus *concluſiones*, quæ per optimam conſequentiam ex iſtis duabus poſitionibus inferri poſſunt.

83. *Affirmativam* quod concernit, initio ex doctrina de ſocietatibus in genere id apertum eſt, *eſſentiam* ſocietatis nuptialis *non incipere ab adimplemento finis*, & ipſo actu conjunctionis, ſed hic valere regulam vulgatiſſimam; finem eſſe primum in intentione, ultimum in executione, adeoque *ſtatim poſt conſenſum interpoſitum de hoc fine impetrando ſubſiſtere nuptias.*

84. Atque huc pertinet aſſertio communis JCtorum: *Conſenſus, non concubitus facit nuptias*, qua tamen non ſolum id, quod modo diximus, innuitur, ſed & quod *concubitus abſque conſenſu* pro ſocietate conjugali haberi nequeat, quoniam tum videlicet non conſtat, utrum primario cum intentione procreandæ ſobolis, an ſaltem libidinis extinguendæ gratia factus fuerit, de quo mox in expoſitione poſitionis poſterioris negativæ videbimus. (h)

85. Porro quæ ſupra quoad naturam pactorum in univerſum de conſenſu notavimus, ea quoque hic in conſenſu de ſocietate nuptiali erunt repetenda, quapropter in contrahentibus debet *ſufficiens uſus rationis* adeſſe, nec minus abeſſe debet *metus* ab alterutra parte injuſte incuſſus. (i)

86. Eadem erit ratio *doli mali*, (l) ut abſtrahendo a revelatione divina & moribus gentium, non diſtinguamus, an dolus inciderit in eſſentiale conjugii, an in ea, quæ vocantur accidentalia, ut ſi perſuaſerit una pars alteri, ſe eſſe *divitem, nobilem, virginem &c.* Nam ut de iis nullum

(h) *Ad hunc & praecedentem §. vide Puf. §. 14.* (i) Puf. §. 16. (l) *Dolum ab errore ſeorſim hic non conſiderat Pufend.*

Digitized by Google

lum eſt dubium, quin nulla ſit ſocietas nuptialis, ita quoad hæc ad definitionis identitatem nos ducit regula ſupra expoſita, (m) quod nunquam dolus prodeſſe debeat lædenti, ſed quod in arbitrio læſi ſit, utrum negotium reſcindere, an ad ſupplementum læſionis alterum adigere velit.

87. Nec circa *errorem* mutamus quicquam, quatenus nempe dolo contradiſtinguitur. Diximus enim ibidem, (n) Errorem in dubio ſemper nocere debere erranti, niſi circumſtantia illa, in qua erravit, expreſſe promiſſo per modum conditionis fuerit adjecta.

88. Ex hoc inferimus: (o) *Errorem circa perſonam*, ſi *dolus* unius ex contrahentibus interveniat, quidem nullum reddere matrimonium, quale quid contingebat Jacobo, ſed ſi *hic abſit*, ſubſiſtere matrimonium, ut ſi quis v. g. Titiæ promittat nuptias, quam putet eſſe Cajam, modò non dixerit, quod velit cum ipſa tanquam cum Caja contrahere.

89. Deinde *errorem circa virginitatem*, ſi ſponſus de ea in promiſſo non injiciat ſermonem, mero jure naturali non præjudicare conjugio. (p)

90. Aliud, ſi erratum fuerit in *ſexu* vel *generandi potentia*, quia ſic non poteſt finis conjugii obtineri, adeoque hæ duæ qualitates ſemper adhærent promiſſo per modum conditionis.

91. Quod ſi circa *pulchritudinem*, *nobilitatem*, *divitias &c.* erratum fuerit, ſi quis non expreſſe v. g. de certa dote convenit, ſed tacita duntaxat ſpe ſponſæ ſuæ opes non inveſtigatas devoravit, non licebit ei diſſolvere nuptias, vel earum rite pactarum conſummationem detrectare.

92. Si vero *per modum conditionis* & has qualitates quis pacto matrimoniali inſeruerit, jure naturali nihil obſtabit, quo minus errore deprehenſo retractari poſſit ſocietas inita, ut ſi dixerit; *repudiabo te*, ſi tantum dotis mihi non attuleris.

93. Ita ſi quis promiſſo hanc clauſulam expreſſe addiderit, ea lege ſibi aliquam *fore uxorem*, ſi nobilis ſit genere, ſi tantum dotis attulerit, utique non prius ad matrimonium conſummandum tenebitur, quam illa conditio appareat.

94. Quin & ſi quis neglecta inquiſitione in conditionis iſtius exiſtentiam, matrimonium conſummaverit, non videbitur tacite iſti conditioni renunciaſſe; adeoque ſi, quæ ſperabantur, deinceps non repræſententur, partem ſufficientem divortio præberi cauſam. (q)

 95 Ne-

(m) Vide lib. 2. cap. 7. §. 49. ſeqq. (n) d. c. 7. lib. 2. §. 40. ſeq. (o) *Dn. Puſend.* §. 26. *indiſtincte errorem circa perſonam dicit vitiare matrimonium.* (p) *Videtur diſſentire Puſend.* d. §. 26. (q) *Diſſentit. Dn. Puſend.* d. §. 26.

95. Neque enim regulalariter *renunciationes* tanquam odioſæ ita facile præſumuntur, neque inter pares *negligentia* poterit aliquem jure alias competente privare, præprimis ſi eadem *dolo* alterius fuerit elicita, qui hic fere abeſſe non poterit, ſi conditiones iſtæ pacto fuerint additæ.

96. Neque obſtabit etiam, in dato caſu non ita fuiſſe contractum; *repudiabo te*, ſi tantum dotis non attuleris; ſed ita: *non ducam te.* (r) Nam & hoc ultimum ſufficiet, quia & hoc modo deficiet conſenſus, ſi illa tantum dotis non attulerit.

97. Atqui, inquis, *conſummavit tamen matrimonium*, dum concubuit. Fuit, inquam, non vera conſummatio, quia modo notavimus, concubitum abſque conſenſu non facere nuptias. (s)

98. Porro cum *pacta*, quibus ſocietatem aliquam inimus, nullam aliam *eſſentiam* ex natura rei habeant, quam *quæ dependet a fine ſocietatis* utpote hujus eſſentiam abſolvente, conſtabit, ſi inter homines in naturali æqualitate & libertate conſtitutos matrimonium ineatur, contingere poſſe, *non minus fœmina* (t) *quam mas ſibi peculiariter ſobolem cupiat quærere*, in quam ipſa jus obtineat. Cui fini neceſſarium eſt, ut pactum inter marem & fœminam ineatur *de præbendo invicem corpore.*

99. Hoc pactum itaque ſi ſimplex tantum fuerit, ſolam *procreationem* reſpiciens, & non conjunctam habeat conventionem circa *continuam cohabitationem*, neque uni in alterum *imperium* conferet, & neutri in alterum quicquam juris erit, præterquam ad præbendum corpus procreandæ ſobolis gratia.

100. Ex quo ſeqitur, mero jure naturæ *ad eſſentiam conjugalis pacti* non requiri, ut ante omnia *fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipſi, corporis ſui uſuram velit concedere.* (u)

101. Nam etſi afferre velis, conditionem humanæ naturæ exactius examinanti videri, utriusque *ſexus indoli* magis congruere, ut pactum connubiale *a viro incipiat*, adeoque vir quærat uxorem, non uxor virum; ex quo pateat, *virum ſibi quærere ſobolem propriam*, non ſuppoſititiam aut adulterinam; vereor tamen, ut quæ de *initio pacti conjugalis* a maribus faciendo adducta ſunt, ex *natura ſexus* demonſtrari queant, & non potius moribus gentium, educationi fœminarum, aut aliæ cauſæ ex revelatione hauriendæ ſint adſcribenda.

102. Ne-

(r) *Quam objectionem urget Dn. Puſend.* d. l. (s) vide modo §. 84. & Puf. ipſum §. 14. (t) *Quoad hunc & ſeq. §.* conf. Puf. §. 9. *ubi exempla de Thaleſtri, Regina Saba, & Amazonibus.* (u) Diſſent. Puf. §. 10. *cujus objectionem recenſeo §.* ſeq.

Digitized by Google

102. Neque iſtud *ad eſſentiam pacti* connubialis naturaliter requiri arbitror, *ut uxor viro continuam cohabitationem* promittat, eidemque domicilii conſtitutionem liberam relinquat; adeoque non poſſit *uxor invito marito peregere abire aut ſecubare*.. (x)

103. Nam ſicut hæc aſſertio aliquatenus a priori hypotheſi dependet, ac ſi naturaliter maritus uxorem in ſuam adſciverit familiam, non vice verſa, cujus ille utique caput & director exiſtat; ita præter ea, quæ modo regeſſimus, maritus *non a natura familiæ caput* eſt, ſed aliunde.

104. Itaque etſi non diffiteamur, a *decoro ordine* multum abhorrere vitam vagam ac deſultoriam, incerto lare, nulla fortunarum ſede; tum communis ſobolis educationem commodiſſime inſtitui poſſe conjunctis utriusque parentis operis, ac præterea cohabitationem continuam plurimum continere jucunditatis inter conjuges bene compoſitos; tamen hæc omnia ſaltem oſtendunt *perfectius eſſe pactum*, ubi hæc promittuntur, præ altero ſimplici, ſimplex iſtud naturæ adverſum eſſe non oſtendunt; ac præterea rationes has vir non ſolum adverſus uxorem urgere poterit, ſed & ſibi easdem dictas eſſe arbitrabitur.

105. Denique mero jure naturæ ex principali pacto matrimonii perfecti non reſultat *imperium proprie dictum in uxorem*, (y) etiamſi concederemus, uxorem a natura obligari ad fidem marito dandam de corporis uſu alii non concedendo, & continua cohabitatione.

106. Nam non ſtatim imperio alterius eſt ſubjectus, qui incerto actuum genere ipſius voluntatem ſequi tenetur. Inde, utut in negotiis matrimonio peculiaribus uxor ad voluntatem mariti ſe componere teneretur, non tamen ſtatim quoad alias quoque actiones imperium huic in illam neceſſario competeret.

107. Deinde *matrimonii finis* non, uti civitatum, eſt defenſio & ſecuritas hominum, quæ ſine imperio non poterunt obtineri, neque adeo civitates ſine imperio intelligi, ſed propagatio generis humani, quæ ſolo pacto & amicitia *citra imperium* contineri poſſe videtur.

108. Id tamen, ſi ad præcedentia iſta duo uxorem obligari a natura ſtatuamus, ſequetur, pactum conjugale naturam *fœderis inæqualis* æmulari, in quo uxor marito obſervantiam maxime, hic illi protectionem debeat.

109. At cum & illa rejecerimus, conſequens eſt, ut aſſeramus etiam, *iſtam inæqualitatem* non a natura provenire, ſed, abſtrahendo a revelatione, dependere a libera paciſcentium voluntate.

110. Ne-

(x) Diſſent. Pufend. §. 10. *ob rationes, ad quas reſpondeo* §. 104. Conſent Pufend. §. 11.

110. Neque licebit ad *naturalem prærogativam ſexus* hic provocare. (z) Nam etſi & hæc foret; produceret ſaltem majorem aptitudinem in marito ad recipiendam obſervantiam, obligationem in fœmina, ut marito per pactum obſervantiam promitteret, non operaretur. (a) Jam autem valde vereor, ne communiter philoſophi, qui ſexui maſculino prærogativam naturalem attribuunt, vel laboraverint ignorantia hiſtoriæ ſacræ de lapſu primorum parentum, vel iterum educationem communiter a gentibus receptam, quæ genuina cauſa imperfectionum eſt in ſexu muliebri, confuderint cum natura ſexus.

111. Ergo media via hic incedentes, non putamus tamen jure naturali quicquam obſtare, quo minus uxor etiam *per pactum* proprie dictum *imperium* mariti ſubeat.

112. Nam iſtud argumentum, (b) *quod uxor non habeat poteſtatem maritalem*, ergo per pactum etiam non poſſit eandem in maritum transferre, jam ſæpius ab aliis eſt excuſſum.

113. Scilicet vulgatus canon: *Quod quis non habet, in aliam transferre nequid;* valet tantummodo in juribus, quæ terminantur *in rebus.* (c) Nam ſi de iis, quæ *in perſonis* terminantur, quale eſt imperium, eundem velis intelligere, infinitæ dari poſſent inſtantiæ. (d)

114. Si igitur maritus a natura non habet imperium in perſonam uxoris, multo minus quicquam poteſtatis *in bona uxoris ipſi* a natura competet, ſed itidem hoc punctum ex conjugum conventione aut legibus poſitivis dependebit.

115. Porro nec minus acriter diſceptatur hæc quæſtio, an jure naturæ matrimonium ſit *ſocietas ſolubilis?* ubi duo momenta videntur ſecernenda eſſe, (e) initio an lex naturæ dictitet, *ad eſſentiam ſocietatis nuptialis* pertinere, ut eam contrahentes pactum ineant, quod velint in illa *ad dies vitæ* permanere? deinde, annon poſito, quod ejuſmodi pactum inverint, poſſint juſtæ quædam exiſtere cauſæ, quarum intuitu, non obſtante iſto pacto, una pars poſſit ab altera *invita facere divortium.* 116.

(z) *Quod facit* Dn. Puf. d. §. 11. (a) *Exemplo ejus, qui aptus eſt ad officium tutelæ gerendum. Aptitudo enim tantum jus imperfectum parit.* (b) *Quod urget Hornius ap. Puf.* §. 12. *ubi & eidem reſpondet, quamvis paulo aliter ac nos.* (c) *Neque tamen & hic in omnibus. Ita res propria nemini, & tamen jus ſervitutis per conſenſum meum in alium transfero. Valet ergo potiſſimum in tranſlatione dominii.* (d) *De omni jure ad petendum factum. Nemo enim a ſe ipſo poteſt factum petere. Ita conſenſus ſponſæ, patris, ſacerdotis dant jus concumbendi cum ſponſa, quod non habent ſponſa, pater, ſacerdos. Ita ſinguli non habent harmoniam, & tamen ex collatione vocum ea oritur.* (e) *Quæ non ita expreſſe ſecernit Dn. Puf.* §. 10.

Digitized by Google

116. *Prius* quod attinet, id equidem moribus communibus omnium gentium receptum eſt, ut *momentanea* quàſi *cohabitatio* unius ſaltem conjunctionis cauſa facta pro matrimonio nusquam fuerit habita, videlicet, quod, & ſi etiam in iſta unica conjunctione congredientes procreationem ſobolis intenderint, certi tamen eſſe nequeant, an finem conjugii unica iſta corporum communicatione obtinuerint, ſed hæc res longius aliquod temporis ſpatium, & ſæpius frequentatam conjunctionem deſideret.

117. Cui accedit, quod in genere, quamcunque ſocietatem reſpicias, ea vix ſocietatis nomen mereatur, ſi ſaltem ob conſortium momentaneum facta ſit, unde forte & Ulpianus dubitavit, an contractum ſocietatis admitteret inter eos, qui communi conſenſu rem emerunt, ut ſtatim eandem dividerent. (f)

118. Non tamen exinde opus eſt, ut in alterum dilabamur extremum. Haud quicquam enim ita procedit illatio, ſocietas conjugalis non poteſt eſſe momentanea, ergo debet eſſe perpetua; ſed potius mero jure naturali ſocietatis conjugalis nomine non indigna erit illa ſocietas, ubi paciſcentes *poſt conceptam ſobolem recedunt iterum*, obtinuerunt enim ſocietatis finem.

119. Neque enim putandum eſt; legem naturalem homines obligare, *ut in infinitum procreent ſobolem*. Nam ſi certis caſibus, quos ſupra enumeravimus, licite facit, qui plane hanc ſocietatem non init, poterunt quoque caſus exiſtere, quo quis legi naturæ ſatisfecit, ſi unicam prolem generavit, adeoque etiam pro ſocietate nuptiali habenda erit, quæ in hunc ſaltem finem initur.

120. Deinde, etſi quis indiſtincte obligaretur ad multiplicationem generationis, non tamen lex naturæ dictitat eam eſſe præciſe cum uno individuo iterandam; ergo poſſet hoc non obſtante vir aut mulier poſt finem illum primum intentum novas nuptias cum alia perſona inire.

121. Quod ſi igitur liceret a ſocietate tam cito recedere, multo magis pro ſocietate nuptiali habenda eſſet *cohabitatio viri & uxoris continuata, donec proles edita ſit*, & adhuc magis, *donec eadem ſit educata*, omnium tamen maxime, *ſi ad dies vitæ matrimonium ineatur*.

122. Ergo different quidem ex ratione naturali iſtæ ſocietates, variis modis initæ, *gradibus perfectionis*, neutra tamen habenda eſſet pro irrationabili.

123. Quo

(f) l. 31. ff. pro ſocio.

Digitized by Google

113. Quo præſuppoſito vel vir & uxor initio ſocietatis initæ *determinaſſent tempus*, quam diu in eadem permanere velint, vel non determinaſſent.

114. Hoc ſi factum fuiſſet, nullam ſufficientem rationem obſtare video, cur non licere debuiſſet uni conjugum ex mera ratione naturali, *ſine conjugii vel ſemel obtento*, etiam *ab invito* altero recedere. (g)

115. Nam etſi objicias; id habere quodvis pactum, ut una pars *ab eodem non poſſit diſcedere*, niſi alterius conſenſu aut pacto ab altera parte violato; ergo hoc utique juri naturali repugnare, ſi unus conjugum ab altero invito diſcedat, ubi ab hoc nullum caput pacti matrimonialis fuerit violatum, tantum ut meliorem ſibi conditionem paret, aut quia ſic placet; reſponderem tamen, objectionem iſtam a diverſis inferre, cum conjux in caſu, prout a nobis formatus eſt ab altero invito diſcedens, non recedat a pacto ſuo, ſed recedat ſaltem a ſocietate, ad quam perpetuo continuandam nunquam ſe obligavit.

116. Quod ſi forte contingat, ut per illam ſocietatis renunciationem alteri conjugi damnum inferatur, præceptum quidem de non lædendis aliis obſtringeret renunciantem, ut alteram partem indemnem præſtet, ad omittendam renunciationem tamen non obligaret.

117. Ulterius, quamvis in matrimonio utrique conjugum in alterius corpus jus fuerit quæſitum, nemini vero invito jus ſuum auferri debeat, in quæſtione tamen hoc loco verſatur, an jus iſtud fuerit perpetuum, an temporarium vel revocabile?

118. Denique ſi afferres, ne quidem conſenſu mutuo matrimonia diſſolvenda eſſe citra graviſſimam aliquam cauſam, quoniam id indecens & noxium ſit, cum ſc. per ejusmodi divortiorum licentiam non poſſint non & familiæ & publicus civitatum decor graviſſime convelli, regerem, nos jam ſollicitos eſſe de juſto, non de decoro.

119. Item nos jam occupari in expoſitione ſocietatis nuptialis, abſtrahendo a ſtatu civili, adeoque intereſſe civitatis, ad quod reſpiciendum eſt in legibus civilibus, non miſcendum cum fine ſocietatis nuptialis, de quo nunc agimus. (h)

130. Eadem porro dicenda eſſe ad intereſſe familiæ, quæ etiam eſt ſocietas ſeparata a conjugio, ad quam directe non pertinet finis conjugii prima-

(g) *Exempla Gentium hac ita obſervantium vide apud Puſend.* §. 10. p. m. 784. *ubi & illas rationes profert, ad quas reſpondemus* §§. 4. ſequentibus. (h) *Quæ duo diſtinxit ipſe Dn. Puf.* §. 11. *vide quæ ex eo adduximus ſupra* §. 107.

primarius, (i) quanquam necdum evidens ſit, in quo familiæ decor per iſtud divortium, quod bona gratia ſit, detrimentum capiat.

131. Nunc de *poſteriori* membro videndum, ſi videlicet vir ad dies vitæ ſe fœminæ, ac hæc ipſi obligaſſet, aut alio modo determinatio temporis facta fuerit, annon ab hoc pacto exjuſtis cauſis una pars poſtea recedere potuiſſet. Ubi quidem mero jure naturali (l) alter conjugum vinculo pacti haud dubie liberaretur propter *malitioſam* alterius *deſertionem*, ut & pertinacem atque ultroneam *debiti conjugalis denegationem*, quoniam ad finem conjugii obtinendum neceſſaria eſt corporum præbitio, & hoc omnibus aliis pactis inter pares commune eſt, ut ibi illorum capita ſaltem primaria ab altero fuerint violata, pars læſa nanciſcatur facultatem ab iisdem diſcedendi.

132. Eadem ratio ſuadet, ut, ſi vir cum fœmina convenerit, (m) ut ipſi prolem tollat, non adulterinam, item ut & extra procreationem ſobolis &, nave jam onerata, vectores non admittat, pro juſta cauſa divortii habeatur, ſi uxor *alteri ultro & non coacte corporis ſui copiam* faciat.

133. Cæterum cum in omnibus ſocietatibus perſonæ eadem ineuntes pacta ad ſocietatis finem dirigant, inerit quoque pactis jure naturali exceptio tacita, *ſi finis obtineri non poſſit;* inde putarem, abſtrahendo a lege poſitiva, etiam *infœcunditatem* aut ſterilitatem alterutrius, qui alias ad copulam idoneus eſt, ſufficere ad *divortium.* (n)

134 Nam etſi fœcunditatem præſtare penes hominem non ſit, ex eo tamen ſequitur ſaltem, quod ſterili nulla culpa ſit imputanda, ſed infœcunditas pro caſu haberi debeat. At caſum regulariter is ſentire debet, quem proxime afficit; neque adeo poſſet poſtulare conjux ſterilis, ut alter conſecutione finis, quem fruſta in illa ſocietate quærit, defraudetur, nec aliunde eum ipſi invenire liceat.

135. Quod ſi ulterius, (o) ut naturaliter fieri ſolet, cum proceatione ſobolis, perſonæ matrimonium ineuntes, ſtipulentur familiarem & amicam converſationem, jure naturali propter *intolerabiles mores ſævamve tractationem*, liceret vinculum conjugale plane abrumpere, neque neceſſe eſſet, cohabitione continua & familiari ceſſante, propagationem ſobolis continuare.

(i) *Conf. qua ſupra de mutuo adjutorio diximus.* (l) Puf. §. 21. (m) *Nam modo demonſtravimus* §. 98. ſeq. *a natura rei has conditiones pacto non ineſſe.* (n) Diſſent. Dn. Puf. d. §. 21. *ad cujus rationem reſpondeo* in §. ſeq. (o) Puf. *quamvis paulo aliter* §. 22. *quem & confer* ad §§. *duos ſeqq.*

136. Etſi enim in genere, ſi pactum ineatur pluribus capitibus conſtans, eidem clauſula addi poſſit, ut, licet ab uno fuerit diſceſſum, in cæteris explendis pergatur, adeoque licet uxor ad cohabitationem continuam importunis moribus ſe reddiderit ineptam, præſtationem ejus debiti, quod ad prolem procreandam pertinet, continuare poſſit; tamen quia non eſt probabile, ad hoc debitum ſe ſat commodum præbituram, cujus converſatio fuit intolerabilis, aut aliquem non penitus averſaturum corpus, in quo tam tetricus hoſpes ſtabulatur, cum vix quiſpiam optet prolem tollere ex ea, quam odit, inde in ejusmodi pactis ubi ſimul de præbendo corpore & familiari converſatione conventum eſt, hæc duo ita mutuo velut implicita judicari debent, ut cum uno quoque alterum ſimul abrumpi videatur.

137. Inde Juri naturali repugnat ob mores intolerabiles & nimiam ſævitatem conjuges ſeparare *a conſortio menſæ thorique*, ſalvo tamen vinculo matrimonii, quo de alia conditione ſibi proſpicere prohibeantur; niſi forte ad tempus & in vicem caſtigationis ea ſeparatio ſit injuncta frangendæ pertinaciæ, & ut penitus exploretur, an aliqua morum emendandorum ſpes ſit.

138. Venio ad alteram poſitionem, eamque negativam, quam ſupra (p) ex doctrina de fine ſocietatis nuptialis formavimus: *eam conjunctionem corporum, quæ non ſit propagandæ ſobolis gratia, haud eſſe pro ſocietate conjugali venditandam.*

139. Cæterum cum conjunctionis ejusmodi nullus alius poſſit eſſe finis, quam expletio libidinis, ut ex ſupra (q) deductis conſtat, inde jam ad difficillimam quæſtionem prolapſi *de moralitate libidinis* ex dictamine rationis abſtrahendo a revelatione divina deducendæ operam dabimus, ut nos breviter, ſuccincte tamen expediamus.

140. Itaque per *libidinem* intelligimus deſiderium primario delectationem percipiendi ex actu venereo.

141. Quæ adeo erit *duplex*, vel ut plane *non intendatur* ſobolis generatio, vel ut ea *intendatur* quidem, ſed *per accidens.*

142. Unde melioris diſtinctionis gratia actum illum, qui libidinem *prioris* generis intendit, vocabimus *ſcortationem*, (voce hic late accepta, ut ſodomiam, ſtuprum, & fornicationem aliasque ſpecies ſub ſe comprehendat, (r) qui *poſteriorem* pro facto habet, appellabitur *concubinatus.* De *ſcortatione* vero faciemus initium.

143. At-

(p) §. 64. (q) §. 21. ſeq. (r) *Ita uſurpat etiam hanc vocem Lambertus Velthuyſius de principiis juſti decori, & peculiari tractatu de ſcortatione.*

Digitized by Google

143. Atque hic pro ejus turpitudine demonſtranda non ſufficit, ſi diximus, eam non dirigi ad finem conjugii primarium; non tam ex ratione ea, quod jam ſupra oſtenderimus, extinctionem libidinis etiam eſſe finem conjugii, quamvis ſecundarium, quam quod illa ratio ſaltem inferat, *ſcortationem non eſſe conjugium;* non vero inde concludi poſſit, omnem actum vel omnem ſocietatem, quæ non eſt conjugium, eſſe ſocietatem inhoneſtam.

144. Porro id quidem non erit diffitendum, ſi in univerſum reciperetur, (s) ut omnes ſibi membra generationi deſtinata SOLI libidini exercendæ data crederent, eique uſui UNICE applicarent, decorum inter homines & tranquillam ſocietatem ſubſiſtere non poſſe; ſed an hæc ratio ſufficiens ſit ad probandum, jure naturali eas *libidines in univerſum* prohiberi, plures rationes ſunt, quæ id tuo affirmari poſſe mihi quidem diſſuadere videntur.

145. Nam ratio prioris aſſertionis, haud dubie in eo fundatur, quod ſi SOLI extinctioni libidini UNICE vacarent homines, peccaretur contra præceptum ſuperius traditum, quod inculcat, ineundum eſſe conjugium; at hoc periculum non eſt timendum, ſi *quandoque* ſaltem quis libidinem ſuam expleat.

146. Deinde jam ſupra notavimus, eſſe illud præceptum indeterminatum & generale, quod non *perpetuam & continuam* obligationem intendat, ſed cujus effectus nonnunquam ceſſent.

147. Ulterius idem præceptum deduximus ex fonte de exhibendis officiis humanitatis, quæ ſi in univerſum ceſſarent, turbaretur quidem tranquillitas humana, non autem, ſi remittatur earum præſtatio ad tempus.

148. Igitur ſive res *licitas*, ſive *præceptas* jure naturali conſideres, videtur iſtud axioma: *Quicquid turbat ſocietatem humanam, ſi ei ſoli & unice homines incumbant, id in univerſum eſt prohibitum;* multas pati inſtantias. (t)

149. Ita v. g. aliquam ex cibo & potu capere jucunditatem, lucrum aliquod per mercaturam acquirere, ludere &c. rebus indifferentibus facile annumerabuntur, etſi ſocietas humana haud dubie damnum pateretur, ſi illis rebus ſolis & unice homines darent operam.

(s) *Qua ratione utitur Puſend. §. 4. p. 753.* (t) *Adducit quidem Puf.* in N. Edit. p. 835. *ſententiam Cumberlandi, ſed ea huc non pertinet, quia non continet iſtud* UNICE & SOLI. *Deinde Cumberlandi propoſitio eſt affirmativa, Dn. Puſendoffi negativa.*

Digitized by Google

150. Ita defenſor libidinis, facile ſpicula adverſus nos ipſos retorquens, procreationem ſobolis, quam præceptam tamen eſſe demonſtravimus, eodem argumento ut turpem impugnare poſſet, quia profecto nimium quantum turbaretur tranquillitas humani generis, ſi nihil aliud agerent homines, quam ut genus ſuum propagarent.

151. Neque magis dubitationem omnem tollunt, quæ communiter pro demonſtranda injuſtitia flagitioſæ illius fœditatis, qua quidam in *brutorum* corpora aut *parem in ſexum* feruntur, ſolent afferri. Summa eo redit: Reliquas libidinis ſpecies minori gradu eſſe peccaminoſas, quoniam membra ibidem adhibeantur *præter finem* a natura deſtinatum, at hoc crimen nefandum omnem excedere turpitudinis notam, quia in eo applicentur membra *contra naturam*. (u)

152. Nam etſi ut plurimum de hujus rationis veritate non inquiramus, quoniam videlicet de concluſionis aſſertione ſumus convicti, revera tamen erudito homini multum intereſt, ut veram aſſertionem non deducat ex falſis præmiſſis, tum ne ipſe a regia veritatis inquirendæ via in devia ſeduci ſe patiatur, atque ſic admiſſo uno abſurdo involvatur pluribus, tum ne ab hominibus impiis, quaslibet veritates hodie oppugnare paratis, ad eas anguſtias redigatur, ut, ſi præconceptam opinionem dimittere nolit, quod tunc quidem non adeo decorum foret, cogatur in quibuscunque diſtinctionibus revera nihil ſignificantibus & apud eruditos, qui neutrarum ſunt partium, proſtituentibus ipſum, (x) miſerum ignorantiæ ſuæ effugium quærere.

153. Igitur inquirendum, *an uſus membrorum contra vel præter naturam ſemper peccatum ſit*, & tale quidem, quale nefandum iſtud eſſe perhibetur? (y) *Os* & *ſtomachus*, *gula* & *œſophagus* facta ſunt ad hominem nutriendum, & nos docent & ducunt ad ſumenda alimenta per eos, & ad ea deglutienda & demittenda in ſtomachum: Sed an ideo tantum nefas eſt hominem nutrire per clyſteres, quemadmodum medici quidam in magnis morbis talem clyſterum uſum commendant? Aut an peccatum contra naturam eſſet, infuſione lactis in venas hominum nutrire & recreare, quia natura alia nutritionis & ſanguificationis organa fabricavit.

154. Fa-

(u) *Conf. Puſend.* §. 4. initio, *ubi exempla Gentium, quæ hoc crimen admiſerunt.* (x) *Quales ſunt pleraque in controverſia de prohibitione polygamiæ a noſtratibus adhibitæ, & propterea acriter exagitatæ a Theophilo Alethæo in Polygamia Triumphatrice.* (y) *Quæ ſequuntur* usque ad §. 158. *deſumta ſunt ex Veltbuyſio* de ſcortatione p. 197. 199.

154. Fabrica humani corporis talis eſt, ut cibus per os ſumtus & in ſtomachum demiſſus per *alvum* excernatur. Eſtne tantum crimen deſtinato vomitu illum rejicere per os?

155. *Lingua* homini data ad exprimendos animi ſenſus, *manus* ad machinationes & artes. At itaque is peccatum contra naturam committit, qui manibus vice linguæ utitur ad ſua cogitata proxima declaranda?

156. Quamvis vero aliqui, ut has objectiones evitent, reſpondere ſoleant, exempla hæc ab inſtituto eſſe aliena, quia *ad venerem* non pertineant, revera tamen horum reſponſio eſt obſcurior, quamdiu rationem diſparitatis claram & diſtinctam non proferunt, cur in actionibus venereis iſte canon ſaltem procedat, fallat in reliquis.

157. Quod ut faciant, ſolent provocare in genere ad *pudorem* homini inditum & *dignitatem hominis*, addentes: uſurpationem partium naturalium alienam a primo ſuo uſu, cujus in exemplis modo memoratis facta eſt mentio, non eſſe ponendam in vitio, quia in illa nihil committatur contra pudorem naturalem; neque aliquid in ea culpandum eſſe, ſi oſtendi non poſſit ea hominis dignitatem naturalem imminui. Aliam rationem eſſe delictorum venereorum, utpote quibus vel peccetur contra *pudorem*, quo referunt *pudendorum revelationem* & *inceſtum*, vel certe contra *dignitatem hominis*, quod & fieri ſtatuunt per *ſcortationis* genera & *polygamiam*.

158. Verum quemadmodum iſta quidem methodus demonſtrandi a pudore & dignitate hominis deſumta, multa mihi videtur petere concedenda, quæ ſunt in principio, & arripere multas aſſertiones pro veris, quam magis per aſſuefactionem, aut aliorum perſuaſionem imbibimus, quam ut demonſtrationis trutinam ſuſtineant, adeoque ſi erudita analyſi in ejusdem hypotheſes inquiras, non adeo firmo eædem nitantur fundamento; ita forte facile oſtendi poſſet, ſaltem ad hominem diſputando, vomitum per eos factum & contra pudorem naturalem eſſe & dignitati hominis regugnare.

159. Itaque vulgatæ rationes, quæ ſcortationi objiciuntur, vereor ut Gentilium Terentiana ſententia imbutum, qua non eſſe turpe adoleſcentulum ſcortari ſtatuit, convincere valeant, timendum potius, ne perſonam reſpondentis hactenus non male non ſuſtinens eo audaciæ progrediatur, ut ex reſpondente fiat opponens.

160. Quid enim, inquiet, rationi adverſaretur omnis libidinis extinctio? cum *affectum iſtum omnibus hominibus inditum* eſſe cognoſcam, (z) quo-

(z) *Conf. ſupra* §. 28.

Digitized by Google

quomodo vero inditum eſſe poterit ejusmodi quid, quod cum ratione, hoc eſt, cum eſſentia hominis pugnet.

161. Nec eſt, quod dicas (ita perget) inſtinctum iſtum tendere ad procreationem ſobolis, ergo huic eundem eſſe ſubordinandum, cum ipſe ſupra (a) conceſſeris, ſentire homines ſtimulos iſtos acriter, etiamſi certum ſit, non poſſe per concubitum procreationem ſequi, aut ubi civilis ratio non ferat, ut conjugium ineat; cum conceſſeris, (b) hoc ultimo caſu non obligari hominem ad ineundum matrimonium; An igitur his ſaltem caſibus legi naturali quid adverſum committit homo, ſi impetum non peculiarem, qui a perverſa educatione oriri poterat, ſed communem humano generi, & ipſos etiam homines juſtiſſimos agentem, ſequatur, & voluntatem aliquam ex eo, ad quod natura ipſum fert, capiendo, Veneris œſtrum reprimat.

162. Quod ſi urgeas, dictare rationem tamen, turpe id eſſe, cui adeo obſecundandum non ſit, quod ſæpius homines *extra ſe rapiat*, ut actus alios legi naturæ vetitos committant, (c) regeret effectus hos non tam affectui ipſi & inclinationi, ſed pertinaciæ, quod homo iſtam inclinationem reprimere conatus fuerit, eſſe adſcribendos, adeoque invertendam potius eſſe illationem, ac vel ideo in tempore laxandas eſſe habenas ſtimulis urgentibus, ne rationem de throno turbare queant.

163. Ita *cupido* naturalis, ſic illuſtrabit ſententiam ſuam, *edendi & bibendi* naturalis eſt, neque naturæ prohibita, at ſi cibum & potum non ſuppedites ſtomacho, fames inde orietur & ſitis, ſæpius homines eo adigens, ut æque magna, ſi non majora, ſcelera perpetraverint.

164. Ergo *tum demum*, inferet, *ſcortatio legi naturali adverſa erit*, ſi per eandem quis bona corporis aut animi deſtruat, ſi contumeliam alteri aut aliam læſionem inferat, ſi pacta violet.

165. Quo pacto parum aberit, quin progrediatur ulterius, & quam modo pro indifferente & licita ſaltem venditavit, *honeſtatis ſpecie* commendare audeat. Quid ſi enim ad officia humanitatis provocet, & *teneram proponat viriginem*, ex defectu concubitus graviter ægrotantem & *vitæ periculum* ſubeuntem? Quid ſi ad utilitatem reipublicæ provocet, *cujus interſit lupanaria erigi*, ut matronarum ac viriginum honeſtarum pudicitia paucioribus inſidiis foret obnoxia. (d)

166. Addet denique per modum corollarii quæſtionem; an putemus, *concubitum mariti cum gravida eſſe peccatum rationi adverſum?* petetque, ut ex ratione ipſi demonſtremus, cur hic actus, etſi pro fine habeat ſolum

(a) d. §. 28. (b) §. 35. ſeq. (c) Conf. §. 35. (d) Conf. Pufend. §. 4. in fine.

ſolum extinctionem libidinis, mediis adſcribi mereatur, neque id tamen extendi debeat ad actus alios ſimiles.

167. Hic profecto ſentiant alii quod velint, & Philoſophi nomine me judicent indignum, cogor fateri, rationem meam, omnibus licet diſputandi regulis, omnibus ratiocinandi principiis ſuffultam, ſuccumbere, & neſcire quomodo ex hoc labyrintho ſe expedire queat, niſi filum Ariadneum ipſi ſuppeditet Jurisprudentia Chriſtiana.

168. Unde facile jam prævidere poteris, quæ de *concubinatu* (e) ex legibus naturæ dicenda reſtent. Denotat is regulariter conſortium viri & mulieris continuatum libidinis explendi gratia, ita tamen, ut generatio ſobolis non excludatur, quod adeo a matrimonio ſtricte ſumto maximam partem duratione differt, quod hoc ſit perpetuum, illud quandocunque contrahentibus placuerit, diſſolubile, & quod in concubinatu præſumptio ſit, eum principaliter propter ſtupri conſuetudinem contrahi, in matrimonio contra ſit præſumptio, id principaliter iniri ſobolis generandæ gratia, etſi revera ſæpius conjuges primario intendant expletionem libidinis.

169. Quod itaque *diſſolubilitatem concubinatus* concernit, cum ſupra (f) dixerimus, lege naturæ ad matrimonium individuam vitæ conſuetudinem non requiri, patet, etiam hac parte in concubinatu vitium ex rationis dictamine demonſtrari non poſſe.

170. At quod *intentionem primariam libidinis explendæ attinet*, peccabitur utique a concubinariis, quod ductum naturæ ejusque fundatoris invertant, & cum conjunctionem ſuam ad procreandam pariter ſobolem & extinguendam libidinem dirigant, illam tamen ſecundario ſaltem & per accidens deſiderent, cum tamen ſciant ex ductu rationis, eam eſſe finem matrimonii primarium.

171. Cæterum cum hic magis peccetur intentione quam actu exteriori, inde ſimul patet, quod abſtrahendo a revelatione, hoc delictum magis violet præceptum primum Jurisprudentiæ divinæ in genere, & *officium hominis erga Deum,* quam ut pertineat *ad Jurisprudentiam naturalem* ſtricte dictam, actiones externas hominis erga hominem potiſſimum reſpicientem. (g)

172. Solet & *concubinatus* nomen aliquando uſurpari pro matrimonio ſecundario, (h) in quo vel uxori vel liberis non tanta relinquuntur bona, aut

(e) Conf. ſupra §. 142. Puf. §. 36. (f) §. 115. ſeq. (g) *Adde elegantem locum Auguſtini* in diſq. de crim. bigam. §. 34. (h) Puf. d. §. 36.

aut tam abundantia alimenta ſuppeditantur, quanta alias ipſorum conditio vel dignitas requiſiviſſet, quam legi naturali non eſſe adverſam, non niſi ab hujus diſciplinæ imperitis dubitari poteſt.

173. De fine conjugii hactenus plus ſatis diximus. Sed cum in qualibet ſocietate præter finem etiam *perſonæ* conſiderationem mereantur, reſtat, ut de his quoque diſpiciamus, ita tamen, ut & hic utroque oculo ad finem conjugii adhuc reſpiciamus, quia commune dicterium Philoſophorum eſt, ſecundum finem dirigendam eſſe ſocietatum materiam; ita enim perſonas appellant.

174. Adeoque Theſis primaria hic erit: EÆ PERSONÆ SOCIETATEM CONJUGALEM CONTRAHANT, PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POTEST. Fluit ea exinde, quod hæc ſit finis principalis nuptiarum, in capite vero præcedenti (i) jam adſtruxerimus, ab hoc fine in ſocietatibus perſonarum electionem dependere.

175. Ergo requiruntur *mas* & *fœmina*, non *maſculus* & *maſculus*, neque *fœmina* & *fœmina*, nam hæ quidem generare ſobolem nequeunt.

176. Niſi forte ſtatuere velis, fœminas per fortem imaginationem concipere poſſe, aut absque ſemine maris, quorum utrumque abſurdum eſt.

177. Porro neceſſe eſt, ut fœminæ pariter & mas *habilitate generandi* polleant. (l) Unde excluduntur *infantes*, qui nondum ad annos pubertatis pervenerunt.

178. Neque conjugium eſt cum *Eunucho*, cui nempe vel membrum generationi deſtinatum plane eſt ademtum, vel quem vaſa ſeminaria deficiunt, quorum illud apud populos Orientales, hoc apud Europæos magis receptum eſt.

179. Neque cum *arcta*, quæ ſcilicet tali corporis vitio laborat, ut congreſſum maritalem, ob nimiam anguſtiam, plane non admittat.

180. Ac de hac quidem ut & Eunuchis orientalibus nullum eſt dubium, quoniam neque ad generationem, neque ad libidinis expletionem apti ſunt.

181. At de *Eunuchis Europæis* ſæpius acriter diſceptatum fuit, (m) quoniam hi, etſi ad prolis generationem ſint inepti, tales tamen plerumque ſunt, ut cuſtodia gynæcei ipſis commendari tuto non poſſit, ſtrenui videlicet ſcortatores & pſeudo adulteri.

182. Mihi

(i) cap. 1. §. 72. (l) Puf. §. 25. (m) *Vide reſponſa varia in hac materia de conjugio Eunuchi, collecta ab Hieronymo quodam Delphino.*

Digitized by Google

182. Mihi ſecundum ductum præcedentium id quidem demonſtratum eſſe videtur, conjunctionem eorum cum fœminis neque ex dictamine ſolius rationis *pro matrimonio* eſſe habendam, ob deficientiam finis primarii.

183. Quod vero in contrarium a quibusdam affertur, ſufficere eosdem *ad libidinis extinctionem*, initio a multis in dubium vocatur, prætendentibus, ſiccis ejusmodi congreſſibus libidinem excitari magis quam extingui, quamvis mihi quidem contrarium videatur verius.

184. Demus ergo diſſentientibus, hæc ita eſſe, an unicum ſocietatis exemplum afferre poterunt, quæ aperte deficiente fine primario a ſecundario denominationem admiſerit.

185. Et mirandum profecto, quod ſcortationem aut ſtuprum iidem non habeant pro matrimonio, quoniam & hic libido expletur.

186. Magis ridiculum eſt, quod ad *mutuum adjutorium* provocent, in gubernatione puta familiæ & cura corporis; quaſi matrimonium foret, ſi mas cum maſculo, aut fœmina cum fœmina hujus rei gratia inierint ſocietatem.

187. Alia quæſtio eſt, *an jure naturali ſocietas Eunuchi cum fœmina ideo, quod nuptialis eſſe non poteſt, plane non ſit toleranda.* Ubi repetenda erunt, quæ modo de libidine diſſeruimus in genere, & reliqua quæſtionis hujus deciſio ad ſequens caput erit differenda.

188. Reſtant *ſpadones, ſteriles, ſenes* itidem ac *vetulæ*, quorum conjugia cum admittant mores noſtri, & de his quædam dicenda erunt, præprimis cum Patroni Eunuchorum inde ſententiæ ſuæ nimium quantum accedere arbitrentur.

189. Nam ſi his, ajunt, conjugia permittuntur, etſi in univerſum nec ipſi propagent ſobolem, etſi ſenes ne quidem ad libidinis extinctionem apti ſint, ſed ſolum mutuum adjutorium utcunque obtinere queant, cur Eunuchi præcludendi forent, qui præter adjutorium delectationi ex aſſe ſatisfaciunt. (n)

190. Fateor, multos exercuiſſe ſpeciem hujus objectionis, præprimis cum ſimul viderint, communibus Gentium moribus admitti *conjugia in ultimo mortis articulo* celebrata, præprimis in legitimatione liberorum naturalium, ubi tamen ſimiliter ob proxime inſtantem alterius mortem neque procreatio ſobolis, neque ullus conjugii finis obtineri poteſt.

 191. Un-

(n) Puf. §. 25.

191. Unde nonnulli iſto reſponſionis medio ſe liberare conati ſunt, (o) conſenſum in extremo mortis articulo declaratum, non quidem ad præſens matrimonium pertinere, quaſi nunc demum incipiat eſſe matrimonium, ſed teſtari ſaltem de affectione, quæ retro fuit, facereque præſumtionem pro matrimonio.

192. Sed quemadmodum iſta quidem reſponſio videtur adverſari communi gentium intentioni, & ex eadem illud inſuper inconveniens ſequeretur, eum, qui extra matrimonium liberos generavit, & poſtea ex accidenti Eunuchus factus fuerit, poſſe in ultimo mortis articulo matrimonium cum concubina celebrare liberorum legitimandorum gratia; ita nec in univerſum ad omnia ejusmodi matrimonia applicari eadem poſſet, cum multa fiant, etiam ubi nulli liberi, qui legitimentur, adſunt, etiam cum ea, cum qua quis nunquam antea conſuevit.

193. Igitur ut uno ictu hæc omnia tollantur, ita breviter dicendum: Ea *ſpadonum, ſterilium, ſenum, in ultimo mortis articulo hærentium* conjugia ideo tolerari, quia in his omnibus *ſpes eſt, naturaliter ab iisdem generationem ſobolis obtineri poſſe.*

194. *Spadones* enim dicuntur, qui morbo aliquo impediuntur, ut actu non ſtatim generare poſſint, multi tamen ſublato iſto impedimento generarunt.

195. Ita in *ſterilibus* cauſæ ſterilitatis latent abſconditæ, & non deſunt exempla, fœminas ſteriles etiam a medicis ut incurabiles derelictas ſobolem edidiſſe.

196. Quod *ſenes* attinet & *vetulas*, etſi a Phyſicis maſculis pariter & fœminis certum annorum ſpatium aſſignetur, quo generare & concipere deſinant; ejus tamen determinatio ab eo, quod plerumque fieri ſolet, deſumta eſt, & quotidiana docet experientia, ſenibus naſci ſobolem.

197. Nec eſt, quod objicias, incertum eſſe, annon aliorum induſtria hic cooperaverit; nam præterquam, quod adverſum iſta valeat præſumtio, quemlibet vivere honeſte, cui non demonſtratum eſt contrarium; ita pro ipſis validas conjecturas ſuppeditant hiſtoriæ experientia corroboratæ, & *vetulas* parere. Quod itaque in uno ſexu ſperare licet, cur non & liceat ſperare in altero?

198. Quanquam non ſit diffitendum, melius obtineri conjugii finem per juvenes, aut perſonas nondum ſenectute laborantes, unde nec male legibus quibusdam civilibus cautum fuit, mulierem quinquagenaria & virum ſexagenario majorem nuptias inire non poſſe. (p) 199.

(o) *Id facit Straub.* in Exercit. Juſtin. IV. th. 7. *ubi vide quæ diſſerui ibidem in notis, & junge quæ hic reſpondeo in §§.* ſeqq. (p) Conf. Strauch. diſſ. II. th. 9.

199. Denique & in iis, qui *in ultimo mortis articulo* ſunt conſtituti, ſpes ſupereſt, poſſe omnes conjugii fines obtineri, ſiquidem per hunc non intelligendum eſt ultimum momentum, quo anima a corpore abit, ſed illud ſpatium inter vitam & mortem, quo homines rationibus Medicorum ſubnixi, de ſalute ægroti jam deſperant. Quot enim & hic referri poſſent, qui deſperationem iſtam medicam evaſerint?

200. Perduxit nos ordo ad illam quæſtionem: an ad generationem ſobolis obtinendam requirantur unus mas & una fœmina? ſeu; *an Polygamia ſit jure naturali prohibita?*

201. Fuit ea hactenus acriter ventilata, poſtquam quidam homines fanatici anxie defendere conati ſunt, polygamiam unius viri cum pluribus fœminis eſſe lege divina præceptam, magiſtratusque Chriſtianos peccare graviter, ſi eam ſubditis non permittant.

202. Ubi non diffitendum, ex variis ſcriptoribus illos, qui ex dictamine rationis monſtrum iſtud opinionis ſuffocare intenderunt, anſam dediſſe, ut potius illud ſpiritus ſumſerit, & magno impetu imbecilles hos aggreſſores proſtraverit.

203. Scilicet, ſicut alibi jam oſtendimus, (q) non poterit *polygamia virilis* ex lege naturali impugnari quia tantum abeſt, ut per eam directo turbetur *ſocialitas humani generis*, aut generatio ſobolis impediatur; ut potius rationi ſibi relictæ eadem multum facere videatur ad multiplicationem generis humani. (r)

204. Rationes vero ab aliis verſus eandem adductæ, de Zelotypia, de diſcordiis domeſticis, de odiis novercalibus in ipſa prole continuandis, & quæ ſunt alia incommoda domeſtica, jam ſæpius a multis ſunt rejectæ. (s)

205. Quod ſi præcedenti argumento a priori deſumto, rationem a poſteriori adverſus Chriſtianos valituram velis ſuperaddere, eandem optime ſuppeditabit *diſpenſatio divina*, (t) qua DEUS in veteri teſtamento populo Judaico, vel certe Patribus eandem permiſit, quin & inter beneficia *Davidi præſtita* recenſuit, quod ipſi plures uxores dederit. Quis enim putaret, DEUM id inter beneficia referre, quod eſſentiam hominis turbat ac jure naturali prohibitum eſt?

206. De *muliebri polygamia*, ſeu unius fœminæ cum pluribus viris conjunctione, major equidem conſenſus eſt eruditorum, eam juri naturali adverſari, quoniam videlicet pugnet cum 1. procreatione ſobolis,

 2. mu-

(q) De crimine bigamiæ §. 24. (r) *Facit huc, quamvis teſte Puf.* §. 16. 17. 18. 19. (s) Conf. Puf. d. §. 17. (t) Diſput. §. 24.

2. mutuo adjutorio, 3. imperio maritali, 4. per eam ſola libidinis expletio intendatur, 5. DEUS vero nunquam eandem admiſerit, quæ rationes ſi quid valent, valebunt etiam contra *communionem uxorum*. Quare & quæ nos dicemus, ad communionem uxorum erunt extendenda.

207. Sed quid rationes iſtæ in receſſu habeant, partim ex hactenus dictis facile occurre poteſt, partim de ſingulis alibi prolixius oſtendi. (u)

208. Ex quibus non difficile erit reſpondere ad argumenta ſecundaria; (x) ſi polygamia muliebris aut communio uxorum admittatur, multas rixas eſſe orituras inter mares circa formoſas fœminas; magnam imbecillitatem prægnantis fœminæ & alieni auxilii indigentiam eſſe futuram, neminem vero marium opem laturum eſſe, niſi ex ſe prægnantem norit, quod in iſta communione fieri nequeat; tum partus educationem, quam nemo ex maribus ex identitate rationis ſuſcepturus ſit, fœminæ unice laborioſam nimis ac ſumtuoſam futuram, ita ut eidem vix ſuffectura ſit; denique iſto caſu nullas cogitationes ſat diſtinctas, nulla quoque patrimonia poſſe exiſtere, quibus tamen ſublatis magna pars commodorum, quibus vita humana ſuſtentatur, aut exornatur, peritura ſit.

209. Quod ſi vero nihil aliud haberemus, quod argumentis iſtis objicere poſſemus, ſufficeret, eas deſumtas eſſe fere ab incommodis domeſticis, quibus alia ratione facile occurri poſſet, & quæ ex accedenti ſaltem advenirent, adeoque hic repetenda eſſent ea, quibus reſponderi ſolet ad incommoda polygamiæ virilis. (y)

210. Taceo, quod Stoici tradiderint, uxores apud ſapientes communes eſſe debere, ut quilibet illi congrediatur, quæ ſibi prior occurrit; fore enim ſic, ut omnes patrum inſtar æqua caritate ſobolem diligant, utque tollatur adulterii ſuſpicio & Zelotypia; & quod Plutarchus naturali & civili rationi convenientiſſimum judicaverit, ſi aliquibus caſibus communes cum aliis habentur uxores. (z)

211. Id tamen operabuntur rationes contra *Polygamiam muliebrem* adductæ, potiſſimum ea, quod per illam non ita bene ſobolis procreatio & generis humani multiplicatio poſſit obtineri, ut apparet, eandem *infimum gradum licentiæ obtinere & prohibitioni propiorum eſſe* quam præcepto; ſecus atque conjugium unius cum una, aut polygamiam virilem. (a)

212. Inter has vero conjunctionis ſpecies, ſi in gradus licentiæ velis inquirere, & utra ex iis pro magis decora & perfecta conjugii ſpecie habenda ſit, ex ductu rationis ſibi relictæ definire, valde veror, ne *polygamia*

(u) Dict. diſp. §. 25. 26. Adde Pufend. §. 5. & 15. (x) Deſumta ex Pufend. §. 5.
(y) Conf. §. 204. (z) Puf. §. 15. p. 774. (a) Conf. ſupra §. 9.

mia virilis plurimos in ſuas partes tractura ſit, cum, ut dixi, finis primarius conjugii per eam magis promoveri videatur, quam per monogamiam, & quies ac tranquillitas domeſtica a populis polygamia hac utentibus ſatis bene fuerit obtenta, ac denique Zelotypia fœminarum fere proſupponat jus aliquod ex conſenſu acquiſitum, adeoque ſi acquiſitio iſta ceſſet, neceſſe ſit, ipſam valde diminui, præprimis ſi talis ſit populus, ubi non obnoxii nimis mariti uxoribus vivunt, quique educationem fœminarum ſic temperet, ut ne erecta nimis evadant illarum ingenia. (b)

213. Quo pacto tamen *monogamia* haud quaquam juri naturali adverſari putanda erit, ſed medio quaſi loco inter utramque polygamiam poſita eſſe a ratione cenſebitur, (c) vel ut exactius loquar, ſe ad præceptum habere, ut v. g. numerus quinarius ut ſeptenarius, polygamia virilis contra ut ſenarius, & muliebris ut binarius.

214. Simul vero a dictis dependet deciſio quæſtionis, *an mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta eſt, aut eo, qui jam uxorem habet?* Nam ſi vir & fœmina ſibi mutuo fidem dederint de perpetua cohabitione, corpore alii non communicando, haud dubie quæſtio neganda eſt, quia alias peccaretur contra præceptum legis naturalis, quod fidem datam ſervandam eſſe vult. (d)

215. Quod ſi iſtud pactum abfuerit, aut una ex polygamiæ ſpeciebus ſit recepta, nullam poteris afferre rationem, qua, ſola ratione utentem, convincere poſſis de iſtius actionis turpitudine.

216. Igitur vides, quo reſpectu *adulterium* juri naturali repugnet; ſive enim id deſcribas cum Romanis per violationem tori conjugalis, ſive cum hodiernis JCtis per conjugalis fidei violationem, utrobique perſona conjugata notam legis naturalis, quæ pacta ſervari jubet, incurret, ibi ſola fœmina, cum maritus ſaltem apud Ramanos haberet jus tori, hic uterque, propter fidem mutuam.

217. Solutus autem & ſoluta, quæ cum conjuge alieno rem habet, adverſus innocentem peccabit, quod violet præceptum de non lædendis aliis.

218. Quin etſi alteruter ex conjugibus conſentiat, ut alter corporis ſui copiam alii faciat, quomodo velles oſtendere, tum nihilominus communicationi huic ineſſe naturalem turpitudinem? Sane quilibet juri ſuo ex pacto quæſito renunciare poterit, ni obſtet præceptum ſuperius, quod hactenus in ratione fruſtra quæſivimus.

219. Hinc

(b) Puf. §. 17. p. 776. (c) Diſſent. Puf. §. 18. (d) Puf. §. 27.

Digitized by Google

219. Hinc difficillimum foret, *lenocinii* turpitudinem vel certe multarum ejus ſpecierum ex ea diſciplina, ubi ſolam rationem ſequimur ducem, demonſtrare. (e)

220. Reſtat, ut videamus, an perſonæ, inter quas eſt neceſſitudo ſanguinis vel alia huic affinis, naturaliter ad ſocietatem conjugalem aptæ ſint? *ſeu: an inceſtus quidam juri naturali adverſetur?*

221. Etſi igitur apud omnes gentes (f) quibus morum aliqua eſt cultura, communi perſuaſione receptum deprehendatur, a quarundam perſonarum nuptiis eſſe abſtinendum; ejus rei tamen ſolidam rationem, & quæ ex ſociali hominis natura, uti reliqua præcepta, liquido fluat, aſſignare, oppido quam difficile eſt.

222. Nonnulli hic ſimpliciter ad *abhorentiam humanorum affectuum* confugiunt, quaſi omnes, qui per pravam educationem aut vitioſum habitum non ſunt corrupti, in ipſis ſenſibus deprehendant aliquid tali commixtioni repugnans, id quod claro ſit indicio, eandem naturali jure prohiberi.

223. Sed his ſatisfecerunt jam alii. (g) Plutarchi vero ràtio *de latius ſpargendis amicitiis* per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut quod contra fiat, irritum aut illicitum cenſeri debeat, etſi eandem ſequatur Auguſtinus.

224. Res omnium optime procedet, ſi ſeparemus *inceſtus ſpecies;* eſt enim alius, qui committitur ratione *conſanguinitatis*, alius cum perſonis *affinibus;* Uterque vel in *linea recta* vel in *collaterali.*

225. De eo qui inter *conſanguineos lineæ rectæ* committitur, ante omnia diſpiciendum. Nam conſanguinitas eſt affinitatis præſuppoſitum, linea recta vero eſt fundamentum lineæ collateralis.

226. In illorum ergo conjugio ſapientiſſimus Socrates nihil aliud culpandum invenit, præter *ætatis diſparitatem*, unde ſequatur aut ſterilitas, aut male conformata ſoboles, quod profecto oppido quam jejunum eſt.

227. Alii ejuſmodi conjunctionem fœditatem inde oſtendere voluerunt, quod per eam diverſa plane *neceſſitudinum vocabula confundantur.* Sed hi neſcio, cur res ex vocabulis metiri voluerint, obliti vulgati axiomatis, rerum gratia inventa eſſe vocabula, haud quaquam res propter voces. (h)

228. Ac-

(e) *Fit enim lenocinium vel propter quæſtum, vel propter honorem, vel propter famen ſedandam. De quæſtu diſpiciendum foret, an hac res apta nata ſit, ut naturaliter recipiat commercium.* (f) Puf. §. 28. (g) Puf. d. §. 28. Conf. Grotium II. 5. 12. (h) Quoad hunc & præced. §. conf. Puf. §. 32.

228. Accedit, quod nullo jure, quantum conſtat, prohibitum ſit conjugium filii cum novercæ matre, etſi hic filius fiat ſocer patris & novercæ vitricus, noverca vero privigni privigna & matris ſuæ ſocrus &c.

229. Qui vero nihil aliud hic afferunt, (i) quam, quod Jure naturali matrimonia adſcendentium in infinitum ſint prohibita *propter communionem ſanguinis*, quæ in prioribus gradibus omnino detur, illi nodum arctant, non ſolvunt; obſcuriſſimum ſiquidem eſt, quomodo communio ſanguinis phyſica poſſit producere effectum moralem.

230. Reſtant duæ rationes, quæ plus in receſſu videntur habere, *reverentiæ debitum & pudor naturalis*. Nam nec maritum, ajunt, qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam *reverentiam* poſſe præſtare matri, quam natura exigit, nec patri filiam, quia, quanquam inferior ea ſit in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducere ſocietatem, quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludat. (l)

231. Sed non deſunt, quæ adverſum iſta reponi poſſunt. Si enim *reverentiam a pudore* abſtrahas, non adeo videtur abſurdum eſſe, matrem cum filio ſui juris jungi, cum non repugnet, maritum uxori ob virtutem, ſapientiam aut nobilitatem reverentiam exhibere; multo magis cum obſequio conjugali etiam filialem reverentiam patri marito filiam uxorem exhibere poſſe, ni pudor obſtet. (m)

232. Ac poterit hæc aſſertio omnium optime declarari exemplis. Majorem utique, quam liberi parentibus, reverentiam debent *ſubditi imperantibus*, & hoc non obſtante tamen haud quicquam juri naturali adverſari videtur conjugium *principis cum ſubdita*, *reginæ cum ſubdito*, etſi utrobique uxor & maritus characterem ſubditorum retineant, adeoque illa marito, hic reginæ uxori reverentiam illam exhibere teneantur.

233. Fuit nihilominus, cum putaverim, (n) *reverentiam* eſſe prohibitionis cauſam in linea recta; neque feriri hanc ſententiam ab inſtantia allata, quoniam a reverentia ex facto humano orta, adeoque diſpenſabili, ad reverentiam a natura immediate debitam & irremiſſibilem non valeat conſequentia.

234. Sed re penitius exacta, iſta quidem reſponſio objectionem non tollit, non quod falſum ſit, reverentiam ſubditorum mediante facto humano oriri, (quæ quidem communis eſt opinio, de qua infra ſuo loco) adeoque reverentiæ Principibus debitæ cum reverentia, qua parentibus obſtri-

(i) *Ut Alberti* cap. 10. §. 11. (l) Grotius II. 5. 12. & Alb. d. l. (m) Puf. §. 32. (n) In diſp. de Philoſ. juris §. 49.
Inſt. Jurisp. div.)

obſtricti vivimus, eadem ſit ratio, ſed, quod non omnino veritati videatur eſſe conſentaneum, *reverentiam erga parentes eſſe irremiſſibilem.*

235. Etſi enim, ubi ad ſocietatem paternam pervenerimus, demonſtraturi ſimus, quamdiu liberi a parentibus educantur, neceſſe omnino eſſe, ut reverentiam iisdem exhibeant, cum ſine reverentia obſequium, ſine obſequio educatio non poſſit intelligi, & ita parentes ad educationem obſtricti reverentiam iisdem remittere haud poſſint; ſimul tamen ex ibi dicendis patebit, poſt educationem abſolutam obſequio ceſſante, ſolam remanere reverentiam in memoriam priſtini beneficii parentibus exhibendam, cui ipſi quia in parentibus merum jus absque concomitante obligatione reſpondet, non video, cur non eidem etiam parentes renunciare, illudque liberis remittere poſſint, præprimis cum in honeſta familiaritate nulla ſit turpitudo.

236. Ita videmus, ſæpius patrem etiam honeſta in conditione poſitum cum filio adulto judicio pollente & bonis moribus prædito amica & tali converſatione uti, cujus exempla rarius inter homines æquales allegare poſſis; neque tamen propterea quisquam eos criminis adverſus rectam rationem commiſſi inſimulat; ut taceam, frequentiſſimas familiaritates matrum cum filiabus nuptis.

237. Accedit, quod, quantum ad nuptias filii cum matre, jam ſupra oſtenderimus, *reverentiam marito a conjuge* ex lege naturali non deberi, adeoque, etiamſi reverentiam filialem irremiſſibilem ſtatueremus, quid obſtaret tamen, quo minus mater in pacto conjugali reverentiam exigendi jus, quod jam habet, ſibi etiam in poſterum reſervaret?

238. Sequitur, ut in *pudorem* inquiramus, ad quem jam ſuo ævo reſpexit Paulus JCtus, *contra pudorem eſſe aſſerens, filiam ſuam uxorem ducere.* (o) Atque hic quidem velut *communis* cauſa producitur, cur nuptiæ inter perſonas cognatas & affines ſint interdictæ, vel *in ſpecie,* quod conjunctioni parentum & liberorum obſit.

239. *Priorem* opinionem attentius diſcutere prolixum nimis foret, quare repetenda ſolum hic erunt ea, quæ ſupra (p) occaſione ſcortationis de ea monuimus.

240. Qua *poſteriorem* præſupponitur, (q) *pudoris* circa partes genitales actumque *generationis duplicem* cauſam eſſe. *Primo,* quia iſtæ vicinæque partes tetram materiam ac fœtidam ejiciunt, unde ne iſta imbecillitatis indicia ullatenus pateant, ſolicite ſuperbam hominis indolem ac gloriæ decorisque cupidam cavere ſolere. 241.

(o) L. Adoptivus §. ſerviles de R. N. Grot. II. 5. 12. (p) §. 159. (q) *Recenſetur hic & in §§. duobus ſequentibus ſententia Puſendorſſi* ex §. 31.

241. *Deinde*, quia affectibus per lapſum corruptis prava libido per eas partes magno velut cum impetu erumpere arrideat, & vero cardo quaſi omnis decori ordinis in ſocietate humana in hoc vertatur, ut propagatio ſobolis ſanctis legibus circumſcribatur; igitur dignitati ſuæ conſervandæ ſtudentem naturam iſtum pudorem commentam eſſe, quo & ſollicite iſta membra tegerentur, ne oculis ſemper expoſita irritarent libidinem quovis tempore paratam, & eo magis Venere illicita abſtineretur, quod & legitimam non niſi recte & remotis arbitris obire pudoris teneritas ſubigeret.

242. Iſtum porro *pudorem inſigniter intendi* adverſus illas perſonas, quibus natura *reverentiam* quandam debemus, aut adverſus quos *gravitatem* quandam præ nobis ferre debemus, quales præcipue ſunt *parentes & liberi*, ita ut, qui per eundem non reprimatur, quo minus in familiarem iſtam corporum commixtionem deſcendere non vereatur, effronti prorſus ingenio, &, qui nullum aliud facinus ſit formidaturus, judicetur; quare propter hunc potiſſimum pudorem jure naturæ inter aſcendentes & deſcendentes in recta linea connubia cenſeri prohibita.

243. Hic ut nihil dicam; *pravam libidinem*, quæ potiſſimum fundamentum pudoris vere ponitur, ex rationis ductu vix eſſe demonſtrabilem, iſtud maxime conſiderandum videtur, quod ratio prohibitionis in *pudore & reverentia* conjunctim quæratur.

244. Nam uti de *reverentia ſola* ſejuncto pudore modo fuſius diſſeruimus, (r) ita, ſi de *pudore ſolo* ſequeſtrata reverentia ſermo foret, videretur ſequi, nulla conjugia eſſe admittenda, cum omnes homines cauſam pudoris in ſe deprehendant, pudoremque adeo inter ſe ſectari teneantur.

245. At, etiamſi *pudorem* cum *reverentia conjungas*, vereor, ne recurrat reſponſio, quod parentes reverentiam iſtam poſſint *remittere*, ne urgeat iterum inſtantia de *connubio principum cum ſubditis*.

246. Igitur mallem & hic *imperfectionem rationis* noſtræ agnoſcere & aſſerere, connubia parentum & liberorum non eſſe objectum legis naturalis, ſed alterius legis divinæ.

247. Unde & de *reliquis perſonis*, cum quibus *inceſtus* hodie committitur, facile judicandum erit, inceſtum illum lege naturali non determinari, quod jam alii demonſtrarunt prolixius, (s) & a multis jam, relicta priori ſententia, quaſi connubia fratrum & ſororum etiam contra naturalem legem eſſent, eſt receptum.

(r) Conf. Puf. §. 32. (s) Puf. §. 34. ſeq.

248. Si itaque hactenus dicta in ſummam velimus contrahere, iſta quidem *conjugii*, quatenus ex lumine rationis cognoſci poteſt, *definitio* oriretur, quod ſit *ſocietas maris & fœminæ generandæ ſobolis gratia.*

249. *Officia conjugum* vero quod concernit, includuntur iſta præcepto unico; FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC, AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA.

250. *Maritus* igitur obligabitur, ut, quantum ad conceptionem opus eſt, cum uxore concumbat, neque conceptionem per nefarios amplexus impediat, tum ut libidinem uxoris pro viribus reſtinguat, ſic tamen, ut hic caveat, ne proli conceptæ per iſtud opus damnum aliquod inferatur.

251. *Uxoris* autem ſimiliter officium eſt, ut corporis communionem marito præſtet, non ſolum ad procreationem liberorum, ſed etiam extinctionem libidinis.

252. Quare *uterque* graviter adverſus ſuum officium peccant, ſi poculo *ſterilitatis* conceptionem fœtus impediant, aut concepto *abortum* procurent.

Caput III.

DE LEGIBUS POSITIVIS OFFICIA CONJUGALIA CONCERNENTIBUS.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *Deus conjugium ab initio humani generis munivit legibus poſitivis*, §. 2. 3. *non ubique verbis expreſſis, ſed & facto inſtitutionis declaratis*, §. 4. 5. 6. 7. *quarum* I. CRESCITE ET MULTIPLICAMINI, §. 8. *per quod tamen lex naturalis non aucta ſed ſaltem repetita fuit.* §. 9. *Unde male ita circumſcribitur:* matrimonium ab omnibus hominibus eſſe incundum, §. 10. *aut exinde deducitur, quod is, qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet, ſi non uxorem ducat.* §. 11--19. *In conjugii inſtitutione Deus reſpexit etiam ad generationem ſobolis:* §. 20. *an etiam extinctionem libidinis?* §. 21--27. *Poſt lapſum tamen hic finis a* DEO *toleratur.* §. 28. *Mutuum adjutorium, qui hodie eſt tertius finis, in inſtitutione conjugii ſub verbis mutui adjutorii non intelligitur.* §. 29. 30. *Jus divinum quoad doctrinam de metu, dolo vel errore nihil immutavit*, §. 31. *& diſtinctio inter ſubſtantialia & accidentalia conjugii hic adhibita a lege humana eſt*, §. 32. 33. *aut diſtinctio, utrum ſponſus aut ſponſa coacta ſit.* §. 34. II. QUÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO, §. 35. *quæ lex in ſtatu integritatis non fuiſſet* §. 36--46. *eſt tamen hodie univerſalis.* §. 47. 48. III.

Digitized by Google

48. III. CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS. §. 49. *Oſtenditur fundamentum hujus legis.* §. 50. 51. 52. *Ejus exceptiones*, §. 53. *circa quas diſſenſus Judæorum ob diverſe expoſitam legem Moſaicam recenſetur*, 54. 55. *definitus a Chriſto in diſputatione cum Phariſæis.* §. 56. 57. *Sed circa hanc definitionem miræ contentiones iterum inter Chriſtianos ortæ ſunt, quarum hiſtoria recenſetur & indefinita relinquitur.* §. 58 -- 70. IV. OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA. §. 71. *Unde profluit prohibitio ſcortationis ſimplicis, beſtialitatis, ſtupri, concubinatus.* §. 72. 73. 74. *Concubitus cum uxore menſtruata.* §. 75. V. OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA. §. 76. *Oſtenditur fundamentum hujus prohibitionis eſſe in inſtitutione primæva conjugii*, §. 77 -- 90. *a qua lege Deus in Veteri fœdere diſpenſavit totum populum Judaicum.* §. 91. 92. 93. *Igitur lege divina latius extenſus fuit conceptus adulterii, quam jure naturæ*, §. 94. 95. 96. *ex diſpenſatione vero apud Populum Judaicum iterum ſuo modo reſtrictus.* §. 97. VI. LENOCINIUM NON COMMITTE. §. 98. VII. *quoad inceſtum:* ABSTINE *a* CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM, FRATRUM ITEM ET SORORUM, ET QUI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QUIQUE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES. §. 99. *Circa quam tamen multa ſunt litigia. Supponitur* (1) *eam eſſe poſitivam*, §. 100. (2) *univerſalem* §. 101. (3) *nihil intereſſe, utrum, in ſtatu integritatis etiam obtinuiſſet.* §. 102. (4) *Quæſtionem hic præjudicialem eſſe: an prohibitio Dei etiam pertineat ad perſonas in prohibitione non nominatas?* §. 103. *Ad cujus deciſionem notatur: omnem legem admittere regulam de extenſiva interpretatione ob identitatem rationis:* §. 104. *rationem legiſlatoris præferendam rationi interpretis:* §. 105. *& rationem Dei rationibus hominum*, §. 106. *etiam Rabbinorum.* §. 107. *Recenſentur rationes Rabbinorum*, §. 108. 109. *& refutantur prolixius.* §. 110 -- 127. *Explicatur præceptum memoratum diſtincte. Per* conjunctionem *intelligi etiam ſcortatoriam.* §. 128. *Rationem legis divinæ communem a Deo ipſo poni in proximitate*, §. 129. *hanc tamen non opponi debere rationibus ſpecialibus*, §. 130. *ſed hactenus valere tamen, ut, ubi eadem ſit ſanguinis proximitas, ibi quoque ſit eadem prohibitio.* §. 131. *Computatione graduum hic non eſſe opus*, §. 132. *nec inquiſitione in rationis rationem.* §. 133 -- 135. *Initium prohibitionis ſumi a conjugiis parentum & liberorum* §. 136 -- 138. I. *regulam ſpecialem eſſe:* JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM. §. 139 -- 143. *Reſpondetur diſſentientibus* §. 144 -- 147. II. IN LINEA COLLATERALI ÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES ET SORORES. §. 148. 149. *Oſtenditur: Jure divino etiam prohiberi conjugium cum comprivigna, ſi frater communis adſit.* §. 150 -- 171. III. IN LINEA COLLATERALI INÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QUÆ SIBI PAREN-

RENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM. §. 172 -- 183. IV. QUÆCUNQUE PERSONÆ RATIONE CONSANGUINITATIS CONJUGUM SUNT INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM. §. 184 -- 210. *Controverſia de conjugio cum defunctæ uxoris ſorore ſummatim proponitur.* 198 -- 204. *Jus Divinum ignorat tria genera affinitatis*, §. 211. 212. *nec prohibet conjugium vitrici cum privigni vidua, aut privigni cum vidua, quod fuſius oſtenditur, & diſſentientibus reſpondetur* §. 213 -- 224. *Princeps non poteſt aliquid permittere vel diſpenſare, quod eſt contra leges has divinas.* §. 225 -- 232.

§. I.

DEmonſtravimus hactenus, quantum ex ſolo lumine naturæ de officiis conjugalibus doceri poſſit, unde non mirari debemus, ſi videamus, ſæpius Gentiles in deducendis aſſertionibus, quarum ratio a nobis, qui Chriſtiani ſumus, evidentiſſime reddi poteſt, fluctuaverint, & ad jus aliquod non ſcriptum, vel connatum, aut aliud ſimile, obſcuro ſenſu provocaverint.

2. Nimirum noluit divina Sapientia, hominem ſocietatem hanc maxime naturalem & ſeminarium humani generis, ſecundum ductum ſolius rationis inire, ne quidem in ſtatu integro, ſed ſtatim conditis primis parentibus ipſa matrimonium inſtituit, idque certis *legibus* munivit *poſitivis* omnes homines obligaturis, quibus poſtea & in ſtatu poſt lapſum alias ſuperaddidit, officia conjugum concernentes.

3. In rationem vero hujus divini inſtituti, & cur DEUS etiam in *ſtatu iſto perfecto* leges poſitivas legibus naturalibus ſuperaddiderit, ut inquiramus, a nobis non expecta, utpote quibus debitum ſubmiſſiſſimæ reverentiæ erga DEUM ſummum inculcat, noxie curioſas ejusmodi quæſtiones, in rationes factorum divinorum, quas Creatori revelare nobis non placuit, otioſe inquirentes omittere. Sufficiet, eas quas ipſius Benignitas legibus promulgatis addidit, pie ac devote ſpeculari, quatenus iis ad interpretationem, qua declarativam, qua extenſivam & reſtrictivam, eſt opus.

4. Semper autem hic ad ea, quæ ſupra poſuimus *legis poſitivæ divinæ requiſita* reſpiciemus, & quod Rabbinorum traditiones attinet, ita verſabimur, ut eas quidem non plane ſimus rejecturi, perpetuo tamen easdem ſubordinaturi ſcripturæ.

5. Porro cum leges divinæ duplici quaſi modo publicatæ ſint, *verbis expreſſis* in ſcripturam redactis, tum & *facto inſtitutionis divinæ*, de illis quidem,

quidem, quin genus humanum obligent, nullum reſtabit dubium, de his vero præſupponendum eſt, quod latius demonſtrare ſolent Theologi, *omnem divinam inſtitutionem ſimul eſſe divinam legem.*

6. Utque de *inſtitutione conjugii* eo minus dubium reſtare poſſit, eam vim legis obtinere ipſe Salvator optimus & authenticus legum divinarum interpres ſæpius ex primæva illa inſtitutione tanquam ex lege controverſias matrimoniales definivit. (a)

7. Forte igitur non inconveniens foret, ſi *leges has divinas* ſecundum ordinem temporis proponeremus, ab illis videlicet, quæ ſtatum *integrum* comitatæ ſunt, incipiendo, ac inde progrediendo ad leges *lapſum* inſecutas: quoniam tamen de nonnullis dubium eſt non parvum, ad alterutrum hominum ſtatum earum promulgatio referenda ſit, ut forte monebimus ſuo loco, & præterea timendum, ne animus ſtudioſi, cui primario ſcribimus, diſtrahatur, ſi alia methodo hic incederemus, quam capite præcedenti factum fuit, ſequendum potius eſſe iſtum ordinem judicavimus, perluſtraturi adeo, in quantum præcepta juris naturalis a DEO aucta fuerint, & actus quidam lege naturali indifferentes lege poſitiva præcepti fuerint vel prohibiti.

8. Ergo quod initio præceptum naturale de ineundo matrimonio concernit, (b) repetiit illud DEUS in prima benedictione, verbis; CRESCITE ET MULTIPLICAMINI, quæ non nudam facultatem hominibus tribuunt, ut ſubſequentia, *& Dominamini ſuper terram*, ſed haud dubie obligationem ſimul adjunctam habent.

9. Quoniam autem DEUS ibidem *legem naturalem ſaltem repetiit*, &, facile conſentientibus omnibus, ejus obligationem non auxit, aut hominum libertatem arctius, quam jam per dictamen rationis factum erat, ſtringere voluit, inde neceſſario ſequitur, ea, quæ ſuperius (c) præcepto de ineundo matrimonio per modum explicationis & limitationis addidimus, hic quoque eſſe repetenda.

10. Hinc vereor, ut recte vis & efficacia voluntatis divinæ circumſcribatur: (d) *Matrimonium ab omnibus hominibus eſſe ineundum:* Nam, etſi dictamen rationis de conjugio ineundo indefinite univerſum humanum genus obliget, tamen minus accurate præcepta de præſtandis officiis humanitatis, quorſum & hoc præſens retulimus, (e) applicantur diſtributive ad ſingulos homines. Nam v. g. etſi indefinite homines obligentur

(a) Conf. diſput. noſtr. de crim. bigam. §. 37. (b) Conf. cap. præced. §. 47. Albert. cap. 10. §. 4. p. 171. (c) d. §. 47. ſeqq. (d) *Ita circumſcribit Albertí* d. l. (e) d. c. præced. §. 50.

tur ad dandas *eleemoſinas*, incongrue tamen loqueretur, qui vellet: ab omnibus hominibus dandas eſſe eleemoſynas.

11. Ulterius, quia omnia præcepta affirmativa ad ſui adimpletionem requirunt occaſionem commodam, ideo nimis craſſe loquuntur, qui vulgo tantam hujus præcepti obligationem eſſe volunt, ut is, *qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet,* ſi non uxorem ducat. (f)

12. Quaſi DEUS velit, ut juvenes, qui ſæpius ultra pueros ſapiunt parum, & ad perſonam patrumfamilias gerendam ſunt inepti, animum ad uxores applicent, aut qui ſibi ſuisque nil niſi ſtrenuam eſuritionem poſſunt polliceri: civitatem mendicabulis impleant. (g)

13. Quæ ſententia forte originem ſumſit ex doctrina *Rabbinorum*, (h) docentium, ex præcepto illo divino: creſcite & multiplicami, omnes maſculos teneri, ut ante expletum annum vigeſimum uxorem ducant, niſi aut aſſiduo legis ſtudio quis incumbat acriori libidinis ſtimulo immunis, aut partium, quibus viri ſumus, defectu, generationi ſit impar.

14. Et hanc conjecturam juvat valde, quod vulgo easdem limitationes ſoleant addere, (i) quas Rabbini addebant, nullum hominem ſubterfugere licite conjugium, niſi obſtet præceptum ſuperius, de vocatione nempe divina ad *donum continentiæ* ſervandum, aut *impotentia*, quaſi res ſit conclamata, ſi modo hæ duæ limitationes obſerventur.

15. Nam uti de *impotentibus* nullum eſt dubium, quin ad matrimonium ſint inepti, uti etiam cœlibatus eorum, quibus donum continentiæ divinitus indultum eſt, non ſolum pro actu licito, ſed & maxime pro juſto eſt habendus; (l) ita praxi totius Chriſtianiſmi repugnat, quod iis omnes peccent, qui *donum continentiæ non habentes* poſt annos pubertatis, vel etiam annum vigeſimum *uxores non ducunt.*

16. Cum enim exempla horum, qui ante vigeſimum annum uxores ducunt, ſint rariſſima, ſequeretur profecto, *enormia peccata ab omnibus Chriſtianis Principibus cujuscunque religionis tolerari;* ſequeretur, inſigniter peccari a *Theologis & concionatoribus*, quod Politicis non perſuadeant, quo per leges pœnales omnes puberes ad matrimonia ſine diſcrimine mediorum ſuſtentandi & commoditatis ineunda compellantur.

17. Neque dicere poterit, homines noſtros prærogativam habere præ Gentilibus, eosque omnes aut pleroſque, qui a matrimonio abſtinent,

(f) *Vide Schwertneri diſput. an Politicus debeat carere religione, pudore, uxore?* (g) Conf. cap. præced. §. 54. 55. (h) Vide Puſend. §. 6. (i) Vide Alb. d. c. 10. §. 4. (l) Vide Havemann. Gamol. p. 370. ſeq.

nent, habere donum continentiæ, quippe non ſolum vita communis, & ſubſequentia quotidie conjugia contrarium evincunt, ſed & Theologi inculcare ſolent, *donum continentiæ* hodie inter rariſſime contingentia eſſe referendum, adeoque præſumi non debere. (m)

18. Sed, inquies, vel ideo omnes, ac ſingulos ad generandum aptos ſtringet præceptum de ineundo conjugio, quia eſt affirmativum, (n) *affirmativa autem præcepta æque ac negativa obligant ſemper & pro ſemper*, hoc eſt, omni loco & tempore, ſolamque hanc admittunt exceptionem, ſi obſtet præceptum ſuperius.

19. Hic vero regeram ego, falſum eſſe, quod hic aſſeritur, & vel ex inſtantia de lege divina, *quæ orandum eſſe præcipit*, (quoniam hæ ut divinum cultum concernens ſuperius præceptum non habet) refutari poteſt. Etſi enim Apoſtolus inculcat, orandum eſſe ſine intermiſſione, quis tamen inde inferret, orandum eſſe omni loco & tempore, ita ut peccet, qui orationem intermittat per aliquot momenta, ut corpus modice refocillet, aut functiones alias honeſtas impleat.

20. Pergo nunc ad ipſius matrimonii conſiderationem, cujus finem duplicem ſuperius demonſtravimus, ſobolis procreationem & extinctionem libidinis. (o) *Illam præ hac principaliter etiam a DEO intentam* eſſe in inſtitutione conjugii, oſtendunt verba hiſtoriæ ſacræ, quibus indicatur, *ob mutuum adjutorium Deum condidiſſe Evam, quoniam ex beſtiis nulla Adamo adjutorium præſtare poterat*, hoc eſt, non ſufficiebant beſtiæ ad ſui ſimile procreandum, etſi ſufficiant eædem ad extinctionem libidinis.

21. An vero & *in ſtatu integro* extinctio libidinis finis conjugii ſecundarius fuerit, difficile dictu eſt. Sunt enim, qui putant, (p) libidinem omnino a ſtatu integro abſuiſſe, ſunt tamen qui arbitrantur, Adamum, etiamſi manſiſſet integer, magnum tamen delectationem ex congreſſu conjugali ſenſurum fuiſſe, ac cum uxore gravida fuiſſe concubiturum. (q)

22. Nobis hic videtur ſeparanda eſſe ſignificatio *libidinus phyſicæ*, quæ conſiſtit in delectatione tactus venerei, a *morali*, cujus deſcriptionem ſupra dedimus. (r)

23. *Illa eſt actus indifferens*, & non magis exulaſſet a ſtatu integro, quam honeſta delectatio eſum & potum comitans, vel alia hominis ſenſoria afficiens; fluit enim illa ex diſpoſitione & ſtructura miranda cor-

(m) Vid. Alberti §. 5. (n) Ita Alb. d. §. 4. (o) Vide cap. præced. §. 65. ſeqq. (p) Vide Albert. cap. 10. §. 26. p. 184. (q) Vide Veithuyſ. de ſcortatione. (r) Cap. 2. §. 140. (s) *In-*

corporis, quæ eadem fuit in ſtatu perfecto atque eſt hodie, cum jam Theologi oſtenderint, peccatum non affeciſſe ſubſtantiam hominis.

24. *Hæc vero peccatum eſt*, & peccati originalis non minima particula, quæ non ſolum a genuino fine, cur inſtinctum ad unionem corporum homo ſentiat, aberrat, ſed rationi quam maxime repugnat & refragatur, unde non potuit adeſſe in primævo ac beato ſtatu.

25. Nunquam enim ad ſolam delectationem protoplaſti uſu fuiſſent cibo ac potu, ergo multo minus re venerea.

26. Accedit, quod maxime in præſenti vita libidinem augeat abundantia ſeminis orta ex luxuria & intemperantia edendi ac bibendi: At in ſtatu integro omnis quoque luxuria exulaſſet.

27. Quæ omnia conjunctim cum & maritum impellant ad congreſſum cum uxore gravida, non probabile eſt, protoplaſtos poſt conceptionem factam fuiſſe concubituros.

28. At *in ſtatu poſt lapſum* DEUS hunc finem in matrimonio ut ſecundarium tolerat. (s)

29. Duobus his finibus addimus etiam (t) *mutuum adjutorium in negotiis domeſticis*, quod uti haud dubie in ſtatu poſt lapſum inſtitutioni divinæ non repugnat, ita mirandum, inter Chriſtianos reperiri, qui id ipſum etiam in ſtatu integro per verba: *Faciamus homini mutuum adjutorium*, fuiſſe a DEO intentum opinantur. (u)

30. Quaſi non ipſa ſobolis generatio in illis verbis denotaretur, (x) & quaſi opem Evæ deſideraſſet Adam ad acquirendas & conſervandas opes, ad regendos ſervos, educandam ſobolem, utpote quos actus omnes ignoraſſet ſtatus primævus.

31. Porro quæ ſupra (y) fuſius diſſeruimus de *conſenſu per metum, dolum vel errorem* impedito, iis nihil novi adjecit jus poſitivum univerſale, ſed relinquit legibus humanis augendæ tranquillitatis civilis gratia ſpecialiora ſuperaddere.

32. Unde ortum ſuum traxit diſtinctio inter *conjugii ſubſtantialia* & *accidentalia*. Nam jus divinum univerſale nulla ſubſtantialia conjugii novit, quam quæ ad ſobolis generationem faciunt.

33. Hinc etiam eſt, quod leges civiles in determinatione ſubſtantialium ſæpius varient. Nam jus Canonicum *virginitatem* negat eſſe qualitatem eſſentialem, pro tali vero eam habent mores noſtri, haud dubie

(s) *Inculcat enim Paulus:* ob ſcortationem quemlibet habere debere uxorem propriam. (t) cap. 2. §. 74. ſqq. (u) Vide Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 7. th. 9. (x) Conf. §. 30. (y) Cap. 2. §. 85. ſeqq.

Digitized by Google

dubie ad jus Forenſe Moſaicum reſpicientes, utpote quo, ſi quæ pro virgine ſe geſſerit, poſt deflorata fuerit deprehenſa, non tantum licite repudiabatur, ſed & pœnæ inſuper erat obnoxia. (z)

34. Quorſum etiam pertinet, quod legibus Ebræorum civilibus id peculiare quoad metum erat, ut ſi ſponſa *vi aut metu* coacta fuiſſet, irrita forent ſponſalia, non item, ſi ſponſus coactum ſe diceret, quoniam neque de vi eidem illata, neque de ipſius metu æque præſumebatur, & repudiare eandem pro arbitrio poterat, ſi conditio diſpliceret. (a)

35. Venio *ad imperium mariti*, quod citra conſenſum uxoris ex dictamine rationis demonſtrari non poſſe ſatis, ut puto, deduximus: (b) ſed hic ſuperaddit lex divina univerſalis præceptum: QUÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO.

36. Extat hæc lex inter *pœnas lapſus*, ſimile quid in *ſtatu integritatis* a DEO fuiſſe conditum, ſcriptura non revelat, ergo cur nos tale quid fingeremus?

37. Præprimis cum mox ab initio docuerimus, (c) non ſuadere rationis dictamen, DEUM in ſtatu integro Evam ſubjicere voluiſſe Adamo, quoniam communis cauſa imperii inter homines eſt *imperfectio*, quæ Evæ tunc temporis tribui non poterat.

38. Quod argumentum tamen, ut vides, ſaltem eo tendit, quod imperium mariti ex ratione demonſtrari non poſſit, non vero, quod idem rationi ſit adverſum.

39. Unde nos nequaquam feriet, ſi quis daturus ſit inſtantiam *de Angelis*, (d) tanquam in quos nulla cadat imperfectio, cum tamen hoc non obſtante inter ipſos ſit regimen & ſubjectio, quoniam Dominationum & poteſtatum titulos de iis prædicat ſcriptura.

40. Nam etſi hic reſponſi loco afferre poſſemus, adhuc eſſe dubium, an hæc nomina ſint ſolius ordinis, an & imperii ſimul; foret tamen evidentior reſponſio, rationis dictamen nullam cauſam ſuppeditare, ut inter angelos imperium afferamus, neque tamen rationi id repugnare omnino, ergo cum id ſcriptura nobis inculcaverit, credi a nobis, non ſciri; ſimile quid vero de imperio mariti dici non poſſe.

41. Itaque cum in rebus, a revelatione divina dependentibus, nihil temere debeamus fingere, forte non ſine cauſa quis in admirationem rapi poſſet, qui evenerit, ut communiter ſcripturæ interpretes ſtatuerint,

(z) Puf. §. 26. (a) Puf. d. §. 26. (b) Cap. 2. §. 105. ſeqq. (c) l. 1. c. 2. §. 29. (d) *Quæ inſtantia nobis data fuit ex* Col. 1. Epheſ. 1. *a Theologo quodam venerando, cum quo meditationes noſtras communicaveramus.*

Digitized by Google

Evam marito etiam ante lapſum fuiſſe ſubjectam, & ſaltem iſtam ſubjectionem poſt lapſum in pœnam ejus fuiſſe auctam, ut cum antea ſe ſponte directioni mariti ſubmiſiſſet, poſtea cum renitentia & dolore animi id fieret, cum tamen expoſitionem hanc & textus & prægnans deſtituat ratio.

42. Sed videlicet cauſam huic opinioni videtur præbuiſſe inſignis aberratio a regulis analyſeos Logicæ, cum nempe legerunt *ab Apoſtolo* docente, (e) quod *non conveniat, ut uxores imperent maritis*, duas addi huic doctrinæ rationes, unam, *quod Adamus prius creatus fuerit Evâ*, alteram, *quod non Adamus, ſed Eva fuerit a ſerpente seducta.*

43. Quippe ſi ex rationis ductu reſolvere doctrinam Apoſtoli velis, iſta quidem evadet periphraſis. *Non convenit, ut uxores imperent maritis, ſive ſtatum integritatis reſpicias, ſive conſideres ſtatum poſt lapſum. Ibi enim, quo jure prætendere potuiſſet imperium fœmina*, poſito quod imperium fuiſſet in ſtatu integro) *cum tamen Adamus in ſumma libertate a DEO fuerit conditus, & poſtea nihil commeruerit, ut Creator ipſum libertate privaret ſua, ac Evæ ex ipſo Adamo fabrefactæ ſubjiceret, ſed potius convenientius fuiſſet, ſi ex conjugibus unus in illo quidem ſtatu alteri debuiſſet ſubjici, ut Eva tanquam poſterius creata, neque adeo ante Adamum libertate omnimoda pollens regimini mariti fuiſſet addicta. At in ſtatu poſt lapſum tantum abeſt, ut uxor vindicare ſibi imperium debeat in maritum, ut potius eadem propterea, quod prius ſe ſeduci paſſa fuerit, in pœnam commiſſi criminis mariti imperium agnoſcere fuerit coacta. &c.*

44. Illi vero contra præcepta Logicæ & contra intentionem Apoſtolicam, ſtatum controverſiæ ſeu theſin Apoſtoli mutarunt, & quas ipſe *contra imperium uxorum* adduxit rationes, ac ſi *pro imperio mariti* ſtabiliendo ab ipſo allatæ fuiſſent, interpretati ſunt, eo modo, ut per poſteriorem probaretur imperium mariti in ſtatu poſt lapſum, per priorem vero in ſtatu integro eidem aſſereretur, quam expoſitionem haud dubie promovit, quod viderent poſteriorem rationem in utriuſque aſſertionis comprobationem valere, unde putarunt idem procedere in priore.

45. Oſtendit autem ſimul periphraſis noſtra, non frigere illationem Paulinam, etſi ultra noſtram interpretationem non extendatur, adeoque exinde facile ſatisfieri poſſe objectioni, ſi quis afferre velit, nullam eſſe ſequelam; Adam prius creatus eſt, non Eva, ergo uxor marito imperare non debet; niſi ex illa prioritate, ad quam Spiritus digitum intendit, de imperio judicandum eſſet.

46. Quod

(e) 1. Tim. II. v. 13.

Digitized by Google

46. Quod ſi ulterius inſtare velis, non ſine Myſterio Evam non modo non ante Adamum, *ſed nec cum eo eſſe conditam*, ut nimirum nec ipſi imperaret, nec par & æqualis ipſi, ſed ſubjecta foret, reſponderem, committi fallaciam non cauſæ, ut cauſæ, & valere hoc ſaltem argumentum ad illuſtrationem aſſertionis de imperio mariti jam demonſtratæ, non valere ad ſolidam ejusdem probationem. (f)

47. Ergo maneamus inconcuſſi in doctrina noſtra, pertinere hoc præceptum ſolum ad ſtatum lapſus, quo pacto tamen nihilominus erit *poſitivum univerſale* omnes uxores afficiens, quemadmodum pœna Adamo dictata afficit omnes maſculos.

48. Simul illud exinde inferimus, quoniam hæc ſubjectio a DEO fœminis injuncta fuit non in favorem & præmium mariti, ſed in *odium & pœnam ſexus fœminei*, cujus quaſi executor ſaltem maritus a DEO eſt conſtitutus, igitur non eſſe in mariti arbitrio poſitum, vel per pacta connubialia vel per tacitam conniventiam imperii domeſtici habenas relinquendi uxori, (g) ſed qui hoc faciunt, non minus peccare, ac v. g. magiſtratus inferiores, pœnas delinquentibus non inferentes, & jus aggratiandi, quod ſoli Legislatori relinquendum eſt, ſibi arrogantes.

49. Rurſus, quod quæſtiones (h) de *diſſolubilitate conjugii* concernit, noluit divinum numen ejus deciſionem relinquere ratiocinationi humanæ, ſed obicem eidem poſuit promulgando legem poſitivam: CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.

50. Publicata fuit lex iſta (i) *in conjugii inſtitutione*, etſi verbis diſertis eadem a Moſe non ibidem memoretur, ſed latet tamen in iſtis verbis inſtitutionis: *Propterea deſeret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.*

51. Etſi vero non negemus, varia argumenta eaque non inerudita afferri poſſe, ſi quis ſecundum regulas *interpretationis doctrinalis* ex iſtis verbis argumentum contra divortiorum licentiam velit extruere, præciduntur tamen omnia uno ictu, quod Salvator noſter in diſputatione adverſus Phariſæos ex illis verbis concluſionem iſtam intulerit: (l) *Itaque jam non ſunt duo ſed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne ſeparet.*

 52. Nam

(f) *Huc pertinet aliorum obſervatio: Evam non creatam eſſe ex capite Adami, ne prætenderet imperium, neque ex pedibus, quia non fuerit ſubjecta viro, ſed ex femore utpote ſociam.* (g) *Neque tamen amor conjugalis per illam legem eſt ſublatus. At amor coactionem excludit. Igitur diſtingue. Peccat maritus, ſi uxori imperium tradat, non peccat, ſi illud in morigeram non exerceat.* (h) *Quas ventilavimus* in §. 115. ſeqq. (i) Vide diſput. de crimin. bigam. §. 40. (l) Matth. XIX. 3. ſq.

52. Nam interpretatio authentica, qualis eſt illa Chriſti, non adſtringitur regulis interpretationis doctrinalis.

53. Quemadmodum autem leges poſitivæ ſubjacent limitationibus & diſpenſationibus legislatorum, ita & præſenti *limitationem* indulſit clementiſſimum numen, de cujus tamen expoſitione maxime variant ſcriptores, in tantum, ut eam quæſtionem pro latebroſiſſima jam ſuo tempore agnoverit Auguſtinus. (m)

54. Nimirum cum Moſes in legibus forenſibus conceſſerit Judæis, ut uxoribus ob cauſam turpitudinis *libellum repudii* darent, de ſenſu legis hujus ſtatim ortæ fuerunt diſſenſiones, cum alii putaverint, *cogi maritum*, ut in cauſa adulterii uxorem dimittat, alii contra *licentiam* ſaltem indultam eſſe docuerint. (n)

55. Iterum Schola Schammæana per turpitudinem a Moſe intelligi tantum *adulterium* voluit. Hilleniana vero de *quavis cauſa*, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam expoſuit, quæ poſterior ſententia etiam magis a Judæis videtur in praxi fuiſſe obſervata. (o)

56. Quare omnino ad iſtam litem videntur reſpexiſſe Phariſæi, Chriſto quæſtionem proponentes: (p) *an liceat divortium facere ab uxore, qualibet ex cauſa?* &, cum Chriſtus negative reſponderet, atque ad primam conjugii inſtitutionem eos remitteret, ſimul ad legem antiquam, quod nempe *juſſerit* Moſes dare libellum repudii, provocantes.

57. Ipſe vero Salvator non obſcure Schammæanam doctrinam ibidem probat, aſſerendo, omnem qui uxorem ſuam dimittat, excepta cauſa *fornicationis*, & aliam ducat, committere adulterium, alteramque ſententiam de *juſſu* legis Moſaicæ tacite improbat, oſtendendo, quod Moſes ſaltem repudium ipſis ob cordis duritiem permiſerit.

58. Non minor autem quoad *interpretationem verborum Chriſti* ortus eſt diſſenſus, cum initio nonnulli fuerint, qui putaverint, ea, quæ Redemtor ibidem cum Phariſæis diſputat, pertinere *ad ſolos Judæos*, Chriſtianis vero non licere repudium dare, ne quidem ex cauſa fornicationis. (q)

59. Alii

(m) Vid. Strauch tit. 35. Jur. publ. p. 176. Locum Auguſtini refert Seldenus *de Uxore Hebraica* l. 3. c. 31. p. 447. *quem ad hunc & ſeqq. §§. usque ad §. 72. conf.* etiam d. l. a cap. 18. usque ad finem libri, & diſput. Linckii de divortiis. (n) Vide diſput. de crim. bigam. §. 38. in fine. (o) d. diſp. ibid. *Vid. Seldenii* Uxor Ebr. lib. 3. c. 20. p. 325. ſeqq. *ubi dicitur, quod ſecta Hilleliana per filiam vocis fuerit confirmata.* (p) d. Matth. XIX. 3. ſeq. (q) Vide Puſend. §. 23. in fine, *ubi citat Buxtorffium. Ambroſium citat Lincke* d. diſp. p. 30.

Digitized by Google

59 Alii contra id quidem *licere* arbitrati ſunt, non autem *præceptum* eſſe, quod poſterius tamen etiam, qui defenderent, non defuerunt, fuit ſiquidem ea de re ſententiarum divortium inter *Hieronymum & Auſtinum.* (r)

60. Porro alii, qui licentiam divortii Chriſtianis ex cauſa adulterii indulſerunt, non convenerunt, *utrum maritus viva adultera aliam ducere poſſet, nec ne.* (s)

61. Denique etſi in eo conveniant fere ſcriptores, a Chriſto ſententiam Hillelis & adeo divortiorum laxitatem fuiſſe improbatam, id tamen adhuc acriter diſputari poteſt, an ſub voce πορνείας, (*fornicatio*) ſolum delictum *adulterii* vel *concubitus illiciti*, an vero & *alia delicta* majora intelligantur, quæ alias in ſcriptura ſacra vocabulo fornicationis denotari ſolent. (t)

62. Quibus poſſes & iſtam controverſiam addere, *an licentia divortii ob adulterium etiam ad fœminas pertineat?* Sane Juſtinus narrat de muliere Chriſtiana, quæ pietatis cauſa marito infideli & flagitioſo Anno Chriſti 150. repudium dederit, adducunturque ſimilia exempla Teclæ & Fabiolæ. (u)

63. Sed non minimum ſcrupulum injicit lex Conſtantini M. qua licentiam divortii coarctat, *ut fœmina marito* ob ſolum *homicidium, crimen medicamentarium* (x) *& ſepulcrorum diſſolutionem, maritus* vero *fœminæ* tantum *moechæ, medicamentariæ & conciliatrici* (y) repudium dare poſſit. Vides enim in cauſis, ob quas fœmina maritum dimittere poterat, *non eſſe adulterium.* (z)

64. Et tamen non prætereundum eſt, cum iſtam legem promulgaret Conſtantinus, patres Nicænos pleroſque in vivis fuiſſe, eique in rebus Chriſtianiſmi a conſiliis, quin & clerum apud eum ita gratia ſub id tempus polluiſſe, ut Epiſcoporum judicio, ac ferme ſoli, cauſas undiquaque omnimodas permiſerit. (a)

65. Neque illud omittendum, dubium antehac fuiſſe, qua Paulus, præter adulterium & *malitioſam deſertionem* admittens, cum Chriſto conciliaretur, qua in re tamen prope conſpirant, Chriſtum loqui de cauſis, ob quas divortium fieri poſſit, Paulum vero non de cauſis repudii mittendi, ſed de tuenda libertate conjugis innocentis, a qua alter injuſte fecit divortium.

66. Iſtæ

(r) Vide Havemann. Gamol. l. 3. tit. 6. n. 3. & 4. (s) Seldenus l. 3. c. 31. p. 441. (t) Seldenus d. l. 3. c. 28. 31. (u) Strauch. d. l. p. 173. (x) *Veneficii crimen.* (y) *Lena.* (z) Seldenus l. 3. c. 28. p. 412. ſeqq. (a) *Seldenus* d. l.

66. Iſtæ autem controverſiæ docebunt, non adeo mirandum eſſe, quod ex JCtis etiam noſtratibus, quidam magnæ autoritatis, defenderint, *adhuc hodie in arbitrio poteſtatis publicæ eſſe, plures cauſas, præter adulterium & deſertionem* præſcribere, quibus divertere liceat, cauſa tamen in judicio cognita. (b)

67. Nec adeo levis & de nihilo judicanda ſententia *Miltonii*, (c) etſi paſſim vapulet, defendentis, etiam per principia religionis Chriſtianæ *mores intolerabiles* ac *diſparitatem & renitentiam animorum* inter conjuges ſufficientem eſſe divortii cauſam, imo ſi qui tam male comparati deprehendantur, omnino ſeparari debere.

68. Etenim quæ *de diſparitate animorum* ipſe affert, (d) non magnam diſcuſſionem mereri videntur, cum ipſe neſcio quam ideam mulieris, viri ſapientis & literati genio potiſſimum congruentis, formet, quæ ſtudiorum ſeſe conſortem ferre queat, aut meditationibus feſſum argutis jocis recreet, curisque ac triſtitia correptum eleganti oratione erigat, quo pacto pauca invenies matrimonia virorum ſapientum, quæ ex ea cauſa non poſſent diſſolvi.

69. At quod de *moribus intolerabilibus* aſſeruit, etſi rationibus non omnino juſtis propugnaverit, videntur tamen pro eo pauci afferri poſſe, quod ut modo diximus, nondum determinatum ſit inter Chriſtianos, *utrum Chriſtus in diſputatione contra Phariſæos ſolum adulterium excipere voluerit, nec ne?* (e)

70. Quod ſi hoc maxime concedas, poſſes tamen forte *a malitioſa deſertione* argumentum pro ipſo afferre. Quoniam enim paſſim Conſiſtoria deſertioni iſti æquiparant *pertinacem debiti conjugalis denegationem*, (f) videndum erit, annon regulariter cum moribus ejusmodi intolerabilibus denegatio debiti conjuncta, aut an debitum conjugale a perſona, cujus mores intolerabiles ſunt, honeſte exigi poſſit?

71. Sed litem tot ſeculis actam, ego quidem non definio, pergo potius (g) ad *moralitatem libidinis* ſecundum doctrinam legis poſitivæ, quæ id præceptum addit: OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.

72. Ubi

(b) Stranch. d. l. Jur. publ. p. 176. (c) Vide Pufend. §. 24. Conf. Linkii diſp. de divortiis. (d) Vide Puf. d. l. (e) Puf. d. l. Conf. §. 61. (f) *Ita reſpondit Conſiſtorium Lipſienſe anno 87.* Adde Linck. diſp. de divortiis. (g) Vid. cap. præced. §. 140. ſeqq.

Digitized by Google

72. Ubi repetendum, quod paulo ante oſtendimus, *libidinem in ſtatu integritatis* non fuiſſe, ſed ſequi vel concomitari eandem peccatum originale. Quare non poterit non concubitus, qui ſolam libidinis extinctionem intendit, eſſe peccaminoſus, quoniam ſic peccatum in actum deducitur, unde non ſolum *ſcortationis ſimplicis & ſtupri*, ſed & maxime *beſtialitatis* turpitudo dependet.

73. Et ne dubium remaneat, non ſolum Deus in ſpecie criminibus, quibus gentes ſe conſpurcaſſe dicuntur, accenſet *utriusque generis ſodomiam* (h) indicio, hoc delictum initio vel per *inſtitutionem primævam* conjugii, vel in aliis legibus Adamo vel Noacho publicatis eſſe prohibitum, ſed & ſæpius inculcat, *ſcortatores* & *adulteros* non perventuros eſſe in regnum cœlorum.

74. Porro, quoniam Apoſtolus docet, propter *evitationem ſcortationis quemlibet habere debere uxorem propriam & vice verſa*. Adeoque ſolum matrimonium remedium uſtionis DEUS eſſe voluit, inde fluit, quod & *ſtuprum*, in quo per accidens intenditur ſobolis generatio, & *concubinatus* jure divino ſint interdicti.

75. Quin & id præſumendum eſt, *concubitum cum uxore menſtruata* (i) primis temporibus fuiſſe interdictum; non ſolum quod iterum gentes dicantur ſe hoc crimine polluiſſe, ſed & quod ejusmodi concubitus primario non obtineat generationem ſobolis, ſed ſaltem per accidens. Huc pertinet, quod quidam referant, (l) Hebræorum legibus patri fœtus, qui mutilus erat editus, pœnam lapidationis fuiſſe dictatam, tanquam qui ab uxore immunda abſtinere non potuiſſet.

76. Jam *polygamiam* tangit ordo, quam ſuperius, (m) ſive ſit virilis, ſive muliebris, ex jure naturali demonſtrative oppugnari non poſſe, oſtendimus; Alia eſt ratio legis poſitivæ univerſalis, quæ dictat: OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA, quoniam DEUS in conjugii inſtitutione, quæ vim legis habet, unum uni fœminæ junxit, ergo ſimul prohibuit polygamiam utramque.

77. At, inquies, (n) ſi inſtitutionem conjugii ad polygamiæ prohibitionem extendimus, ſequeretur, hominibus & *alias circumſtantias*, quæ

(h) Lev. 18. v. 22. ſeq. (i) *Omiſit hoc præceptum Seldenus & in libris* de uxore Hebraica, *& in libris* de Jure Naturæ & Gentium ſecundum diſciplin. Hebræorum. *Confer tamen Daſſav.* in Coll. MSC. ad Levit. c. 18. v. 19. (l) P. Ærod. rer. judaic. f. 86. (m) vid. cap. præced. §. 200. (n) vid. diſp. de crim. bigam. §. 41. 42. 43. 44. *ex quibus excerpti ſunt h. l.* §. 77. ſeq. usque §. 90. *Habes hic ſummam tot* libro-

quæ in primæva inſtitutione affuerunt, per modum legis eſſe obſervandas, v. g. quod protoplaſti *nudi* fuerint, quod inſtitutio facta fuerit *ſub dio*, quod *a DEO ipſo*, *ſine ſacerdotis interventu*, ſine *præſentia parentum & cognatorum*, ſine *hoſpitibus*, ſine *muſica*, ſine *cibo & potu*, ſine *arrha & annulis* &c. quæ ſingula ſi hodie in matrimoniis vellemus obſervare, non ſolum foremus ridiculi, ſed & peccaremus in quibusdam contra dictamen rectæ rationis. (o)

78. Ut hoc dubium removeatur, ſolent aliqui inter *eſſentialia* conjugii & *accidentalia* diſtinguere; ita ut argumentatio de vinculo inſtitutionis primævæ locum habeat quidem in conjugii eſſentialibus, *materia* nempe ejusdem, ſeu perſonis contrahentibus & *forma*, ſeu indivulſo maris & fœminæ vinculo, at non procedat in accidentibus, de quibus formata ſit objectio. Sed oſtendimus jam alibi, hanc reſponſionem implicare magis, quam ut nodum ſolvat.

79. Quare potius dicendum, *omnes circumſtantias negotii a DEO inſtituti hominibus per modum legis eſſe obſervandas & pro eſſentialibus habendas, modo appareat, DEUM in iisdem ſingulare quippiam & ad negotium ipſum pertinens intendiſſe, aut easdem ex poſt facto non iterum ſuſtuliſſe.*

80. Jam igitur conſtat, Deum primum par protoplaſtorum eum in finem creaſſe, ut per ipſos mediante matrimonio genus humanum propagaretur; Quod ſi itaque voluiſſet permittere, ut una fœmina pluribus viris vel unus vir pluribus fœminis poſſet in conjugio jungi, haud dubie plures maſculos aut plures fœminas creaſſet, præprimis cum ab initio multiplicatione generis humani, quam potiſſimum urgent polygamiæ virilis defenſores, magis quam hodie fuerit opus.

81. Infero exinde, per hanc circumſtantiam *unius maris* & *unius fœminæ DEUM ſingulare quid* ratione ipſius conjugii intendiſſe, adeoque eandem ad eſſentiales circumſtantias eſſe referendam.

82. Nec obſtat, quod defenſores polygamiæ dicant, ideo DEUM unum tantum par hominum creaſſe, quod voluerit, ut ab *uno ſanguine* omne genus hominum deſcenderet. Quemadmodum enim hæc aſſertio nobiscum non pugnat, cum unius circumſtantiæ DEUS potuerit plures habuiſſe rationes, & præterea hæc ratio eam ſingulare aliquod circa ipſum con-

librorum hoc ſeculo pro licentia polygamiæ & contra eam ſcriptorum, Lyſeri modo ſub Sinceri Wahrenbergii, modo ſub Theophili Althæi, modo ſub Athanaſii Vincentii, modo ſub alio nomine latentis, Muſæi, Chriſtiani, Vigilis ſive Geſenii, Feltmanni, Diecmanni, Brunſmanni aliorumque. (o) *e. g. ſi quis vellet nuptias ſine conſenſu parentum inire.*

conjugium intendat, quod nobis ſufficit, ita neſcio, an exinde firmum aliquid inferre poſſint.

83. Etſi enim ſtatuant, hunc finem non fuiſſe obtentum, ſi DEUS plures fœminas creaſſet, easque Adamo junxiſſet, vereor tamen, an hæc ſententia demonſtrari queat, cum non ſolum verior nobis videatur Phyſicorum opinio, ſtatuentium, ex ſemine maſculino ſaltem prolem generari vel certe vivificari, ſed & ipſa ſcriptura frequentius phraſi iſta: Hominem generari *ex ſanguine maris*, utatur, & in Jurisprudentia etiam fratres, qui ab uno patre deſcendunt, conſanguinei non ſine ratione dicantur.

84. Jam quod inſtantias polygamorum concernit, quis non videt, *nuditatem* primorum parentum circumſtantiam eſſe, quæ non ſpecialiter ad ipſum matrimonium pertinet, ſed & haud dubie, ſi homo manſiſſet integer, etiam in cœlitibus habuiſſet locum, ut taceam, ipſum DEUM nuditatem primorum parentum poſt lapſum obtegiſſe eamque ſuſtuliſſe.

85. Quod *ſub dio* primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipſum conjugium in ſpecie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumſtantia loci fere ſemper inter accidentales referri debeat.

86. Ipſum vero DEUM nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde conſtat, quod non ita nobiscum, ut cum Adamo DEUS converſetur.

87. Denique, quod de *Sacerdote, parentibus, hoſpitibus & reliquis circumſtantiis* urgetur, nihil adverſus nos facit, cum aſſeruerimus ſaltem, nullam circumſtantiarum, quæ in inſtitutione negotii alicujus a DEO facta, affuerunt, homini eſſe omittendam, non vero, nullas alias eſſe addendas; poſſunt enim accedere & aliæ decoris in vita humana obſervandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur. (p).

88. Sed quid opus diſputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis deſumtæ? Ipſe Chriſtus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in diſputatione cum Phariſæis ſuperius recenſita clariſſime oſtendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in inſtitutione primæva eſſe prohibitam, dum ad inſtitutionem conjugii provocat, dicens: *Initio non erat ſic.* (q)

89. Quamvis enim de Polygamia diſputatio iſta non fuerit inſtituta, licebit tamen ex ejus aſſertione firmiſſime theſin noſtram per argumentum

(p) *Simile quid obtinet in adminiſtratione ſacramentorum.* (q) Conf. hujus cap. §. 49. ſq.

Digitized by Google

corporis, quæ eadem fuit in ſtatu perfecto atque eſt hodie, cum jam Theologi oſtenderint, peccatum non affeciſſe ſubſtantiam hominis.

24. *Hæc vero peccatum eſt*, & peccati originalis non minima particula, quæ non ſolum a genuino fine, cur inſtinctum ad unionem corporum homo ſentiat, aberrat, ſed rationi quam maxime repugnat & refragatur, unde non potuit adeſſe in primævo ac beato ſtatu.

25. Nunquam enim ad ſolam delectationem protoplaſti uſu fuiſſent cibo ac potu, ergo multo minus re venerea.

26. Accedit, quod maxime in præſenti vita libidinem augeat abundantia ſeminis orta ex luxuria & intemperantia edendi ac bibendi: At in ſtatu integro omnis quoque luxuria exulaſſet.

27. Quæ omnia conjunctim cum & maritum impellant ad congreſſum cum uxore gravida, non probabile eſt, protoplaſtos poſt conceptionem factam fuiſſe concubituros.

28. At *in ſtatu poſt lapſum* DEUS hunc finem in matrimonio ut ſecundarium tolerat. (s)

29. Duobus his finibus addimus etiam (t) *mutuum adjutorium in negotiis domeſticis*, quod uti haud dubie in ſtatu poſt lapſum inſtitutioni divinæ non repugnat, ita mirandum, inter Chriſtianos reperiri, qui id ipſum etiam in ſtatu integro per verba: *Faciamus homini mutuum adjutorium*, fuiſſe a DEO intentum opinantur. (u)

30. Quaſi non ipſa ſobolis generatio in illis verbis denotaretur, (x) & quaſi opem Evæ deſideraſſet Adam ad acquirendas & conſervandas opes, ad regendos ſervos, educandam ſobolem, utpote quos actus omnes ignoraſſet ſtatus primævus.

31. Porro quæ ſupra (y) fuſius diſſeruimus de *conſenſu per metum, dolum vel errorem* impedito, iis nihil novi adjecit jus poſitivum univerſale, ſed relinquit legibus humanis augendæ tranquillitatis civilis gratia ſpecialiora ſuperaddere.

32. Unde ortum ſuum traxit diſtinctio inter *conjugii ſubſtantialia* & *accidentalia*. Nam jus divinum univerſale nulla ſubſtantialia conjugii novit, quam quæ ad ſobolis generationem faciunt.

33. Hinc etiam eſt, quod leges civiles in determinatione ſubſtantialium ſæpius varient. Nam jus Canonicum *virginitatem* negat eſſe qualitatem eſſentialem, pro tali vero eam habent mores noſtri, haud dubie

(s) *Inculcat enim Paulus:* ob ſcortationem quemlibet habere debere uxorem propriam. (t) cap. 2. §. 74. ſqq. (u) Vide Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 7. th. 9. (x) Conf. §. 30. (y) Cap. 2. §. 85. ſeqq.

Digitized by Google

dubie ad jus Forenſe Moſaicum reſpicientes, utpote quo, ſi quæ pro virgine ſe geſſerit, poſt deflorata fuerit deprehenſa, non tantum licite repudiabatur, ſed & pœnæ inſuper erat obnoxia. (z)

34. Quorſum etiam pertinet, quod legibus Ebræorum civilibus id peculiare quoad metum erat, ut ſi ſponſa *vi aut metu* coacta fuiſſet, irrita forent ſponſalia, non item, ſi ſponſus coactum ſe diceret, quoniam neque de vi eidem illata, neque de ipſius metu æque præſumebatur, & repudiare eandem pro arbitrio poterat, ſi conditio diſpliceret. (a)

35. Venio *ad imperium mariti*, quod citra conſenſum uxoris ex dictamine rationis demonſtrari non poſſe ſatis, ut puto, deduximus: (b) ſed hic ſuperaddit lex divina univerſalis præceptum: QUÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO.

36. Extat hæc lex inter *pœnas lapſus*, ſimile quid in *ſtatu integritatis* a DEO fuiſſe conditum, ſcriptura non revelat, ergo cur nos tale quid fingeremus?

37. Præprimis cum mox ab initio docuerimus, (c) non ſuadere rationis dictamen, DEUM in ſtatu integro Evam ſubjicere voluiſſe Adamo, quoniam communis cauſa imperii inter homines eſt *imperfectio*, quæ Evæ tunc temporis tribui non poterat.

38. Quod argumentum tamen, ut vides, ſaltem eo tendit, quod imperium mariti ex ratione demonſtrari non poſſit, non vero, quod idem rationi ſit adverſum.

39. Unde nos nequaquam feriet, ſi quis daturus ſit inſtantiam *de Angelis*, (d) tanquam in quos nulla cadat imperfectio, cum tamen hoc non obſtante inter ipſos ſit regimen & ſubjectio, quoniam Dominationum & poteſtatum titulos de iis prædicat ſcriptura.

40. Nam etſi hic reſponſi loco afferre poſſemus, adhuc eſſe dubium, an hæc nomina ſint ſolius ordinis, an & imperii ſimul; foret tamen evidentior reſponſio, rationis dictamen nullam cauſam ſuppeditare, ut inter angelos imperium aſſeramus, neque tamen rationi id repugnare omnino, ergo cum id ſcriptura nobis inculcaverit, credi a nobis, non ſciri; ſimile quid vero de imperio mariti dici non poſſe.

41. Itaque cum in rebus, a revelatione divina dependentibus, nihil temere debeamus fingere, forte non ſine cauſa quis in admirationem rapi poſſet, qui evenerit, ut communiter ſcripturæ interpretes ſtatuerint,

(z) Puf. §. 26. (a) Puf. d. §. 26. (b) Cap. 2. §. 105. ſeqq. (c) l. 1. c. 2. §. 29. (d) *Quæ inſtantia nobis data fuit ex* Col. 1. Epheſ. 1. *a Theologo quodam venerando, cum quo meditationes noſtras communicaveramus.*

Evam marito etiam ante lapſum fuiſſe ſubjectam, & ſaltem iſtam ſubjectionem poſt lapſum in pœnam ejus fuiſſe auctam, ut cum antea ſe ſponte directioni mariti ſubmiſiſſet, poſtea cum renitentia & dolore animi id fieret, cum tamen expoſitionem hanc & textus & prægnans deſtituat ratio.

42. Sed videlicet cauſam huic opinioni videtur præbuiſſe inſignis aberratio a regulis analyſeos Logicæ, cum nempe legerunt *ab Apoſtolo* docente, (e) quod *non conveniat, ut uxores imperent maritis*, duas addi huic doctrinæ rationes, unam, *quod Adamus prius creatus fuerit Evâ*, alteram, *quod non Adamus, ſed Eva fuerit a ſerpente ſeducta.*

43. Quippe ſi ex rationis ductu reſolvere doctrinam Apoſtoli velis, iſta quidem evadet periphraſis. *Non convenit, ut uxores imperent maritis, ſive ſtatum integritatis reſpicias, ſive conſideres ſtatum poſt lapſum. Ibi enim, quo jure prætendere potuiſſet imperium fœmina*, poſito quod imperium fuiſſet in ſtatu integro) *cum tamen Adamus in ſumma libertate a DEO fuerit conditus, & poſtea nihil commeruerit, ut Creator ipſum libertate privaret ſua, ac Evæ ex ipſo Adamo fabrefactæ ſubjiceret, ſed potius convenientius fuiſſet, ſi ex conjugibus unus in illo quidem ſtatu alteri debuiſſet ſubjici, ut Eva tanquam poſterius creata, neque adeo ante Adamum libertate omnimoda pollens regimini mariti fuiſſet addicta. At in ſtatu poſt lapſum tantum abeſt, ut uxor vindicare ſibi imperium debeat in maritum, ut potius eadem propterea, quod prius ſe ſeduci paſſa fuerit, in pœnam commiſſi criminis mariti imperium agnoſcere fuerit coacta. &c.*

44. Illi vero contra præcepta Logicæ & contra intentionem Apoſtolicam, ſtatum controverſiæ ſeu theſin Apoſtoli mutarunt, & quas ipſe *contra imperium uxorum* adduxit rationes, ac ſi *pro imperio mariti* ſtabiliendo ab ipſo allatæ fuiſſent, interpretati ſunt, eo modo, ut per poſteriorem probaretur imperium mariti in ſtatu poſt lapſum, per priorem vero in ſtatu integro eidem aſſereretur, quam expoſitionem haud dubie promovit, quod viderent poſteriorem rationem in utriuſque aſſertionis comprobationem valere, unde putarunt idem procedere in priore.

45. Oſtendit autem ſimul periphraſis noſtra, non frigere illationem Paulinam, etſi ultra noſtram interpretationem non extendatur, adeoque exinde facile ſatisfieri poſſe objectioni, ſi quis afferre velit, nullam eſſe ſequelam; Adam prius creatus eſt, non Eva, ergo uxor marito imperare non debet; niſi ex illa prioritate, ad quam Spiritus digitum intendit, de imperio judicandum eſſet.

46. Quod

(e) 1. Tim. II. v. 13.

46. Quod ſi ulterius inſtare velis, non ſine Myſterio Evam non modo non ante Adamum, *ſed nec cum eo eſſe conditam*, ut nimirum nec ipſi imperaret, nec par & æqualis ipſi, ſed ſubjecta foret, reſponderem, committi fallaciam non cauſæ, ut cauſæ, & valere hoc ſaltem argumentum ad illuſtrationem aſſertionis de imperio mariti jam demonſtratæ, non valere ad ſolidam ejusdem probationem. (f)

47. Ergo maneamus inconcuſſi in doctrina noſtra, pertinere hoc præceptum ſolum ad ſtatum lapſus, quo pacto tamen nihilominus erit *poſitivum univerſale* omnes uxores afficiens, quemadmodum pœna Adamo dictata afficit omnes maſculos.

48. Simul illud exinde inferimus, quoniam hæc ſubjectio a DEO fœminis injuncta fuit non in favorem & præmium mariti, ſed in *odium & pœnam ſexus fœminei*, cujus quaſi executor ſaltem maritus a DEO eſt conſtitutus, igitur non eſſe in mariti arbitrio poſitum, vel per pacta connubialia vel per tacitam conniventiam imperii domeſtici habenas relinquendi uxori, (g) ſed qui hoc faciunt, non minus peccare, ac v. g. magiſtratus inferiores, pœnas delinquentibus non inferentes, & jus aggratiandi, quod ſoli Legislatori relinquendum eſt, ſibi arrogantes.

49. Rurſus, quod quæſtiones (h) de *diſſolubilitate conjugii* concernit, noluit divinum numen ejus deciſionem relinquere ratiocinationi humanæ, ſed obicem eidem poſuit promulgando legem poſitivam: CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.

50. Publicata fuit lex iſta (i) *in conjugii inſtitutione*, etſi verbis diſertis eadem a Moſe non ibidem memoretur, ſed latet tamen in iſtis verbis inſtitutionis: *Propterea deſeret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.*

51. Etſi vero non negemus, varia argumenta eaque non inerudita afferri poſſe, ſi quis ſecundum regulas *interpretationis doctrinalis* ex iſtis verbis argumentum contra divortiorum licentiam velit extruere, præciduntur tamen omnia uno ictu, quod Salvator noſter in diſputatione adverſus Phariſæos ex illis verbis concluſionem iſtam intulerit: (l) *Itaque jam non ſunt duo ſed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne ſeparet.*

(f) *Huc pertinet aliorum obſervatio: Evam non creatam eſſe ex capite Adami, ne prætenderet imperium, neque ex pedibus, quia non fuerit ſubjecta viro, ſed ex femore utpote ſocium.* (g) *Neque tamen amor conjugalis per illam legem eſt ſublatus. At amor coactionem excludit. Igitur diſtingue. Peccat maritus, ſi uxori imperium tradat, non peccat, ſi illud in morigeram non exerceat.* (h) *Quas ventilavimus* in §. 115. ſeqq. (i) Vide diſput. de crimin. bigam. §. 40. (l) Matth. XIX. 3. ſq.

52. Nam interpretatio authentica, qualis eſt illa Chriſti, non adſtringitur regulis interpretationis doctrinalis.

53. Quemadmodum autem leges poſitivæ ſubjacent limitationibus & diſpenſationibus legislatorum, ita & præſenti *limitationem* indulſit clementiſſimum numen, de cujus tamen expoſitione maxime variant ſcriptores, in tantum, ut eam quæſtionem pro latebroſiſſima jam ſuo tempore agnoverit Auguſtinus. (m)

54. Nimirum cum Moſes in legibus forenſibus conceſſerit Judæis, ut uxoribus ob cauſam turpitudinis *libellum repudii* darent, de ſenſu legis hujus ſtatim ortæ fuerunt diſſenſiones, cum alii putaverint, *cogi maritum*, ut in cauſa adulterii uxorem dimittat, alii contra *licentiam* ſaltem indultam eſſe docuerint. (n)

55. Iterum Schola Schammæana per turpitudinem a Moſe intelligi tantum *adulterium* voluit, Hilleniana vero de *quavis cauſa*, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam expoſuit, quæ poſterior ſententia etiam magis a Judæis videtur in praxi fuiſſe obſervata. (o)

56. Quare omnino ad iſtam litem videntur reſpexiſſe Phariſæi, Chriſto quæſtionem proponentes: (p) *an liceat divortium facere ab uxore, qualibet ex cauſa?* &, cum Chriſtus negative reſponderet, atque ad primam conjugii inſtitutionem eos remitteret, ſimul ad legem antiquam, quod nempe *juſſerit* Moſes dare libellum repudii, provocantes.

57. Ipſe vero Salvator non obſcure Schammæanam doctrinam ibidem probat, aſſerendo, omnem qui uxorem ſuam dimittat, excepta cauſa *fornicationis*, & aliam ducat, committere adulterium, alteramque ſententiam de *juſſu* legis Moſaicæ tacite improbat, oſtendendo, quod Moſes ſaltem repudium ipſis ob cordis duritiem permiſerit.

58. Non minor autem quoad *interpretationem verborum Chriſti* ortus eſt diſſenſus, cum initio nonnulli fuerint, qui putaverint, ea, quæ Redemtor ibidem cum Phariſæis diſputat, pertinere *ad ſolos Judæos*, Chriſtianis vero non licere repudium dare, ne quidem ex cauſa fornicationis. (q)

59. Alii

(m) Vid. Strauch tit. 35. Jur. publ. p. 176. Locum Auguſtini refert Seldenus *de Uxore Hebraica* l. 3. c. 31. p. 447. *quem ad hunc & ſeqq. §§. usque ad §. 72. conſ.* etiam d. l. a cap. 18. usque ad finem libri, & diſput. Linckii de divortiis. (n) Vide diſput. de crim. bigam. §. 38. in fine. (o) d. diſp. ibid. *Vid. Seldenii* Uxor Ebr. lib. 3. c. 20. p. 325. ſeqq. *ubi dicitur, quod ſecta Hilleliana per filiam vocis fuerit confirmata.* (p) d. Matth. XIX. 3. ſeq. (q) Vide Puſend. §. 23. in fine, *ubi citat Buxtorffium. Ambroſium citat Lincke* d. diſp. p. 30.

59 Alii contra id quidem *licere* arbitrati ſunt, non autem *præceptum* eſſe, quod poſterius tamen etiam, qui defenderent, non defuerunt, fuit ſiquidem ea de re ſententiarum divortium inter *Hieronymum & Auſtinum.* (r)

60. Porro alii, qui licentiam divortii Chriſtianis ex cauſa adulterii indulſerunt, non convenerunt, *utrum maritus viva adultera aliam ducere poſſet, nec ne.* (s)

61. Denique etſi in eo conveniant fere ſcriptores, a Chriſto ſententiam Hillelis & adeo divortiorum laxitatem fuiſſe improbatam, id tamen adhuc acriter diſputari poteſt, an ſub voce πορνεία, (*fornicatio*) ſolum delictum *adulterii* vel *concubitus illiciti*, an vero & *alia delicta* majora intelligantur, quæ alias in ſcriptura ſacra vocabulo fornicationis denotari ſolent. (t)

62. Quibus poſſes & iſtam controverſiam addere, *an licentia divortii ob adulterium etiam ad fœminas pertineat?* Sane Juſtinus narrat de muliere Chriſtiana, quæ pietatis cauſa marito infideli & flagitioſo Anno Chriſti 150. repudium dederit, adducunturque ſimilia exempla Teclæ & Fabiolæ. (u)

63. Sed non minimum ſcrupulum injicit lex Conſtantini M. qua licentiam divortii coarctat, *ut fœmina marito* ob ſolum *homicidium, crimen medicamentarium* (x) *& ſepulcrorum diſſolutionem, maritus* vero *fœminæ* tantum *moechæ, medicamentariæ & conciliatrici* (y) repudium dare poſſit. Vides enim in cauſis, ob quas fœmina maritum dimittere poterat, *non eſſe adulterium.* (z)

64. Et tamen non prætereundum eſt, cum iſtam legem promulgaret Conſtantinus, patres Nicænos pleroſque in vivis fuiſſe, eique in rebus Chriſtianiſmi a conſiliis, quin & clerum apud eum ita gratia ſub id tempus polluiſſe, ut Epiſcoporum judicio, ac ferme ſoli, cauſas undiquaque omnimodas permiſerit. (a)

65. Neque illud omittendum, dubium antehac fuiſſe, qua Paulus, præter adulterium & *malitioſam deſertionem* admittens, cum Chriſto conciliaretur, qua in re tamen prope conſpirant, Chriſtum loqui de cauſis, ob quas divortium fieri poſſit, Paulum vero non de cauſis repudii mittendi, ſed de tuenda libertate conjugis innocentis, a qua alter injuſte fecit divortium.

66. Iſta

(r) Vide Havemann. Gamol. l. 3. tit. 6. n. 3. & 4. (s) Seldenus l. 3. c. 31. p. 441. (t) Seldenus d. l. 3. c. 28. 31. (u) Strauch. d. l. p. 173. (x) *Veneficii crimen.* (y) *Lena.* (z) Seldenus l. 3. c. 28. p. 412. ſeqq. (a) *Seldenus* d. l.

Digitized by Google

66. Iſtæ autem controverſiæ docebunt, non adeo mirandum eſſe, quod ex JCtis etiam noſtratibus, quidam magnæ autoritatis, defenderint, *adhuc hodie in arbitrio poteſtatis publicæ eſſe, plures cauſas, præter adulterium & deſertionem* præſcribere, quibus divertere liceat, cauſa tamen in judicio cognita. (b)

67. Nec adeo levis & de nihilo judicanda ſententia *Miltonii*, (c) etſi paſſim vapulet, defendentis, etiam per principia religionis Chriſtianæ *mores intolerabiles* ac *diſparitatem & renitentiam animorum* inter conjuges ſufficientem eſſe divortii cauſam, imo ſi qui tam male comparati deprehendantur, omnino ſeparari debere.

68. Etenim quæ *de diſparitate animorum* ipſe affert, (d) non magnam diſcuſſionem mereri videntur, cum ipſe neſcio quam ideam mulieris, viri ſapientis & literati genio potiſſimum congruentis, formet, quæ ſtudiorum ſeſe conſortem ferre queat, aut meditationibus feſſum argutis jocis recreet, curisque ac triſtitia correptum eleganti oratione erigat, quo pacto pauca invenies matrimonia virorum ſapientum, quæ ex ea cauſa non poſſent diſſolvi.

69. At quod de *moribus intolerabilibus* aſſeruit, etſi rationibus non omnino juſtis propugnaverit, videntur tamen pro eo paucis afferri poſſe, quod ut modo diximus, nondum determinatum ſit inter Chriſtianos, *utrum Chriſtus in diſputatione contra Phariſæos ſolum adulterium excipere voluerit, nec ne?* (e)

70. Quod ſi hoc maxime concedas, poſſes tamen forte *a malitioſa deſertione* argumentum pro ipſo afferre. Quoniam enim paſſim Conſiſtoria deſertioni iſti æquiparant *pertinacem debiti conjugalis denegationem*, (f) videndum erit, annon regulariter cum moribus ejusmodi intolerabilibus denegatio debiti conjuncta, aut an debitum conjugale a perſona, cujus mores intolerabiles ſunt, honeſte exigi poſſit?

71. Sed litem tot ſeculis actam, ego quidem non definio, pergo potius (g) ad *moralitatem libidinis* ſecundum doctrinam legis poſitivæ, quæ id præceptum addit: OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.

72. Ubi

(b) Strauch. d. l. Jur. publ. p. 176. (c) Vide Pufend. §. 24. Conf. Linkii diſp. de divortiis. (d) Vide Puf. d. l. (e) Puf. d. l. Conf. §. 61. (f) *Ita reſpondit Conſiſtorium Lipſienſe anno 87.* Adde Linck. diſp. de divortiis. (g) Vid. cap. præced. §. 140. ſeqq.

Digitized by Google

72. Ubi repetendum, quod paulo ante oſtendimus, *libidinem in ſtatu integritatis* non fuiſſe, ſed ſequi vel concomitari eandem peccatum originale. Quare non poterit non concubitus, qui ſolam libidinis extinctionem intendit, eſſe peccaminoſus, quoniam ſic peccatum in actum deducitur, unde non ſolum *ſcortationis ſimplicis & ſtupri*, ſed & maxime *beſtialitatis* turpitudo dependet.

73. Et ne dubium remaneat, non ſolum Deus in ſpecie criminibus, quibus gentes ſe conſpurcaſſe dicuntur, accenſet *utriusque generis ſodomiam* (h) indicio, hoc delictum initio vel per *inſtitutionem primævam* conjugii, vel in aliis legibus Adamo vel Noacho publicatis eſſe prohibitum, ſed & ſæpius inculcat, *ſcortatores* & *adulteros* non perventuros eſſe in regnum cœlorum.

74. Porro, quoniam Apoſtolus docet, propter *evitationem ſcortationis quemlibet habere debere uxorem propriam & vice verſa.* Adeoque ſolum matrimonium remedium uſtionis DEUS eſſe voluit, inde fluit, quod & *ſtuprum*, in quo per accidens intenditur ſobolis generatio, & *concubinatus* jure divino ſint interdicti.

75. Quin & id præſumendum eſt, *concubitum cum uxore menſtruata* (i) primis temporibus fuiſſe interdictum; non ſolum quod iterum gentes dicantur ſe hoc crimine polluiſſe, ſed & quod ejusmodi concubitus primario non obtineat generationem ſobolis, ſed ſaltem per accidens. Huc pertinet, quod quidam referant, (l) Hebræorum legibus patri fœtus, qui mutilus erat editus, pœnam lapidationis fuiſſe dictatam, tanquam qui ab uxore immunda abſtinere non potuiſſet.

76. Jam *polygamiam* tangit ordo, quam ſuperius, (m) ſive ſit virilis, ſive muliebris, ex jure naturali demonſtrative oppugnari non poſſe, oſtendimus; Alia eſt ratio legis poſitivæ univerſalis, quæ dictat: OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA, quoniam DEUS in conjugii inſtitutione, quæ vim legis habet, unum uni fœminæ junxit, ergo ſimul prohibuit polygamiam utramque.

77. At, inquies, (n) ſi inſtitutionem conjugii ad polygamiæ prohibitionem extendimus, ſequeretur, hominibus & *alias circumſtantias*, quæ

(h) Lev. 18. v. 22. ſeq. (i) *Omiſit hoc præceptum Seldenus & in libris* de uxore Hebraica, *& in libris* de Jure Naturæ & Gentium ſecundum diſciplin. Hebræorum. *Confer tamen Daſſav.* in Coll. MSC. ad Levit. c. 18. v. 19. (l) P. Ærod. rer. judaic. f. 86. (m) vid. cap. præced. §. 200. (n) vid. diſp. de crim. bigam. §. 41. 42. 43. 44. *ex quibus excerpti ſunt h. l.* §. 77. ſeq. usque §. 90. *Habes hic ſummam tot* *(Inſtit. Jurispr. div.)* Xx *libro-*

quæ in primæva inſtitutione affuerunt, per modum legis eſſe obſervandas, v. g. quod protoplaſti *nudi* fuerint, quod inſtitutio facta fuerit *ſub dio*, quod *a DEO ipſo*, *ſine ſacerdotis interventu*, ſine *præſentia parentum & cognatorum*, ſine *hoſpitibus*, ſine *muſica*, ſine *cibo & potu*, ſine *arrha & annulis* &c. quæ ſingula ſi hodie in matrimoniis vellemus obſervare, non ſolum foremus ridiculi, ſed & peccaremus in quibusdam contra dictamen rectæ rationis. (o)

78. Ut hoc dubium removeatur, ſolent aliqui inter *eſſentialia* conjugii & *accidentalia* diſtinguere; ita ut argumentatio de vinculo inſtitutionis primævæ locum habeat quidem in conjugii eſſentialibus, *materia* nempe ejusdem, ſeu perſonis contrahentibus & *forma*, ſeu indivulſo maris & fœminæ vinculo, at non procedat in accidentibus, de quibus formata ſit objectio. Sed oſtendimus jam alibi, hanc reſponſionem implicare magis, quam ut nodum ſolvat.

79. Quare potius dicendum, *omnes circumſtantias negotii a DEO inſtituti hominibus per modum legis eſſe obſervandas & pro eſſentialibus habendas, modo appareat, DEUM in iisdem ſingulare quippiam & ad negotium ipſum pertinens intendiſſe, aut easdem ex poſt facto non iterum ſuſtuliſſe.*

80. Jam igitur conſtat, Deum primum par protoplaſtorum eum in finem creaſſe, ut per ipſos mediante matrimonio genus humanum propagaretur; Quod ſi itaque voluiſſet permittere, ut una fœmina pluribus viris vel unus vir pluribus fœminis poſſet in conjugio jungi, haud dubie plures maſculos aut plures fœminas creaſſet, præprimis cum ab initio multiplicatione generis humani, quam potiſſimum urgent polygamiæ virilis defenſores, magis quam hodie fuerit opus.

81. Infero exinde, per hanc circumſtantiam *unius maris* & *unius fœminæ DEUM ſingulare quid* ratione ipſius conjugii intendiſſe, adeoque eandem ad eſſentiales circumſtantias eſſe referendam.

82. Nec obſtat, quod defenſores polygamiæ dicant, ideo DEUM unum tantum par hominum creaſſe, quod voluerit, ut ab *uno ſanguine* omne genus hominum deſcenderet. Quemadmodum enim hæc aſſertio nobiscum non pugnat, cum unius circumſtantiæ DEUS potuerit plures habuiſſe rationes, & præterea hæc ratio eam ſingulare aliquod circa ipſum con-

librorum hoc ſeculo pro licentia polygamiæ & contra eam ſcriptorum, Lyſeri modo ſub Sinceri Wahrenbergii, modo ſub Theophili Althæi, modo ſub Athanaſii Vincentii, modo ſub alio nomine latentis, Muſæi, Chriſtiani, Vigilis ſive Geſenii, Feltmanni, Diecmanni, Brunſmanni aliorumque. (o) *e. g. ſi quis vellet nuptias ſine conſenſu parentum inire.*

Digitized by Google

conjugium intendat, quod nobis ſufficit, ita neſcio, an exinde firmum aliquid inferre poſſint.

83. Etſi enim ſtatuant, hunc finem non fuiſſe obtentum, ſi DEUS plures fœminas creaſſet, easque Adamo junxiſſet, vereor tamen, an hæc ſententia demonſtrari queat, cum non ſolum verior nobis videatur Phyſicorum opinio, ſtatuentium, ex ſemine maſculino ſaltem prolem generari vel certe vivificari, ſed & ipſa ſcriptura frequentius phraſi iſta: Hominem generari *ex ſanguine maris*, utatur, & in Jurisprudentia etiam fratres, qui ab uno patre deſcendunt, conſanguinei non ſine ratione dicantur.

84. Jam quod inſtantias polygamorum concernit, quis non videt, *nuditatem* primorum parentum circumſtantiam eſſe, quæ non ſpecialiter ad ipſum matrimonium pertinet, ſed & haud dubie, ſi homo manſiſſet integer, etiam in cœlitibus habuiſſet locum, ut taceam, ipſum DEUM nuditatem primorum parentum poſt lapſum obtegiſſe eamque ſuſtuliſſe.

85. Quod *ſub dio* primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipſum conjugium in ſpecie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumſtantia loci fere ſemper inter accidentales referri debeat.

86. Ipſum vero DEUM nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde conſtat, quod non ita nobiscum, ut cum Adamo DEUS converſetur.

87. Denique, quod de *Sacerdote*, *parentibus*, *hoſpitibus & reliquis circumſtantiis* urgetur, nihil adverſus nos facit, cum aſſeruerimus ſaltem, nullam circumſtantiarum, quæ in inſtitutione negotii alicujus a DEO facta, affuerunt, homini eſſe omittendam, non vero, nullas alias eſſe addendas; poſſunt enim accedere & aliæ decoris in vita humana obſervandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur. (p).

88. Sed quid opus diſputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis deſumtæ? Ipſe Chriſtus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in diſputatione cum Phariſæis ſuperius recenſita clariſſime oſtendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in inſtitutione primæva eſſe prohibitam, dum ad inſtitutionem conjugii provocat, dicens: *Initio non erat ſic.* (q)

89. Quamvis enim de Polygamia diſputatio iſta non fuerit inſtituta, licebit tamen ex ejus aſſertione firmiſſime theſin noſtram per argumen-

Xx 2 tum

(p) *Simile quid obtinet in adminiſtratione ſacramentorum.* (q) Conf. hujus cap. §. 49. ſq.

tum deducere. Nam ſi fœmina, quam vir tamen dimiſerat, nubendo alii adulterium committit, multo magis adultera erit, quæ non dimiſſa a priore marito alium aſſumſit. Quod ſi mœchatur, qui dimiſſa priore uxore ſeu invita ſeu volente, aliam ducit, multo magis mœchabitur, qui retenta priore ſeu volente ſeu invita ſuperinducit alteram.

90. Connexio tam firma eſt, ut ulteriorem probationem non admittat. Et quamvis mire ſudent polygamiæ amaſii, ut eam infringant, quam ob rem aſſerunt: Adulterium, in dicto loco Chriſti, non committi per ductionem alterius, ſed per ipſum repudium, commenti tamen hujus vanitatem jamdudum commonſtrarunt alii. (r)

91. Jam facilis eſt reſponſio *ad exempla* polygamiæ virilis, de cujus *licentia* potiſſimum diſceptatur in *populo Judaico.* Quo polygamiam ex Jure naturali impugnant, neceſſe habent, aut diſpenſationem admittere in Jure naturali, aut aſſerere, DEUM toleraſſe ſaltem polygamiam, non approbaſſe.

92. Neutrum procedere commode poteſt. Jam enim ſupra (s) oſtendimus, jus naturale non admittere *diſpenſationem. Tolerantiam* autem DEI nudam præter alias rationes impugnat, quod DEUS inter beneficia Davidi præſtita numeret, quod ipſi plures uxores dederit. Ut taceam, non præſumendum eſſe, quod patriarchæ & viri reliqui ſancti veritatis teſtamenti vixerint in peccato continuo.

93. Quapropter cum horum tantum intuitu ſpecialis diſpenſatio facta eſſe nunquam legatur, mallem dicere, DEUM ab obſervatione legis hujus poſitivæ univerſalis per modum *diſpenſationis* exemiſſe *totum populum Judaicum*, ſed usque ſaltem ad adventum Salvatoris.

94. Ex dictis vero apparet, quod lex poſitiva divina *extendat conceptum adulterii*, cujus turpitudinem ſecundum ductum ſolius rationis ſupra (t) deduximus ſaltem ex eo, quod ſit contra præceptum de fide data ſervanda & præceptum de non lædendis aliis.

95. At ex lege divina etiam pro adulterio habendum erit, ſi quis poteſtatem cum alio vel alia concumbendi *per pactum ſibi reſervare voluerit*, aut concubitus fiat *conſentiente* altero conjuge, quia tunc videlicet peccatur contra præceptum de *libidine & polygamia* vitandis.

96. Simul illud pateſcit ex lege inſtitutionis primævæ, adulterium *tam a marito*, etiamſi *cum ſoluta* rem habeat, quam ab uxore committi poſſe, unde huic maxime convenit definitio adulterii a noſtratibus recepta, quod ſit violatio fidei conjugalis. 97. De-

(r) *Muſæus contra Lyſerum* a §. 18. ad 52. *Dieck*. in Brev. Exam. & in vindic. iterat. §. 28. 29. 30. (s) Lib. I. (t) vid. cap. praced. §. 216. ſeqq.

97. Denique & ratio non eſt occulta, *cur apud Judæos pro adulterio ſaltem fuerit habitum, cum quis cum uxore aliena concumberet*, non ſi ſoluta concumberet cum marito, (u) quia nempe polygamia viris erat indulta. Neque adeo mirandum, eandem definitionem adulterii a Romanis fuiſſe retentam, quia hi a Græcis leges ſuas habuerunt, Græci multa acceperunt mediante philoſophia Barbarica ex moribus Judæorum.

98. Igitur & ea lex divina ex prohibitione polygamiæ & libidinis per modum concluſionis deducitur: (x) LENOCINIUM NON COMMITTE. Scilicet & vulgare illud, & quod in ſpecie a conjugibus, marito maxime, patrari ſolet.

99. Ultimo loco & de *inceſtu* videndum. (y) Atque hunc quidem diſertiſſime prohibuit lex divina univerſalis, cujus diſpoſitionem his verbis ſummatim circumſcribimus. ABSTINE A CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM, FRATRUM ITEM AC SORORUM, ET QUI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QUIQUE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES.

100. Quæ diſpoſitio, ſi ulla, multis litigiis fuit, & eſt ſubjecta. (z) Ut ordine procedamus, probamus initio, eam *ad legem poſitivam* pertinere, quia ſupra demonſtravimus, ex ratione naturali turpitudinem ne quidem intuitu lineæ rectæ oſtendi poſſe.

101. Spectat autem non ad ceremonialem & forenſem, quia Deus ſatis manifeſte dixit, contra prohibitiones iſtas peccaſſe Ethnicos, quibus adeo neceſſe eſt, legem iſtam fuiſſe promulgatam, quod vel *per Noachum* vel *per Adamum* factum fuit.

102. Cæterum an eædem prohibitiones obtinuiſſent *in ſtatu perfectionis* & integro, nos non tangit, qui quæſtionem hanc pro mere curioſa habemus, cum DEUS ſapientiſſime ejus deciſionem non revelaverit nobis; veremur tamen, ne multum hic ſit ſudandum iis, qui ſtatum integrum normam faciunt corrupti, ſi rationis & non autoritate humana velint agere.

103. Jam quid velit ipſa lex, diſpiciendum. DEUS uni regulæ, quod nos fecimus, prohibitionem non incluſit, ſed *varias perſonas* enumeravit; a quarum conjugio ſit abſtinendum; Unde origo diſſenſionum

(u) Adde Levit. 18. v. 20. (x) vide cap. præced. §. 219. (y) Conf. cap. præced. §. 220. ſeqq. (z) Conf. Havemanni Gamol. l. 2. tit. 5. poſit. 6. p. m. 233. ſeqq. *Huc pertinent omnia ſcripta in controverſia hoc ſeculo acriter ventilata de conjugio cum uxoris ſorore, inter Strauchium, Bucholzium, Havemannum &c. Item reſponſa Theologorum & JCtorum in cauſa Oettingenſi.*

circa *perſonas ibi non expreſſas*, ad quas tamen ratio prohibitionis pertinet, ut & de *rationibus* ipſis.

104. Nos præſupponimus, omnem legem admittere præter interpretationem declarativam etiam reſtrictivam & *extenſivam*, ſi modo conſtet de ratione legis, & legislator extenſionem fieri non prohibuerit. Fluit hoc ex iis, quæ ſupra in cap. de interpretatione demonſtravimus.

105. Deinde & illud poſtulatum ſua radiat luce, præferendam eſſe *rationem*, quam *legislator ipſe* legibus ſuis appoſuit, rationi, quam ſuppeditant *interpretes*. Quia omnis interpretationis finis eſt aſſequi voluntatem legislatoris, quæ ubi obſcura eſt, conjecturis eſt opus; quod ſi ergo voluntas eſt aperta, ceſſant conjecturæ, neque conjecturæ valent, quæ non ſunt ad mentem legislatoris.

106. Ergo multo magis, quas DEUS rationes legis ſuæ ſuppeditat, anteponendæ erunt iis, quas homines cujuscunque alias ſint autoritatis, omnes tamen in relatione ad divinam ſapientiam fatui, inculcarunt.

107. Quodſi hæc notaſſent, & adhuc in univerſum notarent illi, qui cauſis matrimonialibus dijudicandis præſunt, facile ceſſarent erroneæ aſſertiones ex hoc primo falſo, quod *tradita Rabbinorum* prælata fuerint *verbo Dei*, copioſe ortæ, facile tolleretur diſſenſus, etiam inter eos, qui uni religionis addicti ſunt, frequens.

108. Nempe *Ebræi veteres* (a) *duas* potiſſimum rationes allegant nuptiarum in Levitico interdictarum, unam deſumtam a *naturali pudore*, qui non ſinant autores ortus ſeu parentes cum ſua ſobole aut in ſeipſis, aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali commixtione proxime cohærentes miſceri.

109. *Alterum* inde deducunt, ne quarundam perſonarum *convictus quotidianus* & inobſervatus ſtupris & adulteriis anſam daret, ſi tales amores nuptiis poſſent conglutinari, unde v. g. inferunt, interdictum eſſe matrimonium *amitæ*, non vero *filiæ fratris*, quia nempe viri juvenes aſſidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iiſdem cum amitis habitant, ad domos vero fratrum minus frequens ipſis eſt aditus, nec ibi tantundem habent juris.

110. Jam cum *ipſi Rabbini* rationibus iſtis & aliis levioribus *non multum innitantur*, (b) & diſerte fateantur, magiſtros traditionum nihil certi ea de re accepiſſe, mirandum, quod plurimi ex Chriſtianis, (c) iis

(a) Puf. ex Grotio §. 35. p. m. 813. Conf. Seldenum de J. N. & G. l. 5. c. 10. p. m. 617. ſeqq. (b) vid. Selden. d. l. p. 619. (c) *Ut faciunt omnes, qui defendunt con-*

Digitized by Google

iis plus juſto tribuant, quaſi jugens ſapientiæ theſaurus inibi lateat. Nobis vero, quid eædem veri contineant, eo diſtinctius videndum, quod iſtis proſtratis concluſiones multæ a vera expoſitione legis divinæ recedentes, utpote quæ, ſi accurate in earum fundamenta inquiſitas, huic fulcro vel unice vel certe maxime ſuperſtructæ ſunt, ſua ſponte corruant.

111. Initio vero id velut obiter notamus, ſequeſtrari a Rabbinorum ſectatoribus fere rationem omnibus prohibitionibus communem, de qua mox, quæ tamen his ſpecialioribus erat omnino præmittenda, cum ex generalibus in moralibus ſpecialiora limitationem vel interpretationem accipiant. Sic enim duæ rationes ſecernebantur, ut *prior* magis ad lineam rectam, *altera* ad collateralem pertineret.

112. Jam quod *priorem* concernit, vel præcedens caput (d) oſtendere poterit, quantum robur inſit argumento a pudore deſumto; ſi exinde turpitudinem naturalem conjunctionis perſonarum in linea recta demonſtrare velis.

113. An autem Deus eandem ut rationem *arbitrariam* legis arbitrariæ in prohibitione conjunctionis inter parentes & liberos ſimul reſpexerit, videbimus ſtatim.

114. Ergo de priore nihil adjiciemus amplius. *Poſterior* non ita leviter nobis dimittenda erit, quia manifeſtam *abſurditatem*, multorum errorum fontem continet, ſive ipſam *in ſe* conſideres, ſive ejus *applicationem ad perſonas in prohibitione expreſſas* ſive *concluſiones* inde deductas *de perſonis non expreſſis*, ſive denique *deducendas*, quas tamen ipſi hujus rationis amaſii habent haud dubie pro abſurdis.

115. *In*

---

conjugium cum ſorore uxoris, & quod lex divina non debeat extendi ad perſonas ejusdem gradus in lege non nominatas. Conf. omnino Brunnemann. in jure Eccleſiaſtico, Bruckneri deciſiones matrimoniales. *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 14. *eas vocat rationi conſentaneas: Pro non abſurdis habet Dn. Puſend.* p. 813. *Cum vero evidenter oſtenderim, iſtas rationes omnino & regulis bonæ interpretationis & rationis a Deo in prohibitione dictæ aperte repugnare, rogo omnes defenſores adverſæ ſententiæ ſive Theologos, ſive JCtos, ſive ſingulos, ſive Collegia integra, velint vel rationes has meas refutare, vel in honorem Dei errorem fateri, & ita præcavere, ne ab omnibus Divinum verbum & veritatem amantibus atque timentibus pro iis habeantur, qui propter vanos honores aut lucellum verbum Dei & veritatem produnt. Convertat eos Deus atque a ſpiritu ambitionis atque avaritiæ liberet. Ego adjuvante divina Gratia ſemper paratus ero, ad honorem Dei veritatem hanc calamo, ore, voto defendere.*

(d) cap. præced. §. 237. ſeqq. & §. 159.

115. *In ſe* ſpectata tolerari forte poſſet ea ratio, ut ſecundaria, cur DEUS in perſonis collateralibus ibidem prohibitis, commixtionem corporum noluerit admittere, ſi ſubordinaretur rationi generali, *in proximitate ſanguinis* conſtitutæ, non ſine cauſa a divino numine etiam in perſonis collateralibus, repetitæ, (e) ut omnis excludi debeat cavillatio; Aſt cum huic communiter opponatur, ita ut ratio a DEO exhibita cedere debeat huic humanæ, id eſt, ut ex perſonæ pro prohibitis non habendæ, in quibus etiamſi eadem adſit proximitatis ratio, ceſſet tamen iſta de convictu quotidiano cauſa, id vero eſt, ſapientiam divinam velle corrigere, id eſt, committere abſurditatem Chriſtiano homini non condonandam.

116. Deinde *applicatio ejuſdem* ſatis quidem bene procedit inter *fratres & ſorores* cujuſcunque generis ſive germanas ſive unilaterales, quia hi ſimul habitant & communi converſatione utuntur. At quod *amitam* & *materteram* attinet, maxime hic claudicare incipit iſta Rabbinorum ratio.

117. Nam quod *cohabitationem* concernit, uti apud alias gentes, ita & apud Hebræos, niſi fallor, vel ipſis morum Judaicorum ſcriptoribus conſentientibus, prærogativa non una *agnationis* fuit præ *cognatione*, cui illud accenſeri ſolitum fuit; ut poſt mortem parentum filiæ innuptæ magis apud *fratres* quam *ſorores* fuerint educatæ, quo pacto ſæpius quidem contingere potuit, ut *juvenes* cohabitarent cum *amitis*, quam cum *materteris*, adeoque, ſi DEUS in promulgatione prohibiti inceſtus converſationem quotidianam primario reſpexiſſet, omnino diſcrimen inter materteram & amitam æque fuiſſet obſervandum, atque illi inter amitam & fratris filiam obſervatum fuiſſe volunt.

118. Huic ſcrupulo, ut ſe explicent Hebræi, nova effugia quærunt, in *frequenti viſitatione familiæ avitæ* a viris juvenibus inſtitutæ, quaſi nempe, cum ab his æque avi materni atque paterni ædes frequentatæ fuerint, vel ob hanc cauſam matertere pariter & amitæ conjunctio fuerit interdicta. Sed videamus an hæc panacea & reliquas abſurditates ſit ſanatura.

119. Mox enim prohibetur concubitus *cum patrui uxore*. (f) Cedo rationem, qui ſputa Rabbinorum linguis. An putas patruum una cum uxore in *avi domo*, quam ita frequenter adiiſſe fratris filium arbitraris, *habitaſſe?* Non arbitror. An vero *viduam patrui apud ſocerum degiſſe opinaris?* Id adhuc minus probabile, ſi quis communia odia inter ſocrum

(e) Levit. XIIX. v. 12. 13. (f) Levit. XIIX. v. 14.

ſocrum & nurum reputet. An denique *fratris filium frequenter iviſſe ad patruum dices?* qui ne quidem fratrum converſationem pro frequenti habes.

120. Eadem eſt ratio prohibitæ *uxoris fratris*. Nam nec hanc poterunt in domo ſoceri commode collocare, nec metum ſtupri adeo converſatio quotidiana injicere poterit, ſi in mentem revocent, quod docuerunt, ad domos fratrum minus frequentem fuiſſe aditum, nec ibi tantumdem eos, ut apud avos habuiſſe juris.

121. Sed forte effugium quærent in eo, quod diximus, fratres & ſorores poſt parentum mortem apud fratres & agnatos fuiſſet educatos, ergo omnino ob hanc converſationem interdicendum fuiſſe conjugium cum uxore fratris & patrui, quoniam non raro evenerit, ut frater aut nepos ex fratre ibi habitaverint. Bene, inquam ego, ſed ſi vos tot effugia pro demonſtranda ratione perſonarum expreſſarum in prohibitione quæritis, cavete ne anſam mihi ſuppeditetis oſtendere abſurditatem, quam committitis in deducendis concluſionibus de perſonis ibi non expreſſis. Æquum enim eſt, ut libertatem, qua utimini, & mihi indulgeatis viventi vobiſcum in literaria Republica, in qua omnes æquales ſunt.

122. Nam ut de *fratris filia* incipiam, cui cum patruo nuptias interdictas haud eſſe adſtruebatis, (g) initio quærere liceat, qua ratione nitatur aſſertio iſta, quod ad fratrum domos minus frequens juvenibus fuerit aditus, quam ad domos avorum, nec ſibi tantundem habuerint juris. Sane repugnant mores omnium populorum, neque de Judæis quicquam peculiare hac parte ex Hiſtoriis oſtendi poterit.

123. Scio equidem indulgentius communiter haberi pueros ſolere ab avis, quam a fratribus, ſed procedit id in infantibus aut infantiæ proximis. In puberibus, ad quos maxime legislator reſpexit, alia eſt ratio. Etſi enim & hi blandius, quam forte a parentibus, tractentur ab avis, non tamen quicquam ſolidi adduci poterit, cur frequentatio ædium fraternarum ipſis jam ex magna parte educatis reddi debeant odioſæ. Quin & prope dixerim, juvenes lubentius converſari in familia fratris quam avi, quoniam quantumcunque benignitati gradum obſervent parentes ſecundi gradus, conjuncta tamen eſt iſta converſatio cum magna reverentia ipſis debita, quæ in iſta ætate magis magisque ſe exſerit. At hæc reverentia ut exhibeatur fratribus etiam natu majoribus, nulla cauſa poſtu-

(g) Vide ſupra §. 109.

poſtulat. Ubi vero major æqualitas, ibi major amicitia, ibi major ſocietatis appetitus.

124. Verum demus ipſis & hoc paradoxum. Parum lucrabuntur, ſi & nos utamur illo effugio, quod non raro liberi fratrum a patruis fuerint educati. (h) Ergo & hic quotidiana converſatio patrui cum fratris filia poſtularet prohibitionem.

125. Aut, ſi neque hoc placeat, annon juvenculæ æque ut juvenes viſitarunt avos aviasque, ac ita occaſionem habuerunt patruis familiariter utendi? Annon ſæpius accidit, ut avi educarent neptes ex filio? Certe nihil frequentius eſt, quam ut aviæ neptes ſuas amore ad exceſſum uſque proſequantur, easque multum frequentata converſatione dignentur.

126. Eadem ſuo modo & ad *ſororis filiam* applicari poſſunt, ut de aliis perſonis non expreſſis jam non ſim prolixior.

127. Quin imo, ſi DEUS ad perſonarum quarundam convictum quotidianum & inobſervatum in lege hac reſpexiſſet, neceſſe fuiſſet etiam prohibere conjugia inter *duorum fratrum aut ſororum liberos*, certe inter *liberos fratrum*, quoniam & hi vel apud avos non raro educabantur, aut alias ibi occaſionem familiariter converſandi habebant, aut quia, ut diximus, fratris filius patre mortuo apud patruum tanquam agnatum proximum educabatur. Breviter ſi ob familiarem converſationem prohibita fuit patrui uxor, ob eandem cauſam æque & imo magis interdicendæ fuiſſent nuptiæ cum filia patrui. At horum conjugia lege divina prohibita non eſſe patet ex ſequentibus.

128. Ergo nos potius, relictis iſtis rationibus haud genuinis, maneamus in revelatione divina, & in illa ſola, utpote hac parte maxime perſpicua, demonſtremus legem de inceſtu, prout eam ſupra formavimus. Notanter vero diximus: abſtinendum eſſe a CONJUNCTIONE cognatorum & affinium, prohibetur enim ibi non ſolum concubitus matrimonialis ſocietatem nuptialem intendens, ſed & vel maxime concubitus fornicatorius, cujus malitia inceſtu gravatur.

129. Deinde non ſine ratione DEUS prohibitionibus ſpecialibus generalem præmittit: (i) *Neminem debere concumbere cum ea, quæ ipſi ſanguine proxima eſt*, ut oſtendat, ad hanc legem tanquam generalem homines in dubio, tanquam ad rationem communem in interpretandis prohibitionibus ſpecialibus recurrere debere.

130. Di-

(h) Vide §. 121. (i) Levit. 18. v. 6.

130. Dico in dubio. Unde ſi leges ſequentes ſpecialiores (1) aperte ſuppeditant novam rationem, quæ a proximitate ſanguinis abit, communia principia bonæ interpretationis dictitant, iis potius eſſe inhærendum, easque extendi debere ad perſonas, in quibus non eſt eadem ſanguinis proximitas.

131. Operabitur tamen iſta generalis ratio perpetuo, ut ibi eandem eſt ſanguinis proximitas, ibi eadem quoque ſit prohibitio etiam in perſonis non expreſſis. Et rationes ſpecialiores indicaturæ ſint, in quibus caſibus ultra proximitatem ſanguinis prohibitio locum ſibi vindicet. Breviter: valebit argumentatio ex iſta ratione affirmative non negative.

132. Quare non opus erit, ut, quod multi faciunt, prolixe inculcemus doctrinam de computatione graduum, quoniam rationes a DEO nobis traditæ oſtendunt, ſenſum prohibitionum commode absque mentione certorum graduum poſſe exponi.

133. Quodſi quæras, quænam ſit rationis ratio, & cur Deus ob proximitatem ſanguinis conjugia quædam interdicere voluerit, reſpondebo, id ut inquiramus non eſſe neceſſe, quia non interpretamur legem humanam, in qua communiter ſcrutari ſolemus utilitatem Reipublicæ, quam Princeps in legibus ſuis reſpicere debet, ſed divinam, cujus rationes nôn indicatas ſubtilius inquirere velle, pugnat cum reverentia ipſi debita.

134. Quin &, ſi non omnium, quæ legibus civilibus conſtituta ſunt, dari poteſt ratio, & multo minus rationis ratio, ſed ſæpius lex etiamſi dura, tamen quia ſcripta eſt, obſervanda eſt a ſubditis, multo magis homines rationem ſuam compeſcere debent in revelationibus divinis, ut non tendant plus ultra, cum certiſſimum ſit, DEUM omnia ſapientiſſime agere, etiamſi rationes ſapientiæ ejus non capiamus.

135. Et, niſi me omnia fallunt, potentiſſimum Nomen in verbis, quæ legi iſti generali addidit: *Nam ſum Jehovah Dominus tuus*, præter alia, quæ per eadem innuuntur, etiam curioſitatem humanam præſcindere voluit, ut non ulterius de ratione prohibitionis hujus philoſopharentur, ſed id ſaltem cogitando, eſſe DEUM Optimum maximum, qui hæc velit, ſancto terrore pruritus ulteriorum meditationum compeſcant.

136. Ergo nunc ad ſpecialia. Dixi prohibitam eſſe conjunctionem PARENTUM ET LIBERORUM. De *conſanguinitate* enim incipiendum eſt, & ab hac pergendum ad *affinitatem*, utpote quæ eſt conjunctio perſonarum cognatarum cum cognati conjuge. Inter cognatos *linea recta*

(1) *Ut ſit in prohibitionibus linea recta & collateralis inæqualis.*

Digitized by Google

cta præcedit collateralem, itaque prius videndum de parentibus & liberis, & ab his etiam ipſe Deus incipit.

137. Prohibet vero concubitum *cum patre & matre, item cum filii aut filiæ filia*, (m) iſtam rationem ſuppeditans intuitu matris; *eſſe illam matrem, ac propterea nuditatem ejus non eſſe detegendam;* intuitu liberorum; *quod ſit propria parentum nuditas*, quo ipſo, ni fallor, divinus legislator innuere voluit, ob *reverentiam* parentibus a liberis debitam, quæ perpetua eſt, hos abſtinere debere a concubitu cum parentibus, cum pater & mater maneant pater & mater, etiamſi liberi maxime ſint adulti, illos contra propter *pudorem* debere abſtinere ab inceſtuoſa commixtione, quoniam maxime impudicum habetur, ſi quis propriam nuditatem detegat.

138. Sentio autem quid velis. Id ſcilicet mones, quod capite præcedenti rationes prohibitarum nuptiarum in linea recta a *reverentia* & *pudore* deſumtas rejecerim. Ita eſt. Sed rejeci ſaltem ſub ea limitatione, quod hæ rationes non inferant demonſtrative, abſtrahendo a revelatione, nuptiarum illarum prohibitionem ex lege naturæ. Recordari ergo debuiſſes, nos jam occupatos eſſe in legibus poſitivis, quæ uti præter rationem quid jubent aut prohibent, ita regulariter rationes iis adjunctæ ſunt præter dictamen naturale. Non tamen ſtatim, quod præter rationis dictamen eſt, eſt etiam contra illud.

139. Ex iſta itaque prohibitione ſpeciali formo primam regulam: JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM. Quod ſint prohibitæ, nullus dubitat. Probandum igitur ſolum, quod hæc prohibitio tendat *in infinitum.*

140. Probo 1. ex *terminis*. Voces *patris* & *matris*, *filiæ* item & *filii* in legibus etiam ex idiomate Hebræo ſumuntur vel late, vel ſtricte. Hoc modo pro ſolis parentibus & liberis primi gradus. Illo pro gradu quocunque in infinitum. Media acceptio, ut forte gradum tertium aut quartum ſaltem cum excluſione ulteriorum denotans, non datur. Neceſſe igitur erit, ut alteruter horum ſignificatum & hic ſubintelligatur.

141. At ſtricta acceptio huc non quadrat, tum quia hac parte conſentiunt omnes interpretes Chriſtiani, proavos & abavos interdicto contineri, tum quod quæ DEUS de *filiæ filia* addit, ex neceſſitate relationis evincunt, ſub patre etiam avum comprehendi. Sequitur igitur, ut DEUS latiorem acceptionem intenderit.

142. Pro-

(m) Levit. 18. v. 7. & 10.

Digitized by Google

142. Probo 2. ex *ratione legis*, ſive eam ſecundum interpretationem noſtram ſpectes, ſive etiam in verbis hæreas. Nam avia tua etiam in decimo gradu *mater tua eſt*, quoniam ex ejus ſanguine es natus, & neptis tuæ in decimo gradu conſtitutæ nuditas *tua nuditas* eſt, quia & hæc de ſanguine tuo participat.

143. Porro quo magis aſcendis, eo majorem *reverentiam* debes aſcendentibus tuis, quoniam his & qui intermedii ſunt, reverentiam debent omnes, tu vero inſuper & intermediis omnibus. Et quo magis deſcendis, eo major eſt pudendi ratio, utpote reverentiæ cohæret.

144. Diſſentiunt ab hac regula pauci, (n) in linea recta ultra *abaviam* & *abneptem* nuptias non prohiberi aſſerentes, inepte, cum fere loco rationis a DEO expreſſæ fundamentum quærant in mixtura phyſica quatuor temperamentorum, aut elementorum, aut participatione de identitate eſſentiæ, vel alia ſimili.

145. Rectius iſti, (o) qui tradunt ita in infinitum hic eſſe prohibitas nuptias, ut nec *Adamus*, ſi reſurgeret, ullam ex hominibus in uxorem ducere poſſet.

146. Sed iſte quidem diſſenſus eſt curioſus magis, quam ad applicationem utilis. Neque enim Adam eum in finem reſurget, neque hodie caſus accidet, ut vel effœta atavia atnepotis ſui concubitum vel matrimonium appetat, aut atneptis conſueſcat cum atavo.

147. Ergo relicta linea recta tranſeo ad collateralem, & initio quidem ad FRATRES & SORORES. Prohibet inter has perſonas DEUS inceſtum apertiſſime: *ne quis detegat nuditatem ſororis ſuæ, quæ patris ipſius aut matris eſt filia, domi vel foris edita.* (p)

148. Hinc oritur ſecunda regula: IN LINEA COLLATERALI ÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES & SORORES. Ipſa propoſitio demonſtratur per verba legis divinæ modo adducta. Excluſiva regulæ adjecta inde deducitur, quia in linea collaterali æquali poſt fratres & ſorores ſunt fratrum & ſororum liberi, de quibus nulla extat prohibitio. Et quamvis jus humanum Eccleſiaſticum etiam inter Chriſtianos circa licentiam *conjugii conſobrinorum* aut *fratrum patruelium* maxime variaverit, nemo tamen unquam defendit, iſta conjugia eſſe contra legem divinam, excepto ſolo Ambroſio, qui tamen aſſertionis ſuæ nullum attulit fundamentum. Neque enim habuit. (q) 149.

(n) *Thomas Anglus* in ſtatera morum. *Ex pontificiis Bellarminus vel Baronius.* (o) *Quod etiam defendit Alberti* in Compendio. (p) Levit. 18. v. 9. (q) *Vide omni-*

Digitized by Google

149. Cæterum fratres ſunt vel germani, vel unilaterales, illique vel uterini, vel conſanguinei. De ſingulis perſpicue loquitur lex divina. Sororem germanam intelligit per eam, quæ *domi nata* eſt, unilateralem, quæ *foris*, id eſt ex alio conjugio, uterinam, *quæ eſt matris tuæ filia*, conſanguineam, *quæ patris*. (r)

150. Tranſirem ad aliam legem ſpecialem, niſi iterata prohibitio ulteriorem meditationem poſtularet. Mox enim DEUS ſubjicit: *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui, genitæ patri tuo, & ita ſororis tuæ.* (s) In hunc ſenſum reddidit Lutherus & fere reliquæ verſiones. Et communis horum verborum eſt expoſitio, quod hic iterum interdicatur conjugium cum ſorore conſanguinea.

151. Sed fuerunt tamen, quamvis pauci, alia omnia hac prohibitione ſubintelligi opinantes, & nempe vetari *conjugium cum comprivigna*, cujus mater peperit patri meo. (t)

152. Rationes, quas afferunt, potiſſimum duæ ſunt, 1. communem expoſitionem eſſe otioſam, quia hoc pacto committeretur tavtologia, utpote cum modo in præcedentibus ſoror conſanguinea inter reliquas ſatis diſtincte fuiſſet prohibita. At Spiritum Sanctum non eſſe tavtologum.

153. 2. In lingua ſancta extra *Moledeth*, non *Muſedeth*, iſtud eſſe participium activæ ſignificationis, hoc paſſivæ. Male igitur ſecundum paſſivum ſignificatum vocem accepiſſe verſiones communes, cum potius ita fuiſſet reddendum: *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui* (id eſt comprivignæ tuæ) *poſtquam ea* (noverca) *peperit patri tuo* (ſororem vel fratrem tibi cum comprivigna communem) *& ita* (comprivigna mediante iſto fratre communi) *ſoror tua facta eſt.*

154. Quamvis vero multi hoc dogma tanquam novum, ut fieri ſolet, refutare aggreſſi fuerint, (u) ſi tamen fatendum eſt, quid ſentiam, non reſponderunt exaſſe ad illa duo argumenta.

155. Quin

omnino Sharrok. Judicia de variis incontinentiæ ſpeciebus p. m. 186. ſeqq. & maxime p. 207. *Ita jure Saxonico conjugia hæc quidem ſunt interdicta, ſed princeps tamen diſpenſat in iis.* (r) *Alii ita explicant:* Domi, *quæ in conjugio*, foris, *qua extra conjugium.* (s) Levit. 18. v. 11. (t) *Ut Antonius Matthæi, Samuel Bohlius*, vide Havemanni Gamol. p. 307. ſeqq. *Nuper Elias* Schneegaß *ſeu Antonius a Maria* de conjugio comprivignorum *hanc ſententiam defendit, ſed aperte jus naturæ & divinum poſitivum aliaque multa miſcens, eamque prohibitionem per fictionem ad alia conjugia extendens, contra quam ſententiam diſputamus infra* §. 213. ſeqq. (u) *Vide Havemannum* d. l. *& ſcripta varia Bohlii & contra eum edita. Ex hodiernis JCtis pleri-*

155. Quin & plerique vel ex hoc fundamento iſtam opinionem deſtruere ſunt conati, quod comprivigni neque cognati ſint neque affines, neque cognatio inter eos aut affinitas per nativitatem fratris communis oriatur, quod facile ex definitionibus cognatorum affinium omni jure receptorum demonſtrant.

156. Sed hoc, ni fallor, eſt leges humanas normas facere, ex quibus debeat interpretatio juris divini ſumi, cum tamen potius res ſit invertenda. Eſto, jure humano tantum prohiberi propter cognationem & affinitatem nuptias, an propterea DEO ligandæ ſunt manus, ut prohibitionem ſuam non poſſit extendere ulterius?

157. Quin imo & leges humanæ (x) ob alias quoque rationes civiles conjugia interdicunt præter cognationem & affinitatem; annon idem liceret DEO?

158. At, inquies, DEUS in iſtis prohibitionibus, quas inter controverſa hæc fere medio in loco collocata eſt, continua ſerie agit de interdictis ob proximitatem ſanguinis, hoc eſt, ob conſanguinitatem & affinitatem. Ergo inconveniens foret iſtam legem de alia cauſa velle interpretari.

159. Admittam & hoc, ſed tum urgebo, ipſum ſatis aperte aſſerere in hoc caſu proximitatem ſanguinis (ſive affinitatem eam velis appellare, ſive conſanguinitatem, ſive ex horum utroque aliquid mixtum) ortam ex generatione fratris communis: ut nempe illa, quæ cum fratre meo proximitatem ſanguinis habeat, habeat intuitu hujus medii & mecum, & adeo fiat mea ſoror, quoniam fratris mei ſoror eſt.

160. Nec obſtat, quod hunc modum, conſanguinitatem & affinitatem augendi ignorent leges, & quod conſanguinitas atque affinitas ſint termini technici. Nam hic iterum committitur μετάβασις. Permitte illis, ut in ſua arte loquantur, ut velint. Annon DEUS autor ſermonis poteſtatem habebit, in ſua arte ſignificationem vocis extendere ad eum caſum, quem alia diſciplina ignorat?

161. Ita non raro evenit, ut inter homines unus artifex vocabulo utatur in alia ſignificatione, quam alter, qui diverſam artem profitetur. (y)

162. Imo ſæpius unam artem excolentes terminis utuntur diverſimode.

163. Qua-

plerique contra Bohlium diſputant, niſi quod Magnif. Dn. Ordin. noſter in notis ad Inſtit. *Bohlii ſententiam ſequatur, quamvis in notis* ad Brunnem. Jus Eccleſiaſt. p.638. *controverſiam ſolum narrat.* (x) *Ut tutoribus, præſidibus, ſenatori, raptori &c.* (y) *Exemplo* mortis, *quæ aliter ſumitur in philoſophia, aliter in jure.*

163. Quare potius aberrarunt homines, quod in hoc caſu nullam ſanguinis proximitatem admiſerunt, quam tamen perſpicue pro tali habuit DEUS.

164. Eadem prohibitionis ratio obtinebit in caſu ſimili, ſi *noverca mea*, quæ nullam comprivignam ad patrem meum attulit, peperit tamen patri meo, poſtea eo mortuo, ad alia vota tranſiens *filiam* edat. Ergo nec hanc ducere potero. (z)

165. Quod ſi autem noverca patri meo partum non ediderit, poſſem (a) ejus filiam ab altero marito, cui poſt mortem patris mei nupſit, conceptam matrimonio mihi jungere, etſi hæc filia nata ſit, poſtquam noverca cum patre meo una caro facta erat, nam lex divina rationem prohibitionis non in unione carnis ponit, ſed in partu fratris communis.

166. Igitur valeret conjugium cum comprivigna, ſi noverca ſobolem ex patre meo non edat, quia & cum deficeret medium nos uniendi.

167. Sed quid ſi hoc caſu, poſtquam jam quis duxit comprivignam, naſcatur frater & ſoror communis. An poſtea conjugium bene formatum erit reſcindendum ob metum inceſtûs? Non arbitror.

168. Adeoque ſimul notabis *differentiam inter hanc prohibitionem & reliquas omnes.* In reliquis inceſtuoſis nuptiis ſeparatio omnino facienda, quoniam omnes commixtiones ſunt inceſtuoſæ. At hic non ſunt.

169. Scilicet in *inceſtu* reſpicitur ad *initium* commixtionis, ſi hæc inceſtuoſa ſit, & reliquæ omnes pro talibus habendæ, ſin minus, nec reliquæ vitium contrahent, etiamſi circumſtantia ſuperveniat, quæ ſi ab initio adfuiſſet, feciſſet inceſtum.

170. Ita ſi frater tuus miſceatur cum tua uxore aut vidua, quia primus fratris tui concubitus eſt inceſtuoſus, & reliqui omnes erunt.

171. At ſi tu adulterium & inceſtum condones, absque inceſtu cohabitare porro ei poteris, etiamſi jam cum fratre tuo ſit una caro facta, quia initio conjugium tuum inceſtu erat vacuum, quod idem inceſtuoſum fuiſſet, ſi jam eo tempore, quo tu id contrahebas, frater tuus cum iſta fœmina rem habuiſſet. Et ita in cæteris.

172. Jam ad lineam collateralem inæqualem, ubi incipit controverſiarum & diſſenſionum fertilitas. Nos viæ cœptæ inſiſtemus. Interdicit

(z) *Ita dictum textum de hoc caſu exponere jus Canonicum* C. ſi qua mulier 3. C. 35. q. 10. *notat Dominus Ordinarius* ad Brunnem. p. 63. *verba Canonis ex Romana Synodo hæc ſunt:* Si qua mulier ad ſecundas nuptias tranſierit, & ex eis ſobolem genuerit, nullo modo poteſt ad conſortium cognationis viri prioris pertingere.
(a) *Et de hoc caſu loqui Jus Canonicum, notat Dn. Ordin.* d. l.

cit Deus *revelationem nuditatis amitæ tuæ, eo quod patris tui proxima conſanguinea ſit, itidem & materteræ, utpote matri tuæ proximæ.* (b)

173. Hinc formo tertiam regulam: IN LINEA COLLATERALI INÆQVALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QVÆ SIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM.

174. *Parentum loco* dicuntur eſſe omnium aſcendentium meorum fratres & ſorores. *Liberorum loco* omnes fratrum vel ſororum mearum liberi. Ideo vero hæ perſonæ ad invicem parentum & liberorum loco eſſe dicuntur, quia poſt parentes proximi ſunt in conſanguinitate, ad quos adeo parentibus mortuis communiter onus tranſit educandi & quandoque alimentandi liberos fratrum.

175. Etſi itaque Deus mentionem ſaltem in prohibitione faciat *amitæ* & *materteræ*, tamen *ratio divina* ſatis clare oſtendit, reſpexiſſe Deum ad iſtum quaſi reſpectum parentelæ & filiationis, ut inde recte inferatur, cuilibet prohibitum eſſe conjugium cum iis, qui parentibus ejus in latere proximi ſunt.

176. Ergo in linea collaterali aſcendente prohibitæ erunt nuptiæ cum *patruo* & *avunculo*, cum *amita* & *matertera*, in deſcendente cum *fratris* aut *ſororis filio* aut *filia*.

177. Ulterius *in infinitum* ſe extendit iſta prohibitio, quoniam in toto hoc capite, ut ſupra innuimus, vocabulum patris & matris accipitur in lato ſignificatu pro omnibus aſcendentibus. Igitur ſi hoc loco ſtricte ſupponeretur, haud dubie id Deus expreſſiſſet.

178. Accedit, quod ratio divina, a *proximitate attinentiæ ad perſonas parentum* deſumpta, ſi jungatur cum ratione, cur nuptiæ in linea recta ſint interdictæ, id velit, quod quemadmodum inter adſcendentes & deſcendentes nuptiæ propter *reverentiam* & *pudorem* ceſſare debent, ita & ob eandem *reverentiam* fratrum liberi debent abſtinere a connubiis patruorum aut amitarum &c. & ob eundem *pudorem* avunculi aut materteræ inter vetita numerare matrimonia cum neptibus aut nepotibus ex ſorore &c.

179. Quoniam igitur hæc ratio augetur in avorum, proavorum & ita in infinitum fratribus aut ſororibus, neceſſe erit, ut & prohibitio in infinitum extendatur.

180. De-

(b) Levit. 18. v. 12. 13.

180. Denique dixi in regula, quod hæc lex divina ſpectet etiam ad fratres & ſorores *unilaterales* parentum, quia non ſolum in præcedentibus fratrum & ſororum termini ita late fuerunt uſurpati, unde & hic eadem præſumenda eſt vocabulorum ſignificatio, ſed &, quia ad hos æque quadrat ratio divina, ſunt enim & ipſi proximi parentum noſtrorum, niſi quis afferre velit, quod jure Saxonico fratres unilaterales cenſeantur uno gradu remotiores, quam germani, quod tamen profecto hic eſſet argumentari a baculo ad angulum. (c)

181. Qui diſſentiunt, illi partim negant prohibitas eſſe nuptias inter *patruum* & *fratris filiam*, item inter *ſororis filiam & avunculum*, partim indulgent nuptias *nepotum* aut *neptum fratris*, cum *avi & aviæ ſororibus & fratribus*, partim arbitrantur prohibitionem regulæ noſtræ ſaltem pertinere ad fratres & ſorores parentum *germanas*.

182. Sed hi omnes nituntur ſolum iſto *fundamento*, quod prohibitio divina non ſit extendenda ultra perſonas hic expreſſas, quodque ante legem Moſaicam nuptiæ in linea collaterali non fuerint interdictæ, & quod adeo lex iſta, tanquam corrigens & reſtringens libertatem præcedentem, pro odioſa haberi debeat, quæ non admittat extenſionem.

183. Quod non ſolum paulo ante deſtruximus in hoc capite, ſed & ſupra, ubi de interpretatione tractabamus, oſtendimus, leges corrigentes perperam haberi pro odioſis.

184. Major diſſenſus eſt circa prohibitionem intuitu *affinitatis*, ubi dixi, quod illorum omnium, qui hactenus DICTIS RESPECTIBUS INTER SE SUNT AFFINES, matrimonia non procedant. Verba legis divinæ eo tendunt: *Non deteges nuditatem uxoris patris tui, quia eſt nuditas patris tui. Non deteges nuditatem uxoris patrui tui, quia eſt affinis tua. Non revelabis turpitudinem nurus tuæ, eſt enim uxor filii tui, quare non revelabis ejus nuditatem. Non deteges nuditatem uxoris fratris tui, quia eſt nuditas fratris tui. Non revelabis turpitudinem uxoris tuæ & filiæ ejus, filiam filii ejus & filiam filiæ ejus non ſumes, ut reveles ignominiam ejus, quia caro illius ſunt, & talis concubitus ſcelus eſt.*

185. Ex his verbis ſtruo ultimam regulam: QVÆCUNQVE PERSONÆ RATIONE CONSANGVINITATIS UNI CONJUGUM SUNT INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM.

186. Planiſſime enim ad hanc regulam ducunt rationes, quas Deus in legibus recenſitis prohibitioni addidit: quæ etiamſi aliquantum varient,

(c) Vide Dn. Ordin. ad Brunnem. Jus Eccl. p. 618. ſeqq. *ubi habebis diſſentientes.*

Digitized by Google

-rient, cum modo dicat, *quia eſt nuditas patris item fratris tui*, modo: *quia eſt affinis tua*, modo, *quia eſt uxor filii tui:* modo, *quia eſt caro* (*vel proxima*) *uxoris tuæ*, tamen re ipſa coincidunt.

187. Nam duplici intuitu quis affinis dici poteſt, uno, reſpectu *conſanguineorum* uxoris ſuæ, altero, reſpectu *uxorum*, quæ nupſerunt conſanguineis ejus.

188. Ad *priorem* reſpectum pertinent interdicta conjugia cum *marito* & *privigna*. Hic vero ratio eſt, *quia privigna eſt proxima uxoris tuæ*, hoc eſt, quemadmodum uxor tua non poterit miſceri cum carne ſua, ita tu, qui factus es una caro cum uxore, non poteris te conjungere cum ejus carne.

189. Ad *poſteriorem* reſpectum pertinet prohibitio *novercæ* item *fratriæ;* ubi iterum additur ratio, *quia eſt nuditas patris & fratris tui*, hoc eſt, quemadmodum tu non poteris jungi adſcendentibus & ſorori, ita nec poteris ducere eam, quæ propter unitatem per nuptias cum patre & fratre facta eſt mater & ſoror tua.

190. Evidentior res eſt in ratione, quæ apponitur prohibitæ conjunctioni cum uxore patrui, *quia eſt affinis tua*. Lutherus reddidit: Denn ſie iſt deine Waſe: Alii: *quia eſt amita tua*. Ut ſenſus ſit: Quemadmodum nuptias inire nequis cum amita, ita nec cum uxore patrui, quæ ob unionem cum patruo æſtimatur, ac ſi ſit amita.

191. Itaque jam ſubſumimus. *Inter affines in linea recta nuptiæ ſunt prohibitæ in infinitum.* Nam uti *patris* vocabulum omnibus adſcendentibus eſt commune, ita vox *filii* denotat iterum omnes deſcendentes.

192. Quare ex *una parte* prohibitæ ſunt nuptiæ in linea *adſcendente* cum *vitrico* aut *noverca*, in deſcendente cum *genero* aut *nuru*, quia horum nuditas eſt patris tui vel matris, item filii tui vel filiæ. Et ita *provitrico* & *pro genero* in infinitum.

193. Ex *altera parte* interdicta eſt conjunctio cum *ſocero* vel *ſocru*, cum *privigno* vel *privigna*, quia hi ſunt caro mariti aut uxoris. Et ita in *proſocero* & *proprivigno* in infinitum.

194. Atque de harum perſonarum prohibitione non credo eſſe dubitatum, niſi ab his, qui prohibitionem ratione conſanguinitatis ne quidem in linea recta ultra quartum gradum volebant extendi debere, ergo multo minus admittent prohibitionem propter affinitatem ultra gradum quartum.

195. Porro inferimus. *In linea collaterali æquali nuptiæ ſunt prohibitæ inter eas perſonas, quæ ſe habent in affinitate, ut frater & ſoror.*

 196. At-

196. Atqui tales ſunt ex *una parte Levir* & *Fratria*, ex *altera Sororius* & *uxoris ſoror*.

197. De *priori* nullum eſt dubium, propter expreſſa legis divinæ verba.

198. De *poſteriori* acriter, ut notum, diſceptarunt inter ſe Theologi & JCti, *an quis poſſit in matrimonium ducere defunctæ uxoris ſororem?* (d) Ne vero tædium ſuſtineas magna volumina perlegendi, momenta utrobique ſunt iſta.

199. Qui licentiam hujus conjugii aſſerunt, fundantur iterum in doctrina Rabbinica, quaſi leges hæ divinæ non valeant *in perſonis non expreſſis*.

200. Qui pro turpi vero habent iſtam conjunctionem, magnam occaſionem litigandi ſuppeditarunt, quod probationem aſſertionis ſuæ quæſiverint in *verbis expreſſis* legis divinæ, ubi Deus diſponit, *quod nemo debeat ducere ſororem uxoris ſuæ, ut ipſa invita & vivente revelet turpitudinem ejus*.

201. Ut enim taceam, hic diſceptatum fuiſſe non ſine rationibus, utrum per *ſororem uxoris* intelligatur ejus conſanguinea, an quælibet gentilis, uti ſæpius in jure Moſaico per fratrem denotatur quilibet judæus; iſtud ſane integer contextus oſtendit, in illo loco principaliter diſponi *de polygamia*.

202. Adeoque ſenſum eſſe vel iſtum (ſi per ſororem quælibet Judæa intelligitur,) quod in polygamia virili hactenus quidem diſpenſatum ſit in veteri Teſtamento, modo ne quis uxore invita aliam ſuperinducat.

203. Vel iſtum (ſi denotetur cognata uxoris,) polygamiam virilem hactenus permitti, ut aliam uxorem priori quis etiam invitæ addere poſſit, modo non ſit uxoris ſoror.

204. Igitur cum in defendenda quacunque doctrina quilibet operam dare debeat, ut ſtringentes rationes afferat, etſi paucas, maneamus potius *in ratione divinæ legis*. Sororius non poterit ducere ſororem uxoris, quia eſt caro uxoris ſeu ejus proxima. Et ſoror uxoris non poteſt nubere ſororio, quia nuditas hujus eſt nuditas ſororis ejus.

205. Denique concludimus. *In linea collaterali inæquali nuptiæ ſunt interdictæ cum cognatorum, qui ſunt parentum & liberorum loco, maritis & uxo-*

(d) *Vide notata ſupra* ad §. 100. 110. lit. z. & c. *Confer omnino* le journal du Palais Part. 9. a Paris 1684. p. 119–154. *ubi deprehendes collectanea elegantia huc pertinentia*.

Digitized by Google

& uxoribus, & cum cognatis, qui ad alterum conjugem reſpectum parentum & liberorum habent.

206. Id eſt, ex *una parte* non valet conjugium cum *patrui* & *avunculi* aut *propatrui* & *proavunculi* & ita porro in infinitum *uxoribus*, tum & cum *amitæ* & *materteræ*, & ita porro, *mariti*: in linea deſcendente, cum *uxore fratris filii*, vel *ſororis filii* & ita porro, aut cum *marito neptis ex fratre vel ſorore*. Ratio eſt, quia nuditas eorum eſt nuditas proximorum tuorum.

207. Ex *altera parte* illicita ſunt matrimonia cum *uxoris* aut *mariti* tui *amita* & *matertera*, *patruo* aut *avunculo* & ita porro, item cum *eorum fratris aut ſororis filia & filio*, ac ita deinceps. Ratio iterum eſt, quia ſunt proximi mariti vel uxoris tuæ.

208. Diſſentientes ſaltem concedunt prohibitionem inter *uxorem patrui* & *mariti fratris filium*, inter *uxorem avunculi* autem & *mariti ſororis filium*, item inter *amitæ & materteræ maritos* atque *uxoris fratris aut ſororis filias* nuptias haud quaquam interdictas eſſe arbitrantur.

209. Multo minus vero admittunt extenſionem prohibitionis ad *gradus ulteriores*, unde nec interdictas ajunt nuptias inter *mariti fratris nepotem* & *uxorem propatrui*.

210. Quoniam autem hic *nihil novi* afferunt, ſed ſolum rationibus aliquoties memoratis innituntur, non opus erit, ut & nos quicquam reſponſionis addamus.

211. Iſtud vero non omittendum, quod, ut notum, Jus Canonicum faciat *tria genera* affinitatis, ita ut genus affinitatis mutetur, quoties perſonæ affini accedit alia perſona diverſi ſexus per nuptias. Ita privigni uxor eſt affinis vitrico mariti in ſecundo genere. Ita eadem uxor privigni eſt in tertio genere affinis illi fœminæ, quam poſtea mariti vitricus duxit in matrimonium.

212. Hæc generum variatio *Juris Canonici figmentum* eſt, inventa etiam ad augendum fiſcum Pontificium. Eam vero ignorat Jus Divinum, & hactenus adducta oſtendunt, nullam perſonarum ſecundo aut tertio affinitatis genere aliam attinentium in lege divina memorari: quamvis non improbandum ſit, ſi magiſtratus civiles publici decoris cauſa prohibitionem ad ſecundum genus extendant, moderate quod faciunt leges noſtræ.

213. Igitur etiamſi *illæ* non admittant conjugia inter *vitricum* & *privigni viduam* aut inter *privignum* & *vitrici viduam*, etiamſi ejusmodi conjunctiones etiam a *jure Romano* improbentur, non tamen deduci poterit

Digitized by Google

terit iſta prohibitio ex *lege divina*, quamvis non defuerint viri eruditi, qui id aſſeruerunt. (e)

214. Qui quidem non contemnendam rationem pro ſua ſententia attulerunt, quod nempe *extenſiva eorum interpretatio iisdem regulis utatur, quibus nos uſi fuimus* in deductione, quod prohibitio legis divinæ ſpectet ad perſonas in lege non expreſſas. Sicut enim nos intulimus, v. g. conjugia cum uxoris ſorore, aut cum avunculi uxore eſſe interdicta, quod vel nos cum uxoribus noſtris, vel uxores alienæ cum cognatis noſtris factæ ſunt una caro per concubitum, adeoque ex rationis identitate verba legis ad caſus ſub verbis non comprehenſos extendimus, ita & ipſi ex *identitate rationis* theſin ſuam derivant.

215. Quemadmodum enim, dicunt, vitricus haud dubie privignam non poteſt ducere, quod vitricus ſit una caro cum matre privignæ & privigna ſit proxima uxoris vitrici, & iterum noverca non poteſt nubere privigno ex iisdem rationibus; ita nec vitricus poterit matrimonium inire cum privigni vidua, quoniam hæc vidua erat una caro cum privigno, neque privignus cum vitrici vidua, quia hæc erat una caro cum vitrico, adeoque iſta carnis unio facta per concubitum id operata eſt, ut ibi privigni vidua repræſentet privignam, hic vitrici vidua haberi debeat pro noverca.

216. Non diffitemur itaque, *ſpeciem habere* iſtud argumentum, ſed quæ facile repelli poterit, ſi modo exacte attendas ad *naturam interpretationis extenſivæ*. Si illa locum habere debet, poterit quidem extenſio fieri ad *caſum ſimilem* ſub verbis non comprehenſum, modo maneat identitas rationis, quæ ſi & ipſa extendatur ad caſum, qui habeat ſaltem *ſimilem rationem*, non eandem, vitioſa fiet interpretatio. (f)

217. Et nos quidem, ut puto, perpetuo in hoc capite regulam bonæ interpretationis obſervavimus. Nam v. g. ideo diximus a conjugio cum uxoris ſorore aut cum avunculi uxore eſſe abſtinendum, quia evidens erat, *eandem rationem*, quam DEUS quærebat in unitate carnis, quæ conjugibus intercedit, & proximitate ſanguinis, quæ eſt inter unum conjugem & ejus cognatos, ut adeo nullum ſit dubium, quod quemadmodum frater fratri propinquus eſt, & uxor fratris una caro eſt cum marito, ita & eodem modo ſoror ſorori propinqua eſt, & maritus ſororis eſt una caro cum uxore ſua, item, quod quemadmodum nepos ex fratre proximitate attinet patruum, & patrui uxor unita eſt cum patruo, ita idem proximitatis genus eſt inter nepotem ex ſorore & avunculum, eadem carnis unio inter avunculum & uxorem ejus.

218. At

(e) Vide Havem. Gamol. p. 302. 303. (f) Vide ſupra lib. 2. cap. ult. §. 89.

Digitized by Google

218. At in iſto diſſentientium argumento non *evidens eſt applicatio rationis* ad vitrici aut privigni viduam. Etſi enim erat una caro cum matre privigni (a qua tanquam a conſanguinea proxima privigni, ut ſemper fit in affinitate, prohibitio transferebatur ad vitricum, ut is v. g. non poſſet ducere privignam) tamen non evidens, ſed valde dubium eſt, *an vitrici vidua ſit una caro cum matre privigni*, & in altero caſu, *an privigni vidua ſit proxima conſanguinea uxoris vitrici.*

219. Quodſi dicas, dubium hoc facile tolli poſſe, ſi a *pari argumenteris*, ut quemadmodum vitricus eſt una caro cum matre privigni; ita & vidua vitrici ſit una caro cum vitrico, & quemadmodum privignus eſt proximus conſanguineus uxoris vitrici, ita & privigni vidua ſit una caro cum privigno; reſpondebo, apertum jam eſſe, non ſubſumi a diſſentientibus caſum ſimilem ſub eadem ratione legislatoris, ſed *extendi rationem legislatoris* ad aliam rationem ſimilem.

220. Ideo enim DEUS prohibet conjugium inter vitricum & privignam, *quia nuditas vitrici eſt nuditas matris privigni*, & *quia privigna eſt proxima uxoris vitrici:* At diſſentientium ratio ſe ita habet: *quia viduæ vitrici nuditas eſt nuditas vitrici*, & *quia viduæ privigni nuditas eſt nuditas perſonæ uxori vitrici proximæ;* quæ a priori in hoc diſcrepat, quod ibi DEUS nolit, ut quis *conſanguineorum conjuges* & conjugum *conſanguineos* ducat, hic vero interdicatur conjugium cum *affinium conjugibus*, & conjugum non conſanguineis, ſed horum *conſanguineorum* rurſus *conjugibus.*

221. At facile, inquies, poſterior hæc ratio poterit reſolvi, ut ſit eadem cum ratione divina. Nam vel ideo quod nuditas viduæ vitrici eſt nuditas ipſius vitrici, & nuditas vitrici eſt nuditas matris privigni, nuditas viduæ vitrici erit ſimul *nuditas matris privigni*, cujus revelationem privigno vetabat lex divina. Et vel ideo, quod viduæ privigni nuditas ſit nuditas privigni, privignus autem ſit proximus uxoris vitrici, vidua quoque privigni erit *proxima uxoris vitrici*, cujus nuditatem DEUS detegere prohibebat vitrico.

222. Sed facile etiam reſpondebo, hæc reſolutio poterit rejici, quoniam procedit non ex rei veritate, ſed per *fictionem*. Siquidem revera vidua vitrici non eſt una caro cum ejus priore uxore, ſed per imputationem ſaltem duplicis conjugii.

223. Neque juvabit quicquam, ſi ad DEUM provoces, etiam ipſius rationem, dum dicit, novercæ nuditatem eſſe nuditatem patris &c. reſpicere ad *fictionem* ſeu imputationem moralem.

224. Nam hic non ſolum obſtat iſtud, quod *fictio hominis* nequaquam operetur illud, quod ſequitur ex *fictione legislatoris*, ſed & opponi

ni poterit vulgatus canon JCtorum; non admittendam eſſe *fictionis fictionem*, quod tamen in iſta argumentatione fiebat.

225. Cum vero ea, de quibus hactenus diſſeruimus, pertineant ad legem DEI poſitivam quidem, ſed univerſalem, & quæ omnes homines ſtringit, hinc facile patet, quæ ſit poteſtas relicta *legislatoribus humanis intuitu conjugii.* Nimirum ea, ut quæ DEUS præcepit, non poſſint prohibere, quæ prohibuit, non poſſint admittere, ſed circa res & actus medii ſaltem generis boni ac decori ordinis gratia in civitate ſpeciales contrahendi matrimonii regulas ferre.

226. Quare, uti injuſtum foret, ſi legislator indiſtincte omnes homines ſine conſideratione facultatum & conditionum vellet *ad conjugium adigere*, ut ſtolida inſuper eſſet lex, quæ omnibus civibus *matrimonia vellet interdicere*, ita nihil videtur obſtare, quo minus per legem civilem *cœlibes* tantum *ad munus aliquod* in civitate, quod longe commodius illi, quam conjugati obire poſſunt, *admittatur*, modo tanta ſit copia ejusmodi hominum, quibus caſtam agere vitam conceſſum ſit, quam illud munus requiritur. Ita licebit lege civili *tempus ætatemque* & *ſtatum* connubio jugendorum definire. (g)

227. Deinde ex ſupra (h) dictis jam inferre licet, peccare principem Chriſtianum, ſi per legem *maritos imperio uxorum ſubjicere aut uxores ſaltem eximere a ſubjectione maritorum* velit; ſimul alia diſputatio ſuperius (i) inſtituta oſtendet, quare in altera controverſia, *an princeps ultra malitioſam deſertionem & adulterium adhuc alias quasdam divortii cauſas admittere valeat?* judicium noſtrum ſuſpenderimus.

228. Porro non poterit princeps permittere publice *concubitus libidinoſos*, (l) quo pacto legi divinæ eſt adverſum habere *lupanaria publica.* Alia quæſtio eſt, *an princeps omnem libidinem gravibus pœnis coercere & in clandeſtinam libidinem exacte inquirere teneatur?* quæ ex infra dicendis in capite de pœnis eſt definienda.

229. Ulterius pugnat cum Chriſtianiſmo, ſi admitteretur *polygamia utraque ſimultanea.* (m)

230. Denique quod *inceſtum* attinet, *in gradibus lege divinæ prohibitis princeps non poterit* diſpenſare, multo minus per leges quicquam, quod cum jure divino hac parte pugnat, diſponere. Unde etſi Papa, ut

(g) *v. g. ne nobilis plebejam, ſenator libertinam, civis peregrinam ducant, quamvis opera danda ſit legislatoribus, ne rationes ejusmodi prohibitionum poſitæ ſint invana ambitione.* (h) Vide ſupra §. 48. (i) Vide maxime §. 67. ſeqq. (l) Ob dicta §. 72. ſeqq. (m) Ob §. 77. ſeqq.

ut Pſeudovicarius DEI, fere poteſtatem hic diſpenſandi ſibi vindicet, non immerito tamen, etiam ab ipſis Principibus Pontificiæ religioni addictis, potiſſimum in Gallia, hæc poteſtas diſpenſandi in dubium fuit vocata. (n)

231. Cæterum in gradibus a DEO prohibitis non ſolum impediendum eſt matrimonium contrahendum, ſed etiam *dirimendum eſt ſemel contractum.* Quod non ſolum ex verbis legis divinæ, quæ vult, *ut exſtirpentur perſonæ inceſtuoſæ*, clarum eſt, ſed vel maxime ex *natura inceſtus* demonſtrari poteſt, quippe inceſtus fit per conjunctionem carnis cum perſona prohibita. Tot ergo in matrimonio inceſtuoſo occurrunt actus inceſtuoſi, quod concubitus. Ergo ſi princeps Chriſtianus non dirimeret conjugium cum perſona prohibita initum, revera vindicaret ſibi poteſtatem diſpenſandi in lege divina.

232. Unde non difficile eſt perſpicere, quid ſentiendum ſit de ſententia quorundam ſcriptorum, aut de obſervantia quorundam judiciorum, ubi, ſi vel inſciis Magiſtratibus in gradu divina lege prohibito, matrimonium contractum ſit, aut a Magiſtratibus male informatis, aut doloſe inductis illud permiſſum ſit, aſſeritur, non poſſe poſt conſummatum matrimonium, aut celebratas nuptias tales conjuges dirimi, extra caſum connubii inter adſcendentes, quia ſcandalum majus poſtea inde naſceretur, & conſcientiæ conjugum graviſſime læderentur, &c. (o)

CAPUT IV.

DE OFFICIIS PARENTUM ET LIBERORUM.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *Varie diſſentiunt Dd. in deducendo jure Parentum*, §. 2. & *prærogativa eorum quoad exercitium illius juris.* §. 3. *Methodus dicendorum.* §. 4. *Sola ſocietas paterna inter humanas ſine directo conſenſu mutuo initur.* §. 5--9. *Etiam ſine tacito conſenſu infantum.* §. 10--27. *Finis primarius ſocietatis paternæ eſt educatio ſobolis, imperium parentum & obſequium liberorum finis ſecundarius.* §. 28-30. *Unde primum præceptum:* PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT, §. 31. 32. 33. *profluens ex lege de præſtandis officiis humanitatis*, §. 34--44. & *ſecundum:* LIBERI, QUAMDIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT: §. 45. *Quomodo differant obſequium & reverentia?* §. 46--50. *Duratio ſocietatis pa-*

(n) *Vide librum ſupra* ad §. 198. lit. d. *citatum*, & Lucien Soevé dans le nouveau recueil des Arreſts *paſſim.* (o) *Vide Havemanni* Gamol. p. m. 281. ſeqq. *Huc petinet quæſtio a Schiltero ventilata* Exercit. 36. ad Pand. th. 45. ſeqq. *utrum conjugium inceſtuoſum in linea recta affinitatis ſit dirimendum?*

ternæ. §. 51--59. *Finita ea ceſſat obſequium, manet reverentia.* §. 60--63. *Quæſtiones de officiis liberorum reſolvi in duo tempora.* §. 64. 65. *Reſolutio quæſtionum ſpecialium* 1. *Cui ex parentibus principaliter competat poteſtas in liberos, matri an Patri?* §. 66. 67. 68. 2 *An poteſtas patria ſe etiam extendat ad bona liberorum?* §. 69. 70. 71. 3. *An per alium parentes officio ſuo poſſint ſatisfacere?* §. 72. 73. 74. 4. *An reverentia parentibus perpetuo debita, magis ex generationis quam educationis beneficio dependeat?* §. 75. 5. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* §. 76--79.

§. I.

POſt ſocietatem conjugalem, conſiderationem meretur ea, quæ eſt inter *parentes & liberos*, quæ communiter *ſocietas paterna* appellari conſuevit. Intenditur ſiquidem, ut diximus liberorum procreatio in conjugio: Hanc comitatur ſocietas paterna.

2. Maxime autem varie ſolent ſcriptores in *deducendo jure parentum in liberos;* aliis ad *generationem* hic provocantibus, (a) aliis id derivantibus ex *voluntate divina*, (b) aliis ad *legem naturalem* provocantibus & *conſenſum tacitum.* (c)

3. Similis diſſenſus eſt de prærogativa parentum, quoad exercitium juris iſtius, quibusdam primario *ad patrem* hic reſpicientibus, (d) quibusdam primas partes indulgentibus matri. (e)

4. Nobis, ut negotium tractetur ordine, initio in *differentiam generalem* hujus ſocietatis a reliquis naturalibus, inquirendum videtur, dum de *fine* ejusdem erit diſpiciendum, ex quibus recte cognitis *quæſtiones occurrentes* ſua ſponte reſolvi poterunt. Deinde perpetuo operam dabimus, ut ſeparemus hic jus naturale a lege poſitiva.

5. Ergo cum in profeſſo ſit, *eſſe quandam ſocietatem inter parentes & liberos*, & nulla gens ſit tam barbara, quæ eandem non agnoſcat, id præprimis animadverſione dignum eſt, quod, cum reliquæ ſocietates omnes, *conſenſum perſonarum* in ſocietate illa viventium præſupponant, etiam conjugalis, quamvis a Deo ipſo ſit inſtituta; ſola *ſocietas paterna* ſine *directo & ſpeciali conſenſu mutuo* ineatur.

6. Nam initio, quod *parentes* concernit, etſi illi quodammodo in hanc ſocietatem *conſentire* videantur, dum ſcientes & volentes *generationi* liberorum dant operam, dum conſentiunt in *nuptias*, quarum finis eſt ſobolis procreatio, tamen conſenſus iſte *immediate* tendit ad ſocietatem nuptialem, a qua ſocietas paterna ſpecie eſt diverſa, & præpoſtere ex

(a) *Ut Grotius.* Puf. Lib. 6. c. 2. §. 1. *quod caput totum cum hoc noſtro conferendum eſt.* (b) *Ut Hornius.* (c) *Ut Puſend. ipſe.* §. 4. *item Hobbeſius* §. 2. & 3. (d) *Quod facit iterum Hornius.* (e) *Qua Hobbeſii doctrina eſt.*

Digitized by Google

ex conſenſu in *generationem* deducitur conſenſus in ſocietatem paternam, quamdiu non demonſtratum eſt, quod generatio ſit fundamentum patriæ ſocietatis.

7. Quare nec obſtabit regula vulgata, *quod qui vult antecedens, velit etiam neceſſarium conſequens*, quippe jam quærimus, qua ratione ſocietas paterna pro neceſſario conſequenti ſocietatis nuptialis vel generatæ ſobolis haberi debeat.

8. Deinde, etſi daremus, conſenſum adeſſe ex parte parentum, nulla tamen ſocietas ex conſenſu orta dici poteſt, ubi non adeſt *mutuus* conſenſus, qui ex parte *infantum* deficit.

9. Quoniam enim ſocietas paterna mox poſt partum editum incipit, quomodo infans poſſet conſentire, qui ad edendum ullum *actum animæ rationalis* eſt incapax.

10. Simul vero neceſſe eſt, ut corruat *conſenſus infantum tacitus*, quoniam ſupra oſtendimus, nullum eſſe poſſe conſenſum tacitum ejus, qui expreſſe conſenſum ſuum non valet declarare. (f)

11. Unde, qui fundamentum juris patrii quærunt (g) in pacto tacito infantum, quaſi nempe infans propter latitantem adhuc rationis uſum reciproca officia parentibus expreſſe quidem non poſſit permittere, ex ipſa tamen parentum opera obligationem erga eos non minus contrahat, quam ſi expreſſus ipſius conſenſus acceſſiſſet: (præſumi enim, ſi uſum rationis eo, quod ſublatus eſt, tempore habuiſſet, ac perſpexiſſet, vitam ſeſe citra parentum curam junctumque illi imperium ſervare non poſſe lubenter ipſum in idem conſenſurum, commodamque educationem ſibi ab iisdem fuiſſe ſtipulaturum, qui conſenſus cum ratione præſumptus pro expreſſo valeat, non ſecus ac in legibus Romanis conſenſus præſumptus ejus, cujus *abſentis & ignorantis negotia geſta ſunt*;) illi aperte ſatis loco conſenſus *taciti* ſuppeditant conſenſum *præſumtum*, quem a tacito multis modis differre, ibidem oſtendimus. (h)

12. Quos inter & iſte erat, quod *conſenſus præſumtus* non ſit *proprie* dicti conſenſus ſpecies.

13. Facit maxime ad ſententiam noſtram confirmandam, quod a *domino negotii geſti* ad infantes inferebatur, nam negotiorum geſtionem, cum omnibus quaſi contractibus, ad exempla taciti conſenſus, non referri debere ſimul notavimus.

14. Sed & illa ratio videtur oſtendere, ſocietatem paternam ex conſenſu deduci non poſſe, quod *conſenſus*, quocunque titulo veniat, ſeu ex-

(f) Vide lib. 2. cap. 7. §. 19. ſeqq. (g) *Quod facit Dn. Puſendorf. §. 4.*
(h) d. l. 2. c. 7. §. 24. ſeqq.

expreſſus ſeu tacitus, locum habere proprie ut *origo obligationis* non poſſit, niſi *in actionibus ante conſenſum liberis*. Atqui nec patri liberum eſt nec filio educationis jura cum annexo cuique debito declinare. (i)

15. Neque hanc rationem puto deſtrui, ſi quis forte adverſus eandem excipiat; (l) non repugnare ſibi, aliquid oriri *ex præcepto legis naturalis & oriri ex conſenſu tacito*. Sane enim, homini non eſſe liberum, DEO non parere, & tamen DEUM a fidelibus obſequium fœdere ſtipulari voluiſſe. Sic civem utique munia militaria debere Reipublicæ, & tamen cum miles ſcribitur, conſenſum ejus accedere & ſacramentum. Sic quare dici non poſſit, infantis conſenſum tacitum intelligi, dum parens actus ejus educationem ſuſcepit, cujus hic ſit effectus, ne querendi cauſam habeat, quaſi imperium paternum invito ſibi & fruſtra ſit impoſitum. Nam adverſus iſtam exceptionem multa poſſent in medium afferri.

16. Initio per *originem juris vel obligationis* hic non intelligi *originem ultimam*, quam ſupra ſuo loco ſemper in lege quærendam eſſe declaravimus, ſed *immediatam*, quæ nonnunquam etiam, imo ſæpius *ex conſenſu* derivari poterit, & hactenus non erit dubium, quod repugnantia non ſint, aliquid oriri ex præcepto legis naturalis & oriri ex conſenſu tacito.

17. Sed ut *obligatio* dicatur *immediate oriri ex conſenſu*, neceſſe eſt, ut ea ante conſenſum vel *plane non* affuerit, vel non affuerit intuitu *certæ perſonæ*, aut in *eodem obligationis genere*.

18. Ita citra conſenſum ſubjectionis *non ſum* obligatus, ut ulli homini ſervitia præſtem, quare *obligatio ſervi* recte ex conſenſu oriri dicitur.

19. Ita & obligatio, quæ *inter conjuges eſt*, conſenſui originem debet, quia ante conſenſum in utriusque libertate erat poſitum, *cui perſonæ* fidem conjugalem promittere vellet, etſi jam adeſſe poterat obligatio *ad ineundum matrimonium*.

20. Ita *ſi pauperi dives centum promittat*, utique dives recte ex conſenſu obligatus dicitur, etſi ante conſenſum obligatio ad promittenda centum adeſſe poterat, ſed ea quidem *imperfecta*.

21. Quodſi vero vinculum præexiſtentis obligationis per conſenſum ſive expreſſum ſive tacitum in *eodem obligationis genere* ſaltem duplicetur, non videtur, abſtrahendo a legibus civilibus, *origo* obligationis iſtius *conſenſui accurate loquendo adſcribi* poſſe. Sed tum conſenſus ſaltem ad conteſtandam promptitudinem ſatisfaciendi obligationi, aut ad majorem ſecuritatem alterius adhiberi ſolet.

22. Ita,

(i) *Hanc rationem Dn. Puſendorffio objecit B. Pater* in diſput. de patria poteſtate §. 49. (l) *Ita excepit Dn. Puſend.* d. §. 4. in nova edit. p. 908.

22. Ita, ſi v. g. *in fœderibus* nihil aliud promittatur, quam ad quod paciſcentes jam antea ex lege naturali erant obſtricti obligatio non commode ex fœdere iſto orta eſſe dicitur, quia & iſtæ pactiones vix fœderum nomine dignæ cenſebuntur. (m)

23. Ita ſi promiſſum jam antea firmem *juramento*, obligatio nequaquam ex juramento oritur, ſed ex promiſſo.

24. Eadem eſt ratio exemplorum allatorum. *Fideles* ante ſtipulationem Deo jam ſunt obſtricti, *cives* ante ſacramentum militare Reipublicæ debent munia militaria. Itaque his obligationibus quidem ſtipulatio vel conſenſus *accedit*, ita tamen, ut exinde obligatio *ortum* non ducat.

25. Denique nec conſenſus tacitus infantis in ſocietate paterna videtur eſſe neceſſarius ad illum effectum, *ne querendi cauſam habeat*, quaſi imperium paternum invito ſibi & fruſtra ſit impoſitum, quia & citra eundem liberi cauſam querendi non habent.

26. Nam *multæ ſunt obligationes*, quæ homines *invitos* obligant, quales ſunt omnes illæ, quæ ex præceptis abſolutis libro ſecundo expoſitis deſcendunt. Neque *ſuperior* opus habet ad introducendam obligationem conſenſu ſubjecti.

27. *Fruſtra* vero non eſſe imperium patris filio impoſitum, oſtendent modo dicenda.

28. Nam *finis* ſocietatis paternæ communiter ponitur in *educatione ſobolis*, (n) cui, etſi addere velis *imperium parentum*, mox tamen collatio utriusque finis oſtendet, *educationem ſobolis* eſſe finem *primarium*, imperium parentum, & quod illi correſpondet, *obſequium liberorum*, finem *ſecundarium*.

29. Haud dubie enim is finis pro primario erit habendus, qui *perpetuo* in ſocietate attenditur, quique eſt *norma* alterius, & quo obtento ſocietas ſolet *deſinere*.

30. Sed *educatio* ſobolis *ſtatim* poſt partum editum ſe exſerit, antequam liberi obſequii ſint capaces: Ipſum imperium patris nil aliud eſt, quam *medium*, ſine quo educatio obtineri nequit; educatione abſoluta *naturaliter ſolvitur* ſocietas paterna.

31. Ergo primum præceptum in hac ſocietate dirigit officium parentum erga liberos: PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT.

(m) *Vide ipſum Dn. Puſend.* l. 8. c. 9. §. 2. (n) vid. Patr. Phil. Pract. Tab. 36.

32. *Educatio* hoc loco nihil eſt aliud, quam ſobolis a prima infantia ad maturitatem tum corporis tum animi conveniens perductio. (o)

33. Continet igitur ſub ſe *duas partes*, *alimentationem*, quæ ad *corpus* infantis pertinet, & *doctrinam*, quæ *animum* ejus reſpicit.

34. Fluit hoc præceptum ex lege *de præſtandis officiis humanitatis*. Quod ita demonſtro.

35. Dum *infantes* in hanc lucem eduntur, haud dubie conſtat eos eſſe *homines*. Etſi enim philoſophi & moderni & antiqui de initio humanitatis, quam diu infans eſt in utero, diſſenſerint graviter, & adhuc diſſentiant, quibusdam, qui traducem defendunt, ſtatim ad conceptionis tempus reſpicientibus, quibusdam, quibus hodie infuſio animarum placet, incertum quoddam intervallum, ex quo fœtus animatus eſſe incipiat, conſtituentibus, quibusdam, ut olim Stoicis, plane animam humanam in partu demum ſupervenire defendentibus, in eo tamen conſentiunt unanimiter, quod infantes recens nati hominibus ſint accenſendi.

36. Quia igitur homines ſunt, neceſſe eſt, *ut jurium, quæ hominibus competunt*, & ex ſtatu humanitatis in libro ſecundo deducta ſunt, quantum admittit ipſorum conditio, *ſint participes*.

37. Unde adverſus præceptum de *vitanda ſuperbia* in ipſos aliquatenus peccari poteſt, ſi quis eos nimis contemptim habeat; & quamvis, præter corporis bona, bonis omnibus & animi & fortunæ deſtituantur, ſaltem illorum reſpectu *lædi poſſunt*.

38. Igitur parentes, qui liberos *interficiunt*, aut alia bona corporis iis *corrumpunt*, non tam in ſpecie contra officium parentibus peculiare peccant, quam id violant, quod ipſorum liberis alii etiam, & quod ipſi viciſſim omnibus hominibus debent, quamvis qualitas parentum augeat ejusmodi delicta, utpote qui non ſolum non lædere debebant liberos, ſed & inſuper commoda ipſorum quam maxime promovere.

39. Etenim non ſolum præcepta *negativa* intuitu infantum ſunt obſervanda, ſed & *affirmativa*; Et iſtud quidem, quod *pacta ſervare* jubet, non adeo magnum hic exſerit uſum, quoniam infantes, ut diximus, pacti ſunt incapaces, niſi quatenus alii homines ipſorum perſonas hac parte repræſentant, ut ſunt in civitate tutores & curatores. Aſt præceptum de *exhibendis humanitatis officiis* potiſſimum hic obſervari meretur.

40. Nam cum certum ſit, ſi nemo infantes alimentis ſuſtentet, vel doctrinis imbuat, fame interituros eos eſſe, aut eorum vitam beſtiis

non

(o) Patet d. Tab. 36.

Digitized by Google

non ſore abſimilem, neceſſe eſt, ut alii homines eorum *commoditates* hactenus promoveant, ut & *vivant* & *cum ratione vivant*.

41. Etſi vero alias obligatio ad exhibenda humanitatis officia *indefinite omnes homines* ſtringat, quoniam tamen educatio liberorum pertinet ad officia, quæ *impenſa* & *opera laborioſa* conſtant, & vulgari adeo humanitati non adſcribenda eſt, ſed inter beneficia caput exſerit, (p) & præterea *periculum hic eſt in mora*, cum liberi ipſi aliorum opem implorare nequeant, neceſſe fuit, ut lege naturali *certæ perſonæ* in genere humano determinentur, qui ſtatim ſciant, præ reliquis ſibi hoc beneficium incumbere.

42. Atqui cum communiter ad exhibenda alteri beneficia unus homo majori gradu obſtrictus ſit, quam alter, & multum contribuat *proximitas* ad obligationis augmentum, ſua ſponte fluit, quod *parentes*, utpote qui propter generationem proximi ſunt, & quibus adeo, quod infantes vitam ſemel acquiſiverint, præ reliquis hominibus maxime imputari poteſt, hoc munus in ſe ſuſcipere debeant.

43. Quod ergo *alimentorum* ſuppeditationem attinet, non opus erat, ut in liberis obligatio peculiaris correſponderet, cum jam inſtinctus naturalis eos, qua animalia ſunt, ad eadem recipienda impellat, & quæ hoc paſſu ipſius incumbit obligatio, ex regulis communibus officia hominis intuitu ſui ipſius dirigentibus dependeat.

44. Alia ratio eſt *doctrinæ*, quæ quoniam in hominibus adultis vix, in infantibus vero ne vix quidem ſine diſciplina & jure coercendi concipi poteſt, ſequitur, ut parentibus jus competat cum *coercitione dirigendi* actiones liberorum.

45. Habes hoc pacto ſecundum præceptum hujus ſocietatis, exponens officium liberorum erga parentes: LIBERI QVAMDIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT.

46. *Obſequium* eſt vinculum libertatis, vi cujus homo obligationem in ſe deprehendit, ut actiones ſuas, externas potiſſimum, ſecundum voluntatem ejus, ſi ſuperior eſt in ſocietate, inſtituat.

47. Cum autem obſequium, ut omnis obligatio, ſimul cum metu pœnæ conjuncta ſit, ſi contra voluntatem ſuperioris quid fiat, & vero hic metus inter eos, qui familiares invicem ſunt, eſſe non poſſit, neceſſe eſt, ut familiaritas illa in ſocietate paterna ceſſet, quæ ceſſatio in parentibus *gravitas*, in liberis *reverentia* appellatur.

48. Vi-

(p) Conf. lib. 2. c. 6. §. 47.

Digitized by Google

48. Vides adeo, *obſequium & reverentiam* iſtam eſſe quidem conjuncta, non tamen eadem. Unde poterit quidem obſequium non eſſe ſine reverentia, reverentia tamen poterit eſſe abſque obſequio.

49. Scilicet *reverentia* in ſe eſt actus, quo quis actionibus externis ſponte & citra juſſum ſpecialem declarat, eum cui actum iſtum exhibet, a ſe æſtimari, ut ſui ſuperiorem.

50. Cum ergo *ſuperioritas* alia ſit *imperii*, alia *beneficii*, alia *dignitatis*, alia *ordinis*, (q) tot etiam erunt *reverentiæ* ſpecies, quot ſuperioritatis, quare & nobis erit opera danda, ut ne iſtas ſpecies inter ſe confundamus.

51. Debent autem liberi obſequium cum reverentia parentibus, *quamdiu ſocietas paterna durat*, tantisper enim imperium parentum quoad actiones liberorum vires ſuas exſerit.

52. Neque enim ſocietas paterna eſt *indiſſolubilis*, ut conjugalis, ſive jus naturale, ſive legem poſitivam univerſalem ſpectes, ſed hic valet regula vulgata: ceſſante fine, ceſſat actio, ceſſat adeo & ſtatus ex pluribus actionibus compoſitus.

53. Quare *naturaliter exſpirare debet ſocietas paterna*, cum liberi ipſi capaces ſunt de alimentis ſibi proſpicere, & educatione amplius non habent opus.

54. Quæ *duo conjunctim* requiro, requiruntur enim regulariter conjunctim *ad fundandam* ſocietatem paternam.

55. Deinde etſi demus, aptos eſſe liberos, ut de *alimentis* ſibi proſpiciant, aut aliunde jam habere, unde ſe ſuſtentent, ſed multa adhuc deſiderari in *gubernatione* actionum propriarum, neceſſe erit, ut duret ſocietas, quoniam hujus reſpectu parentibus primario competit imperium.

56. Contra ſi liberi ipſi quidem capaces ſint ad *dirigendas actiones* proprias, non vero poſſint *alimenta* ſibi comparare, etſi hic videbatur imperio nullo eſſe opus, quaſi ceſſante fine imperii, quoniam tamen regulariter, qui beneficium mihi præſtat, exigere a me poteſt jure ſuo, ut durante beneficio actiones meas ſecundum ipſius placitum, ſub pœna beneficii amittendi, inſtituam, neceſſe eſt, ut & hanc poteſtatem concedamus parentibus.

57. Accedit, quod cum vivamus in ſtatu imperfecto, in quo mores humani perpetuo augmentum aſſumunt, vel eo habent opus, abſtrahendo a legibus civilibus, nullis regulis certis determinari poſſint fines & ter-

(q) Conf. lib. 1. c. 1. §. 30.

Digitized by Google

& termini bonæ educationis, ſed hæc res relinqui debeat arbitrio & conſcientiæ patris, tanquam natura prudentioris.

58. Quare & hoc exinde ſequitur, (r) in ſtatu naturali *patrem poſſe filium deſidem & immorigerum etiam invitum ejicere* ex familia, ſi ad annos diſcretionis pervenerit, etſi modo pater ipſe non defecerit in educationis officio.

59. Sed *filius* contra non poterit regulariter *recedere a ſocietate invito patre*, niſi evidentiſſimis argumentis iniquitatem paternam & virtutes proprias demonſtrare valeat.

60. Ulterius ſi maxime ſocietas paterna eſt finita, remanet tamen perpetuo in liberis *debitum reverentiæ* ob *beneficia* ſcilicet alimentationis & educationis exhibita, quæ ſemel facta non poterunt unquam infecta fieri. (s)

61. Sed *imperium* tum ceſſat, quod probe notandum, quoniam plerumque ſcriptores hæc duo confundunt.

62. Hoc eſt, liberi obſtricti ſunt eo tempore, ut parentibus ſigna honoris exhibeant, & actiones, quæ aliquod momentum afferunt ad familiam paternam, ex parentum conſilio & beneplacito, ſi fieri poteſt, ſuſcipiant, tum & beneficia ipſa beneficiis compenſent, in tantum, ut graviter peccent, ſi id facere negligant.

63. Quod ſi tamen id facere detrectent, parentibus nullum amplius competit jus cogendi liberos ad actiones iſtas, quin imo, ſi parentes tum per evidentem iniquitatem conſenſum ſuum denegent, liberos absque vitio actiones ipſas non commode differendas ſuſcipere poſſe arbitror.

64. Ex his patet, in liberis, cum de officio ipſorum erga parentes quæritur, regulariter ſpectari *duo tempora,* dum ſunt in poteſtate parentum, & dum ſunt eadem liberati, etſi alii *tria* conſtituant, (t) prius videlicet ſubdividentes in tempus *imperfecti judicii* & *judicii perfecti* liberorum adultorum, in familia tamen paterna conſtitutorum.

65. Quæ diviſio quamvis tolerari poſſit, neſcio tamen, an magnum ſit uſum præbitura, cum illa tempora judicii *perfecti & imperfecti* differant ſolum ratione *gradus educandi & imperandi*, qui major eſt in infantibus, ut quorum actiones minima emendatione opus habent, quam in adultis, de quo fere non eſt dubium.

66. Ex dictis jam facile definiri poſſunt *controverſiæ* ſpeciales. I. *Cui ex parentibus principaliter competat poteſtas in liberos, matri an patri?* Re-

(r) At hunc & ſeq. §. conf. Puf. §. 13. (s) Puf. §. 10. (t) Ut Grotius vide Puf. §. 7. (*Inſt. Juriſp. div.*) (u) Conf.

Reſpondemus enim, ex mera ratione naturali competere *utrique*, quoniam ad fundamentum hujus poteſtatis concurrunt uterque, niſi ipſi parentes in ſocietate nuptiali convenerint aliter. (u)

67. At ſi *legem divinam poſitivam* ſpectes, potiores haud dubie erunt partes *patris* quam matris, cum iſte & matris actiones ad utilitatem familiæ dirigere valeat.

68. Niſi pater præcipiat ea, quæ jam lege divina, vel alius ſuperioris ſunt interdicta, tum matris juſſus erit præferendus, qui tamen tunc proprie non conſideratur ut juſſus matris.

69. II. *An poteſtas patria ſe etiam extendat ad bona liberorum?* Quod regulariter *negandum*, cum educatio tendat ad actiones liberorum, non ad res, alimentatio vero ſit onus, non titulus, aut modus acquirendi.

70. Igitur parentes in liberis primæ ætatis (x) quidem proſpicient, quid utile ſit iis, ut acquirant, quid non, & ipſorum perſonas in acquiſitione & adminiſtratione repræſentabunt, adultis vero leges acquiſitionis præſcribere poterunt, ut tamen utrobique filio dominium acquiratur.

71. Quoniam tamen parentes jure ſtricto non tenentur alimenta exhibere liberis, ſi ipſi poſſideant bona ad ſuſtentationem ſufficientia, non peccabunt, ſi vel alimenta deſumant ex bonis liberorum, vel aliquatenus lucrum ex operis & bonis liberorum alimentationi reſpondens capiant.

72. III. *An per alium parentes officio ſuo poſſint ſatisfacere?* (y) Quod *affirmandum*, non ſolum, quod ſæpe accidit, ut finis educationis & alimentationis aliter obtineri nequeat, ſed &, quod morali æſtimatione idem habeatur, ſi quis per alium agenda peragat, quoties induſtria perſonæ non eſt electa, quod hic dici nequit, quoniam generatio, ut fundamentum obligationis paternæ, nullam peculiarem parentibus præ aliis induſtriam tribuit.

73. Ergo parentes non ſolum *præceptoribus* idoneis filii informationem recte committent, ſed & eundem alteri *adoptantum* dare poſſunt, ſiquidem exinde in filium aliquod emolumentum ſit redundaturum. Et, ſi nulla alia ratio ſit prolem alendi, potius quam inopia extinguatur, parentes eum *oppignorare* aut *vendere* in tolerabilem ſervitutem posſunt, ſaltem ſub lege retractus, ubi parentes ad lautiorem fortunam pervenerint, aut quiſpiam ex cognatis iſtum redimere velit.

74. Quod

(u) Conf. §. 41. 42. *Adde Puſend. §. 1. 2. 3. 4. 5. ubi diſputat prolixe contra Hobbeſium, qui eam matri tribuit.* (x) Puſend. §. 8. (y) Puſend. §. 9.

74. Quod ſi vero parentes per inhumanitatem prolem *expoſuerint* & *abjecerint*, is qui eandem ſuſtulerit atque educaverit, in parentum quoque jus ſuccedit, ita ut iſte alumnus educatori ſuo filialem obſervantiam & obſequium debeat.

75. VI. *An reverentia & obſervantia, quæ parentibus perpetuo debetur, magis ex generationis quam ex educationis beneficio dependeat?* Ubi præter rationes ab aliis fuſius adductas vel ſuperius dicta junctis iis, quæ modo notavimus, oſtendunt, magis pro *educatione* eſſe pronunciandum. (z)

76. V. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* Ubi diſtinguendum (a) erit inter liberos, qui in *patria poteſtate* vivunt & eos, qui *ex familia paterna* exierunt. *Illi* jure obſequii conſenſum requirire debent, in tantum, ut citra eundem putem nuptias eſſe ipſo jure nullas, quoniam hic actus eſt maximi momenti, & ſimul intereſſe parentum potiſſimum reſpiciens, quibus alias vel invitis accreſceret onus alendi perſonam adductam, vel auferretur invitis jus patrium.

77. Quod ſi vero liberi jam ſe *ſeparaverint* a parentibus, in reverentiæ debitum peccant, ſi conjugium ineant inſciis parentibus, ipſum tamen conjugium non erit nullum; Quin &, ſi parentes conſenſum ſuum rogati ſine juſta cauſa denegent, ſine violatione obſervantiæ iſtius conſummare idem poterunt liberi.

78. Denique ſi liberi jam educati & adulti matrimonium contrahere cupientes *parati ſint exire* familia paterna, parentes vero ob duritiem & moroſitatem evidentem nec eos dimittere nec in matrimonium conſentire velint & tum liberos, ſalva in reliquis pietate & reverentia ſibi proſpicere poterunt.

79. Hæc tamen omnia, quæ hactenus in hoc capite diſſeruimus, intellige de officio parentum & liberorum abſtrahendo a *legibus civilibus*; quare ſi his aliud quid ſit conſtitutum, id neque a nobis hoc loco impugnatum eſſe, neque nobis contradicere arbitrare.

CAPUT V.
DE OFFICIIS DOMINORUM ET SERVORUM.

SUMMARIA.

Societatis Herilis ortus §. 1. 2. 3. *& finis.* §. 4. *Requiritur ad eam conſenſus mutuus.* §. 6. *Ex fine profluit imperium & ſubjectio,* §. 6. 7. 8. *non tamen jus vitæ & necis.*

(z) Vide Puf. §. 10. Adde §. 60. j. §. præced. (a) *Aliter paulo diſtinguit Dn. Puſend.* §. 14.

necis. §. 9 10. 11. *Præcepta duo.* 1. PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS. 2 EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM. §. 13. 14. 15. *Servus non poteſt vendi.* §. 16. 17 18. 19. *Alia ſervitus juris Gentium, quæ a ſocietate herili, quatenus juris naturalis eſt, in quibusdam differt.* §. 20-31.

§. I.

SOcietatem *herilem* (a) in *ſtatu integritatis* non obtinuiſſe demonſtravimus libro primo.

2. Quin & in ſtatu *poſt lapſum* nullus fuit locus huic ſocietati, quamdiu obtinuit commupio bonorum & dominia non fuerunt diſtincta. *Indigentia* enim hujus ſocietatis ultima eſt origo. At ubi bona omnia ſunt communia, non dominus eſſe poteſt, qui peculiariter ſibi præ reliquis acquirere ſtudeat, nec ſervus, qui ſuſtentandi ſui gratia alterius dominio ſe ſubjiciat.

3. At *poſt diſtinctionem dominiorum*, cum quilibet paterfamilias neceſſe habuerit de acquirendis opibus ad ſuſtentationem familiæ facientibus, tum & de adminiſtrandis iis & conſervandis proſpicere, alius vero opibus deſtitutus, & ad acquirendas easdem ex ingenio proprio fuerit ineptus, neceſſe fuit, ut ille *ſervum* ſibi quæreret, quo tanquam inſtrumento domeſtico uteretur, hic ſibi circumſpiceret de *domino*, a quo alimenta pro operis expectaret.

4. Adeoque *finis* ſocietatis herilis ex parte *domini* eſt *acquiſitio & conſervatio divitiarum*, ex parte *ſervi ſuſtentatio vitæ per alimenta.*

5. Etſi vero *indigentia* iſta *mutua* homines ad ineundam ſocietatem herilem impellat, requirit tamen eadem ordinarie *conſenſum mutuum* ad ſui exiſtentiam.

6. Ipſe autem finis, quem dominus intendit, oſtendit, ipſum conſenſum in ſocietatem herilem naturaliter ex parte ſervi includere *ſubjectionem:* ex parte domini *imperium.*

7. Nam acquiſitio & conſervatio opum ob infinitam circumſtantiarum varietatem infinitis modis variat, quare illi modi in pacto ſocietatis determinari nequeunt, ſed relinquendi ſunt determinationi futuræ unius ex contrahentibus toties exponendæ, quoties eſt opus.

8. Ergo cum dominus hac parte principalis cauſa ſit & ſervus inſtrumenti vices gerat, neceſſe eſt, ut dominus dirigat actiones ſervi.

9. Et

(a) *Cum hoc capite junge Puf.* de J. N. lib. 6. c. 3. & de O. H. l. 2. c. 4.

Digitized by Google

9. Et quidem, ſi a legibus civilibus abſtrahas, cum *coërcitione*, quantum ad iſtum finem obtinendum eſt opus, quoniam ſine ea directio actionum eſſet fruſtranea.

10. Hæc tamen regulariter ad *gravem corporis afflictionem*, multo minus ad *mortem* propria autoritate ſumendam procedere nequit; quoniam his pœnis finis ſocietatis herilis non obtinetur, neque ea ſervorum negligentiam in opere exequendo expellunt, neque mores ad decus & tranquillitatem familiæ componunt.

11. Quod ſi *atrox delictum* ſervus admiſerit, ſi in alium extra familiam, expelli inde poterit, idque ei, quæ læſus eſt, extra civitatem ſufficiet, ſi in ipſam familiam, dominus id per extrema in ſervo vindicare poterit, non quidem ut ſervo, ſed ut hoſte.

12. Ergo officium *ſervi* ſummatim iſto præcepto continetur; PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS & vice verſa *Domini;* EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.

13. Cæterum, prout indigentia aut habetudo ingenii major vel minor eſt, vel in perpetuum ſervitium quis ſeſe addicere ſolet domino, vel ad breve & determinatum tempus, quandoque etiam ad determinatas operas.

14. *Hic* utrobique conventa merces & opera præſtanda ſunt: *ibi* dominus perpetua alimenta & quæ alia vitæ neceſſaria ſunt, ſervus perpetuas operas, quascunque dominus præſcripſerit, præſtare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter conſignare.

15. In imponendis tamen operis dominus virium & dexteritatis ſervi humaniter rationem habebit, ne vires ipſius excedentem laborem cum aſperitate exigat.

16. Non tamen *invitus alteri vendi poterit ſervus perpetuus*, quia ultro hunc & non alium dominum adſcivit, & ipſius intereſt utri ſerviat. (b)

17. Accedit, quod conſenſerit ſaltem in *imperium*, & hactenus adhuc perſonæ vicem ſuſtineat, alinatio vero præſupponat *dominium* rerum. (c)

(b) Puſend. d. J. N. §. 7. (c) *Unde hoc eſt inventum morum humanorum: quod ſervi habeantur pro mortuis, pro rebus, quod non habeant ſtatum, quæ ultra effectus civiles non ſunt extendenda. Unde & quatenus jus naturæ aut jus divenum poſitivum univerſale in ipſis læditur, ipſis injuria fieri dicitur.* §. 2. ad §. 18. d. Inſt. de his qui ſui vel al. jur. ſunt, *quatenus injuriarum actio juris civilis remedium eſt, ſervis non fieri injuria aſſeritur.* §. 3. Inſt. de injuciis.

18. Denique alienatio nihil facit ad obtinendos *fines* ſocietatis herilis.

19. Alia ratio erat *liberorum*, utpote quorum ſocietas cum parentibus non oriebatur ex conſenſu, & ubi alienatio obtinebat ſæpius finem iſtius ſocietatis, neque liberorum intererat, a quo educarunt.

20. Et hæc obtinet in *ſocietate herili naturaliter* conſiderata. Aliam *ſervitutem* introduxerunt *mores* quarundam *gentium* in *bello captis*, ut ii, quibus vita donata eſſet, ſervitia perpetua pro alimentis exhiberent.

21. Et in iſtos quidem ſervos a pleriſque *durius* agi cœptum, quod hoſtilis adhuc iræ quid in eos ſupereſſet, & quia ipſi extrema nobis noſtriſque fortunis intentaverant. Quamprimum tamen inter ejusmodi victorem victumque mutua fides circa conſociationem in familiam interceſſit, omnis antegreſſa hoſtilitas remiſſa cenſetur.

22. Et tunc utique *injuriam* etiam taliter adquiſito ſervo facit *dominus;* ſi vel neceſſaria ad victum non ſuppeditet, vel citra rationem in eum ſæviat, multoque magis ſi citra condignum delictum eundem occidat.

23. Circa illos quoque ſervos, qui bellica vi in eam conditionem fuerant abſtracti, receptum, ut non ſecus ac *aliæ res noſtræ* in quemcunque placeret transferri, & ad inſtar mercium venire poſſent. Sic ut ipſum corpus ſervi domini eſſe intelligeretur.

24. Ubi tamen humanitas jubet, ut nunquam obliviſcamur, ſervum utique hominem eſſe; adeoque nequaquam eum ita tractemus, velut alias res noſtras, quibus pro lubitu uti abutique, easque deſtruere poſſumus. Et ubi talem ſervum alienare placet, ne iis data opera aut præter meritum addicatur, apud quos inhumana ipſum tractatio eſt manſura.

25. Denique id paſſim receptum, ut, quæ ex ſervis parentibus naſcitur *proles*, ſervilis & ipſa ſit conditionis, pertineatque tanquam mancipium ad dominium matris.

26. Id quod iſthoc argumento defenditur, quod cujus eſt corpus, ejus quoque par ſit fructum eſſe, qui ex eo corpore provenit. Et quia iſta proles naſcitura plane non erat, ſi dominus jure belli in parentem uſus fuiſſet.

27. Quibus adde, quod parentes ejus nihil habeant proprii, unde nulla ratio prolem ejusmodi alendi ſupereſt, niſi ex bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, quam ipſius opera utilis eſſe queat, & ſequentes operæ ſui temporis alimenta non

non multum fere excedant; effugere eidem ſervitutem invito domino non licebit.

28. Manifeſtum tamen eſt, cum ejusmodi verne nulla ſua culpa in ſervitutum perveniant, nullum eſſe prætextum, quare iſti durius debeant tractari, quam conditio *perpetuorum mercenariorum* admittit.

29. Cæterum iſta ſervitus etſi non æque naturalis ſit, ut præcedentes duæ ſpecies, quæ conditionem communem humanæ naturæ ſequuntur, non tamen eſt adverſa dictamini rationis, quin potius, ſi aliter mihi ab hoſte cautum eſſe poſſit, (d) ex ejusdem dictamine recte deducitur.

30. Nempe ut *licita* & jure exercita, non ut præcepta, unde nec peccaverunt gentes, apud quas illa ſervitus rurſus *exolevit*, ut inter Chriſtianos.

31. Qui tamen nec ipſi peccarent, etſi eandem rurſus etiam inter ſe *introducerent*, quoniam videlicet iſta ſervitus neque cum lege poſitiva univerſali pugnat, neque regulis Chriſtianiſmi eſt adverſa. (e)

CAPUT VI.

DE OFFICIIS VIVENTIUM IN CIVITATE.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *In ſtatu integritatis non fuiſſet Respublica.* §. 2. 3. *Fines civitatum: beatitudo civilis & omnium rerum ſufficientia.* §. 4. *Forma: ordo imperantium & parentium.* §. 5. *Unde oritur Civitatis definitio.* §. 6. *Etſi civitas ſit ſocietas naturalis, falſum tamen, hominem a natura appetere ſocietatem civilem.* §. 7–11. *Metus eſt cauſa primaria impulſiva conſtituendarum civitatum.* §. 12–17. *Metus tamen iſte non confundendus cum vehementi terrore animi.* §. 18. 19. *Indigentia non eſt cauſa civitatis.* §. 20. *Neceſſe fuit, ut homines in civitatem coirent.* §. 21–25. *Ad conſtitutionem civitatis requiruntur pacta duo & unum decretum.* §. 26–31.

(d) *Sed videndum an caſus ſit dabilis hujus conditionis. Vel enim hoſtis extreme malus eſt, tum nec per ſervitutem illam gentium mihi cautum eſt, vel fiduciam habeo, quod ſe emendaturus ſit, cum ſufficiet illa ſervitus naturalis.* (e) *De hoc tamen cogitandum foret ulterius. Certe inter eos qui utrobique veri Chriſtiani ſunt, caſus non eſt dabilis. Ergo quæſtio eo rediret: An Chriſtianus cum Pſeudo-Chriſtiano ſalvis regulis Chriſtianiſmi bellum gerens, poſſit ſalvis regulis Chriſtianiſmi hunc Pſeudo-Chriſtianum devictum adigere, ut pactum ejusmodi cum ipſo ineat.* Conf. Albert. c. 12. §. 8.

Digitized by Google

§. 26–31. *A forma regiminis civitates dividuntur in regulares & irregulares.* §. 32. *Regulares vel monarchiæ vel Ariſtocratiæ vel Democratiæ.* §. 33. *Civitates ſunt vel ſanæ vel morbidæ.* §. 34. *Vitia ſeu morbi ſunt vel hominum,* §. 35. *vel ſtatus.* §. 36. 37. *Reſpublicæ irregulares ſunt infinitæ.* §. 38. 39. *Omnes irregulares reſpublicæ ſunt morbidæ vitio ſtatus.* § 40. *Oſtenditur latius, non peccari in officium boni viri, vel boni civis, ſi quis rempublicam aliquam oſtendat eſſe morbidam vel irregularem.* 41–56. *Dantur etiam Syſtemata civitatum.* §. 57. *A noſtra diviſione rerum publicarum quatenus abeat vulgaris diviſio.* §. 58–61. *Civitas conſtituta.* §. 62. *definitur.* §. 63. 64. *Civium vox ambigua.* §. 65. *Majeſtatis cauſa immediata non eſt Deus.* §. 66–88. *Modi imperium acquirendi.* §. 89–92. 1. *Occupatio.* §. 93–103. 2. *Electio.* §. 104–107. *Unde regnum vel electivum vel ſucceſſivum.* §. 108. *Succeſſivum certis regulis non nititur.* §. 109–114. *Majeſtatis definitio.* §. 115. *Poteſtas ſumma quid?* §. 116–119. *Monarchomachi.* §. 120. 121. *An dari poſſit Monarcha temporarius?* §. 122–126. *Majeſtas vel abſoluta,* §. 127. 128. *vel limitata* §. 129. *per leges fundamentales.* §. 130. 131. *Regnum vel Patrimoniale vel uſufructuarium.* §. 132–141. *Majeſtatis partes ſeu regalia ſunt vel immanentia vel tranſeuntia.* §. 142. *Secundum alios vel majora vel minora.* §. 143. *Aliorum diviſio a finibus rerump.* §. 144–149. *Habitudo religionis ad remp.* §. 150–153. *Reſpublica mixta eſt reſpublica morbida.* §. 156–160. *Præcepta hic reſpiciunt vel imperantem,* §. 161. *ubi primum:* DISCE QUÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT. §. 162. *Secundum:* SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO, §. 163. 164. *vel ſubditos.* §. 165. *Horum officium generale conſtat præceptis tribus.* §. 166. *Primo:* RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQUIUM. §. 167. *Secundo:* SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS. §. 168. *Tertio:* CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE. §. 169. *Commune præceptum circa officia ſpecialia:* NON AFFECTA, NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QUOD TE INEPTUM DEPREHENDIS. §. 170. *Specialia tot ſunt, quot ſunt officia.* §. 171.

§. I.

DE Officiis viventium in civitate (a) facilis eſſet diſcurſus, niſi quoad theoriam ipſius ſocietatis civilis, ſine qua fruſtra de officiis diſſeritur, difficultates multas nobis peperiſſet nimia adoratio dictorum Ariſtotelis, vel potius interpretum, ejus mentem non recte percipientium, tum ſtudium erronee ſentientibus, rationibus undecunque conquiſitis, contradicendi, locorum itidem ſcripturæ contra regulas bonæ interpretationis & præcepta logica facta expoſitio, & denique meditationes homi-

(a) *Junge cum hoc §. ſeqq.* Pufend. lib. 7. c. 1.

hominum inutiliter curioſorum, ſtatum integritatis tam profunde rimantium, ut illi neſcio quas ſocietates elegantiæ gratia affingerent.

2. Non futuras fuiſſe *reſpublicas* & civiles ſocietates in iſto *perfecto ſtatu* demonſtravimus libro primo, (b) unde pro floſculo rhetorico haberem ad perſuadendam plebem apto, ſi quis afferret, civitatem, cum *perfectiſſima* ſit ſocietas, *perfectiſſimum* ſtatum dedecere non potuiſſe. (c)

3. Uti enim iſtud dogma Peripateticorum de *Civitate*, *ſocietate perfectiſſima*, jam *ſupra* (d) expendimus, ita ad iſtam alluſionem idem haud dubie reſponderem, quod mihi reſponſuri ſint alii, ſi ſimili modo aſſererem, ædificia perfectiſſime ſtructa, cibum delicatiſſimum, veſtes pretioſiſſimas, medicamenta ſaluberrima perfectiſſimum iſtum ſtatum dedecere non potuiſſe.

4. Jam ut ulterius progrediamur, tentabo, annon ex *conceſſis* poſſim diſputare cum peripateticis. Nam in eo conſentimus, (e) Finem civitatis eſſe duplicem *principalem* & ultimum, εὐδαιμονίαν, id eſt veram *beatitudinem* civilem, non uni homini, ſed toti populo inſinuandam, & *ſubordinatum* alterum αὐτάρκειαν, ſeu omnium rerum & bonorum externorum ſufficientiam, quippe jam ſupra (f) obſervavi, præſidia externa contra violentiam magis pertinere ad εὐδαιμονίαν quam ad αὐτάρκειαν cum beatitudo civilis ſine pace & tranquillitate communi non poſſit concipi.

5. Conſentimus & in eo: quod *forma* civitatis ſit reſpublica, hoc eſt, ordo imperantium & parentium, item ſummi imperantis & inferiorum magiſtratuum. (g)

6. Unde videtur ſua ſponte fluere *definitio civitatis* a forma & fine: Civitas eſt ſocietas naturalis ſummum imperium continens, omnis ſufficientiæ & beatitudinis civilis gratia. (h)

7. Neque enim & illud negamus, (i) civitatem eſſe *ſocietatem naturalem*, aut cujusquam abſurditatis arguimus Ariſtotelem, quod dixit, hominem φύσει eſſe ζῶον πολιτικὸν, ſed exinde tamen non ſequitur, quod interpretes Ariſtotelici poſtulant, hominem non ferri ſolum natura ad civitatem, *ſed rapi*, ita ut *natura ſit principalis cauſa impulſiva* ineundæ civitatis, reliquæ omnes, & inter eas quoque indigentia & metus, pro cauſis ſaltem ſecundariis & accidentalibus ſint habendæ. 8. Nam

(b) L. 1. c. 2. §. 37. ſeqq. (c) *Quæ Philoſophia Albertina eſt* c. 14. §. 1. p. 209. (d) L. 3. c. 1. §. 36. ſeqq. (e) vide Patr. Tab. 39. Phil. Pract. (f) L. 3. c. 1. §. 21. (g) vid. Tab. 39. & 42. Phil. Pract. (h) *Addit Pater:* immediate compoſita ex pluribus vicis. *Sed cur ea verba omiſerimus, patet ex dictis* l. 3. c. 1. §. 30. (i) *Ad hunc & ſeqq. §§.* Puf. §. 2. 3. (*Inſt. Juriſp. div.*)

(l) *Conſ.*

8. Nam verbi gratia *ſocietas herilis* nihilominus naturalis eſt, etſi homines propter indigentiam eam invenerint. (l)

9. Deinde, dum qualitas aliqua creaturæ *natura ineſſe*, aut illa ad aliquid *apta nata* eſſe dicitur, per illam locutionem quandoque notatur aliquid *actu ineſſe* rei cuipiam per naturam, citra omne antegreſſum ipſius aut alterius factum, quo ſenſu v. g. piſcis aptus natus eſt, ut natet, avis, ut volet, quercus, ut glandes ferat.

10. Interdum autem notatur, alicui rei ineſſe *aptitudinem* ſeu habilitatem recipiendi perfectionem quampiam per culturam & diſciplinam, quæ ut ipſi inſit, natura intendit, aut ſaltem tanquam ſibi congruum & non repugnans approbat: quo ſenſu natura aptus eſt v. g. equus, ut greſſus ſuperbos glomeret, id quod aſino negatum, pſittacus ut garriat, ager ut frumentum, collis ut vitem ferat, ipſe homo ut ſermo cinetur, ut varias artes & ſcientias addiſcat.

11. Atque hoc ſenſu *hominem* etiam τῇ φύσει eſſe ζῶον πολιτικὸν vel certe non inſtinctu intrinſeco naturæ, ſed *extrinſeco impulſu* potiſſimum ferri ad ſocietatem civilem, jam demonſtravimus, etſi de genuino ſenſu phraſeos Ariſtotelicæ, quæ & ipſa fore non incommode pro noſtra ſententia explicari poterit, nullam litem ſectatoribus ejus moturi ſimus, utpote quibus magis curæ eſt, quid Ariſtoteles dicere debuerit, quam quid dixerit.

12. Statuimus igitur, non inſtinctum aliquem naturæ intrinſecum, ut in ſocietate nuptiali & paterna fiebat, ſed *ab extra metum malorum, quæ homini ab homine imminent*, eſſe cauſam principalem, quæ homines ad ſocietatem civilem impulit, indigentiam vero bonorum ad vitam ſuſtentandam neceſſariorum eſſe cauſam ſecundariam.

13. Prius probamus inde, quia *ſi naturali inſtinctu* homines ferrentur, ad Rempubl. neceſſe foret, ut etiam *in ſtatu integritatis* Respublicæ æque ut conjugium & paterna ſocietas futuræ fuiſſent. At hujus contrarium jam evicimus.

14. Nec eſt quod ad *naturam corruptam* provocare velis: Sive enim intendas *corruptionem hominis moralem*, & ex hujus inſtinctu civitatem deducas, ſequeretur, civitatis appetitum eſſe peccaminoſum: Sive ad imbecillitates *naturales* reſpicias, haberem quod volo, quia indigentia & metus illarum imbecillitatum notæ ſunt. (m)

15. Et

(l) *Conf. ſupra* lib. 3. c. 1. §. 4. 5. 6. (m) *Indigentia quidem imbecillitatem corporis, metus imbecillitatem animi denotat.*

Digitized by Google

15. Et quid multis eſt opus? vel ex *finibus* civitatis ſententia noſtra firmari poteſt. Supra (n) oſtendimus cauſam impulſivam & finalem actionis alicujus ſibi invicem eſſe oppoſitas, unde, quicquid reluctentur Peripatetici, neceſſe eſt, *metum eſſe cauſam primariam* impulſivam ad civitatem ineundam, quia huic correſpondet finis primarius, tranquillitas communis, & *indigentiam cauſam ſecundariam*, quia opponitur huic omnium rerum ſufficientia, ut finis ſecundarius.

16. Et quod *metum* attinet, de quo potiſſimum lis eſt, ſi ſtatuant diſſentientes, citra eundem etiam civitatem concipi poſſe, (quod neceſſe eſt, ſi metus foret tantum cauſa ſecundaria,) inde ſequeretur, ut aut fruſtra quis apeteret civitatem, qui jam in tranquillitate eſt conſtitutus, aut appeteretur civitas ſine tranquillitate.

17. At utrumque hoc vel ex ipſorum doctrina abſurdum eſt: quippe non ſolum *ceſſante fine ceſſat actio*, ſed & civitas ſine fine primario eſt non ens, quippe cum fateantur, ſocietatum differentias dependere a fine.

18. Repetenda vero hic ex iis, quæ docuimus libro ſecundo, (o) *diſtinctio metus*, quoniam per eum hic non intelligimus vehementem animi terrorem, ob intentatum grave malum, ſed ſuſpicionem læſionis futuræ & diffidentiam.

19. Quo ipſo eluditur quorundam argumentum, qui objecerunt, (p) tantum abeſſe, ut metus cauſam civitatibus conſtituendis dederit, ut potius, ſi homines mutuo ſe metuiſſent, *ne conſpectum quidem mutuum potuiſſent ferre*, ſed dum unus hac, alius alia ſeſe proripit, perpetuo ſeparati manſiſſent. Nam ii aperte ſatis metum in priore acceptione ſupponunt, & cogitare debuiſſent, quod & hoc ſit metuentis, providere, ne probabilem metus cauſam habeat.

20. Uti vero, qui doctrinam Ariſtotelis ſequuntur, de indigentia, quod illa ſit cauſa civitatis ſecundaria, litem nobis non movent, ita adverſus alios tamen, qui homines, ut in civitatem coirent, per indigentiam fuiſſe motos arbitrantur, (q) tenendum, id quidem certum eſſe, vix miſerius fore animal homine, ſi ſinguli ſolis ſibi relinquantur citra ullam ab aliis hominibus accedentem opem, & nec illud quidem negari poſſe, ad delicias usque vitam humanam excoli cœptam, poſtquam in civitates fuit conceſſum, interim tamen nec illud negari poterit, jam ante civitates, quando adhuc per familias ſegreges diſperſi agebant homines,

(n) L. 2. c. ult. §. 70. ſeq. (o) L. 2. c. 6. §. 53. ſeqq. (p) vide Puf. §. 7. p. 950. (q) Pufend. §. 6.

Digitized by Google

mines, ſatis conſultum fuiſſe neceſſitatibus vitæ, inventa agricultura & pecuaria, viniculturа, veſtiaria aliiſque artibus, unde patribus familias, qui affatim agri, pecoriſque ac ſervorum poſſident, nihil deeſt ad tolerandam hanc vitam, aut ſi quid deſit, per commercia id ſuppleri poterit.

21. Illuſtrari dicta maximam partem poterunt, tum ex *conſideratione conditionis humanæ*, quatenus eadem cum vita civili comparatur, tum ex *meditatione ſtatus naturalis* & ejus incommodorum. *Illa* firmabit, quod homo natura non appetat ſocietatem civilem; *hæc* oſtendet, cur metui iſti ingruentium homini malorum ab aliis hominibus citra civitatem non potuerit ſatisfieri.

22. *Homo* per inclinationes congenitas fertur, ut nemini ſubjectus eſſe & omnia ſuo agere arbitrio velit, & vix per metum pœnarum ad id adigi poterit, ut imperantibus obſequium præſtet, & ferociam, ac in plurima vitia, quorum nec ſimulacra in beſtiis deprehenduntur, proclivem animum deponat.

23. Qui vero *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, & imperio alieno, quod jus vitæ & necis complectitur, & cujus juſſu plurima facienda, abs quibus quis alias abhorrebat, ſe ſubmittit. *Bonus* vero *civis* ille dicitur, qui juſſis imperantium prompte paret & ad bonum publicum omnibus viribus nititur, etiamſi id a bono proprio videat diſcrepare.

24. Porro, etſi lex naturalis præcipiat, ut ab omnibus injuriis inferendis homines abſtineant; etſi eadem ſatis inculcet, non impune laturos, qui alios injuria affecerint, tamen *ejus legis reverentia id præſtare non poteſt hominibus*, ut in libertate naturali ſatis tuto degere queant, quia magna ibi hominum turba datur, quibus omne jus vile eſt, quoties ſpes lucri arriſerit, & fiducia propriarum virium aut ſolertiæ, qua repellere aut eludere læſos ſeſe poſſe ſperent; neque metus divini numinis, neque conſcientiæ morſus ſat validam deprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiæ coercendæ, cum multi præſentibus tantum immineant, futurorum parum curioſi, ac non niſi iis moveantur, quæ in ſenſus incurrunt.

25. Quodſi urgeas, hominis naturam non conſiderandam eſſe, prout *corrupta* eſt, ſed in ſua *perfectione*, reſpondebo, non ſolum jam in libro primo (r) exploſum eſſe dogma, quod inculcat, diſciplinas & ſcientias tradendas eſſe ſecundum ideas ſtatus alicujus perfectiſſimi, etiamſi

(r) L. I. c. 4. §. 44. 45.

Digitized by Google

iamſi ille non exſiſtat, ſed & parum per hanc objectionem te eſſe lucraturum, cum jam toties dictum ſit, nec in natura perfecta ob ſummam perfectionem fuiſſe Reſpublicas futuras.

26. Excuſſa igitur cauſa, quæ homines ad ineundam ſocietatem civilem movit, proximum eſt, ut inveſtigemus, *qua ratione civitates ſint exſtructæ.* (s) Ubi illud quidem manifeſtum eſt, adverſus mala ab hominum pravitate imminentia ſingulis hominibus neque *locum* aliquem, neque *arma*, neque *animantia bruta* commodum ſatis & efficax præſidium poſſe ſuppeditare, ſed ad id neceſſe eſſe alios homines, eosque *conjunctos*, neque paucos, ſed *inſignem hominum multitudinem*, neque ſubito & inconſiderato coeuntes aut ſententiis diſtractos tendentes in diverſa, ſed *conſentientes circa adhibenda media ad eundem finem idonea*, & *in conſenſu iſto perſeverantes.*

27. Cum vero iſti fini obtinendo in hominibus multis ſui juris & a ſe invicem non dependentibus duo potiſſimum vitia obſtent: unum *diverſitas inclinationum & judicii*, *hebetudo* itidem ingenii, & *pervicacia* propria placita mordicus defendendi; alterum *corpore* & *averſatio* ultro faciendi, quod in commune utile, ſed cum labore conjunctum eſt, neceſſe eſt, ut iſtis vitiis occurratur, *priori* quidem, unitis in perpetuum voluntatibus omnium, quod fit, ſi unus quisque ſuam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius concilii ſubjiciat, *poſteriori* vero, ſi conſtituatur aliqua poteſtas, quæ præſens & incurrens malum infligere poſſit communi utilitati reluctantibus, quod fit, ſi omnes & ſinguli ſe obligaverint, quod eo modo vires ſuas ſint applicaturi, ſicut illa poteſtas voluerit.

28. Ubi igitur voluntatum & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validiſſimum corpus, *civitatem* nimirum animatur.

29. Ex dictis patet, regulariter ad coalitionem civitatis requiri *duo pacta & unum decretum.* *Primum pactum* ineunt multi in libertate naturali hactenus conſtituti, inter ſe ſinguli, quod in unum & perpetuum cœtum coire & concives mutuo fieri velint in quod pactum *omnes & ſinguli*, ut conſentiant, neceſſum eſt, nam qui non conſenſerit, is extra futuram civitatem manet.

30. Poſt hoc pactum oportet, ut *decretum* fiat, qualis forma regiminis ſit introducenda.

 31. Poſt

(s) Hic incipit Pufend. L. 7. c. 2. de J. N. & de O. H. L. 2. c. 6.

31. Poſt decretum circa formam regiminis *altero pacto* opus eſt, (t) quo conſtituuntur ille vel illi, in quem vel quos regimen naſcentis civitatis confertur, quo quidem pacto hi ad curam communis ſecuritatis & ſalutis, reliqui ad obſequium his præſtandum ſe obſtringunt, ſuasque voluntates & vires illius vel illorum voluntati & directioni ſubjiciant.

32. Cum vero a *forma regiminis* ipſe civitates dividantur, hæ *diviſiones* pauciſſimis erunt tradendæ. (u) Sunt enim formæ civitatum vel *regulares* vel *irregulares*. *Regulares* ſunt, ubi imperium ſummum in uno ſubjecto ita eſt unitum, ut illud indiviſum & inconvulſum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia ſeſe diſpenſet. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

33. *Civitatis regularis* tres ſunt formæ; aut enim regimen collatum eſt in unum hominem, qui dicitur *monarcha*, & civitas *monarchia*, aut in concilium, & hoc quidem vel ex ſelectis civibus ſeu *optimatibus* conſtans, & vocatur *ariſtocratia*, vel ex *univerſis* patribus familias ſeu populo, & eſt *democratia*.

34. Contigit vero ſæpius ut regimen alicubi *bene*, alicubi *prave* & imprudenter adminiſtretur. Unde fit, ut aliæ civitates *ſanæ*, aliæ *morbidæ* & corruptæ dicantur, etſi propter iſtius modi morbos peculiares formas aut ſpecies rerumpublicarum cominiſci neceſſum non ſit, ſicuti nec homo ſanus ab ægroto differt ſpecie.

35. Eorum autem morborum, quibus civitates infeſtantur, alii in *hominibus*, alii in *ipſo ſtatu* hærent. *Vitia hominum* ſunt, ſi, quibus imperii adminiſtratio incumbat, ad id munus gerendum ſint inepti, vel officio ſuo negligenter aut prave fungantur, & ſi cives, quibus ſola obſequii gloria relicta eſt, frenum mordeant.

36. *Vitia ſtatus* ſunt, ubi leges aut inſtituta civitatis non ſunt attemperata ad genium populi aut regionis, aut ibi eadem cives diſponunt ad turbas internas, aut ad juſta vicinorum odia incurrenda; aut ſi eosdem ineptos reddunt ab obeundas functiones, quæ Reipublicæ ſervandæ ſunt neceſſariæ, aut ſi leges fundamentales ita ſunt diſpoſitæ, ut per eas negotia publica non poſſint non tarde & difficulter expediri.

37. *Morbidis* ejusmodi Rebuspublicis multi peculiaria quoque vocabula applicant; ita ut vitioſa monarchia vocetur *tyrannis;* vitioſus ſtatus paucorum obligarchia; vitioſus ſtatus popularis *ochlocratia.* Etſi fre-

(t) *Diſſentit Hobbeſius, qui nullum pactum inter imperantes & ſubditos agnoſcit, cui fuſius reſpondet Puf.* §. 9. 10. 11. 12. (u) *Hic incipit Puſend.* lib. 7. cap. 5.

Digitized by Google

frequenter contingat, ut multi per iſthæc vocabula non tam morbum Reipublicæ, quam ſuum affectum aut diſplicentiam in præſentem ſtatum, imperantesve exprimant.

38. *Reſpublica irregularis* eſt, in qua non ita perfecte unio illa, in qua eſſentia civitatis conſiſtit, deprehenditur: idque non per modum morbi, aut vitii in adminiſtratione Reipublicæ hærentis; ſed ut publica lege aut conſuetudine ea velut legitima ſit recepta.

39. Cum autem aberrationum a rectitudine *infiniti eſſe modi* queant, non poſſunt etiam irregularium Rerumpublicarum certæ & definitæ ſpecies conſtitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero *exemplo* plane poteſt intelligi, v. g. ſi in aliqua Republica ſenatus & populus ſummo utrinque jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius ſit. Aut ſi in regno aliquo procerum potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo quam inæquales fœderati ſubſint.

40. Cæterum vel deſcriptio Reipublicæ irregularis oſtendit, ſi præcedentem diviſionem Rerumpublicarum, ſecundum quam alienæ ſanæ erant, aliæ morbidæ, huc applicare velis, irregulares morbidis eſſe accenſendas, non quidem vitio imperantium tales, ſed vitio ſtatus. (x)

41. Equidem vulgus impium plane & injurium eſſe putat, ſi quis certam rempubl. aliquam pro irregulari & morbida prædicet, tanquam hoc pacto contra reverentiam, ſummis poteſtatibus debitam, & contra boni civis officium peccetur, utpote qui optime de republica, in qua degit, ſentire, & mutationem nullam eidem inferre vel deſiderare debeat.

42. Sed hi profecto ſophiſtice diſſerunt, ne quid dicam gravius. Initio quippe *morbidum* eſſe in ſe haud quaquam *contumelioſum* eſt, aut, quod ſemper culpam ejus, qui morbo laborat, importet, quippe cum ſæpius diſpoſitio imbecellis ſtructuræ corporeæ, aut conditio vivendi honeſta & neceſſaria &c. morborum cauſæ exiſtant; ita v. g. vita ſedentaria eruditorum multorum morborum occaſionem præbet.

43. Similiter & in rebuspublicis morbidis, etſi vitia quædam comitentur *ſtatum*, iſta tamen nequaquam imputari debent ipſis *imperantibus* aut

(x) *Notum eſt, Monzambanum Remp. Romano-Germanicam habere pro irregulari. Hic cum Dn. Puſendorffius, Monzambanum defendens, inter alia ab adverſariis inculparetur, quod haberet eam pro morbida, in reſponſionibus ſuis ſubinde diſtinguit: aliud eſſe morbidum, aliud irregulare. Nos concedimus, in hac materia morbidum & irregulare idem eſſe, at negamus, crimen eſſe, ſi quis Remp. ſub qua vivit, morbidam eſſe aſſerat.*

aut parentibus, ſed ſi non ſemper, certe ſæpius, neceſſitas ingens Reipublicæ, puta, v. g. pacis & tranquillitatis turbatæ iterum recuperandæ ſtudium, illum morbum in ſtatum introduxit.

44. Et quamvis, ut diximus, naturalis Reipublicæ ortus pacto & conſenſui libero ineuntium rempublicam debeatur, unde videbatur dicendum eſſe, quod vitia ſtatus imputari quoque debeant ipſis civibus; rarius tamen evenit, ut prima origo Reipublicæ alicujus nobis nota ſit, in mutationibus vero ejusdem ſæpius unius partis voluntas non ita eſt libera, ſed a multis exterioribus turbis graviter inclinatur. Quin imo non putandum eſt, vitia ſtatus *ab initio* ſtatim formatæ Reipublicæ adfuiſſe, ſed pleraque rempublicam jam conſtitutam *ſenſim* invaſerunt.

45. Quemadmodum ergo per declarationem morbi, utpote rei per ſe non contumelioſæ, in reverentiam reipublicæ & imperantibus debitam non peccatur, ita non omnis, qui *morbidi* terminum de aliquo prædicat, id *animo contumelioſo*, qui injuriam importet, facere cenſendus eſt, quid? quod ſæpius peccaret contra officium ſuum, *ſi morbum diſſimularet*.

46. Exemplo ſit in corpore humano *Phyſicus* & *Medicus*, quibus non ſolum vitio verti non poterit, ſi morbum homini aperiant, ſed &, ut ignorantia aut malitia imputaretur, ſi corpus morbidum tanquam ſanitate perfecta præditum ſit, deprædicarent.

47. Eandem rationem eſſe puta *Doctoris* & *Conſiliarii* in morbis Reipublicæ. Peccaret *Doctor*, (y) ſi rempublicam pro ſana venditaret, quæ talis non eſt, non ſolum, ſi a Principe ea de re quæratur, ſed &, ſi a quovis alio, cui veritatem profiteri ex pacto vel alias obſtrictus eſt, quemadmodum peccaret *Phyſicus*, qui a diſcipulo interrogatus, tertium ægrotantem defenderet eſſe ſanum. Peccaret *Conſiliarius*, ſi Principem quærentem remedia conſervandæ Reipublicæ perſuaderet, nullis remediis eſſe opus.

48. An vero officium boni civis eſſe putas, ei, cui veritatem loqui obſtrictus ſum, falſum dicere, hoc eſt, mentiri?

49. Sed forte toleras iſta, ſi quis ea loquatur intra privatos parietes, & peccatum in eo quæris, quod quis opinionem ſuam *publice divulget*, hoc enim pertineret ad contemptum Reipublicæ, cum potius nævi domeſtici ſint diſſimulandi.

50. Quaſi ea *prudenter diſſimulemus*, quæ omnium oculos incurrunt, quæque publicis legibus exponuntur omnium ſcientiæ, quaſi *Medi-*

(y) *Doctorem comparo Phyſico, Conſiliarium Medico.*

Digitized by Google

Medicus pro contemptore & irriſore habeatur, qui ſæpius publice exempla perſonarum, morbo aliquo periculoſo laborantium, adducit, quatenus nempe tales morbi ſunt, qui ægrotis non imputantur.

51. Denique ſicut iſtud axioma, quod *omnis mutatio Reipublicæ ſit perniciosa*, infinitis limitationibus & declarationibus eſt obnoxia, ita potiſſimum id intelligendum eſt de mutatione in perſonis imperantibus.

52. Ad hanc quidem non intendit, qui *Doctoris* munus gerit, ſed ſaltem morbum declarat, curam ejus relinquendo aliis.

53. Qui & ipſi tamen peccarent contra regulas prudentiæ & pietatis, ſi poſito & cognito Reipublicæ morbo, *conſilia* ſuppeditarent de tollendis imperantibus, quemadmodum ſtultus pariter & injuſtus eſſet *Medicus*, qui cognito morbo hominis, medicamenta eidem ſuppeditaret, caput, animæ ſedem, corrumpentia.

54. Quin potius, ut officium boni *Medici* ſæpius eſt, in corpore, multis impuritatibus repleto, camarinam medicamentis plane non movere, ne totus homo deſtruatur, ſed potius ſuppeditare confortantia partes maxime vitales, ſic *Conſiliarii* ſæpius erit, morbum, qui in Republica altas radices egit, tolerare inconcuſſum, & ſaltem conſilia eo dirigere, ne latius ſerpat malum.

55. Neque tamen cuilibet erit integrum, *privata conſilia ſua* hac parte ſponte afferre Reipublicæ, cum omnino pro vitio (etſi ſatis obvio) haberi debeat, ſi quis talia tentet, ſed pro vitio magis *imprudentiæ* quam *injuſtitiæ*, quale nempe eſt vitium ejus, qui non vocatus ab ægroto, medicamenta ſua eidem offert.

56. Sed vereor, ut & iſti, qui publice declamant in aſſertores Rerumpublicarum irregularium & morbidarum, a ſimili ineptitudinis vitio ſe liberare poſſint, cum ſane non rogati *vindicationem honoris & reverentiæ Reipublicæ debitæ ſibi arrogant*, quaſi ipſis incumbat Atlas curandæ tranquillitatis publicæ, principe interim quieto, & iſtos togatos milites vano conatu hoſtes ſibi fingentes, & ſtramineis armis oppugnantes, ridente.

57. Cui controverſiæ Politicæ cognitæ ſunt, digreſſionem hanc noſtram forte non judicabit intempeſtivam. Jam in viam. Cum iſtis, quas hucusque recenſuimus formis rerumpublicarum non confundenda ſunt *Syſtemata Civitatum*, ubi nimirum plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo vel communis regis vel perpetui fœderis ita connectuntur, ut ipſarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant.

58. Cave vero *diviſionem hanc formarum* Reipublicæ eandem eſſe arbitreris cum ea, quæ communiter proponitur. Nam *primo* doctrina de *ſyſtematibus civitatum* plane negligitur, quæ, ſi comparando ad reliquas terminis diſtinctis circumſcribere velis, forte appellare poſſes *reſpublicas compoſitas*, illas vero *ſimplices*.

59. Non tamen puta, ac ſi *ſecundo* diſtinctio hæc in *ſimplices* & *compoſitas* coincidat cum diviſione communi Reipublicæ in *ſimplicem & mixtam*. *Mixtam* enim vocant, quam nos *irregularem* dicimus, etſi nec tum terminus mixtæ Reipublicæ exhauriat ambitum Reipublicæ irregularis. (z)

60. *Tertio* nos Rempublicam irregularem *morbidis* accenſuimus, illi mixtam ſuam omni præconio extollunt; quam bene, mox dicemus.

61. *Quarto* illi diviſionem Reipublicæ in *rectam* & *corruptam* habent pro diviſione in ſpecies; quamvis hoc leve ſit.

62. Diximus hactenus de *conſtitutione civitatis*. Civitas *conſtituta* ad modum unius perſonæ concipitur, unoque nomine ab omnibus particularibus hominibus diſtinguitur atque dignoſcitur, habetque peculiaria jura ac res proprias. (a)

63. Unde jam *civitas* plenius *definiri* poteſt, quod ſit *perſona moralis compoſita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut ſingulorum viribus & facultatibus ad pacem & ſecuritatem communem uti poſſit.*

64. Non vero difficile eſt concipere, quomodo *voluntas* civitatis ſe exerat, quoties penes *unum* hominem regimen civitatis eſt. Verum ubi id eſt collatum in *concilium* plurium hominum, regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod conſenſerit *major pars concilii*, quoniam commodior alia litium & diſſenſuum evitandorum ratio haberi non poteſt, niſi expreſſe ſtatutum ſit, quota pars concilii conſentiens requiratur ad repræſentandam voluntatem univerſitatis.

65. Civitate ſic conſtituta, ille, in quem imperium eſt collatum, *Imperantis* nomine gaudet, reliqui *ſubditi* audiunt vel *cives*, quamvis & in lata acceptione *civium* vox utrumque ordinem ſub ſe comprehendat.

66. Poteſtas vero imperantis in civitate uno vocabulo *Majeſtas* appellatur, de qua profecto magnos in ſimpulo fluctus excitarunt, qui *ejus cauſam immediatam DEUM eſſe defenderunt.* (b) 67. Sci-

(z) *Quia reſpublica mixta tantum dicitur, quæ compoſita eſt ex Monarchia, Ariſtocratia & Democratia: At irregularis etiam denotat compoſitam, v. g. ex Monarchia & Syſtemate Civitatum.* (a) Conf. Puf. d. O. H. & C. lib. 2. c. 6. §. 10. ſeq. (b) *Hic incipit Puſend.* lib. 7. cap. 3.

Digitized by Google

67. Scilicet, ut ſæpius contingit, falſa aliqua ſententia orta, ut eam refutare aggrediantur Viri docti pariter & ſemi-docti, ſolidis iſti rationibus adverſarios impugnantes, hi ineptis & ridiculis; ita & evenit, cum *Machiavelli* ſcripta de Principe, in quibus Autor vel impius vel ſatyricus principem omnia ex utilitate propria metiri, callide tamen & clandeſtine jubebat, avide legerentur, ut inter eos, qui huic doctrinæ ſe opponebant, aliqui in alterum extremum prolapſi, qui communiter *Monarchomachorum* appellatione veniunt, docerent; principem ita teneri ad procurandam utilitatem publicam, ut ſi ſecus faceret, populo ad rationes reddendas, quin & ad pœnam eſſet obſtrictus.

68. Sed hos quidem uti ſolide ex genuinis principiis politicis refutarunt Viri quidam celebres, (c) ita non defuerunt tamen, qui in novum extremum ruentes, nimium quantum ſobriæ Politicæ adverſus tradita Monarchomachorum accedere putarent, ſi theſis iſta, *quod DEUS ſit cauſa immediata majeſtatis*, omnibus viribus (d) propugnaretur.

69. Quare & in *Gallia* aliquando a certa ordinum claſſe propoſitio iſta ut in publicis comitiis approbaretur, & autoritate regia confirmaretur, fuit poſtulatum, tanquam ſine qua tranquillita publica in regno non ſit ſperanda. Sed res effectu caruit, reliquis ordinibus demonſtrantibus, in ea ſalutem Galliæ non eſſe ſitam, ſed controverſiam iſtam cathedris ſcholaſticis eſſe relinquendam. (e)

70. In *Germania* vero ſimile quid vel tentatum ſaltem eſſe non meminimus, ſed affectui magis ſuo quam veritati indulſiſſe arbitramur, qui publicæ traditionis autor fuit: (f) *Non tutam fuiſſe Germaniam Gal-*

(c) Puſend. d. l. §. 3. & 4. (d) *Non prævidere tamen poteram, dum iſta ſcriberem, eventurum eſſe, ut aliquot annis poſt Hector Gottofredus Maſius ignem Carnificis Hafnienſis ad defendendam iſtam ſententiam abſurdam ſit adhibiturus. Nollem factum, non mei gratia, utpote cui vis iſta vana nec in bonis corporis, nec in bonis animi, nec in bonis fortunæ nocuit, ſed Optimi Regis intuitu, cujus Nomine & Autoritate Maſius hac parte fuit abuſus, imo ipſius Maſii & Miniſtri Regii Maſium adjuvantis gratia, ut qui hac carnificis flamma indelebilem malitiæ aut ſtultitiæ maculam famæ propriæ apud poſteritatem & meliorem hujus ſeculi partem inufferunt, quaſi ſcilicet veritas a carnifice poſſit extingui. Det Deus, ut Maſius ſtultitiam hanc agnoſcat, & ad ſanam mentem redeat. Quamvis id quidem ſit optandum magis quam ſperandum.* (e) *Vide Grammond.* Hiſt. Gallic. lib. 1. *Conf. quæ dixi* in Cogit. jocoſer. anni 88. menſe Decembr. p. 771. ſeq. (f) *Scilicet J. F. Hornius in præfat. ad lib. de civitate. Quodſi forte Hornius ad Conſtitutionem de anno 1338. reſpexerit, quam*

Galliamque, antequam ſolennibus comitiis ſanciretur: Deum eſſe ſolam cauſam Majeſtatis, qui aliter doceret, caſtigandum deportatione. (g)

71. Ergo vanum iſtud terriculamentum cerebrinæ alicujus deportationis non terrebit, quin ſententiam noſtram de *cauſa Majeſtatis* aperiamus libere, (h) de qua *tres* præcipuæ ſunt opiniones. *Una*, *populum* regulariter conſenſu ſuo in reges transferendo imperium *Majeſtatem producere, DEUM* vero ſalubre hoc hominum inſtitutum probare. (i)

72. *Altera*, illa eminentium Monarchomachicæ ſectæ oppugnatorum: (l) *DEUM* non ſolum eſſe autorem & *originem* Majeſtatis, ſed & ejusdem *cauſam immediatam*, non ſolum in primis & antiquis Rerumpublicarum temporibus, ſed & hodie ſemper, quotiescunque Princeps aliquis vel conſenſu populi, vel vi bellica ſive juſta ſive injuſta, regnum nanciſcitur; nam conſenſum populi & reliquos modos eſſe quidem media ad acquirendam majeſtatem, non vero cauſas medias, v. g. populum quidem eligere principem, huic vero lecto majeſtatem immediate conferri a DEO, &c.

73. Nobis *tertia* eaque media placet opinio (m) ſtatuentium; revera *DEUM antecedenter* præcepiſſe hominibus, ut ſocietates civiles inſtituantur, quoniam ſine iis pax & tranquillitas humani generis ſubſiſtere non potuit, adeoque DEUM recte dici *autorem* imperii in civitate ſeu Majeſtatis, non demum ex pacto facto illud probaſſe, & ita *originem* Majeſtatis ad DEUM utique pertinere, tanquam ad autorem legis naturalis.

74. Sed

quam refert Goldaſtus lib. 2. der Reichs-Satzungen, *& ad hanc reſpondi* d. menſ. Dec. p. 773. ſeqq. (g) *Similis, ut videtur, opinio Maſii; Non tutam fore Daniam, antequam ſolenni edicto ſanciatur: Deum eſſe ſolam cauſam Majeſtatis, qui aliter doceat, ejus ſcripta caſtiganda per ignem carnificis, aut paſquillos Siegfridi cujusdam Benzenii vel ſimilis furfuris Pſeudo-Miniſtrorum verbi.* (h) *Neque hodie terret vanius adhuc terriculamentum Maſii, quo minus hanc doctrinam repetamus. Carnificem agat & Paſquillantem, quotiescunque ipſi libuerit, mille ſcurras Benzenium æquantes vel ſuperantes contra me excitet; ipſe Benzenius vel ſub ſuo nomine publice in famam meam graſſetur, vel ſub larva cujusdam Ehrenboldii aut alterius nominis ficti calumnias atrociſſimas evomat. Ego quidem per iſtas vanitates non moveor, neque tranquillitas animi mei, etiamſi rumpantur, per hæc inania nequaquam turbatur. Deum potius precor, ut ipſis ignoſcat, quia neſciunt, quid faciant, ita affectu ambitionis, invidiæ, adulationis, & furentis iracundiæ abrepti ſunt.* (i) *Quæ eſt Grotii.* vid. Puf. §. 2. (l) *Ut Hornii Commentatorum Grotianorum & communiter Theologorum Lutheranorum, unde & Maſius eam tanquam noſtræ religioni præcipuam commendavit.* (m) Dn. Pufend. d. §. 2.

Digitized by Google

74. Sed ut imperium *immediate* in civitate producatur, *proxime* & *pactis*, per quæ civitas coaleſcit, & quæ hactenus expoſuimus, promanat, dum nempe populus vires ſuas & voluntatem principi ſubmittit, princeps vero iſtam ſubjectionem acceptat.

75. Et hinc eſt, quod *unus Apoſtolorum* (n) imperium politicum vocat *ordinationem divinam*, reſpiciens ad divinam ejus originem, *alter* (o) id refert ad ordinationes humanas, referens ſe ad ejusdem ortum ſpecialem.

76. Sed forte ſcire cupis, quibus rationibus illi, qui DEUM immediatam cauſam faciunt, ſententiam ſuam defendant? *Omnino nullis*, niſi imbecillibus maxime, & ad quæ tyro facile reſpondere poſſit, quare nec memorabimus quidem.

77. Ergo opus fuit, ut defectum *rationum* ſpecie *pietatis* ſupplerent, coacervando multa *ſcripturæ dicta*, de divina Majeſtatis *origine* quidem teſtantia, ſed de *immedietate* nihil firmantia, niſi forte apud vulgus & logicæ imperitos homines.

78. Ad quos alliciendos maxime conducere videbatur dictum Apoſtoli: *Non eſt poteſtas niſi a DEO, ubi vero eſt poteſtas, a DEO eſt.* Quid enim? dixerunt, annon ſatis apertum eſt, Apoſtolum hic utramque aſſertionem noſtram probare, & quod Majeſtatis origo ſit a DEO, & quod nullam aliam cauſam agnoſcat præter DEUM; adhibet enim particulam *niſi*, quæ excluſiva eſt, & omnes alias cauſas præter DEUM excludit. Neceſſe vero eſt, ut quæ cauſa ſola ſit, ſit etiam immediata.

79. Quo pacto parum abſuit, ut non ſimul ſe egregie præcepta ratiocinandi obſervaſſe gloriati ſint, cum analyſis logica doceat, propoſitionem excluſivam in ſe continere duas propoſitiones communes, unam affirmativam, alteram negativam.

80. Sed & hoc quidem *ſophiſma* facillima eſt reſponſio. Nam initio *contextus* oſtendit, Apoſtolum ibi per poteſtatem intelligere non ſolum ſummam illam, quæ majeſtas dicitur, ſed & *ſubordinatas* omnes, quæ magiſtratibus competunt. Si ergo in locutione iſta: *Non eſt poteſtas, niſi a DEO* voluiſſet innuere: DEUM eſſe cauſam immediatam poteſtatis illius, de qua loquitur, ſequeretur etiam illud abſurdum, quod DEUS ſit cauſa immediata poteſtatis in quocunque magiſtratu etiam infimo. At hoc nec ipſi diſſentientes admittunt.

81. Deinde commiſerunt inſignem errorem logicum & in doctrinam de *æquipollentiis*, & in caput de *propoſitionibus excluſivis*, dum iſtam propoſitio-

Ddd 3

(n) *Paulus* ad Rom. XIII. 1. ſeqq. (o) *Petrus* I. 2. v. 13.

poſitionem: *Non eſt poteſtas, niſi a DEO,* quæ nulli alii æquipollet quam illi: *Non datur poteſtas, quæ non ſit a DEO,* ſeu: *Omnis poteſtas eſt a DEO;* habuerint pro excluſiva: ac ſi Apoſtolus dixiſſet: *Poteſtas eſt non niſi a DEO.* Nam hæc vere excluſiva eſſet, illi æquipollens: *Poteſtas eſt tantum ſeu immediate a DEO.*

82. Res ita clara eſt, ut puderet, ulterius quid addere, niſi impegiſſent ſæpius homines non de turba. Ergo liceat illud inſuper paucis monere, non ſolum Apoſtolum perſpicue periphraſin priori phraſi omnis dubii tollendi gratia adjeciſſe, dum ſtatim ſubjicit: *Ubi vero eſt poteſtas, a DEO eſt,* cum alias dicere debuiſſet, *ubi vero eſt poteſtas, tantum a DEO eſt,* ſed & veritatem dictorum illuſtrari poſſe ſimili exemplo.

83. Ita recte dico: *Non eſt homo, niſi ab Adamo* (*a DEO*) ſed hæc profecto propoſitio non æquipollet illi: *Homo eſt non niſi ab Adamo* (*a DEO*) quæ ſimul etiam falſa eſt.

84. Vides adeo, eos, qui cum ejuſmodi armis monarchomachos aggrediuntur, *bonam cauſam male defendere.* Nam uti ſine hoc ſomnio iidem non difficulter vinci poſſunt, ita fallor, annon ex eadem hypotheſi *Monarchomachi* ſpicula poſſint retorquere adverſus ſuos aggreſſores.

85. Cum enim illi ſtatuant, omni principi, etiamſi injuſtiſſime, v. g. per regicidium ad regnum pervenerit, a DEO immediate majeſtatem infundi, ſequitur ex communi Politicorum hypotheſi (quod majeſtas non ſolum in monarchia, ſed & in ariſtocratia & democratia locum ſibi vindicet,) idem dicendum eſſe de populo, regem ſuum injuſte de ſolio deturbante, & monarchiam transmutante in ſtatum democraticum.

86. Quidſi itaque urgeant monarchomachi, etſi majeſtas ſit immediate a DEO, exinde tamen nequaquam ſequi, injuſtum eſſe, ut populus regem, poteſtate divinitus conceſſa abutentem deponat & puniat, quin imo, dum DEUS rege forte interempto *majeſtatem ab ipſo in populum transferat,* vel ex hoc clarum eſſe, quod *interemptio regis non ſit injuſta.* (p)

87. Ni-

(p) *Commune argumentum Theologorum noſtratium contra monarchomachos eſt: Quicunque poteſtatem ſuam immediate habet a Deo, illi homines non poſſunt eam auferre per pœnam. Atqui Reges &c. E. Quidſi igitur monarchomachus* 1. *reſponderet negando majorem, & det inſtantiam de ſacerdote delinquente, qui haud dubie juſte deponitur in pœnam, etſi ex communi etiam plurimorum Theologorum ſententia poteſtatem ſuam immediate a Deo acceperit? Quidſi* 2. *opponat: Quicunque poſt depoſitionem regis a Deo immediate majeſtatem accipit, ille non injuſte regem depo-*

Digitized by Google

87. Niſi forte illud abſurdum admittere velint iſti Anti-monarchomachi; *DEUM eſſe*, non dicam cauſam peccati, ſed quod majus eſt, *peccati*, qua talis, ut ita dicam, *præmia torem.*

88. Exhis anguſtiis, quomodo ſe extricare velint, equidem non video, niſi refugium quærant in diſtinctionibus nihil ſignificantibus, aut ad vanum terriculamentum autoritatis propriæ provocent, oſtendentes videlicet barbam & pallium.

89. Cæterum etſi conſenſus populi, ut hactenus diximus, ad imperium legitime acquirendum requiratur, *modi* tamen, quibus iſte conſenſus elicitur, variant, unde jam ordo poſtulat, ut pauca de *modis acquirendi imperii* differamus. (q)

90. Cum autem in diſquiſitione, quo quis modo imperium acquiſiverit, regulariter præſupponatur, diverſum eſſe eum, qui imperium dicitur acquirere, ab illis, a quibus vel in quos idem acquiritur, & vero in *monarchiis* iſtud diſcrimen longe clarius ſe pandat, quam in ariſtocratia & democratia, de *monarchia* hic potiſſimum erimus ſolliciti, a qua poſtea ad ariſtocratiam & democratiam ſuo modo facile poterit fieri applicatio.

91. Etſi enim *ſucceſſio* rarius in *ariſtocratia*, nunquam in *democratia* (r) habeat locum, ad hanc etiam nec *electio* proprie accommodari poſſe videatur, tamen ad utramque ſpeciem poterit accommodari diſtinctio inter modum acquirendi *violentum* & non *violentum.*

92. Nam ſi per ſeditionem, pulſis optimatibus & rege, *democratia* conſtituitur, etſi populus regem ejiciens, non poſſit dici violento modo imperium in ſeipſum conſtituiſſe, cum in democratia imperantes & ſubjecti non phyſice ſed morali ſaltem reſpectu diſtinguantur, revera tamen violento modo regi vel optimatibus imperium abſtulit, (s) quod hic ſufficit.

93. Imperium igitur *monarchicum* vel acquiritur per *violentiam*, vel *ultroneo* populi conſenſu. *Violentia* vel *juſta* eſt vel *injuſta.* Per quamcunque imperium acquiratur, modus iſte appellari ſolet *occupatio*, quæ. cum

depoſuit. Atqui invaſor regni ex veſtra hypotheſi &c. E. Hic mallem ſcire, quid reſponſuri ſint defenſores communis ſententiæ. (q) *Hic incipit Puſend.* lib. 7. cap. 7. (r) *Nam qui in democratia ſenatores ſunt, non habent majeſtatem, ſed ejus ſaltem exercitium. Totus vero populus, qui hic majeſtatem habet, ſemper idem eſt, etſi ſinguli ſuccedant in locum ſingulorum. Succeſſio vero & electio præſupponunt diverſa ſubjecta.* (s) Diſſent. Dn. Puſend. §. 1. & conſ. §. 5. n. 3. *ubi tractat, quando populus libertatem conſequatur hoc pacto.*

cum illa occupatione, qua res domino vacuæ per ſolam apprehenſionem domino noſtro ſubjiciuntur, non eſt confundenda.

94. *Juſta violentia* imperium acquiritur, ſi quis juſta bellandi cauſa ſubnixus, favente vi armorum & fortuna populum aliquem eo redigit, ut ipſius deinceps imperio ſe ſubjicere cogatur.

95. Ergo non ſtatim poſt victoriam imperium habet invictos, ita ut conſenſum ſubjugatorum non expectare debeat, quomodo enim ex ſtatu belli in pacem poterit deſcendi ſine *interveniente pacto?*

96. Illud duntaxat habent juſto bello victores, ut conſenſum devictorum non per ambitum aut preces eblandiri neceſſe habeant, ſed eundem per intentata extrema mala poſſint *extorquere*.

97. Idque *duplici* ex fundamento. Nam *primo* victor, ſi rigore belli voluiſſet uti, vitam plane victis adimere potuiſſet, atque ſic, dum minore iſtos incommodo defungi patitur, clementiæ inſuper laudem nanciſcitur.

98. *Secundo*, qui cum altero in bellum deſcendit, quem ipſe antea læſerat, & cui æquam ſatisfactionem præbere renuit, omnes ſuas fortunas aleæ Martis exponit, ſic ut jam in anteceſſum quaſi tacite conſenſerit in quamcunque conditionem, quam eventus belli ipſi ſit aſſignaturus.

99. Quod *invaſorem injuſtum* concernit, prius diſcernendum eſt, an per vim *democratiam* verterit in monarchiam, an *monarcha* ejecto in ejus locum ſe immiſerit.

100. *Poſteriori* caſu obligatio *reſtituendi* non prius exſpirat, quam aut expulſus rex ipſiusque hæredes, quibus ad regnum jus quæſitum fuerat, ſint extincti, aut ipſi pro derelicto id habuerint.

101. Interea tamen temporis, etiam quamdiu adhuc invaſoris conſcientia laborat, *ſubditos* poſt conſenſum ſuum fides data valide ſtringit, ſiquidem tunc demum eandem dederunt, quando pro expulſo rege, (t) quicquid ab ipſis poſtulari potuit, fecerunt.

102. Circa *priorem* caſum probabiliſſime videtur dici, cum populus æque in monarchia quam democratia felix eſſe queat, facile eſſe, ut popularis libertatis deſiderium digeratur, ſi rempublicam novus iſte rex bene gubernaverit, id quod etiam ex modici temporis patientia atque aſſuetudine præſumi poteſt. Et hoc facto acquiſitionis vitium purgatum intelligitur.

103. Quod-

(t) *Ap. Puf. §. 4. in utraque editione legitur:* adverſus expulſum regem, *quod arbitror eſſe ſphalma.*

103. Quodſi autem aliquis poſt mutatam violenter rempublicam cives miſeris modis habeat, vitium ejus ne diuturnitate quidem temporis purgabitur, quia diuturna poſſeſſio hic nihil aliud erit, quam diu continuata injuria.

104. *Ultroneò* autem conſenſu populi paratur regnum interveniente electione, qua populus *conſtituendus* aut jam *conſtitutus ultro* certum hominem ſuo judicio imperii capacem deſignat, cui quando decretum populi fuerit ſignificatum, idque ille acceptaverit, promiſſo populi obſequio imperium confertur.

105. Dixi *ultro:* id eſt, non adigente ad id populum eo per vim majorem, qui regnum adipiſcitur. Cæterum ad hanc claſſem referri meretur, ſive populus ex ſolo ſtudio commoditatis ſuæ promovendæ & *inſtinctu* quodam quaſi *intrinſeco* alicui transferat imperium, ſive ad id compulſus fuerit *neceſſitate quadam extrinſeca*, metu nempe vis majoris ab alio imminentis, fame &c. Oſtendet tamen hæc inſtinctus diverſitas mox (u) ſuum uſum, ubi ad affectiones imperii civilis pervenerimus.

106. Dixi: electionem fieri a populo vel *conſtituendo* vel *conſtituto*. Poſterior præ priore id habet peculiare, quod ſuſcipiatur rege priore defuncto, & tunc regulariter illam antecedat *interregnum*.

107. In *interregno* licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo tantum pacto inter ſe connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, civiumque plerorumque fortunæ iſti loco fere affixæ; quæ bonos cives ſubigunt, ut ultro tantiſper pacem inter ſe colant, & quantocyus ad plenum imperium inſtaurandum incumbant. Etſi magnopere ad incommoda ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, ſi in anteceſſum conſtituantur, penes quos ſolio vacante, interim reipublicæ adminiſtratio eſſe debeat.

108. Cæterum alicubi quidem ſingulis monarchis defunctis, nova inſtituitur electio. Alicubi autem regnum ea lege in alterum confertur, ut citra novam intervenientem electionem in alios per ſucceſſionem transeat. Illud ſi fiat, vocatur regnum *electivum*, ſi hoc, *ſucceſſivum*.

109. Jus autem *ſucceſſionis* conſtituitur vel arbitrio *regis*, vel arbitrio *populi*, prout nempe regnum eſt vel *patrimoniale* vel *uſufructuarium*, de qua diſtinctione mox (x) plura.

110. Horum uterque ſi voluntatem ſuam manifeſtaverit *expreſſe*, bene eſt, quod ſi id non fuerit factum, difficillime ibi oriuntur contro-ver-

(u) §. 139. (x) §. 132. ſeqq.

Digitized by Google

verſiæ, quoniam, deficiente voluntate expreſſa, recurrendum eſt ad voluntatem *tacitam*.

111. Cujus certæ quædam exactæ regulæ tradi non poſſunt, non ſolum, quod *voluntas humana*, ſi ulla in re, certe in translatione bonorum ſuorum infinitis modis *variet*, ſed & , quod, ſi ad *æquitatem* forte reſpicere velis, nullus facile reperiatur modus ſuccedendi ab inteſtato receptus, qui non aliquam æquitatem ſecum habeat. (y)

112. Neque vero illa conjectura hic obtinet, quod in *regnis* eadem *ſucceſſio* debeat obſervari, quæ recepta eſt in *bonis privatorum*, ob magnam differentiam inter regna & hæc bona.

113. Igitur in ſimilibus controverſiis, ſæpius inter principes ortis, uti facile eſt conjecturas reperire conjecturis contrarias, cum fundamentum conjecturandi ſit lubricum, ita ingenio ſaltem opus eſt, ad jura principis hac parte defendenda, ut non mirandum ſit, ſi in tali negotio quatuor diverſiſſimæ partes vel plures jura ſua publicis ſcriptis deducere fuerint auſæ, &, ſi unquam axioma aliquod firmitatem obtinuit, certe hic obtinet vulgatum iſtud: *Beati poſſidentes*.

114. Si tamen controverſiæ dijudicandæ ſunt ſecundum id, quod *plerumque fieri* ſolet, (z) non diffitemur, præiviſſe hac parte Viros Celebres, qui fuſe regulas quasdam ſuppeditant, quibus inſtar normæ plerumque uti ſolent ſcriptores, de quæſtionibus ejusmodi diſceptantes.

115. Definitur (a) vero *imperium* in civitate, quod uno vocabulo *majeſtas* dicitur, de cujus origine & modis acquirendi hactenus diſſeruimus, quod ſit *ſumma poteſtas dirigendi actiones civium, & cum iis qui extra rempublicam ſunt, nomine civitatis negotia pacifica pariter & bellica ſuſcipiendi, ad obtinendos civitatis fines*.

116. Dico: *poteſtas ſumma*, id eſt, in ſui exercitio a nullo homine, tanquam ſuperiore, dependens, ſed ex proprio judicio ſeſe exſerens, ſic ut ejusdem actus a nemine, tanquam ſuperiori, queant irriti reddi.

117. Inde etiam eſt, quod idem imperium ſit ἀνυπεύθυνον, ſeu nemini mortalium obſtrictum ad reddendas rationes, eo cum effectu, ut ſi eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut a ſuperiore profectis, eo nomine ſit obnoxium.

118. Cui conjunctum eſt, ut idem ſummum imperium *legibus humanis* & civilibus ut talibus ſit *ſuperius*, iisdemque adeo directe non ob-

(y) *Declaratum hoc exemplo parentum & fratrum defuncti in ſucceſſione concurrentium, intuitu Juris Romani antiqui, novi, & Juris Saxonici.* (z) *Sed hic modus argumentandi eſt probabilis, non demonſtrativus.* (a) *Hic incipit Prof. lib. 7. cap 6.*

obſtringatur. Iſtæ enim leges a ſummo imperio tam in origine quam in duratione dependent. Inde fieri non poteſt, ut per iſtas idem obligetur; cum alias idem ſeipſo ſuperius foret.

119. Neque ulterius concipi commode poterit ſummitas imperii, niſi ſimul conjunctam eidem eſſe arbitremur peculiarem *ſanctimoniam*, (b) ut non ſolum ejus juſſis legitimis reſiſtere nefas ſit; ſed & ejusdem aſperitas non ſecus atque a probis liberis parentum moroſitas, a civibus ſit patienter ferenda. Quin & ubi atrociſſimas injurias intentaverit, ſinguli potius fuga ſibi conſulent, aut quantamcunque calamitatem ſuſtinebunt, quam ferrum in durum quidem, ſed tamen parentem patriæ ſtringent.

120. Ergo cum ſanctimoniam hanc impugnent *Monarchomachi*, inepta ſecta, & ab aliis jam dudum profligata, neceſſe eſt, ut eorum rationes ſimul ſummitatem tollant, utque adeo majeſtas, quam ipſi regibus tribuunt, talis non ſit.

121. Quorſum etiam pertinet ipſorum diſtinctio *Majeſtatis* in *realem* & *perſonalem*.

122. Occaſione autem *ſummitatis*, quæ Majeſtati cohæret, Politici quæſiverunt: *an dari poſſit monarcha temporarius?* hoc eſt, cujus imperium certo ac definito temporis ſpatio ſit adſtrictum, ut finito eo iterum privatus fieri debeat, & ad id jure cogi poſſit?

123. Mihi videtur quæſtio *affirmanda* eſſe, quia *ſummum* eſſe & *temporarium* eſſe non implicant, & ſi illorum principum poteſtas revera pro majeſtate habenda eſt, qui ſponte abdicarunt imperium, & vitam privatam amplexi ſunt, nulla ratio videtur obſtare, cur non & iſtorum, de quibus loquitur quæſtio.

124. Nam etſi hi ad depoſitionem jure cogi poſſint, coactio autem juſta repugnet ſummitati, non tamen ante locum habet coactio, quam tempore finito, quo poteſtas eorum ceſſavit ſumma eſſe.

125. Modo ejusmodi monarcha temporarius non ſit obſtrictus, ut depoſito imperio *rationes reddat* populo, aut *pœnæ* ob rem male geſtam ſit obnoxius. Nam tum imperium ejus non eſt ἀνυπεύθυνον, ergo nec ſummum, ſed potius habendus erit pro magiſtratu aliquo majore.

126. Alia controverſia eſt, ubi de dictorum applicatione eſt quæſtio, ut dum quæritur: *an Dictator Romanus habuerit veram majeſtatem?* Hic enim præſuppoſita iſta ad circumſtantias factorum, ex hiſtoriis eruendas, debent accommodari, quod hujus loci non eſt.

Eee 2 127. Por-

(b) *Hic incipit. Pufend.* lib. cap. 8.

127. Porro neque cum ſummitate *imperii* pugnat *reſtrictio* ejusdem, quin potius idem in monarchiis potiſſimum & ariſtocratiis dividi poteſt in *abſolutum* & *limitatum*.

128. *Abſolutum* imperium monarcha habere dicitur, qui illud adminiſtrare poteſt proprio ex judicio, non ad normam certorum ac perpetuorum ſtatuorum, ſed prout præſens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium ſalutem Reipublicæ, prout ejusdem tempora poſtulaverint, procurat.

129. Verum quia unius hominis judicium ad erroribus non eſt immune, & voluntas in prava flexilis, in tanta cumprimis libertate; quibusdam populis conſultum viſum, ejus imperii exercitium *certis limitibus* circumſcribere.

130. Id quod factum, dum ad *certas leges* circa adminiſtrationem *partium* imperii in delatione regni regem adſtrinxerunt; & ſi quando negotia ſummam rerum ſpectantia, quæque in anteceſſum definiri nequeunt, inciderent, voluerunt ea ſuſcipi non niſi *præſciente* & *conſentiente* populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occaſio regi præbeatur a ſalute regni aberrandi.

131. Vocantur autem iſtæ leges, quæ poteſtatem principum ita limitant, *leges fundamentales*, voce legis improprie & abuſive accepta, cum potius ſint *pacta*. (c)

132. Denique Rex cum ſummo imperio aut habet etiam poteſtatem *alienandi regnum*, *idque dividendi* pro lubitu, aut eadem *deſtituitur*.

133. Priora regna melioris diſtinctionis gratia Grotius vocavit *Patrimonialia*, poſteriora *Uſufructuaria*, quonia nempe uſufructuarius rem, in qua uſumfructum habet, alienare non poteſt, qui in pleno patrimonio, poteſt.

134. Meminiſſe ergo debeant ii, qui hanc diviſionem Grotii impugnarunt, denominationem iſtam non extendendam eſſe ultra *tertium*, in quo Grotius quærebat ſimilitudinem; & adeo recordari vulgati proverbii, quod *omne ſimile claudicet*.

135. Quamvis non diffitendum ſit, commodiorem fore denominationem regnorum poſterioris claſſis, ſi loco uſufructuariorum vocarentur *fideicommiſſaria*, quod & alicubi facit Grotius.

136. Cæterum cum a priori quæritur, quænam regna pro uſufructuariis habenda, quænam in patrimonio? ſic tenendum: Si populus in

(c) *Inde dicitur in ſimili:* pacta *dare* legem *contractui.*

in pactis, quibus conſenſum ſuum declaravit, *poteſtatem alienandi tranſtulit* in regem, tum haud dubie regnum erit in patrimonio.

137. Quod ſi id factum non fuerit, pro *patrimoniali tamen* habendum erit illud, quod *armis* ſibi quæſivit rex, aut quod raro contingit, ubi *ſuum ſibi ipſe populum ipſe fecit*, exemplo Romuli.

138. Ex illis vero, quæ *ultroneo conſenſu* in principem tranſlata ſunt, pro *uſufructuariis* habenda erunt, quæ populus *noluit eſſe ſucceſſiva*, cum eo ipſo ſatis declaraverit, ſe nolle alienationem principi concedere, cum ne quidem ad progeniem ejus regnum tranſire voluerit.

139. In *ſucceſſivis*, (aut ubi dubitatur, an regnum ſit electivum an ſucceſſivum) illa pro *uſufructuariis* (*& electivis*) haberem, (d) ubi populus inſtinctu quaſi *intrinſeco* ſolo motus, abſque impellente gravi neceſſitate exteriore regem elegit, iſta pro *patrimonialibus*, (*& ſucceſſivis*) ubi neceſſitas gravis *exterior* populum ad quærendum ſibi regem impulit.

140. Nam ſi de hac quæſtione ab initio delati regni mentio fuiſſet injecta, præſumendum eſt, in priori caſu regem accepturum fuiſſe regnum adempta ipſi alienandi & ſuccedendi poteſtate, in poſteriori populum aſſenſurum fuiſſe regi poteſtatem alienandi & ſucceſſionem poſtulanti.

141. Regulariter enim in contractibus leges præſcribit alteri, cujus minus intereſt, contractum fieri, is vero conditiones quamvis duras acceptat, ad quem major ex contractu redundat utilitas. At ſi populus nulla ad id neceſſitate adactus ſibi regem eligat, majus intereſſe regis eſt, quam populi; ſin neceſſitas gravis populum urgeat, magis populi intereſt quam regis.

142. Exerit autem ſe majeſtas, ut in definitione (e) diximus, non ſolum in *relatione ad ſubditos*, ſed & in *ordine ad pares* extra rempublicam, unde *particulæ* ſummæ poteſtatis, quæ communi nomine *regalia* dici conſueverunt, commode divi poſſunt in regalia *immanentia*, ubi prior reſpectus attenditur, & *tranſeuntia*, ubi poſterior. (f)

143. Nam diviſio alia, qua regalia dividuntur in *majora & minora*, uti multis tricis eſt obnoxia, ita magis uſum præbet in controverſiis ex jure humano, cui etiam ortum debet, definiendis, quam in Jurisprudentia naturali, ubi minora æque ad obtinendos fines reipublicæ requiruntur atque majora.

144. Majorem cum prima diviſione convenientiam habet ea, quæ a *finibus* rerumpublicarum eſt deſumpta. Promoventur enim illi tum,

Eee 3 ſi

(d) *Conf. ſupra §. 119.* (e) *§. 115.* (f) *Ita & dividit Pater in Tabb. Phil. Pract.*

Digitized by Google

ſi omnia bene & ordine gerantur *in Republica* & cives a vi intrinſeca reddantur ſecuri, tum, ſi defendantur averſus *vim extrinſecam* tempore belli. (g)

145. Itaque regalia vel diriguntur *primario ad unum* horum modorum promovendi fines Reipublicæ, vel inſerviunt *communiter utrique*. (h)

146. Ad *pacis* tempora pertinet quam maxime *poteſtas legislatoria*, (i) qua imperantes civibus ſignificant, quæ ipſorum circa negotia ad ſalutem civitatis facientia ſit voluntas, cui ſe vices in pacto conſtituendæ civitatis ſubmiſerunt.

147. Eodem pertinet *poteſtas pœnas ſumendi*, qua intenditur, ut cives tuti ſint adverſus damna & injurias, quæ a concivibus invicem inferri poſſunt & ſolent, & ſine qua poteſtas *legislatoria* foret fruſtranea.

148. Tum & poteſtas judiciaria, qua deciduntur controverſiæ ſuper recta legum applicatione ad facta ſingularia & factis civium contra leges ortæ. Unde inſervit hoc regale poteſtati *legislatoriæ* & juri *puniendi*.

149. Denique cum ſingulorum actiones a ſua cujusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita ſoleant judicare, prout aſſueverunt, & prout communiter judicari vident; pauciſſimi proprio ingenio vera & honeſta diſpicere queant, inde civitati expedit, ut publice ejusmodi doctrinis perſonet, quæ cum recto fine & uſu civitatum congruunt, ſimulque animi civium a puero iſtis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas, qui doceant publice, ſummi imperii eſt conſtituere. Quare huc pertinet jus erigendi *Scholas* & *Academias*, item *jus circa ſacra* ſtricte ſic dictum.

150. Cave autem putes, nos docere, ac ſi præcepta *religionis* debeant dirigi *ſecundum utilitatem ſingularum rerumpublicarum*. Hæc enim eſſet cavillatoria explicatio verborum noſtrorum, qui de *fine communi* civitatum loquimur.

151. Cujus adeo habitudo ad religionem eſt iſta, ut *religio* illa *falſa* habeatur, quæ aperte *pugnat* cum tranquillitate rerumpublicarum, quoniam DEUS nunquam voluit ejusmodi doctrinis imbui homines, neque etiam

(g) *Huc pertinet* princ. proœm. Inſt. *Hic incipit Puf.* lib. 7. cap. 4. (h) *Quæ reſpiciunt tempus pacis, ſunt immanentia, quæ tempus belli, partim immanentia (v. g. jus conſcribendi militem) vel tranſeuntia, (v. g. jus belli gerendi.) Communia ſunt iterum immanentia.* (i) *Pertinet poteſtas legislatoria etiam ad bellum, ſed ſecundario, dum leges militares conſtituuntur. Cum illis enim, quibus hæ leges dantur, certo pax eſt.*

etiam voluiſſe potuit, quia eſt autor rerumpublicarum, nec adeo potuit voluiſſe contradictoria.

152. Sed quoniam unius finis obtinendi plura poterunt eſſe media, non valet inverſo ordine argumentatio; *hæc religio congruit fini civitatis, ergo eſt vera:* quoniam ſupra (l) oſtendimus, ad veram religionem requiri, ut ſit a DEO revelata.

153. Id tamen exinde ſequetur, principem, qui religionem falſam in republica tolerat, quæ tamen non repugnat fini civitatis, non peccare contra *jus naturale* & officium boni principis, ſed contra legem divinam *poſitivam univerſalem* & officium boni Chriſtiani: Quare Jurisprudentiæ Naturalis defectum hic ſupplere debet Theologia.

154. Ad tempora *belli* ſpectat jus belli & pacis, itemque fœderum feriendorum, (m) quo pertinent jus legendi, armandi & uniendi milites & ſimilia.

155. Utrique tempori æqualiter inſerviunt *jus magiſtratuum conſtituendorum & indicendi tributa.*

156. Sunt autem iſtæ partes ſummi imperii naturaliter ita *connexæ,* ut ſiquidem regularis forma civitati conſtare debeat, omnes & ſingulæ penes unum (n) radicaliter eſſe debeant. Nam ſi una vel altera plane *abſuerit,* mancum erit imperium, nec ad finem civitatis procurandum idoneum.

157. Sin autem iſtæ *dividantur*, ita ut quædam radicaliter ſint penes unum, reliquæ penes alium, irregularem rempublicam & male cohærentem emergere neceſſe eſt, quoniam non ſolum tum una poteſtas orto diſſidio aut inanis erit aut alterius miniſtra, ſed & deficiente hoc pacto voluntatis unione, quæ eſt anima Reipublicæ, in ſtatu hoc corrupto maxima occaſio datur bellis civilibus. (o)

158. Hæc quanquam manifeſtiſſima ſint, dantur tamen non pauci, qui diviſionem partium ſummi imperii propugnent, ut exinde *reſpublicas mixtas* concinnent, quæ, ubi rite temperatæ fuerint, feliciſſimam, ſi diis placet, rempublicam producere ſint aptæ.

159. Cui fini quidem *Ariſtotelis* (p) autoritas nequidquam imploratur, qui de longe diverſa mixtura, quam quæ ad diviſionem partium ſummi imperii ſpectet, loquitur.

160. Quem-

(l) L. 1. c. ult. (m) *Dantur quidem fœdera in pace, ſed hæc ſunt fœdera non utilia quidem, non tamen etiam neceſſaria.* (n) *Sive unum hominem, ſive unum collegium.* (o) Puſend. §. 9. 10. 11. 12. 13. 14. (p) IV. Polit. c. 8. & 9.

160. Quemadmodum autem *non impoſſibile* eſt, dari ejusmodi reipublicas irregulares ſeu mixtas, (q) ita, ſi dantur, neceſſe eſt, ut easdem morbidis annumerentur, & fruſtra ſe torquent Peripatetici, hac in parte nimium quantum inter ſe diſſidentes, ut mixturam aliquam comminiſcantur, quam expetendam atque exoptandam eſſe jactare poſſint.

161. His præmiſſis exponendum nunc paucis erit *officium imperantium & parentium.* (r). Quibus præceptis officium ſummorum *imperantium* conſtet, ex indole ac fine civitatum, nec non expenſis ſummi imperii partibus perſpicue colligitur.

162. Quemadmodum vero nemo, in quocunque ſtatu vivat, officio ſuo ſatisfacere poteſt, ſi non exactam obligationis ſuæ notitiam habeat; ita principi vel maxime incumbit, ut hoc præceptum ante omnia obſervet: DISCE, QUÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT.

163. Tum generalis lex ſummorum imperantium eſt hæc: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO. Ea enim intentione in iſtos imperium eſt collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates ſunt inſtitutæ. Inde credere iidem debent, nihil ſibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

164. Ad hunc finem dirigendum eſt exercitium particularum ſummi imperii. Hoc eſt: *Cives bonis moribus imbuendi; Commodæ leges ferendæ; Eædem executioni dandæ. Pœnæ recte temperandæ; Injuriæ civium mutuæ prohibendæ; Idoneis & probis miniſtris utendum; Tributa recte exigenda & collocanda; Facultates civium promovendæ; Factiones prohibendæ; Adverſus invaſiones exterorum vires parandæ.*

165. Officium *ſubditorum* (s) eſt vel *generale*, vel *ſpeciale*. *Illud* oritur ex communi obligatione, qua iſti imperio civili ſunt ſubjecti. *Hoc* vero ex peculiari munere & functione, quæ per ſummum imperium ſingulis eſt injuncta.

166. Officium *generale* reſpicit vel *rectores civitatis*, vel *totam civitatem*, vel *concives*.

167. Unde præceptum *primum*: RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM, ET OBSEQUIUM.

168. *Secundum:* SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS.

169. *Ter-*

(q) *Quod quidem late defendere vult Hornius* de civitate. *Vide Patr.* Tab. 43. lin. 44. & Tab. 49. memb. 4. *Conf. Puf. §.* 13. 14. *ubi de ſententia Grotii.* (r) *Hic incipit Puſend.* lib. 7. cap. 9. (s) *Huc pertinet Puſend. de O. H.* l. 2. c. 18.

Digitized by Google

169. *Tertium:* CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE.

170. Circa *ſpecialia* officia commune præceptum eſt: NON AFFECTA NEC SUSPICE OFFICIUM IN REP. AD QUOD TE INEPTUM DEPREHENDIS.

171. Quod *ſingulas* officiorum partes attinet: qui *conſilio* ſuo rectoribus civitatem aſſiſtunt; qui publice conſtituti ſunt ad *ſacra* obeunda; queis publice injunctum, variarum rerum *ſcientia* animos civium imbuere; qui *juri dicundo* præficiuntur; quibus *armorum* cura commiſſa; qui ad *militandum* conducti; quorum opera civitas apud *exteros* utitur; qui *opibus civitatis* colligendis aut diſpenſandis præſunt, illi omnes actiones ſuas eo dirigere debent, ut *tranquillitas publica* tam intra quam extra civitatem conſervetur, & *opum abundantia* comparetur, hoc vero potiſſimum fieri ſibi perſuadebunt; ſi præſcriptam hac parte ab imperantibus normam obſervent.

CAPUT VII.

DE OFFICIIS VIVENTIUM IN CIVITATE CIRCA POENAS.

S U M M A R I A.

Connexio. §. 1. *In difficili doctrina pœnarum ſeparandæ ante omnia quæſtiones otioſæ.* §. 2. 3. 4. *Per pœnam hic non intelligitur conventionalis,* §. 5. *ſed quæ ob delictum infertur invito.* §. 6. *In qua vel reſpicitur perſona,* 1. *ad id quod infertur,* §. 7. *quod vel eſt ablatio lucri,* §. 8. *vel poſitio damni,* §. 9. *vel poſitio damni in bono corporis vel honore,* §. 10. *vel* 2. *ad perſonam inferentem, quæ vel Deus,* §. 11. *vel homo quicunque,* §. 12. *vel ſuperior,* §. 13. *vel* 3. *ad intentionem inferentis, quæ vel reſpicit damnum illatum,* §. 14. *ut aut reparetur,* §. 15. *vel malum futurum, in aliis ut aſſecurentur, in delinquentibus ut emendentur,* §. 16. *unde quatuor ſunt fines pœnarum,* §. 17. *& pœna hoc intuitu ſumitur tripliciter.* §. 18. 19. *Ex prima claſſe huc pertinet poſitio damni in bonis quibusvis.* §. 20. 21. *Ex ſecunda ea, quæ infertur a ſuperiore.* §. 22. 23. *Ex tertia, quæ intendit primario emendationem.* §. 25. 26. 27. *Quibus notatis formatur definitio pœnæ,* §. 28. *& ad aliorum definitionem reſpondetur.* §. 29. 30. *Parem non poſſe puniri a pari.* §. 31. *Oſtenditur: emendationem eſſe primarium pœnarum finem,* §. 32–44. *& ſub ea reliquos fines comprehendi.* §. 45. *Differentia accurata pœnæ & vindictæ,* §. 46. 47. 48. 1. *intuitu ſtatus,* §. 49. 2. *intuitu perſonæ inferentis,* §. 50. 3. *intuitu intentionis*

tionis. §. 51. *Et pœna & vindicta vel juſta eſt, vel injuſta,* §. 52. 53. 54. *Pœna proprie dicta medicinalis eſt.* §. 55. *An detur plane officium hominum intuitu pœnarum?* §. 56. *Non poſſe hanc quæſtionem deduci ex ſtatu integritatis.* §. 57. 58. *Reſolvitur quæſtio in partes.* I. *An detur officium punientis?* §. 59. *Princeps obligatus eſt ad pœnam inferendam,* §. 60. *non tamen debet pœnam illi, qui deliquit,* §. 61. 62. *ſed obligatus eſt Reipublicæ.* §. 63. *Laxior eſt obligatio principis quam magiſtratus.* §. 64. *Nec obſtat, quod princeps habeat jus puniendi, quia hoc jus habet intuitu delinquentis.* §. 65. 66. II. *An detur officium puniendi? Delinquens debet pœnam* §. 67. *ſcilicet pati.* §. 68. *Quid hic denotet pœnam pati?* §. 69–77. *ſcilicet teneri ad actus pœnam antecedentes vel concomitantes peragendos, & ad ſolvendam mulctam pecuniariam.* §. 78. 79. *Reſpondetur diſſentientibus ob rationes: quod nemo obligetur ad impoſſibilia,* §. 80. 81. *quod delinquentes vinculis conſtringantur,* §. 82–85. *quod inutilis ſit conventio de non reſiſtendo in pœna debeat inferri invitis.* §. 97. 98. 99. *Præcepta. Unum reſpiciens delinquentem;* PERFER POENAM A SUPERIORE INFLICTAM. §. 100. *Generale reſpiciens punientem:* PUNI DELINQUENTES, QUANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST. §. 101. *Speciale primum:* PUNI ACTUS, DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES. §. 102. *Unde non puniendi actus mere interni,* §. 103. 104. *lapſus minutiſſimi,* §. 105. 106. *actus, quorum contrarii coactionem reſpuunt,* §. 107. *delicta leviora,* §. 108. *res obſcuriſſimæ diſceptationis,* §. 109. *vitia animi omnibus hominibus communia,* §. 110. 111. *inolita mala, quæ tolli nequeunt.* §. 112. *Hæc omnia obtinere regulariter & pati exceptiones.* §. 113–117. *Præceptum ſpeciale ſecundum:* PUNI, QUANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS. §. 118. *Pœnæ debent eſſe proportionatæ delictis.* §. 119. 120. *Quænam requirantur ad proportionem illam inveniendam.* §. 121–128. *Præceptum juris divini poſitivi:* IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALIA ANIMADVERTE. §. 129–131. *Unde princeps in iis non poteſt diſpenſare.* §. 132. *Sed tamen certis caſibus pœnam differre.* §. 133. *Quænam ſint illa delicta?* §. 134–140.

§. I.

Diſpiciendæ nunc forent in ſpecie *partes* ſummi imperii, & quæ circa ea peculiariter obſervanda occurrerent. Sed quoniam hic quidem non adeo magnæ aut difficiles ortæ ſunt controverſiæ, & quæ hac parte notanda veniunt, jam aliis (a) expoſita ſunt fuſius, atque diſtincte, quibus quod addamus nihil ſupereſt; iſta quidem tranſeant.

2. Non ita tranſire patiemur illam partem, quæ in *pœnis* inferendis eſt occupata, quoniam circa eandem multæ quæſtiones ſe offerunt in-

(a) *Vide Puf.* lib. 8. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. ſeqq.

Digitized by Google

intricatæ, & in quarum expoſitione ſudarunt excelſiſſima ingenia. (b)

3. Ubi tamen mox ſeparandæ erunt quæſtiones *otioſæ* ab iis, quarum non pudere debeat eum, qui veram, non umbratilem ſectatur ſapientiam.

4. Ad *otioſas* refero illam, *ad quam juſtitiæ ſpeciem pœnarum irrogatio pertineat?* Ubi varie diffident; aliis ad juſtitiam univerſalem, aliis ad commutativam, aliis ad diſtributivam, aliis denique ad tertiam aliquam juſtitiæ particularis ſpeciem, cum quibus & nos facimus, provocantibus. Sed cui uſui? cum ſupra totam hanc juſtitiæ diviſionem ut inutilem rejecerimus. (c)

5. Quod *reliquas* attinet, præmuniendus antea intellellectus eſt diſtincto *conceptu pœnæ:* quoniam vocabulum hoc multis *ambiguitatibus* eſt obnoxium. (d)

6. Id maxime indubium eſt, per pœnas hic intelligi aliquid, quod *hominibus propter delicta* & *invitis* quidem accidit, unde ſequitur, *pœnam conventionalem*, a qua ſtipulatio pœnalis denominatur, hujus loci non eſſe.

7. Eorum autem, quæ hominibus delinquentibus accidunt, varia ſunt genera, ſive ipſum *id, quod* propterea infertur delinquentibus, reſpicias, ſive *perſonam* inferentem, ſive inferentis *intentionem.*

8. Intuitu *ejus, quod* infertur delinquentibus; Pœna I. dicitur *late,* ut ſub ſe comprehendat *ablationem lucri,* quod delinquens revera habet, vel quoad rem ipſam vel ejus æſtimationem, vel certe habuit, ſi eandem conſumſerit aut perdiderit vel donaverit. Ita dicitur: *lucra delinquentibus in pœnam eſſe auferenda.*

9. II. *Stricte* pro *poſitione ſolum damni*, quando delinquenti bonum aliquod aufertur, in quo lucrum ex delicto non habuit, ſive id bonum ſit bonum fortunæ, ſive bonum corporis: Ad illa refer divitias & honorem, ad hæc ſanitatem (per quam non tam intelligo abſentiam morbi quam doloris) membrorum integritatem, vitam. *Ita pœna opponitur reparationi damni.*

 10. III.

(b) *Caput de Pœnis uti in Grotio eſt prolixiſſimum, ita & circa ſingulas, fere lineas, quod ibi taxent, inveniſſe ſe putant Commentatores Grotiani. Dn. Puſendorffius doctrinam hanc tractavit* d. l. 8. cap. 3. (c) L. 1. c. 1. §. 106. (d) *Mihi quidem videtur neglectus homonymiæ in vocabulo* pœnæ & vindictæ *præcipua cauſa eſſe tot & tantarum colliſionum, quæ eruditis in hac doctrina acciderunt, quas omnes; ut ſpero, faciliime evadere ac obſervare poteris, ſi modo ea, quæ hic a* §. 6. ad 27. & a §. 46. ad 54. *notavimus, probe concoquas.*

10. III. *Strictiſſime* pro *poſitione damni in bono corporis vel etiam in honore*, & ita pœna pecuniaria *mulcta* dicitur & ſæpius pœna opponitur.

11. Intuitu *perſonæ* inferentis itidem pœna ſupponitur I. *late* pro illa etiam, quæ a DEO hominibus ob quævis delicta infertur, ſive id fiat immediate, ſive mediantibus hominibus. Ita *morbi* & alia *mala*, quæ caſibus annumerare ſolemus, pœnarum nomine veniunt, quatenus nempe DEUS per eadem delicta noſtra punit. Sic item *vulnerationes* & *incendia*, aut *rapinæ* ab hominibus illatæ pœna ſunt, quatenus DEUS his inſtrumentis utitur.

12. II. *Stricte* pro ea, quæ ab *homine* infertur homini, ſive ille inferens ſit *par*, ſive *ſuperior*. Ita *vindicta* & *pœna* ſæpius ſumuntur promiſcue.

13. III. *Strictiſſime* pro ea, quæ a *ſuperiore* dictatur delinquenti ſubjecto. Et tum *pœna vindictæ* opponitur.

14. Denique intuitu *finis*, quem intendit inferens, pœna variæ accipitur; quod, ut rectius intelligatur, notandum, hoc paſſu vel reſpici ad malum *præteritum*, vel ad *futurum*.

15. *Præteritum* vel eſt *damnum illatum perſonæ læſæ*, ut illud *reparetur*, vel eſt delictum ipſum & *contemptus ſuperioris*, ut *expietur*.

16. *Malum futurum* vel conſideratur in *læſo* & *aliis*, qui iterum vel ſimiliter lædi poſſunt, ut *aſſecurentur*, vel in *delinquente & aliis*, qui iterum vel ſimiliter peccare poſſunt, ut *emendentur*.

17. Habes adeo *quatuor* fines, quos intendere poſſunt, qui delinquentibus aliquid inferunt, *reparationem*, *expiationem*, *aſſecurationem* & *emendationem*. Horum reſpectu *pœna* accipitur I. *late*, ut omnes hos *quatuor* fines ſub ſe comprehendat & ita etiam *reparationem*.

18. II. *Stricte*, ut reparationi opponatur, & reliquos *tres* ſaltem fines intendat: Sic tamen, ut ex iſtis vel *principaliter* intendatur *aſſecuratio* vel *emendatio*.

19. III. *Strictiſſime* pro ea, quæ ſolam *expiationem* intendit.

20. Jam videndum, quænam ex tot acceptionibus ſit *hujus* loci. Et *prima* claſſe hic exulat *ablatio lucri*, ut quæ eſt pœna improprie dicta, & pertinet ad caput libri ſecundi de non lædendis aliis. Unde & in jure ſeparantur actiones *rei perſecutoriæ* a *pœnalibus*.

21. Deinde etſi pœna, quæ *bonis corporis vel honori* infertur, haud dubie ſit nobilior ſpecies pœnæ quam *mulcta*, tamen hoc loco ſub pœna etiam comprehendimus mulctam.

22. Ex

22. Ex *ſecunda* claſſe aliena a noſtro inſtituto eſt pœna late accepta, quia de jure DEI in homines hoc loco non agimus, ſed officiis hominum inter ſe, & quia tractatio de pœna divina non pertinet ad JCtos, ſed Theologos.

23. Iterum huc non quadrat, quæ infertur ab homine *pari*, quia jam occupati ſumus in exponenda particula majeſtatis, quæ locum habet in civitate inter imperantes & parentes, & quia id, quod inter pares infertur propter delictum, magis vindicta eſt, quam pœna.

24. Ex *tertia* claſſe pœna, quæ tendit ad *reparationem* damni, eſt improprie dicta, quia & hæc pertinet ad caput de non lædendis aliis.

25. Illa vero pœna, quæ ſolum tendit ad *expiationem* propter delictum tantum, ad ſpecies pœnarum divinarum pertinet, quia homo nunquam debet in puniendo ſpectare ſolum malum præteritum, ſed ſemper reflectere ad bonum aliquod futurum.

26. Denique quæ magis intendit *aſſecurationem* præ emendatione, potius vindicta eſt, quam pœna.

27. Igitur remanent ex tot ſignificatibus & quidem ex claſſe *prima* pœna, quatenus infert *propoſitionem mali cujuscunque*, ex claſſe *ſecunda* pœna, quæ a ſuperiore dictatur inferiori, ex tertia pœna, quæ intendit primario *emendationem*.

28. Ex his jam formamus *definitionem pœnæ*, quod ſit *poſitio mali ſeu dolor, quem propter delictum infert ſuperior inferiori invito, in emendationem communem civium.*

29. Alii ita definiunt, (e) quod ſit *malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis;* contra quam definitionem varii varia afferunt, alii, quod pœna aliquando conſiſtat in *actione* delinquentis, alii quod non omne delictum ſit *actio*. Sed ad iſta quidem facilis eſt reſponſio, & poterunt ea omnia evitari, ſi iſtam definitionem brevi & ſuccincta periphraſi circumſcribas, quod faciunt alii: *pœna eſt dolor illatus propter delictum.* (f)

30. Nos vero ideo ab iſta definitione abſtinemus, quoniam omittit mentionem *perſonæ* pœnam inferentis & *finis*, quem princeps in pœnis intendere debet: per quæ tamen requiſita pœna quam maxime differt a vindicta. Ad vindictam autem poteris applicare præcedentem pœnæ definitionem.

(e) *Ut Grotius & Puſendorffius.* (f) *Ut Dn. Becmannus* in Meditation. Polit.

31. Quod *perſonam*, pœnam inferentem, concernit, notum quidem eſt, quod Grotius *pari* quoque tribuat poteſtatem pœnæ inferendæ, illi nimirum, qui ſimile delictum non admiſit. Sed quemadmodum Vir ſummus per *pœnam* ſæpe nihil aliud intelligit quam *coercitionem verbalem,* deceptus forte in eo, quod hæc, ut pœna noſtra, intendat emendationem, quæ tamen in ſe admonitio potius eſt, quam pœna aut pœna non niſi impropriiſſime dicta, (g) ita arbitratur, quaſi per vitam a delictis abſtinentem homo nanciſcatur *ſuperioritatem* aliquam in alterum hominem, cum tamen hic non ſufficiat ſuperioritas qualiſcunque, ſed requiratur ſuperioritas imperii.

32. Pœnarum *finem* quod attinet, multifariæ ſunt Doctorum, qua veterum qua recentiorum diſſenſiones, (h) in eo tamen fere conveniunt, *reparationem & reſtitutionem damni* proprie hujus loci non eſſe.

33. Sed quod *expiationem, aſſecurationem & emendationem* concernit, duo hic probanda erunt, initio, quod ex his *emendatio* & quidem non delinquentis, ſed *communis civium* ſit *primarius* pœnæ proprie dictæ finis, deinde, quod ſub hoc fine *reliqui ſecundario* lateant.

34. Prius non melius demonſtrare poſſumus, quam ſi reliquos fines a claſſe finis primarii removeamus. *Expiationem* quod concernit, poterit equidem Deus, ut creator hominis, multa in hominem, quæ homini non licent. Et uti nullum eſt dubium, quin potentiſſimum numen, ſalva ſua ſanctitate creaturas poſſit in nihilum redigere, ita multo minor ratio dubitandi eſt, quin poſſit in pœnis delinquentium intendere primario ſolam expiationem.

35. Et profecto nullus alius eſt finis *pœnæ æternæ*, quippe quæ poſt hoc ævum neque ad aſſecurationem neque ad emendationem eſt opus.

36. Homo autem id facere *nequit*, tum quoniam deficit ratio, qua mediante concipimus, quod DEUS ſine contractione morali hunc finem poſſit intendere; Neque enim homo hominis creator, neque inter hominem tam infinita eſſentiarum diſtantia eſt, quæ eſt inter DEUM & hominem. Et jam ſupra inculcavimus, quod nulla ſit ſocietas hominum vere inæqualis, ſed omnes ſint mixtæ.

37. Quare cum *ſummus princeps* etiam ſubditis ſuis teneatur ad officia humanitatis, *inhumanum* eſſet, ſi ob ſolum malum præteritum homo vellet afficere hominem, præprimis pœnitentem & veniam commiſſi poſtulantem. 38. Ac-

(g) *Unde & nos hanc pœnæ ſignificatum omiſimus.* (h) *Quas recenſent Grotius & Puſendorffius.*

38. Accedit, quod jus puniendi *ſit particula majeſtatis*. At vero has, diximus jam, ſubordinari debere tranquillitati reipublicæ tanquam bono futuro.

39. Unde non mirare, quod ſi homo in pœnis tamen reſpiciat malum præteritum, id ad vitia ſpectet, & *crudelitatis* nomine inſigniatur, ſin Deus id faciat, vitium non ſit, quia cum Deus homo non ſit, neque id omne quod inhumanum eſt, contradictionem in Deo involvit.

40. Reſtat *aſſecuratio* & *emendatio*. *Utramque* equidem princeps in pœnis intendit, ut mox dicemus, ſed *magis tamen emendationem* quam aſſecurationem, quia hic quærimus potiſſimum finem, qui diſtinguat *pœnam a vindicta*, at aſſecuratio etiam in vindicta locum habet.

41. Scilicet *emendatio aſſecurationem* ſub ſe comprehendit, non vice verſa aſſecuratio emendationem.

42. Nempe *par* tuetur ſaltem *libertatem ſuam* adverſus parem & tranquillitatem propriam, quaſi fruatur, ipſius non intereſt, bonus ſit iſte, cum quo vivit in hoc orbe, an malus; at in *Republica princeps* ſtudet *bonos* efficere ſuos cives propoſitione præmiorum & pœnarum.

43. Denique quod *emendationem* attinet, illa eſt vel *delinquentis*, vel *aliorum*, qui ſimiliter delinquere poterant. *Prior ſæpe* intenditur, *poſterior ſemper* in pœnis a republica inflictis, quia nempe in emendatione communi latet etiam emendatio delinquentis, non vice verſa. Facit quod omnia regalia magis reſpiciant utilitatem communem quam ſingulorum.

44. Docet hoc exemplum *pœnarum capitalium*, in quibus nullo modo reſpicitur ad emendationem delinquentis.

45. Jam facile patet, etſi *emendatio*, communis ſit finis primarius pœnarum, quod tamen eadem ſub ſe comprehendat & *expiationem* & *aſſecurationem*. Nam ſi v. g. homicida capite puniatur, finis pœnæ eſt, ut alii delinquentes *exemplum inde capiant* & peccare dediſcant; quod ſi fiat, communiter ſimul *aſſecurantur* cives, ut ipſi ſint de tali crimine ſecuri, principi autem pariter de *contemptu* delinquentis, quantum fieri poteſt, *ſatisfit*.

46. Oſtendamus modo, quomodo a *pœna* differat *vindicta*, cujus tot prope ſunt acceptiones quam pœnæ, quia vindicta & pœna ſæpius promiſcue uſurpantur a ſcriptoribus. (i)

47. Quam-

(i) *Vide omnino, quæ prolixe de vindicta diſſerit & cum Struvio controvertit.* *Dn. Henniges* in comment ad Grotium, *qua controverſia tamen forte notata vindictæ homonymia tolli poſſet.*

Digitized by Google

47. Quamvis vero non facile apud ſcriptores antiquos deprehenderim, *vindictæ* vocem uſurpari de eo actu, qui tendit ad *propulſationem injuriæ imminentis*, ex modernis tamen nonnulli hoc vocabulum eo extendunt, ſed abuſive puto.

48. Cæterum uti iterum non ſubeſt dubium, quin hujus loci non ſit *vindicta divina*, de qua Tkeologi plura docent, ita quod *humanam* concernit, differentiæ vindictæ a pœna optime apparebunt ex illius definitione. Eſt enim *vindicta* proprie dicta *poſitio mali, quæ infligitur delinquenti a pari, quem læſit in ſtatu naturali, eum in finem, ut ipſi læſo in poſterum caveatur.*

49. Ergo *pœna* 1. locum habet in *ſtatu civili*, *vindicta* inter eos, qui degunt in *ſtatu naturali.*

50. 2. *Pœna* infertur ab *imperante* ſubdito, *vindicta* pari a *pari.*

51. 3. *Pœna* primario intendit *emendationem communem*, *vindicta aſſecurationem propriam* læſi. Nam etſi in ſtatu naturali quilibet pro ſe actiones ſuas dirigere debet, ut non lædatur tranquillitas communis, tamen nullus habet poteſtatem eo dirigendi actiones aliorum, quippe ad quod requiritur imperium.

52. Utrumque vocabulum & *pœnæ & vindictæ* ex eorum genere eſt, quæ a juſtitia & injuſtitia abſtrahunt, unde & pœna & vindicta dividuntur in *juſtam* & *injuſtam*. Nos utrobique *juſtam* definimus tanquam analogatum nobiliſſimum.

53. Nam quod *pœnam* attinet, illa *injuſtitiæ* notam contrahit, ſi eam inferre velit *par*, aut ſi ſuperior inferat eandem ob *ſolam delectationem*, propter contemptum ſibi illatum &c.

54. *Vindicta* autem *injuſta* eſt, ſi *par in civitate*, ubi locus judiciis eſt, ſe vindicare velit, aut ubi par in ſtatu naturali in vindicta intendat primario *emendationem delinquentis vel aliorum*, aut *aſſecurationem communem* aliorum.

55. Appellatur vero *pœna* proprie dicta, quam definivimus communi politicorum ſtylo *pœna medicinalis* eleganter & appoſite, quia ut medicus, adhibendo medicamenta, intendit ſanitatem individui humani ægrotantis; ita Princeps, adhibendo pœnas, intendere debet rectitudinem corporis moralis, id eſt, reipublicæ laborantis morbis moralibus.

56. Et profecto ſi ulla doctrina moralis illuſtrari poteſt ſimili phyſico, certe doctrina de pœnis poteſt, in tantum, ut nulla fere quæſtio ſit pœnas concernens, in qua non ab officio boni medici ad officium punientis aptiſſime inſtitui poſſit argumentatio, modo *quæſtionem præjudicialem* diffi-

Digitized by Google

difficilem illam & intricatam: *an detur plane officium hominum intuitu pœnarum?* excipias, utpote quæ aliunde quæſita argumentorum pondera requirit.

57. Id tamen exinde jam apparet, ſi jus pœnarum & quæſtiones circa idem occurrentes *ex ſtatu integritatis* vellemus deducere vel formaliter vel normaliter, æque nos ineptos fore, ac ſi remitteremus medicum de officio ſuo ſollicitum ad ſtatum illum perfectum morbis & vitiis carentem.

58. Quin & fictionem committeremus chriſtiano homini parum convenientem, ſi ex iſto forte præſuppoſito, quod in ſtatu integro omnes actiones magiſtratus in commodum ſubditorum directa fuiſſent, aliquid ad quæſtiones de pœnis faciens vellemus inferre, quia aliquoties jam demonſtravimus, in ſtatu integritatis nullas fuiſſe reſpublicas.

59. Ad rem: quæſtio: an detur aliquod officium hominis intuitu pœnarum? in *duas* partes dividenda eſt, quarum *prior* quærit *de officio punientis, altera de officio puniendi.*

60. Quod priorem attinet, aſſero; *ſuperiorem in republica obligatum eſſe ad pœnam inferendam.* Hujus aſſertionis veritas perſpicua erit, ſi modo declaraverimus, cui ſuperior obligatus ſit, & quodnam ſit fundamentum obligationis.

61. Vulgaris locutio eſt: *pœnam deberi illi, qui deliquit.* (l) Quæ tamen locutio plane eſt ἄκυρος. Nam cui proprie debetur aliquid, is in debitorem jus habet, ut debitum illud ab ipſo poſſit exigere. Quis autem dixerit delinquentem jus habere, ut a magiſtratu pœnam ſibi infligendam poſtulare queat?

62. Neque tamen propterea arbitrarer, ſenſum locutionis eſſe iſtum, (m) quod magiſtratus a ſontibus pœnam legibus definitam jure ſuo poſſit exigere. Nullum enim forte poterit exemplum dari locutionis ſimilis, per quam qualitas aliqua activa per contrariam circumſcriberetur; quin potius id putarem indicari per illam locutionem: *Magiſtratum alii debere, ut pœnam inferat delinquenti.*

63. Neque enim valet illatio, pœna non debetur delinquenti, ergo ſuperior nemini obſtrictus eſt, ut eam exigat. Cui ergo tenebitur? Haud dubie *reipublicæ.* Probationem pete ex capite præcedenti, ubi ex lege generali officia ſummi principis concernente: *Populi ſalus ſuprema lex eſto,* mox deducimus (n) officium ſpeciale *de pœnis recte temperandis.* Sine pœnarum enim irrogatione ſalus publica non poteſt conſiſtere.

64. Quo-

(l) Vid. Puf. §. 5. p. 1155. N. Edit. (m) *Quod putat Dn. Puf.* d. l.
(n) *Et quidem ex ipſo Pufendorffio.* Vid. cap. præced. §. 163. 164.

(o) *Dir-*

64. Quoniam vero determinatio ſalutis publicæ in republica pertinet ad principem, non ad privatum, & quia princeps in republica ſuperiorem non habet, magiſtratus vero inferior eſt ſub principe, inde ſequitur, *laxiorem* eſſe obligationem *principis* quam *magiſtratus*. *Illius* quidem cum poteſtate aggratiandi quandoque conjunctam (de qua mox) & imperfectam, *hujus* autem perfectam & poteſtate veniam concedendi deſtitutam.

65. Nec obſtat, ſi dicere velis, *ſuperiorem* habere tamen *jus* ad pœnam inferendam, ergo reſpectu unius ejuſdemque actus citra fugam contradictionis eum non poſſe *obligatum* eſſe. Nam iſta contradictio ſaltem apparens eſt, quoniam hæc duo prædicamenta non ad idem referuntur. *Jus* habet ſuperior intuitu *delinquentis* & aliorum, qui ipſum in exercitio hujus actus impedire volunt; *obligatus* eſt intuitu *DEI* & *reipublicæ*.

66. Ita *pater jus* habet coërcendi & emendandi *filium*, & tamen *DEO & reipublicæ tenetur*, ut hoc jus traducat in actum. Ita *miniſter publicus jus* habet faciendi, quod Princeps ipſi præcepit, ſed nihilominus *principi tenetur* ad factum præſtandum.

67. Id tamen, ut ad alteram quæſtionis partem veniam, ex iſta objectione firmiſſime poteris inferre: *delinquentem proprie teneri ad pœnam*, ſeu, *a delinquente deberi pœnam*. (o) Nam ſi ſuperior habet jus erga delinquentem ei inferendi pœnam, neceſſe eſt, ut huic juri in delinquente correſpondeat obligatio, quia jus & obligatio ſunt correlata, quorum unum ſine altero exiſtere nequit.

68. Imo hoc ipſum jus ſuo modo nos ducet ad declarandam obligationem delinquentis ad pœnam. Nam quia jus ſuperior *habet ad inferendam* pœnam, delinquens obligatus erit non niſi ad pœnam *patiendam*.

69. Sed *pati pœnam* eſt phraſis ambigua. Etſi enim pœnam definiverimus per poſitionem mali vel doloris, tamen *pœnæ executio* ſub ſe comprehendit *plures actus* alios antecedentes proxime illationem doloris, quare & pœna hoc loco ſumitur pro complexu illorum actuum omnium & *malum immediate inferentium* & *proxime antecedaneorum*.

70. Ad *antecedentes* illos actus refer, v. g. adſcenſionem ſcalæ ad patibulum ducentis, porrectionem colli ad pœnam gladii, vel ad circumdandum laqueum, hauſtum veneni.

71. Actus

(o) *Diſſent. Puf.* §. 4 p. 1048. Ed. prim.

71. Actus vero, qui *immediate dolorem* inferunt, & ita formale quaſi pœnæ continent, vel ſunt ita comparati, ut *naturæ hominis animali* repugnent, vel ita, ut dolorem in homine excitent, *quatenus homo eſt*, & a beſtiis differt.

72. Ad *priorem claſſem* refer eos, qui vitam tollunt & ſtructuram ac cohærentiam partium corporis, qua internarum, qua externarum, ſolvunt & deſtruunt.

73. Ad *poſteriorem* pertinent illi, qui hominem privant divitiis & honore, *mulcta* nempe & *infamia*.

74. Etſi vero utrobique homo *repugnantiam* aliquam ſentiat, dum alterutro modo pœna ipſi infertur, ibi quidem *per inſtinctum phyſicum* & animalem, hic per *inclinationem communem* hominum famam & divitias conſervare ſtudentium, tamen hæc repugnantia eſt ejusmodi, ut homo recta ratione utens & ſe debito modo præparans, utrobique eandem vincere poſſit, modo *dolor* non ſit *nimis acutus* & *durabilis*.

75. Ergo *pati pœnam* vel denotat *non reſiſtere poteſtati publicæ, dum ipſum dolorem ipſi infert*, vel denotat *non reſiſtere poteſtati publicæ, ſed potius ſponte quaſi peragere actus pœnam proxime antecedentes vel concomitantes.*

76. *Prior* ſignificatus hujus loci non eſt. Nam etſi, ut diximus, homo ad iſtos patienter ferendos natura ſit aptus, tamen rariſſima ſunt hominum ejusmodi exempla, ut adeo legislatores communiter non cenſeantur voluiſſe ſubditos ſuos ad hunc gradum patientiæ obſtringere, tum quia princeps in imponenda obligatione ſubditis ſuis regulariter, & ubi ſumma neceſſitas & utilitas reipublicæ non exigit contrarium, non eam perfectionem exigere debet, cujus homo in idea quaſi perfectus capax eſt, ſed memor eſſe humanæ imbecillitatis, tum quia hæc obligatio nullam utilitatem afferret reipublicæ, & imo finem communem, pœnarum nempe emendationem communem non adeo commode aſſequeretur, ſi non delinquentes in ipſo actu ultimo pœnæ aliquam repugnantiam declarent; tum quoniam non raro per pœnas inferuntur dolores acuti & durabiles, ad quos patienter perferendos ne quidem Stoicorum aut Epicuri ſapiens eſſet ſufficiens.

77. Excipiendam tamen eſſe arbitror ab hac pœnarum claſſe *mulctam pecuniariam*, utpote in qua ceſſant rationes memoratæ. Neque enim ad eam patienter ferendam requiritur tolerantia extraordinaria, ſed communis, neque ipſa ad emendationem ut forte aliquod remedium adhibetur, ſedeſt infimus pœnarum gradus.

Ggg 2 78. Er-

78. Ergo dum diximus, delinquentem eſſe obligatum ad pœnam patiendam, *hic ſenſus eſt*, teneri eum *ad peragendos actus immediate* pœnam *antecedentes*, *vel eandem concomitantes*, per quos tamen ipſe dolor immediate non producatur, aut teneri *ad ſolvendam mulctam pecuniariam*.

79. Nec obſtat, quod videatur appetitus humanus ex natura ſua etiam illos actus abhorrere, quos certe ſecuturos eſſe ſcit malum aliquod dolorem inferens, quippe obſervationem hanc nullas pati inſtantias, vel exemplo vitiorum hominum declarari poteſt; & nota eſt hiſtoria de eo, cui ſub metu viſus amittendi medicus vinum interdixerat, poculum nihilominus maximo appetitu arripiente & exclamante: Vale amicum lumen.

80. Jam paucis reſpondendum eſt ad erudita dubia, quæ contra opinionem noſtram proponi ſolent. Nam initio illud afferri poſſet; ſupra (p) nos dixiſſe, rempublicam naturaliter originem debere pactis populi cum rege, ex natura vero *pactorum* conſtare, quod *ad impoſſibile* nemo ſe obſtringere valeat, (q) jam autem mortem, vulnera vel alia corporis damna ferre, & ea inferenti non reſiſtere homini eſſe impoſſibile, cum hæc mala neceſſitate naturali, quantum poſſit, fugiat, nec aliter facere poſſit. (r)

81. Sed, uti jam diximus, non videri abſolute rem humana conſtantia majorem, (s) mortem citra reluctantiam admittere, ita ſimul conceſſimus, cum ut plurimum ea res conſtantiam mortalium vulgarem ſuperet, non præſumi hominem ultro per pactum ſuum ſeſe ad tale quid voluiſſe adſtringere. Quippe cum non minus leges humanæ ferri quam pacta iniri debeant cum ſenſu humanæ imbecillitatis.

82. Deinde quod affertur, (t) ei, *qui pacto* tenetur, *credi*, ad *ſupplicium* autem, qui ducuntur, eos *vinculis* conſtringi, aut ſatellitibus cuſtodiri; indicio, quod non videantur pactis ad non reſiſtendum *ſatis obligati eſſe*, ad id varia regeri poterunt.

83. Nam *primo* mutatur controverſiæ ſtatus. Quæritur, *an quis ſe pacto ad pœnam ferendam obligare poſſit?* Alia eſt quæſtio: *an per pactum delinquens ſatis obligatus eſſe credatur?* Prior ex natura pactorum & hominum in ſtatu corrupto quidem, ſed quatenus adhuc rectus eſt, viventium deducenda eſt, poſterior reſpicit ad homines corruptos qua tales.

84. *Se-*

(p) Hoc libro 3. cap. 6. (q) per dicta libro 2. cap. 7. (r) *Vide, quæ ex Hobbeſ. refert Puf.* III. 7. 5. p. 360. ſeqq. (s) *Dn. Puf.* d. l. p. 361. ſeq. (t) *ap. Dn. Puſend.* d. l. p. 362. *ex Hobbeſia.*

84. *Secundo* multæ dari poſſent inſtantiæ, ſi quis ex eo, quod vinculis conſtringantur delinquentes, inferre velit, quod non ſatis ſe obligare potuerint per pacta. (u) Nam in genere illis, qui revera mediantibus pactis tenentur, non ita abſolute creditur, quin violenta ſæpius præſidia caute diſponantur prohibendæ ipſorum perfidiæ.

85. *Tertio* vinculis conſtringuntur delinquentes, non tam propter actus antecedentes proxime pœnam aut concomitantes, ſed propter fugam naturalem actuum immediate dolorem ponentium.

86. Ulterius ſolet diſtinctio inter modos paciſcendi afferri; (x) Sic *frequenter pacta* iniri, *niſi conſtituta die hoc fecero*, *interfice*, id eſt, jus habebis capitale ſupplicium a me exigendi, niſi hoc fecero. At tale pactum: *Niſi fecero*, *interficienti non reſiſtam*, iniri, & *inuſitatum* eſſe & *inutile*, ſive duo *concives* ita paciſcantur, ſive *civitas* cum cive, ſive duo, qui in *libertate naturali* vivunt.

87. Etenim *concives* inter ſe ita paciſci non poſſe, quia jus interficiendi in civitatibus privato concedi non poteſt. Ut *civitas cum cive* tale pactum ineat, inutile eſſe, ſufficere enim, ut ipſa poſſit nocentibus pœnam infligere, ſi ſinguli cives fidem dent, quod non velint eum, a quo ſupplicium ſumendum, per vim defendere. Iis qui in *libertate naturali* vivunt, itidem tale pactum inutile eſſe. Nam in ſtatu, mere naturali, ſi occidere cupias, jus habere ex ipſo ſtatu, unde hic ne quidem pacto opus eſſe, ut interficere liceat, niſi præceſſerit pactum te non interficiendo ante præſtitutum diem. Quin nec tum pacti hujus efficaciam aliquam ſe exſerere, quoniam ſi, præſtitum non ſit, die veniente, non obſtante hoc pacto, redeat ſtatus hoſtilis, in quo omnia licent, adeoque & reſiſtere.

88. Hic fateor equidem ſuo modo vera eſſe, quod ſi ita pactum fuerit; *interfice me*, *ſi hæc non præſtitero*, *inutile eſſe* alterum pactum; *niſi hæc fecero*, *interficienti tibi non reſiſtam*, quatenus nimirum inutile accipitur pro *ſuperfluo* &, quod non novum producit effectum. Nam, ut modo diximus, eo ipſo, dum in alterum jus ſeu poteſtatem me interficiendi ſub certa conditione transfero, eo ipſo promitto, quod ipſi jus ſuum exercenti nolim reſiſtere, quia jus ridiculum eſt, quod non poſſum ſecure in actum deducere, & ſimile alias foret hæc translatio poteſtatis interficiendi invitationi illius, qui hoſpites convocabat, & claudebat fores.

(u) Puf. d. p. 362. (x) *Quoad hunc & ſeq. §. vide iterum doctrinam Hobbeſii ap. Dn. Puſend.* d. p. 862. *unde etiam petimus, quæ habentur §. 89. 90.*

89. Ergo quemadmodum in ſtatu naturali *omnium pactorum* vis huc redit, ut non ſolum *intrinſecam neceſſitatem* afferant conventa præſtandi, ſed & utrique *jus dent* recuſantem vi compellendi malo aliquo ipſi intentato: adeoque in hunc ſenſum pacta in genere reſolvuntur: *ſpondeo me tibi hoc præſtiturum, ni fecero, habebis poteſtatem vi & malo intentato me compellendi;* ita in genere pactis ejusmodi, ut aliud ſuperaddatur de non reſiſtendo illud malum intentanti, per quod priora firmarentur, inutile eſſet & abſurdum.

90. Nam ſi in priori non ſatis cautum eſſet paciſcenti, nec per hoc poſterius cautum magis foret; quin potius hoc iterum alio pacto pœnali foret ſanciendum hoc modo: ſi tibi vim inferenti reſtitero, tum aliquo malo me multandi habebis poteſtatem. Ex quo manifeſte apparet, per alterum pactum primo nihil eſſe additum. Nam jam ex primo licebat pacti violatorem malo multare, & eadem felicitate poſterius pactum violaretur, quam prius. Quid ergo opus eſſet, unum pactum per aliud velle fulcire, cum non difficilius ſit decem, quam unum perrumpere.

91. Si vero, ut ex objectione apparet, ea ſit intentio, *pactum de non reſiſtendo* ita eſſe *inutile*, ut omnino *nullum effectum* producat, & quod eo non obſtante liceat reſiſtere; tunc non difficiles equidem erimus in aſſenſu præbendo, quod *privatos concives* hoc modo paciſcentes attinet, ob rationem adductam. Alia vero omnia arbitramur de pacto ejusmodi a duobus viventibus in *naturali ſtatu*, & a *civitate cum cive* inito.

92. *Priores* quod concernit, ratio quæ in contrarium afferrebatur de ſtatu hoſtili, hypotheſin ſapit jam diu exploſam, quin potius ex dictis inferimus: *Omne pactum affert intrinſecam neceſſitatem conventa præſtandi, ergo & hoc pactum de non reſiſtendo*, ſive *expreſſe* fuerit promiſſa non reſiſtentia, ſive ſimpliciter *præſtatio rei cujusdam alicui ſponſa fuerit*, quia & hoc in ſe continet tacite clauſulam, quod tunc alter debeat habere poteſtatem vi me cogendi. Nam & iſta, puto, quæ tacite pactis inſunt, neceſſitatem intrinſecam conventa præſtandi (quod hoc loco per non reſiſtentiam fit) afferunt.

93. Idem ergo de *civitate* dicendum erit, quatenus pactum init cum futuro ſuo cive, quoniam & hic tempore pacti hujus adhuc in libertate naturali eſt, & civis futurus ſaltem. Præterea tamen etſi ipſum pactum ejusmodi expreſſum inter civitatem & civem celebrari pro *ſuperfluo* habeamus, effectum tamen pacti illius ſeu obligationem ad non reſiſtendum pro *ſuperflua & inutili* in civitate habere non poſſumus.

94. Quod

Digitized by Google

94. Quod enim dicebatur, *ſufficere* civitati, ut ipſa poſſit nocentibus pœnam infligere, ſi *ſinguli cives* fidem dent, quod non velint eum, a quo ſupplicium ſumendum, *per vim defendere*, id equidem parum ſecuritatis afferret principi, qui hoc modo cogeretur ipſe ſuam vitam exponere in periculum, pœnam exigendo a delinquentibus.

95. Sed forte plus ſenſerunt diſſentientes, putantes, *ſufficere* civitati, ſi *ſinguli cives* fidem dent, quod velint *vires ſuas conjungere* adverſus delinquentem ad ſumendum ſupplicium. Hic certo ſpecioſior ſit objectio, non tamen verior. Nam quid ſi *ingens multitudo* aut *magna pars populi* deliquerit, quod nonnunquam contigit. Hic ſane non ita ſufficiens eſt remedium ad reducendam tranquillitatem civium reliquorum aſſiſtentia adverſus delinquentes *de juſtitia reſiſtentiæ ſuæ perſuaſos*, quam ſi iidem vana iſta perſuaſione vacui, & ſtimulis conſcientiæ turbati, vel *timidius reſiſtant*, vel *ſponte pœnis ſe ſubjiciant*.

96. Quod ſi nobis regeras, vel ex noſtra tamen ipſorummet doctrina non obligari delinquentes ad patientiam actuum immediate mortem vel vulnera inferentium, ergo & ex noſtra hypotheſi non ita bene promoveri tranquillitatem Reipublicæ, reſponderem; ſufficere ad illam beatitudinem, ſi modo delinquentes non reſiſtant in actibus pœnæ illationem proxime vel remote etiam antecedentibus. Nam tum delinquens turbare pergit pacem communem, ſi capere eum volentibus armata manu reſiſtat, ſi tempore executionis appropinquante violenter ſe liberare tentet. Quod ſi jam gladius collum feriat, ſi laqueo guttur ſit obſtrictum, reſiſtentia ejus non præjudicat Reipublicæ.

97. Ultimo & illud proponitur, (y) proprie dici non poſſe ad pœnam aliquam teneri; *quia pœna ſignificat aliquid, quod invito eſt imponendum*, & voluntatis averſionem ab illa involvit. At vero ad quæ proprie tenemur, talia eſſe intelligi, ut ad eadem præſtanda *ultro & libenter* moveri debeamus.

98. Etſi enim ſæpius etiam in rebus reliquis præter pœnam homo, qui ante volens ſe obligavit, poſtea ex malitia fit invitus, & hæc ejus voluntas ipſum ab obligatione non liberet; ratio tamen haud dubie tunc illa ſubeſt, *quod debeat hic velle*. Sed in pœnis *non debet velle*, ſed nolle, cum alias pœna non foret pœna, nec emendaret, ſi non imponeretur invito.

99. Hæc omnia concedimus, ſi de *actibus ultimis pœnæ* ſermo ſit. Hi inferuntur invitis. Ergo ad hos delinquens non eſt obligatus. In ante-

(y) *a Dn. Puſend.* VIII. 3. 4. p. 1048.

antecedentibus & concomitantibus aliud eſt, quia ad hos quidem definitio pœnæ non quadrat.

100. Facile jam judicari poteſt, quibus præceptis includatur *officium civium* intuitu pœnarum; *Delinquentis* unico abſolvitur: PERFER POENAM A SUPERIORE INFLICTAM. Ita ægroti unicum officium eſt applicare ſibi medicamenta a Medico præſcripta.

101. *Principis pœnam inferentis* reſpicit præceptum *generale*: PUNI DELINQUENTES, QUANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST. Ita *medici* officium eſt, medicamenta præſcribere ægroto, quantum ad obtinendam ſanitatem eſt opus.

102. Fluunt ex hoc præcepto *duo ſpecialia*, unum reſpiciens *actus puniendos*, *alterum* puniendi modum. *Prius eſt*: PUNI ACTUS DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES. Ita *Medicus* non propter omnem aberrationem medicamenta præſcribit, ſed propter eam, quæ morbum parit & medicamentis tolli poteſt.

103. Inde pœnis humanis regulariter eximuntur *actus mere interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, deſiderium, deſtinatio citra effectum; etſi poſtea per ſubſequentem confeſſionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis intereſt, ut ob eundem quispiam puniatur.

104. Ita *Medicus* ordinarie non medicamenta adhibet ad coercendam inclinationem hominis ipſum moventem ad exceſſum in cibo & potu, ſi modo ipſe homo inclinationem iſtam ſuperet.

105. Durum quoque nimis foret, pœnis humanis ſubjicere *minutiſſimos lapſus*, quos in iſthac naturæ conditione non datur effugere, quantamcunque attentionem quis adhibere inſtituat.

106. Ita *Medicus* modicam aberrationem a diæta etiam frequentatam non ſtatim medicamentis corrigere ſatagit.

107. Præterea diſſimulant leges humanæ multos actus, *quorum contrarii ſplendidiores futuri ſunt*, ſi non ex intuitu pœnæ videantur ſuſcepti, ut in virtute liberalitatis & officiis humanitatis, quemadmodum *medicus* etiam ad enormem aberrationem a diæta non ſtatim medicamenta applicat.

108. Ulterius, ſicut multi ſunt *leviſſimi morbi*, ubi operæ pretium non eſt Medicum inquietari, ita & multa ſunt *delicta leviora*, ubi operæ pretium non eſt inquietari judices.

109. Iterum ſi res *obſcuriſſimæ ſit diſceptionis,* ſæpius a pœna abſtinendum eſt, ſicuti *medicus* a medicamentis abſtinere ſolet, ſi incertiſſima adſunt morbi indicia.

110. Deinde ob defectum *emendabilitatis* a pœna humana eximi neceſſe eſt illa *vitia animi* ex corruptione mortalium communi reſultantia, quæ ita *frequentia* reperiuntur, ut defuturi eſſent, quibus imperaretur, ſi ſeveris iſta pœnis plectere velis, quousque in enormes actus non erupe-runt; uti eſt *ambitio, avaritia, inhumanitas, ingratus animus, hypocriſis, invidia, ſuperbia, iracundia, ſimultas & ſimilia.*

111. Ita nunquam officium *medici* eo eſt extendendum, ut intendat tollere imbecillitatem ſtomachi naturalem, cauſam plurium morborum, ſed ſufficit, ſi eam temperet, ne in morbos erumpat.

112. Quin & ſi *inolitum plane malum* circa convulſionem totius civitatis tolli, nequeat, puta, ſi tanta ſit multitudo peccantium, ut ſuppliciis civitas exhauriretur, fruſtra pœnas adhiberet princeps, uti fruſtra medicamenta adhiberet *medicus* in inveterato morbo, & qui tales radices egit, ut citra præſentaneum vitæ periculum expelli nequeat. Sed utrobique ſufficiet, ſi princeps & medicus legibus & medicamentis vitium & morbum coerceant, ne latius ſerpant.

113. Quæ tamen hactenus diximus, intelligenda ſunt obtinere *ordinarie & regulariter:* quia poſſunt circumſtantiæ occurrere, ut ea ſe quandoque habeant aliter. Ita v. g. *cogitationes* in crimine læſæ majeſtatis; Ita ſi neceſſitas & utilitas reipublicæ ſuadeat, princeps edictis pœnalibus ad exercenda *officia humanitatis* poteſt adigere, non aliter ac *medicus* nonnunquam medicamenta adhibet ad expellendam inclinationem nimiam ad vorandum & helluandum, ſi videat eam ex prava diſpoſitione oriri, ac multo magis poſt craſſiores aberrationes a diæta medicamenta ad corrigendum ſtomachum ſuppeditat non raro.

114. Vice verſa & in iis, quæ propter periculum *inemendabilitatis* pœnæ non videbantur obnoxia, quandoque regula fallit, ſi æquale aut gravius ſubſit periculum, ſi pœna omitteretur. Unde non deerunt exempla, quod v. g. in rebellionibus aliquot hominum centuriæ trucidatæ per modum pœnæ fuerint. Sicut *medicus* enſe reſcindit partes humani corporis notabiliores, etiam cum periculo aliquo mortis, ſi majus citra reſciſſionem ſit periculum, ut pars ſincera trahatur.

115. Neque etiam putandum eſt, ſemper *neceſſe eſſe pœnam* exigi, quoties adſunt *peccata patrata pœnis humanis idonea*; Sed uti bonus *medicus* præter conſiderationem morbi reſpicit ad naturam & conſtitutionem

patientis, neque adeo v. g. ruſtico, febre laboranti. applicat ſtatim medicamenta, quæ forte præſcriberet homini imbecilli, item ad alias circumſtantias, v. g. an morbus duret, an vero ſponte ceſſaverit? an indicia adſint, eum ſponte ceſſurum eſſe? &c. ita & princeps, qui in pœnis ſemper ultimo reflectit ad *utilitatem Reipublicæ*, ſimiles circumſtantias ponderat.

116. Inter quas ſunt, *ſi fines pœnarum in certo caſu non videantur neceſſarii*, aut *ſi venia majorem quam pœna producere utilitatem ſit idonea*; aut *ſi fines pœnarum alia via commodius obtineri poſſint*. Item *ſi*, *qui deliquit, alleget ſua aut ſibi conjunctorum eximia in rempublicam merita, peculiari præmio digna*, aut, *ſi ab alia quapiam re inſigni commendetur*, puta, a raro aliquo artificio; aut, *ſi ſpes ſit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur*: præſertim, ubi aliqua ignorantia, licet non plane inculpabilis, intervenerit, aut, *ſi particularis ratio legis in aliquo facto ceſſaverit*.

117. Quare conſtat, erroneum eſſe paradoxon Stoicorum, *nunquam licitum eſſe* ſtatuentium, *ignoſcere aut veniam dare*. Eorum enim argumentis ex dictis facile ſatisfieri poteſt. (z)

118. Venio ad puniendi modum, ubi præcipitur: PUNI QVANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS: Quod enim pœnæ genus & quantum præciſe ſingulis peccatis ſit infligendum, jus naturale non determinat, ſed ſummo imperio civili definiendum relinquit, quod hic unice utilitatem reipublicæ præ oculis habere debet; uti medicus ſanitatem corporis curandi.

119. Unde fieri poteſt & ſolet, *ut eadem pœna imponatur duobus delictis inæqualibus*. Nam quæ æqualitas judicibus circa reos obſervanda præcipitur, illa intelligenda eſt de reis, qui idem ſpecie delictum commiſerunt hactenus, ut quod in uno vindicatur delictum, alteri citra graviſſimam cauſam condonari non debeat. Ita *medicus* ſæpe unum medicamentum adhibet ad expellendos duos morbos diverſos.

120. Quamvis igitur exactiſſimæ regulæ propter infinitas circumſtantias tradi nequeant, ſumma tamen eo redit, quod princeps *in pœnarum irrogatione proſpicere debeat, ut pœnæ adhibeantur proportionatæ delictis*, hoc eſt, ut illæ tantæ ſint, quantæ ſufficiunt ad reprimendam libidinem mortalium, qua feruntur in peccatum, nam & medicus medicamenta adhibet proportionata morbis.

121. Ut hoc autem commode fieri poſſit, æſtimanda eſt *gravitas ipſius delicti*, tum & reſpectus habendus *ad perſonam delinquentem*, quia & *medicus* in præſcribendis medicamentis eadem & ad morbum & ad patientem accommodare debet.

122. Gra-

(z) *Vide omnino Dn. Puſend.* VII. 3. 15.

122. *Gravitas delictorum* æſtimatur ex *objecto, effectu* & *frequentia*, uti gravitas *morbi* ex loco quem occupavit, ex ſymptomatis & ex diuturnitate.

123. *Ex objecto* in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretioſum habetur, graviora ſunt delicta, quæ lædunt DEUM, tum quæ imperantes, inde quæ pares quoad vitam, honorem, bona &c.

124. *Ex Effectu*, prout multum aut parum damni in rempublicam inde redundat.

125. *Ex frequentia*, ſi leviores pœnæ malum non exſtirpent; nam tunc vulgatum obtinet: creſcentibus delictis creſcunt pœnæ.

126. *Perſona delinquens* conſideranda eſt, tum quoad *habitudinem ad delinquendum* tum quoad *applicationem pœnæ*. Ita & *medicus* in partibus corporis humani ſæpius perpendit earum proclivitatem ad morbum & diſpoſitionem ad recipiendum medicamentum.

127. *Habitudo ad delinquendum* ex pravitate intentionis judicatur. Hæc vero ex variis indiciis colligitur, puta ſi facile potuit reſiſtere cauſis, quibus quis ad peccandum fuit impulſus; aut ſi præter communem rationem peculiaris quædam acceſſit, quæ a peccando debeat abſterrere, aut ubi circumſtantiæ ſingulares factum aggravant, aut ſi animum quis habuerit idoneum ad reſiſtendum peccatorum illecebris. Sed & conſiderari ſolet, primus quis, an aliarum exemplo ſeductus, ſemel, an ſæpius, & poſt conſumtas fruſtra admonitiones quis peccaverit.

128. *Habitudo ad recipiendum dolorem* judicatur ex qualitatibus, quæ ſenſum pœnæ augere & minuere poſſunt, quales ſunt ætas, ſexus, ſtatus, opes, vires & ſimilia.

129. Reſtat, ut oſtendamus, quid præceptis juris naturalis in doctrina pœnarum addat *lex divina*. Addit vero aliquid præcepto illi *officium principis* dirigendi quoad *modum* puniendi? IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMADVERTE.

130. Voluit enim DEUS certis de cauſis *quorundam delictorum pœnas ipſe determinare*, cui adeo tanquam ſapientiſſimo, & cui intereſſe Rerumpublicarum optime cognitum eſt, obſequium præſtare tenentur principes, voluntatis divinæ hac parte executores. Uti haud dubie tenerentur *medici*, ſi DEUS medicamentum aliquod generi humano revelaſſet, ad certam morbi ſpeciem expellendam idoneum.

131. Sed potuit tamen etiam DEUS in iſta determinatione non præciſe reſpexiſſe ad tranquillitatem generis humani, *ſed ad alias rationes nobis incognitas*, quamvis id certum ſit, DEUM, ut generis humani & rerum-

publicarum autorem, nihil ibi determinaſſe, quod generi humano noxium ſit.

132. Fluunt ex iſta obſervatione *duæ illationes. Primo,* quod princeps, etſi alias jus aggratiandi & mitigandi habeat in pœnis, ſi aliqua Reipublicæ utilitas, quamvis in ſpe & aliquatenus incerta, id ſuadeat; tamen in *delictis jure divino notatis aggratiandi & mitigandi jus in ejusmodi caſibus citra peccati labem exercere nequeat,* quoniam utilitas incerta Reipublicæ debet cedere voluntati divinæ certæ.

133. Quod ſi tamen *citra certiſſimum Reipublicæ periculum pœnam jure divino dictatam exequi non valeat, non peccabit, ſi eandem omittat, aut certe differat.* Huc pertinet exemplum Davidis intuitu Joabi.

134. Tantum in *recenſione ejusmodi delictorum* difficultas oritur. De *homicidio* non ſinunt dubitare expreſſa ſcripturæ verba, quibus voluntatem ſuam Noacho & ejus liberis ſignificavit Deus. a) *Quisquis effuderit ſanguinem hominis, ſanguis ejus iterum effundendus eſt,* quæ verba non ſolum comminationem, ſed approbationem, non factum nudum, ſed jus continent. (b)

135. Per *reliqua delicta,* intelligo illa, quæ in *Levitico* recenſita ſunt cum declaratione, quod per iſtas abominationes polluerint ſe *Gentiles* & quod, qui ea facit, *exſtirpari debeat de populo ſuo.* (c)

136. Sunt vero 1. omnes *inceſtus* ſpecies ſupra (d) expoſitæ, 2. *concubitus cum menſtruata,* 3. *adulterium,* 4. *immolatio ſeminis Molocho facta,* 5. *ſodomia.*

137. Diſſentiunt equidem communiter Doctores, in *adulterio* & *plurimis inceſtus ſpeciebus,* determinationem pœnæ principi relinquentes, *concubitum vero cum menſtruata* plane negligentes, (e) ac ſcio etiam, ita communi Chriſtianorum praxi obſervari. Sed jam quidem non exponimus, quid fiat, ſed quid DEUS fieri velit.

138. Claro vero & perſpicua ſunt legis divinæ verba: *Quicunque iſtas abominationes perpetrant, eorum animæ exſtirpari debent de populo ſuo.* (f)

139. Quæ pro lege ſaltem *forenſi* haberi non potuerunt ſolos Judæos ſpectante, quia præceſſerat de gentibus, quod propter illa crimina DEUS easdem exſtirpaverit, & quod ſimiliter ob eadem velit exſtirpare populum Iſraeliticum: Neque DEUS dicit: de populo *tuo,* vel *veſtro,* ſed: de *ſuo.*

140. Nec

(a) Gen. IX. 6. (b) Confer. Grotium lib. 1. cap. 2. §. 5. & ibi commentatores. (c) Vide Levit. cap. 18. & 20. (d) Hoc libro cap. 3. (e) *Imo quibusdam circumſtantiis Medici Chriſtiani concubitum ejusmodi ſuadent Theologis tacentibus.* (f) Levit. 18. v. 29.

Digitized by Google

140. Nec eſt, quod putes, quaſi antiquitatum Judaicarum ignarus non intelligam, quid velit phraſis: *exſtirpare de populo.* Notum enim probe eſt, quid Rabbini de *exſtirpatione* illa & *exciſione,* tum & de phraſibus parallelis (g) *portatione peccati, morte ſine liberis* &c. ſomnient, ſed notum etiam eſt, ſomnia illa fundamento deſtitui & repugnare contextui & locis parallelis. (h)

CAPUT VIII.
DE OFFICIIS FOEDERATORUM.

SUMMARIA.

DEfinitio Societatis fœderatorum. §. 1–7. *Unicum hic preceptum:* SERVA, QUOD IN FOEDERE PROMISSUM EST. §. 8. *Fœderum diviſio varia* §. 9–27. *Non omne fœdus inæquale ſummum imperium diminuit.* §. 20. 21. *Diſtinctio fœderum in realia & perſonalia pertinet potiſſimum ad monarchiam* §. 22–25. *& eſt diſtinctio æquivoci* §. 26. *In dubio fœdus pro reali habendum* §. 27. *Differentia inter fœdera & ſponſiones* §. 28.

§. I.

SOcietas *fœderatorum* eſt *ſocietas plurium Rerumpublicarum, certæ cujusdam utilitatis cauſa.* (a)

2. Dico *plurium Rerumpublicarum,* nam ſi duo *privati* utilitatis cauſa inter ſe conveniant, pactum eſt ſeu contractus, non fœdus. Eadem ratio eſt conventionis inter *principem* & *privatum* ſive ſuæ, alterius Reipublicæ.

3. Quin etſi *princeps cum principe* paciſcatur utilitatis privatæ gratia & non *Reipublicæ* nomine, pactum potius eſt, quam fœdus.

4. Sed meminiſſe etiam debebis, quod vocaverim *ſocietatem* Rerumpublicarum, non pactum. Nam etſi Societas fœderatorum ſemper pactum præſupponat, aut fœdus ſit ſpecies pacti Rerumpublicarum: non tamen omne pactum Rerumpublicarum ſocietatem producit, nec adeo omne earum pactum eſt fœdus.

 5. Scili-

(g) Levit. 20. v. 19. 20. (h) *Vide Selden.* de J. N. & G. l. 7. c. 9. p. 872. *Havemann.* Gamol. p. 257. ſeqq. *Tenzelii* menſes Germanicos de anno 1690. menſe Decemb. p. 1085. *Daſſov.* Coll. MSC. ad Levit. c. 20. ſect. 2. *Ita quidem tum. Jam mallem ſententiam illam Rabbinorum pro ſomniis non habere, vel propter unicum locum* Gen. XVII. 14. *ubi eadem phraſis occurrit, & tamen non poteſt pœna capitalis intelligi. Igitur meretur hæc controverſia ulteriorem disquiſitionem.* (a) *Junge cum hoc cap. Puf.* lib. 8. c. 9. & de O. H. lib. 2. c. 17.

Digitized by Google

5. Scilicet *pacta Rerumpublicarum* poſſunt etiam fieri de re ſtatim expedenda, ut ſi una reſpublica alteri quid vendat; at fœdera requirunt unionem voluntatum inter duas reſpublicas longiori aliquo temporis ſpatio duraturam.

6. Quod tamen ex natura fœderum communi indefinitum eſt, ita ut ejus duratio relinquatur conventioni partium, nec adeo requirat *unionem perpetuam*.

7. Denique dixi, fieri fœdera *certæ utilitatis gratia*, per quæ verba differt ſocietas fœderatorum a *ſyſtemate civitatum*, quæ indefinitæ utilitatis communis cauſa fiunt, & ſimul regulariter tendunt ad unionem perpetuam. (b)

8. Dirigit hanc ſocietatem unicum præceptum: SERVA, QUOD IN FOEDERE PROMISSUM EST, idque tanquam concluſio ex præcepto generali de pactis ſervandis deducitur, nec aliter poteſt, quia fœdera diximus eſſe pactorum ſpecies. Unde nec eſt, ut quicquam addamus.

9. Niſi *diviſiones fœderum* & *differentias eorum a ſponſionibus*. *Fœdera* intuitu *materiæ* poſſunt dividi in ea, quæ conſtituunt de aliquo officio invicem præſtando, quod jam antea *lege naturali* præcipiebatur; &, quæ officiis legis naturalis aliquid *ſuperaddunt*, aut ſaltem eadem, ubi indefinita videntur, ad *certi* quid *determinant*.

10. *Priora* vel reſpiciunt *complexum præceptorum* juris naturalis, ut quibus ſimplex duntaxat amicitia, citra peculiarem præſtationem ſancitur, vel *certam ſolum juris naturalis regulam*.

11. Et vel *de noxa non inſerenda*, vel de *ſimplici duntaxat humanitate* exercenda, quorſum pertinent ea, quibus ſimplex jus hoſpitii aut commerciorum, quatenus id jure naturali debetur, ſtabilitur.

12. Ex his *tribus ſpeciebus prima & ſecunda* vix merentur fœderum nomen, quia non producunt novum finem, qui ante fœdus non jam adfuiſſet, unde nec hodie ſunt adeo in uſu, olim vero ob vanam perſuaſionem, qua Ethnici licitum putabant in non fœderatos latrocinia excercere, non erant infrequentia.

13. *Tertia* vero, quæ de præſtandis officiis humanitatis initur, eum ſaltem effectum producet, ut, cum ante fœdus non liceret denegatum eiusmodi officium bello vindicare, id iam liceat poſt fœdus.

14. Sed & his tamen nobiliora ſunt *poſterioris claſſis fœdera*, quæ iterum ſunt vel *æqualia* vel *inæqualia*. Illa ſunt, quæ utrinque eodem ſe modo habent, ſeu quando non ſolum æqualia utrinque promittuntur, ſim-

(b) *Diſſentire videtur Puſend.* de O. H. d. c. 17. §. 6.

ſimpliciter aut obſervata proportione virium; ſed & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera ſit deterioris conditionis aut alteri obnoxia.

15. Et potiſſimum ineuntur vel ad *commercia*, vel ad *communitatem* belli ſeu auxilia mutuo præſtanda in bello offenſivo aut defenſivo, vel ad *alias res*.

16. Fœdera æqualia *circa commercia* varia eſſe poſſunt, puta ſi conveniatur, ne cives utriusque fœderati alterutrius terras aut portus accedentes ullum vectigal ſolvant, aut non plus quam in præſens ſolvitur, aut ne ſupra certam quantitatem, aut ne plus quam cives vel alii ſocii ſolvant &c.

17. Circa *ſocietatem bellicam*, ſi conveniatur, ut utrinque paria præſtentur auxilia militum, navium, aut alterius apparatus bellici, idque vel utroque tempore, ſive bello alteruter invadatur, ſive alteri bellum velit ipſe inferre, vel ſi alteruter bello impetatur. Quandoque etiam auxilia promittuntur ad certum duntaxat bellum, aut contra certos hoſtes, aut contra omnes quidem, ſed exceptis utriusque fœderati ſociis.

18. Denique æqualia fœdera circa *alias res* ſunt, ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius defendat aut recipiat, aut, ut comprehenſos alteri transmittat, ne iter alterius hoſti præbeat, & quæ ſunt alia.

19. Poterit tamen hæc fœderum æqualium diviſio applicari etiam ad *inæqualia*, quæ ſunt, quando vel inæquales præſtationes invicem exhibentur, vel altera pars eſt deterioris conditionis. Promittuntur autem inæqualia vel a *fœderato digniore*, vel a *minus digno*. *Prius ſit*, ſi potentior promittat alteri auxilia, nec reſtipuletur, aut ſi majori proportione quam alter promittat. Poſterius contingit, ſi fœderatus inferior plura teneatur præſtare, quam ab altero recipit.

20. Eorum, quæ a *fœderato inferiore* præſtantur, quædam ſunt conjuncta cum imminutione ſummi imperii; puta ſi conventum ſit, ne inferior ſocius partem aliquam ſummi imperii exerceat, niſi cum conſenſu ſuperioris. Quædam autem ſummum imperium non diminuunt, licet adjunctum habeant aliquod *onus tranſitorium*, ſeu quo ſimul & ſemel licet defungi; puta ſi ex fœdere pacis alter teneatur ſtipendium ſolvere alterius militibus, belli ſumptus reſtituere, certam ſummam pecuniæ ſolvere, mœnia diruere, obſides dare, naves, arma tradere &c.

21. Imo nec quævis *perpetua onera* ſummum imperium diminuunt. Qualia ſunt; eosdem cum altero amicos & hoſtes habere, ſed non reciproce; ne liceat certis locis munitiones exſtruere, ne ad certa loca navigare

gare. &c. Item ſi unus ſociorum alterius ſocii majeſtatem comiter teneatur colere, ſeu reverentiam quandam ipſi exhibere, & ſeſe ad ejusdem placitum modeſte attemperare.

22. Celebratur etiam communiter diviſio fœderum in *realia* & *perſonalia*, quorum *hæc* ſunt, quæ cum rege intuitu perſonæ ipſius ineuntur, eoque defuncto ſimul exſpirant. *Illa* vero ſunt, quæ non tam ipſius regis ut talis, quam reipublicæ & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant, iſtis licet mortuis, qui eorundem autores fuerant.

23. Ex definitione vero vtrorumque apparet, diſtinctionem hanc non pertinere ad omnes Reipublicæ formas, ſed maxime ad *Monarchiam*.

24. Nam quod democratiam concernit, parciſſimus ejus eſt uſus, quia populus non interit, nec ſucceſſorem habet, ſed ſemper morali æſtimatione eſt idem. Eadem dicenda ſunt de ſtatu Ariſtocratico.

25. Quin etſi ſtatus Reipublicæ democraticæ aut ariſtocraticæ mutetur in monarchicum, fœdus manſurum eſt, republica licet mutata, quia & hic idem populus manet.

26. Porro quod monarchiam attinet, magis hanc diſtinctionem haberem pro diſtinctione *æquivoci*, non pro diviſione vera, quia quod *perſonale* fœdus vocavimus, magis *pactum* eſt quam *fœdus* per dicta ſuperius. (c)

27. Quo pacto non opus habemus ad cognoſcenda κριτήρια, quæ ſecernant fœdera realia a perſonalibus quæ a variis proponuntur varia. (d) Nam cum Rex in dubio, quæ agit, præſumatur agere ut rex ſeu caput Reipublicæ, in dubio quoque pacta regum pro fœderibus realibus erunt habenda, niſi verbis expreſſe aliud fuerit conventum, aut natura negotii oſtendat aliud. (e)

28. A *fœderibus* differunt *ſponſiones*, (f) quæ proprie vocantur iſta pacta, quæ a miniſterio ſummæ poteſtatis circa negotia ad eandem ſpectantia ſine ipſius mandato ineuntur. Quibus uti ſummus imperans non tenetur, poſtquam eadem rata habuerit; ita ſi miniſter eaſdem abſolute extraxerit, & ratihabitio ſecuta non fuerit, ipſe viderit, quomodo ſatisfacit illis, qui eius fidem ſecuti inanibus pactis decepti ſunt,

CAPUT

(c) h. c. §. 3. (d) vid. Puf. d. I. 8. c. 9. §. 7. & 8. (e) *Ut ſi rex in fœdere alteri promittat filiam. Hoc enim non promittit ut Rex, ſed ut pater.* (f) Conſ. diſp. noſtr. de ſponſione Caudina §. 47. ſeq.

Digitized by Google

CAPUT IX.

DE OFFICIIS ERGA LEGATOS.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. 2. *Legatorum homonymia & ſpecies.* §. 3--8. *Variæ diſtinctiones hic conſiderandæ* §. 9--13. *Officium erga Legatos conſiſtit vel in admiſſione, vel in inviolabilitate,* §. 14. *De admiſſione præceptum:* LEGATI SINE CAUSA JUSTA NON SUNT REJICIENDI. §. 15. *Fluit ex debito officiorum humanitatis,* §. 16. *pertinet & ad legatos, qui ab hoſte mittuntur,* §. 17. *& ad tertium, cujus fines legatus peragrat.* §. 18. *Ob Legatum non admiſſum non oritur juſta belli cauſa.* §. 19. *Cauſa juſtæ rejiciendi Legatum,* §. 20. 21. *inter quas an ſit, quando Legatus ideo rejicitur, quod veniat ab hoſte armato,* §. 22. 23. *aut, quod ſit atheus vel hæreticus?* §. 24. *An hodiernæ Legationes aſſiduæ reſidentum poſſint rejici? quod affirmatur & reſpondetur diſſentientibus.* §. 25--32. *Definitur inviolabilitas Legati.* §. 33. 34. 35. *Præceptum circa eam:* LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE. §. 36. *Inquiritur in rationem hujus præcepti diſtincte,* §. 37. *circa Legatum innocentem togatum,* §. 38. 39. *& ſagatum, tum ante admiſſionem* §. 40--42. *tum poſt eam.* §. 43--46. *Quid adeo obſervandum ſit Legato ſagato, ſi inviolabilitatem prætendere velit?* §. 47--50. *Circa Legatum nocentem diſtinguitur.* I. *Si delinquat ipſe Legatus ſolus* §. 51. *ubi quæritur* (a) *Quibus delictis excidat Legatus ſanctimonia?* §. 52. *Ubi quidam ſtatuunt ex omni,* §. 53. 54. *quidam ex nullo,* §. 55. *quidam verius diſtinguunt:* §. 56. *ut excidat ex delicto manifeſto & atroci.* §. 57--60. *Criteria delicti levis & atrocis.* §. 61--64. (b) *Quales tum Legato poſſint opponi vindiciæ?* §. 65--72. II. *Si delinquat juſſu Principis ſui.* §. 73--76. III. *Si delinquat Princeps inſcio legato.* §. 77--81. *Inviolabilitas legati intuitu Comitum,* §. 82--85. *ubi & de jure aſyli* §. 86. *item intuitu rerum ejus mobilium* §. 87. 88.

§. I.

Reſtat *ſocietas Gentium*, in qua jam ſupra (a) diximus neque novum finem neque nova præcepta eſſe expectanda, ſed ſolum applicationem præceptorum communium libro ſecundo expoſitorum ad duo Juris Gentium capita potiora de *legationibus* & *jure ſepulturæ*.

2. Neque enim hic opus erit ad jus quoddam *voluntarium humanum* recurrere, quia ab initio mox demonſtravimus jus Gentium ad jus voluntarium non pertinere, ſed eſſe ſpeciem Juris naturalis.

3. Res

(a) *lib. 3. c. 1. §. 46.*

(b) Jur.

3. Res ipſa vero loquitur, dum de ſocietate Gentium jam ſumus occupati, de *legatis* (b) loqui nos velle *diverſarum rerumpublicarum*, non de legatis, qui connectunt ſocietatem Dei cum hominibus, aut hominum in ſocietate civili viventium, aut ſingulorum hominum in diverſis rebuspublicis. (c)

4. Quare & exulare debet *legatio titularis* eorum, qui privati tantum negotii cauſa in aliam Rempublicam diſcedentes favoris & honoris ergo cum titulo legati, ſed absque ullo Reipublicæ ad alteram mandato dimittuntur.

5. Rurſus eorum, qui ab una Republica ad aliam rempublicam mittuntur, alii vel *repræſentant* per fictionem rempublicam ipſam, a qua ſunt miſſi aut ejus Principem, qui *legati* ſimpliciter & ſtricte dicuntur, vel *ſine charactere iſto* mandatum publicum exequuntur.

6. Tales hodie ſunt, quos *Agentes*, vel *Agendarios* vocant, qui rebus pacatis, *Heraldi* item, *Tubicines* ac *Tympanotribæ*, qui turbato fere ac bellico ſtatu adhibentur. (d)

7. *Priores* legati moribus noſtris ſunt vel *temporarii* ſeu *extraordinarii*, ſtylo publico *Ambaſſatores*, vel *perpetui*, ſeu *ordinarii* qui *Reſidentes*. (e)

8. De *utriusque generis* (f) *legatis* dicemus, & de iis, qui characterem principis gerunt, & qui eo deſtituuntur, potiſſimum tamen de illis, quia ſunt ſpecies nobilior.

9. Qui adeo duplici modo conſiderari poſſunt, ſemel ſub *principis ſui*, iterum ſub *ſua perſona*. (g)

10. Quin &, ſi nexum ſpectes, qui ipſi cum comitibus ſuis, familia item ac rebus intercedit, poterit legatus concipi vel ut *totum phyſicum*, hoc eſt, in ſua ſolius perſona, quæ tamen hic principis imaginem non excludit, vel ut *totum morale*, ſimulque adeo in iis, quæ ipſi connexa ſunt. (h)

11. Porro legati in genere reſpectu mittentis vel *ab hoſte* veniunt, vel *ab amico* principe, quo nomine & is cenſetur, qui non eſt hoſtis, & qui bellum ſaltem ſub conditione indici curat, ſicut is hoſtis etiam eſt, qui conſilia pacis proponit. Illum *ſagatum*. appellare poteris, hunc *logatum*. (i)

12. Denique Legatus vel referri poteſt ad *mittentem*, vel ad eum, *ad quem eſt miſſus*, vel ad illum, *cujus fines peragrat*. (l)

13. Pri-

(b) *Junge cum hoc capite Grotium & ejus commentatores* lib. 2. c. 18. *Patrem* diſput. pecul. pecul. de Legat inviolab. (c) *Pater* §. 7. ſeqq. (d) *Conf.* ad §. 4. 5. 6. *Patrem* d. l. §. 12. 14. 15. (e) *Pater* §. 47. ſeqq. (f) *Pater de poſterioribus plane non tractavit.* Vide §. 14. (g) *Pat.* §. 35. (h) *Pat.* §. 40. (i) *Pat.* §. 43. 44. (l) *Pat.* §. 35. ſeq.

13. *Prima* relatio huc non pertinet, quia cum eo, qui legatum miſit, Legatus vivit in ſocietate civili, non gentium. Reliquæ duæ hujus loci ſunt, potiſſimum tamen ſecunda. (m)

14. Officium vero erga Legatos potiſſimum in *duobus momentis* (n) conſiſtit, in *admiſſione, & inviolabilitate*. *Admiſſionem* hic tam late uſurpo, ut audientiam & dimiſſionem ſub ſe comprehendat.

15. De *admiſſione* illud eſt præceptum: LEGATI SINE JUSTA CAUSA NON SUNT REJICIENDI. (o)

16. Ratio dependet a præcepto de *præſtandis officiis humanitatis*. (p) Quoniam enim & rebuspublicis inter ſe invicem mutua commercia intercedunt, & officiorum communicationes, & his alendis neceſſarium eſt, ut altera alteri voluntatem ſignificet ſuam, id vero non commode per colloquia ipſorum principum, neque adeo bene etiam per literas ſemper, commodiſſime vero per nuncios expediri poteſt, peccaret in officia humanitatis, qui legatos ſine juſta cauſa rejiceret.

17. Quod & ad eos extendo, qui *ab hoſte* ad hoſtem mittuntur. Nam & in medio ſtatu belli, humanitas poſtulat cogitare de pace & audire alterius pacis conſilia.

18. Similiter præceptum noſtrum etiam ad *tertium* pertinet, cujus fines legatus peragrat, quatenus & is obligatus eſt mutua aliorum humanitatis officia humanitate ſua promovere, cujus reſpectu tamen præceptum hoc magis pertinebit ad Legatum, qui ab amico mittitur, quam qui ab hoſte tertii.

19. Illud vero ex ratione præcepti illius fluit, quod tantum ob non admiſſum Legatum non oriatur *juſta belli cauſa*, niſi legationem extorſerit extrema neceſſitas. Ita enim ſupra demonſtravimus, ob violata humanitatis officia regulariter alterum bello peti non poſſe.

20. Cæterum diximus *ſine juſta cauſa:* Harum autem uti infinitæ ſunt, quæ in genere aliquem a præſtatione officiorum humanitatis excuſare poterunt, ita & hic eædem certis regulis includi nequeunt, ſed potius cujuslibet conſcientiæ propriæ atque prudentiæ erunt relinquendæ.

21. Tales ſunt (q) v. g. ſi certum ſit, Legatum non ſuper pace aut negotiis publicis, ſed ad ſeditionem concitandam civiumque ſollicitandos animos veniſſe, ſi non Legatus, ſed explorator, ſi ad tempus extrahendum, eaque mora rebus domini ſui conſulendum, & alteri, ad quem miſſus eſt, nocendum venerit. Si ſimili fallacia jam ſæpe aliis illuſit, aut aliis modis Legati ingenium ſuſpectum ſit. Iii 2 22. Illa

(m) *Pat.* §. 37. & 38. (n) *Grotius* §. 3. *Pat.* §. 61. & ibi lit. p. (o) *Grot.* §. 3. (p) *Conſ. Patr.* §. 1. 2. 3. (q) *Hennig.* ad Grot. p. 783.

Digitized by Google

22. Illa vero cauſa *in univerſum* juſta non eſt, ſi quis velit legatum repudiare eo, quod veniat *ab juſte armato*, (r) quia neque pax neque induciæ neque ullæ aliæ conventiones inter belligerantes iniri facile poſſunt, niſi per Legatos. Hos ergo, qui ex iſto ſolum prætextu reſpueret, omnem tolleret reconciliationis & pacis reparandæ ſpem.

23. Dico *in univerſum*. Unde neque factum Periclis ſtatim culpare vellem, (s) quo autore Meleſippus Lacedæmoniorum Legatus dimiſſus eſt extra fines agri Attici, quod ab hoſte armato veniret. Nam quemadmodum alias in ſtatu pacis non peccat, qui, cum ejus non in pari gradu interſit, contractum celebrari, alteri paciſci volenti leges quaſdam pacti & conditiones præſcribit, ita & qui bello ſuperior eſt, cæteris paribus non peccabit, ſi alterius de pace tractare cupientis Legatum non antea admittat, quam ipſe arma depoſuerit.

24. Porro uti in univerſum propter *ſolum atheiſmum aut hæreſeos labem Legati* non videntur eſſe rejiciendi, quia jus Gentium pertinet ad officia populorum, qua talium, non qua Chriſtiani ſunt, aut Ethnici, ita tamen rurſus nollem taxare factum Lyſimachi, qui audire noluit Theodorum, qui ἄθεος vocabatur, a Ptolomæo ad ſe miſſum. Quia regulariter alteri, cui aliquid nunciari volo, liberum eſt, cum quo nuncio negotium tractare velit. (t)

25. Id vero recte aſſeri arbitror: Optime jure rejici poſſe, quæ nunc in uſu ſunt, *Legationes aſſiduas reſidentium*, non quidem ex ea ratione, quod mos antiquus, cui illæ ignoratæ ſint, oſtendat, quod ipſis non adeo ſit opus, quoniam officia humanitatis non ſolum neceſſitatem, ſed etiam utilitatem aliorum promovent. (u)

26. Sed vel maxime ideo, quod tales legationes magis ad expiſcanda alterius reipublicæ ſecreta, quam pacis cauſa in aliquo loco hæreant, adeoque ſint honeſtæ explorationes eorum, quæ in alia Republica geruntur. Miſera enim eſſet conditio principum, ſi unus alterum cogere poſſet ad explorationem hanc patiendam. (x)

27. Quare cum earum admiſſio magis ex mera ejus, ad quem mittuntur, indulgentia dependeat, citra violationem ullius juris, ſi amplius eas permittere videatur incommodum, denegari poterunt, ſi modo quis pati velit, ut ſui pari modo tractentur, nam ſi quis aliorum reſidentes ad-

(r) *Ziegl.* ad Grot. p. 412. (s) Grot. §. 3. (t) Grot. §. 3. *Ziegl.* p. 413. *Henn.* p. 784. (u) Grot. §. 3. *in fine. Ziegl.* d. p. 413. *Kulpis* de Legationibus p. 30. (x) *Puf.* II. 3. 22. p. 197. *Ziegl.* p. 413.

Digitized by Google

admittere nollet, ipſe vero ſuos aliis obtrudere vellet, is aperte peccaret in præceptum de cuſtodienda æqualitate & vitanda ſuperbia. (y)

28. Qui in contrarium, nec hujusmodi legationes ſine alia juſta cauſa rejici jure poſſe, inclinant, (z) ad *exempla* provocant & *judicia imperantium*, tanquam ex quibus conſenſus Gentium eliciatur, & unice æſtimationem ſuam conſequatur, ita ut poſtquam paulatim gentes mutuis factis comprobaverint ejusmodi legationes, & reſidentes in conſortium cæterorum Legatorum admiſerint, iisdemque juris Gentium privilegia applicaverint, paulo arctius ſeſe adſtrinxiſſe videri debeant, ut quod antea beneficii & mutuæ voluntatis fuerit, poſtea converſum ſit in mutuas præſtationes vim juris habentes.

29. Unde id concedunt, initio, cum introduceretur iſta conſvetudo, liberiorem fuiſſe Regum ac Principum facultatem deliberationemque ſuper iſta admiſſione.

30. Sed hæc profecto diſcuſſione prolixa non habent opus, cum præſupponant, Jus Gentium eſſe ſpeciem juris humani voluntarii, quod ſupra fuſius rejecimus.

31. Accedit quod *judicia Principum* hic jure ſint ſuſpecta, (a) cum ipſi non poſſint eſſe teſtes in cauſa propria & unius principis magis interſit has legationes admitti, quam alterius.

32. Id tamen non diffiteor, uti in omni rejectione Legatorum togatorum, ita hic maxime caute eſſe procedendum, ne rejectio fiat *cum contumelia* vel Legati, vel Principis, qui Legatum miſit, quia tum peccaretur in præceptum de *vitanda ſuperbia* & juſta proinde belli cauſa oriretur. Quin potius facienda eſt rejectio cum conteſtatione perennis benevolentiæ.

33. Pergo ad *inviolabilitatem*, per quam intelligo debitum Legato præſtandum, quod expletur actu non lædendi. (b)

34. *Læſionis* voce hic utor in lata acceptione, ita ut ſub ſe etiam comprehendat contumeliam, & quatenus alias fit vel inferendo alicui malum, vel auferendo, quod habeat, bonum.

35. Etſi vero alias communiter læſio dicatur de *innocentis* violatione, in materia tamen Legatorum eadem tam late ſupponitur a ſcriptoribus, ut extendatur quandoque etiam ad vim *juſtam*, quæ infertur homini nocenti & delinquenti.

36. Quo pacto tale evadet præceptum, quod Legatorum inviolabilitatem

(y) d. p. 197. (z) *Kulpis* d. l. p. 31. ſeqq. Conf. eund. ad Grot. hic. (a) *Ita provocat Dn. Kulpiſius* p. 31. *ad declarationem Regis Galliæ.* (b) *Pater* §. 57.

tatem concernit: LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE.

37. Sed in exponenda ratione genuina hujus præcepti & declaranda ejusdem ampliatione ſcriptores non conveniunt. Nobis videtur, adhibendas eſſe diſtinctiones 1. inter Legatos *innocentes & nocentes*, 2. inter *togatos & ſagatos*, 3. inter eum, *ad quem* Legatus mittitur, & *tertium*.

38. Quod Legatos *innocentes* eosque *togatos* attinet, illorum inviolabilitas haud dubie munitur præceptis communibus juris naturalis de *vitanda ſuperbia & non lædendis aliis*, ſive eum principem conſideres, *ad quem* Legatus miſſus eſt, ſive *tertium*; ejusmodi enim inviolabilitas indiſtincte debetur omnibus hominibus, adeoque hac parte in Legatis nihil eſt peculiare, neque opus eſt, ut quantum privilegium eorum contra vim injuſtam attinet, hic refugium quæramus in majeſtate principis, quem repræſentant. (c)

39. Neque adeo dubium eſt, ſi innocentibus legatis ab amico miſſis, contumelia vel damnum datum fuerit, juſte id *vindicari per bellum*, eoque pertinet exemplum Legatorum Davidis.

40. Legatorum *Sagatorum*, qui ab hoſte veniunt, ſecuritas *ante dimiſſionem* dependet a ſolo præcepto de *præſtandis officiis humanitatis*. Cum enim regulariter hoſtis hoſtem lædere poſſit, ſemper vero, etiam abſtrahendo a promiſſo, in medio bello officium humanitatis utrumque hoſtem inclinare debeat ad ſtudium pacis, inde hoc caſu princeps ſive *tertius*, ſive is, *ad quem* Legatus mittitur, ſi Legatum non admiſſum interficiat, præceptum de non lædendis aliis, quod inter hoſtes non obſervatur, haud violat, ſed violat ſaltem humanitatis officia.

41. Adeoque hoc paſſu *novam cauſam juſti belli* non præbet, ſed *veterem tantum, ſi antea juſta fuerit*, firmat.

42. Dico, *ſi antea juſta fuerit*, nam ſi antea fuerit injuſta, hoc eſt, ſi is, qui legatum mittit, alteri, ad quem legatus mittitur, injuriam intulerit, ne quidem violationem Legati putarem belli juſtitiam ab una parte transferre in alteram, (d) niſi forte lædens per legatum obtulerit conditiones pacis, hoc eſt ſatisfactionem de injuria illata. (e)

43. *Poſt admiſſionem* vero Legatorum ſecuritas firmatur inſuper pacto, tam intuitu ejus, *ad quem* miſſus eſt, quam intuitu *tertii*, quod ipſum, ſi innocenter vivat, lædere nolint.

44. Ra-

(c) *Quod facit Hornius, cujus locum vide ap. Hennig.* d. l. p. 777. (d) *Quia officia humanitatis producunt ſaltem jus imperfectum.* (e) *Quia tum officia humanitatis obligant perfecte, ſi quis in extrema neceſſitate eſt conſtitutus, quod tum dicendum eſt, quia pax ſine legatis non poteſt fieri.*

44. Rarius tamen hoc pactum *expreſſis verbis* initur, ſed plerumque tacitis pactis annumerandum eſt, & exinde colligitur. Quoniam ut diximus, etiam in bello de negotiis pacis ſine internunciis tractari non poteſt, & vero ſine inviolabilitate Legatorum negotium vel non haberet *initium*, quia nemo facile ſub hoc periculo ſuſcepturus eſſet legationem, neque Reſpublica etiam homines bene meritos (qui maxime ad legationem requiruntur,) honeſte ad eam cogere poſſet; (f) vel *nullum* haberet *exitum*, ſi Legatus impune poſſet interfici, vel certe *difficilem*, ſi impune poſſet vexari; igitur poſitis his circumſtantiis, & quia pacta tacita frequenter ſe in eo fundant, quod *qui concedat finem, concedat etiam media ad obtinendum finem ducentia*, ſemper vero inferunt, quod in dubio homines etiam facta pro ejusmodi ſignis uſurpare velint, qualia ea eſſe voluerint communiter alii homines, quilibet homo recta ratione utens ita concludit: Admiſit Legatum; ergo ſecuritatem promiſit.

45. Loquor vero de pactis *tacitis*, non de *præſumptis*, de quorum differentia latius egi libro ſecundo. Neque enim obligatio poſt admiſſionem alium fontem habet, quam conſenſum verum, neque citra conſenſum alia lex principes obligat ad inviolabilitatem, quam illa ſaltem de præſtandis humanitatis officiis.

46. Igitur hoc pactum tacitum *novum tamen effectum producet*, ut ſi legatus innocens violatus ſit poſt admiſſionem, juſta belli cauſa oriatur, vel certe a lædente ad principem læſi transferatur, quia pacta transferunt jus perfectum.

47. Fluit ex dictis, quod Legatus *Sagatus* tum demum inviolabilitatem ſtricto jure prætendere poſſit, ſi a principe altero fuerit *admiſſus*, certe nullam conquerendi cauſam habet, ſi prohibitus accedere venerit tamen, niſi in quantum tunc officia humanitatis Principem alterum ligant: (g)

48. Quin imo ſi Princeps Legatum ſagatum non admittat, niſi *ſub hac conditione* expreſſe, ut libertatem lædendi ipſum ſibi reſervet, putarem & tunc per læſionem violari ſaltem principis, cujus eſt Legatus, jus imperfectum. Neque enim ex admiſſione poteris conſenſum tacitum principis inferre ob regulam vulgatam, quod fruſtra quæramus de conſenſu tacito, quoties conſtet de expreſſo contrario.

49. Et hoc inſuper ex dictis deduci poteſt, quod Legatus, Sagatus maxime, mature perſonam præmiſſo miniſtro vel alio ſigno a Gentibus recepto *ſignificare alteri* debeat, (h) quoniam citra hanc ſignificationem, prin-

(f) *Pater* §. 90. (g) *Pater* §. 113. (h) *Conf. Patr.* §. 112.

Digitized by Google

princeps tertius vel ad quem mittitur, eſt in juſta ignorantia, nec poterit accurate dici, quod Legatum admiſerit.

50. Denique & hactenus dicta eo extendimus, ut procedant etiam in Legato, *qui finiendæ pacis & indicendi belli cauſa miſſus eſt*, quoniam moribus gentium per præconem aut legatum facta belli indictio fuit & eſt tacita quædam profeſſio, ejus ex præſcripto rectæ rationis, hoc eſt, cum intentione pacifica gerendi. (i) Qua propter e contrario bellum prorſus implacabile ſignificaturi ἀκήρυκτον illud vocabant, id eſt, non denunciatum. Adde, quod Legatus hoc ipſum munus pacate exequatur, hoc eſt, verbis innocentibus, non armis pugnacibus, quo reſpectu ſalvari poteſt ſententia Torquati Taſſi, dicentis; omnem Legatum pacis virum eſſe.

51. Hactenus de Legatis innocentibus. Reſtant *nocentes*, quorum noxa tribus modis conſiderari poterit. (l) Vel enim deliquerunt *ipſi* citra juſſum principi ſui, vel exequuntur delictum, quod *princeps* eorum juſſit, vel agitur de imputando ipſis delicto *ſolo principis* ipſorum.

52. *Primam* claſſem quod attinet, duo quærenda ſunt. (m) *Quibus delictis excidat Legatus ſanctimonia?* Deinde *quousque excidat?* ſeu quæ vindiciæ delictis ejus opponi jure poſſint?

53. De *priore tres* ſunt ſententiæ, quarum *una* ex *omni* cujuscunque formæ delicto privilegium ſecuritatis abjudicat Legato, *altera* ex *nullo*, *tertia non ex omni* tantum. (n)

54. *Prima* forte procedet (o) in *nunciis* perſonam principis non referentibus, propter mox dicenda, vel etiam in Legatis *ab hoſte* miſſis, non ſolum, quia, qui alteri dat damnum, quia talis non poterit petere officium humanitatis, ſed &, quia ratio, ex qua ex admiſſione Legati ſagati intulimus (p) pactum tacitum de concedenda ſecuritate, tantum valet pro innocentibus, non pro nocentibus.

55. *Secunda* vero omnino iniqua eſt, (q) deteriorem faciendo conditionem principis quam Legati, adeoque peccans in præceptum cuſtodiendæ æqualitatis, fontem reliquorum omnium, quæ homo homini debet.

56. Tertia vero ſecure inter duas extremas medio loco incedit, nec omni delicto jus tutæ legationis perimi, nec ullo. Non *omni*, ne legatum detrudamus ad ſcabella vulgarium peregrinorum: Neque *nullo* tamen, ne cuivis flagitio aperiatur feneſtra. (r)

57. Quo ergo? Breviſſime, 1. *manifeſto* 2. *atroci*.

58. Con-

(i) *Pater* §. 92. 93. (l) *Omittit hanc diſtinctionem Pater. Confer. tamen* §. 128. & 132. (m) *Pater* §. 127. (n) *Pat.* §. 128. (o) *Hoc notare omiſit Pater.* (p) §. 44. (q) *Pater* §. 13[illegible]. (r) *Pat.* §. 135.

Digitized by Google

58. Conſiderandum enim eſſe diximus Legatum eminenter ita dictum, ut repræſentet perſonam principis ſui, igitur quod delictum *principi* ſuo non condonandum foret, neque ipſi ignoſcendum & vice verſa.

59. Propterea ſi *non manifeſtum* eſt crimen, non poterit lædi Legatus, quia non eſt ſubditus alterius, ut in ipſum inquiſitio poſſit inſtitui. (s)

60. Quin & ſi manifeſtum ſit, non *atrox* tamen, ſed leve condonandum potius erit, & diſſimulandum, quoniam ita diſſimularet ex legibus amicitiæ princeps, ſi ab ipſo ejus principali tale quid fuerit admiſſum.

61. Sed nova hic ſe aperit difficultas definiendi delicti *levis* & *atrocis*. Neque enim conſentire poſſumus illi deſcriptioni, (t) quod atrox delictum ſit illud, quod lex naturæ capitaliter punit; Leve, quod mitius, quia jam ſupra (u) diximus, legem naturæ nullam pœnam dictare.

62. Forte commodius ita dicemus, illa delicta eſſe *atrocia*, quæ tendunt ad turbandum ſtatum publicum, qui vitam ſubditis Principis, apud quem degit legatus auferunt, aut alias eosdem in honore & bonis enormiter lædunt, præprimis ſi ſint perſonæ principi caræ.

63. Unde jam facile patet, quæ delicta habeam pro *levibus*, inter quæ etiam refero aliqua in ipſum principem admiſſa, v. g. ſi ſpeculatorem agat, ſi lingua procaciter abutatur ad maledicta leviora, aut minas. (x)

64. Quamvis neque diſpliceat ſententia eorum, qui ſtatuunt, *diſſimulandum* eſſe delictum leve in *privatum* commiſſum; ſi in *Principem*, *finibus jubendum excedere* legatum, & ſine reſponſione dimittendum. (y)

65. In *altera* quæſtione: *Quales legato crimen atrox & manifeſtum patranti opponi poſſint vindiciæ?* diſtinguo, an crimen illud directo ſtatum aut dignitatem *principis* lædat, an *privatum*. (z)

66. *Illo* caſu delictum, ſive inerme ſit, ſive armatum hoc eſt, ſive ad ſeditionem inclinet animos ſubditorum, aut conjuret ipſe, aut conjurantibus conſilio adſit, ſive cum rebellibus aut hoſtibus gladium educat, aut comites ſuos contra ſtatum publicum armet, vindicari poterit, etiam per *internecionem* legati, non quidem ut ſubditi, ſed ut *hoſtis*, quia nec ipſe princeps ejus, ſi talia tentaret, meliorem tractationem expectare deberet. (a)

67. Neque refert, conjurationem illam adhuc eſſe inermem, niſi putemus, nefas quoque eſſe dormientem hoſtem opprimere, aut inter molimina certa deprehenſum prævenire.

68. Quod

(s) *Pater* §. 138. (t) *Quam dat Pater* §. 139. (u) Cap. præced. de pœnis. (x) *Pater* §. 148. *quamvis loquatur de maledictis in genere.* (y) *Pater* §. 147. 149. 150. (z) *Pater* §. 152. (a) *Pater* §. 166. 167. & *(ad* ſeq. §.) §. 168.

(b) Ali-

68. Quod ſi contigerit, ejusmodi legatum incolumem evadere, poterit peti a principe ejus, ut *dedatur*, neque hic ſe liberare poterit, ſi ad ejus pœnam ſe offerat, quia tum legatus ſe geſſit ut hoſtem; at hoſtes non puniuntur a tertio, ſed coercentur ab eo, cujus hoſtes ſunt. (b) Adde quod hic pœnarum finis ceſſet.

69. Hoc vero caſu ſi crimine atroci læſerit *privatum*, non ſtatim pro hoſte principis, ad quem miſſus eſt, haberi debet, ſed quemadmodum ipſe ejus princeps, ſi tale quid admitteret, antequam bellum liceret ei decernere, compellandus prius eſſet de ſatisfactione ſpontanea, ita eadem ratione æquius hic eſt, ut Princeps, apud quem delictum commiſit, eum cum elogio, ad ſuum principem remittat, & aut *deditionem* ejusdem, aut *pœnam* ab illo demandet. (c)

70. Ita tamen, ut *Dominus legati electionem* habeat, an punire, an dedere velit. Vergeret enim in contemptum Domini, ſi princeps alter ipſum punire vellet, qui tamdiu perſonam domini ſui repræſentat, quamdiu apud alterum eſt, eam vero deponit demum, ſi ad principem ſuum redierit. Quare, cum ob dictam rationem forum delicti commiſſi hic locum ſibi non vindicet, contentus erit privatus iſte cæſus foro domicilii, vel certe fingendum eſt, ac ſi legatus demum poſt reditum in domicilio delictum commiſerit. (d)

71. Dixi *remittendum* eſſe Legatum. Etſi enim etiam Princeps, in cujus territorio peccatum eſt, poſſit ſontem tenere in vinculis donec alter vel eum avocet ad pœnam, vel hunc ſubditum abdicare ſe teſtetur, remiſſio tamen non ſaltem eſt modus civilior, ſed etiam magis alendæ paci facere videtur. (e)

72. Iſta enim detentio non ſolum declararet aliquam diffidentiam erga Dominum legati, ſed & vergeret in contemtum ipſius principis, cujus characterem adhuc legatus gerit. Adde, quod regulariter, qui non habet jus puniendi, non habeat etiam jus apprehendendi.

73. De *ſecunda* claſſe (f) delictorum a *legatis* commiſſorum ex ſui *Principis juſſu* eædem definitiones erunt repetendæ, quas hactenus recenſuimus, quia & hactenus legatum conſideravimus, ut characterem principis ſui gerentem, niſi forte dicere velis, tum legatum privatum atrociter lædentem ad principem ſuum imprudenter remitti, quoniam princeps illius, ut delicti conſors neque probabiliter puniturus legatum, aut dediturus ſit. 74. Er-

(b) *Aliam rationem ſuppeditat Pater* §. 169. (c) *Pater* §. 162. (d) *Ita malo dicere cum Bodino ap. Patrem* §. 161. *quam aſſerere* cum ejusdem §. 156. *Legatum, delinquentem in privatum, fieri ſubditum.* (e) *Pater* §. 164. (f) vide ſupra §. 51.

74. Ergo hic putarem, tamdiu legatum vinculis conſtringi poſſe, donec ipſius dominus ſatis caveat de ſatisfactione tam ob injuriam a legato, quam a ſe illatam.

75. Communes vero *nuncii* & qui perſonam principis non gerunt, ut tubicines, nullam conquerendi cauſam habent, ſi v. g. ob verba contumelioſa juſſu domini ſui in alterum effuſa ſtatim interficiantur.

76. Illud autem abſurdum eſt, quod quidam arbitrantur, (g) *impune licere legato* exequi, quicquid ſibi a principe eſt mandatum, delictum vero ſoli principi imputandum eſſe. Nam hoc pacto legato plus liceret in alieno ſolo, quam ipſi ejus, ſi adeſſet, Principi, & contra minus poſſet in ſua ditione princeps, quam in domo ſua paterfamilias.

77. Circa *ultimam* claſſem, (h) & ſi *princeps* legati inſcio legato delictum commiſerit in alterum principem, diſtinguendum erit, quid liceat læſo intuitu *legati*, & quid liceat intuitu *principis lædentis*.

78. Intuitu *principis* lædentis equidem hactenus licebit legatum lædere, quatenus mutua delicta non ſolum in privatorum actionibus, ſed etiam in bellis principum compenſationi locum faciunt.

79. Sed tamen erit hæc licentia *imperfecta*, quia neutrum reddit ſecurum in conſcientia, ſed uterque autori juris naturæ pœnas debet, quemadmodum privati mutuis delictis non poſſunt compenſare pœnam a principe inferendam.

80. Intuitu igitur *legati* dicendum eſt, *illicitam* plane eſſe ejus læſionem, quia character principis, quem gerit, privilegium ipſi affert, non adeo invertendus in ejus damnum, & quia alias, accurate loquendo, neque ſubditorum peccata principi, neque principis ſubditis, ſi modo cætera ſint paria, debent imputari.

81. Unde non ſolum crudelis foret princeps, ſi *legatum* innocentem *trucidaret* eo, quod Dominus legati legatum ejus innocentem interfecerit, ſed & eos a crudelitatis nota abſolvere nolim, qui *tubicines* v. g. literas contumeliis plenas, quarum tamen contenta ignorabant, afferentes, trucidarunt.

82. Conſideravimus, (i) inviolabilitatem legati in ipſius perſona, non omittenda etiam illa, quæ legato connexa ſunt, puta *comites* & *res* ejus mobiles.

83. *Comites* (l) inviolabiles ſunt acceſſorie & proinde quatenus legato videtur. Itaque ſi quid gravius deliquerint in privatos, poſtulari a legato poterit, ut eos dedat.

 84. Quod

(g) *Pat.* §. 131. 172. 173. (h) *Pat.* §. 192. ſeqq. *ubi tamen paulo aliter.* (i) vide ſupra §. 10. (l) Grotius §. 8.

Digitized by Google

84. Quod ſi *dedere* nolit, vi non erunt abſtrahendi, ſed eadem hic erunt adhibenda, quæ de delicto ipſius legati diximus.

85. Sed quid ſi legatus comites ſuos ipſe *punire* velit? Præjudicium eſt: An legatus jurisdictionem habeat in familiam ſuam? Quod putamus ex conceſſione pendere ejus, apud quem agit.

86. A qua itidem pendet, *an jus aſyli ſit fugientibus in domum legati?* (m).

87. *Res mobiles* habentur etiam acceſſio perſonæ legati. Itaque invito legato pignoris cauſa aut ad ſolutionom debiti capi non poſſunt, nec per judiciorum ordinem, nec manu regia, quia hoc tenderet in contemtum domini ejus. (n)

88. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res ſoli eo in loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amice, ſi detrectet, is qui miſit, ita ut extremum uſurpentur ea, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos uſurpari ſolent.

Caput X.

DE OFFICIO ERGA MORTUOS.

SUMMARIA.

Platonis juſtitia etiam circa defunctos ſe exſerit. §. 1. *Unde videtur ortum duxiſſe obligatio ad ſepeliendos mortuos* §. 2. 3. *& doctrina de jure ſepulturæ, quod tamen nec ad jus Gentium voluntarium nec ad jus naturale referri poteſt.* §. 4. 5. 6. *Mortuis alii homines non ſunt obligati.* §. 7. *Neque debetur ſepultura mortuorum aliis viventibus* §. 8. ſeq. *Sepulturæ definitio.* §. 9. 10. *Reſpondetur diſſentientibus.* §. 11–18. *Neque ſepultura a lege divina univerſali præcepta eſt,* §. 19. *ſed repugnat tamen juri naturæ* §. 20. *& dependet ab arbitrio principis.* §. 22. 23. *Fruſtra diſputatur: an jus ſepulturæ debeatur hoſtibus & facinoroſis?* §. 24. 25. 26. *Neque datur juſta belli cauſa ob denegatam ſepulturam.* §. 27. 28. 29.

§. I.

Plato *juſtitiæ* tria ſtatuit genera, primum circa Deos, alterum circa homines, tertium circa *defunctos*. Nam & qui ſacra ſecundum leges faciunt, ſacrarumque rerum curam habent, religioſi in Deos ac pii ſunt. Qui vero mutua & depoſita reſtituunt, juſti erga homines ſunt. Qui

(m) *Vide diſputationem noſtram* de jure Aſyli Legatorum ædibus competente.
(n) *Grotius* §. 9.

Digitized by Google

Qui autem vita functis juſta perſolvunt, tertiam illam juſtitiæ partem exequuntur. (a)

2. Haud dubie vero philoſophus iſte officium erga mortuos deduxit ex illa opinione, quod putaret, *animas hominum* eſſe *partes divinæ eſſentiæ*, easque ſeparatas a corpore de rebus humanis curam habere, quin & virorum honoratiorum animas *dæmones* effici, quorum ſepulchra ſint colenda & adoranda. (b) Et notum, a Romanis etiam ſepulcra ad res *divini juris* fuiſſe relata.

3. Unde non raro lex de ſepeliendis mortuis a Gentilibus Lex *divina* & νόμος δαιμόνων dicitur. Nam & cultum ſepulcrorum ab oraculis repetebant. (c)

4. Nobis vero iſte Ethnicorum nugæ ſeponendæ, & videndum adeo, *an aliunde officia erga mortuos deduci poſſint*. Plerumque jus ſepulturæ dicitur eſſe pars *juris Gentium voluntarii*. (d) Sed jus Gentium voluntarium non agnoſcimus. Alii ex præcepto *juris naturalis de officiis humanitatis* idem deducunt, ita tamen, ut principaliter illud referant ad capita juris naturalis, quod officia hominum in *ſocietate gentium* dirigat. (e)

5. Sed neque hoc nobis videtur accurate dictum eſſe, quia nullum eſt dubium, quin æqualiter ac forte magis homines *in ſocietate civili viventes* ſepeliant mortuos, ergo potius debitum ſepulturæ, ſi debitum eſt, pertineret ad præcepta abſoluta, & quæ in omnibus ſocietatibus ſunt obſervanda, quam ad *ſocietatem gentium* in ſpecie.

6. Deinde, quod *officia humanitatis* attinet, obſcurius oſtendi ſolet, quomodo ex præcepto de officiis humanitatis deducenda ſit concluſio de ſepeliendis mortuis, unde nimium quantum hic variare ſolent, (f) aliis ad humanitatem, aliis ad manſuetudinem, ad miſericordiam aliis, item ad religionem, pietatem vel juſtitiam aliis provocantibus, quibusdam afferentibus hoc officium non tam homini, quam humanitati, id eſt, non tam perſonæ, quam naturæ humanæ præſtandum eſſe. (g)

7. Nos ut ex his fluctibus emergamus, putamus initio, verum eſſe, quod *mortuis ipſis* alii homines jure naturali non ſint obligati. Vel enim ſpectas cadaver, vel animam ſeparatam. Hoc, ut res inanima, nullius nec juris nec obligationis eſt capax. Animam ſeparatam ratio ſibi reli-

 cta

(a) *Anton. Matth.* Proleg. de crimin. c. 3. §. 5. *ex Diog. Laertio.* (b) *Vide Platon.* lib XI. de LL. f. m. 972. & lib. 5 de Rep. f. 662. (c) Grot. II. 19. 1. ſect. 2. 3. Plato d. f. 662. (d) *a Grotio & Kulpiſio ad Grotium* d. l. (e) *Ut plures apud Grotium* d. §. 1. n. 4. *Puf.* II. 3. 22. p. 197. (f) *Grot.* §. 1. ſect. 4. (g) *Ut Kulpis* p. 95.

ſta ignorat, ſed quicquid hac de re ſcit, id ex revelatione habet. D ic *quidquid ſcit*, unde non curo argumenta ſcholaſticorum, vel revelationem rationi miſcentium, vel falſis & ineptis demonſtrationibus hac parte utentium.

8. Ergo ſi quæ ſubeſt obligatio ſepeliendi mortuos, ea talis eſt in ordine *ad alios homines viventes*.

9. Præſuppono autem, quod per *ſepulturam* hic intelligatur aſſervatio cadaveris humani in peculiaribus locis terreſtribus, ita ut idem non relinquatur paſtui avium ferarumque, neque etiam devoretur a viventibus.

10. Quo pacto tamen ſumitur iterum vel *late*, quatenus præcedentem corporum concremationem præſupponit, ut apud Romanos, vel *ſtricte*, quatenus eandem excludit, ut apud nos Chriſtianos.

11. Quocunque modo ſepulturam conſideres, non poteris officium illud ex præcepto *legis naturalis* officia hominum inter ſe dirigentis demonſtrare.

12. Qui enim ideo hoc debitum a natura repetunt, quod *hominis corpus ex terra ortum habeat ac terræ iterum debeatur*, quod Deus Adamo edixit, (h) ii profecto non utuntur ratione a natura hominis petita, ſed ex revelatione divina, cum homo ſibi relictus neſciat, quid DEUS Adamo dixerit, ac, etſi apud Ethnicos ſimilia reperiantur dicteria, jam aliquoties monuimus, multa hauſiſſe Gentiles ex converſatione cum Iſraëlitis.

13. Eandem confuſionem admittunt illi, (i) qui ſepulturam debere mortuis *ob ſpem reſurrectionis* putarunt. Quanquam & hic nulla ſubſit neceſſitas conſequentiæ. Quid enim? annon putandum eſt & homines ab anthropophagis devoratos, aut a beſtiis dilaceratos reſurrecturos eſſe?

14. Quamvis igitur his ſimplicius ſit, aſſerere, cum homo cæteris animantibus præſtet, indignum viſum eſſe, ſi ejus corpore alia animantia paſcerentur, quare inventam ſepulturam, ut id, quantum poſſit, caveretur; vel etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, quod alienum maxime ſit ab hominis *dignitate;* quo pacto ſane

(h) *Conf. Grot.* §. 2. ſect. (i) *Grot.* d. l. ſect. 3.

ſane demonſtrata videtur eſſe concluſio hæc ex præcepto de præſtandis humanitatis officiis; tamen nec hæ rationes ad probabilitatem, tantum abeſt, ad demonſtrationem ſufficiunt.

15. Quæ enim de *dignitate* hominis hic afferuntur, quemadmodum petunt id, quod eſt in principio, cum jam ſupra (l) in quæſtionibus conjugalibus iſtam methodum demonſtrandi a dignitate hominis vel pudore deſumptam, quatenus non nititur peculiari aliquo juris naturalis præcepto, rejecerimus; ita & multa alia afferri poſſunt, quæ oſtendunt, dignitati iſti vel veræ vel fictæ neque per ſepulturam conſuli.

16. Quid enim an indignius putas, (m) cadavere humano paſci *aves* & quadrupedes, quam ſi *vermes* illud devorent aut *ignis* abſumat? An indigniores creaturæ ſunt aves & feræ quam vermes, ignis aut terra? An vero ſoli illi populi dictamen juris naturalis obſervarunt, qui cadavera condivere? Romani & Chriſtiani non obſervarunt?

17. Et mallem audire, ſi ex dignitate naturæ humanæ res foret decidenda, quomodo anthropophagis reſpondere velles, ſæpe gloriantibus, & alios populos irridentibus, quod non *dignius ſepulchrum* noverint, quam ſi mortuos ſuos in ſuccum & ſanguinem redigant. Quis vero non commendat factum *Artemeſiæ?*

18. Porro ſi ſepulturam late & ſtricte dictam inter ſe comparare velis, utrum dignius eſt, cadaver in *terra* putreſcere, quam per *ignem* redigi in cineres? Sane præſtantius elementum ignis a multis ſtatuitur præ terra.

19. Sed forte lex *divina poſitiva* præceptum de ſepeliendis mortuis inculcavit. (n) De particularibus ſeu forenſibus ſeu ceremonialibus inquirere hujus loci non eſt. *Univerſalis* nulla extat. Neque enim iſta pœnæ dictatio, quod Adamus debeat redigi in pulverem terræ, unde ortum ſumpſerit, præceptum ſepulturæ continet.

20. Quid ergo tandem dicemus? Statuimus ſepulturam a *Chriſtianis* uſitatam juri naturali *non repugnare*, & *tutiſſime* ab iiſdem retineri, quoniam in Hiſtoria ſacra vident, a primis orbis conditi temporibus homines terræ fuiſſe mandatos. (o)

21. Me-

(l) lib. 2. cap. 2. §. 159. (m) *De Perſarum Magis vide Ziegl. ad Grot.* p. 424. (n) *Grot.* §. 4. *Conſ. Selden.* J. N. & G. p. 783. (o) *Conſ. Ziegl.* ad Grot. p. 419.

21. Neque tamen alias *gentes*, quibus alia ſepulturæ ratio arriſit, in leges divinas univerſales peccaſſe.

22. Quin & in Republica Chriſtiana ad *Principem* pertinere, modum & ceremonias præſcribere in ſepulturis adhibendas, easque abſque peccato *mutari* poſſe, quod non ſolum de legibus a principe expreſſe latis intelligo, ſed & de ceremoniis moribus utentium & tacito principis conſenſu introductis.

23. Quare ſive diurno ſive nocturno tempore, ſive cum concionibus, ſive abſque iisdem, ſive cum comitatu, ſive abſque eodem cadaver terræ mandetur, legibus quidem divinis adverſum aliquid committi dici non poterit, ſi quis rationibus magis quam ex affectu velit differere.

24. Unde jam facile patet, multa hic ab iis, qui jus ſepulturæ ex lege vel naturali vel gentium deducunt, fruſtra diſputari, potiſſimum an jus ſepulturæ *hoſtibus* debeatur, & inſigniter *facinoroſis?*

25. Quod *hoſtes* attinet, uti bene facit, qui jus ſepulturæ mandat, ita nullo argumento demonſtratum fuit peccaſſe, qui eos reliquerunt inſepultos. Neque teſtimonia Gentilium hic curamus, quorum falſam hypotheſin deteximus initio. (p)

26. De *facinoroſis* ſtatuere principis eſt, quinam ex iis ad emendationem aliorum ſepultura carere debeant, neque lex divina aut gentium huic poteſtati refragatur, aut principi in determinatione hujus pœnæ regulas præſcribit. (q)

27. Illud vero plane pro injuſto habeo, (r) ſi quis ob denegatam ſepulturam alterum *bello petere* velit, etiamſi daremus, ex lege humanitatis deduci poſſe aliquod ſepeliendi officium; nam officia humanitatis producunt jus imperfectum.

28. Quod autem legitur, olim a Græcis nonnunquam bella ex hac cauſa orta fuiſſe, nobis non obſtat, qui non exemplis judicamus, ſed ratione.

29. Ut taceam, Græcos ex falſa perſuaſione, ac ſi ex lege divina & præcepto religionis jus ſepulturæ deſcendat, forte ad id fuiſſe commotos. (s)

CAPUT

(p) *Grot.* §. 3. *Textor* de jure Gent. 15. n. 26. ſeqq. (q) *Ziegl.* ad Grot. p. 420. *Kulp.* p. 95. *Diſſent. Grot.* §. 4. & 5. (r) *Quod putat Grotius* §. 5. in fine *Kulpis* d. p. 95. (s) vide Grot. §. 1. n. 3.

Digitized by Google

Caput XI.

DE APPLICATIONE LEGUM DIVINARUM.

§. I.

Diximus initio, duas partes Juriſprudentiæ judicialis eſſe, leges interpretandi & eas applicandi. De prudentia *interpretandi* hucusque egimus, (a) reſtat, ut quædam dicamus de prudentia *applicandi*, ſed paucis.

2. Siquidem interpretatio legum divinarum quidem in multis differt ab interpretatione legum humanarum, (b) ſed applicatio utrobique eſt eadem.

3. Sumitur vero *applicatio* vel pro habitu *intellectus*, vel pro habitu *voluntatis*.

4. Pro habitu *intellectus* eſt prudentia *apte* & *juſte* accommodandi leges divinas.

5. Utrumque requiritur tum in *advocato*, tum in *judice*.

6. Ut *apte* fiat, neceſſe eſt, ut ex facto, quod defendendum vel judicandum eſt, eruantur omnes circumſtantiæ, etiam minimæ, quia minima circumſtantia variat jus.

7. Etiam eæ, quæ factum antecedunt & conſequuntur, quatenus & hæ ſæpe momentum aliquod ad ipſum factum afferunt.

8. Media ad eruitionem facientia in factis antiquis ſunt hiſtoricorum lectio, in recentibus teſtes & documenta.

9. At-

(a) Conf. l. 1. c. 1. §. 160. 161. & c. 3. §. 1. ſeqq. (b) l. 1. c. 4. §. 80.

Digitized by Google

9. Atque per hæc media *advocatus* non tantum ſibi factum proponit, ſed & de ejus circumſtantiis *judici* vel *arbitro* fidem facit, hic autem an recte an ſecus adhibita fuerint; judicat.

10. Quam ad rem quidem non ſubtili aliqua prudentia eſt opus, quoniam plerumque demonſtratio talis adhibetur, quæ in ſenſus incurrit.

11. Niſi forte per argumenta artificialia probatio ſit inſtituta, aut teſtes & documenta ſibi contradicant.

12. Ibi enim *judex* inſtructus eſſe debet prudentia bene ratiocinandi, & peritia illius diſciplinæ, ex qua argumentatio eſt petita.

13. Hic vero naturalis aliqua vivacitas requiritur ex falſo eruendi verum, ad quam augendam multum conducit lectio hiſtoriarum de judicibus prudentibus, & meditatio ingeniorum humanorum, tum & inſtructio, quam communiter, qui de proceſſu inquiſitorio ſcripſerunt, dant judicibus, circa formandos articulos inquiſitorios.

14. Quod ſi probationes ſunt maxime intricatæ, in dubio pronunciandum erit pro reo vel poſſeſſore.

15. Ut *juſte* fiat applicatio, jam ab aliis fuſius eſt expoſitum, qui de officio & conſcientia judicis vel advocati ſcripta prodiderunt.

16. Ad applicationem pro habitu *voluntatis* acceptam requiritur experientia, ut quis ſæpe & apte & juſte leges divinas applicet ad facta obvenientia.

17. Neque tamen hic expectare quis debet, donec a partibus rogetur, ut eis patrocinium aut arbitrium præſtet, quia ex hiſtoria antiqua tam ſacra quam profana multa facta proſtant, in quibus ingenium exercere poſſit. Specimen dedimus in diſſertatione de Sponſione Romanorum Caudina.

FINIS LIBRI TERTII.

CHRI-

CHRISTIANUS THOMASIUS
DISPUTATIONES PUBLICAS,
SUPER
THESIBUS, EXCERPTIS
EX
INSTITUTIONIBUS JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ
IN
DIALOGO DE DEFINITIONE SUBSTANTIÆ
INTIMAT.

DE DEFINITIONE SUBSTANTIÆ DIALOGUS.
COLLOCUTORES
CARTESIANUS. PERIPATETICUS. PHILALETES. TIRO.

CARTESIANUS Acceſſimus ad Te, Domine, ut de ſponſione, quam iniimus, ſis arbiter. Dum heri colloqueremur de variis rebus eruditis, inter alia etiam ſubſtantiæ injecta fuit mentio, & quæſtionis Tuæ, quid ſit ſubſtantia? Putavit præſens Dominus, quod jocatus ſaltem fueris, nec ſerio promiſeris, te aliam dare velle ſubſtantiæ definitionem, cum ipſe certus ſit, nullam aliam dari poſſe. Ego vero contrarium ſuſtinui, teque defendi, quod haud dubie aliam definitionem ſcias. Certavimus ſponſione. Præmium victor auferet 6. cantharos vini Rhenani optimi, cum victo tamen ebibendi. Tu, Domine, Hoſpes eris, ſi clare & perſpicue oſtenderis, uter ex nobis pro veritate certaverit. PHILALETHES. Percepi veſtram mentem, honoratiſſimi Domini. Percepi dignam veſtro charactere, veſtraque Philoſophia ſponſionem. Ignoſcetis vero, quod nec veſtro petito, nec invitationi ſatisfacere queam. Vos Bacchus decet. Ego Philoſophiam aqueam ſorbeo. Scitis inſuper, quod in propoſitione quæſtionis meæ promiſerim, quod ve-

lim informationem aliorum expectare per annum, ac tum demum tentare, utrum veram, perſpicuam & diſtinctam ſubſtantiæ definitionem tradere poſſim? Accedit, quod nec aptus ſim ad controverſiam veſtram dirimendam. Lis eſt, ut audio, an aliam definitionem *ſciam?* Atqui hoc ipſe ego neſcio. Promiſi me *tentaturum,* an dare poſſim? Vides Domine Carteſiane, quod qui tentare vult, ipſe de ſuis viribus dubitet. Expectate, donec annus elapſus ſit, tum ipſimet de tentamine meo, & uter veſtrum victor ſponſionis ſit, judicate. Interim, ſi placet, poteritis mecum aquam potare, ut poſtea vinum eo melius ſapiat.

PERIPATETICUS. Nonne prædixi Tibi, Amice, quod talem reſponſionem accepturi ſimus. Omnium Novatorum mos eſt, ut eludant ejusmodi dilationibus eruditos alios. Elapſo anno ipſi alia effugia non deerunt. Credisne, ſi meliorem definitionem ſubſtantiæ haberet, quod tamdiu ipſam celare poſſit. Abeamus & nugas has non audiamus amplius. PHILALETHES. Equidem. Vir Clariſſime, quod mihi, quamdiu annus iſte nondum præteriit, iraſcaris, cauſam non video. Levia illa ſunt dubia, quæ hactenus propoſui. Si iſta non poteſtis concoquere, quid fiet, ſi graviora propoſiturus ſim? Quid ſi dicam, me neſcire, quid ſit Corpus? quid Spiritus? Sane quod de corpore dicitis, eſſe ens extenſum, non ſatisfacit. Si enim extenſum eſſe, eſt habere partes extra partes, ſeu unam partem extra aliam, totum & extenſum non different, adeoque extenſum eſſe erit affectio entis in genere, etiam ſpiritus, & igitur a ſpiritu non ſecernet corpus. Quod ſi ſecundum Philoſophiam Carteſii corpus eſt ipſa extenſio, neque corpus erit ſubſtantia, quia extenſio eſt actio, actio eſt accidens, neque differet amplius actio a paſſione, quod eſt omnes diſciplinas ſubvertere, cum ſublata differentia actionis & paſſionis corruat phyſica, matheſis, philoſophia moralis, medicina, Jurisprudentia, Theologia. Spiritum vero quod attinet, quid illud eſt, quod Peripatetici dicunt, ſpiritum eſſe ſubſtantiam incorpoream? Hoc eſt iterum dicere, quid res non ſit, cum tamen definitio debeat explicare rei eſſentiam. Veſtra vero Carteſianorum opinio, quod ſpiritus ſit ſubſtantia cogitans, partim eodem dubio premitur, quod modo circa definitionem corporis attuli, quod, dum ſpiritum dicitis eſſe ipſam cogitationem, non poteſtis non eum inter accidentia collocare, partim in eo egregie fallitur, quod putet, cogitationis conceptum in homine exſiſtere ſine reflexione ad corpus, partim ſpiritum cum mente, & mentem cum ſpiritu confundit, cum ſint ſpiritus, qui non ſint mens, & mens a reliquis ſpiritibus creaturarum inferiorum nobiliori actione quam cogitatione differat. Quodſi ita-

itaque neque corporis, neque ſpiritus claram & diſtinctam cognitionem habeamus, quid reſtat in philoſophia, cujus claram & diſtinctam cognitionem habere poſſimus, cum ſpiritus & corpus ſint primæ ſubſtantiæ ſpecies, cum quibus uti tota ſubſtantiæ categoria corruit, ita iis ſublatis quid eſt in toto terrarum orbe, quod remaneat, quippe cum accidentia ſine ſubſtantiis non ſubſiſtant, & ſublatis rebus rerum quoque modi ſublati cenſeri neceſſario debeant?

CARTESIANUS. Atqui hoc pacto dilabemur in Scepticiſmum. Caveas igitur Domine, ne teipſum facias Scepticum, qui nuper & Carteſianam & Ariſtotelicam Philoſophiam plusquam Scepticas aſſeruiſti. PHILALETHES. Non meo periculo iſta diſſero, ſed veſtro, ne ex mea ſententia, ſed ab hominem diſputo ex hypotheſibus veſtris. Quod ſi enim non aliam corporis & ſpiritus definitionem exhibeatis, tentabo ſimiliter, ut in ſubſtantia, annon alio modo & evidentius longe & verius corpus & ſpiritus poſſint definiri? CARTESIANUS. Sed quis credet, niſi prius fidem tuam liberes proponendo aliam ſubſtantiæ definitionem. Age igitur & non diutius nos & alios plures in ſpe iſta dubia atque incerta detine. Licebit anticipare terminum præfixum. Nec melius evitare poteris aut avertere ſuſpicionem Peripateticorum aliorumque, quaſi Scepticiſmus & pejor forte Philoſophia ſub doctrina tua lateat. PHILALETHES. Ego vero parum curo, quid alii odio aut aliis præjudiciis excœcati de me ſentiant. Ipſam vero ſubſtantiæ definitionem quod attinet, velim expendatis, eam non ita difficilem eſſe, uti arbitramini. Dabit eam, qui præſens eſt Tiro in Philoſophia. Quæritur ex ipſo. Per me licet.

PERIPATETICUS Abeamus amice, nec amplius ſuſtineamus, ut nugis iſte ſuis abutatur patientia noſtra. Quid enim iſtud novæ rei eſt, quod nos ad tirones ableget? An exiſtimationi noſtræ & autoritati conveniens eſſe ducis, ut, qui docendo hactenus longiſſimi temporis poſſeſſione inſenuimus, nunc demum a tirone philoſophiæ parum ſubtilis diſcamus? CARTESIANUS. Conveniens tamen erit, ut examinando Tironem illum adverſarium noſtrum confundamus. Certus enim ſum, quod nihil ſolidi aut veri ſimus a juvene illo audituri, contra quod non infinitas dare queamus objectiones, ſi a regia illa & hactenus recepta ſubſtantiæ definitione recedere aut novam proponere audeat. PERIPATETICUS. Placet conſilium. Tu igitur Juvenis ornatiſſime accede, & deſideratam definitionem ſubſtantiæ exhibe.

TIRO. Facerem lubenter, Viri plurimum Venerandi, niſi certus eſſem, voſmet ipſos jam ſcire ſatis, quid ſit ſubſtantia. PERIPATETICUS.

Digitized by Google

CUS. Mali corvi malum ovum. An & tu nobis illudere vis? Si ſciremus, non quæreremus ex te. TIRO. Mihi vero facile videtur oſtendi poſſe, vos ſcire definitione ſubſtantiæ, & ſaltem ob præjudicia quædam a Vobis amata ignorare, quod ſciatis. PERIPATETICUS. Deliras Juvenis, Sunt enim contradictoria, ſcire aliquid, & ignorare tamen, quod ſciamus. Unde argumentor: Quæcunque ſunt contradictoria non poſſunt eſſe in uno ſubjecto ſimul. Atqui ſcire & ignorare ſunt contradictoria. Ergo non poſſunt eſſe ſimul in uno ſubjecto. Aſſume argumentum. TIRO. Non opus videtur in re clara. Uti enim homines ſæpe plus de opibus ſuis ſperant, quam poſſident, ita & ſæpe ignorant divitias ſuas quas poſſident. Ita & intellectus humanus præjudiciis faſcinatus ſæpe veritates quas poſſidet, ignorat. PERIPATETICUS. Eja, hoc non eſt formaliter diſputare. Reſponde ad argumentum. TIRO. Non eſt opus, cum alio modo vos de veritate aſſerti mei convincere poſſim. Quid enim? Annon certo perſuaſi eſtis, hunc canem eſſe ſubſtantiam? CARTESIANUS. Cave ne Sophiſtam agas, mi Juvenis. Miſces perſonas. Nos ſumus quærentes, tu nobis reſpondere debes, haud quaquam nobis tibi. Tuum eſt, ſuſpicionem Scepticiſmi quam maxime evitare. Scepticorum eſt, ſemper quærere, nunquam reſpondere. Ita & Socrates veſter agebat, perpetuo videlicet aliorum objectiones vel quæſtiones ſuis quæſtionibus eludens. Igitur omitte quæſtiones illas & da nobis deſideratam definitionem ſubſtantiæ. Tum noſtrum erit judicare, an eandem jam ipſi poſſederimus, & uter ex nobis, Nos vel Doctor tuus præjudiciis laboremus? TIRO. Injuſtam ſuſpicionem de me fovetis. Nulla alia intentione quæſtionem hanc propoſui, quam ut vobis oſtenderem, nos minime eſſe Scepticos, cum Vobiscum aſſeramus, entia quædam eſſe ſubſtantias. Simul vero leges bonæ diſputationis a vobis hactenus obſervatas & præſcriptas & ego obſervare volui, jubentes, ut quæſtioni quid ſit res? prætmittatur quæſtio an ſit? Igitur ut ordine procedat diſputatio noſtra, peto ſaltem a Vobis, ut exempla quædam enumeretis ex Entium claſſibus, quæ pro ſubſtantiis habeatis, ut videamus, an in iis conveniamus, utadeo de iisdem rebus quæramus definitionem ſubſtantiæ, an vero opus ſit, ut prius conveniamus in iſtis exemplis, ad quæſtionem an ſit? pertinentibus, circa quæ forte diſſenſio aliqua inter nos eſſe poteſt. Tum etiam, ſi occuret in diſcurſu noſtro terminus Philoſophicus in cujus expoſitione variare ſolent Doctores, ſimiliter mihi non verteris vitio, ſi, ut omnis ambiguitas tollatur, quæſiverim, quo ſenſu illum accipiatis. Si illa ſaltem mihi licebunt, tum amplius deſiderium veſtrum non fruſtrabo,

ſed

ſed ſuppeditatis exemplis ſtatum exhibebo definitionem ſubſtantiæ. CARTESIANUS. Non videntur, Collega honoratiſſime, deſideria Juvenis eſſe injuſta, igitur, ſi conſentias, dabimus exempla ſubſtantiarum.

PERIPATETICUS. Id vero facillime fieri poterit. Ecce, nominabo tot, quot volueris. Deus, Angelus, Homo, Canis, Planta, Lapis, Ignis, Aer, Aqua, Terra. Visne plura? TIRO. Equidem Vir honoratiſſime benignitate Tua me obruis. In iſtis autem exemplis, niſi grave erit, ſeparemus exempla perſpicua & certa a dubiis, ut eo melius poſtea ex definitione exemplorum certorum judicare poſſimus, utrum illa dubia ſit ſubſtantiæ nec ne? PERIPATETICUS. Recte mones, ſic enim & procedit Philoſophus, dum *lib. 7. Metaph. cap. 2.* antequam definitionem tradat, ſupponit, dari ſubſtantias, & exempla manifeſtiſſima ex corporibus exhibet, ut animalia, plantas & earum partes, ac naturalia corpora, ut ignem, aquam, terram, cæterorum quoque ſingula & quæcunque aut horum partes aut ex his ſunt, aut partibus aut omnibus, ut cœlum & ejus partes, ſydera, Lunam & Solem. Tum ſubjungit, quod quidam corporis terminos, ut ſuperficiem, lineam, punctum & unitatem ſubſtantias eſſe, & magis quam corpus & ſolidum putaverint. Item alios præter ſenſibilia non putaſſe aliquid eſſe ſubſtantiam, quosdam plura & quæ magis ſempiterna ſunt, (ſicuti Plato fecerit, cujus opinionem, quod ideæ ſint ſubſtantiæ, refutat *eod. Lib. 7. cap. 14.*) & ipſas ſpecies & mathematica duas ſubſtantias aſſeruiſſe, tertiam vero ſenſibilium corporum ſubſtantiam. Speuſippum vero etiam plures ſubſtantias feciſſe, ab uno extendiſſe ſubſtantias ad principia cujusque ſubſtantiæ, quorum aliud ſit numerorum, aliud magnitudinum, aliud animæ. Denique quosdam fuiſſe, qui ſpecies & numeros, non autem lineas & ſuperficies, neque cœlum & ſenſibilia habuerint pro ſubſtantiis. Igitur neceſſe eſt, ut & nos conveniamus, quænam habeamus pro ſubſtantiis. Miror vero, quod exempla certa deſideres, cum ego, Philoſophum ſecutus certiſſima dederim, nempe corpora naturalia. Neque credo, Deum negabis eſſe ſubſtantiam, quem & inter ſubſtantias ſtatim memorat Philoſophus *lib. 7. Metaph. c. 1.* At vere ſi Deum ſubſtantiam eſſe aſſeris, cur de Angelo, qui æque ſpiritualis naturæ eſt, dubitares? An vero forte ſtatuis, angelum eſſe accidens? TIRO. Non tam quærendum eſt, quid nos ſtatuamus, quam de quo dubitent alii, qui & ipſi ſubſtantias dari aſſerunt. Credo enim, quod quæratis definitionem ſubſtantiæ, quæ non ſit tantum ad guſtum noſtrum, ſed & quæ approbari debeat a Philoſophis hodiernis reliquis, qui de ſubſtantiis loquuntur. Quærenda igitur erunt exempla talia de quibus alii non dubi-

dubitent, ut horum definitione tradita poſtea de illis circa quæ dubitatur, judicium procedat. Uti vero hodie neminem ſcio, qui neget ſenſibilia eſſe ſubſtantias, aut affirmet entia mathematica eſſe ſubſtantias, ita de DEO & Angelis adhuc dum abſtrahamus, partim quia DEUS eſt incomprehenſibilis, partim, quia inter Philoſophos hodiernos diſceptatur, utrum DEUS ſit in prædicamento ſubſtantiæ, nec ne, partim quia ſpiritualia, quod tamen cum venia Domini Carteſiani dictum ſit, difficiliora cognitu & magis dubia corporalibus eſſe, tecum, Vir honoratiſſime & cum Philoſopho ſentio. Æque de igne abſtrahamus, quæ ſcis, Helmontium, ni fallor aſſeruiſſe, ignem eſſe accidens. Aeris eadem erit ratio, quia videtur & Ariſtoteles quæſtionem hanc inter dubias retuliſſe, quia in loco a te modo ex *lib. 7. Metaph. cap. 7.* adducto ignem aquam & terram quidem inter ſubſtantias recenſet, aerem vero omittit. Igitur niſi grave erit, retineamus exempla de ſubſtantiis aqueis & terreſtribus. Atque ut eo clarius evadat mens noſtra ac conſenſus de exemplis, uti aſſumo, hominem, animal, plantam &c. eſſe ſubſtantiam, ita tamen liceat quærere, an putetis hanc plantam, & hunc hominem, an vero plantam, & hominem, qua genera vel ſpecies ſunt, eſſe tales ſubſtantias, quarum definitionem quæritis?

CARTESIANUS Quæſo tu, Vir excellentiſſime, & pro me reſpondeas. Cum enim ſubtiliſſimus Carteſius in doctrina de ſubſtantia nihil innovaverit, tu vero tradita Ariſtotelis melius noveris quam ego, hac vice quidem in Tuos diſcurſus compromitto. PERIPATETICUS. Cum ſecundum Philoſophum Univerſalia non ſint ſubſtantiæ, *d. l. 7. Metaph. cap. 13.* intelligo hoc animal, hunc hominem, hanc plantam &c. Neque adeo quæro quid ſit notio animalis hominis, plantæ, quæ ſunt nomina rerum in mente ab entibus realibus abſtractarum, ſed quæro, quid ſit res ipſa extra mentem, quæ ſemper exſiſtit, ut res ſingularis? TIRO. Ergo de hoc convenimus. Videamus & de aliis. Non aſſeris haud dubie. Vir Honoratiſſime, hunc acervum lapidum eſſe ſubſtantiam. PERIPATETICUS. Minime. Nam ſubſtantia eſt unum per ſe, at acervus lapidum eſt unum per accidens. Acervus lapidum non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiarum cumulus. TIRO. Ergone hanc domum habes pro ſubſtantia? PERIPAT. Neque hanc, nam & domus eſt unum per accidens, conſtans ex pluribus ſubſtantiis, lignis, lapidibus &c. TIRO. Quid de duobus aſſeribus conglutinatis ſentis? PERIPAT. Non ſunt ſubſtantia, ſunt enim unum per accidens. TIRO. Peto haud gravatim, ut illud unum per ſe & per accidens diſtinctius explices. Cum enim hunc lapidem ha-

beas

beas pro uno per ſe, & vero hic lapis æque partes ſimilares habeat, ex quibus ſit compoſitus, uti corpus ex pluribus aſſeribus conglutinatis conſtans, videbatur etiam hoc eſſe unum per ſe, aut danda eſt inter hæc duo differentia. PERIPAT. At vero gluten eſt diverſæ naturæ uniens aſſeres. TIRO. Ita tamen & forma lapidis uniens partes illas materiæ lapideæ eſt diverſæ naturæ a partibus ipſis. PERIPAT. At gluten tamen eſt ipſa materia, formæ vero ſubſtantiales unientes partes ſubſtantiæ materialis ſunt principium a materia diſtinctum. TIRO. Vereor hunc diſcurſum placere Domino Carteſiano, obſervavi enim, quod rugas in fronte contraxerit, auditis formis ſubſtantialibus. Sed transeant hæc. Sufficit mihi, quod & in hoc conſentiamus, corpora naturalia eſſe unum per ſe, artificialia unum per accidens, adeoque illa, non hæc pertinere ad claſſes ſubſtantiarum. PERIPATETICUS. Recte. TIRO. Audivi antea ex Ariſtotele fuiſſe relatum, partes animalium & plantarum eſſe ſubſtantias. Putasne igitur manum meam eſſe ſubſtantiam? PERIPATETICUS. Nequaquam, quia ſubſtantia eſt totum quid. Ergo manus non eſt ſubſtantia, ſed pars ſubſtantiæ. Quod autem philoſophus dicat, partes animalium & plantarum eſſe ſubſtantias, intelligendum eſt, quatenus partes illæ ſunt a toto ſeparatæ. TIRO. Igitur manus ideo non erit, ſubſtantia, quia non eſt a corpore ſeparata? PERIPATETICUS Ita. TIRO. At video tamen ſeparatim a corpore reliquo figuras pollicis, digitorum &c. PERIPATICUS. Sufficit, quod non videas circumcirca terminos figuræ manus. Poſtquam autem ſeparata eſt, vides circumcirca terminos. TIRO. Igitur ſi ita lapidem verbi gratia dividam in duas partes, ut partibus iſtis prope invicem poſitis diviſionem non videat alius, lapis iſte in duas partes diviſus adhuc remanebit una ſubſtantia, an evadent duæ? PERIPATETICUS. Haud dubie ſingulæ partes erunt ſingulæ ſubſtantiæ. Etſi enim tunc terminos circumcirca non videas ſufficit tamen, quod terminos circumcirca habeat, nec amplius ſit cum ſuo toto unita. TIRO. Sed an aquam habes pro ſubſtantia? Aqua enim terminos circumcirca non habet, ſed continetur termino alieno. PERIPATETICUS. At vero ſubſtantia erit, modo terminos circumcirca habeat, ſive proprios ſive alienos. Vides enim guttam aquæ, dum verbi gratia in terram decidit, eſſe unum quid terminos circumcirca habens. TIRO. Igitur guttam aquæ habes pro ſubſtantia? PERIPATETICUS. Quis dubitaret? TIRO. Sed an etiam pro ſubſtantia habes, ſi eſt in vitro aqua pleno? PERIPA-

RIPAT. Non, nam tum iterum eſt pars ſubſtantiæ. TIRO. Cujus? Vitri? PERIPAT. Nugæ. Aquæ vitro contentæ. TIRO. Ergo aquam vitro incluſam pro ſubſtantia habes? PERIPATETICUS. Habeo. TIRO. At non ſubſiſtit per ſe, quia eſt in alio, nempe in vitro. PERIPATETICUS. Sed non tanquam in ſubjecto. Cum enim habeat partes unitas circumcirca terminantes circa vitri interiores ſuperficies, habet etiam ſubſiſtentiam citra vitrum. Sed quando abſolves hæc dubia puerilia? Da definitionem ſubſtantiæ promiſſam.

TIRO. Dabo. Subſtantia eſt ens per ſe ſubſiſtens. PERIP. An hæc nova definitio eſt? Hæc noſtra eſt a Tuo Doctore rejecta. TIRO. Imo vero non eſt veſtra. Aut ſi veſtra eſt, non eſt a Doctore meo rejecta. Non negavit Doctor meus: ſubſtantiam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, negavit explicationem veſtram τȣ per ſe ſubſiſtere aptam eſſe ad definitionem ſubſtantiæ, cum explicueritis conceptum poſitivum rei poſitivæ per conceptum negativum. Debuiſſetis igitur vel τὸ per ſe ſubſiſtere exponere per conceptum poſitivum clariorem, vel iſtam expoſitionem clariorem loco novæ definitionis ſuppeditare. PERIPAT. Tu ergo, ſi vires, iſtud præſta, & jactatam illam τȣ per ſe ſubſiſtere expoſitionem poſitivam, aut clariorem iſtam definitionem ſuppedita. TIRO. Ego juvenis ſum, non Vir. Vos viri eſtis, vos ipſi dediſtis, & adeo valde miror, quod adhuc dum ignoretis ea, quæ ſcitis. PERIPAT. At quando dedimus? TIRO. Modo. Vix momentum elapſum eſt. PERIPAT. Impudentiam Juvenis! An oblitus ſum eorum, quæ mihi nunquam venerunt in mentem? Audiviſtine Collega Honoratiſſime, quod dederim definitionem ſubſtantiæ? CARTES. Nunquam. Ipſe jam ſuſpicari incipio, quod Juvenis nobis illudat. TIRO. Abſit. Statim ex veſtro diſcurſu diſperſam ſubſtantiæ definitionem colligam atque in unam ſummam computabo, id unice adhuc præmittens, ne in voce definitionis ſcrupulus remaneat: An putetis, ea quæ faciunt, ut ſubſtantia ſit ſubſtantia, & quæ eam a non ſubſtantiis ſecernunt, pertinere ad definitionem? PERIPAT. Quidni? explicat enim definitio, quid res ſit?

TIRO Ergo ita aſſero vobiscum: **Subſtantia eſt ens per ſe ſeu naturaliter unitum, terminos circumcirca habens.** Aſſero vobiscum, hoc eſſe per ſe ſubſiſtere. Aſſero vobiscum hanc definitionem eſſe maxime perſpicuam, quia quilibet concipit, quid ſit unum naturale? quid ſit terminos circumcirca habere?

re?

re? PERIP. Iſta quidem tu aſſeris. At vero nos nunquam diximus, iſtis aſſertionibus abſolvi definitionem ſubſtantiæ. TIRO. Sed dixiſtis, ideo lapidem ſubſtantiam eſſe, & ab acervo lapidum & aſſeribus conglutinatis, a domo item atque non ſubſtantiis differre. Ideo dixiſtis manum ſeparatam a corpore ſubſtantiam eſſe, junctam non item. Ideo dixiſtis, guttam aquæ ſeparatam, item aquam in vitro eſſe ſubſtantiam. Denique modo dixiſtis, ea quæ faciunt, ut ſubſtantia ſit ſubſtantia, & ab aliis, quæ non ſunt ſubſtantia, ſecernatur, dare definitionem rei.

CARTESIANUS. Vere illudimur a Tirone. Tu, Domine, approbasne hanc ejus audaciam, approbasne hanc ejus Pſeudo-definitionem ſubſtantiæ. PHILALETHES. Cur non approbem definitionem, quæ cum re evidenter convenit & quam ipſi ſuppeditaſtis? PERIPATETICUS. Quid? audesne & Tu ſuſtinere, quod hanc definitionem dederimus? Abſit. Abſit. Aliud eſt aſſertio ſimplex, aliud eſt definitio. Falſiſſima eſt illa ſubſtantiæ definitio, quia ſequeretur exinde, neque Deum, neque ignem, neque aerem, neque ſpiritum eſſe ſubſtantias, ſequeretur, Reverendos Theologos vanam litem cum Flacio inſtituiſſe, in quæſtione: an peccatum ſit ſubſtantia? Sequeretur, Patres Eccleſiæ ſanctos ſine juſta cauſa pugnaſſe pro conſubſtantialitate. Alia abſurda ut jam taceam. PHILALETHES. Ipſi videritis. Si hæc abſurda ſunt, & ex illa definitione ſequuntur, cur non meliorem ſuppeditaſtis? Me vero quod attinet, dico, quædam ex iſtis non eſſe abſurda, quædam exinde non ſequi. Dico: diviſionem in ſubſtantiam & accidens non eſſe entis in genere, (uti nec e. g. totum & pars ſunt affectiones entis in genere,) ſed eſſe diviſionem aut potius diverſos conſiderandi modos in corporibus terraqueis. CARTESIANUS. PERIPATETICUS. Quæ novitates? Corrueret tota Philoſophia noſtra, notionibus ſubſtantiæ & accidentis tanquam notionibus generaliſſimis ſuperſtructa, ſi hæc admitteremus. PHILALETHES. Recte facis Domine Carteſiane, quod hac parte te jungas Ariſtotelicis, nam definitio iſta etiam mundum tuum vel efficiet finitum, vel efficiet, ut non ſit ſubſtantia. PERIPATETICUS. Igitur reſponde objectionibus noſtris. Negamus enim & pernegamus, iſtam eſſe ſubſtantiæ definitionem. PHILALETHES. Ignoſcetis Domini quod hac vice ob alia negotia petito veſtro ſatisfacere nequeam. Obtinuiſtis ea, cujus gratia huc veniſtis. Jam poteſtis ipſimet judicare, uter veſtrum ſit victor in ſponſione quam feciſtis. Quodſi tamen alia occaſione velitis

Digitized by Google

litis dubia veſtra proponere, mihi id gratiſſimum erit. Et offeret quidem ſe mox occaſio talis, cum conſtituerim Deo dante poſt finitas nundinas Lipſienſes, ſingulis diebus Jovis horis antemeridianis a decima ad duodecimam, Reſpondentibus quibusdam Juvenibus Nobiliſſimis, Theſes, quas ſimul Vobis exhibeo, ex Jurisprudentia Divina excerptas publice diſputare. Poteritis igitur cum aliis Viris Honoratiſſimis, qui in veritatem theſium iſtarum opponendo inquirent, dubia veſtra etiam circa definitionem hanc ſubſtantiæ, & quæ alia in diſcurſu hoc a me fuerunt aſſerta, proponere. Adque id quidem Vobis magis glorioſum erit, ſi de me publice triumphaveritis. PERIPAT. CARTESIANUS. Accipimus conditiones. Non emanebimus. Interim Vale.

TIRO. Vidiſtine Domine, obſervationem de notione ſubſtantiæ, quam Vir Celeberrimus Dn. G. G. L. actis Lipſienſibus menſe Martio hujus anni inſeri curavit? PHILALETHES. Vidi. Et mallem ut dediſſet Vir Celeberrimus ſuam de notione ſubſtantiæ definitionem. Interim valde gaviſus ſum, dum ejus aſſertiones de vi activa & niſu legi, cum pene ſimiles hac hyeme habuerim, ut ex dictatis meis in hiſtoriam Eccleſiaſticam obſervationibus Tibi conſtabit. Vere enim vis activa ex accidentium & qualitatum claſſe eximenda eſt, cum ab ea dependeat eſſentia omnium corporum. Id tamen ſcire mallem a Viro Celeberrimo, ſi occaſionem cum ipſo conferendi nacturus ſim, an putet: Materiam & corpus eſſe unum idemque? An putet: illam vim agendi ineſſe ipſi materiæ? Niſi enim caute hic proceſſerimus, utiliſſima illa dynamices ſcientia, quam pollicetur, fundamento deſtituetur. Scis enim, quod hactenus in dictis lectionibus oſtenderim, materiam omnem eſſe ens mere paſſivum. Vim agendi autem ipſam ſpiritus eſſentiam, adeoque omne corpus conſtare ex materia & ſpiritu. Tu vero, facies quod commendavi. Id eſt, inquires, cum otium erit: utrum volam aut veſtigium deprehendere poſſis, quod ullus Philoſophus Græcus eſſentiam & ſubſtantiam diviſerit; & quando apud Latinos iſta diviſio inceperit? inquires item; quænam ſit differentia in Patrum ſcriptis & veterum Philoſophorum inter hypoſtaſin & ſubſtantiam ſeu eſſentiam? Multa enim hæc conducunt ad hiſtoriam Eccleſiaſticam recte atque aliter ac vulgo fieri ſolet, cognoſcendam. TIRO. Faciam.

Quæro: Quomodo differt in loco Ariſtotelis in dialogo adducto punctum ab unitate? An aliquid in corpore minus eſt puncto?

THE-

THESES XLVIII.

EX

INSTITUTIONIBUS JURISPRUDENTIAE DIVINAE

EXCERPTÆ,

ET

IN UNIVERSITATE FRIDERICIANA

SUB

PRÆSIDIO

CHRISTIANI THOMASII,

JCti ET P.P.

DISPUTATIONIBUS XII.

ANNO M.DC.XCIV.

PUBLICE PROPOSITAE.

Digitized by Google

litis dubia veſtra proponere, mihi id gratiſſimum erit. Et offeret quidem ſe mox occaſio talis, cum conſtituerim Deo dante poſt finitas nundinas Lipſienſes, ſingulis diebus Jovis horis antemeridianis a decima ad duodecimam, Reſpondentibus quibusdam Juvenibus Nobiliſſimis, Theſes, quas ſimul Vobis exhibeo, ex Jurisprudentia Divina excerptas publice diſputare. Poteritis igitur cum aliis Viris Honoratiſſimis, qui in veritatem theſium iſtarum opponendo inquirent, dubia veſtra etiam circa definitionem hanc ſubſtantiæ, & quæ alia in diſcurſu hoc a me fuerunt aſſerta, proponere. Adque id quidem Vobis magis glorioſum erit, ſi de me publice triumphaveritis. PERIPAT. CARTESIANUS. Accipimus conditiones. Non emanebimus. Interim Vale.

TIRO. Vidiſtine Domine, obſervationem de notione ſubſtantiæ, quam Vir Celeberrimus Dn. G. G. L. actis Lipſienſibus menſe Martio hujus anni inſeri curavit? PHILALETHES. Vidi. Et mallem ut dediſſet Vir Celeberrimus ſuam de notione ſubſtantiæ definitionem. Interim valde gaviſus ſum, dum ejus aſſertiones de vi activa & niſu legi, cum pene ſimiles hac hyeme habuerim, ut ex dictatis meis in hiſtoriam Eccleſiaſticam obſervationibus Tibi conſtabit. Vere enim vis activa ex accidentium & qualitatum claſſe eximenda eſt, cum ab ea dependeat eſſentia omnium corporum. Id tamen ſcire mallem a Viro Celeberrimo, ſi occaſionem cum ipſo conferendi nacturus ſim, an putet: Materiam & corpus eſſe unum idemque? An putet: illam vim agendi ineſſe ipſi materiæ? Niſi enim caute hic proceſſerimus, utiliſſima illa dynamices ſcientia, quam pollicetur, fundamento deſtituetur. Scis enim, quod hactenus in dictis lectionibus oſtenderim, materiam omnem eſſe ens mere paſſivum. Vim agendi autem ipſam ſpiritus eſſentiam, adeoque omne corpus conſtare ex materia & ſpiritu. Tu vero, facies quod commendavi. Id eſt, inquires, cum otium erit: utrum volam aut veſtigium deprehendere poſſis, quod ullus Philoſophus Græcus eſſentiam & ſubſtantiam diviſerit; & quando apud Latinos iſta diviſio inceperit? inquires item; quænam ſit differentia in Patrum ſcriptis & veterum Philoſophorum inter hypoſtaſin & ſubſtantiam ſeu eſſentiam? Multa enim hæc conducunt ad hiſtoriam Eccleſiaſticam recte atque aliter ac vulgo fieri ſolet, cognoſcendam. TIRO. Faciam.

Quæro: Quomodo differt in loco Ariſtotelis in dialogo adducto punctum ab unitate? An aliquid in corpore minus eſt puncto?

THE-

THESES XLVIII.

EX

INSTITUTIONIBUS

JURISPRUDENTIAE DIVINAE

EXCERPTÆ,

ET

IN UNIVERSITATE FRIDERICIANA

SUB

PRÆSIDIO

CHRISTIANI THOMASII,

JCTI ET P.P.

DISPUTATIONIBUS XII.

ANNO M.DC.XCIV.

PUBLICE PROPOSITAE.

Digitized by Google

DISPUTATIO I.

RESPONDENTE

DN. GUSTAVO GRANATENHIELM,

Equite Sueco.

Theſ. 1. Omnes habitus theoretici, qui pro fine tantum habent ſpeculationem, etiamſi multas veritates oſtendant, ad ſtultitiam pertinent, non ad ſapientiam. *Diſſentiunt* communiter Philoſophi. v. Lib. I. C. 1. §. 23. ſeqq.

2. Lex non eſt dictamen rectæ rationis, ſed juſſus imperantis, obligans ſubjectos &c. *Diſſent.* Scholaſtici vid. I. 1. 28.

3. Pactum nunquam obligat ſine Lege. *Diſſent.* Hobbeſius, fontem obligationis ex pactis deducens. Vid. I. 1. 29.

4. Deus non agit ſecundum Legem & Lex æterna eſt Figmentum Scholaſticorum. *Diſſent.* Scholaſtici. Vid. I. 1. 31.

DISPUTATIO II.

RESPONDENTE

DN. CHRISTIANO ALBERTO Richter,

Soravienſe Luſato.

1. Nihil eſt in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu, etiam Chiliogonon Carteſianorum, etiam Spiritus, etiam Deus. *Diſſent.* communiter, quia ignorant, quid ſit corpus, quid ſit Spiritus, quid ſint ipſi? vid. I. 1. 51.

2. Error in dubio ſemper debet imputari erranti. *Diſſent.* JCti communiter, variis diſtinctionibus doctrinam de errore involventes, rem obſcurantibus, non evolventibus. vid. I. 1. 72. II. 7. 39.

3. Diſpu-

3. Diſputationes de juſtitia commutativa & diſtributiva, univerſali & particulari ſunt grilli inutiles. *Diſſent.* communiter, vid. I. 1. 106.

4. Datur dominium eminens. *Diſſent.* Wittebergenſes absque ulla ratione. vid. I. 1. 125.

DISPUTATIO III.

RESPONDENTE

DN. BARTHOLOMÆO Wagner,

Noribergo-Fürthenſi.

1. Sapientia una eſt, ejusque partes ita cohærent, ut una absque altera eſſe non poſſit. Conſiſtit ea in quatuor momentis, in notitia hominis, Materiæ, Spiritus, Dei. Quilibet ad hæc cognoſcenda vocationem habet. Quod autem in Academiis quatuor Facultates diſtinctæ ſint, id ſaltem ex ea ratione factum eſt, ne turbetur ordo in lectionibus publicis. *Diſſent.* communiter. confer I. 1. 164. ſeqq.

2. Diviſio Legis divinæ in moralem, ceremonialem & forenſem obſcura eſt, & communiter cum Lege morali confunditur jus Naturæ & Decalogus. *Diſſent.* communiter Theologi. vid. I. 2. 3.

3. Jus naturæ etiam a voluntate Dei non a Sanctitate ejus antecedenter ad voluntatem ortum habet. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 2. 7.

4. In ſtatu integritatis uxor non fuiſſet ſub imperio mariti. *Diſſent.* communiter Theologi. vid. I. 2. 29. conf. III. 3. 41. ſeqq.

DISPUTATIO IV.

RESPONDENTE

DN. HENRICO OTTONE Vogel,

Herfordia-Weſtphalo.

1. In ſtatu integritatis non fuiſſet Reſpublica. *Diſſent.* cum aliis Bœclerus & D. Valent. Alberti. vid. I. 2. 37.

2. Infantibus non inſunt prima Principia Practica per modum Habitus connati. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 2. 67.

3. In-

Digitized by Google

3. Inepta eſt aſſertio, quicquid Gentiles ſciverunt eſſe juſtum vel injuſtum, id pertinet ad jus naturale. *Diſſent.* communiter. vid. l. 2. 70.

4. Omnes actiones ſua natura ſunt indifferentes, nec datur actio antecedenter ad voluntatem divinam honeſta vel turpis, neque obligatio in jure Naturæ ex objecto ſe diffundit in præceptum. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. l. 2. 74.

DISPUTATIO V.

RESPONDENTE

DN. HENRICO OTTONE Vogel,

Herfordia-VVeſtphalo.

1. Lex Gentium actiones Gentium inter ſe dirigens, non eſt ſpecies juris voluntarii humani, ſed juris naturalis. *Diſſent.* Grotius & Rachelius. vid. l. 2. 104.

2. Datur jus divinum poſitivum univerſale. *Diſſent.* Hieronymus Brucknerus vid. l. 2. 119.

3. Unum eſt Principum Theoreticum, unum etiam Practicum, ſed hoc illi ſubordinatum. *Diſſent.* communiter, potiſſimum D. Valentinus Veltheim. l. 3. 26.

4. Via Perfectionis & Negationis in Pneumatica Scholaſticorum confundit animum de Deo meditantem. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. l. 3. 54.

DISPUTATIO VI.

RESPONDENTE

DN. ENGELBERTO Dünße,

Salis-Ufflenia Lippiaco.

1. Primum Principium juris Naturalis, quod male confunditur cum primo Principio Practico, neque ex convenientia cum Sanctitate divina, neque ex conventia cum Statu integritatis, ſed ex ſola ſocialitate, deducitur. *Diſſent.* communiter Scholaſtici, Alberti, Veltheim. &c. vid. l. 4.

2. Pot-

2. Poterit Luteranus ſalva Religione talia fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. *Diſſent.* Alberti. vid. I. 4. 35.

3. Homo ex ratione ſibi relicta non poteſt demonſtrare, Deum externo cultu eſſe proſequendum. *Diſſent.* communiter, potiſſimum Veltheim & Clar. Placcius. vid. II. 1. & append. ad Lib. II.

4. Non omnis avtochiria jure naturæ eſt prohibita. *Diſſent.* communiter. vid. II. 2.

DISPUTATIO. VII.

RESPONDENTE

DN. JOHANNE JACOBO Reich,

Kronweiſſenburgo-Palatino.

1. Nec ob tranſitum negatum, nec ob Commercia interdicta, nec ob denegata Matrimonia juſta Cauſa belli eſt. Unde Raptus Sabinarum defendi non poteſt. *Diſſent.* communiter. vid. II. 6. §. 35. 44. 45.

2. Nemo obligatur injuſte metum incutienti. *Diſſent.* JCti, Grotius, Uffelmann, vid. II. 7. 60.

3. Falſiloquio, ſimulatione, diſſimulatione uti aliquando licet, imo præceptum eſt. *Diſſent.* communiter. vid. II 8. 40.

4. Ex juramentis nova obligatio non oritur, neque enim hic Deo quid promittitur. *Diſſent.* Grot. vid. II. 9. 47.

DISPUTATIO VIII.

RESPONDENTE

DN. GEORGIO GRIM,

Saxa-Hohnſteinenſi.

1. Fuit olim Communio primæva, neque Adamus dominium accepit a Deo, neque bona inter liberos diviſit, neque Noachus Gentes & Inſulas. *Diſſent.* communiter & potiſſimum Alberti. vid. II. 10. §. 58. 61. 105. 111.

Digitized by Google

2. Uſucapio eſt etiam modus acquirendi juris Gentium, eaque ſola derelictione præſumpta nititur. *Diſſent.* communiter JCti. vid. II. 10. 191.

3. Interpretatio genuina paucis atque perſpicuis regulis nititur, ac vitio Doctorum multis inutilibus & falſis Regulis obſcuratur, quales ſunt: Favorabilia eſſe extendenda, Odioſa reſtringenda: Beneficia Principis eſſe late explicanda, Statuta vero & Leges pœnales ſtricte: Verba in dubio, potiſſimum in teſtamentis eſſe proprie accipienda &c. *Diſſent.* communiter Theologi, JCti, Clar. Placcius. vid. II. 12. & append. ad Lib. II. confer Praxin Logicæ c. 3.

4. Præceptum de conjugio incundo & Jure Naturæ, & Jure divino poſitivo omnes quidem homines indefinite, ſed non ſingulos obligat, & cœlibatus conjugio ſanctior ſtatus eſt. *Diſſent.* communiter. Vide III. 2. 52. ſeq. & III. 3. 10. ſeq.

DISPUTATIO IX.

RESPONDENTE

DN. MATTHIA Holtzklau,

Siega Naſſovio.

1. Conſenſu dolo elicito jure Naturali matrimonium nullum eſt, ſive dolus afficiat matrimonii ſubſtantialia, ſive accidentalia, cum hanc diſtinctionem Jus Naturæ & in genere Jus divinum in hac quæſtione ignoret. *Diſſentiunt.* communiter. Vide III. 2. 86. & III. 3. 31. ſeqq.

2. Mero Jure Naturæ ad conjugii eſſentiam non requiritur, ut uxor viro continuam cohabitationem promittat, aut mariti imperio ſubjecta ſit. *Diſſentiunt.* communiter. Vide III. 2. 99. ſeqq. III. 3. 35. ſeq.

3. Mero Jure Naturæ ad eſſentiam conjugii non requiritur, ut ad dies vitæ ineatur, jus vero divinum poſitivum poſtulat, ut conjugium regulariter ſit ſocietas indiſſolubilis. *Diſſent.* quoad prius communiter. Vide III. 2. 116. III. 3. 49.

4. Etiamſi fides in conjugio ad dies vitæ data ſit, mero tamen Jure Naturæ divortia poſſunt fieri ob mores intolerabiles, & ſeparatio quoad thorum & menſam perpetua ſalvo vinculo rationi repugnat. Ne-

que

Digitized by Google

que jure divino poſitivo hic quicquam mutatum eſt. *Diſſentiunt* communiter Theologi & JCti. Vide III. 2. 135. ſeq. & III. 3. 67. ſeq.

DISPUTATIO X.

RESPONDENTE
DN. CHRISTIANO SIGISMUNDO Richter,
Soravia Luſato.

1. Meris rationibus naturalibus non poteſt demonſtrari, omnem concubitum libidinoſum, etiam ad beſtialitatem qui pertinet, aut concubinatum, aut lenocinium, eſſe prohibitum. Jus tamen poſitivum univerſale hæc omnia prohibet. *Diſſentiunt* quoad prius communiter. Vide III. 2. 143. ſeq. 219. III. 3. 71. ſeq. 98.

2. Concubitus cum uxore menſtruata æque horrendum crimen eſt ac Sodomia. *Diſſent.* communiter. Vide III. 3. 75.

3. Polygamia & Virilis & Muliebris mero jure naturæ non eſt interdicta, Jure tamen divino univerſali, quod & Principes ſtringit, graviter prohibita eſt. *Diſſent.* communiter quoad prius membrum, & pauci quoad poſterius. Vide III. 2. 200. ſeq. & III. 3. 76. ſeq.

4. Evnuchi non contrahunt conjugium, eorumque conjunctio juri naturæ repugnat, non ita conjugium ſenum, ſpadonum, ſterilium, item conjugium in ultimo mortis articulo. *Diſſentiunt* multi Theologi & JCti. Vide III. 2. 178. ſeqq.

DISPUTATIO XI.

RESPONDENTE
DN. WILHELMO LUDOVICO MASCOSKY,
Göppinga Würtenbergico.

1. Nullus inceſtus juri naturæ repugnat. *Diſſentiunt* communiter Theologi & JCti. Vide III. 2. 220. ſeqq.

2. Jure divino univerſali prohibitus eſt inceſtus in linea recta in infinitum, in collaterali inter frates & ſorores, in linea collaterali inter perſonas, quæ parentum & liberorum loco ſunt, in infinitum. In

Digitized by Google

Affinitate eadem prohibitio eſt, quæ in conſanguinitate. *Diſſent.* communiter Theologi & JCti aſſerentes ex falſa ſententia Rabbinorum, prohibitiones Levitici non eſſe extentendas ad perſonas ibi non nominatas. Vid. III. 3. 99. ſeqq.

3. Conjunctio cum comprivigna, cujus mater peperit patri tuo, eſt inceſtus jure univerſali prohibitus *Diſſent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 3. 150. ſeqq.

4. Jus Divinum non niſi unum affinitatis genus agnoſcit, neque conjugium vitrici cum privigni vidua juri divino repugnat. *Diſſent.* multi ex Theologis. Vide III. 3. 213. ſeqq.

DISPUTATIO XII.

RESPONDENTE

DN. MATTHIA Holtzklau,

Siega-Naſſovio.

1. Patria poteſtas quatenus juris naturalis eſt, nec ex jure ſanguinis nec ex pacto tacito oritur, nec jus in bona liberorum infert. *Diſſent.* communiter. Vide III. 4.

2. Non natura, ſed ambitio & metus ſunt cauſæ conſtituendæ civitatis. Neque Deus eſt cauſa majeſtatis immediata. *Diſſent.* communiter & Philoſophi & Theologi. Vide III. 6. 13. ſeqq. & 66. ſeqq.

3. Delinquens obligatur ad pœnam patiendam. *Diſſent.* Dn. Pufend. Vide III. 7. 67. ſeqq.

4. Sepeliendos eſſe mortuos, nec jure divino univerſali, nec jure naturali præceptum eſt, nec Chriſtianiſmus ad id nos obligat. *Diſſent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 10. Sepeliri tamen mortuos in templis juri Naturali repugnat. *Diſſent.* communiter.

F I N I S.

(o)

Digitized by Google

INDEX CAPITUM.

DIſſertatio proœmialis 1
Programma Germanicum hypotheſes Albertinas expendens 53

LIBER I.

CAP. I. De Juriſprudentia in genere 1
II. De Juriſprudentia divina 29
III. De Interpretatione legum divinarum in genere & de principiis practicis 57
IV. De Interpretatione legum divinarum in ſpecie, hoc eſt, de primis principiis juris naturalis & poſitivi univerſalis 72

LIBER II.

CAP. I. De Officiis hominis erga Deum 87
II. De Officio hominis erga ſe ipſum 93
III. De Officio hominis erga alios, & in ſpecie de cuſtodienda æqualitate inter homines 113
IV. De vitanda ſuperbia 118
V. De non lædendis aliis & de damno dato reſarciendo 121
VI. De promiſcuis Officiis humanitatis 127
VII. De Officio paciſcentium 135
VIII. De Officio hominis circa ſermonem 153
IX. De Officio jurantium 165
CAP. X. De Officio circa res & earum dominium 181
XI. De Officio circa rerum pretia 213
XII. De Interpretatione voluntatis divinæ & humanæ per verba declaratæ 223
Quæſtio de definitione favorabilium & odioſorum cumPlaccio ventilata 253

LIBER III.

CAP. I. De Officio hominis erga ſocios in genere 286
II. De Officio hominis intuitu ſocietatis conjugalis 296
III. De legibus poſitivis circa officia conjugum 332
IV. De Officiis parentum & liberorum 369
V. De Officiis dominorum & ſervorum 379
VI. De Officiis viventium in civitate 383
VII. De Officiis viventium in civitate circa pœnas 409
VIII. De Officiis fœderatorum 429
IX. De Officiis erga legatos 433
X. De Officio erga mortuos 444
XI. De Applicatione legum divinarum 449
De Subſtantiæ definitione Dialogus 451
THESES XLVIII. ex Inſtitutionibus Juriſprudentiæ divinæ excerptæ 461

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Acceptatio in pactis neceſſaria 137
an valeat nomine alterius absque mandato 152
Acceſſio modus acquirendi dominii 209 211. ſeq.
Actiones quænam a lege dirigantur 12. 13
earum principium unum 14. 15
imputatio 15
circa quas verſetur jus naturale & poſitivum 45. 46
omnes ſua natura ſunt indifferentes 48. 49. ſq.
in quo conſiſtat earum convenientia vel diſconvenientia cum ſocialitate 85
Adulteri obligatio intuitu damni dati 126
Adulterium quo reſpectu juri naturæ repugnet 327
eſt cauſa divortii 342. 368
ejus conceptus ſecundum legem poſitivam divinam 318
pœna an remitti poſſit a principe 428
Aegyptiorum cultus divinus a vera Ecleſia petitus 91. ſeq.
Aequalitas inter homines cuſtodienda 115
inde fluentia præcepta 117
& officia humanitatis 121
Affinitatis tria genera ignota juri divino 365
regula de prohibito matrimonio propter affinitatem 362
Aggratiandi jus an locum habeat in delictis jure divino capitali pœna notatis 428
Alapa an per internecionem aggreſſoris averti poſſit 106
Aquiliæ L. actio 123. conf. 120. 122
Angelorum exiſtentia rationi incognita 68
Animæ cultura præferenda culturæ corporis 95
concluſiones inde deductæ 98
immortalitas an ex natura cognoſcatur differentia a ſpiritu 96 *lit. r.*
ſeparatæ ſtatum ignorat ratio 68
abſurditas doctrinæ de anima tota in toto corpore 69
Animal quid 8
Appetitus ſenſitivus quid 12
an ſubſit voluntatis imperio 10
Ariſtocratia 390
Ars quid 4
Aſyli jus 644
Atheus theoreticus quis 71
Atheiſmus an ſit cauſa rejiciendi legatum 436
Autochiria omnis an prohibita 100
Bellum medium cogendi in ſtatu naturali 20
Beneficium quid 134
Beſtiæ carent ſenſu 8 confer Diſſ. proœm. 26
non poſſunt agere ſecundum normam externam 70
ſunt ſermonis incapaces 154
earum occiſio eſt libertatis naturalis 183 184. 185
quid iis cum homine commune 8. 9 94. 301
de reſtitutione damni a beſtiis dati 127
Bona fortunæ quomodo uſurpanda 96

Bonum

Bonum ſummum philoſophorum gentilium 74
C*Adaverum* comeſtio an per neceſſitatem licita reddatur 111
Cælibatus an indiſtincte reprehendendus 305
Caſus an præſtetur 124
Chriſtus an novus legislator 54
Civis quis 388. 394
ejus officia 408. ſeq.
Civitas quid 385. 394
ejus finis 385. 394
forma 385
cauſa impulſiva 387
differentia a vico 288-291
an omnium ſocietatum perfectiſſima 291
an fuiſſet in ſtatu integritatis 385
ejus felicitas an requirat cultum DEI externum 90
ad ejus conſtitutionem quid requiratur 389. ſeq.
eſt vel regularis vel irregularis 390. ſeq.
ſana vel morbida 390
ad morbidas pertinet mixta 390
an nefas ſit oſtendere morbos & irregularitatem civitatis 391. ſeq.
Syſtema civitatum quid 393
hoc quomodo differat a ſocietate fœderatorum 430
Cogitatio quid 83
infantes an cogitent ibid.
Commerciorum origo 213
an ea detrectari poſſint cum alio populo 133
Communio quid 186
eſt vel negativa vel poſitiva 187
qualis fuerit in ſtatu integritatis 190. ſq.
ejus ratio poſt lapſum 193. ſeq.
quomodo ab ea receſſerint homines 194. ſeq.
præceptum circa communionem 197 198
Concubinatus quid 321
an jure naturæ illicitus ib. 322
ejus prohibitio ex lege divina poſitiva 345
Concupiſcentiæ prohibitio an ſit ex lege poſitiva an naturali. *Diſſ. proœm.* 35. ſeqq.
Conditionum doctrina in materia de pactis 149. ſeqq.
diviſio in poteſtativam, caſualem & mixtam inutilis 150
Conjugalis ſocietas 287. 308. ſeq. vide Matrimonium.
Conſcientia & ejus diviſiones 13
Conſenſus cauſa pacti 136
eſt vel expreſſus vel tacitus ib. 137
differentia taciti & præſumti 138. conf. 371
ejus oppoſita 139. 140
Conſervatio ſui homini cum beſtiis communis 94. ſeq.
ejus licentia propter neceſſitatem 111 ſeq.
& per violenta remedia 101
an ſit præcepta 102
Conſilium quomodo differat a lege 6 *lit. e.*
Conteſtatio quid 175
Continentiæ donum 336
Contractuum & pactorum differentia ignota juriſprudentiæ divinæ 221 ſeq.
eorum diviſio in jure Romano 222

Digitized by Google

Contractuum reciſſio ob læſionem ultra dimidium an detur in ſtatu naturali 216
hujus origo apud Romanos 220
Contumelia ejusque ſpecies 119. ſeq.
Creaturarum uſus & præcepta eo pertinentia 183-186
Creditum 22
Culpæ præſtatio 104
Cultus DEI. vid. DEUS.

DAmnum ejusque ſpecies 122. ſeq.
præcepta de ejus præſtatione *ibid.* 126
Defenſio ſui an licita 101. ſeq.
an præcepta 102. 103
juſtæ requiſita 104
hæc an mereatur pœnam 107
bonorum vita minorum 105-107
Delictorum pœna debet eſſe proportionata delictis 427
in quibus princeps diſpenſare nequeat 428
Democratia 390 ſeq.
Derelictæ res an iterum poſſint occupari 202
DEUS. Ejus exiſtentia probatur 63
quid ſit ignoratur 63. ſeq.
ejus unitas & inviſibilitas an ex lumine naturæ demonſtrari poſſit 64 *lit. r.*
ejus eſſentia non conſiſtit in contemplatione 5. *conf. Diſſ. proœm.* 24
in eo omnia ſimul 31
non agit ſecundum legem 7. 46. *lit. h.*
Scholaſticorum doctrina de attributis divinis 65
de convenientia cum ſanctitate divina tanquam principio juris naturæ 77
imperium DEI in hominem 69. ſeq.
cultus DEI quid & quotuplex 88. ſeqq.
externus an ex jure naturæ deduci poſſit 88. ſeq. conf. 179. ſeq.
DEI invocatio in juramento 171. ſeq.
DEUS an cauſa immediata majeſtatis 394. ſeq.
Diſpenſatio quid 16
circa juramentum 174
circa matrimonium 368 ſeq.
circa delicta capitalia 437
Diſſimulatio quomodo differat a falſiloquio 161. ſeq.
a ſimulatione 162. ſeq.
Divortii licentia ſecundum jus naturæ 315
ſecundum legem poſitivam 341. 342
variæ explicationes hujus legis inter Judæos 342
inter Chriſtianos 343. conf. 368
Dolus ad quid obliget in damno dato 124
in juramento 170
in pactis 139. 140
intuitu ſocietatis nuptialis 308. conf. 339
Dominium quid 22
ejus diviſio in dominium ſimpliciter & commune 186
in commune & privatum 188
potentiale & actuale ibid.
eminens & vulgare 23
directum & utile 204
an fuiſſet in ſtatu integritatis 189. ſeq. conf. 3
quomodo poſt lapſum introductum 194
ſomnia de diviſione dominiorum ab Adamo & Noa factorum 195-197
requiſita rei dominio ſubjiciendæ 197

Digitized by Google

Dominium modi acquirendi dominii 200
principalis, isque vel originarius ibid.
vel derivativi 203
acceſſorius 209. ſeq.
Dominus quem habeat finem in ſocietate herili 380
an ei competat jus vitæ & necis in ſervum 381
ejus officia ibid. 382

EDucatio liberorum finis ſocietatis paternæ 373. ſeq.
eſt fons reverentiæ erga parentes 379
cur ea incumbat parentibus præ aliis hominibus 374. ſeq.
an hi aliis eam demandare poſſint 378
Error cui noceat in materia pactorum 15. ſeq. 140. ſeq.
juramentorum 170
matrimonii 309. conf. 338
Eunuchii conjugium 322. ſeq.
Expiatio an finis pœnæ 414

FAlſiloquium an indiſtincte prohibitum 159. ſeq.
quomodo differat a mendacio 161
a ſimulatione & diſſimulatione ibid. 162
ſpeciales obſervationes de uſu falſiloquii 162. ſeq.
falſum teſtimonium 176
Familia unde componatur 19
ejus finis 288
Fatum Stoicum 71. ſeq.
Favorabilium interpretatio extenſiva rejecta 235. ſeq. 250
Fictio quid 79
an repugnet religioni *ibid.* & *Differt. proœm.* 47. ſqq.
ficto ſermone quando liceat uti 157
Fides data eſt ſervanda 136
ejus a veritate differentia 161
Fœderatorum ſocietas quid 429. conf. 291
præceptum de eorum officio 430
Fœderum diviſio varia 430
differentia a pacto ibid.
a ſponſione 432
Fœmina an poſſit ſibi peculiariter ſobolem quærere 309. ſeq.
Fœtus acquiſitio 209
Fructuum acquiſitio ibid.
Fur ad quid obligetur 127
Furtum an committatur ablatione rei alienæ tempore neceſſitatis 112

GEntium conſenſus non probat jus naturæ 300. conf. 45
ſocietas quid ejusque finis 291. ſeq. 433. ſeq.
Gratiarum actio externa an erga DEUM neceſſaria 90
Gratitudo quid 134

HAbitus quid & quotuplices 2-4
errores Peripateticorum circa hanc doctrinam 5. *conf. Diff. proœm.* 22. ſeq.
Herilis ſocietas an fuerit in ſtatu integritatis 37
ejus origo & finis 380
Homicidæ obligatio 126
ejus pœna capitalis 427
Homo, ejus definitio & partes 7-13
non poteſt eſſe ſine lege 70
eſt rationalis 83
& ſocialis ibid. 84

Homo an appetat ſocietatem civilem a natura 386
ejus officia erga ſe ipſum 94. 95
inſtinctus ad conjunctionem cum ſexu diverſo 301
Hominum ſtatus eſt norma juris naturalis 78. ſeq.
Honeſta actio quid 25
error doctrinæ de actionibus honeſtis per ſe & antecedenter ad voluntatem divinam 46
præceptum: Honeſta eſſe facienda; an ſit principium juris nat. 75
Honoris uſus genuinus 99
ejus defenſio violenta an ſit licita 106 ſeq.
Humanitatis officia 128
obligatio ad ea in ſtatu naturali 173
civili 131

Imperantis officia 408
Imperium quid 21. 22
vel eminens vel vulgare 23
an omne ſit ex pacto 294
modi id acquirendi 399 conf. 396. ſeq.
imperium in civitate quid 402
DEI in hominem 69
Domini in ſervum 381
maris 200
maritale 311. 339
paternum 373. ſeq.
Impoſſibilia non appetenda 98
eorum nulla obligatio 147
licet juramento corroborata 169. ſeq.
Inceſtus an adverſetur juri naturæ 328
argumenta de inceſtu parentum & liberorum 323--331
reliquarum perſonarum 331
ejus prohibitio ex lege divina univerſali 349. ſeqq.
an diſpenſari poſſit 368. 428
Ingenium quomodo differat a judicio 39
Ingratitudo quid & quotuplex 135
an detur actio ingrati ibid.
Injuria quid & quotuplex 26
pro contumelia 120
Intellectus & ejus operationes 10. ſeq.
ejus oppoſita 14
perfectiones in ſtatu integritatis 34. ſeq.
harum reliquiæ poſt lapſum 39
theoreticus & practicus an realiter differant 59
Intelligentia quid 3
Invitum 14
Interpretatio quid 58
authentica an proprie ſit interpretatio ibid.
eſt vel legum vel pactorum &c. ibid.
juramentum an habeat peculiares regulas 173
omnis nititur primis principiis 58. 224
quæ norma interpretationis 225
eſt vel declarativa, cujus regulæ & exempla dantur ibid. 226. 239. ſeq.
vel extenſiva 237--239. ſeq. conf. 350 366
vel reſtrictiva 241. 248
regulæ de interpretatione favorabilium & odioſorum inconvenientia 248--250 253. ſeqq.
Judicium quomodo differat ab ingenio 59
Juramentum quid 167
cur introductum 166
ejus licentia 167
eſt vel aſſertorium vel promiſſorium ibid.

Jura-

Juramentum eſt oratio acceſſoria 168. 172
an valeat ſuper re illicita & imoſſibili 168. ſeq.
motus jurandi 171
juramenta per creaturas 172. 179
eff-ctus juramenti 172. 174
relaxatio cui competat ibid.
præcepta circa juramenta 175. ſeqq.
tres juramenti comites 179
Jurisprudentia quid 27
diviſio in divinam & humanam 28
in legislatoriam, conſultatoriam & judicialem 27. ſeqq.
differentia a Theologia & reliquis facultatibus 28
Jurisprudentia divina quid 31. ſeqq.
ejus principium primum 62
circa quas leges verſetur 55
differentia a Theologia 56. ſeqq. conf. *differt. proœm.* 38. ſeq.
Jus ſumitur vel pro lege 6. ſeq. vid. *Lex*, vel pro attributo perſonæ 17. ſeq.
hoc dividitur in perfectum & imperfectum 20. ſeqq.
connatum & acquiſitum 21
aliæ diviſiones 23--25
ejus mutabilitas 24
obligatio ibid.
Jus divinum poſitivum. vid. *Lex*.
Jus gentium quid 51
varia ejus acceptio ibid.
an ſit ſpecies juris voluntarii ibid.
Jus naturæ quid 50. conf. *Lex nat.*
ejus principium primum ſocialitas 85 conf. *Diff. proœm.* 50
principia ab aliis poſita examinantur 73. 82
diviſio in jus naturæ ſtricte dictum & jus gentium 50
diviſio præceptorum juris naturæ in affirmativa & negativa, nullius uſus 52
JusRomanum, ejus imperfectio in doctrina de pactis & contractibus 222
an ex eo peti poſſit principium juris naturæ 74. ſeq.
Juſta actio quid 25. ſeq.

L*Æſio* quid & quotuplex 121. ſeq.
ultra dimidium an reſcindat contractum 216. 220
Legatus, quis ſit, eorumque ſpecies 434 ſq.
de eorum admiſſione 435
rejectione ibid.
inviolabilitate, ſi innocentes 437. ſeq.
-- ſi nocentes ex delicto proprio citra juſſum principis 441
-- juſſu principis 442
-- ex delicto ſolius principis 443
quid juris intuitu comitum ibid.
& rerum 444
Lenocinium 328. 349

Lex quid 6. 7. 8
ejus objectum perſonale homo 7. 12. 70.
-- reale, actiones & quænam 12--14
contraria 16. ſeq.
in fraudem legis & contra legem aliquid facere quomodo differant 140
in legum colliſione quænam alteri cedat 242. 243
legis diviſio in divinam & humanam 16
Lex divina, ejus principium primum 86
diviſio in moralem, ceremonialem & foren-

foreuſem rejecta 31
Diſſ. proœm. 29
diviſio genuina in naturalem & poſitivam 31
utriusque convenientia & disconvenientia 31. ſeq. 44. ſq.
poſitiva quid 52
eſt vel *univerſalis* ibid. 53
ejus definitio 53
diviſio 54
hiſtoria *Diſſ. pr.* 11. ſeq.
vel *particularis* 52. ſeq.
quæ dividitur in ceremonialem & forenſem 54
an & quis utriusque uſus ibid. 55
an DEUS per ceremonialem intenderit beatitudinem æternam *Diſſ. pr.* 39-41
legum divinarum duplex modus publicandi 334. ſeq.
de earum interpretatione 58. 324
applicatione 449
an obtinuerit in ſtatu integritatis 42. ſq.
earum diviſio in affirmativas & negativas quem uſum habeat in quæſtionibus de jure neceſſitatis 109 ſeqq.
in quæſtionibus de matrimonio 337
Lex naturalis quid 50
ejus immutabilitas & indiſpenſabilitas ibid.
differentia a poſitiva 44
an obtinuerit in ſtatu integritatis 42. ſeq.
Liberorum officia erga parentes 375
alia ſunt durante patria poteſtate, alia ea finita 377
reverentia erga parentes an impediat nuptias cum iis 329
an eorum conſenſus recte ſupponatur in ſocietate paterna 385. ſeqq.
Libertas pro ſpecie juris 21. ſeq.
eſt vel eminens vel vulgaris 22
pro potentia naturali ibid.
Libido quid 316. conf. 303
vel moralis vel phyſica 337
ejus extinctio finis matrimonii ſecundarius 307
an fuiſſet in ſtatu integro 337
quid lex poſitiva de ea ſtatuat 344
Licita actio quid & quotuplex 25. ſeq. conf. 298
Locomotiva an ſubſit voluntatis imperio 13

Majeſtas quid 394. 402
an DEUS ejus cauſa immediata ibid. 394. & ſeq.
eſt vel abſoluta vel limitata 404
ejus partes 405. ſeq.
Mandaturius quatenus obliget mandantem 151. ſeq.
Maris imperium 200
Maritale imperium an fuerit in ſtatu integritatis 36. 339. ſeq.
conf. Diſſ. proœm. 30
an reſultet ex pacto matrimonii 311. ſeq.
an ſine eo poſſit eſſe ſocietas nuptialis 316
Mater, an ei competat poteſtas in liberos 377. ſeq.
Matrimonium quid 306. 332
inſtinctus hominis ad illud ineundum 302. 287. ſeqq. conf.
præcepti de eo ineundo quænam obligatio 304. ſeq. 335. 336
ejus fines generatio ſobolis & extinctio libidinis 307. ſeq.

(*Matrimonium*) ad hanc an reſpexerit DEUS in inſtitutione matrimonii 338
mutuum adjutorium quatenus ſit ejus finis 337. ſeq.
diſtinctio inter matrimonii ſubſtantialia & accidentalia eſt a lege humana 338
de perſonis qui conjugium contrahere poſſunt 322. ſeqq.
de prohibitionibus ex lege divina univerſali 349. ſeq.
ratione conſanguinitatis 355-361
affinitatis 362. ſeq.
de conjugio cum ſorore uxoris 364
conf. 350. ſeq. *lit. c.*
item vitrici cum privigni vidua 365. ſeq.
officia conjugum 322
- - ex legibus poſitivis divinis 335. 300 ſeq. 341. 345
an jure naturæ ſit ſocietas ſolubilis 312 341
pactum de ineundo matrimonio vivente adhuc conjuge initum non valet 149
in ultimo mortis articulo celebratum cur valeat 323
an iniri poſſit invitis parentibus 379
matrimonii denegatio an juſta cauſa belli 133
Latoris humani poteſtas intuitu conjugii 368. ſeq.
Medici officium collatum cum officio principis circa pœnas 424. ſeqq.
Membrorum corporis integritas quomodo conſervanda 97. 105. ſeq. conf. 110. ſeq.
quid juris adverſus ea mutilantem 126
eorum uſus contra vel præter naturam an ſemper ſit peccatum 318
Mendacium quid 160
ejus differentia a falſiloquio 161. ſeq.
- - a perfidia 161
jocoſum improprie mendacium ibid.
juramentum 176
Metaphyſica quid 3. 5. *lit.* 3.
Methodus optima quæ *Diſſ. proœm.* 13
Metus quotuplex 143
ejus efficientia in materia pactorum ibid. ſeqq.
- - juramentorum 170
- - nuptiarum contrahendarum 308 conf. 339
metus cauſa civitatum 386
Moderamen inculpatæ tutelæ 104. 107
Modeſtia 120
Monarchia 390
an dari poſſit monarcha temporarius 403
Monarchomachi ibid. 417. ſeq. 398 403
Mortui, officium erga eos 445
obligatio eos ſepeliendi unde 446
Mutatio legis 16. ſeq.
juris pro facultate accepti 24
obligationis ibid.

N

Eceſſitas an limitet leges potiſſimum divinas 108-113
quomodo officia humanitatis mutet jus perfectum 130

OBligatio quid 24
ejus diviſiones ibid. 25
mutabilitas 25
error ſcholaſticorum, quod obligatio jure naturæ ex objecto veniat in præceptum 46. 48
in obligationum concurſu quænam alteri cedat 243. ſeq.
Obſcuritatis variæ ſpecies 227-232
modi eam tollendi 232
in obſcuritate incurabili ceſſat officium interpretis 250. ſeq.
differentiæ inter obſcuritatem voluntatis divinæ & humanæ 252
Obſequium quomodo differat a reverentia 376
liberorum 375
ceſſat finita ſocietate paterna 376
Obteſtatio quid 175
Occupatio modus acquirendi dominii aliter fit in mobilibus, aliter in immobilibus 201
modus acquirendi imperii 399. ſeq.
Oceanus an ſubjici poſſit dominii 199-200
Odioſa an reſtringenda 248-250. 253. ſeqq.
Officium quid 7
Officia erga alios 114
horum diſtinctio in abſoluta & hypothetica an magni uſus ibid.
erga beſtias an dentur 86
officia erga DEUM 87. ſeqq.
erga ſe ipſum an dentur 86
horum præceptum generale 95
ſpeciale quoad animam ibid.
- - quoad corpus 97
Ontologia 3. conf. 5. *lit. r.*
PActum quid & quotuplex 136
eorum neceſſitas 136
cauſa ibid.
modus 149
differentia a lege 6. *lit. e.*
an obliget ſine lege 6. *Diſſ. proœm.* 25
quinam ad pacta incapaces 139
de quibus rebus iniri poſſint 146
pactorum & contractuum differentia ignota jurisprudentiæ divinæ 221
Paterna ſocietas, ejus finis 287
an ea requiratur ad familiam 288
an fuiſſet in ſtatu integritatis 36
an præſupponat conſenſum ex parte infantum 371
ejus duratio 375. ſeq.
imperium in hac ſocietate 373
an pater id prætendere poſſit vi generationis 69. *lit. d.*
an competat utrique parentum 377. ſeq.
hæc poteſtas an ſe extendat ad bona liberorum 378
an involvat venditionem & oppignorationem eorum ibid.
Perduelli an ſervanda fides 145. ſeq.
Peregrinis an denegari poſſit admiſſio 133
Peripateticorum doctrina de habitibus 5
- - de civitate 385
- - definitio ſubſtantiæ 451. ſeqq.
- - philoſophia practica 5. *lit. r.*
Perjurium 176. ſeq.
an pejeraturo liceat juramentum deferre 180

Permiſſio quid 26
Perſona quid 18
quotuplex ibid.
Philoſophiæ antiquæ & hodiernæ diverſa ratio 28. ſeq.
- - gentilis abuſus 68
- - ejus teſtimonia an probent aliquid eſſe juris naturæ 45. 299
- - diſputationes de ſummo bono 74-78
Phyſica quid 3
Pignoris jus 205
Pneumatica quid 2
ejus ineptiæ 68. ſeq.
Pœna quid 412
ejus variæ acceptiones 411
finis primarius emendatio 414. 415
differentia a vindicta 415. ſeq. conf. 413
differentia ab obligatione ad reſarciendum damnum 126
an detur officium punientis 417
an puniendi 418
pati pœnam quid denotet 418
præcepta intuitu pœnam inferentis 424
de actibus puniendis ibid. 425
pœnam an mereatur defenſor juſtus 107
de proportione inter pœnam & delicta ibid.
Polygamia virilis 325
muliebris ibid. 326
ejus prohibitio ex lege poſitiva univerſali 345. 346. conf. 368
Preces, externarum neceſſitas an ex ratione demonſtrari poſſit 90
Pretium quid 214
ejus origo ibid.
eſt vel vulgare vel eminens ibid.
utriusque origo & cauſæ 215
præceptum de ejus determinatione ib. 216
pretium affectionis quid 216
eſt vel commune vel ſtricte dictum 217
utriusque fundamentum ibid. 218
uſus in civitatibus 219
tres gradus pretii communis 220
pretium legitimum quid ibid.
Principia prima quid 58
ſunt vel theoretica vel practica ibid.
primum principium theoreticum 60
- - practicum 62
practici fontes 60
hoc ſubordinatur theoretico 61
principium primum jurisprudentiæ divinæ 62
- - juris naturæ 73
ejus requiſita, veritas, adæquatio & evidentia ibid. conf. 85
- - juris divini poſitivi 86
- - univerſalis ibid.
Promiſſio quotuplex 136. ſeq. conf. 7. *Pactum*. ejus natura an mutetur per juramentum 169
Proprietas quid 186
Prudentia quid & quotuplex 3. ſeq.
Pudicitia an defendi poſſit cum internecione aggreſſoris 106
an per autochiriam 101
Pudor, an ex doctrina de pudore oppugnari poſſint delicta carnis 319
in ſpecie inceſtus 330. 350

Ratio

Ratio humana quid 9
recta quid 44. 74
ſola an cognoſcat neceſſitatem cultus divini externi 88–91
ejus cœcitas in dijudicanda origine libidinis 305
convenientia cum ratione an poſſit eſſe principium juris naturæ 74
Ratiocinationis proceſſus 11. conf. 83
Regalia vel immanentia vel tranſeuntia 405
diviſio in majora & minora huc non pertinet ibid.
alia diviſio a belli & pacis tempore 406
Regnum vel electivum vel ſucceſſivum 401
patrimoniale vel uſufructuarium 405
Religio quid 92
ejus finis 91
quo reſpectu dividi poſſit in naturalem & revelatam 92
pro cultu externo accepta omnis eſt revelata ibid.
ejus habitudo ad rempublicam 407
Res, de officio circa eas 182. ſeqq.
ſunt vel in dominio vel communes vel nullius 187
mobilium & immobilium circa cultum divinum 200
Reſpublica. vid. *Civitas.*
Reverentia quid 376
ejus differentia ab obſequio ibid.
liberorum erga parentes. vid. *Liberi.*
Sabbathum, præceptum de ejus celebratione an obliget tempore neceſſitatis 128
conf. 243
Sanitas præferenda integritati membrorum 97
Sapientia quid 3
Scholaſticorum doctrina de habitibus connatis 44. ſeq.
de lege DEI æterna 7. 46. *lit. h.*
via perfectionis & negationis in inveſtigatione attributorum divinorum 66
de actibus per ſe & antecedenter ad voluntatem divinam turpibus 46
doctrina de ſpiritibus 68
principium juris naturæ 77
diviſio præceptorum juris naturæ in affirmativa & negativa 52
commixtio Theologiæ & Philoſophiæ 68
Scientia quid 3
Scortatio quid 316. ſeq.
argumenta de ejus turpitudine examinantur 317
prohibitio ex lege divina 345
Scriptura S. an ei obſcuritas imputari poſſit 252
Senſus quid & quotuplices 9. ſeq.
iis carent beſtiæ 8
Sepultura quid 446
an lege divina univerſali præcepta 447
an debeatur hoſtibus & facinoroſis 448
ejus denegatio an ſit juſta cauſa belli ibid.
in civitate dependet ab arbitrio principis 448
Sermo quid 154
ejus utilitas 156

Sermo ejus origo arbitraria 156. 157
differentia a reliquis ſignis animi 155
præceptum de ſermone generale ibid.
ſpecialia 157-159
Servitus realis & perſonalis 205
Servitus juris gentium 382
ejus differentia a ſocietate herili ibid.
Servus, ejus officium erga dominum 381
an poſſit vendi ibid.
an dentur ſervi natura 120
Signa animi quotuplicia 155
quomodo ſint norma interpretationis 225
Simulatio quomodo differat a diſſimulatione 162
a falſiloquio ibid.
Socialitas quid 83
eſt fundamentum juris naturæ 84
Differt. proœm. 50
fons officiorum humanitatis 128
Societas quid 19
ejus diviſiones ibid.
earum ratio in ſtatu integritatis 35-38
in ſtatu poſt lapſum 39. ſeq.
naturales ſunt duplicis generis 287
conf. 18. ſeq.
gentium ſocietas quid ejusque finis 291-292
an detur ſocietas inter homines ignotos 293
item ſine conſenſu mutuo ibid.
præcepta de officiis in ſocietate mixta in genere 294. 295
Sodomiæ crimen 318. 345
ejus capitalis pœna 428
Spiritus, ejus ab anima differentia 96.
lit. r. conf. *Pneumatica*
Sponſio, quid 432
Stapulæ jus 133
Status, quid 18
Status integritatis, ejus conſideratio pertinet etiam ad JCtum 32. ſeq.
perfectiones quoad corpus hominis 34 35
quoad animam 35
quoad ſocietates 35 37
cur nequeat eſſe norma juris naturalis & poſitiua 38 *lit.* q 80. 81. 417
- - officia humanitatis 129
- - dominium 188. 192
- - imperium maritale 36. 339. conf. *Diſſ. proœm.* 30
- - ſocietas herilis 37
Status poſt lapſum 38 ſeqq.
Status naturalis variæ ſignificationes 40 41
Stuprator ad quid obligetur 127
Subditorum officia 408
Subſtantia, de ejus definitione 451-460
Succeſſio ab inteſtato qua ratione fundetur 206
deſcendentium 206
aſcendentium & collateralium 207
Summum bonum philoſophorum gentilium 14 77
Superbia & ejus gradus 118. 119

T*aciturnitas* quando adhibenda 157. ſeq.

Teſtamentum modus transferendi dominii 203

Theologiæ moralis differentia a Jurisprudentia 56. conf. *Diff. pr.* 39. ſeqq.
ejus Commixtio cum philoſophia Scholaſtica 68. *Diff. pr.* 43. ſeqq.
Traditio modus acquirendi dominii 203
Tranſitus perſonarum item mercium an denegari aliis poſſit 132
Turpe per ſe an detur 46
ad turpia nemo obligatur 147. ſeq.

V *Ectigalium* exactio an repugnet officiis humanitatis 133
Veritas quid 160
ethica, logica metaphyſica ibid.
homiletica quid 160
Vicus quid 19
quomodo differat a civitate 288
ejus finis ibid.
Vindicta differentia a pœna 416
Vita ſanitati præferenda 97
vitæ genus tempeſtive eligendum 199
de poteſtate in vitam propriam 100
in alienam tempore neceſſitatis 111. conf. *Defenſio.*
Voluntas quid 11
ejus libertas ibid. 13
perfectiones in ſtatu integritatis 35
harum reliquiæ poſt lapſum 39
ejus cultura præferenda culturæ intellectus 96
Vox quomodo differat a ſermone 154. 155. ſeq.
Vſucapio quid 207
eſt vel gentium vel privatorum 208
utriusque differentiæ 208. 209
Vxor an in ſtatu integritatis fuerit ſub imperio mariti 36. conf. *Matrimonium.*

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google